

71

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktori

FR. GROH a JAR. VLČEK.

269
I 230
B 1 / 33

*Číslo in ventam
Smihovny c. k.
reality s Lounech.
1906.*

Cena 4.-
Kasba K 0.70
úbrn K 7.70

ROČNÍK TŘICÁTÝ TŘETÍ.

V PRAZE.

Tiskárna grafické akc. společnosti »Unie«.

1906.

LOAN STAGE

573
15
10/6

Obsah ročníku třicátého třetího.

Pejodnání.

	Strana
O pramenech Augustinova spisu De musica. Podává K. Wenig	
1—17, 81—96, 161—182	
Novější studie o Piatonově Faidru. Napsal Fr. Čáda	17—28
Pelasgové. Napsal Em. Peroutka	95—103, 182—193
Prispěvky etymologické. Napsal Ant. Boháč	103—109, 347—350
Prispěvek k řešení otázky o pravosti listů Piatonových. Po- dává Frant. Novotný	113—210, 336—337
<i>Ποῦς ἔξαρμος γέρους ἰσσοῦ</i> . Podává Karel Wenig	321—335, 401—411
Obět Argeů. Napsal O. Jiráni	412—420
Drkolenský zbytek staročeských her dramatických. Napsal J. Máchal	24—30
Pseudo-Mandeville a jeho cestopis. Podává Frant. Šimek	30—44
Výměr romantismu u Jungmanna. Napsal Arne Novák	44—47
Padesátiletá diskusse o Rukopisech. Napsal Josef Hanuš	
109—135, 211—251	
Hodnocení staročeské literatury. Několik časových poznámek. Napsal Arne Novák	252—257
O změněném pořádku kapitol ve Štítého «Rečech besedních». Podává Karel L. Černý	258—262
O větách bezpodmětých. Napsal B. Vyskočil	
262—267, 354—365, 440—451	
Nové odstíny studia jazykovědného. Napsal Arne Novák	350—354
Báseň Vincencia Zahradníka. Napsal František Čáda	421—432
Z dozvuků bojů o RKZ. Napsal Zdeněk Nejedlý	432—440
Archiv literárně historický:	
XVI. Žádost A. Koňasa k sněmu stavovskému. Podává dr. V. J. Nováček	48—49
XVII. Dopis Boženy Němcové Josefu Host. Huškoví, ho- spodářskému správci v Jindicích. Podává M. Ge- bauerová	49—52

	Strana
XVIII. Dopis Fr. Jar. Vacka Kamenického A. Srbovi, okresním tajemníkovi v Rokycanech. Podává Jos. Hodek	52—53
XIX. Dopis Josefa Dobrovského z r. 1780. Podává Josef Hodek	268—269

Úvahy.

Ch. Huelsen: Die Ausgrabungen auf dem Forum Romanum 1902—1904 (L. Brtnický).	53—55
Hynek Vysoký: Epidauros a tamní léčení (L. Brtnický).	55—56
Th. Zielinski: Die Antike und wir (O. Jiráni).	56—58
Die hellenische Kultur. Dargestellt von F. Baumgarten, F. Poland, R. Wagner (O. Jiráni).	58—59
Larue van Hook: The metaphorical terminology of Greek rhetoric and literary criticism (O. Jiráni).	59—60
Tenney Frank: Attraction of mood in early Latin (O. Hujer).	60—61
Sophus Müller: Urgeschichte Europas (Em. Peroutka).	185—186
Auguste Audollent: Carthage Romaine (Em. Peroutka).	137
Fr. Vollmer: Die Überlieferungsgeschichte des Horaz (O. Jiráni).	137—142
Karl Staedler: Horaz' sämtliche Gedichte im Sinne J. G. Herders erklärt (O. Jiráni).	142—144
Václav Niederle: Aischylos a jeho doba (Václav Sládek).	144—145
Die Kultur der Gegenwart, ihre Entwicklung und ihre Ziele, herausgegeben von P. Hinneberg. — Die griechische und lateinische Literatur und Sprache von U. v. Wilamowitz-Moellendorff, K. Krumbacher, J. Wackernagel, Fr. Leo, E. Norden, F. Skutsch (Karel Wenig).	270—273
Gustav Lang: Untersuchungen zur Geographie der Odyssee (Václav Novák).	273—276
Stephan Cybulski: Die Kultur der Griechen und Römer (J. Brant).	277
Attilio Profumo: Le fonti ed i tempi dello incendio Neroniano (Em. Peroutka).	277—279
A. Ernout: Le parler de Préneste d'après les inscriptions (Oldřich Hujer).	279—281
Latinská mluvnice. Sepsal Josef Kořínek. K sedmému vydání upravil Jos. Kořínek syn (Jos. Němec).	281—282
A. G. Amatucci: Hellas. Disegno storico della cultura greca. (Em. Peroutka).	365—366
Henry Browne, J. S.: Handbook of Homeric study. (Em. Peroutka).	366—367
Otto Hoffmann: Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum. (Jaroslav Štastný).	367—370
Hermann B. G. Speck: Katilina im Drama der Weltliteratur. (Karel Wenig).	371—373

John Pentland Mahaffy: The silver age of the greek world. (Em. Peroutka)	452—454
Dr. Stefan Waszyński: Die Bodenpacht. (Em. Peroutka) . . .	454—456
Jesse Bened. Carter: The religion of Numa and other essays on the religion of ancient Rome. (Em. Peroutka)	456—457
F. Allègre: Sophocle. Étude sur les ressorts dramatiques de son théâtre et la composition de ses tragédies. (O. Jiráni) . .	458—461
M. Croiset: Aristophane et les partis à Athènes. (O. Jiráni) . .	461—463
Dr. Tore Torbiörnsson: Die vergleichende Sprachwissenschaft in ihrem Werte für die allgemeine Bildung und den Unter- richt. (Jos. Zubatý)	463—465
Tomáš Šílený: Řecké starožitnosti. (Ferd. Hoffmeistr) . . .	465—466
O stopách vlivu německého v češtině staré (Ant. Beer a A. Kraus)	61—63
J. A. Comenii Magna Didactica ed. Hultgren (Jan V. Novák) . .	63—67
O. Sýkora: Humor Nerudových feuilletonů (Arne Novák) . . .	67—69
K. K. Грунскій: Къ характеристикѣ одного изъ чешскихъ романтиковъ (Karel Paul)	69—70
Fr. A. Slavík: Br. Jana Blahoslava Vady kazatelův a Filipika proti nepřítelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské (Fr. Chudoba)	145—150
Alois Jirásek: Rozmanitá prósa (Arne Novák)	150—153
Paul Boyer et N. Spéranski: Manuel pour l'étude de la langue russe (J. Polívka)	153—154
Jakub Arbes: Arabesky literární (Arne Novák)	282—285
Boris Godunov. Dramatická báseň z dějin ruských. Napsal Alexander Puškin. Přeložila El. Krásnohorská (J. Polívka) . . .	286—299
Josef Bartocha: Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci (St. Souček)	373—383
Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. radý prof. dr. Jaroslava Golla vydali jeho žáci. (Arne Novák)	383—388
Václav Flajšhans: Svatopluk Čech. (Arne Novák)	388—391
И. В. Шаровольскій: О славянскихъ заимствованияхъ въ сѣ- верныхъ германскихъ языкахъ. (Jiří Horák)	391—394
Adolf Brabec: Grundriss der českischen Literaturgeschichte. (Ant. Beer)	467—468
Jos. Karásek: Slavische Literaturgeschichte. (J. Máchal) . . .	468—471
Dr. J. Leciejewski: Runy i runiczne pomniki słowiańskie. (L. Niederle)	471—473

Hlídky programů středních škol.

Ferdinand Vaněk: Posouzení Herodotových zpráv o bitvě Sa- laminské (E. Peroutka)	71—72
Tomáš Šílený: O Troji Homerově (E. Peroutka)	73—74

	Strana
Josef Bradáč: Přípravy k Sofokleově tragoedii »Elektra«. Verš 1—172 (Rudolf Schenk).	75—76
Fr. J. Dušánek: Ukázka slovníku k básním P. Ovidia Nas- sona. — De formis enuntiationum condicionalium apud Livium (Rudolf Schenk).	154—156
Jar. Štastný: Thrakové (Em. Peroutka).	156—157
Ferd. Vaněk: Herodot a bitva marathonská (Em. Peroutka).	157—158
C. Valerius Catullus: Svatba Pelea a Thetidy. Přeložil Otakar Smrčka (Rudolf Schenk).	299—300
Ukázka přízvučného překladu Ód a Epód Horatiových, po- řídil † prof. Vincenc Kočvara, k tisku upravil Dr. Jan Korec (Rudolf Schenk).	300
Několik epigramů Martialových v přízvučném překladě. II. Po- dává Josef Němec (Rudolf Schenk).	301—302
Básně Catalepton přičítané P. Vergiliu Maronovi. Dílu druhého část druhá (dokončení). Napsal Rud. Neuhöfer (Ferd. Vaněk).	302—303
Jos. Kramár: Překlad Ciceronova Laelia, pořizeny od Řehoře Hrubého z Jelení (Jos. Straka).	303—306
Jos. Řezáč: Řečtina v tertii (Oldřich Hujer).	305—305
Slohová závislost Herodotova na Homerovi. Napsal Jindřich Říha (Rudolf Schenk).	306—308
Tachygrafie antická. Napsal Frant. Hradilík (Jan O. Prazák).	308—309
Homerovy Iliady zpěv čtvrtý. Přízvučně přeložil Josef Němec. (Jos. Straka).	394—395
Josef Bradáč: Kdy byl založen spisek <i>Πόροι</i> , zachovaný pod jménem Xenofontovým. (Jos. C. Čapek).	474—475
B. Dolák: Vývoj složených jmen (komposit) v češtině (spisovné i lidové) (O. Hujer).	310—312
Ant. Smíšek: Nejdůležitější památky středověké epiky roman- tické ve staré literatuře české. (Ant. Beer).	475—477
Drobné zprávy	76—80, 158—160, 312—320, 396—400, 477—480
Oznámení	80

O pramenech Augustinova spisu De musica.

Podává Karel Wenig.

Poněvadž ve svém pojednání často se budu dovolávati mnohých metriků latinských a řeckých, při čemž vždy musí býti uváženo jejich stanovisko metrické, i doba, kdy žili, jeví se nutným podati jakýsi přehled všech důležitějších metriků, kteří byli předchůdci nebo vrstevníky Augustinovými.

Jest známo, že se časem antická rhythmika zvrhla v pouhou metriku tím, že hudební stránka skladeb byla úplně zanedbávána, a že se přihlíželo jen k textům. Rhythmus se tehdy posuzoval jen dle střídání dlouhých a krátkých slabik. Tak vznikly čistě metrické systémy, z nichž nejdůležitější a nám nejlépe známé jsou dva: tak zv. alexandrijský a derivační. První z nich má tu zvláštnost, že uznával osm, devět i deset meter základních (*μέτρα πρωτότυπα*). Původce tohoto systému není znám. Byl to asi nějaký učenec alexandrijský. Metrikové druhého směru odvozovali všechna metra — kromě kretických a bakchijských — ze dvou původních (*ἀρχέτυπα*), totiž z hexametru daktylského a ze senáru iambického. Systém ten nespočívá na empirickém bádání, nýbrž má na zřeteli jen praktický cíl: vytváření různých meter z oněch původních (imitatio). Zásluhou jeho však jest, že v poesii římské zavládla větší pestrost útvarů metrických. Vynálezce jeho je naprosto neznám. Mínění Leovo (Hermes XXIV, 1889, str. 286 n.), že to byl Krates z Mallu, jakož i Usenerovo (Sitzber. d. bayer. Akad. 1892, str. 613 n.), že to byl učitel Varronův Tyrannio, jsou holé domněnky. První nám známý zástupce systému derivačního je M. Terentius Varro († 27 př. Kr.). Oba uvedené směry se však neudržely v původní čistotě, nýbrž byly záhy směřovány. Metrikové takoví jsou umístěni v seznamu našem uprostřed, čímž se naznačuje jejich styk s oběma teoriemi. Podotýkám ještě, že všechna díla latinských metriků vydána byla ve známém sborníku H. Keila Grammatici Latini (= GL), hlavně v šestém svazku: Scriptorum artis metricae, v Lipsku 1874. Dle stránek a řádků tohoto vydání se všeobecně

cituje. Data našeho seznamu čerpána jsou, s příslušnými doplňky, z úvodu metriky H. Gleditsche, *Metrik der Griechen und Römer*, 3. vyd., v Mnichově 1901.

Systém derivační.

Systém alexandrijský.

M. Terentius Varro
(† 27 př. Kr.)
(fragmenty: A. Wilmanns, *De M. Terentii Varronis libris grammaticis*, v Berlíně 1864).

I. století po Kr. { *Fragmentum Pseudo-Censorini*¹⁾
(GL. VI, str. 605—617).
*Diomedes: de versuum generibus*²⁾
(GL. I, str. 506—518).
*Caesius Bassus*³⁾
(GL. VI, str. 255—271).

Filoxenos.

Fragmentz Oxyrhynchu
(*Oxyrhynchus Papyri*,
II, str. 41).

Heliodoros
(fragmenty: C. Thiemann: *Heliodori colometria*, Halle 1869).

II. století. | *Thacomnestus* (Theomnestus).⁴⁾
Terentianus Maurus:
*De metris*⁵⁾
(GL. VI, str. 364—418).

Hefastion: 'Εγγχειριδιον περί μέτρων
(vydání od Westphala, *Scriptores metrici Graeci*. Vol. I.).

Juba
(fragmenty: GL. VI, str. 620—625).

¹⁾ Na stáří toho traktátu upozornil G. Schultz, *Diomedes de versuum generibus*, *Hermes*, XXII, 1887, str. 265. Veliké stáří jeho prozrazuje již jeho terminologie.

²⁾ Kapitola tato je z díla později jmenovaného Diomeda. Ježto Schultz v uvedeném právě článku dokázal, že je tu nauka stará, z doby před Caesiem Bassem, uvádím tuto část Diomedovy metriky samostatně.

³⁾ Caesia Bassa spolu s Atiliem Fortunatianem vydal nově H. Keil: *Caesii Bassi, Atilii Fortunatiani de metris libri*, Halle 1885. F. Ernst, *Der Lyriker und der Metriker Caesius Bassus* (Programm des k. Wilhelms-Gymnasiums in München 1900/1) dokazuje, že oddíl nadepsaný: *De reliquis Horatii metris* (266, 17 n.) nepodává čistou nauku Bassovu, nýbrž že je tu kontaminováno (neznámým metrikem) z Bassa (od něhož je pojednání *De hendecasyllabo Alcaico*, 268, 5 — 269, 24)

Systém derivační.

Systém
alexandrijský.

III. století.

*Aelius Festus Aphthonius*¹⁾
(v grammatice Maria
Victorina GL. VI,
str. 31, 17—173, 31).

*Marius Plotius
Sacerdos*²⁾
(v III. knize své gram-
matiky, GL. VI, str.
496—546).

*Aristeides Kointilianos*³⁾
περι μουσικῆς βιβλία γ'.

IV. století.

Atilius Fortunatianus
(GL. VI, str. 278—304).

C. Marius Victorinus:
Ars grammatica (viz
pozn. 1.).

Diomedes: *De metris*
(v III. knize své gram-
matiky, GL. I, 473—506,
518, 25—529, 28).

Servius: *Centimeter li-
bellus*⁴⁾
(GL. IV, str. 456—467).

a jiného metrika (Remmius Palaemon?). Leč i tehdy, je-li domněnka Ernstova správná, nemá to vlivu na historickou cenu zmíněného traktátu; neboť i onen druhý metrik podává nauku starou, jak Ernst výslovně podotýká.

¹⁾ Existenci tohoto metrika, jenž byl pramenem Aphthoniovým, dokázal a jeho nauku přesně vymezil G. Schultz, *Quibus auctoribus Aelius Festus Aphthonius de re metrica usus sit*, diss., ve Vratislavi 1885. Toto pojednání cituji prostě jménem spisovatelovým. H. Usener (*Jahrbücher f. Phil.* 139, 1889, str. 395) dokazuje, že metrik ten slul Theonestus = Theonnestus.

²⁾ Terentiana Maura, jehož pojednání je psáno ve verších, cituji podle veršů.

³⁾ W. Schulze, *Orthographica XLVIII* zastává tvar Aphthonius. Týž ve svém pojednání *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen* (*Abh. d. Ges. d. Wiss. zu Göttingen*, 1904, str. 337, pozn. 4) praví, že dosud nenalezl doklad pro pth = φθ, ovšem však pro pth. — Aphthonia cituji vždy pode jménem C. Maria Victorina, do jehož grammatiky byl jeho spis převzat. Od Maria Victorina je traktát *De metris Horatianis* (GL. VI, str. 174—184). Jinému Victorinovi náleží spisky: *De arte grammatica* (GL. VI, str. 187—205) a *De hexametro versu heroico* (GL. VI, str. 208—215). Od Maxima Victorina je pojednání *De ratione metrorum commentarius* (GL. VI, str. 216—228).

⁴⁾ Sepsání grammatiky Plotiovy klade M. Schanz, *Geschichte der römischen Litteratur III*, 2. vyd., v Mnichově, 1905, str. 181 do doby před Diokletianem.

⁵⁾ Aristeides má v díle svém pěkné a zajímavé výklady rhyth-

Systém derivační.

Systém
alexandrijský.

IV. a V. století.

Flavius Mallius Theodoros: De metris
(GL. VI, str. 579—601).

Rufinus:

1. Commentarius in metra Terentiana (GL. VI, str. 564—565).
2. De compositione et metris oratorum (GL. VI, str. 565—578).

* * *

Z životopisu Augustinova uvedu jen to, co se týká přímo našeho spisu.¹⁾ Přesídliv r. 384 z Afriky do Milána, pojal Augustinus plán, sepsati encyklopaedii věd s názvem *Disciplinarum libri* (viz *Retractationum* I, 6). Dokončil však jen grammatiku. Ostatní vědy jen začal, mezi nimi též spis *De musica*. Navrátil se do Afriky, dokončil tento spis, na ostatní vědy však již nedošlo, takže z celé encyklopaedie byla zpracována jen grammatika a metrika. Augustinus čím dále tím více odcizoval se vědě světské a oddával se bádání theologickému, v němž tkví jeho světový význam. Není tedy divu, že svrchu uvedené dílo vzbuzovalo malou pozornost, a tím si vysvětlíme, že až dosud nemáme vydání, moderním požadavkům vyhovujícího. Spisy Augustinovy vycházejí teď ve volných lhůtách v kritických vydáních ve známém sborníku »*Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*« péčí vídeňské akademie. Spis *De musica* však dosud tam nevyšel, a proto bylo nutno užívati vydání, jež pořídil J. P. Migne, *Patrologia Latina*, sv. XXXII, v Paříži 1841. Vydání to je v podstatě otisk starého, na svou dobu dobrého vydání Benediktinů »*e congregatione S. Mauri*«, vydaného v Paříži 1679.²⁾

mické, čerpané z dobrých pramenů, avšak ve svých výkladech metrických k nim nepřihlíží a přidržuje se v podstatě metricky Heliodorovy a Hefaistionovy. Zdá se však, že nečerpal výklady své bezprostředně z Hefaistiona. Aristeida vydali J. Caesar, *Aristidis Quintilianii de metris commentarius emend. et annot. crit. instr.*, Ind. lecti. Marburg 1862, a A. Jahn, *Aristidis Quintilianii de musica libri III*, v Berlíně 1882.

¹⁾ Pode jménem Serviovým zachoval se též traktát *De metris Horatii* (GL. IV, str. 468—472), který je sotva od tohoto grammatika, a proto jej označují Pseudoservius (viz M. Schanz, *Gesch. d. röm. Litt.* IV, v Mnichově, 1904, str. 155 n.).

²⁾ O životě a spisech tohoto vynikajícího církevního otce, jenž žil v letech 354—430 po Kr., podává poučení mimo jiné O. Bardenhewer, *Patrologie*, 2. vyd., Freiburg 1901, str. 416 n. a Teuffel-Schwabe, *Gesch. d. röm. Lit.*, 5. vyd., v Lipsku 1890, § 440.

³⁾ Dílo R. Cardamone, Augustini de musica libri VI tradotti e annotati (ve Florencii 1879), je úplně rozebráno a mně naprosto nepřístupno.

Prostým a průhledným slohem vykládá Augustinus své názory metrické ve formě rozmluvy mezi učitelem a žákem, snaže se co možná nejvíce docílit illuse skutečného rozhovoru. Proto žák zkouší různé definice, po případě vyvíjí sám snazší zásady podle návodu učitelova.¹⁾ Většina spisu neprozrazuje, že ji psal církevní otec, a mohla být sepsána od kteréhokoli antičké metrika. Nenacházíme tu nic křesťanského, jen tu a tam prokmitne moralista v příkladech. Bylo by však chybné, souditi, že dílo to sepsáno bylo před Augustinovým pokřtěním. Máme totiž výslovné svědectví jeho v *Retract.* I, 6: eosdem sex libros (t. de musica) iam baptizatus, iamque ex Italia regressus in Africam scripsi. Avšak v VI. knize pokládá Augustinus za svou povinnost, omluviti se, že se tak dlouho zabýval světskými hříčkami, a obrátiti svou mysl zase k Bohu. Práví tu na počátku (VI, 1, 1): satis diu paene atque adeo plane pueriliter per quinque libros in vestigiis numerorum ad moras temporum pertinentium morati sumus: quam nostram nugacitatem apud benevolos homines facile fortassis excuset officiosus labor.

Také v *Retract.* I, 11, v kterémžto spise podává přehled a kritiku své literární činnosti, vyslovuje se s důrazem o ceně VI. knihy: quoniam res in eo digna cognitione versatur, quomodo a corporalibus et spiritualibus, sed mutabilibus numeris perveniatur ad immutabiles numeros. Nicméně z toho, že ze začatých nauk ukončil právě metriku, vidíme, že ho vskutku zajímala. Potvrzuje to jeho list 101, 3, v němž přiznává, že se rád zabýval metrikou a že chtěl napsati ještě šest knih *De melo*. Bylo však mu v tom zabráněno. Práví totiž v uvedeném listu: sed postea quam mihi curarum ecclesiasticarum sarcina imposita est, omnes illae deliciae fugere de manibus. Je přirozeno, že pro nás VI. kniha nemá významu a patříme tedy mezi ty, o kterých již sám Augustinus předvídal, že se spokojí prvními pěti knihami.²⁾ Také první kniha neobsahuje mnoho pro metriku.

Spis Augustinův nebyl dosud soustavně probrán a literatura jeho pramenů přestává na dvou příležitostných zmínkách, Westphalově a Weilově. R. Westphal ve spise *Die Fragmente und Lehrsätze der griechischen Rhythmiker*, v Lipsku

¹⁾ Jak veliký význam Augustinus této formě přičítal, vysvítá z těchto slov v listu 101, 3: difficillime quippe intelleguntur in eo quinque libri (t. prvních pět knih ve spisu *De musica*), si non adsit, qui non solum disputantium possit separare personas, verum etiam pronuntiando ita sonare morulas syllabarum, ut eis exprimantur sensumque aurium feriant genera numerorum, maxime quia in quibusdam etiam silentiorum dimensa intervalla miscentur, quae omnino sentiri nequeunt, nisi auditorem pronuntiator informet.

²⁾ *De musica* VI, 1, 1: Nam turba cetera de scholis linguarum tumultuantium et ad plaudentium strepitum vulgari levitate laetantium, si forte irruerit in has litteras, aut contemnet omnes, aut illos quinque sufficere sibi arbitrabitur.

1861, vyslovil se v úvodě na str. 19 velice odmítavě o díle Augustinově (das wunderliche Werk), což do jisté míry je vysvětlitelné tím, že pro rytmiku práce Augustinova nemá významu. Spolu však prohlásil Westphal spis ten za úplně originální a samostatný. Augustinus prý jej sepsal, aniž znal něco ze starých techniků (ohne von den alten Technikern etwas zu kennen). Tato myšlenka Westphalova je však předem málo pravdě podobná. Církevní otec, který psal o metrice jen v rámci své encyklopaedie, sotva vymýšlel nějakou originální nauku. Pravdě podobnější je, že se spokojil zpracováním starších pramenů. To dobře vycítil H. Weil, který v posudku uvedeného díla Westphalova (Jahrb. f. cl. Phil., 85, 1862, str. 335 n.) správně popřel názor Westphalův a veden jsa spíše pravým citem filologickým než vědeckými důkazy, označil jakožto pramen Augustinův Varrona. Westphal však nepovšiml si těchto vývodů, nebo je nepokládal za přesvědčující, a ve své Allgemeine griechische Metrik, v Lipsku 1865, str. 46 setrval na svém mínění.¹⁾ Proto Weil v posudku tohoto vydání (Jahrb. f. cl. Phil., 95, 1867, str. 132) vývody své opakoval.

Hodlám v prvním oddílu svého pojednání ukázati, že myšlenka Weilova je odůvodněna. Je vlastně s podivením, že již dříve hypotéza Weilova nezbudila značnou pozornost. Z ohromné spisovatelské činnosti Varronovy zachovaly se nám pouhé trosky. Škoda, ztrátou tou vzniklá, jest nenahraditelná, hledíme-li k tomu, že tento polyhistor zpracoval obsáhlý materiál, zajisté také v metrice. Jest na první pohled patrné, jak veliký význam by mělo pro nás dílo Augustinovo, kdyby podávalo čistou nauku Varronovu; nahradilo by nám ztracený spis Varronův. Bohužel jest spis Augustinův dílo kompilační; je v něm zpracován netoliko systém derivační podle Varrona, nýbrž čerpáno bylo také z metriky Terentiana Maura a z nějaké metriky směru alexandrijského, což pokusíme se dokázati v oddílu druhém a třetím.

I.

Z dalších výkladů vysvitne ovšem ještě více, že Augustinus při některých zvláštnostech své metriky, jež patrně svedly Westphala k svrchu uvedenému ukvapenému tvrzení, znal dobře nauky svých předchůdců. Spokojíme se zatím povšechným důkazem, že sám naznačuje často své prameny. Necituje ovšem nikdy přímo, nýbrž označuje je podle zvyku starověkých spisovatelů všeobecnými názvy. Vyberám některá místa. II, 4, 4 uvádí definici stop podle starých (veteres). II, 10, 17 ví, že někteří (quidam) popírali amphibrachys. III, 2, 3 (a V, 1, 11) zmiňuje

¹⁾ Viz též Westphal, Griechische Rhythmik und Harmonik, 2. vyd., v Lipsku 1867, str. 129.

se o tom, že o definici verše byl dlouho spor mezi starými učenici (veteres docti). III, 6, 14 praví, že mnozí (multi) připouštěli stopy i o šesti slabikách, a dodává: sed amplius, quod sciam, nemini placuit. IV, 16, 30 odsuzuje špatné dělení nezkušených metriků (musicæ imperiti). V, 1, 4 zná etymologii verše podle některých metriků (nonnulli). V, 4, 5 praví, že velmi závažní učenici (gravissimi auctores) žádali, aby konec verše byl nějak znatelný. Tyto ukázky zajisté postačí, aby dokázaly nesprávnost tvrzení Westphalova.

Weil naznačil, jak jsme svrchu uvedli, jako pramen Augustinův M. Terentia Varrona. Myšlenka ta je na první pohled velmi pravdě podobná. Augustinus i Varro psali encyklopaedie, Augustinus znal četné spisy Varronovy a velice si vážil proslulého toho učenice. Co pochvalných epithet mu přidělil! Na př. ve spise De consensu euangelistarum I, 22, 30: quo doctiorem apud se neminem inveniunt, De civitate Dei VI, 2: quis Marco Varrone curiosius ista quaesivit? quis invenit doctius? quis consideravit adtentius? quis distinxit acutius? quis diligentius pleniusque conscripsit? Jak vroucně jej oslovuje de civit. Dei VI, 6: o Marce Varro, cum sis homo omnium acutissimus et sine ulla dubitatione doctissimus, sed tamen homo, non Deus!

Můžeme uvést dosti dokladů, že Augustinus znal některá díla Varronova. Ve spise De ordine II, 20, 54 zřejmě naznačuje, že se s naukou Pythagorovou seznámil prostřednictvím Varronovým. Praví: si quid litteris memoriae mandatis credendum est; quamvis Varroni quis non credat? Toto místo podporuje domněnku H. Weila (Jahrb. f. cl. Phil. 85, 1862, str. 337), jenž shledává v nauce Augustinově stopy názorů Pythagorejských, jež prostřednictvím Varronovým přešly do spisu Augustinova. Ve spise De consensu euangelistarum cituje Augustinus Varrona několikrát (I, 22, 30; I, 23, 33) a připomíná také (I, 23, 35), že ve Varronovi nenašel výklad o Saturnovi. Nejvíce však užíval Varrona ve slavném spise svém De civitate Dei. Tu se dovídáme o několika spisech Varronových. Hojně užíval Augustinus na př. spisu De gente populi Romani (XVIII, 2; viz C. Frick, Die Quellen Augustins im 18. Buche de civ. Dei, Höxter 1884). Dále připomíná spisy De cultu deorum (VII, 9), Liber de philosophia (XVIII, 1), De aedibus sacris (III, 17). Jsou tu vůbec četné přímé citáty z Varrona, jak ukázal E. Schwartz, De M. Terentii Varronis apud sanctos patres vestigiis (Jahrb. f. cl. Phil. 16. Suppl. 1888, str. 437 n.).

Z Augustina dovídáme se také zajímavé zprávy o tom, jak dělil Varro grammatiku, již nazýval litteratura. Viz Mar. Vict. 4, 4: ut Varroni placet, ars grammatica quae a nobis litteratura dicitur, scientia est . . . (Wilmanns fragm. 91). Podobně vyjadřuje se Augustinus De mus. II, 1, 1: quae grammatica Graece, Latine autem litteratura nominatur. Zajímavější je zpráva Augu-

stinova ve spise De ordine II, 12, 35: velut quaedam grammaticae infantia, quam Varro litterationem vocat. Z toho místa je patrné, že Varro rozeznával dokonalejší, vyvinutější grammatiku (litteratura) a stupeň méně dokonalý, který zval litteratio. U Řeků byl činěn podobný rozdíl mezi *γραμματική* a *γραμματιστική*. Viz Martianus Capella III, 229 p. 50 G: hincque Romulus litteraturae nomen ascripsit, quamvis infantem me litterationem voluerit nuncupare. Augustinus je, myslím, nejstarší náš pramen pro toto rozlišování grammatiky. Je ovšem těžko, přesně stanoviti poměr jeho k Martianovi Capellovi. Byli asi vrstevníci (viz Teuffel § 452). Než připustíme, že Martianus sepsal své dílo před Augustinem, přece nemohl Augustinus z něho čerpati svou zprávu, poněvadž se u Martiana jméno Varronovo na tomto místě nevykytuje. Proto však nechceme popíráti, že zpráva Martianova jest z Varrona, jak nasvědčuje na př. výraz infans, odpovídající u Augustina slovu infantia.

Touž zprávu jako Augustinus má také Isidorus, Orig. I, 3, 1. Tento muž však žil po Augustinovi (kol. r. 570—636 po Kr.; v. Teuffel § 496) a mohl tedy čerpati z Augustina, ježž vskutku znal (Teuffel § 496, 7). Zbývá tedy traktát (Aspri grammatici ars), ježž se přičítá grammatiku Asprovi, který ovšem žil ke konci II. stol. po Kr. (M. Schanz, Gesch. d. röm. Litt. III, 2. vyd., str. 171 n.). Asper píše (GL. V, str. 547, 9): quam (sc. grammaticam) Terentius (et add. Vat.) Varro primum et adhuc rudem appellatam esse litteraturam (tak čte Vat., což se však, hledě k uvedeným místům, musí změnit v litterationem; viz Wilmanns str. 100). Avšak tento traktát není od uvedeného grammatika Aspra, nýbrž je to plod pozdní (viz Keil, GL. V, str. 528). Je tedy zpráva Augustinova nejstarší a oživila patrně zase pro pozdější dobu Varronův název litteratio.

Nás zajímá ovšem otázka, z kterého spisu Varronova asi Augustinus čerpal své názory metrické. Mínění o tom se rozcházejí. A. Wilmanns, ježž vydal zlomky grammatických spisů Varronových, zařazuje fragmenty metrické do IV. knihy spisu De sermone Latino. Naproti tomu praví Rufinus 556, 14: Varro in eodem septimo de lingua Latina.¹⁾ Kromě toho je však výklad o stejnosti obou, caesurov penthemimeris vzniklých částí hexametru, podle výslovného svědectví Gelliova (XVIII, 15, 2), převzat z Varronovy encyklopaedie. Proto soudí na př. E. Graf, Rythmus und Metrum, Marburg 1891, str. 70, že Augustinus čerpal spíše z encyklopaedie. Musíme zajisté připustiti, že se Varro v různých spisech dotýkal otázek metrických. Tak na př. rozbor tak zv. falaikeia podal dle Caesia Bassa 261, 18 in cynodidascalico. Myslím však, že nejsoustavněji vyložil své metrické názory v en-

¹⁾ Viz též F. Ritschl, Opuscula philologica, svazek III., v Lipsku 1877, str. 382.

cyklopaedii.¹⁾ Že Augustinus ji znal, nemůžeme přímo nikde dokázat, myslím však, že znalosti její nasvědčují tato slova ve spise De civitate Dei VI, 2, kde se praví o Varronovi: doctrina tamen atque sententiis ita refertus est, ut in omni eruditione, quam nos saeculare, illi autem liberalem (míněny jsou tak zv. artes liberales) vocant, studiosum rerum tantum iste doceat, quantum studiosum verborum Cicero delectat. Augustinus chce tu říci, že o naukách encyklopaedických (artes liberales, kromě toho i jiné názvy na př. doctrinae liberales, studia liberalia již u Cicerona De orat. III, 127; Arch. 4) možno najíti u Varrona poučení. Kromě toho upozornil již Usener (Sitzungsb. der Münchener Akademie 1892, str. 600, pozn. 1), že v básni žáka Augustinova Licentia jsou narážky na tři knihy Varronovy encyklopaedie, jednající o hudbě, geometrii a astronomii. Jako zajímavost uvádím, že Augustinus právě tyto tři vědy encyklopaedické těsně spojuje ve spise De ordine II, 5, 14: iam in musica, in geometria, in astrorum motibus in numerorum necessitatibus ordo ita dominatur atd.²⁾ Zmíněný Licentius, krajan a žák Augustinův (viz Teuffel § 448, 3), poslal z Říma Augustinovi, po jeho návratu z Itálie do Afriky, veršovaný list.³⁾ Licentius se přiznává, že nauka Varronova o hudbě je mu obtížná, ježto nyní postrádá přispění Augustinova, a prosí ho (v. 150), aby mu poslal svůj spis de musica. Uvádím začátek této zajímavé pro nás básně.

Arcanum Varronis iter scrutando profundi
 mens hebet adversamque fugit conterrita lucem.
 nec mirum; iacet omnis enim mea cura legendi
 te non dante manum et consurgere sola veretur.
 5 nam simul ut perplexa viri compendia tanti
 volvere suasit amor sacrosque attingere sensus,
 quis numerum dedit ille tonos mundumque Tonanti
 disseruit canere et pariles agitare choreas,
 implicuit varia nostrum caligine pectus
 10 induxitque animo rerum violentia nubem;
 inde figurarum positas sine pulvere formas
 posco amens aliasque graves offendo tenebras;
 ad summam astrorum causas clarosque meatus,
 obscuros quorum ille situs per nubila monstrat.

¹⁾ Podobně soudí Graf (na uv. m., str. 70), který podotýká, že ve spise De sermone Latino jednal asi Varro o těch otázkách metrických, které těsně s řečí souvisí, na př. o prosodii.

²⁾ Zajímavé jest, že o týchž třech vědách jedná encyklopaedicky také Fragmentum Censorini, náš nejstarší pramen metrický (viz M. Schanz, Geschichte der röm. Litt., III, 2. vyd., str. 233).

³⁾ Báseň ta, čítající 154 hexametrů, jest otiskána u Bachrense, Fragmenta poetarum Romanorum, str. 413 n. a za XXVI. listem Augustinovým, Licentiovi psaným, u Al. Goldbachera, S. Aureli Augustini epistulae I, ve Vídni 1895.

Ke konci básně praví Licentius:

praesentem ipsa (sc. scripta) mihi te reddent, si mihi morem
150 gesseris et libros, quibus in te lenta recumbit
musica, tradideris; nam ferveo totus in illos.

V této básni máme zřejmý důkaz, že se Augustinus zabýval v Itálii studiem metriky Varronovy. Poněvadž pak současně pracoval o své encyklopaedii, jejíž součástí byly tři v básni naznačené vědy, je velice pravdě podobno, že užíval Varronovy encyklopaedie. Na ni vztahují se tedy slova Licentiovy básně (viz Teuffel § 448, 3), a málo pravdě podobná je domněnka Wernsdorfova (*Poetae Latini minores*, 1785, IV, str. 516 n.); že se tu míní Varronova *Chorographia*.

Než přejdeme k zvláštnímu výkladu o jednotlivých shodách mezi Augustinem a Varronem, uvádíme některé všeobecné shody v systému obou mužů. Varro jest, jak známo, první nám známý zástupce theorie derivační, jež odvozovala všechna metra ze dvou původních (*ἀρχέγωνα*), z daktylského hexametru a z iambického trimetru. Augustinus vyslovuje se také o přednosti obou meter před ostatními, na př. *De mus.* V, 10, 21: *cupio demonstrare, si potero, decentissimos senarios, nisi duorum istorum generum esse non posse, quae omnium etiam sunt celeberrima, quorum unum est heroicum... alterum quod iambicum dicitur.* Zvláště důležité místo je tamtéž V, 8, 16, kde nazývá oba verše *versus duo illi nobilissimi*, a praví dále: *isti senarii, cum sint celebratiores ceteris generibus et principatum quendam in versibus habere dicantur.* Slova tato pochopíme, uvědomíme-li si, že názvem *principalia* (metra) označována byla v latinské terminologii metra *ἀρχέγωνα*, totiž hexametru daktylský a iambický senár. Tak na př. u *Mar. Vict.* 104, 21: *omnia enim ex dactylo et iambo principalibus orta noscuntur. nam quaecumque protuleris, ex his profluere fontibus et ad haec referri veluti semina examinando reperies. haec enim sola duo metra... possunt prototyporum prototypa dici et omnium metrorum elementa.*

Také ve způsobu, jímž se citují doklady básnické, prozrazuje se u Augustina vliv školy Varronovy. F. Leo, *Die beiden metrischen Systeme des Altertums*, *Hermes* XXIV, 1889, str. 287 upozorňuje, že od dob Varronových metrikové tvořili si metrické příklady jednak sami, jednak že uváděli doklady z básníků anonymně. Naproti tomu Hefastion vždy u každého dokladu podotýká, z kterého básníka je čerpán. Také Augustinus tvoří si někdy veršované příklady, jindy uvádí anonymně verše různých básníků. Seznam těchto básnických dokladů uveden bude na konci II. části tohoto pojednání. Konečně možno ještě uvést, že Varro vykládá vznik různých meter z hexametru pomocí přidávání a ubírání slabik (tak zv. *adiectio* a *detractio*), a podobných prostředků užívá i Augustinus na př. V, 13.

V jednotlivostech nacházíme tyto shody. Jest to nejprve při definici verše; neboť tu máme Varronovu definici přímo zachovánu. Verš ve starověku nebyl vlastně ustálený název rytmický, a proto se často směšuje verš s metrem. Byla tedy o podstatě verše různá mínění, což Augustinus V, 1, 1 výslovně podotýká.¹⁾ Některé definice se nám zachovaly, na př. nejasná zpráva ve fragm. Donatiani 274, 11 K: *versus est pedum certa mensura*. Hefastion 64, 5 podává tuto definici: *στίχος ἐστὶ μέγεθος μέτρον, ὅπερ οὐτε ἑλαττόν ἐστι τριῶν συζυγιῶν, οὐτε μείζον τεσσάρων*. V jeho výměru klade se tedy důraz na velikost, a verš se naznačuje jako metrum jisté velikosti, jistý úsek metra.

Zcela jinak vyslovuje se o věci Augustinus, jenž na několika místech prohlašuje za verš jen takové metrum, které se caesurou dělí ve dvě části, membra. Tak na př. V, 1, 1 praví: *quoniam eorum numerorum, qui certo sine clauduntur, id est metrorum, alia sunt, in quibus non habetur ratio cuiusdam divisionis circa medium, alia in quibus sedulo habetur; erat etiam haec differentia notanda vocabulis. Quapropter illud, ubi non habetur haec ratio, rhythmī genus proprie metrum vocatum est, hoc autem, ubi habetur, versum nominaverunt* (viz též III, 2, 4; III, 9, 20). V této definici Augustinově neshledává se podstata verše v jistém rozměru, nýbrž v rozdělení ve dvě části. Augustinus sám praví, že tato definice pochází od starých učenců, kteří požívají velké vážnosti (in quibus magna est auctoritas). Koho zde Augustinus míní, můžeme s jistotou určit. Marius Victorinus 55, 11 praví: *Versus est, ut Varroni placet, verborum iunctura, quae per articulos et commata ac rhythmos (εὐρύθμως Studemund) modulatur in pedes* (Wilmanns fragm. 69). Abychom těm slovům úplně porozuměli, potřebujeme však ještě, co předchází u Maria Victorina 53, 27 n. Wilmanns tedy právem zařadil tu část mezi zlomky Varronovy (fr. 68); s ním shoduje se Schultz (str. 44 n.), jenž dovozuje, že celá tato část u Aphthonia (Mar. Vict.) je z Theomesta. Zde se vysvětluje výraz *commata* (53, 27 *consideranda in metris cola, quae Latine membra, item comma...*). Zajímavé je, že tytéž výrazy nacházíme u Augustina ve spise De ordine II, 14, 40: *tentavit pedes illos in ordines certos disponere atque coniungere; et in eo primo sensum ipsum secuta, moderatos impressit articulos, quae et caesa et membra nominavit*. Terentianus Maurus 1777 také podobně verš definuje: *quia gemino constat de commate versus*.

Augustinus přejal tedy z Varrona definici verše. Dovolil si však, myslím, odchylku v etymologii slova *versus* a pokusil se o výklad samostatný. Neschvaluje totiž (V,

¹⁾ Než i v nové době byly spory o podstatu verše; viz Westphal, Jahrb. f. cl. Phil. 81, 1860, str. 189 n.

3, 4) etymologii, quod a certo fine ad eiusdem numeri caput reditur, ut nomen ductum sit ab iis, qui se vertunt, dum via redeunt. Že výklad, který Augustinus pak podává, je samostatný, můžeme souditi z toho, že se jinak etymologisování vůbec vyhýbá nepřívznivě se o něm vyjadřuje (II, 8, 15 multum enim habet ista res loquacitatis, utilitatis parum.) Na našem místě se nepřemohl, aby se nepochlubil vlastním nápadem. Konečně možno uvést i to, že ve spise De ordine II, 14, 40 přijal etymologii varronskou: modum statuit unde reverteretur, et ab eo ipso versum vocavit.¹⁾ Výklad Augustinův zní asi takto. Jako grammatikové nazývají deponentiemi slovesa, která neodkládají koncové *r*, tak sluje verš versus, quia verti non potest, t. j. jeho dvě části (membra) nemohou býti přemístěny, sic by vznikl jiný verš. Kdyby se na př. v hexametu přemístily obě části, jež vznikají caesurou *πενθήμερος* (tedy místo 5 + 7 půlstop 7 + 5), vznikl by verš anapaestický. Výklad ten je ovšem ještě podivnější než onen, který Augustinus vyvrací. Augustinus sám nijak není přesvědčen o jeho naprosté správnosti a praví V, 3, 4: sed utramlibet harum originem vocabuli tu licet probes, vel utramque improbes. Patrně popíraná jím definice byla podepřena silnou autoritou, a tou byl asi zase Varro. Čteme totiž u Maria Victorina 55, 20 apud nos autem versus dictus est a versuris, id est a repetita scriptura ex ea parte, in quam desinit. primis enim temporibus, sicut quidam adserunt, sic soliti erant scribere, ut, cum a sinistra parte initium facere coepissent et duxissent ad dextram, sequentem versus a dextra parte inchoantes ad sinistram perducerent: quem morem ferunt custodire adhuc in suis liris rusticos. hoc autem genus scripturae dicebant bustrophedon a boum versatione, unde adhuc in arando, ubi desinit sulcus et unde alter inchoatur, versura proprio nomine nuncupatur. Wilmanns zařadil celé toto místo (a pokračování jeho) mezi zlomky Varronovy (čís. 69). Podstatou tohoto výkladu je obrácení (versura) na konci verše; tato je pravdě podobně varronského původu, ostatní je však, myslím, cizí přídavek, jak naznačují slova sicut quidam adserunt (t. k Varronově definici). Augustinus také zná jen onu základní definici a proto bych celý výklad od slov »primis enim temporibus« až do konce z Varronova zlomku vyloučil.

Na tomto místě možno připojiti zajímavý důkaz, kterým Weil (Jahrb. f. cl. Ph. 65, 1862, str. 336 n.) dokázal, že Augustinus čerpal z Varronovy encyklopaedie. U Gellia XVIII, 15, 2 čteme: M. etiam Varro in libris disciplinarum scripsit observasse sese in versu hexametro, quod omnimodo quintus semipes verbum finiret et quod priores quinque semipedes aequae

¹⁾ Spis tento je z dob pobytu Augustinova v Miláně, tedy z let 381—387, a proto starší než jeho dílo De musica.

magnam vim haberent in efficiendo versu atque alii posteriores septem, idque ipsum ratione quadam geometrica fieri disserit. Klíč k těmto slovům nachází Weil u Augustina. Ten tvrdí totiž (V, 8, 16), že části verše, caesurou vzniklé, nesmějí býti úplně stejné, avšak též že nemají býti úplně nestejně. Kdyby se na př. verš dělil ve $3 + 3$ stopy, byly by obě polovice stejné a mohly by se vyměňovati, což odporuje podstatě verše, který proto sluje versus, quia verti non potest. Naproti tomu je stejnost výtečná vlastnost, které nemohou postrádati nejlepší ze všech veršů: hexametru a trimetru. Hexametru dělí se přirozeně v $5 + 7$ půlstop. Avšak tu je na první pohled nesnadno dokázati jakousi stejnost mezi 5 a 7 (in ista lege aequalitatis). Můžeme ovšem rozložit: $3 + 2$ a $3 + 4$. Tu je ovšem stejnost mezi 3 a 3, avšak nikoli mezi 2 a 4 (nullo aequalitatis iure tantum valent duo quantum quattuor). Někdo by mohl poukázati k takovéto shodě: $3 + 3 = 6$ a $2 + 4 = 6$. Augustinus připouští, že je to jakási podobnost (aliqua aequalitas), avšak nepostačuje prý u verše tak výtečného jako je hexametru. Proto slibuje, že podá později jiný výklad, což činí V, 12, 26. Augustinus praví tu, že 7 půlstop může samo o sobě býti samostatným veršem a může se rozdělit ve dvě části $4 + 3$. Augustinus vybízí žáka, aby povýšil obě čísla na druhou (duc in legem quadrati). $4^2 + 3^2 = 16 + 9 = 25 = 5^2$. První část hexametru (5 půlstop) nemůže býti samostatným veršem a nemůže se rozložit ve dvě části; neboť při rozdělení $2 + 3$ prohřešili bychom se proti dříve stanovené zásadě, že každá část verše musí míti více než jednu stopu. Musí se tedy tato část povýšiti na druhou jako celek. Tedy $5^2 = 25$. A v tom je právě podivuhodná podobnost obou částí; neboť i $4^2 + 3^2 = 5^2$! Dlužno podotknouti, že tento výklad nikde jinde nenalzáme než u Augustina. Proto právem soudil Weil, že výklad ten je vlastně Varronův, a poněvadž je zcela založen na definici verše jakožto složky dvou částí, pokládá i definici onu za varronskou, což jsme výše jinou cestou dokázali. Této hříčce, zjistiti totiž stejnost dvou zdánlivě nestejných částí nejen u poměru $5 + 7$ v hexametru, nýbrž i u jiných veršových poměrů, věnuje Augustinus velkou pozornost v kn. V, 7, 13—9, 19. Souvisí to s jeho názorem z Varrona převzatým, že metrika jest těsně sloučena s geometrií, jak jsme upozornili již dříve (viz str. 9).

Výklad Weilův jest, při úplně jasnosti slov Augustinových, zcela nepochybný. Překvapuje tedy, že Graf (na uv. m., str. 70) jej popírá a tvrdí, že prý Augustinus dělí hexametru v $2 + 3$ a $3 + 4$, což dává proporcí ne sice geometrickou, nýbrž arithmetickou. Graf přehlédl, že na tento výklad také Augustinus pomýšlel, avšak nepokládal jej za úplně vyhovující. Pravý výklad jeho jest jen ten, který podal Weil.

Všechny tyto vývody jsou ovšem jen hračky. Buďme však v posuzování jich mírní; neboť i v naší době objevil se podobný

výklad, který Varrona podivností předstihuje. R. Löhbach (Jahrb. f. cl. Phil. 119, 1879, str. 692) znova tvrdí, že obě, caesuron penthemimeris vzniklé části hexametru nejsou sice stejné, ale je prý mezi nimi zvláštní aesthetický poměr. Hexametr čítá totiž 26 dob (vlastně 24 a mimo to připočítává Löhbach 2 doby na pauzu). Z nich je 10 před caesurou, 16 po ní. A tu pozoruje Löhbach, že součet dob celého hexametru má se k počtu dob větší části téměř tak, jako větší část k menší. Proporce 26:16 = 16:10 jest až na malý rozdíl (!) správná; neboť 260 a 256 je téměř totéž. Tímto rozdělením dle zlatého řezu vzbuzuje se prý zvláštní aesthetický dojem.

Ještě jednu stopu nauky Varronovy nacházíme v Augustinově výkladu o verši. Varro kladl, jak dále bude vyloženo, veliký důraz na to, aby metrum (a tedy také verš) mělo zřetelný konec. Podobně tvrdí Augustinus, že konec verše musí býti odlišný od ostatních stop, jakožto učili gravissimi auctores (V, 4, 5). Toho se mohlo docílit na př. odchýlným tvarem stopy, jako je v hexametu na konci vždy spondej nebo trochej. Pravidlo toto, jež někteří (quidam) doporučují, dostačuje sice v hexametu, selhává však, jak Augustinus sám upozorňuje, již u iambického senáru, tedy u jednoho z meter původních. Proto stanoví Augustinus pravidlo, že poslední stopa má býti neúplná (V, 4, 6), aby tím konec verše vynikal. Toto pravidlo odpovídá zcela duchu metriky Varronovy. Již u Caesia Bassa 264, 19 čteme, že tak zv. paeonicus versus quadratus má v poslední stopě kretikus, t. j. o slabiku méně (cretico, qui . . . una parcior syllaba est, ne, si fluat eodem numero, rhythmus, non metrum fiat; v. též 265, 4). Terentianus Maurus 1631 podotýká, že by daktyl v šesté stopě dal rhythmus a nikoli metrum.

Aby uvedená zásada Varronova byla provedena důsledně, navrhuje Augustinus, aby se iambické senáry měřily s jakousi anakrusí (V, 11, 22), tedy:

∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪ | —

Toto místo nesmíme však, myslím, pokládati za starověký doklad anakruse v moderním slova smyslu.¹⁾ Augustinus měří totiž tak jen za tím účelem, aby docílil na konci verše neúplné stopy a odděluje počáteční slabiku nejen u taktů vzestupných, nýbrž i sestupných, tedy na př. v hexametu (V, 5, 9)

— | ∪∪ — | ∪∪ — | ∪∪ — | ∪∪ — | ∪∪ — | ∪

Augustinus je si vědom neobvyklosti této míry. Podotýká však (V, 5, 10): neque nunc a nobis primum inventa est, sed multo est hac inveterata consuetudine (t. j. dělití bez ana-

¹⁾ Viz W. Christ, *Metrik der Griechen und Römer*, 2. vyd., v Lipsku 1879, str. 51.

kruse) antiquius animadversa. Qua re si eos legant, qui vel in Graeca vel in Latina lingua disciplinae huius doctissimi fuerunt, non mirabuntur nimis, qui forte hoc audierint. Starobylost této nauky je tedy těmito slovy potvrzena.

Augustinus udává též rozměry verše, avšak v té příčině nelze nic jistého o jeho pramenech stanovit. Tvrdí (III, 9, 20), že nejmenší verš má osm dob. Je to pyrrhichická tetrapodie. Marius Victorinus 55, 12 praví, že verš počíná dimetrem; neshoduje se tedy s Augustinem. Je velmi pravdě podobno, že tato jeho zpráva je čerpána z Juby; neboť toto místo souvisí s definicí periody, jež dle 55, 7 počíná od hexametru, a jež, jak dále bude vyloženo, je z Juby. Již Christ (Sitzungsb. Münchner Akademie 1868, I, str. 7, pozn. 2) vyslovil se proti tomu, že Wilmanns v zl. 69 připisuje Varronovi i to, co následuje u Maria Victorina po definici verše. Upozorňuje na zmínku o dipodické míře (55, 14), kdežto Varro měřil monopodicky. Snad tedy má Augustinus údaj výše naznačený z Varrona. Jakožto největší počet dob ve verši přípustný označuje Augustinus 32 dob (IV, 15, 29). V starověku byla dvě mínění o této hranici verše, jak podotýká iž schol. k Hefaistionovi 199, 15 W. Někde se tvrdí, že verš má nejvýše 30 dob. Tak Hefaistion 43, 1 a 20, 21 nazývá katalektický pentametr trochejský s třemi irrationalitami, jež připočteny zvyšují počet dob metra toho na 32, již hypermetrem (viz též schol. Hef. 147, 11). Téhož mínění je též Marius Victorinus 83, 10 scilicet ut intra triginta tempora versus habeatur; 83, 21 mluví o praescriptum triginta temporum. Obě místa jsou čerpána z Juby, jak ukázal Schultz, str. 36. Avšak počet tento (30 dob) byl záhy překročen o dvě (Marius Victorinus 83, 21), a hranici verše stalo se 32 dob. Tento mezník přijímá Aristeides 50 *τὰ δὲ κατὰ διποδίαν ἢ συζυγίαν καὶ προχωρεῖ ἕως ἁπλοῦν ἢ ὀλίγων πλειόνων* (Schol. Hef. 157, 8; 182, 20). V celku nemůžeme tedy s jistotou říci, odkud čerpal Augustinus své mínění o rozměrech verše.

Prve než přikročíme k Augustinově definici metra, zmíníme se krátce o tom, jak pojímal Varro rhythmus; neboť definice metra je u Augustina sloučena těsně s definicí rhythmů. Můžeme tu užiti výsledků práce E. Grafa, jenž na uv. m., str. 68 prohlašuje definici u Diomeda 473, 22 (rhythmus est pedum temporumque iunctura cum levitate sine modo) za Varronovu.

Poněvadž definice verše je převzata z Varrona, je již předem pravdě podobno, že i definice metra je z téhož pramene; neboť mezi oběma pojmy je úzká souvislost (viz August. III, 2, 4: omnibus versus est metrum). Varronský původ tu přímo dokázati nemůžeme, ale mezi Augustinem a metriky směru Varronova je shoda. Metrum je v starověku pojem velmi mnohoznačný (viz Král, Řecká rhytmika, Praha 1890, str. 123). Metrum značí na př. jeden takt (v hexametu), dipodii (v senáru iambickém), někdy tolik, co

χρόνος πρώτος (Long. proleg. k Hef. 87, 6). Máme-li na mysli metrum jakožto větší celek, vidíme zase různé definice. Diomedes 502, 5 (quando ex duobus metris versus ordinator, ut heroicus et iambicus) pojímá metrum jako kolon. Nepřesné definice viz v Longinových proleg. k Hef. 82, 15 a 25. Proti těmto výměřům vytýkají někteří metrikové v definici rozdíl, který odlišuje metrum od rhythmů. Rhythmus plyne stále, bez omezení (sine modo), kdežto metrum je omezeno, má jistý konec. Rhythmus je prý polopaprsek, metrum je úsečka na něm. Tuto definici nalzáme u Terentiana Maura 1632, Atilia Fortunatiana 282, 8, Diomeda 474, 1, Maria Victorina 50, 4 (ze tří definic, které na tomto místě Aphthonius slučuje, je dle Schultze na uv. m., str. 49 n. první z Juby, druhá a třetí z Theomesta). U všech tuto uvedených metriků lze dokázati styk s naukou Varronovou. Můžeme tedy podržeti jakožto definici varronskou to, co zařadil Wilmanns do zl. 65: metrum est compositio pedum ad certum finem deducta vel rhythmus modis finitus. Varro bral tedy za základ definice metra jeho rozdíl od rhythmů. Že se Varro vskutku zabýval stanovením rozdílu mezi metrem a rhythmem, máme přímo dosvědčeno v staré části metriky Diomedovy 513, 1, kde se praví: Varro dicit inter rhythmum, qui Latine numerus vocatur, et metrum hoc interesse quod inter materiam et regulam (Wilmanns fragm. 66). Svědectví to je velké váhy, neboť dosvědčuje, že Diomedes zná nauku varronskou. Rozdíl mezi rhythmem a metrem se na uvedeném místě vytýká ovšem jinak, než v uvedené definici Varronově. Avšak hned před tím 512, 38 uvádí se známý rozdíl: alienum autem pedem metra nisi recipiant, modus non facile finitur et magis rhythmus est quam metron. Z varronské školy vyšlo pak toto odlišování rhythmů a metra u následujících metriků. Quintilianus, jenž mohl zachovati nauku Varronovu prostřednictvím učitele svého Palaemona (viz Teuffel, § 325, 8), praví v Instit. IX, 4, 50: sunt et illa discrimina, quod rhythmis libera spatia, metris finita sunt (viz též IX, 4, 55). Terentianus Maurus 1632, 3 napsal:

namque metrum certique pedes numerusque coercent,
dimensa rhythmum continet lex temporum.

Marius Victorinus 41, 28 praví: differt autem rhythmus a metro, . . quod metrum certo numero syllabarum vel pedum finitum sit, rhythmus autem numquam numero circumscibitur. Charisius, který asi s Diomedem čerpá ze stejného pramene (Schanz, Gesch. d. röm. Litt. IV, str. 153), vyjadřuje se podobně 289, 15 K: nihil est inter rhythmum et metron, nisi quod rhythmos est metrum fluens, metron autem sit rhythmos clausus.

Ve shodě s těmito místy je Augustinus. I on rozeznává přesně metrum od rhythmů (V, 1, 1: omne metrum rhythmus, non etiam omnis rhythmus metrum) a určuje rozdíl ten takto: sed

quoniam non est idem, quamvis legitimis pedibus, nullo tamen certo fine provolvi, et item legitimis progredi pedibus, sed certo fine coerceri; haec duo genera etiam vocabulis discernenda erant, ut illud superius rhythmus tantum proprio iam nomine, hoc autem alterum ita rhythmus ut metrum etiam vocaretur. Podobně vyjadřuje se i v III, 1, 2: (metrum) certis pedibus currit et certo terminatur modo (viz též III, 7, 15) a ve spise De ordine II, 14, 40: quod autem non esset certo fine moderatum, sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus curreret, rhythmí nomine notavit: qui Latine nihil aliud quam numerus dici potest.

(Pokračování.)

Novější studie o Platonově Faidru.

Napsal Fr. Čáda.

Platonův dialog Faidros nepřestává zajímati dnešní badatele nejen svým obsahem, ale i datováním. Poněvadž jsem již dříve pojednal v těchto Listech¹⁾ o rozmanitých pokusech, určití jádro, ráz a dobu složení velkolepého tohoto díla Platonova, hodlám doplnkem k onomu článku probrati nejdůležitější studie, které se za poslední doby v odborné literatuře objevily.

Jest to nejprve třetí kapitola významného spisu marburského profesora Pavla Natorpa: *Plato's Ideenlehre, eine Einführung in den Idealismus* (Lipsko, 1903, str. 52 nn.), která nás tu zajímá. Natorp pojednal o datování Faidra již dříve v rozličných člancích, o nichž jsme se zmínili v uvedeném pojednání.²⁾ Také v uvedeném spise pokládá Natorp Faidra za dílo přechodní mezi prvním a druhým obdobím Platonovy filosofie a snaží se s tohoto hlediska vystihnouti a oceniti jádro dialogu co do nauky o ideách. Neboť cíl nového spisu Natorpova jest dosti vysoký. Nařikaje, že pochopení pro idealismus, jako vlastní a pravou filosofii, dnešní době se nedostává, rád by ukázal, jak možno k idealismu se dopracovati. A v té příčině pokládá Natorp za úvod do idealismu studium Platonovy filosofie, zvláště pak »centrum filosofie Platonovy«, nauku o ideách. Proto právě stopuje theorii ideí geneticky, od dialogu k dialogu, od rozmluv »sokratických« až po Timaiu a Zákony, líčí, jak tato nauka Platonova se vyvíjela a pozměňovala, a ukazuje k její velké hodnotě filosofické. V posledních dvou kapitolách promlouvá Natorp o poměru Aristotela k Platonovi, odmítá, aby se stavělo učení Aristotelovo nad Platonovo, a dokazuje o Aristotelově kritice

¹⁾ LF XXVIII, 1901, 173 nn., 342 nn., 401 nn.

²⁾ LF na uv. m., str. 184 a 190.

Platonovy nauky o ideách, že Aristoteles Platonovi neporozuměl a kritikou svou zavinil, že se po mnohá století udržují výtky a odsudky, jež se vlastně učení Platonova netýkají. Pokud se týče této části výkladu Natorpova, lze souhlasit s jeho výklady, jen neměl opominouti, tuším, dvou věcí: předně povědět, že totéž a néméně důkladně vyložili před ním již jiní, totiž Ribbing, Auffahrt a j.; a po druhé měl vzpomenouti otázky, zdali Aristoteles, líce a posuzuje nauku o ideách, nehleděl též k ústním výkladům Platonovým v Akademii a k tomu, jak se nauka ta od žáků Platonových pojímala. Avšak s druhé strany jest více než pochybno, zdali bylo by možno uznati Natorpův výklad ideí Platonových. Píšeť právě tam, kde promlouvá o Faidrovi a jeho významu (str. 73), takto: »Jest však jakákoliv pochybnost o tom vyloučena, že Platonovy ideje od počátku až do konce, a jestli kdy, tedy ve Faidru, znamenají metody a nikoli věci, jednoty myšlení, čisté klady myšlení a nikoli vnější, třeba i nadsmyslné předměty«. Avšak ovšem jest pravda, že Platon svou »ideou« provedl odrůznění, odloučení pojmu smyslna, jaké Sokratovi nebylo... aspoň v tak methodické ostrosti známo. A právě ve Faidru, více než kde jinde, vystupuje tato methodická »ostrosta« původním a ovšem hyperbolickým způsobem. Zajisté nechce Platon vyjádřiti jen abstrahovatelnost pojmů; při tom byl by mohl dokonce zůstati i empiristou. Ale to jest jeho mínění: »čistý pojem jest původní, empirický odvozený«. Jako lze celkem přisvědčiti posledním slovům těmito, tak nepochopuji, že by bylo lze — a dokonce s tak naprostou určitostí, jak tvrdí Natorp — pokládati Platonovy ideje za metody. To jest zase druhý extrém, a myslím horší, poněvadž nelze ho bez násilí dovoditi z rozmluv Platonových, a tím méně z Faidra.

Vrátíme-li se k otázce datování Platonova Faidra, nepodává Natorp v novém spise nic, co bychom neznali již z dřívějších jeho prací. Klade i nyní vznik dialogu asi do r. 392 př. Kr. Vycházejí od druhé části dialogu, ukazuje na úzké vztahy ke Gorgiovi, a aniž dokázal, že proto Faidros vskutku záhy po Gorgiovi byl sepsán, přechází k druhé oblíbené myšlence své, že Faidros byl »program« filosofických přednášek ve škole Platonově (»Die Philosophie«, das sagt fortan: »Plato und sein Seminar«, str. 56). Posléze snaží se dovoditi, že obsahem svým hlásí se Faidros před Theaiteta, Faidona, Symposion, Stát, Euthydemu a Kratylo. Přísněji kritisovati tu nelze, poněvadž Natorp sám výslovně odkazuje k předcházejícím článkům svým, v nichž kromě těchto důvodů vnitřních uvedl jiné; také datování samo není příliš vzdáleno doby, která podle mého mínění vyplývá z úvahy všech momentů, t. j. r. 388 př. Kr.¹⁾ Ale nelze mlčením pominouti, že

¹⁾ Srov. LF na uv. m., str. 354.

Natorp zde prostě vše předkládá jako své objevy, k literatuře odborné málo odkazuje a ani slůvkem nenaznačuje, že na př. dobu sepsání Faidra pomocí vztahů ke Gorgiovi určovali již mnozí badatelé před ním (Kriesche, Zeller, Thompson, Überweg, Siebeck, Hülsenbeck a j.). To jest však věc, která vůbec vyznačuje uvedený spis Natorpův; v knize populární nebo příruční byla by zcela pochopitelná, vadí však v odborné monografii, jakou přece chce býti kniha Natorpova.

Zvláště tímto momentem odlišuje se od ní jiná nejnovější publikace, jejímž původcem jest H a n s R a e d e r: *Platons philosophische Entwicklung* (v Lipsku, u Teubnera 1905). Raederův spis, cenou král. dánské společnosti nauk vyznamenaný, obírá se celou tak řečenou platonskou otázkou, totiž jak otázkou pravosti, tak otázkou posloupného složení dialogů Platonových. Při tom probírá všechna důležitější hlediska, s nichž platonská otázka dosud byla řešena, dotýká se veškeré důležitější literatury příslušné (ač, jak se spisovatel sám přiznává, jen do r. 1903) a posuzuje celkem rozvážně výsledky dosavadního badání (str. 1—87). Po tomto obecnějším dile obírá se v hlavní a největší části knihy (str. 88—419) jednotlivými dialogy Platonovými, v závěrku pak (str. 420—426) snaží se nastíniti základní rysy platonského myšlení.

Pokud se týče Faidra, přiznává Raeder (str. 245), že otázka jeho datování náleží k nejspornějším v platonské chronologii. Aby se určilo, kdy byl složen, byly probrány všechny možné kriterie, ale přece se došlo k výsledkům velice odchylným; hlavně odporovala zkoumání o slohu momentům, vytěženým z obsahu. Příčinu tohoto rozporu hledá Raeder v tom, že nebyla pochopena tendence a jádro dialogu, jakož i jeho poměr k dialogům jiným. Kdežto Natorp shledával především místa, na nichž by ukázal, že Faidros předpokládá Gorgia, snaží se Raeder všemožně, ukázati ke shodám Faidra se Státem, z nichž mu vychází na jevo, že Stát je dilem starším (str. 251, 252 n., 256 nn., 262, 264, 267). Arci i dialogy Gorgias (str. 73) a Symposion (str. 259) byly podle Raedera složeny dříve než Faidros. Spolu se Státem, Theaitetem a Parmenidem tvoří Faidros jednotnou skupinu dialogů, která jest nejbližší poslední skupině rozmluv, od Platona sepsaných (str. 245). Zkrátka, Faidros byl sepsán po r. 380 př. Kr., po složení Panegyriku Isokratova. Tím se přiblížil Raeder k datování Lutostawského, ale jeho druhé meze (před r. 378) nechce přijmouti, pokládaje za důležitější, než stanovení určitého roku, uvědomiti si náležitě ráz a účel dialogu.

A tomuto nejdůležitějšímu určení věnoval Raeder jak celou kap. VI. (str. 245—279), tak příležitostně poznámky i jinde ve svém spisu. O komposici Faidra nesoudí nijak příznivě (str. 57, 267). Je-li však nutno komposici jeho uznati za značně vadnou, není to důkaz, že by byl sepsán v mládí Platonově;

naopak »Platon s přibývajícím stářím zanedbával víc a více uměleckou formu a dával se vésti jen věcnými zřeteli«. Dále jest nutno míti neustále na mysli, že Faidros jest spis polemický (str. 265), a sice směřuje tu polemika proti Lysiovi, Antisthenovi (str. 249, 277) a — Isokratovi.¹⁾

Kdo by se nad poslední věci pozastavil a pokládal ji za nemožnou pro známé »proroctví« Sokratovo o Isokratovi na konci dialogu, toho poučuje Raeder několikrát, že předně místu tomu nebylo porozuměno, a připomíná, že Platon od hořkosti proti rhetorice přešel znenáhla k superioritnímu jejímu podceňování a posléze k lepšímu jejímu oceňování (str. 71). Znamé místo o Sokratově nadšené chvále Isokrata nutno jinak vykládati, nežli činí ti, kdo všude, kdekoli v rozmluvě Platonově hovoří Sokrates, neprávem pokládají to hned za výroky Platona samého (str. 55, 276). Chce tedy Raeder, jenž neví, že zcela touž myšlenku hlásal určitě před ním již O. Apelt,²⁾ snad říci, že výrok panegyrický má původ v historickém Sokratovi? Tak daleko se Raeder neodvážil,³⁾ jen by rád, aby se z toho pro datování nic nevy-suovalo, a pak — namáhá se vysvětliti místo ono jinak. Není prý to chvála, nýbrž hana, útok na Isokrata. Jakkoli Sokrates klade Isokrata nad Lysia, přece s důrazem vytýká, že Isokrates jest *φύσει* nadán k filosofii — ostatně prý praví kousavě Platon jen k j a k é s i filosofii, *φιλοσοφία τις* —, jinými slovy upírá mu, že mu schází vědění a znalost pravého umění řečí (str. 275 n.). Slova Platonova jsou »nur ein schneidender Hohn« (str. 276), ba hledíme-li k tomu, že slovy Sokratovými stanovil Platon, čeho třeba k dokonalému řečnictví, a pak že ze tří podmínek přiznal Isokratovi jen jednu, která sama o sobě nestačí, zahrál si Platon z l o m y s l n ě s Isokratem (str. 276). Jinými slovy: Raeder, klada důraz na některá slova ve výroku Sokratově, vložil si do něho sarkasmus. Také to není nové: Geel, Bake, Halbertsma, Pfeleiderer (zprvu i Ritter) a Holzinger dávno před Raederem vedli si podobně, ale co o tomto pokuse souditi, vložil jsem v predešlém článku svém.⁴⁾ Raeder ovšem získává tím výklad, že poměr mezi Platonem a Isokratem se nezměnil, získává možnost, klásti Euthydema prostě po bok Faidru a časově před ním, získává souhlas mezi důvody z obsahu čerpáními a výtěžky stilometrickými a odtud získává konečně datum »brzy po 380« — ale za jakou cenu! Čtème jen místo pag. 279 A nepředpojatě a shledáme, že vskutku tu není neomezená nějaká chvála Isokrata, nýbrž jen zaklausulované cenění jeho

¹⁾ Z Alkidamanta užil prý Platon myšlenky určité, ale prohloubil a rozvedl ji (str. 278).

²⁾ Archiv f. Gesch. d. Philos. XVI, 1901, str. 406.

³⁾ Jaké by věc ta měla nesnáze, o tom srov. LF na m. uv., str. 352, pozn.

⁴⁾ LF na uv. m., str. 351 nn.

výše než Lysia, — ale chvála jakás takás jest tu přece! Té neoděiní a nevymluví ani nejnovější opětovaný pokus Raederův.

Zbývá zmíniti se ještě o velmi závažné monografii, týkající se datování Faidra. Jest to studie profesora O. Immische: *Die antiken Angaben über die Entstehungszeit des platonischen Phaedrus*.¹⁾ Jak známo, klade Immisch sepsání Faidra do počátku činnosti Platonovy, asi do roku 403 př. Kr.,²⁾ a pro nesl domněnku, že dochovaný nám dialog Platonův jest pozdější jeho přepracování.³⁾ Oním časným datováním obnovil Immisch myšlenku Schleiermacherovu, Usenerovu a Hornovu a octl se v protivě k mínění, které zastával Hermann a jeho následovníci, což mu vyneslo nejen odmítnutí, ale někdy (na př. od Natorpa) i nezaslouženého odbytí. I odhodlal se probrati v uvedené studii důkladněji starověká svědectví o době sepsání Faidra, a to jen s hlediska literární historie, nehledě k tomu, jsou-li tvrzení jejich správná čili nic; chtěl určití jen smysl, původ a motivy jejich, jsa přesvědčen, že tím hodnota jejich sama sebou vysvitne.

Ve starověkých zprávách zastihujeme kladení Faidra do pozdější doby činnosti Platonovy, jak známo, u Cicérona.⁴⁾ Dříve soudili (Usener a Immisch sám), že Cicero jen nahodile, podle vlastního nápadu, takto datoval; nyní ukazuje Immisch, že datování ono má základ v akademické předloze Ciceronově, ať jí byl Filon anebo následovník jeho Antiochos. Nemáme sice zachovány výroky těchto mužů a nevíme tedy, oč se opírali, určující dobu, kdy byl složen Faidros, ale jest pravdě podobno, že tyto Akademikové, kteří se opětně pokusili oživití sofistický ideál vzdělání a chtěli spojovati rhetoriku s filosofii, nutně se vzdali protivnictví k Isokratovi, které bylo v staré Akademii, a jinak oceňovali jeho úsilí. I jest blízká domněnka, že se snažili dovolávati se samého Platona, nestarajíce se naprosto o to, do jakých historických nesnází a odporů se tím zapletou. Prostě proto, že se jim to hodilo, vykládali si proroctví Sokratovo o Isokratovi ve Faidru za chválu a umístili sepsání Faidra do doby, kdy — jak dnes víme — nelze si mysliti, že by byl Platon Isokrata chválil.

Naproti tomuto hlásají jiné zprávy starověké, že Faidros sepsán byl velmi záhy, ba že to byl první spis Platonův. S ve-

¹⁾ Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss., 1904, str. 213—251.

²⁾ Srv. FL na m. uv., str. 180 a 193.

³⁾ Na to zapomněl Raeder na uv. m., 246, pozn. 3.

⁴⁾ Cicero orat. 42 praví, když byl uvedl věštbu Sokratovu o Isokratovi: haec de adolescente Socrates auguratur. At ea de seniore scribit Plato et scribit aequalis et quidem exagitor omnium rhetorum hunc miratur unum. Srv. k tomu de opt. gen. orat. 17 a Ciceronovu imitaci proroctví Platonova v de oratore III, 61, 228 nn. (kdež Crassus = Sokrates, Catulus = Faidros, Hortensius = Isokrates, Cicero = Platon, a kdež i léta jsou v stejném poměru: Isokrates narozen r. 435 a Platon r. 427, jako Hortensius r. 114 a Cicero r. 106).

likým vtípem stopuje, podrobně rozebírá a doplňuje Immisch tyto zprávy a snaží se určití prameny jejich. Vychází od obrany novoplatonovce Hermia (9, 11—10, 22 ed. Couvreur) a ukazuje důvtipně poměr její ke kritice Faidra ve škole peripatetické a u některých Isokratovců, jako jsou Aristoteles, Dikaiarchos, Kefisodoros, Theopompos, Zoilos, Hippodamos, Demetrios Falerský, Praxifanes (Theofrastovec) »καὶ ἄλλοι συγχοί«. Nejprve pozastavovali se nad slohem Faidra; Dikaiarchos nazýval jej »φορτικός« a také již asi vytýkal — s odkazem na vlastní doznání Platonovo (p. 238 D) — dithyrambický ráz tohoto dialogu. Zdali při tom již také Dikaiarchos se vyslovil, že tento zjev souvisí s mládím Platonovým, nelze dovésti, ač Immisch se k domněnce té kloní; jisto však jest, že u Diogena Laertského a novoplatonovců bylo tohoto momentu chronologicky zužitkováno. Také u Dionysa Hal. (Demosth. 5—7 a list ke Cn. Pompeiovi Geminovi kap. 1—2) jest toto datování předpokládáno. Co pak se týče vzpomenuť Hermiova »klassického místa«, rozpoznal Immisch bystře, že jeho vyvrácení tří výtek (*ἐγκλήματα*) ukazuje k tradici, jdoucí přes Favorina na Dionysia a konečně na Kaikilia, nadšeného přívržence Lysiových řečí, skladatele spisu *ὑπὲρ Λυσίου* a vášnivého odpůrce plodů Platonových; tito však čerpali zase ze starších peripatetiků, zejména z Dikaiarcha.

Ze všech těchto zkoumání vyplývá Immischovi o starověkých svědectvích oněch toto.

Nebyla to potřeba a úsilí o genetické pochopení Platona, které poutaly zájem starověku k otázce o Faidrovi, nýbrž padalo tu hlavně na váhu různé hodnocení rhetorických směrů, Lysiem zastoupených. Stoupcí a odpůrci jednak Lysiovi, jednak Isokratovi byli již za doby Platonovy, a ovšem ti, kdo horovali pro Isokrata, snažili se, učiniti chválu Platonovu co nejvíce důležitou, ti však, kdo byli nadšeni pro Lysia, snažili se zase význam její snížit. Proto novoakademicti obnovitelé isokratiky, a s nimi Cicero, připisují Faidra vyspělému již Platonovi, takže by úsudek jeho neodnášel se k mladému ještě Isokratovi a nebyl pozdějším Isokratovým vývojem desavouován. Naopak zase úzkoprsý kult Lysiův, na př. Kaikiliův, kladl veliký důraz na mládí Platonovo a odtud vyplývající nezralost a neustálenost úsudku o Lysiovi. Peripatetikové, na něž se tento lysiovský směr připínal, neměli sice příčiny, pro Lysia se nadchnouti, ale vedla je nechuť ke škole isokratovské, i byli tedy také spíše nakloněni klásti Faidra do první doby spisovatelské činnosti Platonovy, aby zmenšili hodnotu svědectví, pro Isokrata pochvalného. Avšak u peripatetiků starších aspoň není dosti motivováno, že by jen z libovůle své Faidra byli datovali. Zajisté bylo jim vítáno, mohli-li klásti Faidra, a s ním Platonův soud o Isokratovi, na počátek dráhy Platonovy, ale aby byli toto datování si libovolně utvořili, to přece nebylo možno v době, kdy (zvláště za ostrých jejich sporů tehdejších) co chvíli mohlo

jim býti od stoupenců Akademie odpověděno, že Platon nepsal Faidra v mládí. To není, jako později, za doby Ciceronovy (a již za nové Akademie), kdy nebylo již přesnějších zpráv ani zájmu o době složení Faidra, a kdy tedy si tito spisovatelé mohli ze své vůle a svého mínění stanoviti věc, jak by chtěli. Když však staří peripatetikové kladli sepsání Faidra do první doby Platonovy, měli patrně nějaké vědomosti anebo zprávy o čase, kdy byl složen, a zasluhuje tak tradice, táhnoucí se celým starověkem, počínající od Dikaiarcha, t. j. několik desetiletí jen po smrti Platonově, až po Kaikilia a Dionysia i pozdější spisovatele, vskutku pozornosti a uznání; neboť oni mužové soudili tak, poněvadž to byl za jejich doby obecný předpoklad, poněvadž nikdo jinak to nevěděl.

Immisch tedy sice nepřimo, ale zřetelně chce takto opráti svou domněnku o Faidru, dialogu Platonově nejprvnějším anebo aspoň z nejprvnějších. Jeho důvody jsou velmi duchaplně shledány, a lze zejména to, co vykládá o příčinách různého datování u spisovatelů starověkých, jen schváliti a přijmouti. Avšak háček celé argumentace tkví v tom, že není dokázáno, z dali vskutku již u Dikaiarcha a starých peripatetiků bylo takové chronologické stanovení jako bylo u peripatetiků pozdějších. Ze všeho, co máme zachováno, přes zajímavé vývody Immischovy vychází, tuším, na jevo, že ve škole peripatetické ode dávna byly činěny výtky slohu Faidra Platonova: poetičnost, přesycenost, krátce »mladickost«
slohu, jak zní oblíbený termín. Že z těchto výtek, o nichž dovídáme se i u starých peripatetiků, učinili si pozdější »mladickost«
spisovatelovu, jest velice blízká domněnka; u těchto spisovatelů nebylo již závad, kterých se právem dovolával Immisch, pokud šlo o peripatetiky staré. Z toho však pak vyplývá, že již za starověku byla vyslovena dvě protichůdná mínění o době, kdy sepsán byl Faidros: jedni kladli jej do počátku filosofické činnosti Platonovy, druzí (asi »kritikou«
oněch, t. j. z protivy k nim) do doby pozdní. Obojí mínění mohlo se opíratí o jisté momenty v dialogu samém. Které z mínění těch bylo starší a které máme tedy také (*ceteris paribus!*) pokládati za hodnověrnější, jest nejisto; co do původu svého byla asi obě mínění málo cenná. Čili: při povaze zpráv starověkých, dosavad známých nelze z důvodů vnějších, jakkoli by to bylo právě nejvíce vítáno, nic určitějšího stanoviti ani o časném, ani o pozdním datování Platonova Faidra.

Drkolenský zbytek staročeských her dramatických.

Napsal J. Máchal.

R. 1887 našel A. Patera v klášteře drkolenském, který byl hojně z Čech podporován, na deskách rukopisu latinského z r. 1412 dvě papírová dvoulistí, obsahující zlomky staročeských her dramatických. Patera uveřejnil zajímavý tento nález v Časopise Mus. 1889, 122—139, a vysvětlil ráz jeho takto: »Pismo jest zběžné a pochází asi z let 1365—1385 od písaře, který své předloze na mnoha místech nerozuměl a, jak patrně z četných písařských chyb a vadného rozdělování slov, snad ani českého jazyka dosti mocen nebyl.«

Patera pokusil se také určití druhy her zlomkovitě tu zachovaných, ale k bezpečnému závěru nedospěl. Po jeho mínění jsou to buď zlomky dvou her: velikonoční, z níž schází počátek a uprostřed jsou dvě velké mezery, a hry na nebe vstoupení Páně, nebo snad i zbytky tří her, a to: tak zvaného Mastickáře aneb hry velikonoční, v které se jedná o koupi mastí, hry z mrtvých vstání Krista Pána a hry na nebe vstoupení Páně.

J. Truhlář ve své znamenité rozpravě »O staročeských dramatech velikonočních« (Čas. Mus. 1891, 3—43, 165—197) právem nazval zlomek drkolenský tvrdým oříškem dramatické hádanky. S výkladem Paterovým o druhu her v zlomku zachovaných nesouhlasil a podal vysvětlení jiné. Spatruje totiž ve fragmentu drkolenském zlomky pouze dvou her: pašijové, a to dosti rozsáhlé, a hry na nebe vstoupení Páně. Při tom však připouští, že nemáme tu ústrojného útvaru dramatického, nýbrž roztrhané části nějakého celku, kterého jen konjekturami možno postihovati. Proto definitivní výklad ponechává kritikům budoucím.

Takový výklad nebyl dosud podán; proto pokusím se v této rozpravě přispěti k rozřešení dramatické hádanky v drkolenském zlomku obsažené.

Jsou zachovaná dvoulistí částí jedné složky či složek dvou, patří do sebe nebo vedle sebe? Vydavatel zlomku Patera rozhodl se pro první případ a klade obě dvoulistí do sebe jako částí jedné složky. S tímto uspořádáním souhlasí také Truhlář a nelze proti němu zásadně nic podstatného namítati. Proto pojednám o povaze jednotlivých her v tom pořádku, jak byly od Pateru za sebou vytištěny.

Obsah zlomku na str. 1—2. Lucifer zpyšněv, chce se vyrovnati Bohu. Michal s ostatními anděly uvrhnou ho za to do pekla. Lucifer nařiká, že byl zbaven nebeského stánku, a svolává

své sluhy, aby přiváděli hříšné duše do pekla. Přihlásí se Belzebuh, Satan a Beřit. Lucifer posílá tyto své »milé panošě« mezi lidi a přikazuje jim, jakého druhu hříšné duše mají vláčetí do pekla. Dáblové se vracejí a přivádějí dvě duše: jednu nejménovanou, druhou popovu. Hned po té vystoupí Marie Magdalena, zpívajíc veselou píseň, a zve k sobě záletníky. Dáblové ji obklopí, pobízejíce ji k tanci a zpěvu. Sestra Marta ji varuje před nástrahami dáblů, je však od Magdaleny přikře odbyta. Marta znovu přerušuje její veselý zpěv a napomíná ji, aby následovala krále nebeského. Magdalena dá si říci a táže se Marty, zdali jí může Bůh hříchy odpustiti. Marta jí dodává útěchy slovy, že Bůh kajícím hříšníku rád hříchy a viny odpouští. Magdalena slibuje pokání a společným zpěvem obou *Dimissa sunt ei* končí se zlomek.

Obsah str. 3—6. Vnitřní toto dvoulístí má text souvislý a obsahuje na začátku a na konci kusý zlomek obsáhlé scény mastičkářské, která se podobá mastičkáři musejnímu.

Obsah str. 7—8. Na str. 7 zapsán je nejdříve konec nějaké hry; skládá se z drobných textů k těmto výstupům: Kristus v pekle, stráž židovská u hrobu a stráž po vzkříšení. Zbytek str. 7 obsahuje hru, která je přímo na začátku označena jako *ludus de ascensione domini*; hra tato pokračuje na str. 8, ale není dokončena.

J. Truhlář bystře usoudil, že výstupy zaznamenané na str. 1—2 nemohou býti částí hry velikonoční, jak se Patera domníval, hodí se však dobře do hry pašijové. Ale ani část výjevu mastičkářského na str. 3—6 nepřináležejí po jeho mínění hře velikonoční, kde by musela býti umístěna až po vzkříšení, nýbrž pojí se bezprostředně k výjevu Marie Magdaleny. »Tato ve hrách německých kupuje u mastičkáře vonné masti na své hříšné tělo, načež teprv buď kázáním Kristovým nebo napomínáním andělovým nebo Martiným obrácena byvši, při večeři v domě Šimonové Kristu nohy maže a odpuštění hříchů dochází. Ve hře naší, velmi zlomkovitě zapsané, děje se obrácení hříšnice domluvami sestřinými náhle a dříve, než by byla Magdalena k mastičkáři za účelem svrchu naznačeným pro masti došla, ale výjev mastičkářský jest zde přec a sic patrně proto, že obrácená Magdalena má kupovati masti k pomazání nohou Kristových, což se dalo zajisté v části nyní ztracené.«

Argumentace Truhlářova jest velice závažná a třeba jí věnovati pozornost. Je-li správná, pak jsme měli v české literatuře obsáhlou hru pašijovou mnohem dříve, než ji lze v literatuře německé prokázati.

Běží hlavně o to, možno-li scénu mastičkářskou v našem zlomku bezprostředně spojovati s předcházejícím výstupem Marie Magdaleny. K tomu cíli třeba srovnati hry německé, jichž se Truhlář dovolává. Německé hry pašijové, v nichž přichází scéna

Magdalenská, lze rozdělití ve 3 skupiny. V první vylučuje se pouze kající Magdalena, jak umývá nohy Kristovy a dosahuje odpuštění hříchů. V druhé skupině předvádí se veselý a hříšný život Marie Magdaleny a hned po té přichod její do domu Šimonova ke Kristu, kdež dosáhne odpuštění hříchů. V třetí skupině zobrazuje se také světský život Magdaleny, ale potom následuje kázání Kristovo, kterým je Magdalena k pokání povzbuzena; teprve později líčí se hostina u Šimona a pomazání nohou Kristových.¹⁾

Český zlomek stojí nejbliže druhé skupině, k níž náležejí tyto hry: beuronská, vídeňská, chebská, svatohavelská, donau-eschingská, dolnorýnská.²⁾ Poměr mezi nimi a hrou českou nutno krátce vytknouti.

V pašijové hře beuronské (z konce XIII. nebo ze začátku XIV. stol.), která jest ještě převahou latinská, vystoupí Marie Magdalena s dívkami, zpívá veselou píseň a žádá od prodavače líčidel k ozdobě svého těla. Ozve se hlas andělský napominající ji k pokání, ona však obrací se k milovníku a zpívá dále milostné písně. Teprve po třetím napomenutí andělském lituje svých hříchů, odhazuje ozdoby a šperky, obléká se v černé roucho a jde k mastičkáři pro vonné masti, aby jimi pomazala nohy Kristovy. V domě Šimonově klesne k nohám Spasitelovým a nabývá teprv odpuštění hříchů. — Jak W. Meyer³⁾ vhodně poznamenal, existovala bezpochyby tehdy, když hra beuronská byla skládána, nějaká separátní hra o hříšné a kající Magdaléně, kterou spisovatel hry beuronské pojal ve svou skladbu. Při tom užil zároveň známých latinských zpěvů *Dic tu nobis, Hoc ungentum si multum cupitis* z výjevu mastičkářského her velikonočních, nezměniv ani čísla »nobis« a »cupitis«, což mohly ovšem říci tři Marie jdoucí ke hrobu, nikoliv však Marie Magdalena sama.

Hrou beuronskou řídil se skladatel pašijové hry vídeňské z poč. XIV. stol., vynechal však zpěvy neústrojně sem vložené z hry velikonoční *Dic tu nobis* a *Hoc ungentum* a celý výstup přiměřeně upravil. Marie Magdalena s jinochem vystoupí a zpívajíc, kupuje u prodavače líčidla a barvy. Přistoupí k ní

¹⁾ K. F. Kummer, *Erlauer Spiele* (Wien 1882), str. XLXIX; L. Wirth, *Die Oster- und Passionsspiele* (Halle 1889), str. 215.

²⁾ *Benediktbeurer Passionsspiel* vyd. H. Hoffmann (*Fundgruben für Geschichte deutscher Sprache u. Litter.* II. 245) a R. Froning (*Das Drama des Mittelalters* I. 284); *Wiener Passionsspiel* vyd. Haupt (*Archiv f. die Geschichte deut. Sprache u. Dichtung* I. 359) a R. Froning (*Das Drama d. Mittelalters* I. 305); *Egerer Fronleichnamsspiel* vyd. G. Milchsack (*Bibliothek d. lit. Vereines zu Stuttgart* CLVI); *St. Galler Passionsspiel* vyd. Mone (*Schauspiele des Mittelalters* I. 72); *Donaueschinger Passionsspiel* vyd. Mone (*Schauspiele* II. 183); *Mittelniederländisches Osterspiel* vyd. J. Zacher (*Zeitschrift für deutsches Alterthum* II. 302).

³⁾ *Fragmenta Burana*. Festschrift zur Feier des 150jährigen Bestehens d. kön. Gesellschaft d. Wissenschaften zu Göttingen (*Abhandl. d. phil. hist. Klasse*), str. 65.

ďáblové a svádějí ji k tanci a zábavě. Marta ji napomíná a vybízí, aby hledala u Krista v domě Šimonově odpuštění svých hříchů. Ale k pokání nepřivede jí ani Marta, ani sluha Šimonův, který ji zve ke Kristu, nýbrž jako ve hře beuronské anděl, na jehož slova teprve hříchů lituje, ozdoby své odvrhuje a v domě Šimonově k nohám Kristovým klesá, nabývajíce odpuštění.

Ve hře chebské Kristus přijde k domu Marty, která ho s Lazarem a s veselou Magdalenou vítá. Marta napomíná sestru, aby se polepšila a hříchů svých litovala. Tato však napomínání její odmítá, chce vesele a rozkošně žítí a odejde od Marty. Připojí se k ní Bellial a svádí ji. Marta se zatím u Krista za svou sestru přimlouvá. Kristus vejde potom do domu Šimonova, kamž dostaví se také kající Magdalena, klešne k nohám Spasitelovým a nabývá milosti.

Podle hry svatohavelské vystoupí Magdalena s dívkou a dvěma jinochy, zpívá a tancuje. Marta ji vybízí k pokání, ale teprve po třetím napomenutí Magdalena odejde s ní do domu Šimonova, kde jí Kristus odpouští.

Široce rozvedena je tato scéna ve hře donaeschingské. Marie Magdalena posílá sluha svého na dvůr Pilátův, aby k ní přivedl milence jejího Jesse a jeho druhy, s nimiž se chce obveseliti. Sejde se veselá společnost a hlučně se baví. Za tím Šimon zve Krista do svého domu a připravuje hostinu. Sluha Šimonův oznamuje to Magdaleně, která slyšíc o Kristu, je mocně dojata. Nechá hry a zábavy, jde k mastičkáři a nakoupí vonných masť. Kajícně vejde do domu Šimonova, umývá nohy Kristovy slzami a maže vonnými masťmi. Kristus jí odpouští hřichy. Magdalena vrátí se domů k Martě a Lazarovi a na jejich výčitky odpovídá, že hříchů svých litovala a u Krista milosti dosáhla.

Ve hře dolnorýnské z Mاستrichtu vystoupí Magdalena a Marta. Magdalena líčí svůj rozkošnický život a zpívá milostné písně. Marta jí důrazně domlouvá a posleze ji pohne k pokání. V domě Šimonově Magdalena nabývá odpuštění hříchů.

Žádný z uvedených dokladů nekryje se tedy s českým zlomkem. I tam, kde se vyskytuje v scéně Magdalenské výstup mastičkářský, vsunut je zcela organicky před výjev, v němž se odpouští Magdaleně hřichy. V zlomku drkolenském jest však výstup Marie Magdaleny na str. 2 úplně ukončen. Hřichy jsou jí odpuštěny, jak svědčí společný zpěv Magdaleny a Marty Dimissa sunt ei etc. Náš skladatel byl by tedy býval úplně bezhlavý, kdyby byl teprve po ukončení výstupu Marie Magdaleny epizodu mastičkářskou připojil. Proti spojování scény mastičkářské s výstupem Magdalenským v jednu celistvou hru svědčí i stil. Ve výstupu Magdalenském jest stručný a úryvkovitý, v scéně mastičkářské obsírný a podrobný. Zkrátka, v zlomku drkolenském na str. 1—2 máme fragment jedné hry a to ukončené, a na str. 3—6 fragment jiné hry, která s první nijak nesouvisí.

Tento výklad možno potvrditi dalším svědectvím. V jagerském sborníku dramatických her¹⁾ jest obsažena skladba nadepsaná *Ludus Marie Magdalene in gaudio*, která se s naším zlomkem podivuhodně shoduje. Má tento obsah. Lucifer svržený s nebe svolává dábly. Hlásí se Satan, Astarot, Tutivil, Rosenchranz, Lasterpalkch a Nottir; každý z nich se chlubí svým zvláštním uměním sváděti lidi. Lucifer rozešle je mezi lidi. Peklo se plní. Démonové přivádějí duši krejčího, ševce, lupiče, pekaře, šenkýře, záka, záletnice, písaře atd. Potom vystoupí Marie Magdalena se služkou a vesele zpívá. Dáblové se k ní přitocí a doprovázejí ji zpěvem. Dostaví se i bohatý záletník, který pomocí kuplířky chce si Magdalenu nakloniti. Avšak Marta nepfestane sestře domlouvati, až si konečně dá říci, odvrhuje své ozdoby a lituje svých hříchů. Zpěvem *Dimissa sunt ei peccata multa*, který zpívá »dominica persona«, a hymnou Magdaleny *Ihesu nostra redemptio* končí se celá hra. O kupování líčidel u mastičkáře ani o hostině u Šimona není zde jako v naší hře žádné zmínky.

Podle analogie hry jagerské můžeme tedy zbytek na str. 1—2 drkolenského rukopisu nazvati hrou veselé Magdaleny. Naše hra i jagerská zakládají se na nějaké předloze společné a jsou specialitou v celé středověké literatuře dramatické svého druhu jedinou. Česká hra převyšujíc německou svým stářím, nabývá tím ještě větší zajímavosti. Jagerská se od původní předlohy značně vzdálila; jest mnohem obsírnější a má některé nové vložky, jako o kuplířce a záletníku Prokusovi. Skladatel její, chtě osnovu její co nejlépe rozšířiti, uchyloval se často k nechutnému opakování týchž motivů.

Kdežto v základní osnově a ve výstupu Magdalenském naše hra veselé Magdaleny nejvíce souhlasí s hrou jagerskou, na počátku a ve výjevu pekelném stýká se také těsně s vídeňskou hrou pašijovou, která začíná svržením Lucifera a jeho druhů do pekla. Ale i proti této hře vídeňské jest česká mnohem jednodušší a znázorňuje zejména primitivní stupeň ve vývoji výstupu pekelného, který tvořil úvod k hrám pašijovým a pojat byl také do osnovy her velikonočních.

Druh hry v zlomku drkolenském na str. 3—6 poznamenán není již nesnadno určití. Jest to fragment velikonoční hry s rozvedenou epizodou mastičkářskou a má svou analogii v mastičkáři musejním. Skladatel hry drkolenské znal mastičkáře musejního nebo jeho původní prvopis; převzal odtud asi 16% veršů,²⁾ dále vložku o vzkříšení syna Abrahamova, kterou však značně zkrátil, a hádku obou sluhů mastičkářových, kterou zase nestydatě rozvedl. Kromě toho znal také velikonoční

¹⁾ Erlauer Spiele vyd. K. F. Kummer (Wien 1882), str. 95—119.

²⁾ J. Truhlář v Čas. Mus. 1891. 173.

hru inšpruckou,¹⁾ s níž se shoduje v celkové osnově i v mnohých jednotlivostech. Že skladatel mastičkáře drkolenského kromě české předlohy pracoval též podle německého vzoru, k tomu zdá se ukazovati spojení jména Pustrpalk s rýmem šalk:

»Pane, mně dějí Pustrpalk,
jáť sem velmi veliký šalk.«

Připomíná to podobný rým v hře inšprucké:

»Ouch han ich gelogen alz eyn schalk,
ich heisze czwar Pusterbalk.«

Pokud se týká necudností a oplzlých řečí, mastičkář drkolenský tvoří přechod od mastičkáře musejního a hry inšprucké k nejrozpuštější tohoto druhu hře jagerské.

Na str. 7 drkolenského zlomku zaznamenán je konec jiné hry velikonoční. Jest to patrně stručný výtah z jiné hry, neboť v 34 verších jest tu krátce naznačeno, co bývá obsahem obsírných scén.

Hra na nebe vstoupení Páně, která potom následuje, liší se svým čistě církevním rázem od her, které předcházejí a přeplněny jsou hrubým humorem vagantským. Pokud se zachovala, obsahuje nábožný dialog Krista s apoštoly Petrem, Janem, Jakubem a Filipem, a zakládá se na podání biblickém.

Podle mého výkladu obsahoval tedy kodex drkolenský celý cyklus partikulárních her, z nichž zachovaly se tyto zbytky: 1. hry veselé Magdaleny, 2. jednoduché hry velikonoční s rozvedenou epizodou mastičkářskou; 3. hry o vzkříšení Páně, která tvoří obyčejně první část dvoudílné hry velikonoční, ale přichází také ojedinele; 4. hry na nebe vstoupení Páně.

Jak jsem shora poznamenal, není nijak jisto, že obě zachovaná dvoulístí patří do sebe a tvoří zbytek jedné složky. Spíše se zamlouvá, že jsou to zbytky dvou zvláštních složek. Kladu do přední složky dvoulístí, označené od Patery str. 3—6, do následující složky dvoulístí se str. 1—2, 7—8. Mezi oběma jsou ovšem mezery způsobené ztrátou jiných dvoulístí. Tím se povaha zachovaných her, jak jsme je určili, nijak nemění, máme jen jiný pořádek jejich, a to: 1. hru velikonoční s obsírnou epizodou mastičkářskou; 2. hru veselé Magdaleny; 3. hru o vzkříšení Páně; 4. hru na nebe vstoupení Páně. Věc má proto zajímavost, že v témž pořádku následují také obdobné hry v sborníku jagerském. Tam totiž jdou za sebou tyto hry: I. ludus in cunabulis Christi; II. ludus trium magorum; III. visitacio sepulchri in nocte resurrectionis;

¹⁾ Innsbrucker Osterspiel, vyd. F. J. Mone (Altteutsche Schauspiele str., 107—144).

IV. ludus Marie Magdalene in gaudio; V. ludus Iudaeorum circa sepulchrum domini. Hry jagerské III., IV. a V. odpovídají našim zlomkům 1. 2. 3. Shoda **tato** jak v povaze her, tak i v uspořádání jejich nezdá se býti nahodilá. Při skrovném zbytku kodexu drkolenského nelze ovšem o poměru jeho k sborníku jagerskému nic zevrubnějšího říci, leda že mezi oběma je nějaký, nyní těžko určitelný vztah.

Není nezajímavé, že jistou souvislost s IV. a V. hrou jagerskou nalézáme také v české velikonoční hře, která se zachovala v rukopise z poč. XVI. st., jejíž předlohu možno však klásti až do XIV. st.¹⁾

Sborník jagerský napsán byl asi v první polovici XV. st.,²⁾ jest tedy mnohem mladší než rukopis drkolenský. Do arcibiskupské knihovny v Jagru (Erlau) v Uhrách dostal se teprve r. 1783, kdy byl ve Vídni koupen z kníž. Auersperské knihovny. Psán je v dialektu bavorském a vydavatel jeho Kummer klade původ jeho do Korutan. Na konci rukopisu nalézá se poznámka »ut in registro³⁾ in Gmunden«. Kummer myslí, že se tím míní Gmünd v Korutanech, připouští však, že pro korutanský Gmünd nelze formu Gmunden doložit. Možno tedy také mysliti na Gmunden v Horních Rakousích, kdež byl nějaký podobný zápis her divadelních, jimž se skladatel her jagerských řídil. Z blízkého sousedství vysvětlovala by se pak těsná souvislost her jagerských a drkolenských.

Pseudo-Mandeville a jeho cestopis.

Podává František Šimek.

Otázka o tajemném původci nejoblíbenějšího cestopisu středověkého, — o Mandevilovi, jest již přes 20 let téměř definitivně vyřízena. V české literatuře, ač cestopis tento jest nám zachován v řadě rukopisův a tisků, není dosud o těchto nových výzkumech podána zpráva, takže nejen v učebnicích školských, ale i jinde se mluví stále o »cestopisci Mandevilovi« a opakují se věci zastaralé a mylné.

Podati stav dnešního badání o tomto díle a jeho auktorovi jest účelem této práce.

¹⁾ Vydal ji Hanuš v Oster-Spiele, str. 81 a d.

²⁾ Srv. Wackernell, Altdeutsche Passionsspiele aus Tirol (Graz 1897), str. CCXCVI.

³⁾ Registrum, register byl obvyklý název rukopisu divadelních her; srv. R. Heinzel, Abhandl. zum altdeutschen Drama, str. 17 (Sitzungsberichte d. k. Akademie d. Wissenschaften in Wien, phil. hist. Cl. CXXXIV).

I. *Osoba spisovatelova.*

1. První zprávy o Mandevillovi čteme v jeho cestopise.

Uvádí tu své jméno (Jan Mandeville, Johannes de Montevilla atp.); praví, že se narodil v anglickém městě St. Albans; r. 1322 po Kr., na den sv. Michala, vydal se prý po moři na cestu. Poznal mnoho zemí a ostrovů, — všechny tři tehdy známé díly světa procestoval. Sloužil delší čas na dvoře egyptského sultána a účastnil se bojů proti Beduinům. Pro jeho udatnost chtěl mu sultán dáti za manželku vznešenou dámu, ale Mandeville toho nepřijal, protože by se byl musil vzdáti své víry.

V některých vzděláních jeho cestopisu čteme též, že na dvoře sultána v Alexandrii byl i jeho krajan, povoláním lékař, s kterým se však nemohl častěji stýkati pro různost povolání. Později prý vydal pomocí tohoto lékaře a na jeho pobízení své dílo v Lutichu.

Od sultána dostal průvodní list, který mu zjednával přístup i na místa, kam by se jinak stěží byl dostal. Patnáct měsíců byl též ve službě velikého chána mongolského a válčil tam proti králi z Manzi (jižní Čína).

V anglických rukopisích na konci čteme, že se vrátil po 34 letech. Podle toho byl by se vrátil r. 1356, jak též v uvedených rukopisích se tvrdí. — V Lutichu vydal pak své dílo pomocí onoho lékaře, o němž byla výše učiněna zmínka; jméno jeho jest »Jehan de Bourgoigne, dit à la Barbe« (v starém rukopise francouzském; v latinském vzdělání Magister Johannes ad Barbam¹⁾).

2. Pozdější literární zprávy o Mandevillovi jsou velmi hojné.

Důležit je tu zvláště list Jakuba Pütericha von Reichertshausen, psaný r. 1462 arcikněžně rakouské Mathildě.²⁾ Püterich se tu zmiňuje o nápisě na hrobě Mandevillové v klášteře v Lutichu, který zní:

Hic iacet nobilis Dominus Joannes de Montevilla, Miles alias dictus ad Barbam Dominus de Compredri natus de Anglia medicinae professor et devotissimus orator et bonorum suorum largissimus pauperibus erogator qui totum orbem peragravit in stratu, Leodii diem vitae suae clausit extremum Anno Dni millesimo trecentesimo septuagesimo secundo mensis Februarii septimo.

Všimněme si zejména, že Mandeville měl příjmi »ad Barbam«.

¹⁾ Tak i v starém latinském tisku ve zdejší universitní knihovně (sign. XL, G 3, cap. L).

²⁾ Vydal Raim Duellius (Excerptorum genealogico-historicorum libri duo 1725); partie pro nás důležitá je na str. 281—2.

Historik nizozemský Jakub Meyer (1491—1552) přidává nového jen to, že hrob Mandevillův je v klášteře Vilhelmitů v Lutichu. Pozdější přidávají ještě jiné věci: že Mandeville sepsal své dílo ve třech jazycích (anglickém, francouzském a latinském), — a uvádějí i jiná díla Mandevillova (De mirabilibus mundi, Descriptiones regionum, De re medica atd.).

Důležitá jest ještě zpráva Angličana Pitsea¹⁾, který nám podává lepší znění výše uvedeného nápisu: místo »de Compredri« čteme »de Campdi«, a na konci: »qui toto quasi orbe lustrato Leodii diem vite sue clausit extremum anno domini MCCCCLXXII mensis novembris die XVII.« (Správnost tohoto data potvrzena i odjinud.)

Tolik staří o Mandevillovi.

Moderní kritika osvětlila nám však záhadnou tuto postavu jinak. Nicholson²⁾ první ukázal na důležitou zprávu vrstevníka Mandevillova, biskupského notáře Jeana de Preis dit d'Outremeuse. Spis jeho, »Myreur des Histors«, není zachován celý, zejména důležitý pro nás passus tu schází; máme však z něho výtah, který pořídil Louis Abry. V tomto výtahu se vyskytuje toto zajímavé místo:³⁾

»L'an 1372 mourut à Liége le 12. nov. un homme fort distingué par sa naissance, content de s'y faire connoître sous le nom de Jean de Bourgoigne dit à la Barbe; il s'ouvrit néanmoins au lit de la mort à Jean d'Outremeuse son compère et institué son exécuteur testamentaire. De vrai il se titra dans le précis de sa dernière volonté messire Jean de Mandeville, chevalier, comte de Montfort en Angleterre et seigneur de l'Isle de Campdi et du chateau Pérouse. Ayant cependant eu le malheur de tuer en son pays un comte qu'il ne nomme pas, il s'engagea à parcourir les trois parties du monde, vint à Liége en 1343; tout sorti, qu'il étoit d'une noblesse très-distinguée, il aimait de s'y tenir caché. Il étoit au reste grand naturaliste, profond philosophe et astrologue, y joint en particulier une connaissance très singulière de la physique, se trompant rarement lorsqu'il disoit son sentiment à l'égard d'un malade, s'il en reviendroit au pas.«

Žil tedy »Mandeville« v Lutichu pode jménem »Jean de Bourgoigne« s příjímím »à la Barbe«, jsa vzdělán v lékařství a jiných vědách. Stejně jméno však měl, jak jsme viděli, i oen lékař, kterého sám Mandeville připomíná v Alexandrii jako svého krajana. Uvážíme-li všechny zprávy uvedené, nemůžeme pochybovati, že Mandeville a Jean de Bourgoigne je osoba táž.

¹⁾ Relations historicae de rebus Anglicis, 1619, Tom. I. p. 511.

²⁾ The Academy Nr. 623 ze dne 12. dubna 1884.

³⁾ Cituji podle Bovenscheny, Untersuchungen über Johann von Mandeville und die Quellen seiner Reisebeschreibung, v Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, XXIII, 1888, p. 198.

Jde jen o to: které z obou jmen jest pravé jméno auktora našeho cestopisu?

Proti jménu »Mandeville« máme některé námítky:

1. Erb, který byl viděn na hrobě Mandevillově a jehož popis jest nám dochován, nijak nesouvisí se znakem rodu Mandevillů z Anglie.

2. Žádný Mandeville panství Montfort nikdy v držení neměl.

3. Ač známe dva Jany Mandevilly v onom století, žádný z nich nemůže býti naším cestopisem.

Proti jménu Jean de Bourgoigne nemáme nijakých takových námítek. Proslulý cestopis středověký tedy nepochází od Mandevilla, nýbrž od Jeana de Bourgoigne. Třeba ovšem vysvětliti, proč tento Jean de Bourgoigne si dal pseudonym »Mandeville«. Vysvětlení je na snadě: auktor našeho cestopisu, jak níže uvidíme, nikdy nebyl v zemích, o kterých píše¹⁾; žil jistě delší čas (podle Sandbacha²⁾, str. 5, nejméně 30 let) v Lutichu, a tak by nebyl mohl vydávati cestopisné dílo za svůj majetek. Vydal je tedy pode jménem jednoho ze svých pacientů, Mandevilla. Vida však veliký úspěch svého díla, nedovedl potlačiti na smrtelném lůžku literární ctižádost, a přiznává se vykonavateli své závěti, že on jest jeho původcem. Aby pak nějak vysvětlil volbu svého pseudonymu, tvrdí, že se nejmenuje vlastně Jean de Bourgoigne, nýbrž Mandeville, a že se skrýval pod jiným jménem jen ze skromnosti, chtě zůstatí nepoznán.

Tak dílo zkompilevané z řady spisů neslo též cizí jméno původcovo.

Otázka, byl-li Angličan či Francouz, není dosud bezpečně rozřešena. V Anglii se setkáváme se jménem Jeana de Bourgoyne, který r. 1322 (téhož, kdy »Mandeville« se »vydal na cestu«) byl z politických příčin nucen svou vlast opustiti. Shoda s r. 1322 jest zajiště nápadná, a můžeme s nejvyšší pravděpodobností tvrditi, že jest to táž osoba. Tím vysvětlíme si i znalost země anglické, která se projevuje v jeho díle, a pochopíme volbu pseudonymu »Mandeville« (náležel totiž k téže politické straně, jako pravý John de Mandeville³⁾).

II. *Prameny díla »Mandevillova«.*

»Mandeville« tvrdí ve své knize, že na všech místech, o kterých mluví, byl, — a kde nebyl, zdá se, že to upřímně vyznává. Tak »upřímně« napsal, že nebyl u stromů slunce, že

¹⁾ Bovenschen a po něm ostatní připouštějí sice, že byl v Egyptě; důvody jeho však jsou vratké, jak níže ukážeme.

²⁾ Handschriftliche Untersuchungen über Otto von Diemeringen's deutsche Bearbeitung der Reisebeschreibung Mandeville's. Strassburg 1899.

³⁾ Srvn. o této otázce Bovenschen, p. 180—206, a Sandbach, p. 1—5.

neprošel dáblovým údolím atd. — Ale moderní čtenář hned po přečtení několika kapitol vidí, že nemá před sebou nějaký středověký cestopis, nýbrž dílo, které by se mohlo právem nazvat »Průvodce po světě« nebo »Letem světem« atp., protkané přerůznými episodami, hlavně lokálními pověstmi.

Literární historie nové doby ukázala, že spisovatel tohoto díla nebyl na místech, o kterých píše (že by byl býval aspoň v Egyptě, jak tvrdí Bovenschen, jest velmi nepravděpodobno); rovněž prameny »Mandevillova« cestopisu jsou dnes z velké části určeny, prameny díla, které přes půl tisíciletí uvádělo v podivení nejen nižší třídy, nýbrž i vrstvy učené. Jak podivně zahrál si tu osud! Dílo Marka Pola vzrůstalo v poslední době den ode dne na ceně, kdežto dříve jím pohrdáno, a spis »Mandevillův«, dříve mnohem oblíbenější, dnes stává se jen pastvou pro literárního kritika, jenž dovede shledati atomy, ze kterých více než před pěti sty lety sestaven byl celek, mající tak veliký význam v literatuře evropské!

Již Görres¹⁾ a Dr. Gesenius²⁾, opomineme-li nepatrných narážek dřívějších, — ukázali na některé věci, které Mandeville čerpal odjinud; nicméně autorita Mandevillova nic neutrpěla těmito bezvýznamnými na pohled zmínkami, protože původcové jejich brali Mandevilla sami v ochranu.

Hlavní práci tu vykonali Angličané Yule a Nicholson (v článku o Mandevillovi, Encyclopaedia Britannica, 9. vydání, vol. XV., 1883, p. 473 ss.) a Albert Bovenschen.³⁾ Zvláště tento s velikou pilí sebral všechnu literaturu o Mandevillovi a téměř detailně zjistil, probíraje stránku Mandevillova cestopisu za stránkou, odkud co je přejato, a tak ukázal na většinu přímých pramenů Mandevillových, jinde pak ukazuje aspoň na prameny nepřímé.

Především sluší se zmíniti o způsobu práce »Mandevillovy«.

Při užívání svých pramenů »Mandeville« počínal si eklekticky, čímž shledávání jeho vzorů bylo velice stíženo. Kde našel sporné věci, vybral si odtud to, co se mu zdálo nejlepší, a často jej zastihujeme i v kontaminování pramenů. Kdyby Mandeville nebyl prohlašoval spis svůj za plod svých zkušeností, řekli bychom dnes o něm, že pracoval kriticky. U dnešních literárních historiků vyneslo mu jeho dílo dosti čestný název: vysoce nadaný lhář.

Divíme se dnes — právem — sčtetlosti, jakou se původce tohoto cestopisu vyznamenával, — sčtetlosti neobyčejné v době, kdy »Mandeville« žil; divíme se jeho umění kontaminačnímu, a nejvíce tomu, kterak dílu svému dovedl vtisknouti ráz takové

¹⁾ Die deutschen Volksbücher, Heidelberg 1807.

²⁾ V Herrig's Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Litteraturen, XXII, 1860, p. 391—428.

³⁾ Na uvedeném místě, p. 177—306.

pravdivosti, že po celých 500 let upoutávalo evropské lidstvo ve všech jeho vrstvách, od učence po sedláka, od kanovníka po nejnížšího mnicha, který s horečnou pílí chápe se pera, aby si pořídil exemplář spisu »ctného« rytíře Jana Mandevilla. O rozšířenosti jeho svědčí, že jediný muž dnes zná sám asi 300 rukopisů tohoto díla;¹⁾ řada jiných jistě jest mu neznáma, a počet tisků nelze ani přesně určití. Nedivíme se tedy nic, že ještě po r. 1783 kdosi napsal do českého rukopisu z tohoto roku naivní, ale charakteristická slova²⁾:

»Tuto knihu Mandevila sem od 1 až do 30tý kapitoly přečetel (sic), a když sem dobře povážil, tak sem uznal, že všechno pravda bejtí může, protože ten svrchovaný nejvyšší Bůh má všechno svý (sic) moci, a že ty veliký divy a poklady a drahý klénoty, a že proto ti ohyzdní tvorové a potvory ty drahý poklady pod svým opatrování (sic) mají, aby jen ty lidé, který od Pána Boha tu milost mají, by něco odnést mohli, neb velké bohatství větším dílem pro duší škody.«

Zde vidíme, co táhlo i středověkého čtenáře k této knize: veliké divy a poklady, klenoty a ještěři, divocí lidé, podivní tvorové atd., atd.

Na tomto místě lze uvést jen hlavní prameny »Mandevillovy«; bližší výklad jest u Bovenschena na uvedeném místě.

Hlavním pramenem v první části »Mandevillova« cestopisu byl spis Wilhelma von Boldensele (Itinerarium, vyd. r. 1336). Partie odtud přejeté jsou v českém vzdělání v rozdílech II—LX³⁾.

Vedle Boldenselova díla v této první části nalézáme i partie z knihy Vincence Bellovackého († 1264) (Speculum historiale) a z Oderichova díla »Liber de terra sancta«.

Mnohem více však užil Mandeville druhého spisu Oderichova⁴⁾: »Descriptio orientaliū partium«, vyd. r. 1330. Bylo mu hlavním vzorem v druhé polovině díla. Veliké a zřejmé shody díla Oderichova s naším cestopisem vedly k tomu, že donedávna byl Oderich vyhlašován za plagiátora! (Partie odtud jsou v českém vzdělání v rozd. LXV—CXVI.)

Známý list kněze Jana byl též pramenem Pseudo-Mandevillovi; odtud čerpal látku hlavně pro vypravování o Amazonkách (LXVIII) a o knězi Janovi (CIII—CXV).

Hlavním pramenem v části o mohamedánech a životě Mohamedově mu bylo dílo Wilhelma von Tripolis, Tractatus

¹⁾ Srvn. Bovenschen, p. 194 a 195, pozn.

²⁾ Rkp. v Č. Museu sign. V E 12, p. 129a (jest to rukopis Nemastův).

³⁾ Cituji podle rkpisu v Č. Museu z r. 1445 (sign. II C 10, z knihovny Neuberkovy).

⁴⁾ Oderich, Františkán, vydal se na cesty missionářské mezi r. 1316—1318.

de statu Saracenorum et de Mahomete pseudopropheta et eorum lege et fide, vyd. r. 1273 (českého vzdělání rozd. CXVIII—CXX).

Zprávy o Tatarech čerpal z díla Jana de Plano Carpini (1246): *Historia Mongolorum*; též dílo Haitona Armenského (*Historia orientalis*, přeloženo do latiny z francouzské řeči r. 1307) mu prokázalo dobré služby.

To jsou hlavní prameny. Tím však není vyčerpáno vše: máme tu reminiscence z děl Pliniem počínajíc až téměř po současné spisovatele Pseudo-Mandevillovy. Hlavně tito spisovatelé byli mu ještě známi:

Fulcherius Carnotensis (XII. stol.) (*Historia Hierosolymitana*); Flavius (*Περὶ Ἰουδαϊκῶν πολέμων*, — nejspíše latinský překlad Rufinův); Eugesippus Fretellus; Comestor; Burchard; Oliver (*Historia Damiatina*, — asi nepřímý pramen); Plinius, Solinus, Theoderich, Jakub z Vitry, Jakub de Voragine (*Legenda aurea*), Jan z Würzburga (*Descriptio terrae sanctae*) a jiní. Na nejednom místě i ústní podání poskytlo Mandevillovi látku.

Dílo Pseudo-Mandevillovo je tedy kontaminací řady spisů. Přirozený závěr jest, že auctor cestopisu nebyl na místech, o nichž píše. Jest sice něco málo věcí, jichž prameny dosud nebyly nalezeny, ale souhlasné mínění badatelů jest, že i tyto věci jsou přejaty z nějakých nám neznámých, pramenův nebo z tradice.

Jen při dvou místech se zastavuje Bovenschen, tvrdě, že místa tato svou povahou ukazují, že Mandeville znal z autopsie Egypt. Od Bovenschena mínění to přejali i naučné slovníky, literární historie a spisovatelé, kteří se po něm obírali cestopisem Pseudo-Mandevillovým. — Jde tu vlastně o otázku zásadní: byl-li »Mandeville« vůbec někde na cestách, či nebyl nikde?

Všimněme si oněch dvou míst, kterými Bovenschen podporuje své mínění:

1. První místo jest v českém vzdělání v rozd. XVI. od slov: »Také zoldán má ustavně čtyři ženy« . . . až do konce rozdílu. »Mandeville« tu vypravuje, že sultán má vedle řady vedlejších žen čtyři ženy řádné, z nichž jedna jest křesťanka; každá bydlí v jiném městě. K tomu se připojuje, jakým způsobem sultán si vyvolí tu, s kterou chce souložit; kterou si vybere, tu čistě umyje a přivedou ji k němu v drahém oděvu. — K audiencím u sultána každý musí přijíti krásně oděn, musí padnouti před ním na kolena a líbati zemi. Když přijde před něj cizinec, stojí v audienci sáň ozbrojenci, aby hned usmrtili toho, kdo by před ním mluvil něco nemilého.

2. Druhé místo jest v českém vzdělání v rozd. CXIX.; jsou to věci, týkající se nazírání mohamedánů na křesťany: tito jsou podle nich lidé zlí, poněvadž nedrží ustanovení Kristových; zvláště

kněží křesťanství jsou prý lakomí a nečistí; naproti tomu u nich jsou kněží šlechtění. V těch zemích umějí mnozí několik jazyků, — sám sultán umí vlašsky, řecky, německy i jiné řeči.

Tak čteme na tomto druhém místě ve vzdělání českém a v jeho vzoru, vzdělání Otty z Diemeringen (srovn. Sandbach, p. 36). Místo toto jest pozoruhodné i s jiné stránky, ukazuje nám totiž na ráz překladu Ottova; o tom bude řeč níže.

Zde třeba upozorniti, že se na tomto místě liší vzdělání Ottovo (tedy i český překlad z něho pořizeny) od ostatních. V anglickém (srovn. Bovenschen, p. 271 a n.) čteme celé toto místo (kap. 12) jako rozmluvu Mandevillovu se sultánem egyptským.

Sultán ho prý k sobě jednou povolal a tázal se na náboženské poměry a život západního křesťanstva. Mandeville prý počal chváliti, ale sultán, přerušiv jej, podal mu obraz zchátralosti života křesťanů na západě, zvláště hanil kněze, kteří jsou nespořádaně živi. — Mandeville užasl nad tím, jak podrobné vědomosti má sultán o životě evropských křesťanů, a tu zvěděl, že má zvláštní vyzvědače, kteří mu o všem tom zprávy podávají. Sultán zná i proroctví, že Sv. Země stane se opět jednou majetkem křesťanů, ale jistě ne dříve, pokud se nepolepší.

Tato kulturně historická zpráva nám též vysvětluje, proč Otta von Diemeringen, kanovník, místo to změnil.

Obě tato místa slouží Bovenschenovi za důkaz, že Mandeville v Egyptě byl.

Při prvním místě svědčí prý pro jeho mínění ráz pravdivosti, nesoucí se touto částí (p. 227). — Zdá se mi, že mínění o »rázu pravdivosti« jest tu naprosto subjektivní; míst stejného rázu nalézáme v »Mandevillově« cestopisu dlouhou řadu. Co jest tu věcného, může býti přejato z cizího pramene, nám ovšem neznámého, stejně jako neznáme pramene i pro některé partie jiné.

Na místě druhém Bovenschen (p. 271 a n.) upozorňuje na ráz jisté dramatickosti, živosti, jakož i na to, že Mandeville tu mluví v první osobě, kdežto obyčejně vypravování jeho jest objektivní.

Rázu dramatickosti zde skutečně popírati nelze. V starém latinském tisku zdejší universitní knihovny (XL. G 3) čteme na př.:

(Capitulum vicesimum tercium). . . Dominus soldanus quodam die in castro Cayr expulsis omnibus de camera sua me solum retinuit secum tanquam pro secreto habendo mecum colloquio. Consuetum enim est eis eicere cunctos tempore secretorum. Cui diligenter a me interroganti, qualis esset gubernator vitae christianorum in terra eorum, breviter respondebam bona per dei gratiam. Qui recepto hoc verbo dixit ita non esse. Sacerdotes, inquit, vestri, qui se ipsos exhibere deberent aliis in exemplum vivendi, in malis iacent acribus, non curant de templi servitio, habitu ac studiis se conformant mundo se vivos sepe-

lientes, continentiam infringentes ac prava 'consilia principibus ingerentes . . . Ad haec ego¹⁾ confusus et stupefactus nequivi invenire responsum.

Ale dramatická této epizody i uplatnění osobnosti auktorovy neznamená nijakou podporu pro mínění, že Mandeville byl v Egyptě. Srovnajme neméně dramatický ráz při líčení ďáblových údolí a cesty »Mandevillovy« do něho (rozdíl CVIII a CIX), — a přece celá tato část věrně jest opsána z Odericha: táž dramatická, totéž uplatnění osobního »já« jest i zde. Dramatická výjevů tedy nemůžeme pokládati za důkaz hodnověrnosti, ani vystoupení auktorovo z objektivnosti. (Srvn. ještě na př. místo, kde »Mandeville« mluví o listu, jež dostal od sultána, — přejato z Boldensela, p. 244 a 253; jiné místo, kde mluví o své službě u krále z Manzi, — přejato z Odericha atd.) Bovenschen sice se brání hned předem proti výtce,²⁾ plynoucí ze srovnání rozmluvy sultánovy a líčení ďáblových údolí, — ale obrana jeho jest chabá. Na místě přejatém z Odericha (o ďáblu údolí) prý shledáváme pouhou reprodukci z Odericha. — Bovenschen si tu vlastně odporuje: na jednom místě připouští (poněvadž musí, znaje pramen), že »Mandeville« tu opisoval tak věrně, že nezměnil ani osobu vypravování (t. j. první); na druhém však slouží mu dramatická výjev a uplatnění Mandevillova »já« za důkaz toho, že Mandeville tu mluví z autopsie.

Rozdíl obou těchto míst jest jen jediný: onde známé pramen, zde neznámé. Ale jak můžeme věřiti, že Mandeville zažil to, co mu Bovenschen přisuzuje, když všude jinde jej přistihujeme při literárním podvodu (pomijím tu místa výše uvedeného, které Bovenschen též přičítá Mandevillovi). Jest divné, kterak se Bovenschen může spřáteliti s míněním, nutně z jeho thes-i plynoucím, že by Mandeville z celého svého pobytu egyptského nebyl si přinesl jiných poznatků, než vzpomínku na rozmluvu se sultánem (a snad něco málo více: o ženách sultánových a zvycích při audiencích u něho). Nemůžeme tomu věřiti, zvláště již proto ne, že Mandeville byl muž, jak jsme ukázali, velice sčtělý a vzdělaný; jest proto již samo sebou mínění Bovenschenovo naivní.

Třeba se tu ovšem ještě dotknouti otázky: odkud tedy má Mandeville tato dvě místa?

Obsah prvního svědčí, že místo toto jest přejato z nějakého pramene knižního. Totéž mohli bychom říci při místě druhém; ale spíše trvám lze se domnívati, že jest to osobní projev »Mandevillův«. Že sultán má zvláštní vyzvědače, kteří znají několik řečí, a že je posílá na zvědy do zemí křesťanských, mohl věděti auktor z tradice nebo z některého spisu: ale celá rozmluva neobsahuje nic, proč bychom zde měli hledati nějakého

¹⁾ i. e. Mandeville.

²⁾ p. 272—3.

vzoru. S tím se shoduje i to, že Mandeville jeví se ve svém díle jako muž v ohledu náboženském snášlivý: pohan a mohamedán mu není barborem a surovcem, naopak mnohde plýtvá chválou, mluvě o jejich přísném životě. (Německý překladatel Otta z Diemeringen mění na šesti místech takových text, — bezpochyby se mu nelíbí laxní tón »Mandevillův«.)

Tak i zde může býti osobní projev auktorův v otázce náboženského života, — Mandeville vkládá bezpochyby do úst sultánových své mínění o nespořádaném životě kněží křesťanských své doby. Ovšem by se mohlo namítnouti, že »Mandeville« sám chválil sultánovi život křesťanův a jejich kněží; ale to vše může býti pouhá fikce stejně, jako jest celá rozmluva fingována. Proč nemohl uplatnit své názory o těchto věcech přímo ve svém díle, o tom trvám netřeba se šířiti: za nedlouho po vydání jeho díla umírá slavný Hus na hranici za to, že se odvážil vyčítati kněžstvu jeho zlořády.

Závažnější důvody pro to, že Mandeville byl v Egyptě, byly uváděny dříve: »Mandeville« zná umělé lhnouti kuřat, popisuje správně krokodila atd., — ale to vše opsáno odjinud, o čemž ani Bovenschen nepochybuje.

Mínění Bovenschenovo bere se dosud za bernou minci, jak v naučných slovnících, tak v literárních historiích; i speciální badatelé o »Mandevillovi« to přejali beze vši revise této otázky. Myslím, že třeba to opravit: Mandeville nebyl ani v Egyptě.

Opakuji ještě krátce důvody:

1. Z díla cestopisného, které se objevilo jako plagiát, nemůžeme vyjmouti nepatrná dvě místa a prohlašovati je za plod autopsie auktorovy;

2. proti našemu mínění nesvědčí obsah těchto míst;

3. mínění Bovenschenovo nemůžeme přijmouti proto, poněvadž »Mandeville« by si byl jistě přinesl z Egypta, kdyby tam byl býval, mnohem více poznatků, než mu můžeme z jeho díla přičítati. Tvrditi, že muž vzdělaný z celé cesty by vytěžil jen to, co mu přisuzuje Bovenschen, jest absurdní.

Úvaha o vnitřní ceně tohoto díla tu přirozeně sama sebou odpadá.

Po stránce vnější můžeme oceniti jen, jak dovedl Mandeville zacházeti se svým materiálem při spojování v celek, — jeho umění kontaminační.

Celkové zpracování není jednotvárné kromě některých jednotlivostí (sem patří zejména suchopárny výčet řady cest do sv. Země), — naopak musíme Pseudo-Mandevillovi vedle neobyčejné sčtetlosti přiznati i jistou, a to dosti značnou, vypočítavost, kterou dovedl zastříti věcné nedostatky své práce. Bylo to dílo pro středověk přímo stvořené. Auktor své fantastické stvůry přenesl

na reální půdu, s oblibou se zastavuje při jednotlivých místech a podává tu lokální pověsti; — obé sice jest přejato od předchůdců, ale úprava celková jest jeho. A třeba ho někde zastihujeme při prostém opsání některé části z jeho vzoru, nemůžeme mu upřítí duchaplnosti v umění kontaminačním, což zavinilo, že i moderní věda dosti nesnadno shledávala vzory pro některá místa: na jednom a témž místě užil často dvou i tří pramenův.

Moment poetický v tomto díle vedle zájmu náboženského a vědeckého byl hlavný z příčin jeho rozšíření. Středověký čtenář se tu poučoval o kultuře cizích národův, o geografických poměrech cizích zemí, o cizí víře, — ale to vše jistě nezajímalo příliš čtenáře tehdejší. Tu byl zájem zajisté jiný, který vábil čtenářstvo; měli jsme již příležitost ukázati výše, co nejvíce přispělo k rozšíření tohoto díla. Ne nevhodně nazval Görres »Mandevilla« středověkým Odysseem. Co nám vypravují Fysiologie a Lucidáře, — středověký Vševěd, — to i zde bylo pojato do rámců cestopisu. I Pseudo-Kallisthenovo dílo znal jistě »Mandeville« a znalost tuto uplatnil v svém díle.

III. Rozšíření v literaturách.

a) Jakým jazykem byl psán originál?¹⁾

I tato otázka jest dnes definitivně rozřešena. Soudilo se dříve z poznámek některých spisovatelů starých,²⁾ že »Mandeville« sám sepsal své dílo ve třech jazycích: anglickém, latinském a francouzském.

Že anglické vzdělání není původní, o tom mimo jiné svědčí různé chyby, které mohly povstati jen při překladu z řeči francouzské.

Ani latinské vzdělání není původní; o tom svědčí incipit (někdy explicit) v starých tiscích latinských; tak v jednom starém tisku latinském, chovaném ve zdejší universitní knihovně³⁾ (sign. XL G 3), svázaném mezi tisky z r. 1481—1507 a 1509, čteme:

»Incipit Itinerarius a terra Anglie in partes Iherosolimitanas et in ulteriores transmarinas, editus primo in lingua gallicana a milite suo autore Anno incarnationis dm. M. ccc l V. in civitate Leodiensi et paulo post in eadem civitate translatus in hanc formam latinam.«

Rovněž srovnáním textů latinských (i anglických) s francouzskými bylo zjištěno, že originál byl psán *francouzsky*. Po-

¹⁾ Srovn. Bovenschen, p. 200 a n. a Sandbach, p. 1 a 2.

²⁾ Na př. u Radulfa de Rivo († 1404), p. 17.

³⁾ Titulní list schází; jest to asi též tisk, který uvádí Hain, Repertorium bibliographicum pod č. 10.643. Rok vydání tu neudán.

dobně v německém tisku vzdělání Velsérova z r. 1481 (Augšpurk) se výslovně podotýká, — proti obvyklému tehdy mínění, — že dílo toto bylo sepsáno původně v řeči francouzské.

Nejstarší dochovaný francouzský rukopis je z r. 1371.¹⁾ Vzdělání francouzské vzniklo tedy po roce 1356, kdy se vrátil (!) »Mandeville« z cest, a před rokem 1371. Bylo záhy vydáváno tiskem. Hain (Repertorium II, 1, p. 343 ss.) uvádí tisky z r. 1480 a z r. 1487 v Lyonu; to jsou nejstarší tisky »Mandevillova« díla vedle latinských, italských a německých. Sandbach (p. 10 až 12) uvádí 12 rukopisů francouzských.

b) P ř e k l a d y.

Záhy bylo pořízeno vzdělání latinské. Staré tisky registruje Hain (l. c.) dva, oba bez letopočtu; jsou asi z téže doby jako nejstarší tisky francouzské. Bylo vzorem též německému překladu Otty z Diemeringenu, jehož nejstarší datovaný rukopis je z r. 1418, — ale ten jistě jest opis. Vznik latinského vzdělání tedy spadá do doby poněkud před r. 1371—1418, — jistě však blíže roku prvnímu, jak můžeme souditi i z výše citovaného incipit latinského tisku (»paulo post . . translatus in hanc formam latinam«).

Rovněž záhy vznikl překlad anglický; odtud vzniklo též mínění, že »Mandeville« sepsal své dílo ve třech jazycích: francouzském, latinském a anglickém. Anglický překlad je vydán od Halliwella r. 1839 a 1866 podle rukopisu z doby okolo r. 1400. Anglický překlad vyniká po stránce jazykové. Dr. Gesenius²⁾ praví, že jako Chauser je tvůrcem anglické poesie, tak prý Mandevilla lze nazvati otcem anglické prósy.³⁾ Tuto přednost nutno přičísti anglickému překladateli. Týž Gesenius podává na uvedeném místě jazykový rozbor vzdělání anglického. — Srovn. též Paul, Grundriss der german. Philologie, 1893, II, 1, 656. V anglickém překladě jsou interpolace; na konci na př. se vypravuje, že Mandeville na zpáteční cestě předložil svůj cestopis v Římě papeži, ač papežové za doby »Mandevillovy« (od r. 1309—1379) byli sídlem v Avignoně.

Dále jest překlad italský; srovn. Vogels: Das Verhältniss der italienischen Version der Reisebeschreibung Mandeville's zur französischen (Festschrift dem Gymnasium zu Moers zur Jubelfeier gewidmet vom Lehrercollegium des Crefelder Gymnasiums, Bonn, 1882).⁴⁾ Hain (l. c.) uvádí tisky z r. 1480, 1488, 1491, 1492, 1496, 1497 (z tohoto roku dva).

¹⁾ Jest opis, srov. Sandbach, p. 10.

²⁾ V Herrig's Archiv für das Stud. der neuer. Spr. u. Litt. XXII, 1860 p. 391—428.

³⁾ Soudí ovšem ještě, že »Mandeville« psal anglicky.

⁴⁾ Dílo toto nebylo mi přístupno.

Dále pořízen i překlad španělský (srovn. Bovenschen, p. 194).

Vzdělání nizozemské. Překlad jest plynňý, pěkným jazykem psaný; starý tisk z r. 1483 ve Zwolle — vydavatel Johann de Hesé. (O tomto vzdělání srovn. W. J. A. Joncbloet's Geschichte der niederländischen Litteratur, překlad W. Berga, Leipzig 1870, I, p. 326—327). Srovn. i Paul II, 1, 475.

Vzdělání dolnoněmecké. (Srovn. Goedeke, Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung, I², 1884, p. 467, a Paul II, 1, 450.)

Vzdělání dánské: vydáno nově od Lorenzena (Mandevilles Rejse) r. 1881—2. Srovn. Paul II, 1, 154.

Těž irský překlad jest dosvědčen (Revue celtique Par. 1886, p. 358—368: Two irish XV. cent. versions of Sir John Maundevilles travels).

Středohornoněmecké překlady byly pořízeny dva:

a) Jeden pořídil Michel Velsér (Michelfelser) z jazyka francouzského. Rukopisy uvádí Sandbach, p. 13 a 15, a tisky na str. 16; nejstarší tisky jsou z r. 1481 a 1482 (oba z Augšpurku). Srovn. Hagen, Museum für altddeutsche Litteratur und Kunst I, Berlin 1809: Beitrag zur Geschichte und Litteratur der deutschen Volksbücher; Goedeke I², 1884, p. 376 a n.; Paul II, 1, 410.

b) Druhý překlad jest od Otty von Diemeringem; pořízen jest podle výslovného přiznání překladatelova z jazyka latinského a francouzského. Doba Ottova života spadá do 2. pol. XIV. stol. a poč. XV.; nejstarší datovaný rukopis je z r. 1418, — ale že to není překlad původní, tomu nasvědčují chyby, které lze jen opisovateli přičísti; byl tedy překlad jeho pořízen již před r. 1418, nejspíše na počátku stol. XV., ježto musíme uznati nějakou mezeru mezi vzděláním jak francouzským-latinským, tak mezi francouzským-latinským na jedné straně a německým Ottovým na straně druhé. Poněvadž byl v této době Otta již kanovníkem (v Metách), nechybíme, klademe-li jeho život do 2. pol. XIV. a poč. XV. stol. Český překlad z něho vznikl jistě před r. 1419, ba snad dokonce okolo r. 1400 (o tom níže).

Některé rukopisy tohoto vzdělání uvádí Sandbach, p. 12 a n. Tisků je značná řada: z r. 1484 (nejstarší), 1488, 1499, 1501, 1507, 1580, 1608, 1696 a j.

Vzdělání Ottovu byly činěny hojně výtky, — většinou neprávem; šířiti se zde o tom nelze.

Rukopisnou otázkou vzdělání Ottova se zabýval Sandbach v uvedeném spise.

Tak se rozšířil cestopis »Mandevillův«. Na konci stol. XIV. a XV. nebylo žádné dílo kromě sv. Pisma hojněji opisováno. Není divu, že sláva Mandevillova cestopisu zanesla toto dílo i do naší vlasti, malé sice, ale nezůstávající v literatuře pozadu za ostatními; a ač v té době zuřily u nás prudké bouře,

jež dlouho po sobě nechávaly stopy, rozšíření cestopisu tohoto jest v Čechách neobyčejné. Tak »vysoce nadaný lhář« Pseudomandeville si nepřímou zaslulou také o to, že nám byla zachována řada vzácných památek pro český jazyk.

Vzdělání české je překlad z německého Olty von Diemeringen. Za překladatele se v předmluvě hlásí Vavřinec z Březové, »najasnějšího kniežete a Pána Pana Václava, Římského a Českého krále služebník«, nejznamenitější český dějepisec doby husitské.¹⁾ Narodil se r. 1370, poslední zmínka o něm jest z r. 1436. Nejstarší datovaný rukopis český (opis) jest z r. 1445. Kdy český překlad byl pořízen, nemáme pozitivně dosvědčeno. Poněvadž však se tu Václav nazývá ještě »římským« králem, zdá se, že překlad byl pořízen buď krátce před r. 1400, kdy Václav přestal býti německým císařem, nebo brzy po tomto roce. (Do starší doby překlad český klásti činilo by obtíže, poněvadž musíme uznati nějakou časovou mezeru mezi vzděláním německým a českým.) Terminus ad quem máme určitě udán smrtí Václava IV. (t. j. r. 1419), — Vavřinec jest v jeho službách, když překládá. Poměrně hojný počet zachovaných rukopisů a hojně otiskování tohoto díla svědčí o oblíbě jeho v Čechách.

Rukopisy zachované jsou tyto:

1. Rukopis nyní v Č. Museu (sign. II. C 10), kdysi v knihovně rytíře Neuberka; jest datován: na str. 225^a (při ukončení cestopisu Mandevillova) čteme: »Skonány jsú tyto knihy v Soběslavi den svatého Havla léta od narození syna božého Tisícího Čtyřístého Čtyřicátého pátého Amen.« V rukopise jest celkem pět kusů, Mandevillův cestopis jest na čtvrtém místě (p. 157a až 225a).

2. a 3. Dva rukopisy na Strahově²⁾ (ze stol. XV.).

4. Rukopis křižovnický z r. 1472; obsah tohoto rukopisu podal Jiří Polívka.³⁾ Mandeville je na str. 444—744. (Sign. XXII. A 4.)

5. Rukopis musejní z r. 1484, sign. V. E 11, kdysi majetek pánů z Říčan.

6. Třetí rukopis musejní (sign. III. E 42) je známý rukopis, obsahující cestopis Marko Polův a Mandevillův; je ze stol. XV. (asi z 2. pol.), psán v Letovicích moravských; nalézáme tu hojně tvary dialektické.

7. Rukopis v Mikulově na Moravě, v knižecí knihovně.

Z doby pozdější:

8. Rukopis křižovnický, opis tisku z r. 1576 (sign. XXII. A 15).

¹⁾ Obsírný životopis Vavřince z Březové podal Goll, Prameny dějin českých V, 1893, úvod p. XX—XL. (Mistr Vavřinec z Březové a jeho spisy.)

²⁾ Nebyly mi zapůjčeny k nahlédnutí; jeden z nich je bývalý minoritský.

³⁾ Dvě povídky v české literatuře XV. stol., p. 95 a n.

9. Rukopis musejní (V. E 12) z r. 1783, opis z tisku. (Psán kantorem Nemastou.)

10. Rukopis musejní (III. A 17), psal Dunder,¹⁾ úředník Musea král. českého (* 1802 † 1874).

Tisky jsou hojné:

1. Tisk plzeňský z r. 1510 u Mikuláše Bakaláře; měl jej v ruce ještě Kramérius (srvn. vydání jeho z r. 1796, p. 184) z universitní knihovny; dnes ho tam již není.

2. Podle Jungmanna (Historie lit. čes.) II, 79 kniha tato byla otištěna podruhé r. 1513.

3. Tisk pražský (u Valdy, 1576).

4. Otisk předešlého vydání, z r. 1600.

Jungmann l. c. uvádí i tisk z r. 1610, — asi omylem místo 1600.

5. Kramérius (l. c.) měl prý v ruce rukopis s titulem: »V Starém městě pražském Voldřich Valda vytiskl léta Páně 1600. A nyní obnovená léta Páně 1687.« Snad byl tento rukopis k novému otisku připraven; nemáme však zprávy o tomto tisku.

Konečně jest dvojí vydání Kraméριοvo:

6. Z r. 1796 a 7. z r. 1811.

Do ruky dostaly se mi pouze tisky z r. 1576, 1600, 1796 a 1811, — ostatních jsem se nedopídil²⁾.

Výměr romantismu u Jungmanna.

Napsal Arne Novák.

Zevrubným literárně historickým zkoumáním posledních let bylo definitivně zjištěno, že naše národní obrození, jak po stránce myšlenkové tak po stránce literární, jest organickou součástí všeevropského hnutí romantického. Pro údobí Jungmannovo a jeho vůdčí představitele Jungmanna, Kollára, Čelakovského, Palackého i Šafaříka, jakož i nejvýznamnější jeho básnické výtvoř, podvržené to památky rukopisné, jest souvislost ta ne-porna; dá se však též hlubším rozbořem dovoditi již pro periodu starší, v níž některé význačné práce Durychovy, Dobrovského a Jana Nejedlého mají ráz zřejmě romantický. Leč souvislost ta jest neuvědomělá a slovně nevyjádřená; toho nejrozhodnějším důkazem jest okolnost, že slova »romantismus, romantika, romantický« v českém písemnictví do let třicátých téměř se nevysky-

¹⁾ Podle laskavého sdělení bibliothékaře prof. Dr. Zírta.

²⁾ Stať tato jest výtah z přípravných prací k vydání českého vzdělání cestopisu Mandevillova, které auktor této rozpravy chystá.

tuji a že marně hledáme je jak ve slovnících, tak ve staticích literárně theoretických.

Jedinou výjimku činí Jungmann, sám v literatuře typický romantik, ač názorem osvícenec: ten podává nám hned několik mnohoslovných výměřů romantismu, a to v nejrůznějším směru. Chceme-li definice jeho poněkud utřídití a rozebrati, musíme předem přihlédnouti k dějinám slova ›romantický‹ v jazycích a literaturách západoevropských.

Slovo samo jest původu anglického (›romantic‹) a jest doloženo v angličtině již v polovici XVII. věku; z Anglie dostává se koncem téhož století do Francie (›romanesque‹) a odtud přes Švýcarsy v první třetině XVIII. věku do Německa ve třech formách ›romanisch‹, ›romanzisch‹ a ›romantisch‹. Odvozuje se od slova ›roman‹ a znamená v tomto smyslu krajinu, v níž by román se mohl odehrávat, situaci, jež by se do románu hodila, osobu, jež by v románě mohla vystupovati; s příhanou, jež v této době spočívá na literárním genu románu, souvisí, že slovo často jest souznačné s pojmy dobrodružný, nepravdivý, vylhaný. Užívání toto udržuje se zejména pro scenerii krajinnou, vniká do řeči obecné a jest tu podnes běžné; na německé půdě, kde literární spor mezi Curychem a Lipskem slova často užívá, mate se pojem záhy s pojmem národů románských. Pro vyhraňující se první školu německých romantiků jest termin ›romantisch‹ původně jen názvem určitého genu literárního jako episch, didaktisch; teprve když román, především Goetheův Wilhelm Meister, jest prohlášen za hlavní literární druh moderní, dostává jméno ›romantisch‹ význam propagační a stává se heslem i vignetou školy. Hledá se pro ně ex post definice, zprvu u Novalise a Friedricha Schlegela mlhavě filosofická, pak u Augusta Wilhelma Schlegela literárně historická; v berlínských přednáškách jeho, stavicích básnictví romantické v protiklad k básnictví klassickému, vymezuje se poesie romantická jako obnovení poesie středověkých národů románských, spočívající na názoru katolickém a zřízení feudálním. V tomto smysle se romantika definuje nejčastěji, a to jak od přívrženců, tak od odpůrců.¹⁾

Lze tedy rozličné výměry romantického utřídití asi takto:

1. Slovo odvozuje se od románu a uvádí se v bezprostřední souvislosti s ním.
2. Slova užívá se především o krajině a o dojmu krajinném.
3. Slovu dává se podklad buď literární nebo psychologický.
4. Slovo znamená určitý směr básnický, uzavřenou školu uměleckou.

¹⁾ K dějinám slova a k výměru pojmu srvn. vedle IV sv. Kobersteinova Grundrissu několik statí v Ztsch. f. deutsch. Altert. sv. XXVI z r. 1882, str. 192; Anz. f. deutsch. Altert. sv. XV r. 1889, str. 223; Ztsch. f. vergl. Litt. Gesch. sv. I (NF) r. 1888, str. 259 a 296 a sv. III (NF) r. 1890, str. 491.

Jungmann vymezuje romantické a romantiku v obou základních svých dílech, jednak ve »Slovesnosti« (1820), jednak ve III. díle »Slovníku« (1836) a to velmi kolísavě, proplétaje a hromadě všechny čtyři druhy uvedených definic; i tu jeví se namnoze krasořečníkem, jenž pojem nedostí přesně pochopený a promyšlený zahaluje spoustou skvělých slov někdy spíše básnických než vědeckých.

Že i on dobře cítí souvislost slova a pojmu »romantický« s pojmem román, vysvitá jednak z výkladu o románě ve »Slovesnosti«, jednak z první definice v »Slovníku«. Vykládaje ve »Slovesnosti« o románech, ztotožňuje vůbec mluvu v románech a romantickou prósu a vytýká požadavky prósy romantické zcela organicky na základě svého pojetí románu, jímž rozumí především román historický a román rytířský (»Slovesnost« II vyd., str. 128). Přídavné jméno odvozené tu ode jména román zní »romantický«, kdežto ve »Slovníku« (III, str. 846) naskytují se pro německé »romanhaft« též tvary »románovský«, »románský«, »romansový«, »románový« s patrnou příklonou jednak k staršímu německému usu, jednak k výrazu polskému zaznamenanému v Lindově slovníku, jednak k II dílu Dobrovského slovníka (1821), kde »romanhaft« se tlumočí jako »románovský«. Obsírnější výklad tohoto výměru čte se pod heslem »romantický«, »romantičtý« ve »Slovníku«: »t. j. pěkný a utěšený, jako se v románech popisává«.

Přidává-li však Jungmann k tomuto výměru, jenž náleží do první z uvedených čtyř kategorií, dodatek »zvláště o věcech přírodních, pěkných krajinách«, ocitáme se cele v definici druhého způsobu, který byl Jungmannovi nejbližší. Mluvě hned po té o psychologickém rozsahu básnictví romantického, přirovnává je »osvětě luny na hory a doly padající« a rozvíjí tedy místo definice krajinářskou scenerii i náladu ossianovského kouzla. Leč hned zaměňuje básníka za aesthetika a analysuje si tuto krajinu psychologicky, »romantická krajina, kdež částky ne náhodou, ale schválně spořádány býti se zdají, aby duši pohybovaly.« Tento výklad doslovně jest do »Slovníka« přijat ze »Slovesnosti«, kde spočívá na širším a jasnějším základě psychologickém.

Tu všude jest patrné, že Jungmann hlouběji a hlouběji postupuje k podstatě věci; přijav slovo v původním příbuzenství se jménem román, všiml si zejména podrobně jeho aplikace na ráz a dojem krajiny, ale hned pokoušel se o výklad psychologicko-aestetický. Ten nejpodrobněji jest podán ve »Slovesnosti« (II vyd., str. 46) při úvaze o citech smíšených, shodující se v jádře s aestheticko-poetickými německými předlohami Jungmannovými. Neshoda citů smíšených, t. j. rychle se střídajících citů příjemných a nepříjemných, může býti podle Jungmanna trojí: 1. komičnost, 2. tragičnost a 3. podivnost (tu hlásí se zase

»das Wunderbare«, tolik strašící v německé aestheticce XVIII věku!). Podivnost jeví se dílem jako a) podivné, dílem jako b) fantastické a dílem jako c) romantické.

Romantické vzniká, »pakli na tušení zákonnosti založeno to jest, když vyšnutí z obyčejnosti děje se zákonem, ježž lidská mysl toliko tuší a hádá«; dokladem tu jest opět ona připomenutá krajina romantická. Tento poněkud nejasný výměr psychologický, jemuž vadí hlavně nesprávná logická divise, opakuje se ze »Slovesnosti« ve »Slovníku« a doplňuje se tu mluhovějším ještě výměrem literárně deskriptivním, který nejpádněji dokumentuje kolísavost úsudku Jungmannova, halícího se v poetické pathos. Jungmann dí ve »Slovníku«: »Básnictví romantické jest milá směs toho, co duševní a smyslné, co skutečné a smyšlené, cosi utěšeného, tklivého, dobrodružného, věci tělesné vděkem a slastí jakoby závojem kryjícího aneb světlem přiodívajícího« (následuje ještě citované přirovnání o světle měsíčním).¹⁾

Shrňme-li tuto směs rozličných Jungmannových pokusů o výměr romantismu, jichž bohužel nelze doplniti podobnými snahami u Palackého, který ani ve filosofické své terminologii, ani ve svém pokusu o systém aesthetický romantična nedefinuje, vidíme, jak Jungmann kolísal mezi všemi běžnými výměry tohoto pojmu a nerozhodl se určitě ani pro jeden z nich. Vycituje jemným a pěstěným instinktem literárním, co jest romantické, neuměl ve svém intelektu, vychovaném v myšlenkových kategoriích osvícenství, vypracovati se k přesnému a definitivnímu pojmu. Neváhal svoji nejistotu a svůj zmatek zakrývatí krasořečnictvím, spíše skvělým než přesvědčujícím, ukazuje se i tu hlavně mistrem slova. Ač téměř sám z celé literatury obrozené věnoval pozornost slovu a pojmu, neuvědomil si ani on jasně, že tu vlastně běží o jeden ze základních principů celého myšlenkového a literárního hnutí. Tím lze si vysvětliti, proč starší literární historie, nevnikající za povrch a za zřetelný vnější charakter věci k ideovému obsahu, romantismu v našem národním obrození nepostřehla

¹⁾ Jen pro úplnost látky uvádím z Jungmannova »Slovníka« ještě dva příbuzné doklady. »Romantičnost«, »romantickost« jest Jungmannovi jakost romantického = das Romantische. Z Galašovy »Muzy Moravské« (1818) uvádí se neústrojně vytvořené substantivum »romantik« (m.) t. j. »romantický zpěv, romantisches Lied«, srvn.: »romantik polní dvou zamílovaných travaček«.

Archiv literárně historický.

XVI.

Z korespondence hr. A. F. Mitrovského.

Podává dr. V. J. Nováček.

Missionář Antonín Koňas z Továryšstva Ježíšova žádá sněm stavovský za zvláštní podporu na vydání své Postilly, kterou hodlá dávat jako náhradu za knihy kacířské, jichž ročně na svých cestách více než tisíc sebere.

(Orig. v staré registratuře stavovské v Archivě zemském království Českého. 1749. Dec.)

Celsissimi, Reverendissimi, Amplissimi, Excellentissimi et Illustrissimi, Illustrissimi, Perillustres ac Praenobiles Inclyti Regni Boemiae Status, Domini, Domini, Patres Patriae et Patroni Gratosissimi.

Cum per scabiosam haeticorum librorum doctrinam plurimae animae in hoc inclyto regno a fide salvifica seducantur, per omnes missionum mearum annos fideliter laboro, ut immediata salutarium librorum substitutione libros haeticos ab ovis eliciam. Cui labori Deus optimus in tantum benedicit, ut mille et plures pestiferos libros a fidelibus sponte oblatos annue colligam et extirpem, prout anno currente 1206 collectos numero. Quia vero perversis Scripturae expositionibus plurimum fideles seducuntur, salutare in omnes totius anni Epistolas et Evangelia expositiones seu Postillam utraque lingua cum licentia ordinarii praelo dedi. Revereor illustrem inclytorum regni statuum zelum, quo ducti mille imperiales in libros annue dispensant, sed his in omnes regni parochos et districtuales missionarios dispersis mihi uni, respectu mille et plurium librorum haeticorum annue collectorum, perparum ex hac summa obvenire potest. Et cum ex pluribus casibus abunde constet, qualiter hinc inde cum manifesto infectionis periculo in hoc inclyto regno malum haereseos lateat et serpat neque aliter funditus exterminari possit, nisi noxius haereseos fomes seu latitantes scandalosi libri tollantur et alii salutiferi substituantur, pro quibus in tanta copia substituendis ordinarius dari solitus fundus longe sufficiens non est: proinde inclytis regni statibus, tanquam clementissimis iuxta ac providentissimis patriae patribus observantissime supplico, ut librum hunc salutarem anno hoc editum sub gratiosam protectionem suscipere dignentur unaque dedicationem ad eosdem inclytos regni status eidem inserere clementer indulgeant, deinde ut intuitu inni publici ac ingentis inde emergentis animarum fructus mihi, ro extirpatione haereseos per annos triginta multum sollicito, beatitudo et beneplacens etiam tenue subsidium, pro hac duntaxat

dce, praeter id ordinarium in hunc finem annue erogari solitum vuantum, gratiose faveatur et de numerando decretum emanetur.

Decumanas regni aerumnas alleviabit Altissimus, qui per Malachiam prophetam ad providendam populo escam animae his verbis amanter allicit: Sit cibus in domo mea (id est verbum Dei) et probate me. Super hoc, dicit Dominus: Si non aperuero vobis cataractas coeli et effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam. Cap. 3. v. 10. Si non humile et indignum votum meum, saltem tam amabile Omnipotentis placitum ac promissum benevolum apud inclytos regni status annutum, ut confido, evincet. Hunc liberalissimum remuneratorem (qui eo uberius temporalibus benedicit, quo promptius etiam minimum pro Dei gloria et aeterno animarum bono impenditur) cum toto populo pro universis regni necessitatibus exorare non desino ac maneo

Celsissimorum, Reverendissimorum, Amplissimorum, Excellentissimorum et Illustrissimorum, Illustrissimorum, Perillustrium ac Praenobilium Dominorum, Dominorum inclytorum regni statuum

infimus cliens

Antonius Konias S. J.,
per regnum missionarius.

Na rubu: Von deren hochlöbl. vier Herren Ständen dieses Königreichs Böhmeib wegen dem ex illorum gremio denominirten hochlöbl. Landesausschuss gegenwärtiges Gesuch umb beliebsambe Eröffnung dero gutachtlichen Gemüths-Gedancken ad proximum consessum diaetalem et ad restituendum zu communiciren.

Ex consessu diaetali in arce Pragensi die 14 Januarii 1749.
Johann Christian Peche.

XVII.

Dopis Boženy Němcové Josefu Host. Huškovi, hospodářskému správci v Jindicích.

Podává M. Gebauerová.

Originál tohoto dopisu jest (podle všeho) ztracen; existuje však fotografický snímek, kterýž je majetkem pana Pokorného-Pikulíka v Hoře Kutné.

V Praze 5./11. 53.

Milý příteli!

Ačkoliv málo kdy o sobě zvíme, přece vím, že ste se nezměnil a přátelství nám vždy zachoval, a proto myslím, že Vám nebude nemilo zvědět, jak se nám vede, a byť ta zpráva i dost nemile zněla. Dvě těžké rány nás v posledním púletí potrefily, tak těžké, že ta jedna alespoň do smrti se nezacelí; nejdřív

přišel muž do vyšetřování skrze rok 1848 a byl hned z ouřadu a platu suspendován a 19./10. nám na souchotě zemřel nejstarší syn Hynek, zák první vyšší realní školy, chlapec to dobrý, poctivý to charakter a velmi vtipný k učení. Byl vždy zdravý, ale velmi silně rostl, byl 15 roků stár, a vyšší o kus než já; jednou se silně uběhl, dostal píchání na prsech a kašel, nevšímal si toho, až bylo zle, pak se k tomu přidal průjem, který nebyl k stavení a tak po 14 týhodní nemoci při vší lékařské pomoci zemřel ve všeobecné nemocnici. Musím Vám to ale zevrubně a v krátkosti všecko vypsát; jak víte jsem já s mužem v Uhřích nebyla skrze vychování dětí. Ten nejmladší hoch Jaroslav dostal ale po dvě leta typhus, z toho zůstala mu vždy slabost jakási a ukázalo se, že je tuberkulosní a sice na plicích. Letos o vánocích se opět rozstonal a takový měl chrapot a vyhazoval jako nejstarší souchotinář, při tom vyschl zcela, a už myslel lékař, že mu nebude pomoci, přece ale příroda pomohla si opět. Lékař radil tolik, ať jde na venek a nejméně rok stráví na venku na zdravém vzduchu, jinak že neví, bude-li mít velkého věku a síly k učení se něčemu. An Dorinka s jejími skroflemi vždy ještě postonává, umínla jsem si, že pojedou s menšími do Uher, tam rok neb více zůstanu, dokud by se děti neposilnily a ty větší chlapani že dáme do stravy. Tak se i stalo; přišli k Sumavskému za plat 30 fl. Cm. měsíčně za oba, a já odjela do Uher. Plán náš byl, že nás vezme muž na úřední cestě v červnu na Slovensko do lázní jedněch u Báňské Bystřice, kde bych byla několik neděl strávila, poněvač by mne bylo trávení málo stálo a byt nic a lázně ještě méně; 12ho máje přijela jsem do Uher a muž mi povídá, že se dověděl od jednoho vládního komisara, že přišlo od policejního ministerstva, aby byl pozorován stran svého politického smejšlení a za dva měsíce aby se o tom dala zpráva. Nevěděli jsme co to znamená, muž tam nikam nejde do veřejných ani soukromých společností, mimo dvě české rodiny ouřednické. 2ho června, právě ještě jsem byla chorá a sice zle, přišlo to nadělení, že je ve vyšetřování, proč ale více, a co v tom vězí, jsme nemohli se domakat, až to muži sdělili u státního návladnictví co stranu toho na ně přišlo. V tom je tolik asi: *der früher in Böhmen als Kmssr. stationirte Oberkmssr. N . . . soll nach einer dem hohen Ministerium zugekommenen Anzeige im Jahre 1848 hochverrätherische Reden gehalten haben, soll ein wüthender Čeche sein, republikanisch gesinnt, und seine Frau, eine böhmische Schriftstellerin, soll einen grossen Einfluss auf die Čechen ausüben, und regierungsfeindliche Gesinnungen hegen* — to jsou as jejich důminky. — Přišlo to do Prešpurku na vojenský soud, ti ale moudří poslali to do Prahy. Ódtud tedy se vedlo vyšetřování, a jak jsme se privátně dověděli, jezdil jeden auditor v okolí Domažlickém, Nymburském, v Boleslavi i Liberci a vyšetřoval mnoho mnoho lidí; ale sly-

šime, že se nic nenašlo, co by podstatné bylo. — Mezi tím časem roznemohl se mi ještě Jarouš, ale zase se pozdravil, z Prahy ale přišla smutná zvěst, že Hynek churaví a Dr. ani netajil, že to sotva dobře dopadne, ačkoliv si žádný nemyslel, že by to vzalo tak rychlý konec.¹⁾ —

Tam bylo také zle, náramná drahota, byt špatný, plány naše se zvrátily, měli jsme platit za děti 30 fl. Cm. měsíčně a nedostali jen 22 fl. — Muž žádal, aby byl dovolen sem, abychom mohli být živi, ale přišlo mu — darf sich von Darmot nicht entfernern — obrátil se s prosbou a vylíčením svého těžkého stavu a smejšlení na samého ministra, ale ani muk na to. Co dělat tedy; sebrali jsme poslední co jsme měli a odjela jsem s dětmi sem, 17./10. přijela jsem do Prahy, a tedy jen co jsem se s tím dítětem drahým rozloučila a s ním promluvila o všem a spokojila jeho touhu. Známi, professoři reálky a spolužáci vystrojili mu krásný pohřeb, a i to považovalo se hned za nějakou demonstraci. Nyní jsem zde, mám v Žitnobranské ulici veliký byt, za který musím platit 120 fl. Cm., nikde jsem nic nedostala, mám topit ustavičně, aby se mi děti beztoho churavě neroznehohly, mám jim dávat dobrou stravu a nemám nikde ničeho. To víte, že si ouředník, když slouží poctivě jako můj muž, ničeho uspořít nemůže, žili jsme tak od měsíce k měsíci, doufajíce, že přece až ty děti k něčemu přivedeme lepší časy nastanou. Na dvě strany hospodařit, byt platit, zkrátka všecko dělit, kde obě místa drahé, to nás strhlo a nyní ještě ty nehody. — To alespoň udělali na jeho odvolání, že slouží nepřetržitě 29 let, že mu dali allimentací, dvě třetiny, tedy 42 fl., ale kam to stačí, když musí zůstat tam; a ty děti vzít a zůstat tam s ním v té divoké zemi, kde je všecko ještě jako před 500 lety, to přece bylo by nesvědomité, co by z nich bylo. Tu reálku bychom přece rádi aby odbyli, a byt jen nižší, Karel je už v třetím roku, pak chce k zahradnictví, on má chut a vlohy k botanice a hudbě a je slabé konstituce. Jak to všecko vypadne nevíme, muž nebyl ještě pranic tázán, jen se žádala od ministerstva jeho konduita a ta byla skvělá, jakož i vysvědčení od gensdarmerie stranu jeho chování!! — Ale co platno příteli, víte v jakých časích žijeme, neplatí žádná spravedlnost, ten, který vládě poctivě slouží, ten bývá pronásledován, jestli hřích na sobě má, že sluje Čechem, k své národnosti se hlásí a víc bratří své dle jazyku miluje, než cizí a vzdálenější mu sousedé.

Jen kdyby už jistota byla, jak to vypadne, abychom zatím nepřišli o všecko co máme a o zdraví. Zde je náramná drahota,

¹⁾ Jak začalo vyšetřování, přišlo na poštovní správu, aby se naše listy zdržely a do Budína zaslaly, a tak jsme se teprva po 6 nedělích o nemoci Hynkově dozvěděli, ani tolik svědomí neměli, poslat list rychle zpět.

zvlášť v chlebě, mouce a palivu a bytech; — musela jsem do nového stavení a mám celý den topit, ale to je co říct, když se na trošky uhlí kupuje, cent je za 2 f., dříví sáh měkkého za 11 f., tvrdé za 14 f. — To je bída; myslela jsem si, jestli Vy kdy něco do Prahy posíláte, jestli by Vám možno bylo, trochu těch brambor nám poslat. Nehněvajte se ale, a jestli by Vám to mělo obtíže dělat, anebo kdyby mne dovoz měl mnoho stát, tedy to nechte. Vězte mně, že s bolestí zrovna to píšu, ale já myslím, že taková prosba mě ve Vašich očích nesníží, a jestli to můžete udělat, že to také uděláte rád; já nemám na zimu ničeho, těch několik zlatých na dvoje hospodářství nikam nestačí a už jsme beztoho na moji cestu vypůjčili si museli. Nevím čeho se chopit, abych to živobytí protloukla; kdybych se i z toho zármutku probrat chtěla a psala, není koho, kdo by v češtině rád tiskl, není odbyt; mám lecco napsané, co ležet musí. — Muž Vás pozdravuje srdečně, a je celý zoufalý nad smrtí toho nadějného chlapce a nad svým postavením i budoucností; ukradlo nám to oběma kus života. List prosím Vás spalte. — Jak Vy se máte a rodina? — Přála bych, aby dobře, neboť Váš život má také dost smutných stránek, a byl by čas, abyste měl na vždy pokoj. Vašátko je nyní zdrav, ale ten Morávek je piják, outrata a muž se velice na něho zlobil. Dvořák ale je hodný hoch. Buďte zdrav a pište mi. Pozdravujte srdečně rodinu. Vaše upřímná přítelkyně

Bož. Němcová.

XVIII.

Dopis Fr. Jar. Vacka Kamenického A. Srbovi, okresnímu tajemníkovi v Rokycanech.

Podává Josef Hodek.

Sláva králi! blaho vlasti a národu!

Blahorodý Pane!

Slovůtný národověc!

Byv od svých přátel v Praze požádán, uvil jsem k tamní *národní besedě dne 10. t. m.*, co starý a vysloužilý již básník, mladým vlastenkám našim „Besední kytici“ a určil jsem výtěžek peněžitý pro dceru národa, *Zd. Havlíčkovu!* Jest to *malý* — a bude snad také i *milý* — dárek, jež mladí vlastenci naši spanilým sestrám svým *při národních besedách* věnovati mohou! Cena levná jest 10 kr. r. č.

Posílám Vašemu Blahorodí tuto *30 výtisků* pro Rokycany k laskavému jich tam, Vašnostiným přičiněním, odbytí k dotčenému vlasteneckému oučelu!

Znaje dobře Vašnostinu k milému národu našemu *upřímnou a obětavou náklonnost a lásku* ke všemu co se naší drahé vlasti a jejího blaha týká, osmělil jsem se Vaše Blahorodí touto komisí obtěžovati, věda napřed, že to *ochotně a rád* učiniti ráčíte!

Kdyby se ty výtisky *snad* všechny v Rokycanech neodbyly, mohly by se *ostatní* snad v blízkém vřkolu zdarma příležitostně rozdati.

Mimo těchto 30 posílám ještě 11 *gratis výtisků*, a sice pro Vašnostinu milostpaní, 2hý pro p. berního E. — ačkoliv jest více ještě byrokrat s hodně dlouhým copem a pávím neb krocanovým pérem — 3ti atd.

Ačkoliv se již tak dlouho do Vašich *milých* Rokycan strojím, přece se to posud nemohlo státi, ale stane se Bohdá, a snad *dostí brzo!* Nebude tam ten masopust žádná národní beseda se odbývati? Bude-li, račte mi dáti o tom v čas zprávu. Tehdá nemohl jsem s našimi Výtečníky tam z Plzně jeti, musilř jsem na chvat domř, protože Milost-hrabě tam přijel a po mně se ptal, chtě se mnou něco důležitěho mluvíti. My zde máme dnes *národní besedku*, a sice na okus; a jestli dobře vypadne, dávala by se ještě jedna v tomto masopustě a pak by se učinilo pozvání i do Rokycan!

Trvám s úctou i pozdravením na všechny tamní našince a příznivce Vašeho Blahorodí

vroucí ctitel

Fr. Jar. Vacek Kamenický.

V Blovicích 16. února 1862.

Mé požehnání kněžské celé vzácné Vašnostině rodince! —

Ú v a h y.

Ch. Huelsen: Die Ausgrabungen auf dem Forum Romanum 1902—1904. Rom, Loescher u. Co. 1905. Str. 119. S 52 obr. a 4 tab. Za 4 mk.

Objevy na foru, v posledních letech učiněné, byly podnětem sekretáři německého archaeologického ústavu v Římě, že věnuje svou vědeckou práci hlavně referování a objasňování těchto nejpamátnějších zbytků starověkého Říma. R. 1902 napsal do Röm. Mitteilungen první článek o těchto objevech, jenž vyšel též ve zvláštním otisku, o dvě leta později vydal vkusnou knížku »Das Forum Romanum«, která byla přeložena do italštiny i do angličiny, a po německu vyšla nyní již v druhém vydání. Další

zprávy a úvahy vytištěny v XX. sv. Röm. Mitteilungen a vydány ve zvláštním otisku s titulem nahoře uvedeným. Poněvadž výkopy na foru od r. 1902 nepokračují příliš čile a nevynesly na světlo nic pozoruhodnějšího, neměl Huelsen téměř nic, o čem by nově referoval, a jeho spis vyplněn jest hlavně podrobnějšími zprávami, úvahami a vysvětlivkami objevů dřívějších. Proto budíž upozorněno na některé z jeho poznámek.

Tufový balvan za obloukem Septimia Severa vykládán hned z počátku za starobylý oltář Vulkanův. Huelsen připomíná, že výklad ten je dosti problematický. Nové je mínění spisovatelovo, že Graecostadium pozdější doby císařské bylo asi na jiném místě než starodávná Graecostasis. Kdežto tato byla rozhodně blízko comitia (v. Varro L. L. V, 155), soudí Huelsen, že Graecostadium hledati dlužno někde na jihu basiliky Juliovy. Na str. 16 nn. uvažuje Huelsen o řečništi císařském a o hemicykliu, za ním se nacházejícím. Odmítá výklad Richterův, dle něhož hemicyclium je vlastní řečniště Caesarovo a Augustovo, a obdélná terasa, před ním k východu postavená, pozdějším rozšířením jeho, snad z doby Trajanovy. Poměr obou konstrukcí je nejasný, a myslím, že se neobjasňuje ani výkladem Huelsenovým. Výklad Petersenův o comitiu a rostrech republikánských¹⁾ Huelsen taktéž odmítá. Comitium bylo by prý dle tohoto výkladu příliš malé a výklad slova *rostra* v »širším a v užším významu«, jak činí Petersen, není doložen. Niger lapis a záhadný archaický nápis pod ním není o nic bližší svému vysvětlení, ačkoliv vzbudil celou »potopu inkoustovou«. Dva pohledy na forum (obr. 4 a 5), jeden ze XVI., druhý z počátku minulého století, poučují nás přesně o poloze kostelíka sv. Sergia a Bakcha, jenž ve středověku stával mezi obloukem Severovým a chrámem Vespasianovým; trosky jeho bylo ještě před sto lety viděti. Jiné nákresy ze sbírky druhy Destailleurovy (nyní v berlínském uměl. prům. museu) napomáhají nám představit si dosti podrobně curii římského senátu, jak asi vypadala po Diokletianově restauraci. Na východě, blíže chrámu Caesarova, nalezena betonová substrukce nějakého pomníku.²⁾ Mnozí vztahovali naň slova Ciceronova Phil. VI, 13 in foro L. Antoni statuam videmus, sicut illam Q. Tremuli, qui Hernicos devicit, ante Castoris a Liviova IX, 43, 22 Marcus (Tremulus) de Hernicis triumphans in urbem rediit statuam equestris in foro decreta est, quae ante templum Castoris posita est. Pomník bývá proto označován jako »equus Tremuli«. Huelsen proti výkladu tomu namítá, že pomník ten byl před chrámem Castorovým, skromnějších rozměrů (substrukce je 5 × 8 m) a že za Plinia (H. N. 34, 23) již neexistoval.

¹⁾ Srov Listy fil. XXXII, 1905, str. 48.

²⁾ Substrukce pomníku Domitianova jest uprostřed fora, nikoliv »na východním konci«, jak jsem omylem napsal ve svém lonském článku (L F XXXII, 1905, str. 90).

Archaické nekropole u chrámu Antonina a Faustiny objevena další část, celkem již 40 hrobů s různými nálezy. Ale úřední zprávy o nich dosud jsou velmi neúplné, a Huelsen s velikým důrazem stěžuje si na tuto váhavost v publikování důležitých objevů.

Články časopisů a knihy, vztahující se k novým objevům na foru, jsou u Huelsena pečlivě zaznamenány a cizích domněnek a vysvětlivek místy případně užito.

L. Brtnický.

Hynek Vysoký: Epidauros a tamní léčení (Lidových rozprav lékařských č. 65). V Praze 1905, J. Otto. Str. 79. Za K 1 50.

Ne poprvé objevuje se v naší literatuře vědecká práce, která společně zajímá lékaře i klassického filologa. O pracích Dra O. Schrutze sem spadajících referováno bylo v těchto Listech v roč. XXII, 1895, str. 380 a XXIV, 1897, str. 293. Týž spisovatel napsal do »Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetické terapii« r. 1904 stať »Příspěvky k chrámovému léčení ve starém Řecku«, v níž s důkladnou znalostí pramenů pojednal hlavně o Epidauru. K článku přidána tři vyobrazení, vzata z nádherného díla Defrassova a Lechatova, Épidaure (v Paříži, 1895). Obsírněji o Epidauru pojednává ve své knížce H. Vysoký. Odkazuje čtenáře v poznámkách na hojně literární prameny, popisuje epidaurské chrámy a celý okres chrámový se zbytky rozmanitých budov, jež Kavvadias objevil i popsal. Vynechány v popisu pouze stadion a divadlo. Tři ilustrace z pojednání Schrutzova jsou tu opakovány a slouží knížce za ozdobu i objasnění; jmenovitě pěkný jest pohled na restaurované prostřední budovy vlastního okresu chrámového. Nieméně postrádá čtenář ještě jednoho obrazu, totiž přehledného plánu celého komplexu budov. Činí to dojem zvláštní, jsme-li při podrobném popisu stále odkazováni na plán Kavvadiův, jehož po ruce nemáme. I vypůjčením plánu Baedekera, třeba drobného a neúplného, byl by popis získal na zřetelnosti.

Nejzajímavější záhadou epidaurských zřícenin je kulatá tholos, budova, jak z úlomků architektonických patrno, kdysi velmi ozdobná. V nitru jejím, pod zemí, jsou tři koncentrické chodby, neznámého účelu. Různé výklady, o něž se archaeologové pokusili, jsou vesměs nejisté. Rozměry půdorysu této budovy nejsou v popise označeny; viděli bychom toto udání tím raději, ježto data různých průvodečů se v té věci neshodují. Dle Baedekera je průměr půdorysu 32·65 m., Guide Joanne udává 21·76 m.

Celkem najde v knížce této větší kořist archaeolog než lékař. Tohoto zajímati bude hlavně třetí oddíl (Léčení v Epidauru), kde se citují pověstné nápisy o zázračných případech léčení.

I Schrutz ve zmíněném článku je otiskl. Vysoký přidává k nim jiné příklady starověké, cituje i příklad náboženského vyléčení z nejnovější doby v Peiraieu a místo výkladu uvádí případná slova Gregorovia o »zjeveních« v různých náboženstvích a o suggestci.

J. Brtnický.

Th. Zielinski: Die Antike und wir. Autor. Übersetzung von *E. Schoeler.* Leipzig, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1905. Str. 126. Za 2·40 mk.

V žádné době dosud nebyla klassická filologie a vzdělání na ní založené předmětem tolika útoků jako v době dnešní, ale nikdy též nedostalo se jí tolik obránců, kteří se zdarem obhajují význam antiky pro lidstvo nynější a ukazují, že daleko jsme ještě toho, abychom mohli definitivně s ní uzavřítí účty. O věci diskutuje se nejvíce v Německu, ale že i jiní národové chápou důležitost předmětu, dokazuje uvedená kniha známého ruského filologa. Jest to vlastně cyklus osmi přednášek, které měl spisovatel k abiturientům petrohradských gymnasií a reálék r. 1903. O pozornosti, již došly myšlenky ve spise vyslovené, svědčí, že originál vyšel již v druhém vydání; dle něho pořízen jest uvedený překlad.

Význam antiky pro nynější lidstvo spatřuje Zielinski v trojím směru: vědeckém, kulturním a výchovném. Se zřetelem na své posluchačstvo přihlíží nejprve k výchovné ceně antiky. Proti běžnému mínění, jež vidí v pěstování klassické filologie na gymnasiích přežitek, který z nepochopitelných důvodů se dosud udržuje, ale co nejdříve odstraněn býti má a musí, poukazuje spisovatel k tomu, že antika tvoří a nadále tvořiti bude organický prvek výchovy evropského lidstva, jež nelze beze škody odstraniti a jiným nahraditi. Probíraje postupně jednotlivé složky antického vzdělání školního, jež jsou jazyky klassické se svými třemi podstatnými částmi, etymologií, semasiologií a syntaxí, četba vybraných děl literárních v originálech a konečně hlubší vniknutí v antiku studiem starých dějin, čtením literárních památek v překladech, kursorickým čtením domácím a pod., prodlévá hlavně u první části, jež se těší nejmenší oblibě. Co se etymologie týče, zdůrazňuje zvláště význam appercepční metody, již se vyučuje jazykům klassickým, ale jež jest zcela nevhodná pro jazyky moderní; vedle toho činí klassické řeči intelektualistická povaha jejich vhodným doplňkem vyučování jazykům moderním, po výtece sensualistickým. A stejně po stránce semasiologické a syntaktické ukazuje spisovatel na vybraných dokladech přednosti řeči klassických.

Z oddílu, věnovaného antickým literaturám, vytknutí jest stanovisko spisovatelovo k otázce, pokud lze připustiti pro vyučování překlady místo originálů. Zielinski rozeznává dva druhy spisů klassických: s jedněmi lze se obeznámiti pomocí překladů,

jiné jsou nerozlučně spojeny s formou originálu. Pro gymnasium připouští však jen starické čtení originálů, ježto vede k samostatnému myšlení, připouštějíc různost mínění při výkladu a rozhodující je autoritou vědy. Spisovatel nazývá stanovisko toto paedagogicko-morálním a klade naň právem velkou váhu. Přesvědčivě vyloženy i další přednosti této četby, zvláště intelektualistický ráz antických literatur a všestrannost vědomostí, již vyžaduje výklad spisů klassických. V celé této části přestává spisovatel úmyslně na významu, který má antika pro vývoj rozumový, pomíjíje působení její na vzdělání mravů, a — což zvláště schváliti lze — neklada důraz na stránku utilitaristickou, kteráž při výchově může míti jen podřadný význam.

Ale školou není význam antiky vyčerpán, nýbrž šíří se na celou kulturu evropského lidstva. Kulturní cena antiky, o níž se zakotvilo ve veřejnosti mínění, že jest výsledky moderního myšlení dávno překonána, jest dalším thematem spisu. Obvyčejné mínění jest nesprávné; kultura naše nejen že antiku nepřekonala, nýbrž naopak nikdy dosud nebyla jí tak blízka jako nyní, nikdy také ještě nebyla tak schopna, jí porozuměti a v sebe ji pojmouti. Ovšem význam její nemůže spočívat v tom, aby nám byla normou pro přítomnost, nýbrž má býti oživující silou a semenem kultury dnešní. To jest důležitá, často se vracející a zajiště správná myšlenka spisovatelova, jejíž smysl vyložen na jednotlivých vědách. Prvky, jež antika jednotlivým oborům věd a umění odkázala, tvoří vlastní, nehynoucí význam její. Zvláště pěkně dovozuje spisovatel na literatuře, jak nejen typy a formy, nýbrž hlavně duch antiky žije v ní až do dnešního dne. Takovým odkazem antiky jest na př. v dějepisné literatuře pojem historické pravdy, neznámý dějepiscům Orientu, neb ve filosofii přesvědčení, že myšlenka jest jen potud správná, pokud lze ji dokázati. Filosofii věnován jest delší rozbor a na zvláštním oboru, ethice, objasněn samostatný význam její. Důraz, který klade Nietzsche na instinktivní před Sokratovskou morálku, svědčí, že v antice jsou prvky, jež mohou zúrodniti problémy doby nynější. Pojednav ještě o právnictví a politice, přechází spisovatel k umění. I v tomto případě, ať přihlížíme ke kterémukoliv oboru, nevyjímaje ani drobný umělecký průmysl, podává antika do dnes platné normy a ideje.

Stručněji probrána třetí část programu, mající objasniti podstatu a cenu vědy o antice čili klassické filologie. Není to věda, jak se o ní často soudí, úplně již propracovaná, neposkytující tvůrčí činnosti zajímavých úkolů, nýbrž naopak jest dnes zajímavější než kdy jindy. Na přípravné práci generací předešlých počíná teprve naše doba stavěti budovu vědy té; hojnost nových problémů láká při každém kroku. Důkladné sebrání materiálu činí možným, aby se pomýšlelo na zpracování otázek, jež nestačila řešiti filologie starší. A že není problémů takých málo, vidno z nástinu nejdůležitějších z nich, podaného na str. 109.

V závěrečné přednášce obrací se spisovatel opět k nepříznivému mínění dnešní společnosti o antice, jehož původ hledatí jest buď ve vědomém rozšířování klamu neb v nedorozumění. Povšimnutí zaslужuje tu stanovisko spisovatelovo k výtkám, činěným klassické filologii, pokud se pěstuje na gymnasiích. Správně vyvrací výtky ty, zvláště výtku neužitečnosti a obtížnosti; tuto sice připouští, ale zároveň ukazuje, jak neprávem se svaluje vina neúspěchu žactva na klassickou filologii. Se stanoviska sociologického jest nutno, aby na školu činěny byly přísné požadavky; neboť přílišná humanita tu více škodí než prospívá. Nelze upřítí oprávněnosti výroku spisovatelovu na str. 108: *«eine leichte Schule ist ein soziales Verbrechen»*. Ostatně není nikdo nucen, projíti klassickou výchovou, a spisovatel žádá, jak myslím, právem, aby zřízeno bylo několik typů středních škol, v nichž by individuální schopnosti mohly dojíti plného vývoje. Spis vrcholil v myšlence pokroku, jenž jest heslem kultury, kotvící v antice; po způsobu platonském vyslovena idea ta pěkným závěrečným mythem.

Zřetel k našim poměrům způsobil, že zdržel jsem se poněkud déle nástinem hlavních myšlenek Zielinského. Spis jeho jest důstojnou apologií antiky, tím důstojnější, že spisovatel vystříhal se pokud možno apologetické tendence, nechávaje mluvit fakta sama za sebe. Přál bych i literatuře naší podobného.

O. Jiráni.

Die hellenische Kultur. Dargestellt von *F. Baumgarten, F. Poland, R. Wagner.* Leipzig, Berlin, B. G. Teubner, 1905. Str. X a 492. Za 10 mk.

Spisovatelé podjali se nesnadného úkolu, podati souborný obraz kultury hellenské a jejího pokračování v době hellenistické a římské. Dosud vyšlý prvý svazek líčí rozvoj kultury hellenské od nejstarších dob až do Alexandra Velikého; zbývající část bude zpracována ve svazku druhém. Účelem díla nebylo, podávati dějiny kulturní v přísném slova smyslu, nýbrž nastíniti celkový obraz nejvýznačnějších složek kulturního života hellenského, jak se projevil v zřízení státním, v poměrech soukromých, ve vztazích náboženských, v umění a v literatuře. Rozsáhlost látky způsobila rozdělení úkolu mezi tři spisovatele; život státní, soukromý a náboženský vylíčil Poland, umění výtvarné zpracoval Baumgarten a duševní i literární vývoj nastínil Wagner. Možno říci, že nevýhody specialisace, jež často rušivě působí, jsou tu tak odstraněny, že spis činí dojem jednotného díla.

Kniha obrací se k vzdělaným kruhům vůbec, zvláště však přizpůsobena jest potřebám vyučování vyšších tříd středních škol. Tím určeno jest také její stanovisko k literatuře odborné. Opmíjejíc udávání pramenů a literatury a jen výjimkou přihlížejíc k otázkám sporným, chce podávati jen zjištěné výsledky zkou-

nání vědeckého. Uznati jest, že spisovatelům podařilo se udržeti dílo na výši současného vědeckého poznání. Jen v některých otázkách bylo by bývalo vhodnější, zaujmouli stanovisko jiné. Z omylů, které jsem pozoroval, vytkl bych běžné sice, ale nemožné etymologie jmen čtyř ionských fyl na str. 64 a nesprávné tvrzení na str. 217 n., že theorikon zavedl Perikles, ač, jak z Aristotelovy Politeie víme, učinil tak Kleofon. Celkem však věnována novým výzkumům všude náležitá pozornost, rovněž i novým objevům literárním a archaeologickým. Jinou pěknou vlastností knihy jest, že při vhodných příležitostech poukazováno vždy na paralelní zjevy v životě moderním, čímž vedeno žactvo k chápání a oceňování vztahů, jež nás s antikou poutají.

Text provázejí velmi hojné a zdařilé ilustrace. Setkáváme se tu nejen s obrazy, jež v dílech tohoto druhu mají již takřka historické právo, nýbrž i s reprodukcemi památek v poslední době objevených. Dodáme-li konečně, že i vnější úprava uspokojuje i nejpřísnější požadavky, můžeme shrnouti celkový soud o knize v ten smysl, že dostalo se jí německé literatuře populárního díla v nejlepším slova smyslu a školám vhodné příručky. Při nedostatku českých spisů podobných může dílo to i školám našim prokázati dobrých služeb.

O. Jiráni.

Larue van Hook: The metaphorical terminology of Greek rhetoric and literary criticism. Chicago, The University of Chicago Press, 1905. Str. 51.

Spisovatel sebral a roztřídil v této krátké, ale zajímavé práci metaforické výrazy, jimiž snažili se rhetorové a literární kritikové řečti vystihnouti charakteristické zvláštnosti řeči a slohu vůbec a jednotlivých spisovatelů zvláště. Látku svou rozdělil podle obvyklého dělidla na dva větší oddíly; v prvném sebrány jsou metafory, odvozené z přírody, v druhém z lidského života. Dalším podrobnějším roztříděním obou oddílů dosaženo žádoucí přehlednosti celé látky. Spisovatel však nepřestal na pouhém výčtu a roztřídění výrazů sem patřících, nýbrž usiluje všude o to, aby vystíhl výraz řecký obdobným výrazem latinským a anglickým. V tom shledávám hlavní význam práce; vidíme odtud, jak i v tomto, celkem podružném oboru, byl aesthetický smysl a soud Řeků rozhodující a směrodatný nejen pro Římany, nýbrž i pro národy moderní.

Spisovatel uvádí v předmluvě (na str. 9 n.), jak jest nenasnadno, stanoviti přesnou hranici mezi výrazy, při nichž metaforický význam jest na prvý pohled patrný, a těmi, u nichž jen slabě proniká. S tím ovšem nutno souhlasiti, ale soudím, že některé výrazy, jež spisovatel pominul, mohly býti pojaty též ve

sbírkou. Tak na při slově *χαρακτήρ* mohlo býti vzpomenuto synonymických výrazů *ιδέαι* a *ἀρεταὶ λόγων*, jichž užívá hlavně Theofrastos a Dionysios. Dále přísluší do sbírky též výraz *πνεῦμα* = nadšení (srov. Lucian Dem. enc. 14, kde řečeno o Demosthenovi *σφοδρὸς δὲ τῷ πνεύματι*). Vedle toho užívají rhetorové řečtí, na př. Hermogenes (Rhet. Graeci II, 243 Sp.) výrazu onoho i k označení volného spojení větního v protívě k sevřeně a umělé formě period. Konečně bylo možno připomenouti vedle výrazu *ἀγωνιστικὴ λέξις* (na str. 23) i metaforu *γραφικὴ λέξις* (Aristoteles Rhet. III, 12). O. Jiráni.

Tenney Frank: Attraction of mood in early Latin.

A dissertation submitted to the faculty of the graduate school of arts and literature in candidacy for the degree of doctor of philosophy (department of Latin). The University of Chicago Press, 1904. Str. 59.

Úkolem této monografie jest sledovati atrakci modů ve staré latině. Atrakcí modů rozumí se v syntaxi ten zjev, že ve větách vedlejších, závislých na větách konjunktivních, bývá také konjunktiv bez jakékoliv příčiny jiné. Zjev ten v mluvnické latinské je znám, jednájí o něm také Draeger (Hist. Syntax der lat. Sprache I, str. 151) i Kühner (Ausführliche Grammatik der lat. Sprache II, str. 2), opírajíce se hlavně o monografii Petersovu (De attractione quadam temporum ac modorum linguae Latinae 1861), kteráž však sleduje tento zjev jen v mluvě Ciceronově. Vyšetřiti atrakci modů v latině nejstarší až po Lucretia a tak položití bezpečný podklad k historickému vylíčení tohoto zjevu učinil si úkolem spisovatel svrchu uvedené dissertace.

V kap. II (str. 31—44) sebral Frank velmi svědomitě ze všech památek, ve vylčené meze náležejících, věty závislé na větách konjunktivních, ať mají indikativ nebo konjunktiv, rozdělil je podle grammatických kategorií konjunktivů vět řídících, takto vzniklé oddíly rozdělil dále dle toho, v jakém čase je sloveso věty řídící a je-li samo závislé čili nic atd., zkrátka sestavil tu velmi přehledně příslušný materiál. Zpracování jeho podal v kapitole následující. Zde totiž (str. 45—59) zkoumají se okolnosti, za kterých bývá v těchto větách konjunktiv. Výsledky, k nimž spisovatel dospěl, vždy číselně doložené, jsou tyto: *a*) věta attrahovaná (= s konjunktivem) bývá časově rovna větě řídící; *b*) věta attrahovaná stojí před slovesem věty řídící (ne in mora quom opus sit sies Ter. Andr. 424); *c*) sloveso věty attrahované nebývá přesně určeno časově ani modálně; má-li býti určeno, bývá indikativ (eveniant volo tibi quae optas Pl. Pers. 293); *d*) věty attrahované jsou významu spíše generalisujícího (ni meum gnatum tam amem atque ei facta cupiam quae is velit Pl. Bacch. 778), kdežto ve větách determinujících bývá indikativ

(si istuc ius sit, quod memoras, piscatores perierint Pl. Rud. 978); e) častěji je atrakce ve větách časových než relativních; f) attrahované věty častěji závisejí na slovese než na podmětě nebo předmětě; g) atrakce bývá v těch větách, jež jsou v těsné souvislosti s větou řídící. Pro vědecké ocenění tohoto zjevu poznatky tyto, s důkladností v pravdě filologickou přímo statisticky zjednané, mnoho neznamenají: již z materiálu sestaveného v kap. II. je viděti, že nutně atrakce nastoupiti nemusila nikdy.

Dvěma těmto kapitolám předeslal Frank v kap. I. (str. 4 až 30) výklad o vzniku tohoto zjevu. Je to analogie. Východiskem byly věty, v nichž konjunktiv byl právem, jako na p. mittat, quem velit, kde velit je téhož významu jako mittat.

Nejcennější je tedy v kapitole druhé sebraný materiál, pro historické vylíčení atrakce modů nutný, i jest po té stránce tato dissertace dobrým příspěvkem k historické skladbě jazyka latinského.

Oldřich Hujer.

O stopách vlivu německého v češtině staré. Nerad připojuji několik poznámek k posudku p. prof. *Arnošta Krause* své studie k otázce o stopách vlivu německého v češtině staré (srovn. Listy fil. XXXII, str. 475—76); než, poněvadž způsob stilisace některých míst oné recenze je s to vyvolati křivé mínění o mé práci, činím tak přec.

Spis Krausův »Jan z Michalovic« byl mi znám a několikráte při jisté příležitosti jsem v něj nahlížel; ale o 18 řádcích na str. 47, kde popírá vliv německý uváděje důvod chronologie a jednoduché ú m. ou (což nepřiléhá), jsem nevěděl a to přiznávám otevřeně; ostatně nezapomínejme, že po r. 1880 následoval r. 1894, kdy vyšel I. díl Gebauerovy »Mluvnice historické«.

Neodpovídalo by skutečnosti, kdyby někdo slověm p. prof. Krause: »Ve spise napsaném před dvaceti lety, vytištěném r. 1888, mém vydání básně »Jan z Michalovic« nalezl by pan autor na str. 47 všechny své pochybnosti vysloveny s největší stručností a bez podrobnější motivace, ale rázně« — rozuměl tak, že bych byl na onom místě skutečně mohl nalézt vysloveny všechny své pochybnosti. Ukáží, že tomu tak není. Vývody, ve kterých se stýkáme, obsahují u p. prof. Krause 18 řádků, mé naproti tomu nejméně 6 stránek formátu Věstníku Učené Společnosti.

O přehlásce p. prof. Kraus praví: »Těž přehláska se dá sotva srovnati«; toť vše. Já jedním o ní na 3 stránkách a všímám si bedlivě chronologie, podmínek, výsledků, rozšíření i stránky methodické a docházím k výsledku: »Lze trvám říci, že vlivu něm. přehlásky *a-e* na českou *a-ě* nebylo«; o tom o všem u p. prof. Krause není ani slova.

Změny *ó-uo-ů* p. prof. Kraus neprobírá; já opět všímám si chronologie, průběhu změn, příčin jich i míst, beru v úvahu i neuplatnění změny *é-ie* a možnost vlivu zamítám.

Při změně *ý-aj-ej* uvádím opět některé momenty příznivé i nepříznivé možnosti vlivu *i-ei*, jež mám navíc oproti p. prof. Krausovi, jenž — což budiž konstatováno — zde upozornil jen na podobnost (ne stejnost) těch změn, ač obtíže mým výkladem daly by se překonat.

O změně *eu-ju* vlivem gotštiny p. prof. Kraus se ani nezmiňuje. Možnost tohoto vlivu vyvracel jsem jenom já a nikoli také Mikkola, jak snad nedopatřením p. prof. Kraus referuje. Mikkola vůbec o výkladu Vondrákové nevěděl.

Nikde nevindikuji pro sebe novost pochybností o možnosti vlivu, jak by někdo podle slov p. prof. Krause: »ale ani tyto pochybnosti nejsou tak nové, jak bychom se podle autora domnívali« — snadno se mohl dohadovati; naopak ukazují výslovně na str. 11. na pochybnosti prof. Vondráka.

»Referuje-li jen moje práce, naznačuje-li a ukazuje-li na problémy, jak je jiní řeší nebo řešiti ještě mají«, tedy plně vyhověla úkolu na str. 2—3 výslovně vytčenému, nepřinášejíc méně, než co slíbila.

V nejvlastnější části své práce — o vlivu německých procesů hláskových na české (str. 8—16), jež trvám jsem srovnal já poprvé — řekl jsem téměř vše, co dnes o tom důvodně říci lze. Ukázal jsem nemožnost takových vlivů, a zdá-li se někde, že činím koncesse starému názoru, jest to jen koncesse úpravě slohové, jež povaze a stavu věci přiléhá lépe, než thesové tvrzení.

Ant. Beer.

Dodatek referentův.

Nepsal jsem pro čtenáře takové, kteří by z mých slov mohli vyčísti význam, jehož se p. dr. Beer obává podle druhého odstavce své odpovědi. Vždyť zcela zřetelně pravím, že jsem napsal tvrzení co nejstručněji, nemotivuje ho, ale proto nepozbývám práva hájiti své priority v potírání domnělého vlivu německého při změnách $a > e$, $ó > uo > ů$ (i té!), $ú > au > ou$, $ý > aj > ej$. Že jsem se nezmínil o vlivu germ. *eu > ju* na obdobnou změnu slovanskou, pochází asi odtud, že tenkrát nikdo ještě té závislosti netvrdil.

Proč jsem v onom úvodě, kde mi šlo o celkový nástin vlivů německých na češtinu, neotiskl podrobného srovnání, na jehož základě jsem dospěl k svému odchýlnému názoru, toho příčinou je právě, co mi p. dr. Beer jaksi vyčítá, ač nepochopuji, proč, že totiž ještě nebyl vyšel I. díl Gebauerovy Historické mluvnice, že tedy materiál staročeský, který je teď tak pohodlně přístupný,

bylo potřebí shledávati a to pracně ve vydáních obyčejně zastaralých. S materiálem kusým nechtěl jsem na veřejnost, proto jsem se v souvislosti své knihy spokojil s všeobecným tvrzením, odkládaje bližší odůvodnění na dobu pozdější. Pan dr. Beer má tedy ve mně i výstražný příklad, aby nepsal skizz programatických, nýbrž vystupoval jen s věcmi hotovými. Nedospěl jsem, obrátiv se studiemi svými zcela jinam než na stranu jazykovou, nikdy tam, abych dostal slibu, který jsem tenkrát učinil. Že pan dr. Beer první obšírně a podrobně odůvodnil tvrzení o nezávislosti českých hláskových změn jazykových, to vysvítalo zcela jasně z mého referátu; zda právem tvrdí, že »německé a české procesy hláskové on poprvé s r o v n a l«, o tom ať rozhodne laskavý čtenář sám.

A. Kraus.

J. A. Comenii Magna Didactica. Ex editione Amstelodamensi anni 1657 omnes libros didacticos complectente nunc primum separatim edidit *Fridericus Carolus Hultgren.* Lipsiae, Siegmund & Volkening, 1894.

Jaká důležitost přikládá se správnému vydávání a otiskování významných děl starších, toho dokladem nejlepším jest veškerá kritika textů staroklassických. Ale i z novějších spisovatelů nejeden zasluhuje nového, kritického vydání, zvláště když se stále čítá neb aspoň cituje; vždyť nejednou přejeme si čísti v plné souvislosti z některého spisovatele, co známe snad odjinud z pouhých úryvků.

Vydání latinské Didaktiky Komenského, stežejného díla jeho, jež u řady národův evropských, a to nejprřednějších (Angličanů, Rusů, Němců), koluje v několika rozličných překladech a nachází nové a nové čtenáře, je proto tím více uznání hodno, čím výše nyní spis sám se cení a čím prvotné a jediné jeho vydání starší stává se vzácnějším.

Shledáváme tedy vysvětlitelným, že vydání nové pořizeno v Lipsku již r. 1894, nedlouho po posledním jubileu Komenského, jež slavil celý svět, a to věnováno jest, jak vydavatel praví, »všem přátelům paedagogiky«, tedy pro vědeckou potřebu těch badatelů, jimž ani nejlepší překlad, jako je na př. německý Lionův, již nestačí. A těch bohudiky přibývá. Pro ně, jak praví Hultgren v předmluvě, také přizpůsoben pravopis Komenského nynějšímu a upravena interpunkce, mimo to na mnohých místech opraveny jinak nehojné omyly tiskové vydání prvotného, jež uspořádáno byvši od spisovatele samého a tištěno za jeho živobytí, ovšem sloužiti nám musí za originál, i kdybychom snad vedle toho měli rukopis, jenž však se nezachoval. Snaha o takové přizpůsobení neobvyklých zvláštností staršího tisku pravopisu novému je zajisté chvály hodna, poněvadž činí knihu nynějším čtenářům přístupnější; a o ně se hlavně jedná. Proto asi leckdo

rád sáhne k tomu novému otisku jako k dobré a příručnější náhradě za vydání originální.

Některé nedostatky jeho arci na první pohled zarážejí také důvěřivého čtenáře. Pohřešuje na př. hned velmi nemile nedostatek označení, kde počíná který sloupec originálu (paginaci jeho), což přece i Lion do svého překladu přijal. Označování sloupců rukopisův a prvotisků je zajisté v době naší při jakémkoli otisku kritickém věci nezbytnou pro správnou citaci.

Mimo to zaráží patrný rozdíl mezi originálem a tímto novým otiskem, že tam užito je pouze dvojího různého tisku v textu samém, garmondu a kursivy, zde však vydavatel přijal ještě písmo prostrkávané, prý na označování citátův, ale při tom vedl si zcela libovolně, nikoli podle intencí spisovatelových, vyznačuje tiskem po svém vlastním dobrozdání, co se mu zdálo důležité a co zase méně významné. Za to však vynechal zvláštní charakteristický způsob Komenského, jenž se vyskytuje netoliko v tisku děl jeho, ale i v zachovaných rukopisích, že slova zvláště význačná, důležitá, dával cele psátí a tisknouti versálkami. Již tato veliká neshoda mezi vydáním Hultgrenovým a originálem činí nový otisk pro přesné badání téměř bezcenným a soudného čtenáře rozmrzí.

Podepsaný recensent, maje ze své povinnosti (při vydání českého překladu pro Knihovnu paedagogických klassiků, vyd. Dědictvím Komenského) přirovnati text originálu k novému otisku Hultgrenovu, jenž sloužití měl koll. Aug. Krejčímu za předlohu při jeho překladě, čím dále v kollaci postupoval, s úžasem tím větším se přesvědčoval o nedostatečnosti nového otisku, i pokládá, třebaže již minula doba dosti dlouhá od vydání, za svou povinnost upozorniti na ně i české čtenáře jako na vydání, jaké b ý t i n e m á .

Zdá se věru, jako by vydavatel opsání textu byl svěřil nějakému žáku gymnasiijnímu a revisi snad jen korektorovi tiskárny latiny neznalému, a že opisu, snad jen nedbale a narychlo pořízeného, k originálu ani v korekturách nepřirovnával; jinak bychom si nedovedli vysvětliti netoliko nesčíslný téměř počet menších omylů slovných, ale též okolnost několikrát se opakující, že v novém otisku vynechány jsou řady slov, ba i celé věty, čímž se místa ona stala ovšem zcela nesrozumitelná.

V kap. XII. na konci odst. 30. vynechána věta: *Emissi scholis prosequatur quisque reliquum studiorum cursum, qua alacritate potest.* — Kap. XVI. odst. 7. uprostřed vynech.: *Et quidem gradatim iterum.* V násl. odst. za sl. *non ascendat* vynech.: *nec aestate* (*quia succus iam per ramos dispersus*). — Kap. XVII. 27. na poč. za sl. *in scholis ignotum*, jež takto nedávají smyslu, vynechána sl. *per aequae*

ignotum. — Kap. XVIII. 45. vynech. ve 2. větě za sl. *sensum: et commonstratum aperte rei usum.* — Kap. XX. 9. v předposl. větě za sl. *commentarios sch. sine inspectione oculari.* — Kap. XX. 10. ke konci za příkladem o Ciceronovi násl. příklad: *Paulus in apostolatu, iudicio totius ecclesiae, facile primus etc.,* jež vydavatel opět vynechal. — Kap. XXII. 19. při vypočítávání knih pro čtyři stupně znalosti latiny (*Vestibulum, Janua, Palatium, Thesaurus*) přidáno: *linguae (Exempli gratia Latinae) cum subsidiariis suis libris,* což vydavatel úplně vynechal. — Kap. XXV. 18. při citátě z 1. kn. Samuelovy (13, 19. 20) vynech. slova: *aut securim suam aut rutrum suum.* — Kap. XXVI. 13. v citátě E. Lubinově za sl. *mature produnt* vynech. sl.: *et mature e scholis removendi sunt.* — Kap. XXXII. odst. 16. po sl. *quod discunt* vynech. slova: *et intellegere se sciunt quod sciunt.*

Marginálie, jimiž Komenský stručně označuje obsah každého jednotlivého odstavce, vynechány jsou již při věnování odst. 7. (*Ecclesia revirescens paradisus*) a 9. (*Querelae super hac re Dei et sapientum hominum*), v kap. II. při odst. 11. (*triplexque vita*), v kap. XXXII. při odst. 17. (*Prelum didacticum disciplina*), v kap. XXXIII. při odst. 13. margin.: *Ignis Dei luci scintillas addere tenentur filii lucis.*

Míst, kde vynechána jsou jednotlivá slova, je tolik, že by vypočítávání jich vyplnilo několik stran tiskových; proto spokojíme se jen několika rázovitými případy, jež podávají svědectví o bedlivosti vydavatelově. Hned v předmluvě (*Lectoribus S.*) v odst. 7. po sl. *non solum libertatem* vynechal *sed*, bez něhož ta spojka kopulativní nemá smyslu. Ve věnování odst. 1. dokonce dvě slova scházejí, ač ten odstavec má celkem 3^{1/2} řádky tisku, totiž za sl. *pulvere* sl. *terrae*, za sl. *ipse* sl. *quoque*. Ve stati o prospěchu Didaktiky (*Artis Didacticae usus*) v 1. odst. za sl. *liberis* vynecháno *suis*. — Ve výčtu kapitol hned při 1. m. *creaturam* státi má *creaturarum*, což teprve dává smysl (rovněž v nadpise I. kapitoly). — V kap. I. odst. 1. hned 4. sl. schází: *Cum Pittacus suum illud*; tamtéž m. *asservarint* čísti jest *asseverarint*, neboť vynecháním slabiky *ve* celá věta pozbyla smyslu. — V kap. II. odst. 2. za sl. *in hac vita* vynecháno *nostrum*, jež teprve dává smysl následujícímu přísloví. — V kap. VIII. odst. 7. před sl. *ab aliis* schází sl. *alii*, jinak celé tvrzení Komenského o významu společného vyučování odtud nevysvitne. — V kap. IX. odst. 3. za sl. *vivere* náleží ještě před *florere* obrazné *virere* (= *virescere*). — V kap. XII. odst. 14. poč. za sl. *nostrae vires* náleží: *ex lapsu*, jinak *prima evo* nemá smyslu (Kom. mluví tu o se-

slabení přirozenosti lidské hříchem prvotním). — Tamt. na poč. odst. 16. vynecháno sl. *Dices* (nová námítka). — V kap. XIII. posl. (16.) odstavec obsahuje zahrnutí úvahy a přechod k nové části; náleží tedy za 1. sl. *Tentemus* ještě *itaque*. — V kap. XV. odst. 3. ve vstavce za sl. *emori autem* náleží podmět *plerosque*. — V kap. XX. odst. 9. za sl. *quam* si náleží předmět *absenti*, jinak věta nemá smyslu. — V kap. XXIX. odst. 15. na poč. za sl. *retineant* vynecháno *sane*.

Správné tvary velmi často měněny zcela libovolně a bez důvodů, patrně jen z nedostatku bedlivého zveidování opisu a otisku. Za konjunktiv položen tu onde libovolně a bez příčiny indikativ, záměna zájmen prováděna bez důvodu atd. Jsou-li to chyby tiskové, nelze jich rovněž omluviti; neboť se jimi zvláště první archy téměř hemží. Tak na str. 12. (1. str. textu Kom.) v odst. 4. m. *praevides* má se čísti *praevideo*. — Tamtéž ke konci m. *patiuntur* čísti *patientur*. — Na str. násl. v odst. 5. m. *opinionibus* čti *opibus*; tamt. *versabilissimum* čísti *jest* podle orig. *versatilissimum*. Na str. 15. v odst. 17. m. *sufficiant* čteme *sufficiunt*. — Tamt. v odst. 19. m. *alienam* čteme *alienum*. — Tamt. v odst. 21. poč. m. *non meum sit* čísti *jest* *fit* a na témž řádku převráceným slovosledem čísti sluší *parare sibi*. A tak to jde dále.

Kdekoli vydavatel pokusil se konjekturou opravit text originálu, bylo to buď zbytečné nebo nesmyslné (kromě několika málo případů, jež připadají na vrub tisk. chyb originálu, takto ve skutečnosti nehojných, jako na str. 20. při odst. 12. m. *planis* čísti *jest* *plane*, nebo na str. 12. m. *proprio*, nedotišt. m. *proprios* [nikoli *proprie*, jak má vydavatel]). Tak na konci odstavce o prospěchu Didaktiky položeno jméno Jana Val. Andreae v orig. právem doprostřed, neboť jeho *jest* pouze následující potom citát, ale vydavatel mu přičítal celou stať a položil je pod ně jako podpis. — V odst. 5. kap. III. opravuje m. *hac* — *adhanc* zcela zbytečně. — V odst. 10. kap. V. opravuje *iter aliqua faciens* v *aliquo* nesprávně, nejedná se o cíl, ale o cestu samu. — Tamtéž v odst. 15. zdá se mu sl. *maior* při *mundus* zbytečným, ač Komenský staví proti sobě svět (*macrocosmus*) a člověka (*microcosmus*). — V odst. 6. kap. VI. při slově *abscondit* zbytečně přidává se, jež se z předcházejícího slovesa velmi snadno doplní. — Tamt. v odst. 8. opravuje na poč. místo *in reges* (podle česk. z a krále) *ut reges*, ale oprava ta nikterak není potřebna; takové bohemismy nejsou u Komenského nikterak vzácné. — V odst. 8. kap. IX. m. *collimandum* navrhuje *collineandum*, nerozuměje smyslu věty, ale sám hned na násl. řádku před sl. *quomodo* vynechal spojku *et*. — V odst. 11. kap. XI. nerozuměl správnému zájmenu *illa*, vztahujícímu se k tomu, čemu se

předtím lidé za tolik času naučili. — Ve 4. odst. kap. XII. vynechal po sl. *parum* spojku *que*, jež tam ovšem náleží, výraz je tu vůbec zkrácený atd. Málokde povedlo se vydavateli něco lépe vysloviti.

Jako zvláštnost uvádím ještě, že v V. kap. 22. odst. zkráceninu *n. cte nostrum* místo náležitého *enim*.

Nemůže tedy celkový úsudek o tomto vydání býti jiný, nežli naprosto odmítavý. Na takové vydání škoda nákladu, nehledíc ani k tomu, že tím je na dlouhou dobu zatarasena cesta vydání jinému, lepšímu. Po vychvalované německé akribii filologické není v něm ani stopy!

Jan V. Novák.

O. Sýkora: Humor Nerudových feuilletonů. Kritické knihovny sv. XXIV. Nákl. J. Pelcla v Praze, 1905. Str. 95, za 1 K.

Feuilletony, tak značná a význačná součástka literárního díla Nerudova, mají osud zvláštní a charakteristický: kdežto v čtenářstvu dlouho a soustavně byly pokládány za nejvlastnější obor Nerudovy tvorby, kritika chová se k nim svrchovaně chladně a zdržlivě. Někteří z posledních kritiků Nerudových (Šalda, Karásek) nejen že nepřikládají jim zvláštní ceny, nýbrž vidí v nich pouze nešťastnou a osudnou úchytku básnické osobnosti Nerudovy od vlastního vzrůstu a prohlubování; jiní (Vrchlický, F. V. Krejčí) neváhají sice vzdávati jim obdiv spíše zdvořilý než nadšený, nepodrobují jich však zdaleka tak obšírnému a intimnímu rozboru a výkladu jako veršované dílo Nerudovo a jako jeho genrovou novellistiku. Proto lze monografickou studii O. Sýkorovu, která podrobně analyzuje, pronikavě charakterizuje, klidně oceňuje a případně v souvislost s ostatními spisy uvádí Nerudovy feuilletony, vítati se stejnou měrou zájmu jako symphii.

Essay O. Sýkorův užívá se zvláštní zálibou a se zvláštní šíří metody deskriptivní, jež při objektu, jakým jest feuilleton, daleko neskýtá těch obtíží jako při genu románovém a dramatickém. V první kapitole své studie O. Sýkora popisuje podrobně, opíraje se o hojně citáty a užívaje často přiléhavé parafrase, náměty a látku Nerudových feuilletonů; při čemž radí ji případně podle toho, jak často se u Nerudy vrací. Následuje popis formy feuilletonů Nerudových, jenž by se byl ocitl na basi pevnější, kdyby byl autor, byť sebe stručněji, charakterisoval formu feuilletonní vůbec a formu francouzské *causerie* třicátých a čtyřicátých let, z níž Neruda technicky i historicky vyšel, zvláště. Jako hlavní prostředky Nerudovy sršící verry a překypujícího rozmaru O. Sýkora uvádí zejména: apostrofu čtenáře, autodialogy, sebeironisování, citáty vážné i groteskní, vtip liber-tinský a dvojsmyslný, parodii, smělou hyperbolu, vážnou i humo-

ristickou polemiku, kousavý vtíp politický. Tato vnější forma zůstává u Nerudy takřka beze změny, kdežto vnitřní stil, podmiňující celistvou kompozici, vykazuje dvě odlišné fáse. V šedesátých a sedmdesátých letech Neruda pracoval celistvěji; sebral a srovnal mosaikovou látku, vyčerpal ji na dno a soustředil organicky kolem jednoduché myšlenky základní. V letech osmdesátých, kdy umdlíval vtíp a kalila se verva, Neruda úplně se vzdával lehkému rozmaru; z kaménků nahodile sebranych skládal mosaiku libovolnou, nesouvislou, povrchní. Tato činnost kombinací nebyla nikdy spontánní, nýbrž spíše vynucená, rozumová, a při ní, jak O. Sýkora v celkové charakteristice feuilletonistického humoru Nerudova praví, stále se ukazoval organický nedostatek obrazotvornosti konstruktivní a humoru jednotně objímajícího složitý celek společenský a životní, místo čehož vždy nastupovalo zvláštní mistrovství v drobnokresbě. A nevidí-li O. Sýkora v technice a v umění Nerudových feuilletonů zvláštní vysokou potenci tvůrčí, nepřeceňuje také jejich tendence. Odmítaje úsudek Elišky Krásnohorské, že humor Nerudův jest »čistý, klassicky vybíračný, o triviálnost a myšlenkovou láci se nepotřísnilší« jako prudní úsudek křivý a nedoložitelný, a vyvraceje názor F. V. Krejčího, jako by feuilletony Nerudovy vedle »volné, bezúčelné hry ducha měly zároveň svůj určitý cíl didaktický« — O. Sýkora odhaduje v nich jen snahu, familiárně, důvěrně, s krajní upřímností a bezprostředností pobaviti a poškádliti čtenáře »pohledem do kukátk« lidské komedie, i za cenu vlastního snížení »tímto duševním jongleurstvím k zábavě davu«.

Potud O. Sýkora vykládal feuilletonistický humor Nerudův čistě staticky a deskriptivně, i jeho celistvá charakteristika čerpala z této metody. Teprve v poslední, nejstručnější kapitole pokouší se také o genetický výklad předmětu. Stopuje tu totiž, kterak Neruda v humoristu zvolna se vychovával, jak z jeho básnických knih teprve »Ballady a romance« a zejména »Písně kosmické« rozvíjejí humoristický názor světový a uvědoměle pracují prostředky humoristickými; dále jak v »Malostranských povídkách« vybavuje se tento humor prostě, přirozeně a podstatně jako vlastní, základní rys poměrů a vztahů životních. Přeceňuje poněkud »Malostranské povídky«, v nichž přece Nerudův pokus o stvoření novelly realistické dospěl pouze k nižšímu uměleckému stupni obrazu genrového, na jejich základě O. Sýkora definuje pro Nerudu humor jako hybný princip umění realistického, obdobný obraznosti v umění fantastickém: jako »fantasie je hrou s pojmy abstrahovanými, vznášejícími se nad realitou, hraje si humor v mezích reality s předměty konkrétními, které kombinuje a ovšem i karikuje.« Tímto výměrem, jenž nezcela právem v Nerudovi vidí umělce realistického, O. Sýkora zavírá svůj rozbor Nerudy feuilletonisty.

V mezích, které svému pozorování O. Sýkora byl vytkl, podává vsutku velmi mnoho detailů správných a odhadů případných; výsledky jeho statické deskripce mohou být rektifikovány a doplněny pouze tehdy, užije-li se metody jiné a stanoviska odlišného. O. Sýkora pohlíží na Nerudu jako na osamocený zjev literární, na jeho feuilletony jako na ojedinělý druh v našem písemnictví — a vyhýbá se tedy naprosto tvarovému srovnávání s obdobnými díly cizího písemnictví i evolučnímu výkladu zjevu Nerudy feuilletonisty z causeristické literatury evropské vůbec. Myslím, že neprávem. Jako lze zjistiti samorostlost a původnost feuilletonů Nerudových teprve tehdy, odečteme-li vše, co převzal ze svých francouzských a německých učitelů, tak lze činiti konečné závěry o feuilletonistickém díle Nerudově jen tomu, kdo stanovil, co skutečně do feuilletonů Neruda dal ze svého nitra a co přijal z běžné tradice literární onoho genu. Tu se opětne ocitáme u nedostatku prací průpravných, jichž pohřešujeme právě u zjevů nejčastěji vyhledávaných kritickými syntetiky a aesthetisujícími essayisty, takže pravidelně se nám dostává dříve celkového shrnujícího obrazu té oné individuality, než detailních, analytických monografií o ní. Dlužno však konstatovati, že O. Sýkora v první obsírnější části své studie sám vykonal mnoho průpravné práce analytické než přistoupl k charakteristice úhrnné, a že nikde nestavěl svých vývodů na dohadu a pouhém duchaplném aperçu, nýbrž na studiu svědomitém, jež snažilo si věc ujasniti kriticky, třeba nikoliv historicky. Jeho pečlivé a klidné práce rád a s prospěchem užije příští badatel o Nerudovi jako pomůcky spolehlivé a cenné.

Arne Novák.

К. К. Грунскій: Къ характеристикъ одного изъ чешскихъ романтиковъ. (Отдѣльный оттискъ изъ Сборника статей по славяновѣднiю посвященныхъ профессору А. С. Дринову.) Харьковъ 1904. Стр. 143—151.

K. K. Grunskij, ruský slavista, známý svými pracemi o církevně slovanském písemnictví, podává v tomto článku několik zajímavých poznámek, týkajících se povahy našeho předního zástupce byronismu, Karla Hynka Máchy. Autor krátkou vzpomínku věnuje našemu obrození, kdy u nás nastala péče chabnoucí síly posilovati, učiti, věřiti a doufati. Ve zrodivším se romantismu oživila zakřiknutá dotud duše lidu, ke kterému počala se pozornost obraceti. Pro nenormální život národa hledá se lék; ten nalezen jest v idealismu, který u nás měl bohatou zeň. Mnozí jsou, kdož se věnují lidu, ale i mnozí, kteří uzavírají se ve svém vlastním »já«. K těmto posledním náleží i K. H. Mácha.

Spisovatel letmo se zmiňuje o biografích Máchových; Sabinovu ve vydání r. 1845 pokládá za lepší nežli druhou z r. 1862,

poznává, že jest mítí vždy ostražitost na mysli. Tohoto materiálu užil Arbes k biografii r. 1886. Jinou biografii a studii o Máchovi napsal r. 1893 literární historik polský Maryan Zdziechowski pod titulem: »Karol Hynek Macha i czeski bajronizm«. Posléze autor se zmiňuje o ruské práci Stepanovičově, uveřejněné ve spise »Очерки изъ исторіи славян. литературъ« pod názvem »Маха какъ предтеча чешскаго романтизма«. (O poslední monografii Kamprově, vyšlé r. 1905 v III. dílu »Literatury české XIX. stol.«, ovšem se nezmiňuje.)

Grunskij líčí dojem, jaký naň činí povaha Máchova, když se čtou o něm studie, jeho spisy a zápisky. Život Máchův jest takový, jaký shledáváme u tisíce lidí; nemá prý totiž črt řízných a zajímavých. Hlavně jeho zápisky denní a dopisy namnoze nám připomínají jeho »Máj«, jeho nevýslovnou lásku k přírodě, kde Mácha jedině nacházel klid. Ta touha po klidu vyplývá z jeho nenávisti k světu, z jeho egoismu, který jest mu překážkou, aby vytvořil si veliké myšlenky, aby vznesl se na orlích křídlech k slunci. K jeho zklamání v ideálním světě, když místo lidí ideálních našel prázdné a hloupé masky bez srdce a místo ráje chladnou zemi, přistoupily bída a neštěstí. Proto vzdaloval se společnosti a jediným přítelem mu byl Pokorný, s nímž rád obrací pozornost k svému národu; jest odhodlán pro svůj lid pracovat, až sám se zbaví démonických obrazův, ale to se Máchovi nepoštěstilo. Hledá klid, který vidí jen v přírodě, neboť pouze tam člověk pochopuje sebe sama, nikoliv mezi lidmi. O tom svědčí Máchova báseň »Máj«, o níž pravil sám: »Nynější ale čas jinošství mého — je, co tato báseň, máj«; a idea vyjádřená v »Máji« bolestně odrazela se v jeho životě a otrávilá mu poslední jeho dni. Dobře pochopíme tuto báseň, přihlédneme-li, jak Mácha pohlížel na ženu. Mácha náležel k lidem, kteří snadno se dávají unášeti vnějškem; hledal v ženách odlesk poesie, ale záhy poznal, že jiná je tvář a jiné srdce. To nejlépe viděl na své milence. Poměr k jeho milence vylíčen jest v Tylově povídce »Rozervanec«. Zde Tyl vykládá, že Máchova milenka nemohla mu býti ideálem, poněvadž na ni byl velmi žárliv; omezuje jí dokonce svobodu a hrozí, bude-li někdo jiný na svatbě než on chce, že jí uteče od oltáře; nutí ji, aby mu přísahala věrnost, pronásleduje ji podezíravostí, která u něho jest plodem nemocné fantasie. Věrnost žádá od dívky, dříve ještě než Loru poznal, v básni »Přísaha«. Jest Otellem, ale bez Jaga.

Mácha byl opravdu »rozervanec«, byl člověk, který stále hořekuje nad ztracenou minulostí, který nedůvěřuje v nikoho, v každém vidí nepřitele a zrádce. Odtud v jeho básních žal, smutek, slzy, nářek, jež posléze unavují. Tyl dobře pojal Máchu, byl jeho přítelem a měl povahu právě opačnou.

Stať Grunského je zajímavý příspěvek k charakteristice Máchově.

Karel Paul.

Hlídkka programů středních škol.

Ferdinand Vaněk: *Posouzení Herodotových zpráv o bitvě Salaminské*. Program gymnasia v Olomouci za r. 1904. Str. 14.

Obsah je patrný z nadpisu. P. spisovatel hleděl s pílí a svědomitostí a také nikoliv neobratně probrati své thema, ale celkem práce nezdá se mi ospravedlňovati vytištění v programu.

Nemohu se srovnati ani s celkovým výsledkem ani s mnohými jednotlivostmi. Na str. 5 shora praví pan spisovatel: »O událostech, týkajících se bitvy salaminské, jedná Herodot v kn. VIII., o vlastní bitvě v VIII. hl. 83—96; cenné je i Aischylovo líčení v Peršanech v. 376 násl., ježto Aischylos byl očitým svědkem jejím. Důležitější jsou ještě zprávy Diodorovy 11, 17 n.; Nepotovy Them. 2, §§ 4—5 a Plutarchovy Them. 14—15.« Z těch slov je viděti, že p. spisovatel neuvědomil si správného poměru mezi prameny, a to bych mu pokládal za hlavní chybu. Jak mohl tak lhostejně napsati: »ježto Aischylos byl očitým svědkem jejím« a nebýti si vědom váhy těch slov! Jak mohl psáti: »důležitější jsou ještě zprávy Diodorovy,« když sám výslovně dí, že Eforova zpráva u Diodora je kombinací zprávy Aischylovy a Herodotovy. Je tomu právě naopak! Jedině cenná je zpráva Aischylova právě proto, že on jediný byl očitým svědkem. To přece také povídá Ed. Meyer (III, str. 391), kterého p. spisovatel zná a řídí se jím (str. 12 dole) a povídají to Bury (History of Greece, str. 281), Munro (The campaign of Xerxes, JHSt. 1902, str. 319) a Lenschau¹⁾ (Jahresbericht über griech. Geschichte u Bursiana 1904). A kdyby nikdo z nich to netvrdil, což zdravý rozum nic neplatí? Aischylos sám byl v boji. Jaký umělecký nebo jiný zájem mu mohl brániti, aby neřekl pravdu o tom, jak Řekové a Peršané v boji proti sobě stáli? A naopak, mohl-li se opovážiti, líčiti věc svým posluchačům, z nichž mnozí boje salaminského také se účastnili, jinak než se sběhla? Nač by to byl činil? Na těch místech, kde dvakrát (str. 6 a 10) p. spisovatel s Meyerem se nesrovnává, činí tak, myslím, neprávem. Vždyť přece se Atossa neptá posla, jak velké bylo perské loďstvo, když vyjíždělo z domova. Údaj týká se počtu lodí u Salaminu. Na str. 12 však, kde spisovatel podle Meyera praví, že není mezi Aischylem a Herodotem sporu, přidržuje se ho neprávem. Tu měl se Meyer vyjádřiti jinak. Nám ovšem jde jenom o to, jaká je ta část Herodotovy zprávy, která se týká postavení obou vojsk před bitvou a průběhu bitvy. A tu myslím, že Herodotova zpráva proti Aischylově je nepotřebná, protože je nejasná. Všecky zmatky vznikly odtud, že se kladl důraz na každé slovo Herodotovo, ale toho Herodotova zpráva nepřipouští. Jsou tyto dvě možnosti.

¹⁾ Tohoto ovšem p. spisovatel nemohl ještě citovati.

Představoval-li si Herodotos postavení obou vojsk tak, jako p. spisovatel po příkladě jiných,¹⁾ totiž že Řekové byli rozestaveni čelem proti Aigaleu podél břehu salaminského, Peršané pak v rozvinuté čáře podél attického pobřeží proti nim, že pak dále pravé křídlo perské přečnívalo směrem k zálivu eleusinskému levý konec čáry řecké, takže Řekové na levém boku byli obklíčeni, odporuje to jistě Aischylově zprávě. Jak vysvětliti tu rozumně v. 398 *θωός δὲ πάντες ἦσαν ἐκφανεῖς ἰδεῖν*, kdyby byli měli Peršané v zátoce celou bitevní čáru řeckou před sebou? Jak v. 403 *ὡς δὲ πλῆθος ἐν στενῶ νεῶν ἤθροιστ'*. Weckleinův výklad je strojený a nemožný. Myslí-li si pak Herodotos věc tak, jako Aischylos — jak dí Meyer — pak to pověděl tak, že nám není možno z jeho slov si to vybrati. Kde je *Κέος* (VIII 76)? Co s tím, praví-li Herodotos, že pravé křídlo perské, kde byli Foiničané, stálo *πρὸς Ἐλευσίνας τε καὶ ἑσπέρας* (VIII 85) a levé, kde byli Ionové, *πρὸς τὴν ἠῶ καὶ τὸν Πειραιέα*? Meyer měl tudíž říci, že udání *πρὸς ἑσπέρας* a *πρὸς τὴν ἠῶ* jsou nepřesné, jak učí pohled na mapu, a odtud že vznikly zmatky v nových pracích, za druhé pak, že Herodotos zapomněl ukázati, že levé křídlo změnilo své postavení tak, že stálo nyní za pravým. Jenom s tím obmezením lze připustiti, že mezi Aischylem a Herodotem není rozdílu. Podle Aischyla pak myslím že nutno si představiti, že bitevní čára řecká byla obrácena proti výjezdu ze zátoky salaminské mezi Kynosurou a břehem attickým (tedy čelem proti jihovýchodu). Řekové začínali boj, jakoby byli chtěli vyjeti ze zátoky. Pravé křídlo (Foiničané) vjelo proti nim do zátoky, za nimi pak ostatní perské lodi, které stály za Psyttalei od Salaminu k attickému pobřeží, a tak rozvinul se boj uvnitř zátoky.

Zpráva Herodotova o příjezdu aiginské lodi právě před bitvou (VIII 83), a že ona začala boj, má právě takovou cenu, jako když vypravuje, že Peršané, deroucí se do Delf, byli pomáčkáni skalami, které se utrhlly z hoku Parnassu a zahrnány dvěma heroy Fylakem a Autoeem (VIII 39).

Pouhý seznam užitých literatury ve vědecké práci nemá smyslu. Buď zmíniti se o literatuře a posouditi každou práci zvlášť, třeba stručně, nebo prostě citovati, čeho jsem užil.

E. Peroutka.

¹⁾ Také Benj. Ide Wheeler, Herodotus's account of battle of Salamis (Transactions and Proceedings of the American philological Association vol. 33, 1902, str. 127—138), jehož p. spisovatel, jak na str. 4 dí, nemohl užiti, tak soudí. Šest set lodí perských bylo prý ve třech řadách za sebou postaveno proti Řekům, kteří byli podél břehu salaminského v zálivu Ambelaki postaveni ve dvou řadách; což je výklad docela libovolný a nemožný, protože odporuje Aischylovu místu i Herodotovi (k. 76 *ἐν γὰρ δὴ πρὸς τῆς ναυμαχίης τῆς μελλούσης ἕσσεσθαι ἔκειτο ἡ νῆσος*, totiž Psyttaleia).

Tomáš Šílený: *O Troji Homerově*. Třetí a čtvrtá výr. zpráva druhého č. gymnasia v Brně 1904 a 1905. 31 a 28 str.

Pan spisovatel vykonal r. 1900 studijní cestu po Itálii a Řecku a jako výtěžek její podává popis vrstev na Hissarliku podle výkladů, které Dörpfeld toho roku konal v Troji, a podle díla jeho *»Troja und Ilion«* z r. 1902, závěrečné to celkové publikace o Troji. Líčí dějiny výkopů, popisuje stavby, keramiku, nástroje a ostatní památky jednotlivých vrstev, nejobširněji arci památky vrstvy šesté. Kdo nemá po ruce díla Dörpfeldova, najde v článku Šíleného spolehlivé poučení.

Jenom ke konci, kde p. spisovatel sestavuje úhrnný obraz kulturní vrstvy šesté a zmiňuje se o poměru aigeiské kultury ke kultuře mykenské, mají se věci podle nynějšího stavu hádání poněkud jinak. Zejména věta, že kultura mykenská jest jenom pokračováním staré trojské nebo aigeiské kultury, dnes nevyhovuje. Všecko, co kretske výkopy vynesly na světlo, není dnes ovšem definitivně publikováno, ale i to, co uveřejněno až dosud v *Annual of the British school*, *Journal of Hellenic Studies*, *American Journal of archaeology*, *Rendiconti dei Lincei* od Evana Bosanqueta, Hogartha, Mackenzie, Miss Boydovy, Halbherra, Perniera, Savinogniho, Taramella a j. o výkopech na četných místech kretských a ve Fylakopi na Melu, podává dostatek materiálu, abychom mohli naznačiti, v jakém asi poměru budou dnešní výkopy k tomu, co známe z dřívějšíka.

Ve Fylakopi na Melu objeveny pod vrchní vrstvou mykenskou tři starší vrstvy. Také v Knosu je mykenská vrstva nejvyšší; mezi neolithickou vrstvou spodní a hořejší mykenskou leží podle objevů doba mnoha set let. V těchto středních vrstvách nalezena byla zvláštní keramika, která tudíž je starší než mykenská. Táž keramika objevila se na četných jiných místech v Kretě a také v druhé a třetí vrstvě na Melu. Poněvadž nádoby toho druhu nejdříve a nejhojněji objevily se v jeskyni u kretské vsi Kamares, nazývá se nyní keramika ta obecně kamarskou. Tato keramika není závislá na mykenské. D. Mackenzie (*The pottery of Cnossos* J. H. St. 1903, str. 157 nn.) vytkl její podstatné znaky. Nádoby kamarské se vyznačují tím, že mají malovaný, v relietu provedený, výhradně rostlinný ornament. Půda je většinou černá, barva ornamentu hlavně bílá s výpomocí barev fialové a žluté. Tvary jsou na mnoze velmi delikátní, polychromie jemná, stěny nádob lecky tenké jako skořápka. Podle tvarů a ornamentů keramika kamarská vyvinula se ze starší keramiky neolithické. Vedle jiných památek je to hlavně keramika, jež s dostatečnou jistotou ukazuje takovýto stav věci.

V oblasti aigeiského moře lze mluvit nejprve o kultuře ostrovní čili aigeiské (do jejich počátků sahá asi druhá vrstva trojská), jež je starší než mykenská, domorodá, samo-

statná vůči Mykenám a z části i proti Agyptu. Neboť typy na freskách na př. nejsou ani aigyptské, ani semitské, ani řecké. Podle památek stavebních, maleb, rozsáhlého užívání písma, smějíme tvrditi, že to byla kultura vyšší a vyspělejší než mykenská. Umělecké práce, fresky, reliefy, řezby atd. provedeny jsou s naturalismem, jenž připomíná moderní práce. Je to patrně kultura obyvatelstva, které sídlilo na ostrovech aigeického moře před příchodem Řeků a vtržením Frygů do Malé Asie, a dlouho pokojně mohlo se vyvíjeti. Druhá kultura jest mykenská, která vyvíjí se v Řecku paralelně s kulturou ostrovní, je však o něco mladší a je smíšená z prvků domorodých a řeckých (achaiských), ale proti ostrovní je samostatná. Myslím, že tolik dnes smí se tvrditi a že takto jest se dívati na vzájemný poměr obou kultur. Lenschau (Jahresbericht über griechische Geschichte v Bursianových zprávách 1904, str. 121) je zbytečně skeptický. Když mykenská kultura počala se šířiti na ostrovy aigeického moře, byla na vrcholu (třetí sloh Furtwänglerův), a ostrovní kultura již odkvétala. Evans uznává mezi neolithickou a mykenskou vrstvou dvě vrstvy minoiské s několika podděleními.

Na str. 11 programu z r. 1905 třeba poznámku o hrobech maloasijských doplniti. A. Körte (Athen. Mittheilungen 1899, str. 1 až 45) prozkoumal tumulus v Bosöjuku a shledal tam zbytky úplně stejné s pátou vrstvou hissarlickou; z toho právem soudí, že obyvateli prvních pěti vrstev hissarlických byli Frygové — a dospívá tak jinou cestou k stejnému závěru jako Dörpfeld. Při uvádění literatury bylo by, tuším, na místě, několika slovy upozorniti, že na př. oba spisy Schliemannovy o Troji, dílo Schuchhardovo, výklad Meyerův ve druhém svazku jeho dějin, jakož i Belochův i Busoltův jsou antikvovány a že za hlavní dílo o Troji třeba nyní pokládati závěrečnou publikaci Dörpfeldovu z r. 1902.

Úvod v příčině formální nám, starým čtenářům, bude se asi zdáti poněkud pathetický a školsky učený. Strana 5. celá mohla by dobře býti v české čítance pro nižší gymnasium — to pravím honoris causa — ale passus: „Jak rádi bychom zde zakotvili a na břeh vystoupili“ atd. mohl by odpůrcům klasické filologie zavdati příčinu k poznámkám.

Themata, jako je toto, neměla by býti uveřejňována ani tak v programech ani v časopisech odborných, kde čtenáři zpravidla jsou o věci ať více ať méně informováni, ale v našich revuích, které čte širší obecnost. Tak mohla by se účinně rozháněti hustá, černá tma, kterou pro nás Čechy z velké části starověk je zahalen, ač nikoliv bez viny nás všech, kteří máme za své povolání mládeži vykládat o starověku. Zběžný pohled do cizích časopisů ukazuje, jak tam je jinak. A také tam nemluví se o tom, co starověku se týče, s takovým božským, laciným despektem. Poznání učí lidi lásece. *E. Peroutka.*

Josef Bradáč: *Přípravy k Sofokleově tragoedii »Elektře«*. Verš 1—172. (Výroční zpráva jub. vyššího gymnasia v Rokycanech za šk. rok 1903—1904). Str. 18.

V těchto přípravách podává p. Bradáč významy řeckých slov v Sofokleově Elektře podle veršů, stručné obsahy jednotlivých oddílů tragoedie, pod čarou pak výklad metrický a některé poznámky.

Zdá se mi zbytečné, že jsou ve slovníčku uváděny i významy slov nejnámějších a nejběžnějších. Bradáč praví, že je vložil proto, aby čtení ani méně zběhlému čtenáři nepůsobilo obtíž. Ale kdo sáhne po originálu Elektry, ví jistě z řečtiny aspoň tolik, že není potřeba podávati mu překlad slov jako *ποτέ, ἦδη, ἀει, ἀλλά, σός, ὅδε, αὐτή, αὐτός, φέρω, ἔξεσσι, παῖς, νύξ, φίλος, δόμος* atd. ani upozorňovati, jaké jsou časy *ἔξεσσω, ἐξέθρεψα, ἠγγειλα* a j.

Bradáč vedl si při tom ostatně nedůsledně. Významy slovíček stejně asi běžných, jako na př. *νῦν* (v. 2), *ἐκείνος* (tamtéž), *νίκη* (v. 85), *εἶρηκα* (v. 73) a j. neuvádí, a rovněž předpokládá, že čtenář pozná tvar *ἠνεγκα* (v. 13), *ἔπαθε* (v. 169) a j. Někdy podává význam slova teprve, když přichází po druhé: *τέκνον* přeloženo až ve v. 153, ač přichází již ve v. 79, *γῆ* uvedeno až ve v. 153, ač se vyskytuje již ve v. 67.

Celá řada slov podána se svým významem dvakrát i vícekrát ještě, často na místech brzy za sebou. Na př. *ποτέ* vykládá se ve v. 1 a 11, *σαφής* ve v. 18 a 23 a k tomu ještě *σαφῆ* v. 41, *καιρός* vyskytuje se čtyřikrát (v. 22, 31, 39, 75), *λόγω* v. 59 a 63, *δόμος* v. 40 a 63, *δῶμα* v. 10 a 69, *γέρον* v. 25 a 73, *βαίνω* v. 21 a 74, *δύστηνος* v. 77 a 94 atd.

Nevím, zda je to úmyslné, ale jisto je, že práci tak mechanické a bezmyslenkovité neměli bychom žáky při překládání učiti.

Praktické určení této pomůcky připouští, že pořadatel nezabývá se etymologií slov a že neuvádí všechny významy slova. Ale měl jíti při tom ještě dále a omeziti synonyma česká na ta, která jsou pro překlad nejprůběžnější, a odlišiti je po případě tiskem.

Významy české jsou voleny a kladeny vedle sebe dosti nahodile; je to viděti nejlépe tam, kde jest slovo uvedeno dvakrát. Tak *σαφής* překládáno jednou: »jasný, zřetelný«, podruhé: »zřejmý, patrný, zřetelný«, *λόγω* jednou »řečí«, po druhé »slovem«, *δῶμα* jednou: »příbytek, obydlí, dům«, po druhé: »dům, příbytek« atd.

Původní význam slova často uveden, jindy nikoliv, na př. při *λουτρόν* v. 84, *κάματος* v. 130, *ἀμήχανος* v. 140, *νέμου* v. 150.

Zdá se, že Bradáč užíval slovníku mechanicky; k v. 19 připomíná při *ἀστήρ* docela bezúčelně dativ plur. *ἀστράσι*, a k tomu je tu *ἀστρῶν* od *τὸ ἀστρον* a ne od *ἀστήρ*.

Při τὰ δόξαντα (v. 29) nemělo býti uvedeno praesens δοκέω, nýbrž δοκεῖ μοι. Aor. ἤραρον přeložen chybně: „spokojil jsem se“.

V slovníček zařaděna jsou také vlastní jména, ale některá jsou vykládána, jiná zase prostě uvedena bez výkladu; Chrysothemis a Ifianassa (v. 157) jsou vůbec vypuštěny.

Spisovatel měl určitě pověděti, kterého vydání se přidržoval; ve v. 21 a v. 163 zdá se, že přihlížel k dvojímu čtení. Kde vzal λιτή ve v. 139?

Neopraveny zůstaly rušivé chyby tiskové ἄσκενος místo ἀσκενος ve v. 36, kladu místo kradu ve v. 37.

V obsahu na str. 14 mluví se o háji krisském místo o kraji.

Ve výkladu metrickém jde Bradáč do podrobností, ale kdo není do metrické terminologie zasvěcen, sotva všemu porozumí. Rozbory metrické, upravené podle Krále, jdou jen po v. 152, rozbor strofy III. a IV. není už podán.

V poznámkách pod čarou jest vysvětlen tu i tam smysl, někde podán výklad věcný, ale to vše jest kusé a jaksi nahodilé. Někdy odkazuje Bradáč na poznámkové vydání Královo.

Celkem dlužno říci, že tato první část Příprav k Elektře je zpracována na kvap a povrchně a pro potřebu žactva málo účelně.

Rudolf Schenk.

Drobné zprávy.

V červnu minulého roku byly znova úplně postaveny dva sloupy Heraia v Olympii, a sice jeden na východní, druhý na jižní straně. Stalo se to řízením Jiřího Kaweraua, nákladem brémského soukromníka Karla Schütteho, jenž rok před tím Olympii navštívil. Podrobnou zprávu o tom, provázenou několika obrazy, podává Kawerau v Ath. Mitt. XXX, 1905, str. 157—172. Nelze pochybovati, že tím rozvaliny olympijské velmi mnoho získaly.

Na ostrově Delu odkryli Francouzové pod horou Kynthem velikou část starého města s úzkými, ale krásně dlážděnými ulicemi. Zdi domů zachovány do značné výšky, tak že můžeme tu zřízení měst řeckých náležitě pozorovati. Poněvadž celá západní část dosud leží pod zemí, lze očekávati, že tyto „malé Pompeje“ přinesou nám ještě mnohá překvapení.

Při slavnostní schůzi, která se konala v Římě na památku pětistiletého objevení L a o k o o n t a (14. ledna 1906) vzbudila nemalou pozornost malá anlická kopie tohoto sousoší, kterou nedávno získal rakouský archaeolog Ludv. Pollak. Z ní totiž poznáváme, jak utvořena byla pravá ruka otcova, kterou Montorsoli, jak již dávno poznáno, nesprávně doplnil. Celá tato ruka, téměř až k prstům, jest ovinuta hadem a obrací se v ostrém úhlu k hlavě. Touto novou kopií jest skvěle potvrzen úsudek archaeologů, kteří již dříve podobnou polohu oné ruky předpokládali. — Co

se týče doby, kdy Laokoon byl vytvořen, byl nyní ustálený soud, že patří do začátku I. stol. př. Kr. Nové výkopy, které podnikli Dánové na ostrově Lindu, způsobí však, jak se zdá, v té věci změnu. Z nápisů tam nalezených, ve kterých se připomínají tvůrcové Laokoota, Agesandros, Polydoros a Athenodoros, plyne prý, že Laokoon jest dílo teprve doby Augustovy, tak že prý jest možno, že stojí pod vlivem básně Vergiliovy. Nápisy ony však dosud uveřejněny nejsou.

Při posledních výkopech na fóru římském objeven východně od sloupu Fokova císařský tribunál. Měří 20 římských stop zšíří a 40 stop zdělí a jest pokryt krásnou, barevnou mosaikou z orientálního mramoru. Nejzajímavější však věc jest, že k tomuto císařskému tribunálu patřilo známé mramorové zábradlí s reliefy, které představují císaře Trajana, jak ustanovuje nadace pro chudé děti v Itálii a jak dává spáliti seznamy dlužných daní z provincií (v. n. př. v Richterově Topografii římské, 2. vyd., tab. 8). Na počátku 4. stol. po Kr., když zřizovány byly na jižní straně fóra čestné pomníky, jejichž base dosud stojí, byl také tento tribunál posunut severněji, na místo, kde ony reliefy byly nalezeny.

O zájmu, který budí výkopy, podnikané na fóru římském, svědčí nejlépe, že vycházejí stále nové a nové spisy, jež chtějí podati výsledky dosavadního zkoumání. Nejstručnější z nich, ale pro potřebu školní postačující, jest spisek od gymn. ředitele Rich. Thiele *Das Forum Romanum mit besonderer Berücksichtigung der neuesten Ausgrabungen geschildert* (2. oprav. vydání, v Erfurtu 1906, C. Villaret. Str. 58 malé osmerky. Za 1 mk. 20 pf.). Není tu obrázků, pouze prostíčky plánek připojen, ale přes to podáno tu vše ve formě snadno přístupné. Nemohl by také někdo z našich stipendistů pokusiti se o sepsání podobného dílka?

V příručních knížkách, které vydává správa berlínských muzeí, vyšla právě pěkná rukověť řecké skulptury; napsal ji berlínský profesor klassické archaeologie Reinhard Kekule von Stradonitz (*Die griechische Skulptur. V Berlíně 1906, u G. Reimera. IV a 383 str. Za 4 mk. 50 pf., váz. za 5 mk.*). Až je především určena pro návštěvníky sbírek berlínských, a to pro kruhy nejšířší, podává přece, díky bohatosti berlínského *starého musea*, pěkný přehled veškeré řecké plastiky ve formě snadno přístupné. Jest ozdobena 155 obrázky světlotiskovými, jež provedeny jsou vesměs podle fotografií.

Zajímavý papyrus koupen byl nedávno pro universitní knihovnu ve Würzburgu. Je to zlomek Sossyla, dějepisce řeckého, o němž známo jest z Cornelia Nepota (Hann. 13), že Hannibala učil řecky a že se stále zdržoval v jeho táboře. Z jeho dějin Hannibalových, kteréž podle svědectví Diodorova (XXVI, 4) měly sedm knih, zachovaly se v papýru würzburgském čtyři sloupce; poněvadž však oba sloupce krajní jsou těžce porušeny, zbývají vlastně pouze dva sloupce souvislého textu, asi 60 rádek, které nám podávají ukázkou tohoto, jinak jen podle jména známého historika. Co tu čteme, jest epizoda z nějaké námořní bitvy, ve které Římané nad Karthagiány zvítězili. Sossyos vypravuje, že v bitvě nejvíce se vyznamenali Massilští nejen svou osobní statečností, nýbrž hlavně proto, že znali taktiku karthaginskou. Kdykoliv totiž stály lodě karthaginské naproti loděm nepřátelským, hnaly se nejprve proti nim, jakoby chtěly na ně učiniti útok, avšak místo toho propluly mezi nimi, zatočily se a pak teprve udeřily na ně ze strany. Ale Massilští, kteří věděli o tom, jak u Artemisia zvítězil Herakleides z Mylasy nad loďmi foinickými, postavili své přední lodě proti loděm karthaginským, ale za nimi umístili jiné lodě v přímětené vzdálenosti v záloze, a když chtěli Karthagiánané provésti svůj obvyklý manévr, udeřili na ně ze zálohy v tom okamžiku, když se zatáčeli, a tak dopomohli Římanům

k vítězství. To jest krátký obsah textu, jenž napsán jest krásnou, velkou uncíalkou na přední straně papyru; podle tvaru písma lze papyrus klásti do konce II., neb na začátek I. stol. př. Kr. Na zadní straně papyru napsal si majitel velkou kursivou titul díla: *Σωσίλου τῶν περὶ Ἀννίβου πράξεων δ'*. To jest poznámka, pro nás velmi cenná; nebť jinak sotva kdo by byl poznal, že máme před sebou zlomek díla Sosylova. — Nový nálezn podává nové problémy. Nejdůležitější jest, že podle dosavadního materiálu nemůžeme říci, které námořní bitvy se týče ono vypravování. Nejspíše mohlo by se pomýšleti na bitvu, svedenou r. 217 při ústí řeky Ebru; nebť tu připomíná i Polybios (III, 95, 5) i Livius (XXII, 19, 5), že se jí účastnili Massilští, ačkoliv oba mluví pouze o dvou lodích jejich, které poslány byly na výzvědy. Ale proti tomu výkladu svědčí zřejmě dispozice celého díla. Jak můžeme souditi z titulu, nevypisoval Sosylos pouze druhou válku punskou, nýbrž podal zajisté též výklad o Hannibalově mládí i o dalších jeho osudech. Byla-li těmto, spíše osobním poměrům věnována první a poslední kniha, pak počínalo vypravování druhé války punské již v knize druhé. Ale pak není hrubě pravdě podobno, že by událost z druhého roku války byla obsažena teprve na počátku knihy čtvrté. Poznáváme z toho, že přece ještě nejsme s dostatek zpraveni o událostech za druhé války punské. — Podobný případ je i s Herakleidem z Mylasy, o němž se tu dočítáme, že r. 480 př. Kr. zvítězil u Artemisia nad loděmi foinickými, které bojovaly na straně perské. Herakleides onen jest týž, o němž se zmiňuje Herodotos V, 121, že celý oddíl vojska perského i se třemi vůdci zahubil, nastraživ jim zálohu. Je možno, že potom musil z vlasti uprchnouti a že bojoval na straně řecké proti Peršanům, avšak jest těžko srovnati zprávu o jeho vítězství u Artemisia s Herodotovým popisem oné bitvy (VIII, 9 nn.). — Co se týče Sosyla samého, máme o jeho dějepiscké činnosti velmi nepříznivý úsudek u Polybia (III, 20, 5), jenž, mluvě o určitém případě, praví, že zpráva Sosylova (a Chaireova) má asi takovou cenu jako povídání v holíně; novým nálezem cena Sosylova stoupla, poněvadž vidíme, že zmiňoval se i o takových bojích, o kterých jiní dějepisci nic nezaznamenali, a že nebyl nepřitelem Římanů. Po stránce jazykové jest zajímavo, že mnohé výrazy, pro něž jsme měli dosud nejstarší doklady z Polybia, vyskytují se již zde; n. př. *διαφώρας* = znamenitě, *εὐθαροῦς* = srdnatý, *παρὰλαίττω* = významávám se a j. — První publikaci nového nálezu podal a příslušný výklad připojil U. Wilcken v Hermu XLI, 1906, str. 103—141.

Pro museum v Louvru zakoupen byl svitek papyrový z 1. neb 2. stol. po Kr., jenž obsahuje řecký román s ilustracemi. Je to nejstarší příklad antického rukopisu ilustrovaného. Z toho můžeme souditi, že knihy ilustrované nebyly ve starověku tak vzácné, jak jsme se dosud domnívali. Jest žádoucn, aby nový papyrus byl vydán co nejdříve.

Ve sbírce »Berliner Klassikertexte«, vydávané vrchní správou musej berlínských, vyšel jako druhý sešit komentář k Platonovu Theaitetu (Anonymer Kommentar zu Platons Theaitet nebst drei Bruchstücken philosophischen Inhalts. Unter Mitwirkung von J. L. Heiberg bearbeitet von H. Diels und W. Schubart. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1905. Str. XXXVII a 62, 4°. Se dvěma tab. Za 5 mk.). Je to velmi dobře zachovaný a krásně psaný papyrus, jenž na 76 sloupcích podává výklad prvních třinácti kapitol Theaiteta (p. 142 A—158 A). Podle písma patří asi do konce 2. stol. po Kr. Skladatel není znám. Komentář je psán k účelům školským; chce žáky co nejpohodlněji seznámiti s filosofií Platonovou a zároveň uvěsti ji po tehdejších způsobu v soulad s učením peripatetickým a stoickým. Nového mnoho nepodává. Zajímavá však jest zpráva, že za starověku existovala úvodní rozmluva ve dvou zcela různých verzích. Kromě té, kterou

čteme v rukopisech, byla ještě druhá, skoro právě tak dlouhá, která počínala slovy: *Ἀρά γε, ὦ παῖ, φέρεῖς τὸν περὶ Θεαίτητον λόγον*; komentátor zavrhuje tuto versi, nazýváje ji chladnou (*ἀπόψυχρον*), a při výkladu k ní vůbec nepřihlíží. V komentáři uvádí se po způsobu, známém nám již z papýru Didymova, vždy nejprve text Platonův, načež následuje výklad. Z těchto četných citátů poznáváme, že Platonův text v 2. stol. po Kr. byl celkem týž, jaký nyní máme; pouze na pěti místech mohl by se z nového pramene opravit. Zároveň se při tom ukázalo, že nebylo správně mínění Schanzovo, že můžeme Platonův text založiti pouze na dvou rukopisech B a T; musíme přibrati ještě jiné rukopisy, zejména vídeňský W, jehož důležitost poznal Burnet ve svém vydání.

Třetí sešit téže sbírky obsahuje papýry obsahu lékařského a přírodopysného (Griechische Papyri medizinischen und naturwissenschaftlichen Inhalts, bearbeitet von K. Kalbfleisch und H. Schöne. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1906. Str. 40, 4e. S 9 tab. Za 5 mk.). Jsou tu zlomky pseudohippokratovských listů, kus anatomicko-fysiologického spisu, předpisy o léčení zácpy (doporučují se masti, polévání, natírání olejem, teplé obklady a sedací lázně), pojednání o reformě lékařského vyučování, recepty a j. Vše je však v podobě velmi fragmentální.

Livius IV, 20 podává, jak známo, dvojí zprávu o A. Corneliu Cossovi, jenž, poraziv veientského krále Tolumnia, zavěsil v chrámě Jova Feretria druhá *spolia opima* vedle spolií Romulových. Podle první zprávy učinil tak Cossus r. 437 př. Kr., jsa tribunem vojenským ve vojště diktátora Mam. Aemilia, podle druhé zprávy však teprve r. 428, jsa konsulem. Livius rozhodl se nejprve pro zprávu první, poněvadž ji našel u všech annalistů; když však ho císař Augustus upozornil, že našel v chrámě Jova Feretria ještě štít s věnovacím nápisem konsula Cossa, prohlašuje, že by to byla téměř svatokrádež, odnímati Cossovi svědectví Augustovo, a dává tedy přednost právě druhé. O tomto místě bylo již mnoho psáno a uvažováno. Nejnověji napsal o něm zajímavý článek H. Dessau (Hermes XLI, 1906, str. 142—151), v němž poukazuje k události, která se přihodila v Římě právě r. 27 př. Kr., kdy Livius nejspíše vydal prvních pět knih svého díla. Prokonsul makedonský, M. Licinius Crassus, vnuk triumvirův, zabil vlastní rukou náčelníka Bastarnů Deldona a chtěl věnovati jeho zbraň do chrámu Jova Feretria jako nová *spolia opima*. Augustus však mu to nepovolil, dovoláváje se toho, že Crassus nebyl samostatným vojevůdcem, nýbrž že válčil pod jeho auspiciemi (Cass. Dio LI, 24). Když Crassus v červenci r. 27 slavil triumf, byla, jak soudí Dessau, tato událost v lidu živě přetřásána a kritisována, a tu prý Augustus, aby své jednání odůvodnil, dal zfalšovati onen nápis a dal též Liviovi pokyn, aby se při výkladu o Corneliu Cossovi v témž smyslu vyslovil. Livius to sice učinil, ale tak, že z vypravování jeho jest patrné, že onen štít s nápisem sám neviděl. — Jakkoliv je nový výklad originální, přece asi sotva třeba k němu se utíkat. Dessau nevšiml si s dostatek rázu oné poznámky Liviovy. Livius vykládá při roce 437 onu událost nejprve úplně podle annalistů, pak vkládá onu poznámku o Augustovi, ale později, v kap. 32., přidržuje se zase prvotního výkladu, přičítaje ona *spolia* tribunovi Cossovi. Z toho je nejlépe patrné, že ona poznámka o Augustovi je pozdější přídavek, jenž s prvotním vydáním nikterak nesouvisí a tedy v něm ani býti nemohl. Věc je tedy poněkud jiná, než jak si ji Dessau představuje. Teprve po vydání čtvrté knihy upozornil císař Livia na to, že nápis na štítě svědčí o něčem jiném, než co vypravoval podle svých předchůdců. Livius uznal svůj omyl, poněvadž však čtvrtá kniha byla již vydána, napsal »opravu«, která byla asi připojena na konec nových exemplářů a časem dostala se do textu. Že zmínka v kap. 32 je v přímém odporu s onou opravou, o to se nikdo nestaral. Neří tedy třeba

pokládáti císaře Augusta za falšovatele nápisu, ba naopak musíme události té doby, jak to učinil Mommsen, chronologicky spořádati podle data, které nápis zaručuje.

Pro studium italských dialektů velmi dobrou pomůckou je kniha, kterou nedávno vydal Karel D. Buck, professor university v Chicagu »Elementarbuch der oskisch-umbrischen Dialekte«. (V Heidelbergu, 1905, Winter. VII a 235 str. Za 4 mk. 80 pf., váz. za 5 mk. 60 pf.) Je to výtah většího díla Buckova »A grammar of Oscan and Umbrian« (Boston 1904, Ginn & Co. XVII a 352 str. se 3 faksim. a mapou. Za 12 sh. 6 d.), který pořídil žák jeho E. Prokosch. Kniha podává nejen grammatiku, nýbrž i hojnou sbírku nápisů oskických a umberských, opatřených latinským překladem i podrobným výkladem. Totéž nakladatelství ohlašuje, že vydá v době nejkratší tato díla: Handbuch der griechischen Dialekte od A. Thumb, Historisch kritische Syntax des griechischen Verbuns der klassischen Zeit od J. M. Stahla a Griechisches etymologisches Wörterbuch od E. Boisacqa.

Macharova báseň »Náhrobní nápis« otištěná v Besedách Času ze dne 14. ledna t. r. je volný překlad antického nápisu (CIL. I 1007 = VI 15846; též u Büchelera, Carmina Lat. epigr. č. 52 a u Wilmanse, Exempla inscr. Lat. č. 549). Je to onen nápis, v němž se vyskytují pověstná charakteristická slova o povaze starořímské matrony: domum servavit, lanam fecit. Originál je v iambických senárech, překlad Macharův v přízvučném hexametru. *L. B.*

Znamení doby. Spolek bavorských professorů gymnasijských usnesl se 29. ledna 1906 na své schůzi v Norimberce, domáhati se toho, aby kandidáti, kteří na maturitním vysvědčení obdrželi z některého předmětu filologického známku dostatečnou, nebyli vůbec připouštěni k státní zkoušce z předmětů filologických. Jest smutným znamením, že takového usnesení bylo vůbec potřeba. V normálních poměrech mohlo a mělo by se předpokládati, že úřadu učitelskému na středních školách věnují se pouze ti, kdož si přinášejí nejen lásku k předmětu, který si zvolili, nýbrž i náležitou přípravu v něm. Toho bohužel, nyní vždy nebývá. Bylo by tedy zajisté nejen v zájmu školství, nýbrž i v zájmu oněch kandidátů samých, aby ti, kdož pro úkol učitelský nemají dostatečné přípravy, v čas musili se obrátiti k jinému povolání.

O z n á m e n í.

Odstupujeme od redakce »Listů filologických«, které jsme po mnoho let byli účastni, a činíme tak jen proto, že jsme plně zaměstnáni pracemi svými jinými. Děkujice všem, kdo nám svými příspěvky pomáhali plniti nesnadný náš úkol, oznamujeme, že směr »Listů filologických« našim odstoupením nemá býti změněn a že poměr náš k tomuto jedinému českému časopisu filologickému bude i na dále přátelský.

V Praze dne 12. února 1906.

J. Gebauer.

J. Král.

O pramenech Augustinova spisu De musica.

Podává Karel Wenig.

(Pokračování.)

Přistupujeme k výkladu o periodě. Styk Augustinův s Varronem není tu možno přímo dokázati, ale je pravdě podobný, hledě ke shodě mezi definicí u Maria Victorina a Augustina. Pojem periody byl ve starověku velmi neustálen. Užívalo se výrazu toho v různém smyslu. M. Giltbauer (Philologische Streifzüge, Freiburg 1886, II. Die Elemente der griechischen Chorstrophe, str. 31 n.) pokusil se stopovati vývoj tohoto pojmu, což pokládám za velmi nesnadné. Nelze však upřítí jakousi pravdě podobnost mínění, že rozsah periody rostl. Uvidíme dále, že perioda byla pojímána jako metron, hypermetron, strofa nebo systém, i jako perikopa. Zda vývoj skutečný ubíral se po těchto stupních, je těžko stanoviti. Proto sestaveny jsou tu definice periody dle obsahu, dle způsobu, jak se perioda definuje. Nejdříve uvádím, že dle starých scholií k Pindarovi (Ol. X, 24 a IX, 134) obsahujících mínění starších grammatiků alexandrijských¹⁾ značí perioda tolik, co pozdější metron.²⁾ V ostatních definicích můžeme rozlišiti dvě velké skupiny. V jedné (I.) definuje se perioda jakožto překročení jisté hranice, v druhé (II.) jako soubor skupiny veršů.

V I. skupině udává se ona hranice, již počíná perioda, velmi nestejně: Kdežto dle některých počíná perioda již překročením dipodie (b), stanoví druzí za hranici hexametru (α) nebo 32 (30) doby (c). Pro to buďtež uvedeny tyto doklady:

a) Mar. Vict. 55,1: nam periodus ... id est compositio pedum trium vel quattuor vel complurium similium atque absimilium, ad id rediens, unde exordium sumpsit. Hefaiestion 60, 21 (apo-

¹⁾ R. Westphal, Allgemeine Theorie der griechischen Metrik, v Lipsku 1887, 3. vyd., str. 187.

²⁾ Vydání: A. B. Drachmann, Scholia vetera in Pindari carmina, vol. I., v Lipsku 1903.

lelymena) ἔξ ὁμοίων δὲ δσα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποδός ἐστιν, ἢ τῆς αὐτῆς συζυγίας, ἢ τῆς αὐτῆς περιόδου ἀρχικῆς, οὔτε ὑπὸ στίχων. οὔτε ὑπὸ συστήματος καταμετρούμενα. (Westphal, Griech. Rhythmik, str. 189 uvádí jakožto příklad takové periody tak zv. prosodiakon.) Viz též schol. Hef. 218, 16. Sem náleží také Aristides p. 36.

b) Mar. Vict. 55, 7: *περίοδος* dicitur omne hexametri versus modum excedens.

c) Schol. Hef. 147, 12: *ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐνδέχεται στίχων (μείζονα ἢ) τριακοντάσημον εἶναι, ἀλλ' εἰ εὐρεθείη, περίοδος καλεῖται*; viz též 182, 18. V témž smyslu užívá se také výrazu hypermetron (viz Schol. Hef. 157, 21).

V II. skupině definuje se perioda jako soubor jisté skupiny veršů, a sice buď jako jistý celek stichicky užívaných veršů (iambických senarů) (a), nebo jako systém (b), strofa (c), nebo perikope (d).

a) Často v metrických scholiích k Euripidovi, na př. k Foiničankám v. 355 n.: *αἱ περίοδοι ἀδται στίχων εἰσὶν iamβικῶν τριμέτρων σγλ'*. Viz též schol. k v. 1067 n., 1310 n. a j.

b) Demetrios *Περὶ ἐρμηνείας* 10: *ἐστὶν περίοδος σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων*. Hefastion 62, 12 vykládá, že skladby *κατὰ περικοπήν ἀνομοιομερῆ* mají perikopy složené z nestejných period (= systémů). Viz též Mar. Vict. 59, 16 n. a Hef. 71, 4.

c) V scholiích k Pind. Ol. V, str. 138, 3 Drachmann: *Τὸ ε' εἶδος ἔχει περιόδους ἀπλᾶς πάσας ἐανταῖς συμφωνούσας*.

d) Atilius Fortunatianus 295, 8 . . . *cantio lyrica, quae tres has partes habet (sc. strophen, antistrophen, epodon), periodos appellatur*.

Konečně podotýkám, že v některých definicích rozeznávají se skladby, složené veskrze týmž veršem a skladby periodické čili strofické. Tak čteme u Dionysia Halik. *Περὶ τῆς Δημοσθένους λέξεως* 50: *εἰ τε κατὰ στίχον εἴτε κατὰ περίοδον, ἦν καλοῦσιν οἱ μουσικοὶ στροφῆν*. Týž *Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων* 213 praví, že se rozeznávají básníci, užívající stichické skladby v eposu a dialogu dramatickém (*οἳ τὰ ἔπη καὶ τοὺς ἰάμβους καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὁμοειδῆ μέτρα κατασκευάζουσιν*), od lyricků, kteří mají skladbu strofickou, (*μελοποιοὶ, οἳς ἔξεστι πολλὰ μέτρα καὶ ῥυθμούς εἰς μίαν ἐμβαλεῖν περίοδον*). Podobnou zprávu má i Marius Victorinus 55, 4: *periodus . . . dicitur in poematis, quando non versus omnes eodem metri genere panguntur, sed ex variis versibus carmen omne compositum per circuitum quendam ad ordinem suum decurrit*.

Augustinus mluví o periodě dvakrát. V kn. V, 13, 28 podotýká, že básně skládají se nejen *κατὰ στίχων* (ut in his unum genus teneatur, qualia epicorum poetarum sunt poemata, vel etiam comicorum), nýbrž také v t. zv. periodách, t. i. systémech.

Praví totiž: sed illos quoque ambitus, quos *περίοδος* Graeci vocant, non tantum illis metris, quae lege versuum non tenentur, lyrici poetae faciunt, sed etiam versibus. Augustinus vytýká správně, že básně mohou býti složeny z týchž veršů, jež se k sobě řadí, netvoříce skupin rhythmických (*ποιήματα κατὰ στίχων*), nebo z takových, v nichž metra (verše) tvoří zřetelné skupiny (*π. κατὰ σύστημα*). Augustinus nazývá tyto skupiny periodami. Perioda nesmí míti méně než dva členy (bimembris) a více než čtyři členy (quadrimembris). O periodě mluví Augustinus též IV, 17, 36, kdež vykládá hlavně o délce period ve shodě s dříve uvedeným místem; v celku se však nevyslovuje dosti určitě a odkazuje na pozdější výklad (t. j. na V, 13, 28). Vidíme tedy, že Augustinus nedefinuje periodu jako překročení jisté hranice (jako skupina I), nýbrž že pokládá ji za strofu. V tom, že klade periodickou (strofickou) skladbu proti stichické, shoduje se s výše uvedenými zprávami Dionysia Halik. a s naposled (na str. 82) uvedenou zprávou Maria Victorina (55, 4). Definice Maria Victorina je z Theomesta, jak dokazuje Schultz, str. 46. Dionysios byl dobou Varronovi blízký a styky mezi rhetorikou a Varronovým směrem metrickým byly těsné. Na to ukázal Leo (Hermes XXIV, str. 286 n.). Je tedy pravdě podobno, že i definici periody mohl Augustinus převzít z Varrona.

Zvláštního výkladu vyžaduje zpráva Mar. Vict. 55, 1 n., z níž dříve porůznu uvedli jsme jednotlivé části. Celé místo zní takto: Nam periodus, quae Latina interpretatione circuitus vel ambitus vocatur, id est compositio pedum trium vel quattuor vel complurium similium atque absimilium, ad id rediens, unde exordium sumpsit, sicut temporis lustrum vel sacrorum trieteris, dicitur in poematis, quando non versus omnes eodem metri genere panguntur, sed ex variis versibus carmen omne compositum per circuitum quandam ad ordinem suum decurrit. *Περίοδος* dicitur omne hexametri versus modum excedens, unde ea quae modum et mensuram habent metra dicta sunt. subsistit autem ex commatis, colis et versibus.

Wilmanns pojal celé toto místo do Varronova zlomku 68. Již Schultz (str. 46) poznal, že jsou tu dvě definice, z nichž první, až po slovo decurrit, byla prý čerpána z Theomesta, druhá, od slova *περίοδος* až do konce, byla prý převzata z Juby. Myslím však, že jsou tu spleteny spíše tři definice; neboť jednotlivé části této zprávy zařaděny byly v našem přehledu na třech místech (viz výše str. 81 n.). Dvě z těchto definic shledávají podstatu periody v překročení jisté dimense, kdežto třetí shoduje se s Augustinem. Ježto i u Maria Victorina i u Augustina je mnoho z Varrona, je pravdě podobno, že ta definice, jež se u obou těchto metriků vyskytuje, pochází z Varrona. Marius Victorinus, jakož obvyčejně slučoval různé definice, které ve svých pramenech shledal, na-

lepil i zde na Varronské jádro jiné dvě definice. Prozrazuje se to na skladbě celého místa. Základem je definice Varronova (vytištěná písmem proložným). Do této definice vložena byla druhá, od slov *id est* až po slova *trietaris*; třetí definice počíná slovem *περίοδος* a je zřejmý přídavek.

Přistupujeme nyní k nauce Augustinově o stopách. V terminologii Augustinově vyskytuje se jedna zvláštnost. Užívá totiž pro tvar $— \cup$ zase starého názvu *chorius*. Tuto zvláštnost prohlásil Westphal (Griech. Rhythmik, 2. vyd., str. 138) za příznak školy derivační. Bylo by pro nás nejen zajímavo, nýbrž i důležité, kdybychom znali historický vývoj terminologie stop. Obtíže jsou tu však značné. Věk mnohých metriků určen jest jen přibližně, a mimo to dlužno mít stále na paměti, že mnohý metrik řídí se terminologií svých pramenů, jiný ji odkládá. V našem případě však můžeme se přece pokusiti o nástin historický, jak v různých dobách tvar $— \cup$ byl označován. Oba názvy *χορείος* i *τροχαῖος* jsou velmi staré (viz Královu Řeckou a římskou metriku, svazek I, str. 251), a pokud můžeme sledovati, jeví se od počátku vedle sebe. Cicero sám užívá názvu *choreus* a *dichoreus* (*De orat.* III, 193; *Orator* 212), avšak již Dionysios Halik. *Περὶ συνθέσεως ὁρομάτων* 106 nazývá tvar $— \cup$ *τροχαῖος*. Týž zjev je i v I. stol. po Kr., a oba termíny drží se pospolu až do konce II. stol. po Kr.

Kdežto již Diomedes v staré stati *de versuum generibus* a Caesius Bassus užívají názvu *trochaeus*, obhajuje Quintilianus (IX, 4, 80) název *choreus*: *choreum* non ut alii *trochaeum* nominemus. Téhož jména drží se i starobylé *Fragmentum Censorini*, kde je název *trochaeus* jen jednou (612, 2), jinde však všude *chorius*. V II. stol. má *Fragmentum* z Oxyrhynchu VII, 13 i Hefastion 12, 10 název *τροχαῖος*. Nicméně ještě Terentianus praví o *trocheu* v. 1386:

χόριος idem nuncupatur a magistris plurimis,

sám však užívá názvu *trochej*. Ale pak jméno *chorius* vychází z užívání a již Marius Victorinus 86, 3 praví: *nam trochaeum veteres chorium appellant*. U něho vyskytuje se jen výjimkou název *chorius*; tak na př. v stati *de choriaco metro* (82, 13 n.), kde se udržel prostřednictvím Theomestovým (viz Schultz, str. 37) název starý. Spisovatelé stol. III. a věků pozdějších užívají vesměs názvu *trochej*. Nicméně udržel se i druhý název aspoň v seznámení; neboť bylo ho potřebí při etymologii *choriambu*, který se vykládá jako složenina *choria* (*trocheje*) a *iambu* $— \cup | \cup —$. Tak u Caesia Bassa 259, 4; Mar. Viet. 86, 2; Atil. Fort. 280, 21; Plot. Sac. 499, 14 (viz Trichas 281, 25 W). Z našeho nástinu vyplývá tedy, že v I. stol. př. Kr. a v I. a II. stol. po Kr. udržovaly se oba tvary, pak však že opanoval výraz *trochej*. Je tedy jistě nápadno, že u Augustina nacházíme zase onen starý a již zaniklý tvar.

Má sice v seznamu stop (II, 8, 15) oba tvary (viz též II, 9, 16), ale až na malé výjimky (viz IV, 5, 6 a III, 4, 9) užívá názvu *chorius* (tak na př. II, 10, 18; II, 14, 26; III, 4, 9; III, 7, 15; III, 8, 17) a *dichorius* (II, 12, 23; II, 10, 18; II, 13, 24; IV, 12, 15 a j.). Ač tedy Augustinus zná oba tvary, užívá přece tvaru staršího, což je svědectvím, že ho k tomu pohnul nějaký starší spis metrický, tedy dle všeho Varro sám; neboť ten asi výrazu toho užíval.

Co se týče názoru Augustinova o jednotlivých stopách, zmíníme se jen o neobvyklejších, o kterých proneseny byly pozoruhodnější názory od metriků. Předem připomínám, že se zde musíme spokojiti jen povšechnými vztahy Augustina k Varronovi, a že se již zde místy naskytuje otázka, zda Augustinus neznal také druhý směr metrický, alexandrijský.

Augustinus pokládá *pyrrhichius* za první stopu v *γένος ἴσον* a dělí jej 1:1 (II, 4, 4; v. též II, 8, 15). Řady *pyrrhichické* musí ovšem býti složeny z čistých *pyrrhichů* (II, 14, 26); neboť každá jiná stopa má více dob než tento takt a nemůže tedy nahraditi *pyrrhichius*. Augustinus skládá pak (IV, 3, 4 n.) celou řadu meter *pyrrhických* a uznává tedy *pyrrhichie* jako samostatný takt, jako *Aristeides* p. 36, *Bakcheios* p. 24 a *Mar. Vict.* 40, 17 (v. též *Dionys. Hal. Περὶ τῆς Δημοσθένους λέξεως* 40). Poněvadž již *Fragm. Cens.* 615, 15 má příklad metra *pyrrhichického* (*rapite, agite, ruite celeripedes*), můžeme souditi, že i Varro *pyrrhichie* uznával. Naproti tomu, jak známo, neuznával *Aristoxenos* p. 302 *pyrrhichie* jakožto stopu (*τὸ δίσημον μέγεθος παντελῶς ἂν ἔχοι πυκνὴν τὴν ποδικὴν σημασίαν*). Podobně vyjadřuje se scholiasta k *Hef.* 131, 18: *οὗτος δὲ κατὰ πόδα μὲν οὐ βαίεται, διὰ τὸ κατὰ πυκνον γίνεσθαι τὴν βᾶσιν*. Také *Marius Victorinus* 69, 17 praví o *pyrrhichiu*: *nullum ex se metrum edidit*.

O *amfibrachu* tvrdí Augustinus (II, 10, 17), že je to jen theoretické seskupení, a výslovně podotýká, že dle názoru některých metriků *amfibrachys* nejen se nemůže směšovati s ostatními stopami čtyřdobými (*daktylem*, *anapaestem* a *spondejem*), nýbrž nemůže se prý ani z čistých *amfibrachů* tvořiti *rhythmus*. Žák se táže, jakými důvody podpirají tito metrikové své tvrzení, Augustinus uvádí pak tento (správný) důvod (II, 10, 18): u žádné stopy neobnáší rozdíl mezi počtem dob arse a these více než jednu dobu, kdežto u *amfibrachu* při dělení 1:3 činí rozdíl ten dvě doby. Je to tedy krátce *γένος τριπλάσιον*, které náleží k *rhythmopoií* nepřetržité. Stanovisko, které tuto Augustinus zaujímá, je asi z *Varrona*, jak můžeme souditi z *Fragm. Cens.* 615, 21 (*amphibrachys non facit numerum*), *Ter. Maur.* 1418 n. a *Mar. Vict.* 41, 12. U těchto dvou metriků nalézáme také též důvod proti přípustnosti *amfibrachu* jako u Augustina, totiž *triplasické* jeho dělení. Oba však připomínají, že v hudbě je při-

pustný (srv. Diom. 479, 12 est autem citharae species mensalis), což dochází potvrzení u Psella, prolamb. 9 γίνεται δε ποτε ποὺς και εν τριπλασιῳ λόγῳ, γίνεται δε και εν επιτριπλῳ. O tom, zda vskutku se amfibrachys vyskytal, mohou být rozličná mínění (viz Královu Řeckou rhythmiku, str. 89); nám postačuje důkaz, že jej Augustinus v duchu theorie Varronovy popírá.

Augustinus uvádí III, 3, 5 příklad utvořený z dvaceti krátkých slabik a ptá se žáka, jsou-li to pyrrhichie či prokeleusmatiky. Žák je na rozpacích. Augustinus radí tedy, zvoliti tu stopu, která je v pořadí stop dříve. To je pyrrhichie, a proto by to metrum bylo pyrrhichické a ovšem prokeleusmatiky by vůbec byly nemožny jako stopy samostatné. To se zdá být Augustinovi příliš přehnané, a soudí tedy (III, 4, 7), že přece můžeme uznati rhythmus prokeleusmatický tím, že při iktování zařadíme dvě doby na arsi a dvě doby na thesi. Rhythmus prokeleusmatický vzniká tedy dipodickým měřením pyrrhichii (III, 4, 9, duplicato pyrrhichio). Tímto způsobem se prokeleusmatik vůbec nevylučuje z řady samostatných stop. Kdyby však byly vedle sebe prokeleusmatik a spondej, pak musíme ovšem dáti přednost spondeji, jenž je v pořadí stop dříve. Z toho ovšem vyplývá, že v rhythmu prokeleusmatickém nemůže být připuštěna jiná stopa čtyřdobá, ježto všechny stojí v pořadí stop dříve. Může tedy rhythmus prokeleusmatický sestávat jen z čistých prokeleusmatiků. V kn. IV, 12, 15, kde Augustinus uvádí soubor všech možných meter, připomíná že se vyskytuje v celku 21 různých meter prokeleusmatických.

Z Mar. Vict. 52, 22 a 98, 21¹⁾ dovidáme se, že někteří metrikové, mezi nimi Filoxenos, kladli prokeleusmatik mezi prototypa. Jiní však mu upírali samostatnosti. Víme to na př. o Heliodorovi ze scholií k Hefaistionovi 125, 10 τὰ προκελευσματικά μέτρα εἰ εὐρεθεῖν, δηλονότι καὶ ἀναπαιστικά εἰσιν. Tito metrikové totiž mínili, že prokeleusmatik je jen zvláštní tvar anapaestu, a k tomuto názoru kloní se i Marius Victorinus 52, 23 (nam is anapaestico plerumque subditus caret auctoritate) a podobně vyslovuje se i Plotius Sac. 500, 20.

V alexandrijské škole byla tedy dvě protivná mínění. Jedni zařadili prokeleusmatikus mezi prototypa, druzí samostatnost jeho jako stopy popírali. Augustinus zaujímá střední stanovisko. On totiž, jak bylo uvedeno, prokeleusmatiku úplně nepopírá, nýbrž připouští jej, ovšem s velikým omezením, že metra prokeleusmatická musí sestávat ze samých prokeleusmatiků. Metra taková zná již Caesius Bassus 264, 26 n., jenž uvádí tři příklady, v nichž jsou vesměs prokeleusmatiky, jen v poslední stopě připouští se katalexe a tedy pyrrhichios nebo tribrachys. Odůvodnění tohoto odehylného konce je čistě varronské: ne, ut dixi, numerus sit,

¹⁾ Obě místa jsou z Juby (Schultz, str. 81 a 48).

non metrum. Mar. Vict. 99, 11 sám uvádí tři příklady takových čistě prokeleusmatických stop, a sice tetrametr, trimetr a dimetr (tak zv. *εισόδιον*, kterého prý Řekové užívali v satyrském dramě). Že prokeleusmatikus můžeme zjednatí příslušným skandováním pyrrhichiů, potvrzuje též Ter. Maur. 1465: hunc nos pedibus scandere convenit iugatis. Vzhledem k zprávě Caesiové a Terentianově je pravdě podobno, že Augustinus zaujímá asi stanovisko Varronovo, jenž připouštěl metra čistě prokeleusmatická. Jistoty však nelze se zde dopátrati.

Paiony zařazuje Augustinus (II, 5, 8) do sesquatorum numerorum ratio, t. j. do *γένος ἡμιόλιον*, a připojuje (II, 8, 15) jich označení paion I. II. III. IV. dle polohy dlouhé slabiky. Dále podotýká (IV, 9, 10), že pětidobé stopy neplynou tak pěkně (non tam suaviter currunt) jako stopy isické a diplasické. Proto prý se jim básníci vyhýbají, za to však oblibuje si je prosa (viz též V, 10, 20). Paionské stopy mohou tvořili nejvýše hexametr (IV, 12, 14), a může býti z nich vytvořeno 145 různých meter. Augustinus nevyklučuje tedy paiony, jako na př. Heliodoros, jenž chtěl každý paion doplniti na šest dob (Schol. k Hef. 197, 8), ale podotýká, že se nehodí dobře pro poesii. To je starý názor, jak vidíme již z Aristotela Rhet. III, 8 (1409 a), Quintiliana Instit. IX, 4, 89 (raro versum facit), i Hefastiona 40, 17 (*ἀνεπιτήδειον πρὸς μελοποιίαν*). O vhodnosti paionského rhythmů v próse mluví již Cicero, Orator 215 (commodissime putatur in solutam orationem inligari; v. též 218). Marius Victorinus 47, 31 má podobné zprávy a podotýká (96, 15), že u paionů možno mluvíti spíše o rhythmů než o metru.¹⁾ Nicméně znali již staří metra paionská. U Caesia Bassa 264, 17 uvádí se »paeonicus versus quadratus« a pokládá se za metrum, nikoli za rhythmus. Také ve Fragmentum Censorini (614, 10) jest »paeon duodenarius«. Byla tedy paionská metra ve škole Varronově známa. Že i názor o malé vhodnosti tohoto metra mohl býti v této škole, tomu nasvědčuje uvedená zpráva Quintilianova. Podotýkám ještě, že Marius Victorinus (96, 22) má příklady paionských meter od dimetru až po pentametry; i hexametry, jež Augustinus označil jakožto největší přípustné metrum paionské, zná Marius Victorinus (97, 30) u Aristofana.

Uvádím ještě Augustinův názor o epitritech s podotknutím, že určití prameny je v tomto případě velmi pochybno. Augustinus uvádí epitrity nejen v seznamu stop (II, 6, 13 a II, 8, 15), nýbrž pokládá je za samostatné stopy, které se dělí v poměru 3:4 (quorum levationem ac positionem sesquitercius numerus continet II, 10, 18). Je to copulatio sesquitercia (II, 10, 19). Gellius XVIII, 14 má ovšem zprávu, že pro slovo epitrit není

¹⁾ Obě místa jsou podle Schultze (str. 31 n., 40 n.) z Juby.

latinského názvu. Tomu sluší rozuměti tak, že stopy ty latinští metrikové nazývali řeckým slovem epitrity, avšak pro poměr 3:4 nacházíme výraz sesquitercius již u Cicerona, Tim. 7. Podotknouti ještě sluší, že podle mínění Augustinova (IV, 9, 10) epitrity (jako paiony) neplynou příjemně. Z epitritů možno prý vytvořiti 66 různých meter (IV, 12, 15). Augustinus uznává tedy epitrity jako samostatné stopy sedmidobé a jako zvláštní γένος (viz Aristeida str. 35: προσιθέασι δέ τινες καὶ τὸ ἐπιτριτὸν γένος). O vyloučení epitritů dovídáme se z Julia Severa, 644, 25, že prý ho Donatus neuznával, poněvadž jest nesnadno, naléztí je v metrech. Jak soudili starší metrikové o epitritech, nevíme. Že již rhythmikové znali epitrit, soudíme z výše uvedené (str. 86) zprávy Psellovy, prolamb. 9. Zprávy metriků jsou z II. stol. po Kr. Hefaistion 14, 1 uvádí epitrity jakožto stopy sedmidobé v oddílu čtyřslabičných; dle schol. 126, 14. a 19 dělí se v poměru 3:4. Terentianus Maurus 1546 n. má je v seznamu stop. Pak se o nich zmiňuje Marius Victorinus 41, 18, Julius Severus 644, 22, Palaemo 208, 18, Plotius Sacerdos 499, 19, Pseudo-Caesius Bassus 308, 12. Zvláštní je, že Terentianus 1546, a zvláště 1575 klade paiony a epitrity do jedné třídy; praví 1575

impar numerus paeonicis utrisque coget
aptare duobus tria vel quaterna ternis.

Podobně Marius Victorinus 48, 15: hippii (= epitriti) quod est veluti genus paeonicorum, praesertim cum sint spatio temporum dispares, forma consimiles. Stopa tohoto názoru je snad u Augustina, který i paiony (II, 5, 8) i epitrity (II, 6, 13) zařazuje do jedné kategorie, kterou nazývá sesquatorum ratio numerorum (viz též V, 10, 20).

Také v dělení některých známých meter jeví se u Augustina vliv Varronův. Tak na př. jeho dělení ferekrateje a glykoneje je naprosto odlišné od směru alexandrijského; neboť Hefaistion pokládal ferekratej (33, 6) za antispastické ἐφθημιμερές (— ∪ — ∪ | ∪ — —) a glykonej (33, 9) za antispastický dimetr (— — — ∪ | ∪ — — ∪). Augustinus uvádí (IV, 17, 35) poslední dva verše z t. zv. asklepiadské strofy, a sice z Horatia Carm. I, 5, 3 n.

grato, Pyrrha, sub antro,
cui flavam religas comam,

a dělí je takto:

— — | — ∪ — | — (ferekratej)
— — | — ∪ — | ∪ ∪ (glykonej).

Co se glykoneje týče, nevzbudila antispastická míra Hefaistionova u římských metriků pozornosti. Zmiňuje se o ní jen Plotius Sac. 537, 20. Římští metrikové dělí dvojím způsobem,

buď choriambicky, jako Augustinus,¹⁾ nebo daktylsky a obyčejně též i choriambicky.²⁾ Ferekratej měří téměř všichni latinskí metrikové daktylsky.³⁾ Jediný Marius Victorinus, jenž nazývá (74, 22) ferekratej *χόμμα τελικόν* hexametru a daktylsky dělí jej též 165, 1, má míru choriambickou, jako Augustinus, 165, 2 a 172, 13 (kterážto obě místa jsou dle Schultze str. 52 n. z Theomesta). Augustinus čerpal patrně choriambickou míru přímo z Varrona, z něhož přešla také prostřednictvím Theomestovým do Maria Victorina, kdežto u ostatních metriků nabyla převahy míra daktylská. Možno, že Varro měl obojí míru (jako u glykoneje?).

Známý příklad menšího verše asklepiadského z Horatia

Maccenas atavis edite regibus

dělí Augustinus V, 6, 12, podotýkáje, že po šesté slabice je pevná caesura, dvojnásobem, a to předně daktylsky:

— — | — ∪ | — || — ∪ | — ∪ —

O druhé polovici toho verše praví Augustinus, že jsou to čtyři půlstopy (semipedes) a vysvětluje tedy poslední délku volností (*ἀδιάφορος*) na konci metra. Leč tuto míru sám neschvaluje; neboť metrum se nekončí neúplnou stopou (viz výše str. 14).

Po druhé dělí týž verš choriambicky:

— — | — ∪ — | — ∪ — | ∪ ∪

Přihlédneme-li k jednotlivým metrikům, vidíme, že většinou zmiňují se o obou způsobech dělení jako Augustinus. Diomedes 508, 32 dělí ovšem jen daktylsky, a Schultz (Hermes XXII, 1887, str. 271 nn.) snaží se dokázati, že tak činil také Horatius, což je ovšem jen domněnka. Avšak již Caesius Bassus 259, 15 vidí tu choriamby, ač má také tuto zprávu 268, 24: qui altius haec non perspexerunt grammatici, hoc putant metrum de curtato pentametro. Obojí míra je tedy stará. Zcela tak vyjadřuje se i Ter. Maur. 2644, Mar. Vict. 109, 2 (147, 5; 150, 21; 172, 2; 161, 5 má zajímavé dělení: — — | — ∪ | ∪ — | — ∪ | — ∪), Atil. Fort. 296, 2 a 16, Diom. 518, 32; 519, 1, Pseudo-Caes. Bass. 305, 4. Naproti tomu Plotius Sac. 501, 23 (536, 23) a Servius Cent. 465, 13, Pseudo-Serv. 468, 16 mají dělení chori-

¹⁾ Na př. Caes. Bass. 259, 12; Diom. 509, 19; Ter. Maur. 2602; Diom. 519, 22; 520, 5 a Serv. Cent. 465, 10.

²⁾ Mar. Vict. 74, 18; 147, 1; 152, 2; Plot. Sac. 515, 11 a 538, 2; Diom. 512, 4; At. Fort. 292, 9; Mall. Theod. 592, 7; Pseudo-Serv. 469, 11.

³⁾ Caes. Bass. 161, 8; Diom. 512, 5; Terent. 2819; At. Fort. 292, 8; 297, 28; Diom. 520, 2; Plot. Sac. 515, 21; Mall. Theod. 592, 4; Serv. Cent. 465, 7.

ambické, Mall. Theod. 590, 10 daktylské. Antispastické dělení Hefaistionovo (34, 2) zachoval z latinských metriků jen Pseudo-Caes. Bassus 305, 3, který kromě uvedených způsobů zmiňuje se o tom, že někteří měří též — — ∪ | ∪ — — ∪ | ∪ — ∪ ∪.

Přehlédneme-li zprávy metriků, vidíme, že většina jich uvádí obě míry jako Augustinus, a že obě míry jsou, vzhledem k zprávě Caesiově a Terentianově staré. Augustinus je tedy ve shodě se školou Varronskou a rozhoduje se, jako uvedení dva metrikové, pro míru choriambickou, z důvodu však u nich neuvedeného, že totiž metrum končí pak stopou neúplnou. To činí pravdě podobnou domněnku, že čerpal přímo z Varrona.

Augustinus V, 13, 27 uvádí též příklad choriambického tetrametru.

Te domus Euandri, te sedes celsa Latini.

Augustinus nepodává míru toho verše, nýbrž podotýká jen všeobecně, že je to verš choriambický a že má na konci bakchius. Je-li svrchu uvedené čtení správné, pak má verš ten toto schema: — ∪ ∪ — | — — — | — — — ∪ | ∪ — —. Možno však, že verš není zachován rukopisně správně. Již editio Lovanensis čte Euandria, čímž se docílí choriambu i v druhé stopě. (Adjektivum Euandrius je na př. u Vergilia, Aen. X, 394.) O tetrametrech choriambických s bakchiem na konci zmiňuje se již Terentianus Maurus 1873, Marius Victorinus 86, 14 a 127, 19, ve škole alexandrijské pak Hefaistion 31, 3 a Plotius Sacerdos 536, 7. Nemůžeme tedy v tomto případě stanovit, ze které školy dělení Augustinovo pochází, nýbrž musíme se spokojiti tím, že neodporuje systému Varronovu.

Augustinus dává žákovi měřiti (IV, 13, 18) známý Horatiův jedenácti slabičný verš sapaícký (Carm. I, 2, 1):

Iam satis terris niviis atque dirae.

Žák měří — ∪ — | — — ∪ ∪ | — ∪ — ∪ s pausou na konci, což Augustinus poněkud opravuje a stanoví tuto míru: — ∪ — ∪ | — — ∪ ∪ | — ∪ — ∪. Přihlédneme nejdříve, jak měří ostatní metrikové. Hefaistion 43, 19 dělí verš ten choriambicky — ∪ — — | — ∪ ∪ — | ∪ — ∪ a touž míru má i Plot. Sac. 535, 9, At. Fort. 297, 5, Diom. 521, 5. Naproti tomu Caesius Bassus 267, 2 (v. též 271, 13) vidí tu dvě kommata, první jest Archilochius quadratus (— ∪ — — —), druhé část trimetru iambického (∪ ∪ — ∪ — ∪). Ve dvě části, trochejskou a iambickou, rozkládá verš ten také Diomedes 508, 22, Marius Victorinus 162, 3, jenž čerpal z Theomesta (Schultz, str. 52), Atilius Fortunatianus 294, 17 a 297, 2. Konečně máme ještě dělení v pět stop (— ∪ | — — | — ∪ ∪ | — ∪ | — ∪), které uvádí Servius Cent. 466, 2, Pseudo-Serv. 468, 21 a Mallius Theodorus 591, 8. Dělení Augustinovo není tedy nikde přímo doloženo, a staří metrikové

směru Varronova (Diomedes i Caesius Bassus) rozkládají verš ten v část trochejskou a iambickou. Vytýkám to úmyslně, neboť Weil (J. f. cl. Ph. 85, 1862, str. 337) praví, že toto dělení Augustinovo nasvědčuje Varronovi. Weil míní, že dle svědectví Caesiova 261, 13 a Terentianova (2845 a 2882) pokládal Varro tak zv. falaikeion hendekasyllabon za ionský trimetr a maiore a dělil je — | — — ∪ | — ∪ — ∪ | — — a podobné je prý dělení Augustinovo ve verši sapphickém (tedy v jiném verši): iam satis | terris nivis | atque dirae.

K tomu podotýkám, že staří metrikové směru Varronova (i Caesius Bassus!) nepokládali verš sapphický za ionský trimetr. Dále možno uvést, že svrchu uvedené měření odporuje zásadě Varronově, že konec verše i metra musí býti zřetelný, odlišný od ostatních stop, čehož se docílí katalexí v poslední stopě. (Viz výše Augustinův rozbor menšího verše asklepiadského.)

Konečně dlužno uvážiti, že v oněch místech (u Caesia Bassa a Terentiana Maura), na něž se Weil odvolává, je jistá obtíž. Caesius Bassus praví totiž (261, 13), že, přidáme-li k hendekasyllabu po prvním spondeji anapaest

— — | ∪ ∪ — | — ∪ ∪ — ∪ — ∪ — —,

vzniká ionicum sotadeum a dodává: ex quo non est mirandum, quod Varro in cynodidascalico phalaeicion metron ionicum trimetrum appellat, quidam ionicum minore. Dle toho by tedy Varro pokládal falaikeion za ionský trimetr a maiore

— | — — ∪ ∪ | — ∪ — ∪ | — —,

což jest pochopitelno, poněvadž sotadeion skládá se z ioniků a maiore. Tak soudil již Lachmann v předmluvě svého vydání Terentiana Maura, str. XV. Na prospěch tohoto výkladu lze uvést, že poslední stopa odpovídá požadavku Varronovu, aby verš končil se stopou neúplnou. Naproti tomu Westphal (Griechische Metrik, 2. vyd., str. 242) navrhuje čtení et quidem a myslí, že Varro pokládal falaikeion za ionský trimetr a minore. Důvodem k této změně a výkladu byla Westphalovi dvě místa z Terentiana.

Prvé místo u Terentiana Maura 2833 n., obsahově celkem shodné s Caesiem Bassem, obsahuje zprávu, že, vloží-li se za první spondej falaikeia anapaest, vzniká sotadeion. K tomu podotýká Terentianus Maurus 2845:

idcirco genus hoc phalaeiorum
vir doctissimus undecunque Varro
ad legem redigens ionicorum
hinc natos ait esse, sed minores.

Zde jsou pochybná slova: sed minores. Westphal doplňuje k tomu ionicos a vykládá: Varro odvozoval falaikeion z ioniků,

ale shledával v něm ioniky a minore, v nichž jeden anapaest byl vypuštěn. Smysl je dobrý a metrický rozbor

— — — | 00 — 0 — 0 — —

nečiní obtíž.

Avšak výkladu tomu odporuje zpráva u Caesia Bassa. Westphal chce tedy docílití shody obou míst tím, že u Caesia Bassa čte et quidem. Naproti tomu Weil (Jahrb. f. Ph. 95, 1867, str. 132) drží se čtení Bassova a dociluje shody bez konjunktury tím, že Terentianova slova sed minores nepokládá za označení druhu ioniků, nýbrž naznačuje prý se tedy, že ioniky ve falaikeiu jsou menší než v sotadeiu. Weil shledává tedy v tomto místě Terentianově ioniky a maiore, a dělí tedy falaikeion

— | — — 00 | — 0 — 0 | — —

Tímto výkladem docílí se ovšem shody mezi Caesiem Bassem a Terentianem Maurem bez konjunktury v tom smyslu, že dle obou pak Varro pokládá falaikeion za sestupné ioniky.

Připouštím však, že ani Weilův výklad není zcela jistý.¹⁾ Weil opomíjí totiž slov Caesia Bassa 261, 19 »quidam ionicum minore«. Ač Terentianus Maurus nečerpá přímo z Caesia Bassa, jest přece zjevno, že obě zprávy pocházejí ze společného pramene, t. j. z Varrona. Je tedy na snadě domněnka, že slova »quidam ionicum minore« u Caesia Bassa a slova »sed minores« u Terentiana Maura jsou asi obměnou neznámých nám slov předlohy. Která z obou zpráv je věrnějším (nebo snad pravým) otiskem předlohy, nelze s jistotou rozhodnouti. Bohužel nedává nám ani stará zpráva ve Fragm. Cens. 614, 17 pokynu; neboť tu se dělí falaikeion ve spondej, daktyl, kretik a palimbakchej.

Druhé místo u Terentiana Maura (2845 n.), jehož se Weil dovolává, musíme, myslím, vyloučiti, ježto se netýká falaikeia, nýbrž anakreonteia (t. j. tak zv. anaklomena). Ač se tedy ve sporných místech přidržuji výkladu Weilova, soudím přece, že uvedená sporná místa nelze bráti v úvahu (ani jako analogii) při otázce, jaký pramen měl Augustinus pro dělení verše sapphického, a to z důvodů, jež jsem výše uvedl. Tím ovšem dospěli jsme k výsledku zcela opačnému než Weil a po prvé pozorujeme, že Augustinus není ve shodě s naukou Varronovou.

Poznatek ten vzbuzuje ovšem otázku, je-li celé dílo Augustinovo výtahem pouze z Varrona. K tomu musíme odpovědět, že bohužel nikoli. Pravím bohužel, poněvadž ryzí nauka Varronova byla by pro nás zajisté velmi zajímavým rozšířením našich vědomostí. Již mnohé zevní okolnosti tomu nasvědčují, že Augustinus užíval i jiných pramenů doby pozdější.

¹⁾ Proti Weilovi vyslovil se J. Lamer, De choriambicis Graecorum poetarum versibus, v Lipsku 1896, str. 28.

Charakteristické je zajisté již to, že příklady poetické, které uvádí, jsou vesměs z doby po Varronovi, mimo známý verš Catullův IV, 1 (Phaselus ille, quem videlis, hospites). Augustinus má příklady, pokud můžeme jejich skladatele stanovit, hlavně z Horatia, nebo ze spisovatelů z I. a nejpozději II. stol. po Kr.

Také v terminologii stop je u Augustina zajímavá odchylka od Varrona. Mínil jeho terminologii bakcheje a palimbakcheje. Změna, kterou zakusily tyto názvy, je velice zajímavá, a je zásluhou Westphalovou (Allg. Theorie d. griech. Metrik, 3. vyd. str. 146), že si této věci všiml. Vývody jeho podáváme s některými doplňky. Názvu βακχείος užívalo se původně pro ioniky. Když pak od alexandrijských grammatiků zavedeno bylo jméno ἰωνικός, přenesen byl starý název bakcheios na tvar — — ∪ a tvar ∪ — — nazýván byl antibakcheios (palimbakcheios). Tuto terminologii nalézáme vskutku v starších pramenech. Tak na př. u Dionysia Hal. Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων 116 a 117, u Caesia Bassa na př. 264, 3; 270, 10 a 12, ve Fragm. Cens. 611, 17. Též u Diomeda v stati De versuum generibus (viz na př. 513, 25) je tato terminologie na rozdíl od ostatních částí metriky Diomedovy, kde se užívá již terminologie nové (viz 479, 17). Již v I. stol. po Kr. nastala totiž změna terminologie v tom smyslu, že tvar ∪ — — nazývá se bakcheios, — — ∪ palimbakcheios, a tohoto obyčeje se přidržuje jak známo moderní metrika. Kdo byl původcem této změny, nevíme; nacházíme ji však již u Quintiliana (IX, 4, 82), jenž se o starší terminologii ani nezmiňuje, a podobně i u Hefaistiona 12, 25. Nicméně drží se starší způsob dlouho, až do IV. století. Tak na př. u Terentiana Maura, jenž ve v. 1410 zmiňuje se o obou způsobech, sám však se přidržuje terminologie starší (1909, 2374, 2388, 2393 a j.), podobně jako Plotius Sacerdos (535, 15), Atil. Fortunatianus (280, 17), Servius (462, 12) a Pseudo-Servius (470, 10). Marius Victorinus má terminologii neustálenou, podle toho, z koho čerpá. Tak na př. 40, 29; 41, 6; 46, 29; 72, 22 nazývá tvar — — ∪ palimbacchius a 41, 5; 86, 14; 112, 5; 125, 26; 126, 12 tvar ∪ — — bacchius s dodatkem a brevis incipiens, avšak na jiném místě 93, 11 praví: bacchius a longis incipiens (Schultz, str. 30, pozn. 2). Novou terminologii má též Mallius Theodorus (594, 8), Pseudo-Caesius Bassus (307, 12), Palaemo (207, 24), Diomedes 479, 7 (též 520 22).

Překvapuje zajisté, že Augustinus, ačkoli užívá starého názvu chorius, který již v II. stol. po Kr. vyhybnul, má při bakcheji terminologii novou (II, 8, 15; IV, 14, 20 a j.), ač starší způsob udržel se, jak z předešlého vysvítá, až do jeho doby. Že Varro držel se starší terminologie, je velmi pravdě podobno (Graf, Rhythmus und Metrum, str. 67). Augustinus se tedy, patrně vlivem novějšího nějakého spisu, od Varrona odchýlil.

Podotýkám, že Augustinus také nezná starého názvu brachysyllabus pro $\cup\cup\cup$, který je ještě ve *Fragm. Censor.* 615, 5.

Jest zajímavo pozorovati, jak se chovali různí metrikové k označení stop $\cup\cup$ a $\cup\text{---}$ ($\text{---}\cup$). V obou případech starou terminologií (tedy $\text{---}\cup$ *chorius*; $\text{---}\text{---}\cup$ *bacchius*) má jen *Fragm. Cens.*, jehož stáří je tím jasně doloženo. Názvu *chorius* pro $\text{---}\cup$ a *bacchius* pro $\cup\text{---}$ užívá kromě Augustina jen *Quintilianus*. Názvu *bakchej* pro $\text{---}\text{---}\cup$ a *trochej* pro $\text{---}\cup$ užívá *Dionysius Bassus*, *Diomedes* (de *versuum generibus*), *Terentianus*, *Plotius Sacerdos*, *Atilius Fortunatianus* a *Servius*. Veskrze novou terminologií u obou stop má *Hesaiostion*, *Marius Victorinus* (většinou), *Mallius Theodorus* a *Diomedes*.

Augustinus označuje též, jak se zdá, *arsis* a *thesi* dle pozdějšího způsobu. Je známo, že latinští metrikové pokládají v každé stopy první část za *arsis*, druhou za *thesi* (viz *Královu Rhythmiku*, str. 26). Augustinus vykládá o *arsis* a *thesi* jen toto (II, 10, 18). Jsou dvě části v každé stopě, když se ruka zdvihá (*manus levatur, levatio*) a když klesá (*ponitur, positio*). Augustinus na rozdíl od ostatních metriků dává takt tleskáním (*plausus*). Tento výraz má již *Terentianus Maurus* 2254, avšak o pohybu nohy (*plausus pedis*). Výraz *positio* pro *thesi* má *Sergius* 480, 13, kdežto *levatio* ve smyslu *arse* není doloženo. Vyskytá se však u pozdních metriků v stejném významu *elevatio*; tak u *Martiana Capelly* IX, 974. 328 G., *Isidora* I, 16, 21, *Sergia* 480, 13. Jinak si Augustinus toho nevšímá, ba i v seznamu stop spokojuje se prostě udáním číselného poměru obou částí stop, aniž podotýká, co je *arsis* a co *thesis*. Již to je, myslím, důkazem, že pojímal *arsis* a *thesi* ve smyslu latinských metriků, t. j. *arsis* jako první část stopy (t. j. *χρόνος πρότερος, καθηγούμενος*), *thesi* jako druhou část (t. j. *χρόνος ύστερος, έπόμενος*). Ježto měl tento názor o *arsis* a *thesi*, nemusil při každé stopě zvláště obojí označovati. Toto mínění podporuje výklad Augustinův (III, 4, 10), že s daktylem může býti smíšen vždy *anapaest*, poněvadž má nejen stejný počet dob, nýbrž i stejné taktování: *dactylus anapaesto potest* (*misceri*); *nam et est posterior, et tempore ac plausu currit aequaliter* (viz též II, 14, 26 *plausu congruunt* o daktylu a *anapaestu*). Naproti tomu *iamb* a *trochej* Augustinus přísně odlišuje (II, 14, 26), a *sicce*, jak dí, *propter inaequalem plausum, quod alter a simplo, a duplo alter incipit*. Z tohoto místa vidíme, že Augustinus nazýval *arsis* první část, jinak by nebyl mohl prohlásiti *daktyl* a *anapaest* za stejné *plausu*. Dle mínění *Westphalova* (*Gr. Rhythm.*, 3. vyd. str. 106 n.) má tento obyčej metriků původ v omylu nějakého metrika střední doby císařské. Ten totiž ze zvyku *rhythmiků* jmenovati u stop vždy dříve *arsis*, nepochopiv, že *arse* může býti i v druhé části stopy, vytvořil pravidlo, že *arse* je vždy první část stopy. Je-li tato domněnka správná, pak by názor Augustinův o *arsis* a *thesi*

nemohl ovšem býti z Varrona. Nutno ovšem vytknouti, že právě uvedené datování tohoto omylu zakládá se na domněnce Westphalově. Schultz, Beiträge zur Theorie der antiken Metrik (Hermes, XXXV, 1900, str. 320), klade vznik tohoto omylu do počátku císařství.

(Dokončení.)

P e l a s g o v é .

Napsal **Em. Peroutka.**

V bádání o řeckých dějinách lze od posledních deseti, patnácti let znamenati opět nový proud. Vrchol nedůvěry ke starověké tradici, jež vyjadřuje první svazek řeckých dějin Belochových z r. 1893, jest, jak se zdá, překročen; badatelé začínají odkládati svůj skepticismus a stávají se ke starým zprávám důvěřivější. Změnu způsobily netoliko šťastné výkopy posledních let, ale i pokrok poznání vůbec, totiž hlavně výsledky těch věd, které pátrají po počátcích evropského lidstva a jeho vzdělanosti: jazykozpyt, praehistorická archaeologie, historický zeměpis, ethnologie i geologie. Proroctví Belochovo, že správné poznání řeckých dějin bude možno, až vyroste pokolení, které bude úplně prosto viry v řecké pověsti a mythy, se asi nevyplní. Beloch měl říci, že k vyjasnění všech záhad, jimiž počátky řeckých dějin jsou tak bohaty, literární zprávy řecké samy o sobě sice nestačí, že však není vyloučena možnost zdárného rozřešení leckterého problému, jakmile vzroste náležitou měrou materiál.

Otázka o tom, kdo byli Pelasgové a odkud přišli, byla problémem již starým Řekům, počínajíc od Hesioda až po Eustathia. Její rozřešení přesahovalo právě vědecké prostředky starověku, jak pokusíme se ukázati. Z moderních hypotes pak, jichž od Niebhura až do našich dnů utvořeno velice mnoho (viz Hermann-Thumser Griech. Staatsalterthümer I⁶, str. 44 a G. Busolt Griech. Geschichte I², str. 163 pozn. 1), nedošla obecného uznání žádna, protože se veskrze opíraly o nejasné a navzájem si odporující zprávy starých, kteří sami nevěděli si v té příčině rady. Bylo by docela neužitečno rozebírati a posuzovati tyto domněnky starší; všimneme si podrobněji posledního, nejdůkladnějšího pokusu, který učinil v několika člancích Eduard Meyer r. 1892.¹⁾

Meyer vychází z toho, že problém Pelasgů jest otázka pouze literárně historická: jenom tak lze ji rozřešiti, zjistíme-li, jaká jest povaha zpráv, ze kterých staří čerpali. Běží o to, dle Mey-

¹⁾ Eduard Meyer, Forschungen zur alten Geschichte, I, Halle 1892, str. 1—124.

era, jaký jest původ a význam zpráv Homerových a Hesiodových, a nikoliv o to, co myslel o Pelasgech Aischylos, Herodotos, Thukydides, Hellanikos a ostatní. Pro ně byla otázka Pelasgů problémem zrovna tak jako pro nás. Nevěděli v té příčině více než my, neopírali se o tradici, nýbrž to, co podávají, je výsledek učeného úsilí, důmyslné kombinace zpráv Homerových a Hesiodových, čímž problém Pelasgů nabývá podoby pořád velkolepější, ale nikoliv správnější. Proto bylo za staré i nové doby marno, chtítí podle těchto zpráv zjistiti sídla a rozšíření Pelasgů. Jediným východiskem může býti Homeros. A ten mluví o Pelasgech velice málo. Pelasgové u Homera proti jiným kmenům nemají váhy, jsou docela v pozadí. Homeros zná Pelasgy v Thessalii, v krajině, na níž i za historické doby tkví jméno jejich; to jest jediná pravá stopa po skutečných Pelasgech. Zde Pelasgové skutečně byli. Dle ostatních zmínek Homerových (o svatyni Dodonské II. XVI, 233) třeba se domnívati, že to byl kmen hellenský. Na Krétu, kde je zná Odyssoia (XVII, 175 nn.), dostali se z Thessalie, když příchod nových dobyvatelů severních nutil původní Pelasgy buď k poddanství nebo k vystěhování. Tím celá palčivá otázka o kmeni Pelasgů je podstatně zjednodušena a čím dále, tím bude prý patrnější, že to byl pouhý fantom. Pelasgů jako předhellenského původního obyvatelstva v Řecku nebylo.¹⁾

K podobnému výsledku touž methodou dospěl před Meyerem Holm (*Geschichte Griechenlands I*, 1886, str. 69—78). Beloch srovnává se s Meyerem úplně, (str. 160 nn.), také Busolt přisvědčuje v hlavních kusech Meyerovi, ale přece chce, soudě podle zcela zvláštních obřadů náboženských, jež má Attika společny s Lemnem a sousedními ostrovy, zachrániti Pelasgy v Attice a na Lemnu (*Gr. Gesch. I²*, str. 171 n.). Výsledky své prohlašuje Meyer opět a opět s velikou rozhodností. Přes to po několika letech zdvihl se odpor proti jeho výsledkům, zdánlivě tak nezvratným i u vlastních krajanů. Jinde zůstali chladni vůči nim hned od počátku. Perrot a Chipiez (*Histoire de l'Art dans l'antiquité VI*, 1894, str. 53 nn.), J. B. Bury (*A history of Greece*, v Londýně 1900, str. 25, 34, 56 a j.), H. R. Hall (*The oldest civilisation of Greece*, v Londýně 1901, str. 70 nn.), W. Ridgeway (*The early age of Greece*, v Cambridgi 1901, *passim*), E. Drexler (*Homer*, v Mnichově 1903, str. 51 n.), C. F. Lehmann (*Aus und um Kreta*, *Beitr. zur alten Gesch.* 1904, str. 390, pozn. 1), A. Fick (*Vorgriechische Ortsnamen als Quelle für die Vorgeschichte Griechenlands*, Göttingen 1905, str. 96 nn.) a Wilamowitz (*Über die Ionische Wanderung* v *Sitzungsber. Berl. Akad.* 1906, str. 76) mluví o Pelasgech ve smyslu zpráv starých jako předřeckém, velice rozšířeném národě. •Ethnologische, historische,

¹⁾ Toto mínění své opakuje Meyer ve II. sv. své *Geschichte des Alterthums*, str. 55—57.

philologische Dilettanten werden auch in Zukunft ebenso viele wilde Combinationen über die Pelasger vortragen wie bisher,« praví Meyer na konci svých úvah (Forschungen I, str. 124). Máme-li v uvedených pracech, pohlížejících na Pelasgy jinak než Ed. Meyer, viděti skutečně jenom dilettantství? Pokusím se v následujícím posouditi s dnešního stanoviska i výsledky Meyerovy i řešení ostatní. Hodlám ukázati předně, že dnešní stav bádání nutí nás uznati sám základ, z něhož Meyer vychází, za nesprávný, a tím ovšem i výsledky Meyerovy, za druhé posouditi podle tohoto dnešního stanoviska zprávy staré.

I.

Meyerova zásluha byla r. 1892 značná. Té doby jiné cesty nebylo než soustavné probádání starověkých zpráv, a to učinil Meyer způsobem nejlepším. Ale Meyera vyvrátily události. Výkopy kretské ukázaly, že ke zprávám starým smíme míti více důvěry, než připouštějí Meyer (viz zvl. Forschungen I, str. 4) a Beloch. Tráďice jde dále do minulosti, než se domýšleli, a je v řeckých pověstech a mythech živlem silnějším, než se myslelo. To je poznatek velice vážný. Zvrací nejen celou stavbu Meyerovu, ale nutí nás, abychom v praehistorii řecké nepouštěli to ani na okamžik se zřetele. Proto <fantom« Pelasgů, Meyerem tak důrazně zažehnavaný, má tak houževnatý život a vrací se opět a opět. Vedle kretských výkopů vydatnou podporu skýtají nám k otázce této i jiné vědy. Geologie, praehistorická archaeologie, ethnologie i jazykozpyt dospívají svorně k přesvědčení, že nejen ve vlastním Řecku, nýbrž i na ostrovech bylo před Řeky jiné, autochthonní obyvatelstvo, které činilo celek s obyvatelstvem maloasijským, bylo s ním kmenově příbuzno a z části i totožno a bezpochyby není původu ani indoevropského, ani semitského. Myslím, že zde musíme hledati Pelasgy, ne, jak Meyer učí, mezi kmeny řeckými.

Otázky o původu a rozšíření některého kmene nejbezpečněji dovede řešiti jazykozpyt. Může-li tedy jazykozpyt ukázati nějaké zbytky, které by svědčily o stejném a snad i nearijském původě předřeckého a maloasijského obyvatelstva? Již dnes možno k otázce té odpověděti kladně. Příslušný materiál jest v chronologickém uspořádání tento.

1. R. 1885 nalezeny byly Cousinem a Dürrbachem na ostrově Lemnu na náhrobním kameni dva nápisy v neznámé řeči (uveř. Bréalem a Buggem v BCH X, 1886, str. 1 nn.). Nejprve se myslelo, že řeč nápisu, pocházejícího ze VI. stol. př. Kr., jest etruská, a že se tím potvrzuje mínění starých, že obyvatelé Lemnu, zvaní i Tyrseny i Pelasgy, jsou totožni s Etrusky. Ale čím dále stávala se věc nejistější. Vykladatelé Bugge, Deecke, Lattes i Pauli sho-

dují se ve výkladu pouze jediného slova: *holaie*, které pokládají za vlastní jméno osobní. Poslední badatel, který se nápisy zabýval, Torp (*Die vorgriechische Inschrift auf Lemnos*, str. 38) dospívá k závěru, že dosavadní úsilí mělo ten výsledek, že řeč napsu není etruská a že tudíž obyvatelé ostrova Lemnu nebyli Etrusky. Aug. Fick (v *uv. spise*, str. 104) shledává v nápisích první stopy řeči pelasgické, jakou mluvili prý oni Pelasgové, o nichž vypráví Herodotos (I, 57), že za jeho doby sídlili v Kres-toně, Plakii a Skylaeae a mluvili cizí řečí.

2. P. Kretschmer (*Einleitung in die Gesch. d. griech. Sprache*, Göttingen, 1896, str. 289—292), shledal studiem zbytků řečí maloasijských, že jsou v nich některé zvláštní znaky, jichž není ani v řečech indoevropských, ani semitských a že maloasijské národové činili jazykovou skupinu samostatnou. Zvláštnosti ty jsou jednak v suffixech, jednak ve kmenech. Již dávno povšimli si badatelé toho, že v M. Asii vyskytuje se mnoho místních jmen, utvořených příponou *-nd-* na př. Laranda, Silandos, Karyanda, Oinoanda, Alinda, Piginda, Kalynda atd. (str. 308 nn.).

V Řecku pak je mnoho jmen místních, utvořených příponou *-nth-* (Korinthos, Erymanthos, Zakynthos, Olynthos.) Tuto příponu Kretschmer prohlašuje za totožnou s maloasijským suffixem *-nd-* a za nearijskou. Přípona *-nd-* náleží maloasijským kmenům západním i jižním, takže lze z toho souditi o příbuznosti Lydů, Kárů, Lyčanů, Pisidů, Kiliků. Dále shledal Kretschmer, že také osobní jména různých nářečí maloasijských, kromě Frygů a Bithynů, utvořena jsou jednak zvláštními stejnými suffixy (str. 311—333), jednak ze zvláštních kmenů (t. zv. »Lallnamen«, na př. baba, aba, abba, da, dada, ada, ma, mama, ama, na, nana, anna, nanna, nonnos, ninis, nenis, papa atd., str. 336—357). Z toho nutno souditi o příbuznosti kmenů, kteří řečí tou mluvili, a nikoli snad jenom o nahodilém přejímání slov. Pro tyto dva poslední jazykozpytné zákony Kretschmerovy nemáme dosud dokladů z vlastního Řecku, protože nejsou rozřešeny předřecké nápisy kretské.

Posléze lze uvést ještě jeden parallelismus, na nějž poukázáno častěji, ale hlavně od Pauliho (*Altitalische Forschungen* I, 1886, II, 1894). I v Řecku i v Malé Asii je mnoho místních jmen, utvořených příponou *-ss-*, *-s-*, (*-tt-*), na př. Ilissos, Kefisos, Biletos, Hymettos, Lykabettos, Sfetos, Permessos, Termessos, Mykalessos, Argissa, Larisa, Pyrasos a v Malé Asii Halikarnassos, Prinassos, Mykalessos atd. Sám o sobě tento důvod by nevážil mnoho, protože přípony *-ss-*, *-s-* nelze upřít ani indoevropským jazykům (Kretschmer, str. 406). Ale přidáme-li jej k zákonům Kretschmerovým, průkaznost jeho patrně se zvětšuje.

3. V Praisu ve východní Kretě byly objeveny tři nápisy eteokretské, první 1884 (uverejněný Comparretim v *Museo ital.* II, 1887, str. 673), druhý 1901, třetí 1904. O rozřešení

jich pokusil se ve dvou studiích R. S. Conway (The prehellenic inscriptions of Praesos, v Annual of the British School VIII, str. 125—156 a X, str. 115—123); rozhoduje se sice pro původ indoevropský, ale nepokládá sám řešení své za jisté.

4. Hlavní materiál jazykozpytný, několik tisíc hliněných desek z Knosu, pokrytých neznámým písmem a neznámou dosud řečí, jest arci dosud knihou, zavřenou několika zámky.

Tážeme-li se nyní, jaké závěry smíme z uvedených právě jazykozpytných dat činiti, musíme arci míti na mysli, že dosavadní materiál není jednak vůbec rozřešen, jednak není rozřešen uspokojivě, ale s druhé strany nutně uznáme, že výsledky Kretschmerovy mají pozitivní cenu, že jsou to jazykozpytné zákony, jichž lze historicky užiti.

Jazykozpyt nám tedy zaručuje existenci předřeckého obyvatelstva v M. Asii, které, jsouc kmenově mezi sebou příbuzno, nebylo ani indoevropského, ani semitského původu. Poněvadž pak místních jmen s příponou *-nd-* nebo *-nth-* je více v Malé Asii než v Řecku a na ostrovech, lze souditi, že v M. Asii byl vlastní domov národa toho a že rozšiřoval se odtud až do Řecku po jižním poloostrově balkánském a nikoli naopak.

Tento soud, k němuž dospěl jazykozpyt, podpirá geologie i historická geografie. Vědy ty učí, že na konci tertiární periody a na začátku quartární nebylo ještě moře aegejského, nýbrž že jihovýchodní Evropa činila s M. Asií souvislou pevninu, jež na jihu šla až ku Kretě a že již za těch dob, kdy tyto velké změny se dály, bydleli tu lidé.¹⁾

I zkušenosti z výkopů kretských se srovnávají s těmito závěry. R. 1904 učiněn, aby se poměry stratigrafické definitivně poznaly, v západním dvoře knoském zářez, sáhající od dnešního povrchu až na skálu. Vrstva země od zdola až k dláždění druhého paláce měřila 11·76 m. Přibývá-li průběhem tisíciletého sídlení podle měření Lepsiova asi 1 m násypu, lze odhadnouti stáří vrstev lidských na Kretě na dvanáct tisíc let. I tato úvaha nasvědčuje tomu, že Řecko první své obyvatelstvo dostalo z Malé Asie.

Avšak můžeme dovolávati se ve prospěch tohoto mínění, jak uvidíme, i výsledků praehistorické archaeologie evropské.

Indoevropští Řekové, přišedše ze severu, našli tedy v příští vlasti své starší obyvatelstvo. Tento severní příliv začal jistě v třetím tisíciletí a skončil stěhováním dorským na konci druhého tisíciletí. Je-li šestá vrstva hissarlická současná s vrcholem kultury mykenské, jež lze srovnáním s daty aegyptskými klásti do XVI. a XV. století př. Kr., náleží první, nejspodnější vrstva

¹⁾ Alfr. Philippson, Das Mittelmeergebiet, v Lipsku 1904, str. 16 a M. Kiessling, Das ethnische Problem des antiken Griechenlands, Zeitschr. f. Ethnologie 1905, str. 1009—1023.

trojská době nejméně o tisíc let starší. Jihovýchod evropský byl Thráky osazen buď současně jako západ a jih poloostrova balkánského, buď o něco později. Neboť kdyby byl býval poloostrov balkánský prázdný, byli by Thrákové se šířili také sem, jako se šířili do Malé Asie. Tedy stěhování Řeků třeba klásti do třetího tisíciletí. (Kretschmer, *Einleitung*, str. 181 n.) Tehdy již nastal onen nesmírně dlouhý assimilacíni process, pronikání a směšování dvou různorodých plemen, vytváření nového národa, nové smíšené kultury, *achajské, mykenské, řecké*. Řecké kultury a ducha dovedeme jenom tehdy správně porozuměti, jsme-li si plně vědomi toho, že jest to kultura smíšená.

Přirozenou měrou naskytá se tu otázka, který z obou živilů poskytl ke společnému dílu více, který byl kulturně vyspělejší. I k tomu lze dáti uspokojivou odpověď. Není sice dosud shody o tom, jak vyspělá byla kultura indoevropská, když začali se Indoevropané stěhovati ze svých sídel, které se nyní po většině kladou do Evropy a nikoliv do Asie jako dříve (M. Much, *Die Heimat der Indogermanen*, v Berlíně 1902, str. 2 nn., 262 n., H. Hirt, *Die Indogermanen*, I. díl, v Strassburku 1905, str. 176 nn.). Někteří se domnívají, že kultura kamenné doby indoevropské byla vyšší než obecně se myslí. Naproti tomu Reinhardt (*Der Mensch zur Eiszeit in Europa und seine Entwicklung bis zum Ende der Steinzeit*, v Mnichově 1906) varuje v té příčině před upřílišenými představami. Je prý těžko vmysliti se do oněch dob, naše soudy jsou většinou nedovolené promítání moderních představ do pravěku. Třeba prý souditi podle dnešních divošských kmenů, kteří žijí ještě v době neolithické. Ti lidé jsou pověřiví a na nízkém stupni vůbec. Ale s druhé strany ukazuje se na to, že nalezeny již za kamenné doby v kameni vryté obrazy lodí, jež svědčí, že již tehdy lidé se odvažovali na moře (Much, na uv. m., str. 170 nn.). Ve Švýcařích ve stavbách kolových nalezeny zbytky obilí již z kamenné doby (na př. Hirt na uv. m., str. 281). Z toho plyne pak, že Indoevropané dosáhli stupně usedlosti dříve, než se začali z původních sídel šířiti na jih, východ, západ a severovýchod Evropy. Ani prý nelze mysliti, že by dříve nastala potřeba stěhování. Jenom když národ začne vzdělávati půdu, vzrůstá počet obyvatelstva a může nastati přelidnění a nutnost hledati nový domov.

Ale necht' tomu jakkoli, výkopy kretské a výsledky prae-historické archaeologie svorně ukazují, že za doby, kdy Indoevropané přišli do Řecka, původní obyvatelstvo bylo kulturně pokročilejší. Osk. Montelius (*Der Orient und Europa*, něm. překl. J. Mestorfa, I, 1899) stejně jako Sophus Müller (*Urgeschichte Europas, Grundzüge einer prähistorischen Archaeologie*, přel. Otto L. Jiriczek, v Strassburku 1905) dospívají k tomu, že vzdělanost se šířila z jihovýchodu; „ex oriente lux,“ volají oba. Ne nejmenší oporou tohoto mínění jest dle mého soudu, že když

se více než po tisíci letech stěhování severní příchodem Dorů skončilo, Dorové nepřinesli s sebou vyšší kultury, nýbrž kulturu dosavadní zničili.

Z uvedených těchto dat můžeme tedy pokládati za jisté toto:

1. V M. Asii, na ostrovech i s Kreťou a v jižním cípu poloostrova balkánského sídlo od nejstarších dob obyvatelstvo kmenově příbuzné, bezpochyby neindoevropské; dosáhlo značné kultury, jejíž zbytky vidíme nejlépe dosud ve spodních vrstvách kretských. I v Řecku vlastním ukazují jména Tiryns a Arne (Kretschmer na uv. m., str. 406), poněvadž nejsou řecká, že místa, jimi označovaná, náležela už obyvatelstvu původnímu.

2. Po příchodu Indoevropanů vznikl v Řecku za dlouhého a stálého směšování a splývání nový národ, Homerovi Achajové, jimž náleží kultura zv. mykenská.

Tyto poznatky staví leckterý jev řeckých dějin teprve do pravého světla. Upozornuji tuto jen na dva příklady. Jazykozpyt učí, že Italové a Řekové jsou blízcí příbuzní. Srovnáváme-li však vážnost Římanů s čilým a neklidným duchem Atheňanů, budeme je spíše pokládati za kmeny úplně si cizí (Hirt, Die Indogermanen, str. 59). Jak jinak lze vysvětliti tuto věc lež tím, že povahový rozdíl ten byl způsoben smíšením indoevropské krve s krví maloasijskou? Dorové, kteří přišli o mnoho později, kdy smíšení obou živlů bylo již dávno hotovo, zůstali povahou daleko podobnější Římanům. I Thukydidova lze teprve takto správně a plně pochopiti. Vidíme, jak oprávněný a přirozený, jak hluboký byl rozdíl mezi Iony a Dory — Ionové to jsou vlastní Řekové, dědici a potomci Homerových Achajů —, jak výstižná a případná je charakteristika Ionů a Dorů v řeči Korintských před počátkem peloponneské války (Thuk. I, 70), v epitasiu Perikleově (Thuk. II, 36 nn.) a jak správně je pojetí příčin peloponneské války: povahový rozdíl mezi Iony a Dory byl hlavní věcí, nikoliv jen obchodní řevnivost mezi Korinthem a Athenami.

Odpovíme si nyní na tuto otázku: Co věděli staří o této první, dlouhé periodě svých dějin? Lze ve zprávách jejich naléztí nějakou stopu toho, že si byli vědomi periody předachajské? Jak daleko sahá skutečná tradice řecká?

Dnes nelze se nikomu uzavíratí před dalekosáhlými výsledky, plynoucími z výkopů kretských. Zpráva Thukydidova (I, 3) o velké námořní moci Minoové, o tom, jak Minos rozšířil moc svou přes největší část moře, jak si podmanil ostrovy kykladské a odtamtud vyhnal Kary, jsou nepopěrnou skutečností jako zpráva Herodotova o Karech (I, 171 nn.) a Homerova o sboru Ariadnině (II. XVIII, 592 nn.). To je věc veliké historické váhy. To je jeden z pevných bodů, kde lze se pevně opřítí a pátratí po okolí. Kus mythu proměnil se tím v historii. Smíme nyní býti důvěřivější k pověstem a mythům řeckým. A počítejme nyní. Thukydidés dí: *Μίνως γὰρ παλαιάτατος ὢν ἀξιοῖ ἴσμεν* . . . Dle Homera (II.

XIII, 450) byl Idomeneus syn Deukalionův, a Deukalion syn Minoův. Minos je tedy o dvě generace starší než trojská válka; sahá tedy jeho vláda asi do XIII. století. Tedy na 800 let ústní tradice osvědčila se tu pravdivou. Stejně dlouhé trvání ústní tradice dosvědčeno i odjinud. Ridgeway na uv. m., str. 151 uvádí doklad z pověsti o lodi Vikingů, kde podobně pověst osm set let stará ukázala se pravdivou. Tak dlouho mohly se tedy také udržeti rodokmeny. I dnešní divoši, jak uvádí Ridgeway, mají rodokmeny jako byly v Athenách, Arkadii a Argolidě. Rada o 33 členech udržovala se ústním podáním, až na nepatrné úchytky, docela přesně (str. 127). Tak bylo také jistě ve starém Řecku. Časté oběti na hrobech předků podporovaly paměť o nich. Kněžské rody, jimž svěřena správa svatyní a na jejichž úřadě záviselo privilegované jejich místo ve společnosti, byli jistě věrnými opatrovníky a pěstiteli rodových tradic, protože jim záleželo nutně na čistotě rodu. Tak lámovci v Arkadii, Butovci v Athenách, Eumolpovci v Eleusině, Basilai v Olympii, Bessoí v Thrakii. Myslím, že to-muto důvodu Ridgewayovu nelze upříti částečné platnosti. Některé genealogie aspoň lze pokládati za správné (srov. co o tom vykládá Hall, na uv. m., str. 82).

Jestliže jsme se přesvědčili u Minoa, že se ústní tradice ukázala správnou, proč bychom nevěřili Thukydidovi o Agamemnonovi, že i ten jest osobou historickou, když Thukydidés (I. 4) se odvolává na táz pramen (*οἱ τὰ σαφέστατα Πελοποννησίων μνήμη, παρὰ τῶν πρότερον δεδωγμένοι*)? Rodokmen Minoův nejde dále. Minos je syn Diův, a Pelops, děd Agamemnonův, jest vnuk Diův.

Z těchto dvou dokladů jest dostatečně zjevno, že nejstarší vzpomínky historické, ačci opředené již hodně živly mytickými, sahají nejdále do XIII. až XIV. století a připustíme-li, že jsou i starší rodokmeny, můžeme posunouti tuto mez třeba až do XVI. století. Té doby byla však již mykenská kultura v Řecku na svém vrcholu. Společný pobyt obou kmenů v Řecku trval již přes tisíc let. Pronikání a splývání obou kmenů jistě bylo již značně postoupilo, ale jako trvalo stále nenáhlé vsakování indoevropských přistěhovaleců, tak mohly se i za achajské doby udržeti na různých místech Řecka větší menší enklavy původního obyvatelstva. V Odyssei IV, 174 nn. vypravuje Menelaos Telemachovi, jak se tošval před Trojou na to, že se odvdečí Odysseovi za věrné služby, až se navrátí domů, jak se Odysseus s veskerým lidem přistěhuje z Ithaky do okolí Argu, kde mu Menelaos dá jedno z okolních měst, jež odejme dosavadním obyvatelům. To lze vykládati jen o původním obyvatelstvu. Vidíme, v jakém poměru oba kmenové v Řecku žili. Pravovlasý Menelaos je jistě ze kmene severních dobyvatelů.

Nesahá-li tedy nejstarší historická vzpomínka dále než na nejvýše do XVI. stol. př. Kr., nemohl patrně starověk mítí správ-

ného mínění o pravém poměru obou plemen, o jejich původních domovech a kultuře; neměl toho materiálu a té metody k posouzení otázek takových jako máme my. Proto tradice často chybuje. Jak jsme ukázali, lze podle zprávy Thukydidovy věřiti v historičnost Agamemnonovu, ale tradice, že Pelops, jeho děd, přišel z Asie, je výmysl.

Dosavadní úvaha, trvám, nutí nás hledati Pelaggy s Hallem, Paulim, Fickem a jinými v původním obyvatelstvu předřeckém čili maloasijském, v oněch enklavách vymírajícího národa, jehož zbytky Odysseia zná na Kretě, Herodotos (I, 57) v městech propontských a Thukydides (IV, 109) na poloostrově athosském, nikoli s Meyerem mezi řeckými kmeny, ani s Ridgewayem v severních příhozích do Řecka. Keltech. Náleželi by tedy Pelagové do téže řady jako Karové, Kaukonové, Lelegové, Eteokretové a j., nikoli mezi původní indoevropské kmeny, ani v onu směs, povstalou z obou cizorodých složek, jež Homeros bez rozdílu jmenuje Achaji, Danay nebo Argejskými. (Dokončení.)

Příspěvky etymologické.

Napsal Ant. Boháč.

I Indoevr. **ul̥kos* a *lupos.

Projednává-li se otázka střídnic za indoevr. *q* v jednotlivých jazycích indoevr., shledáváme se vždy s jménem vlka: stind. *vīkas*, av. *vehrko*, lit. *vīlkas*, sprus. *vīlkis*, lot. *wilks*, stsl. *vīkzv*, rus. *volkz* atd., alb. *uīk*, got. *wulfs*, nhněm. *wolf*, lat. *lupus*, řeč. *λύκος*. Přes to působí slovo to stále značně obtíže. Všecka uvedená slova odvozují se obvyčejně z jednoho prototypu indoevr., totiž z **ul̥kos*; tak ku př. v nejnovější době činí ještě A. Walde, Latein. Etymol. Wörterbuch, str. 354.

Stopujeme-li však vývoj tohoto tvaru v jednotlivých jazycích, narazíme na mnohé nepravidelno-sti. Tak hned v jazycích germánských indoevropskému *q* odpovídá *f*, a marně se tážeme po příčině neobvyčejné této změny. Zpravidla uvádí se jako příčina vliv předelazující labiální hlásky *v*. Ale jsou slova, kde za téže podmínky podobná změna nenastupuje, na př. got. *þwairhs*. A proč táž změna nejví se také ve femininu stnord. *glgr*, jež odpovídá stind. *viki*? A působí zde také obtíž chronologie této změny. Je známo, že labiální část souhlásky *q* zmizela před *o* velmi záhy v jazycích germánských, již před splynutím krátkého *o* a krátkého *a* s *v*, na př. Brugmann, Grundriss I², str. 611 a j. A jest těžko připustiti přenesení onoho *f* z gen. sing. *wulfis*, když ve

XIII, 450) byl Idomeneus syn Deukalionův, a Deukalion syn Minoův. Minos je tedy o dvě generace starší než trojská válka; sahá tedy jeho vláda asi do XIII. století. Tedy na 800 let ústní tradice osvědčila se tu pravdivou. Stejně dlouhé trvání ústní tradice dosvědčeno i odjinud. Ridgeway na uv. m., str. 151 uvádí doklad z pověsti o lodi Vikingů, kde podobně pověst osm set let stará ukázala se pravdivou. Tak dlouho mohly se tedy také udržeti rodokmeny. I dnešní divoši, jak uvádí Ridgeway, mají rodokmeny jako byly v Athenách, Arkadii a Argolidě. Řada o 33 členech udržovala se ústním podáním, až na nepatrné úchytky, docela přesně (str. 127). Tak bylo také jistě ve starém Řecku. Časté oběti na hrobech předků podporovaly paměť o nich. Kněžské rody, jimž svěřena správa svatyní a na jejichž úřadě záviselo privilegované jejich místo ve společnosti, byli jistě věrnými opatrovníky a přestřeliteli rodových tradic, protože jim záleželo nutně na čistotě rodu. Tak lamovci v Arkadii, Butovci v Athenách, Eumolpovci v Eleusině, Basilai v Olympii, Bessoi v Thrakii. Myslím, že to-
 muto důvodu Ridgewayovu nelze upřítí částečné platnosti. Někteří genealogie aspoň lze pokládati za správné (srvn. co o tom vykládá Hall, na uv. m., str. 82).

Jestliže jsme se přesvědčili u Minoa, že se ústní tradice ukázala správnou, proč bychom nevěřili Thukydidovi o Agamemnonovi, že i ten jest osobou historickou, když Thukydides (I, 4) se odvolává na týž pramen (*οἱ τὰ σαφέστατα Πελοποννησίων μνίμη παρά τῶν πρότερον δεδεγμένοι*)? Rodokmen Minoův nejde dále, Minos je syn Diův, a Pelops, děd Agamemnonův, jest vnuk Diův.

Z těchto dvou dokladů jest dostatečně zjevno, že nejstarší vzpomínky historické, ač opředené již hodně živly mytickými, sahají nejdále do XIII. až XIV. století a připustíme-li, že jsou i starší rodokmeny, můžeme posunouti tuto mez třeba až do XVI. století. Té doby byla však již mykénská kultura v Řecku na svém vrcholu. Společný pobyt obou kmenů v Řecku trval již přes tisíc let. Pronikání a splývání obou kmenů jistě bylo již značně postoupilo, ale jako trvalo stále nenáhlé vsakování indoevropských přistěhovalců, tak mohly se i za achájské doby udržeti na různých místech Řecka větší menší enklavy původního obyvatelstva. V Odyssei IV, 174 nn. vypravuje Menelaos Telemachovi, jak se těšival před Trojou na to, že se odvděčí Odysseovi za věrné služby, až se navrátí domů, jak se Odysseus s veškerým lidem přistěhuje z Ithaky do okolí Argu, kde mu Menelaos dá jedno z okolních měst, jež odejme dosavadním obyvatelům. To lze vykládati jen o původním obyvatelstvu. Vidíme, v jakém poměru oba kmenové v Řecku žili. »Plavovlasý« Menelaos je jistě ze kmene severních dobyvatelů.

Nesahá-li tedy nejstarší historická vzpomínka dále než na nejvýše do XVI. stol. př. Kr., nemohl patrně starověk mítí správ-

ného mínění o pravém poměru obou plemen, o jejich původních domovech a kultuře; neměl toho materiálu a té metody k posouzení otázek takových jako máme my. Proto tradice často chybuje. Jak jsme ukázali, lze podle zprávy Thukydidovy věřiti v historičnost Agamemnonovu, ale tradice, že Pelops, jeho děd, přišel z Asie, je výmysl.

Dosavadní úvaha, trvám, nutí nás hledati Pelagys s Hallem, Paulim, Fickem a jinými v původním obyvatelstvu předřeckém čili maloasijském, v oněch enklavách vymírajícího národa, jehož zbytky Odysseia zná na Kretě, Herodotos (I, 57) v městech propontských a Thukydidés (IV, 109) na poloostrově athoském, nikoli s Meyerem mezi řeckými kmeny, ani s Ridgewayem v severních příchozích do Řecka, Keltech. Náleželi by tedy Pelagové do téže řady jako Karové, Kaukonové, Lelegové, Eteokretové a j., nikoli mezi původní indoevropské kmeny, ani v onu směs, povstalou z obou cizorodých složek, jež Homeros bez rozdílu jmenuje Achaji, Danay nebo Argejskými. (Dokončení.)

Příspěvky etymologické.

Napsal Ant. Boháč.

I *Indoev. *ulkos a *lupos.*

Projednávali se otázka střídnic za indoev. *q* v jednotlivých jazycích indoev., shledáváme se vždy s jménem vlka: stind. *vřkas*, av. *vehrkō*, lit. *vilkas*, stprus. *vilkis*, lot. *wilks*, stsl. *vlsko*, rus. *volko* atd., alb. *ulë*, got. *wulfs*, nhněm. *wolf*, lat. *lupus*, řec. *λύκος*. Přes to působí slovo to stále značné obtíže. Všecka uvedená slova odvozují se obyčejně z jednoho prototypu indoev., totiž z **ulgos*; tak ku př. v nejnovější době činí ještě A. Walde, Latein. Etymol. Wörterbuch, str. 354.

Stopujeme-li však vývoj tohoto tvaru v jednotlivých jazycích, narazíme na mnohé nepravidelnosti. Tak hned v jazycích germánských indoevropskému *q* odpovídá *f*, a marně se tážeme po příčině neobyčejné této změny. Zpravidla uvádí se jako příčina vliv předcházející labiální hlásky *v*. Ale jsou slova, kde za téže podmínky podobná změna nenastupuje, na př. got. *fwairhs*. A proč táž změna nejví se také ve femininu stnord. *ylgr*, jež odpovídá stind. *vřki*? A působí zde také obtíž chronologie této změny. Je známo, že labiální část souhlásky *q* zmizela před *o* velmi záhy v jazycích germánských, již před splynutím krátkého *o* a krátkého *a* (srv. na př. Brugmann, Grundriss I², str. 611 a j.). A jest těžko připustiti přenesení onoho *f* z gen. sing. *wulfis*, když ve

femininu ona změna nenastala, zrovna tak, jako stěží si představíme, že by změna *q* v *p—f*, i když by tu působila předcházející labiální souhláska, byla již hotova v době, kdy všude jinde souhláska *q* ztrácela svůj labiální živel před samohl. *o, u*. A nad to zaručených dokladů oné změny jest nepatrný počet, vlastně jen dva: *wulfs* a číslovka *fimf*. U té však vzniklo *f* assimilací z indoevr. **penqe* právě tak, jako assimilací, jen že jiným způsobem, vzniklo lat. *quinque* a stir. *co'c*. Správné jest zajisté stanovisko E. Zupitzy, jenž v German. Gutturale popírá změnu labialisovaných hrdelnic v čisté souhlásky labiální. Jest tedy patrné, že slovo germánské mohlo vzniknouti jen z předgerm. **ulpos*.

Tyléž nesnáze, ne-li větší, máme, obrátíme-li se k lat. *lupus*. Také zde přede vším odpovídalo by indoevropskému *q* labiální *p*. Jak je vyložiti? Nalezl se zdánlivě snadný výklad, že slovo to přejato je z dialektů osko-umberských, zvláště však od Sabinů, a za podporu výkladu toho uvádí se Horatiovo »silva lupus in Sabina«, viz na př. Osthoff IF IV, str. 279. Ale při bedlivější úvaze naskytají se nám zase nepřekonatelné nesnáze. Proč přejali Římané slovo to od Sabinů? Vždyť vlk má takovou roli v pověstech římských! A i kdybychom připustili možnost, že slovo to je přejato, jsou zde ještě dvě závažné okolnosti. Slovo *lupus* je prý původu sabinského, ale jest otázka, měl-li dialekt sabinský vskutku *p* a *b* za indoevr. *q* a *g*. Ve slovech, která z dialektu toho se nám dochovala, není dokladu pro *p* a *q*, za to nacházíme v dialektu tom slovo *tesqua* (loca deserta et difficilia Sabinorum) a *fircus* (ircus quod Sabini fircus). Nalézáme sice u Serv. k Aen. XI, 715 lupi Sabinorum lingua hirpi vocantur, ale vzhledem k předcházející glosse jest asi opraviti Sabinorum v Samnium, jak činí Planta v Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte II, str. 591. A druhé: v dialektech osko-umberských byl název vlka *hirpus* = lat. *hircus*, a že slovo to bylo hojně rozšířeno, ukazuje zajisté také zbytek jeho ve slovese sardském *irgulare* »pohlcovatí« o vlku (z **hirculare*, asi vlivem subst. *gula*). Slovo *lupus* pro dialekty osko-umberské dosvědčeno není, a jest možno, že ho tam ani nebylo. Tím ovšem theorie o sabinském, resp. osko-umberském původu slova *lupus* jest valně otřesena.

Druhou obtíž při výkladu lat. *lupus* z **ulgos* činí počátek lat. slova; *lu* povstalo prý z *ul* v jistém postavení uprostřed věty (takový výklad podal na př. Fröhde v BB 14, str. 107, srv. také Bugge v KZ 20, str. 2, Bradke v ZDMG 40, str. 349, Hoffmann, Griech. Dial. I, str. 196). Výklad ten není snad sice nemožný, ale jest nesnadný tím, že jiných dokladů pro tuto změnu vlastně ani není. Není ovšem divu, že lat. slovo již záhy bylo oddělováno od ostatních, tak již od Potta v Etym. Forsch. II², str. 355 a 1283 (Mit lith. wilkas = s. vrka haben *lúzoç* und lupus gar keine Verwandtschaft), od H. D. Müllera BB 13, str. 314

a násl. (»Dagegen stellt sich lupus ohne die geringste Schwierigkeit zu skr. lōpāšas«) a od jiných.

Táž obtíž, jaká jest s výkladem začáteční slabiky *lu-* ve slově *lupus*, jest ovšem i při výkladě řeč. *λύκος*. Toliko hrdelnice *κ* slova řeckého snadno by se vyložila z *q* vlivem předcházejícího *v*.

Je-li tedy výklad latinského a řeckého slova z **ulgos* téměř nemožný, a přeložíme-li slovo latinské a řecké do hlásek prajazykových, obdržíme **lupos* a **lukos*.

Nyní ovšem není příčiny předpokládati pro názvy vlka v ostatních jazycích indoevr. prajazykové *q*, nýbrž *k*, tedy **ulkos*. A tak obdržíme čtyři prototypní tvary, z nichž povstala jména indoevr., totiž: **ulkos*, **ulpos*, **lupos* a **lukos*. Jak je nyní vysvětliti?

Je dosti častý zjev v jazycích indoevropských, že dvě slova stejného nebo podobného významu působí na sebe tak, že smíšením obou vznikne tvar nový, při čemž mnohdy původní slova trvají dále. Tak na př. v češtině smíšením slova šupina a šlupka ze šlupka vzniklo šlupina. Hojně příkladů je zejména v jazycích románských: Vedle špan. *comenzar* »počítí« (z **comini-tiare*, franc. *commencer*, it. *cominciare*) jest téhož významu špan. *empezar* (podle Parodiho z *incipere*, které mimo to zachovalo se v rum. *incepe* a v dial. rhaetských); port. *começar* »počítí« nelze si vysvětliti jinak, než smíšením obou sloves stejnovýznamných. Smíšením přídavných jmen příbuzného významu *grossus* a *crassus* vzniklo ve vulg. latině adj. *grassus*. Vlivem řeckého slova *δαίδα* na lat. *taeda* vzniká rum. *zadă*, sic. *deda* (ale it. *teda*). Také při jménech zvířat sledujeme vliv dvou substantiv na sebe, tak na př. vedle *lutra* byl rozšířen po území latinském řecký název *ἐνυδρίς*. Vyskytuje-li se v jazyku špan. *nutria*, vzniklo slovo to zase kontaminací obou slov dříve uvedených; též výklad jest podati pro sic. *itria*, a zajisté i **lutria* (prov. *loiria*, špan. *lutria*, v hornoit. dial. *lodria* atd.) dostalo svoje *i* působením slova řeckého. Podobně také Gröber v ALL II., str. 205 vysvětluje šp. a port. *gumo* (z *damus*, franc. *dain*) vlivem germánského *gamuza* (jiný výklad podal W. Meyer v KZ 28, str. 170). Zajímavé jest zejména vzájemné pronikání se slov *pisum* a *cicer* v jazycích románských. Z obou vznikají pravidelně na jedné straně franc. *pois*, tosk. *peso*, na druhé it. *cece*, franc. *chiche* (z nom.) a stfranc. *ceire*, *çoire* (z pádů nepřímých). Působením slova *cicer* na *pisum* vzniká prov. *pese* a působením nepřímých pádů téhož slova sard. *pisiri*, a naopak zase vlivem subst. *pisum* na *cicer* vzniká na př. sic. *čiču* a korsické *čěču*.

Domnívám se, že podobným způsobem jest vysvětlovati indoevr. slova značící vlka. Byly v prajazyku dva názvy: **ulkos* a **lupos*, oba utvořené od kořenů slovesných *uelk* (na př. v lit. *velkù*) a *leup* (na př. v sti. *rumpāti*), oba nomina agentis, jež

měla obyčejně přízvuk na suffixu a tedy kmenovou samohlásku v stupni slabém; srv. Brugmann, Grundriss II, str. 104 (při tom ovšem byla by nastala změna přízvuku při *uľkós* ve *uľkos*, při **lupós* v **lupos*), a k nimž v jazycích slovanských nacházíme příslušná nomina actionis: *vlakv* (z **uľkos*) a *lupv* (z **lupos*). Z **uľkos* vznikly názvy slovan., balt., alban., slind. a stíran., z **lupos* výraz latinský. Poněvadž obě slova měla význam týž, nebo aspoň velice si blízký (snad znamenala původně asi tolik jako »dravec«), působila na sebe, a tak kontaminací obou vzniklo jednak **uľpos*, z něhož pocházejí jména germánská. a snad i lit. *wi'pizšys*, jednak **lukos* = řec. *λύκος*.

Domněnku tu aspoň částečně potvrzují tvary ženské. Již v prajazyku k maskulinu **uľkos* bylo vytvořeno fem. **uľki* (slind. *vrkiš*, slov. *vlačí-ca*, stnord. *ylgr*), kdežto mask. **lupos* feminina v prajaz. nevytvořilo; lat. *lupa* vzniklo teprve později, ve staré latině se říkalo *lupus femina*. Proto také na fem. **uľki* nepůsobilo jiné subst., a odtud si vysvětlují snadno stnord. *ylgr* proti got. *wulfs*. Femininum sthném. *wulpa* jest utvořeno teprve v době pozdější od maskulina, tak jako lat. *lupa*.

Při výkladě tuto podaném odpadají všechny obtíže hláskoslovné, jež při výkladě dřívějším z jediného tvaru **uľkos* se vyskytovaly, a zejména asi také padá již definitivně sporadická změna *q* v *p—f* v jazycích germánských, jejíž hlavní oporou bylo právě *wulfs*, a místo její zaujme přirozenější výklad. Také slova lat. a řec. snáze si vysvětlíme podaným výkladem.

S indoevr. názvy vlka souvisí asi mnohá jména lišky nebo šakala. Tak spojovali již mnozí lat. *vulpes* s got. *wulfs*; nevzniklo z **vulpus* vlivem jiného slova nebo nějakou lidovou etymologií? S **lupos* souvisí jistě slind. *lopášas*, *lopakas*, av. *urupiš*, *raopiš*, snad i řec. *άλώπηξ*, ale slova ta jsou posud záhadna ve svém vývoji.

II. Slov. *konv*, *kobyła*; lat. *caballus*.

Obyčejným názvem koně v prajazyku indoevr. bylo jistě **ekhos*; ve většině jazyků indoevr. slovo to se vyskytuje. Vedle toho nacházíme v jazycích indoevr. ještě několik pojmenování koně, která vespolek souvisejí, jsou to: slov. *konv*, *kobyła*, lat. *caballus*, *cabo*, *-ōnis*, řec. *καβάλλης ἐργάτης ἵππος* (Hesychios) a slova keltská: gall. *caballos*, ir. *capall*, *capul* atd. Původ slov těch zůstával záhadný; zpravidla vyslovovala se domněnka, že slovo přejato jest z některé neindoevropské řeči východní Evropy, jindy spojovalo se se slind. *šaphás* »kopyto«, sthn. *huof* a myslilo se na Makedonii jako na jeho vlast. Rovněž tak tvary samotné v jednotlivých jazycích zůstaly nevysvětleny; tak lat. *caballus* hned bylo přejato ze staré gallštiny, hned keltský původ latinského slova byl popírán, a tvrdilo se, že latinské slovo jest

přímo přejato z onoho neznámého pramene, a formy slovanské stejně byly záhadny, leda že se vědělo, že *konь* předpokládá starší **kobnь*.

Klíčem k výkladu obou slovanských slov *konь* a *kobyła* jest, tuším, lat. *cabo*, *-ōnis*, slovo dochované jen v glossách. Ukazuje nám, že slovo to náleželo k *n*-kmenům. U *n*-kmenů, jak známo, vytvořen byl v prajazyku kmenostup. V nom. sing. končily se tyto kmeny na *-ōn* nebo *-ō*, kteréžto koncovky se asi střídaly podle toho, jakou hláskou následující slovo ve větě počínalo: v akk. sing., vok. sing., v nom. pl. a pravdě podobně i v lok. sing. byly tvary s kmenem *-on-*, po případě *-en-*, v ostatních pádech bylo pouhé *-n-* nebo *-ŋ-*. Srv. na př. stind. nom. sing. *rāġā* (prajaz. **rēġo*), akk. sing. *rāġanam* (**rēġonm*), lok. sing. *rāġani* (**rēġeni*), gen. sing. *rāġnaih* (**rēġnos*), lok. pl. *rāġasu* (**rēġisu*). Tento původní stav nezachoval se ve všech jazycích indoevr. stejně; nejzřetelněji vidíme jej v jazyce stind., kdežto v některých jazycích zpovšechněly tvary s jedním z oněch kmenů; v jazycích slovanských pak dále přecházely namnoze k *i*-kmenům.

Stejným způsobem skloňovalo se zajisté i subst. shora zmíněné, tak jako i některá jiná jména zvířat, na př. stind. *ukšā* a *vřšā*. Byl tedy asi nom. sing. **kabō(n)* (či spíše **kəbō(n)*?) = lat. *cabō*, akk. sing. **kabonm*, gen. sing. **kabnos*, dat. sing. **kabnai* atd. V jazycích slovanských nabýly převahy u tohoto subst. tvary s kmenem slabým **kəbn-* = slov. *kon-*, odchylně od jiných subst. *n*-kmenových, kde zpovšechněly tvary s kmenem silným, na př. *plamen-*, *kamen-* atd., a jako ostatní podobná subst., poněvadž v některých pádech shodovaly se koncovky této deklinace s koncovkami deklinace *i*-kmenové (byl to zejména dat. sing. a akkus. sing., kde koncové *-m* a *-im* dalo ve slovanštině stejný výsledek), přešlo i toto subst. k *i*-kmenům, a později ještě, jako tak mnohé jiné *i*-kmeny, k *jo*-kmenům. Tak vzniklo tedy slov. *konь*. Že v jazyce českém, na př., dosud zachovaly se tvary deklinace *i*-kmenové u tohoto subst. (nom. pl. *koně* s konc. zkrácenou, gen. pl. *koní*, instr. pl. *koňmi*), jest známo, srv. ve stč.: *s seych konju ssēdechu*, Hrad. 68^b (konju psáno zvrátnou analogií m. koní), *klož co može, ten to pobra konmy* atd., Alx. V. 142.

Nom. sing. zněl původně, jak shora uvedeno, **kabō(n)*; **kabō* dává lat. *cabō* (a tento kmen nom. zpovšechněl pak ve všech ostatních pádech), kdežto **kabōn* dalo by do slovan. **koby*, srv. *kamy*, *plamy* atd. Onen původní nom. sing. **koby* rozšířen byl příponou *-lā*, známou na př. z lat. *capella* (z pův. **caprolā*), *puella* (**puer-lā*) nebo i z *caballus*, a z mnohých slov slovanských, a tak vzniklo slov. *kobyła*. Že právě nom. sing. u *n*-kmenů bývá podobným způsobem rozšiřován, a že podobné tvoření slov není v jazycích slovanských nic neobvyčejného, ukazuje nejlépe *kamykь*, čes. *kamýk* (= *-kamy* + *кь*), jež je zachováno

u nás dosud ve vlastních jménech, na př. »Na kamajkách« sluje vrch nedaleko Nových Dvorů u Kutné Hory.

Takovým způsobem uspokojivě vysvětlíme si vznik slov. *konь* a *kobyly*. Zůstává neobjasněno ještě slovo *komonь*, jež asi k této skupině také bude náležeti (pak m. *kobmonь).

Také lat. *caballus* nebylo dosud definitivně objasněno. Slovo to jest patrně demin. ke *cabo*. Čekali bychom ale zajisté *cabullus, srv. na př. *homullus* z *homon-lo-s. A tu jest dvojí výklad možný. Jeden výklad by mohl býti, že *caballus* vzniklo z *cabullus assimilací druhé slabiky k první. Tento úkaz není v latině vulgární nikterak neobvyčejný, a slovo *caballus* náleží po výtce řeči lidové, vždyť do literární řeči proniká hojněji teprve v 6. stol. po Kr., až posléze úplně zatlačuje *equus*; srv. o tom výklad Wölflinův ALL VII, str. 316—318. Pro náš případ nejpádnějším dokladem je *falappa* (na př. *flapa* v dial. hornoitál.), jež vzniklo assimilací z *faluppa* »*quisquiliae, paleae minutissimae vel surculi minuti*« (o tom slově psal A. Horning v Zeitschrift für roman. Philol. 25, str. 741). Podobný výklad nejnověji podává také W. Meyer-Lübke pro vulg. lat. *cqlqbra* m. *colubra* a *cqlqstra* m. *colōstra* v Einführung in das Studium der roman. Sprachwissenschaft, str. 121 a ve spise Zur Kenntniss des Altlogudoresischen, str. 19. Druhý výklad by mohl býti ten, že slovo *caballus* je původu galského a zatlačilo pak domácí *cabullus.

Při té příležitosti ukazuji na jednu věc, ačkoliv snad moje počinání bude se zdáti příliš smělé. Všecka slova románská vznikla zcela dle zákonů hláskoslovných z *caballus*, ale pojednou objevuje se nám v jižní Sardinii, v t. zv. dialektě campidanském, *cuaddu*; v. Spano, Vocabolario sardo-italiano, str. 177 (tamtéž jsou tyto odvozeniny: *cuaddigai* »*cavalcare*«, *cuaddigadori* »*cavaliatore*«, *cuaddigada* »*cavalcata*«, *cuaddinu* »*cavallino*«, *cuaddazzina* »*truppa di gente a cavallo*«), kdežto ve střední Sardinii, v t. zv. dialektě logudorském, je pravidelné *caddu*; na camp. *cuaddu* nebylo posud náležitě poukázáno. Jest známo, že na Sardinii zachovalo se v nářečích mnoho rysů starobylych, a že sardinština, kterou nyní Meyer-Lübke uvádí jako samostatný jazyk románský, zachovala mnoho slov latinských, která v ostatních řečech románských zanikla. Nepředstavuje nám ono camp. *cuaddu* lat. *cabullus tak, že vzniklo metathesí samohlásek ze staršího *cauddu? Intervokální *b* a *v* totiž v sardin. zaniká. Metathese samohlásek není právě v dialektě campidanském nic neobvyčejného. Tak nacházíme tu *mueddu* »*morek*« proti logud. *meuddu*, severosard. *niuddu*, sassar. *niuddu* z lat. *medullus m. *medulla* (it. *midolla*); srv. Spano, pak Ad. Zauner, Romanische Forschungen 14, str. 348; dále *farraniu* proti log. *ferraina* »*ferrana*« z *farraginem*, *sartania* proti logud. *sartaina* »*padella*« z lat. *sartaginem* atd. Podobnou metathesí vykládá nejnověji Meyer-Lübke v Zur Kenntniss des Altlog., str. 18 n. také sard.

cumone z *communis*. Jiné doklady pro tuto metathesi samohlásek má ještě Hofmann, *Die logudoreaisische und campidanesische Mundart*, str. 54. Camp. *cuaddu* nám tedy asi ukazuje, že byl asi v latině tvar *cabullus, který pak byl zatlačen novějším *caballus*, ježž si pak vyložíme jedním z obou způsobů shora naznačených.

Zbývá ještě řec. *καβάλλης*; slovo to jest patrně přejato z latiny; jako cizí slovo vykládá je také L. Meyer v *Handbuch der griech. Etymologie* II, str. 206.

Z předcházejícího výkladu slov lat. *cabo* a *caballus* a slovan. *konь*, *kobyļa* vyplývá zajisté především, že slovo to bylo již v prajazyku indoevr. Vždyť vykazuje tak starobyrou deklinaci, a pak výklad, že jména ona do jednotlivých jazyků přejímána byla z některého jazyka neindoevrop., ať vlast se již hledá kdekoli, objeví se nám nemožným. Možno jest sice, že Indoevropané již ve své pravlasti přijali jméno to od některého národa cizího, ale to jest jen možnost, kterou nijak nelze dokázati.

Padesátiletá diskusse o Rukopisy.

Napsal Josef Hanuš.

Z několika příčin odhodlal jsem se k tomuto historickému nástinu půlstoleté diskusse o *Rukopisy*, jak stručně označujeme rukopis Kralodvorský (RK) a Zelenohorský čili Libušin Soud (RZ, LS), sv. Janské evangelium (EJ), české glossy *Mater Verborum* (MV), písně Vyšehradskou a Milostnou (PVyš., PMil.), uznané dnes vesměs za padělky Václava Hanky a Josefa Lindy.

Již předem výslovně konstatuji, že mezi příčinami těmi nejsou nové obrany ani jednotlivá nová svědectví, jež by se byla snad našla na prospěch Rukopisů. Od pověstné obrany Flajšhansovy, tudíž za posledních deset let, postupně vzrůstá jen počet nevěřících a téměř co den nacházejí se nové a nové známky a důkazy o padělanosti Rukopisů a účasti Hankové i Lindové v padělku tom; *pro* Rukopisy nějaké vážné svědectví nepodáno nikde, od smrti Hattalovy, která tak nediskretně strhla závoj s tajemné jeho „obraný“, již téměř půl století česká veřejnost byla v oděna za nos, žádný rytíř se již neobjevil, jenž by byl podstoupil nový veliký zápas za jejich pošramocenou čest. Nesmělá výzva starého obránce Hermenegilda Jirečka (Báseň „Jaroslav“ Rukopisu Kralodvorského. Praha-Brno, 1905) byla příliš skromná a po delikátních poznámkách Gollových, jimiž zrezavělý hrot Jirečkovy argumentace obrácen vlastně *proti* RK (viz ČČH. XI, str. 78 sl.), zanikla bez ohlasu.

Často ovšem ozývají se ještě porůznu hlasy jiných obránců a věřících. Pokud vyznívá z nich *upřímná důvěra* k Rukopisům a drží se v mezích literární slušnosti, která nesnižuje se ke zrádcování odporců, ochotně uznávám se stejnou snášlivostí právo cizího mínění, byť bylo sebe naivnější. Ale reagovati na takové projevy upřímné víry bylo by tuším zbytečno. Citové ty výlevy, ať plynou z nepochopeného patriotismu či jsou milou vzpomínkou z mládí, nejsou dostupny důvodům rozumovým ani sebe pádnějším. Jako onen italský filosof prý se neodvážil pohlednouti do žádného teleskopu, aby snad nezahlédl jím něco, co by potvrdzovalo kacířské názory Galileiho, tak tito pravověrní, jak vím ze zkušenosti, často raději ani nečtou, co psáno proti Rukopisům . . .

Tím spíše smím posléze pominouti mlčením projevy pro Rukopisy, jež pod líčenou vírou ukrývají zcela jiné tendence a zájmy nebo docela tyto nevědecké zájmy a tendence i naprostý nedostatek duvodů zahalují kaceřováním, silnými výrazy a pod.

Podněty tohoto historického nástinu jsou jiné.

Jest to především jubilejní vzpomínka na půlstoleté boje o Rukopisy, a jmenovitě na jejich vyvrcholení a definitivní vyřízení v l. 1886 a následujících, jež v nejednom ohledu mělo epochální význam pro všecken náš vědecký a kulturní vývoj. Kdo s duchem nezaujatým a trochou odvahy zahlubá se do dokumentů Rukopisových sporů z l. 1886 sl., z nesčetných těch článků filologických, historických, aesthetických atd. — Gebauerovy, Gollovy, Masarykovy jsou v tom ohledu zvláště poučné — vlastníma očima se přesvědčí, že ve sporu Rukopisovém šlo nejen o prokázání literárního padělků, jež ovšem mnoho zla způsobil v naší a vůbec slovanské filologii, historii, starožitnostech, nýbrž také o vyšší a širší zájmy, které tolik se dotýkaly vši naší vědecké i kulturní přítomnosti a budoucnosti. Teprve budoucí generace, osobně ve sporech neúčastněné a tudíž objektivnější, dovedou plně oceniti tento kulturní význam Rukopisového boje a zároveň zásluhu mladé české university, jež jediná z našich učených institucí pochopila tyto vyšší tendence sporův a přese všecko kaceřování dovedla je k definitivnímu rozřešení.

Podnětem druhým byly mně porůzné projevy některých mladších slavistů ruských o Rukopisové otázce. Bylo pochopitelné, když veteráni slavistiky, vyrostlí v nadšeném kultu Rukopisů a jejich „nálezce“, zůstávali i po diskussi z r. 1886 sl. pravověrnými. Ale jak o Rukopisech píše (také smýšlejí?) někteří mladší slavisté ruští, Francev (na př. v Očerkách po istorii češskago vozroždenija, 1902), Zabolotskij, Stepovič, jest nám v Čechách po většině učiněnou záhadou, které si ani netroufáme vysvětlovati, již z ohledu na své sympathie k těmto ruským přátelům a k jejich záslužným pracím a snahám o českoruskou vzájemnost.

Ukázati vůči takovým projevům, jež tuším jsou českého původu, že rozřešení Rukopisového sporu na české půdě bylo *palčivou nutností naší národní a vědecké cti* — spor o Rukopisy musil jednou vybojován býti také u nás, od nás a pro nás, pověděl pěkně prof. Goll („Po desíti letech“, ČCH. XI, 3), — že otázka Rukopisová dávno již není *sporná*, nýbrž vyřizena definitivně a tak všestranně, jak to jen při historickém problému lze, a posléze že prokázání padělanosti Rukopisů jest velikou zásluhou nejen pro českou filologii a historii, nýbrž pro celý obor slavistiky — toť jeden z úkolů našeho nástinu.

Posléze třetími motivem byl nám článek Německá kultura a její zkažené plody u nás (v Přehledu 1906, str. 430 sl.). V jeho prologu p. prof. Mareš reaguje totiž na anonymní stať „Před dvaceti lety“ (v Přehledu 1906, str. 389 sl.). Pochopujeme, že p. prof. Marešovi se nelíbí nervósní tón, celá forma i jednotlivosti v anonymní stati té. Ani my nemůžeme se sprátelit s její anonymitou, tím méně s formou a tónem, jsouce přesvědčení, že dnes lze se již divati na celý boj *historicky*, tudíž *klidně*. Po tolika nevyvrácených a nevyvratných důvodech proti Rukopisům, z nichž za dvacet let přes všecko úsilí neotřeseno nic podstatného a jejichž evidence vzrůstá, čím lépe poznáváme dobu českého obrození, není nám potřebí propagovati své názory způsobem, jehož bývalo a bývá užíváno proti nám.

Ale tím více nás překvapuje, když p. prof. Mareš *tak ukvapeně generalisuje*, speciální nepříznivý dojem jediné stati beze všeho důvodu přenáší na celý Rukopisový boj, rysy abstrahovanými ať právem či neprávem s osobností jedné (nebo několika?), *stigmatisuje všechny odpůrce* Rukopisů.

V tom smyslu aspoň vyznívají ironické otázky, v epilogu položené, a jejich palčivého dojmu, stupňovaného váhou jména p. Marešova, neslabuje přiznání neodborníka, že „nechce nic sám tvrditi ani rozhodnouti“.

Odpovídáme k nim, pokud se nás tu týkají, s klidem úplného přesvědčení a po většině vlastními slovy p. tazatele:

1. „Vědecká pravda bojem o Rukopisy byla prokázána tak jasně, že nikdo nemůže jí neuznati, nerci-li odporovati, *jakožto vědecké pravdě*.“

2. Není „třeba utvrzovati pravdu tu stále znova opakováním, že její odpůrci, již mrtví, byli >hřídilové a ignoranti<, kteří nahrazovali nedostatek věcných důvodů surovostí a sprostotou“; na druhé straně však i nejbenevolentnější historik stěží ubrání se dojmu, *vnucovanému samými fakty*, že většina obránců Rukopisů, posud živých i mrtvých, zavedla nejmírněji řečeno „takový způsob obrany, že ukázal, „wo Patriotismus Tugend zu sein aufgehört“ (Goll na uv. m. 3.)

3. „Z boje o Rukopisy povstala strana vědecké pravdy, strana ta provedla potom ještě jiné zápasy za vědeckou pravdu,

kterými pozvedla český život' . . . Místo mnohých dokladů registruji nejvýznačnější: zásluhou strany té rehabilitován největší náš buditel, Josef Dobrovský jako člověk, vlastenec a učenec tolik kompromitovaný právě obránci Rukopisů; ze strany té vyšly monumentální práce Gebauerovy (Historická mluvnice a Staročeský slovník), tak těsně souvisící s Rukopisovými spory, dále náš nejlepší vědecký list, Český Časopis Historický, Dějiny literatury české atd., atd. Odtud zároveň podává se odpověď i k další otázce:

4. Nikoliv tudíž bojem o Rukopisy, jako vědeckou diskussi, nýbrž jinými snahami a zájmy, jež k diskussi se přimísily neprávem a bez viny odpůrců Rukopisů, a malicherností našich lidí a poměrů zmařeny (snad) jiné, pozitivnější podniky vědecké' . . .

Podle vzoru p. prof. Mareše mohl bych správnost těchto odpovědí doložití prostě dlouhou řadou domácích i cizích autorit, k nimž patří nejen všickni slavisté a skoro všichni historikové a filologové naší university, nýbrž i všech universit cizích, kromě zmíněných výjimek ruských. Ale doufám, že tímto historickým nástinem lépe a jistěji dojdou cíle, a snad podaří se mně zároveň přesvědčiti p. prof. Mareše, že patrně nejza zasloužilým do motivů, vývoje a snah Rukopisových sporů, svým ukvapeným generalisováním *bezděky* dopustil se krivdy na mužích, kteří důkazem padělanosti Rukopisů získali si veliké zásluhy o českou a vůbec slovanskou vědu, že *bezděky* prohlásil se pro stranu těch, jež sám v epilogu charakterisuje jako takové, kteří sebe důkladnější, dokumentárně doložené důkazy hravě vyvracejí zlehčováním naší autority', tudíž *na cizím poli filologickém a historickém bezděky posiluje princip, proti němuž ve vlastním oboru, biologickém a fyziologickém, tolik horlí.*

I.

Boje o Rukopisy v l. 1847—1877¹⁾.

V letech 1840—1846 Rukopisové dostoupili zenithu své slávy. Vyšly v té době nejen generální obrany Palackého a Šafaříkova (ve spise „Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache“, 1840; v úvodě a v poznámkách ku překladu hrab. J. M. Thuna „Gedichte aus Böhmens Vorzeit“, 1845), jimiž pod dojmem veliké autority obou obránců a jejich monumentálních děl, nedávno vydaných, zdály se býti vyvráceny všechny starší

¹⁾ Starší spory, počínající již r. 1818, vylíčil jsem podrobně v „Literatuře české XIX. stol.“ I, str. 860 sl., kam odkazuji, dodávaje pouze, že již z nich lze mnoho vyčísti pro zodpovězení otázek svrchu dotčených.

pochybnosti a námítky Dobrovského a Kopitarovy, nýbrž také první díl ‚Výboru z české literatury‘ (1845), jenž textovými ukázkami, literárně historickými poznámkami a hlavně Šafaříkovým úvodem ‚Počátky staročeské mluvnice‘ oficiálně kodifikoval Rukopisy literárně historicky a grammaticky, podobně jako dříve to učinily Palackého ‚Geschichte von Böhmen‘, Šafaříkovy ‚Slovanské starožitnosti‘ a Jungmannův ‚Slovník‘.

Ale radost nad zachráněním ‚ryzích památek dávnověku českého a vůbec slovanského‘, památek, jež ‚das Gepräge ihrer Abkunft für jeden Urteilsfähigen und Unbefangenen deutlich an der Stirn tragen‘, jak pověděl Šafařík aspoň o RK, netrvala dlouho. Již po dvou letech (r. 1847) s neodbytnou silou vracejí se opět pochybnosti Dobrovského, téhož Dobrovského, jehož ryzí charakter, kritičnost a vlastenectví byly obětovány obraně V. Hanky a jeho padělků, a budí starou skepsi, jež znenáhla zachvacuje i památky, Dobrovským ještě nepodezírané, a stále roste nejen námítkami, ale i obranami Rukopisů nejlépe miněnými.

První podnět dal německý učenec Haupt, objeviv (v Berichte über die Verhandlungen d. kön. Ges. d. Wiss. in Leipzig, VIII, 257) v české písni Milostné známky, nasvědčující, že český překladatel neporozuměl dobře staroněmeckému textu, ba užil asi jeho novějšího vydání (Bodmerova). Domnělá originalita české písně Milostné, hájená proti Dobrovskému Svobodou, Hankou, posléze i Palackým (v ‚Gedichte aus Böhmens Vorzeit‘) a ve Výboru, nálezem tím ovšem úplně padla. Že zároveň silně oťřeseno i vírou v starobylost její, potud výslovně neuváděnou v pochybnost, patrně z poznámky V. Nebeského v ČČM. 1853, str. 129¹⁾ a zvláště z článku Nebeského Král Václav I., milostný básník německý (v ČČM. 1854). Formu české písně Nebeský pod dojmem Hauptova objevu označuje za nepravděpodobnou, ano skoro barbarskou, obsah za nejasný a zkrivený, plný podivných omylů, plynoucích z neporozumění staroněmeckému textu. Jen palaeografické dobrozdání Dobrovského a Palackého, pak nemotornost celé věci zdržela prý Nebeského, aby neprojevil přímo pochybnosti o básni, jejíž ztráty ostatně prý můžeme snadno ozeletí.

Co Nebeský dosti zřetelně napověděl, otevřeně vyslovil a prokázal Jul. Feifalik v rozpravě Ueber König Wenzel von Böhmen als deutschen Liederdichter und über die Unechtheit der altböhmisches Píseň milostná

¹⁾ ‚Není k víře podobno, že král Václav (I. neb II.?) česky básnil... Důvody, jež p. prof. Haupt uvedl, aby dokázal, že překlad této milostné písně — sladko-nemotorné veršování — pochází z dob novějších, nepřesvědčily nás ovšem úplně, ale bez velké lítosti se veršů těchto odřikáme, ačkoliv naše literatura ne právě bohata je na dobré básně.‘

krále Václava I. (1857). Česká píseň, zněl výsledek rozboru Feifalikova, jest dosti chatrný překlad německé a vznikla pomocí chybného přebásnění Tieckova a prosaické parafrase Bauschekovy; jest tudíž původu nového a ,velmi nestoudným, protože nemotorným padělkem', při němž účasten byl Hanka. Nález Feifalikův plně potvrdila musejní kommissee (Erben, Tomek, Vocel; také Šafařík byl po přání kommissee účasten při zkouškách), jež počátkem r. 1857 na jeho žádost rukopis zkoušela palaeograficky a chemicky (ČČM. 1858, I, 136).

Výrok této kommissee (v ČČM. 1858, I, 137) jest velmi charakteristický a poučný pro posouzení všech pozdějších oficiálních zpráv musejních o Rukopisech: *„Na první pohled zbudily jak písmo tak inkoust rukopisu v kommissi podezření, a když pouhým již okem a ještě patrněji pomocí skla stopy staršího odstraněného písma pod nynějším textem viděti bylo, vzrostlo toto podezření ještě více a došlo později užitím lučebných prostředků úplného stvrzení. Potřela se totiž některá místa po krajích a v textu sirníkem ammonatým a později v přítomnosti p. prof. Dra Rochlédera ferrocyanovodíkem, i zjevily se docela patrně písmena, ozdoby a známky dřívějšího textu, a sice nejen po kraji, ale pod a mezi řádkami nynějšho textu. Nemůže tedy býti pochyby, že nynější český text na palimpsestu napsán jest. Původní, škrábáním pergamenu odstraněný latinský text nese ale, jak písmena, ozdoby a známky užitím prostředků lučebních se zjevivší patrně dosvědčují, na sobě ráz mnohem novější doby než písmo písně Milostné. Onyno totiž musejí se do 15. stol. klásti, kdežto nynější český text za písmo 13. ano 12. stol. jmin býti chce; nemůže tedy býti pochyby, že výrobek mnohem pozdější doby a s úmyslem podvodu předsevzaté napodobení staršího písma jest.“*

Podle celého tónu zdálo by se, jak hravě zkonstatována padělanost, již nepostřehl dříve ani Dobrovský ani Palacký (týmž hravým způsobem Patera později, ale opět *post festum*, objevil padělané glossy v MV!), a jak s povděkem objev ten publikován. Ale v pravdě nešlo to asi tak snadno ani tak ochotně. Šafařík v listě Pogodinovi z 22. ún. 1857 výslovně konstatuje, že ‚Museum bylo donuceno sestaviti nestrannou kommissi' . . . Jak těžce Musejní výbor odhodlal se k tomuto aktu, vysvítá již z toho, že kommissee výsledek vyšetřování podala již 17. února 1857 v sedění Výboru, ale zpráva ta schválena teprve v sedění 1. pros. 1857! Neméně zajímavo jest, že ve zprávě ani slovem nezminěno písně Vyšehradské, ač také její padělanost zjištěna na žádost Feifalikovu toutéž kommissi, jak zřejmě vyznal Šafařík v témž listě Pogodinovi. Za padělek veřejně ji vyhlásil teprve Hattala (v ČČM. 1858) a Šembera (v Dějinách české literatury, 1. vyd., str. 91).

Třeba si jen vzpomenouti na pokrevní přibuzenství písně Milostné a Vyšehradské¹⁾ s RKZ, EJ a MV, a pochopíme, co znamenal oficiálně přiznaný pád jejich pro vývoj celé otázky Rukopisové, ač jediný Šafařík troufal si to pověděti, a to jen důvěrně v listě Pogodinovi 22. února 1857:

„V prvých dvou sezeních, jichž jsem se účastnil, *propadly žalostně dva staré zlomky*. Jsou to *hanebné padělky* — a padělatele ne nepadno uhodnouti (Š. myslí patrně Hanku!). Kommissie bude ve svých pracích pokračovati a *nepochybně ještě více zdánlivě starých památek propadne*. Avšak de his tacendum, až kommissie své resultáty vytiskne. *Tedy k ostatním ztrátám také ještě tato hanba!*“

Slova tato dobře charakterisují Šafaříka nejen jako učence, jemuž pravda šla nade vše, ale i jako ryzího poctivce a vlastence, jenž plnou pravdu neváhá říci a označiti podvod pravým jménem.

Táž láska ku pravdě a mužná poctivost ukázala se také jiným činem Šafaříkovým.

Žasna nad padělky opět a opět se rodícími a nad lehkověrností, s jakou přijímány od současníků, Dobrovský napsal ve Wiener Jahrbücher 1827 (sv. 37, str. 29): „Jiný padělatel objeví na posměch kritického zpracování českých dějin brzo také Libušino proroctví a Přemyslovy zákony nebo docela Čechovu pout z Indie, ježto může doufati, že nalezne lehkověrné obránce svých nálezů.“

Jako na posměch těmto prorockým slovům Hanka 28. června 1849 v sedění Učené společnosti vytasil se s českým Libušiným Proroctvím, jež také dal otisknouti s pravým latinským textem XIV. stol. v ČČM. 1849 jako památku z první polovice XIV. stol. Ale s novým tímto padělkem, hrubě, až nemotorně, „sušersky“ (J. Truhlář) provedeným, došel výsměchu Šafaříkova (Hanuš, Die gefälschten Ged. 67 sl.). Když Būdinger (v Sybelové Histor. Zeitschr. 1859) ukázal na padělek, Hanka prý zašil proužky do kodexu, z něhož je domněle vyňal, načež zmizely. Teprve v pozůstalosti Dundrově nalezeny opět, ale nikoli originál, nýbrž opět *padělek padělku*, jak patrně z prohlášení chemické kommissie z 16. června 1886 (viz ČČM. 1887, str. 304 sl.).

Všecky tyto události, dosvědčující zřejmě, že *kolem r. 1817 i později daly se u nás padělky a že Hanka byl jich účasten*, přirozeně vrhaly temné stíny také na ostatní, slavenější Rukopisy, i na sám RK, nalezený Hankou, jenž dotud kromě Kopitara nikým veřejně nepodezříván. Přirozeným vývojem věcí tudíž i nad ním kupila se zlověstná mračna. Plnou důvěru měl, pokud byl pouze obdivován; jakmile však dotkl se ho ostrý nožik kritiky, autorita jeho silně se zachvěla.

¹⁾ Rukopis Vyšehradské písně v Museu nyní chovaný jest padělkem prvního falsifikátu, jenž zmizel! (J. Truhlář v Archiv für slav. Philol. X, 100.)

Prvý takový pokus kritického pitvání RK učinil s plnou benevolencí a důvěrou v RK Tomek v rozpravě Příběh o dobytí Prahy od kníže Oldřicha na Boleslavovi Chrabrém r. 1004 (v ČČM. 1849).¹⁾ Na základě svých místopisných studií pražských Tomek konstatoval vážnou záhadu v básni o Oldřichovi: v básni město Praha jest opevněno a mluví se o bráně k mostu přes Vltavu, což ve pramenech do XIII. stol. je neslyšáno. Básník měl tudíž na mysli Staré město z XIII. stol., a *sepsání básně v dochované podobě pochází nutně až z XIII. stol.*

To byl zřejmý návrat ke střízlivým názorům Dobrovského a zároveň první klín do mladších teorií Palackého a Šafaříkových o lidovém původu všech básní RK a jejich vzniku hned po událostech opěvovaných. Pošnutím Oldřicha do XIII. století Tomek učinil *první* krok na cestu, jež nutně vedla k názorům Feifalikovým o umělém vzniku RK a dále k poznání novodobého původu jeho.

Nebylo to jistě náhodou, že po těchto těžkých ranách Hanka vydal nejen desáté vydání RK i „jiných výbornějších národních zpěvoprávných básní“ (1851), ale také Polyglottu RK (1852). Zvláště tato neobyčejným množstvím překladů do většiny evropských jazyků měla být jistě, jak dobře to vystihli již Feifalik a J. Truhlář, protiváhou proti pochybnostem znova se rodícím a měla tudíž podobný účel jako snad líčená neohrabanost padělků „Libušina Proroctví“. Ale nebezpečí Hanka nczazehnal. Každá nová rozprava přinášela nové pochybnosti o RK, byť to byla obrana jeho, sebe lépe míněná!

Patrně to na obsírném článku V. Nebeského, Kralodvorský rukopis (v ČČM. 1852 a 1853), motivovaném Hankovou Polyglottou a tuším i Hankou samým. Psán na pohled s plnou důvěrou v RK, bránil čistě lidového a tudíž prastarého původu i jeho epických básní nejen proti Kopitarovi, ale i proti Tomkovi, jeho básnické hodnoty proti Mickiewiczovi a paní Talvj, a přece v celku — generální revisí názorů a prací o RK — i četnými jednotlivostmi upravoval cestu Feifalikovi a jiným pochybovatelům, ba tajil snad, ovšem jen mezi řádky, i vlastní pochybnosti Nebeského.

Již konstatování skrovných vědeckých výsledků posavadních rozprav o RK (kromě článků Dobrovského, Palackého a Šafaříkova) jest významným doznáním, že RK byl potud jen obdivován, nikoli kriticky zkoumán. Feifalik začal své pochybnosti o RK docela stejným způsobem. Jakmile však Nebeský v duchu tohoto oprávněného vlastního postulátu hlouběji analysoje RK,

¹⁾ Srov. Nár. Nov. 1849 č. 116, kde dotčeno, že mínění Tomkovo narazilo na odpor „obou starších zpytatelů dějin“ (Palackého a Vočela?).

každou chvíli odkrývá okolnosti, které již v nejbližší době ukázaly se velmi nebezpečnými pro otázku pravosti RK.

Tak Nebeský konstatuje s novým důrazem osudnou osamocenost RK ve staročeské literatuře, od níž RK „liší se formou, obsahem a celou bytostí tak, že opravdu nic společného nemají nežli českou řeč, ačkoliv i tu — podobně jako v pravopise — ohromný rozdíl mezi nimi se vyskytuje“ (ČČM 1852, str. 160). Pro otázku pravosti tato okolnost (Šafaříkovo *den a noc!*) stala se záhy hojně citovanou námitkou (již v Tagesbote) a Feifalik důsledněji než Nebeský dospěl jí ku přesvědčení, že RK nemohl býti v staročeské době ani sepsán ani opsán.

Stejně významná jsou přiznání, že Hauptovo podezření písně Milostné vrhlo stín i na RK, že Hanka občerstvoval vybledlá písmena RK (jako kdysi Linda v *padělané* písní Vyšehradské!), dále přesný důkaz, že Kosmas neznal zpěvů národních a jmenovitě nečerpal z písní podobných RK (proti Svobodovi, Palackému, Šafaříkovi a j.), že báseň Oldřich shoduje se překvapujícím způsobem s vypravováním Hájkovým, že epické zpěvy RK mají četné stopy cizích živel ve formě i v obsahu, patrné známky umělého původu jejich (strofický rozměr v Beneši; cizí turnaj v Ludiši; epizoda o Kublajevně a kult P. Marie v Jaroslavu), že jsou patrné shody mezi básněmi Oldřich, Záboj, Čestmír, Beneš (tušení jediného skladatele epických básní RK!), že jednotlivé básně působí hojně rozpaky četnými chybami, interpolacemi a vůbec mají „dosti temných stránek“.

Připočteme-li k těmto významným nálezům Nebeského v RK jeho problematické výroky o LS,¹⁾ — Nebeský nepojal ho do své rozpravy, ač téměř nerozlučně souvisí s RK, jak opětovně vyznává, — o písní Milostné a Vyšehradské, pak věru se divíme, jak v bezprostředním sousedství jejich mohla obstáti ta skalopevná, na pohled nade všechny pochybnosti vysoko povznesená důvěra Nebeského, kterou opět a opět až slavnostně osvědčuje.

Ale neméně překvapuje nás v článku Nebeského ještě jiná věc: skoro týmž slavnostním způsobem a stejnými superlativy Nebeský se vyslovuje také o Hankovi. Kdežto Šafařík, Palacký, Jungmann, Kollár a j. zpravidla označování pouhými jmény, bez zbytečných pochvalných přívlastků, jméno Hankovo objevuje se neobyčejně často s epithety: „ctihodný, zasloužilý, výtečný a velezasloužilý, dobromyslný nálezece RK, poetivý horlivec“ atd. Kde to jen lze, Nebeský zasypává ho chválou, jako nikoho jiného: „Hanka patří nejen mezi nejčinnější, ale i *nejšťastnější* (!) pěsto-

¹⁾ Nebeský již připouští, že ani „vítězná zajisté obrana se strany pp. Šafařika a Palackého nebyla s to, aby všemu nedůvodnému podezření konec učinila“ (ČČM. 1852, IV, 160), že „báseň v dobách pozdějších (a nikoli po události) složena býti mohla“ (t. 1853, 118 pozn.). I názor Nebeského o Dobrovském, „tehdejším velmistroví kritiky“ (t. 1853, I, 125), jest patrně jiný než v „Denkmäler“.

vatele starožitnin našich' (str. 140); „nazývá se vděčným (!) žákem slavného mistra Dobrovského a za jeho duševního dědice (!) dilem se považuje' (t. 141) . . .

Ti, kdo znali bystrost Nebeského, jeho zálibu v ironii a zároveň poměr jeho k Hankovi, nikterak přátelský — Hanku Nebeský prý nazýval „ignorantem z prvního dvora' (Archiv für slav. Philol. 1904, str. 151) — nemohli býti na rozpacích, že Nebeský své pochvalné superlativy o Hankovi učenci, poctivci, vděčném žáku a dědici Dobrovského *nemínil upřímně, nýbrž ironicky.*

Tato ironie vrhá pak podivné světlo nejen na jeho záhadné výroky o LS, písničkách Vyšehradské a Milostné, ale také na jeho okázalou obranu RK a nutně budí podezření, že Nebeský již tehdy byl velmi blízek pochybnostem, ač-li již svým oblíbeným způsobem, t. j. mezi řádky a ironicky, jich neprojevil. Pozdější ironické články Nebeského o RK činí to stejně pravděpodobným, jako nedůvěra Hankových přátel k Nebeskému, kteří ironie ty patrně vycitili.

Nepříznivý dojem, jež celkovou záhadností i četnými jednotlivostmi způsobila rozprava Nebeského, sotva oslabil článek J. E. Vocela, Aesthetický význam básní RK, zvláště Zábøje a Jaroslava (v ČČM 1854, str. 440 sl.), přesvědčivě prokazující, že Jaroslav nemůže býti původu lidového, nýbrž v obsahu i formě zřejmě prozrazuje skladatele umělého, jenž sice vyšel z domácí básnické školy, vzniklé z ducha proudu národního, ale byl již dotčen cizím romantickým živlem a básně svou přízrakem dle nových oblíbených vzorů cizích ideou náboženskou.

Uvidíme níže při Feifalikově spisu, jak osudný byl tento objev, a právě tak osudné byly i jiné nálezy v RK: k parallelám s Igorem a srbskými i ruskými písněmi, nalezeným N. Bergem, Siemieńským, W. Grimmem a Kopitarem, přibýly překvapující paralely s Iliadou, Aeneidou, ba i s Tassovým Osvobozeným Jerusalemem. Vocel, právě jako Nebeský a Tomek, nevyvozoval ještě ze svých nálezů důsledků, ale tím horlivěji vyvozovali je jiní.

Feifalik v rozpravě o Závěši z Rosenberka a králi Václavovi (1857) básně RK označuje již jako „fremdartig“ a výslovně žádá jeho důkladné zkoušky. Ještě zřetelněji Feifalik v rozpravě Bilbis und Běs (Zeitschrift für österreichische Gymnasien, 1858) vyslovil přání, jako Nebeský, aby se konečně přestalo s pouhými vlasteneckými deklamacemi a přistoupilo ke kritickému zkoumání RK, jež prý bude vděčnější, záslužnější *a povede asi k výsledkům netušeným.*

A stejné pochybnosti ozvaly se také s jiných stran. Neue Preussische Zeitung přinesla v lednu 1858 dopis z Prahy, prohlášený podporou RK (Krit. Blätter 1858, I, 23), Jan Ign. Hanuš veřejně vyslovoval formální padělanost LS (Krit. Blätter 1858, III, 141), Wenzig žádal za zkoušku RK. Největší sen-

sací způsobil anonymní (Nebeskému asi mylně připisovaný — ani Palacký nemyslí na Nebeského, nýbrž na Kuha!) feuilleton *Handschriftliche Lügen und palaeographische Wahrheiten*, jež vyšel prý, po mnoha polovičních slovech, tajuplném šeptání a povážlivém naznačování (Palacký, *Drobné spisy* III. 558) v *Kuhově Tagesbote aus Böhmen* (1858, č. 276 sl.). Anonymem za nepochybné padělky prohlášeny píseň Krále Václava (podle Palackého, Haupta, Feifalika), píseň Vyšehradská (podle Šembery), Libušino Proroctví (podle Šafaříka) i Libušin Soud. V tento ovšem prý posud pevně věří Hanka, Palacký a Šafařík, avšak jejich důvěru vyvažuje odsouzení Dobrovského a Kopitarovo, ba i názory Palackého z r. 1829; nadto nejnovější nálezy při písni Vyšehradské a Milostné ukázaly, že autority Palackého a Šafaříkova nejsou neomylné. O Palackého zvláštní staročeské škole písařské měl prý by se ostatně také vyslovit Hanka, dodává Anonymus s patrnou ironií.

S menší rozhodností Anonymus psal o RK. Pronesl pouze pochybnosti plynoucí z toho, že RK spolu s oněmi padělky otiskován jako nějaké *corpus poeseos veteroboemicae*, že básně jeho jsou obecně uznávány za literární unika (Šafaříkovo den a noc!), že jsou prohlašovány za národní písně, jež prý bývaly mezi lidem hojně rozšířeny — a přece nic podobného nikde nezachováno (leďa „Jelen“ při padělané písni Vyšehradské!), ač soudě podle zlomku RK, podobného moderní anthologii, musilo toho býti mnoho; s touže tendencí ukázáno na podezřelé historické motivy (Šternberk), Hankovo osvětžování písma, prozrazené 1853 Nebeským, pochybnosti Feifalikovy a Siedlový a váhání se zkouškou RK, k níž nedávno ještě prý vyzýval Wenzig.

Lze si snadno představit, jak ohromný poplach nastal tímto anonymním článkem v *Tagesbote* mezi věřícími v RK i LS — a takovou byla tehdy kromě skrovných výjimek všecka česká i slovanská veřejnost — a jmenovitě v kruzích blízkých Museu a jeho bibliothekáři Hankovi. Ale dříve, než bylo možno se vzpamatovati z prvního útoku, učiněn již útok druhý, ještě mnohem nebezpečnější. *Tagesbote* v podstatě jen konstatoval a obratně seskupil starší námítky proti PVys., Mil., LS, nepřinášeje nových. O RK pak vyslovil pouze pochybnosti, ovšem silně ironické. Nový odpůrce však, Max Büdinger, ve svém článku *Die Königinhofer Handschrift und ihre Schwestern* (v *Sybelově Histor. Zeitschrift* 1859) nejen opakoval starší pochybnosti Palackého o obsahu RK a pochybnosti Kopitarovy o podezřelém způsobu i místu nálezu, o veršové formě, tolik rozdílné od ostatních básní staročeských té doby a tolik upomínající na srbské zpěvy junácké, o podezřelé anthologii RK, nýbrž přinesl i nové vážné námítky, vyplynulé z historického rozboru Oldřicha (opětne dosazení Jaromírovo na trůn, jež Palacký pokládal za neznámé před r. 1829 a tudíž za významné svědectví pro nemožnost pa-

dělkou r. 1817, konstatoval z Dobnera!), Jaroslava (patrná souvislost s Hájkem atd.) a Beneše. Klidnou, věcnou argumentací, motivovanou podle výslovného přiznání nedávnou imposturou Libušina Prooctví a pádem písně Milostné a Vyšehradské, jež nutí „všecky ostatní dary z ruky Hankovy přijímati se zvláštní opatrností“, Büdinger chtěl vzbuditi „střízlivou diskusi v úzkém kruhu odborníků“, jež jediné — a nikoliv agitace v novinách a shromážděních — by mohla dovésti k cíli.

Ale rozumných těch slov nedbáno ani na české, ani na německé straně.

„Zřídka kdy která literární pře“, vypravuje očitý svědek Palacký (v Drob. spisech III, 576 sl.), „rozproudila nejen odborníky, ale i vzdělané čtenářstvo vůbec v tak širokých kruzích a měrou tak vysokou, jako spor o RKZ r. 1858. Nejen voškeré české novinářstvo živě se ho zúčastnilo a označovalo každý jeho obrat výkřiky, jak právě odpovídaly jednotlivým náladám; ba i v Německu bylo jen málo novin a časopisů, které by tomuto zjevu nebyly věnovaly pozornost; bylo o něm mluveno v Polsku a Rusku, u Jihoslovánů, v Dánsku a Švédsku. V Čechách událost ta za krátko se stala tak říkaje rodinnou věcí celého národa. V Praze zajímala v denních rozhovorech přední místo nejen v kruzích literárních, nýbrž i na místech veřejných, v hostincích, v kavárnách, ano i v menších hospůdkách . . . Ve Vídni poutala pozornost učených kruhů i uprostřed vřavy válečné.“

Z příkrého, podrážděného tónu i z osobních a národnostních inkriminací v tehdejších obranách a replikách ještě dnes členář vycituje, jak vše bylo rozechvěno, pobouřeno, do krajnosti rozvášněno.

Jediný muž dovedl tehdy, aspoň na venek, zachovati olympický klid a proti těžkému podezření falsátora, podvodníka zahalil se v augurské mlčení — V. Hanka. Dnes ovšem, kdy prokázána falsifikace Rukopisů a vynikající účast Hankova v ní, rozumíme tomuto mlčení. Ale bylo a musilo býti podezřelé lidem jen trochu skeptickým již r. 1859, jak patrně na př. z článku Tomkova, Svědectví o nalezení Libušina soudu (v ČČM. 1859). Na základě zprávy Romana Voříška (otiskované Tomkem v Lum. 1859, č. 6), zápisu Krolmusova z r. 1850, založeného na vypravování malíře Frt. Horčíčky, jež opět dovolával se svědectví (již z r. 1819!) nepomuckého děkana Frt. Boubela, kterémuž Jos. Kovář nález svůj nejprve ukázal, Tomek došel resultátu, že Jos. Kovář nalezl Libušin Soud náhodou r. 1817 mezi starými spisy v hospodářském sklepě na Zelené Hoře (odtud název rukopis Zelenohorský!), a obáváje se své německé vrchnosti, poslal jej tajemně a anonymně v listopadu 1818 nejvyššímu purkrabímu hrab. Kolovratovi pro Museum.

Nález tento, byť byl sebe bezpečnější, ovšem nedokazoval nikterak ještě pravosti LS — dnes nám svědčí leda o tom, že

padělatelé pokoušeli se pomocí J. Kováře LS „nalézt“ na Zelené Hoře, asi jako dříve Hanka RK „nalezl“ ve sklepech kralodvorském. Ale přes to byla zpráva ta *tehdy* nesmírně významná, již proto, že zvláště tajemné a anonymní zaslání LS od první chvíle budilo podezření.

Hanka — podle výslovného svědectví Tomkova — znal toto „tajemství“ Horčíčkovy již od r. 1850 (tento Horčíčka byl však důvěrným přítelem Hankovým již aspoň od r. 1819 a jistě již dříve, neboť byl svědkem při Hankově sňatku!), ale *nezmínil se o něm ani r. 1858*, kdy Krolmus (opět dobrý přítel jeho) výslovně jej vyzýval, aby tajemství prozradil, nabízejce se mu s přáteli za svědky; ba mlčel i tehdy, když Voříšek sliboval mu k nastávajícímu přelíčení s Kuhem „podstatný“ důkaz pravosti LS! Mlčení Hankovo za takových okolností prozrazovalo zajisté velmi mnoho, jmenovitě také, že *Hanka mystifikaci s LS dobře znal!*

Právě tak apathicky Hanka choval se k těžkým obviněním Anonyma z Tagesbote; k žalobě odpovědného redaktora Kuha *musel bít podle Tomka téměř donucen!*

Jednání tak přepodivné nemohlo pak ovšem býti vyváženo ani problematickou přísahou Hankovou, že RK opravdu „našel“, ani odsouzením Kuhovým, a tím méně *neshodnými a nespolehlivými* výpověďmi svědků nálezu Hankova, mužů prostoučných a nevzdělaných, někdy docela okolím Hankovým přepracovaných, kteří po 40 letech snažili se dosvědčiti, že Hanka ve věži kralodvorské RK prý opravdu našel!

Avšak ani obrany odborníků nebyly o mnoho šťastnější. Jos. Alex. Helfert ve své dialektické republice dal vlastně Bűdingerovým hlavním námitkám, historickým, za pravdu (Max Bűdinger und die Kőniginhofer Geschwister, Prag 1859). Nebeský (RK a p. M. Bűdinger v ČČM. 1859, II, 198 sl.) námitky Bűdingerovy nazývá sice „velmi nepatrnými, stranickými, tendenčními“, posmívá se za příčinou pověstného omylu Bűdingerova s bubny jejich „vysoké kritické vědě“ — ale nejosudnějších námitek, jmenovitě křiklavých shod s Hájkem, nevyvrátil a proto na váhu proti Bűdingerovi kladl příznivé palaeografické dobrozdání Pertzovo, Bűdingerovu neznalost češtiny a Rukopisu, bídné mrzáctví padělků Libušina Prorocství (proti mistrovství RK!), domnělou nemožnost padělení RK r. 1817 po stránce básnické dokonalosti i vyřibenosti díkce, domnělou filologickou správnost staročeštiny RK, opět a opět prý utvrzovanou novými nálezy (*strážě, sedm, krví* jednoslabičné; ale vše to známo bylo již Hankovi, jak patrně z I. vydání RK 1818, a nikoliv teprve objeveno Jirečkem r. 1859!).

O nic přesvědčivější nebyla ani druhá apologie Nebeského (Nová akta ve při o RK, v ČČM. 1859), opírající se o silně problematické svědectví Štovičkovy z r. 1859, jenž prý

r. 1803—4 RK vidával (jako 14letý chlapec!), již tehdy poznal, že psán česky, a v září 1859 v RK (v Museu), ač zatím svázán a forma tudíž změněna, poznal týž rukopis, ježž vidával v mládí před 55 lety (!!), ba poznal také, že některá písmena osvěžována!!

Druhá akta Nebeského, totiž listy Svobodovy Hankovi, týkající se RK, nasvědčují nejvýše, že Svoboda nebyl účastníkem mystifikace — ač-li Hanka Museu, kde zachovány, odevzdal všecky — nikoliv však, že by RK proto nutně byl pravý.

Posléze dodatkem budiž ještě poznamenáno, že váha těchto obran Nebeského ještě značně poklesla známou a odjinud dosvědčenou jich vynuceností. Článkem o Milostné písni Václavově a silně ironickou rozpravou o RK Nebeský ocitl se v kritické situaci v Museu, takže byl mu přikládán — asi neprávem — i anonymní feuilleton v Tagesbote. Aby z této situace vyvázl, bránil nyní RK svým ironickým způsobem, ač v nitru choval ne-li nedůvěru, tedy jistě aspoň pochybnosti, a ač Hanka, jehož vlastně hájil, byl mu velmi nesympathickým.¹⁾

Útoky Anonyma v Tagesbote i článkem Bűdingerovým nejcitlivěji byl zasažen Palacký, hlavní obránce LS a zároveň historický vykladatel RK, jímž řídil se i v ‚Dějinách‘. Proti oběma útokům Palacký odpověděl s patrnou nechutí dvěma významnými články, a sice proti Anonymovi z Tagesbote článkem Rukopisné lži a palaeografické pravdy (v Bohemii 1858, 5., 6. a 10. list.; po česku v Drob. spis. III.) a proti Bűdingerovi rozpravou Staročeské rukopisy a jejich kritika (v Sybelově Histor. Zeitschrift 1859, III. sv., str. 87—111; pak v Gedenkbblätter a v Drob. spis. III, 569 sl.). Význam obou článků neleží však v meritorní stránce jejich obrany; v tom ohledu není tu téměř nic nového. V článku prvním Palacký opírá svou důvěru v LS, o jehož pravosti ‚nyní více než kdy jindy jest přesvědčen‘, pouze o starší rozbor v ‚Die Ältesten Denkmäler‘, jímž pokládá diskussi za vyřizenu; činí tak se svého stanoviska ovšem právem, protože proti LS nových námitek nepodáno a apologie ‚Älteste Denkmäler‘ dotud nikým a jmenovitě ne Anonymem v Tagesbote, spoléhajícím na starší námítky Dobrovského a Kopitarovy, nebyla zvrácena.

Rovněž při RK ukazuje opět na nezávadnost po stránce palaeografické, kterou pokládá za nejpádnější důkaz pravosti, a na nemožnost padělků v době kolem 1817 vzhledem k nedostatečným tehdejšími vědomostem filologickým (celý organismus jazyka, jak jej RK poskytuje, nedal se abstrahovati z čes. památek před r. 1817 známých; za své bytí děkoval by ještě nepochopitelnější božské intuici‘ (str. 566) — a vzhledem k tehdejšími vědomostem historickým, ježto dat o Beneši a o Jaromírovi

¹⁾ Viz J. Truhlářovy Dozvuky ke sporu o RKZ v Athenaeu 1888, str. 250 sl., a Jar. Golla Historický rozbor, str. 58 sl.

nikdo v Čechách před r. 1829 nemohl znáti (ač poslední datum znal již Dobner) a padělatel byl by prý tudíž musil býti nadán darem prorockým.

V článku druhém citováno na obranu LS badání Tomkovo stran nálezu LS (kdoby z něho ještě nedovedl nabýti přesvědčení, tomu asi není pomoci, str. 573).

Právě tak Palacký důvěřuje soudnímu vyšetřování o nálezu RK a výsledku svědků a soudí, že oběma nálezy dlouhý spor rozhodnut na prospěch obhájců a že leda o stáří Rukopisů může se ještě diskutovati.

Priznávám se upřímně, že mne tato důvěra Palackého pro dobu kolem 1860, ba ani později, nepřekvapuje. Ducha tak houževnatého ve svých názorech, vyrostlého v tradicích Rukopisových, přesvědčeného z prací Hankových i z vlastních zkušeností o skrovném talentu jeho, nemohly ještě zviklati jednotlivé námitky, pronášené v té době, tím méně, že tolik okolností zdálo se svědčeti *pro* Rukopisy (zvláště stránka palaeografická a jazyková), a váha námitek proti Rukopisům zvláště pro Palackého zeslabována byla jednak osobními invektivami, jednak německým (vídeňským) po většině původem jejich.

S těmito okolnostmi a s nechutí odtud vyplývající souvisí tuším nejen autoritativnost, nýbrž i věcná slabost obrany Palackého proti Bűdingerovi, již Pekař právem nazývá ‚nejslabší prací Palackého‘ (v Ottově Slovníku Naučném v článku Palacký str. 59 b). RK proti Bűdingerovi hájeno opět jen palaeografickou nezavadností, nemožností padělků r. 1817 (domnělý padělatel by byl musel býti pravým faenomenem co do geniálnosti a učenosti zároveň! 584) a pod. Ale jádro námitek Bűdingerových, nové námitky historické, historik Palacký *nechává nevypracěny*, ba nedotčeny. Obmezuje se na nervosně autoritativní jejich odmítnutí, nazývá je ‚tkanivem logických omylův a qui pro quo, nepřekonatelným jen v mělkosti a drzosti svých tvrzení‘. A když Bűdinger ve své replice (v témž časopise) jistě právem konstatoval, že článek Palackého jest prázděn všelikého nového, k věci patřícího důvodu a že Palacký jako jiní postavil proti střízlivému uvažování jen sentimentální, rozumným důvodům nepřístupnou vášeň, Palacký odkázal na Nebeského rozpravu (v ČČM. 1859), kterou prý Bűdingerovy hlavní výtky podrobeny obšírné a důkladné, ba zrovna zničující kritice!

V nových nějakých důvodech pro pravost RKZ tudíž nespočívá význam článků Palackého. V čem tedy? V osudných důsledcích, jež některé názory a výroky Palackého měly pro budoucí diskusse Rukopisové.

Jest známo ze životopisu Palackého, Havlíčkova atd., jak těžké doby nastaly v Čechách po reakci, jež dostavila se po jaru svobody r. 1848. Jmenovitě Palacký a jeho přátelé (Havlíček) zažili mnoho trpkých zkušeností a zklamání, pronásledování se

strany policie, invektiv se strany německé; v obou odpovědích zkušenosti ty ozývají se způsobem až dojemným.

Za těchto trpkých dojmův a v této osudné době vysloveny nové pochybnosti o Rukopisech, a to téměř vesměs od učenců *německých*, jmenovitě vídeňských, kde staré pochybnosti Kopitarovy stále se držely. Ukázal jsem výše, jak starší ty pochybnosti byly přirozené a nutně vzkříšeny vývojem Rukopisové otázky, jmenovitě prokázáním falsifikace písně Vyšehradské, Milostné a Libušina Prococtví, nálezem Tomkovým v básni Oldřich i problematickými obranami Nebeského, jenž ukázal tolik nových záhad v RK. Ale za okolností zmíněných sotva lze se diviti, že v nových útocích proti RKZ Palacký (a také Šafařík) spatřoval pokračování staré zášti německé proti českému národu a jmenovitě proti sobě, tím spíše, že každý rozbor RKZ, národnostně tak silně zabarvených, nutně vedl také k diskussím národnostním, a diskusse německých protivníků RKZ, a zvláště ohlasy jejich v německých novinách, kde vzbudily veliký jásot (Palacký), nezněly ovšem pro český národ nijak lichotivě a často hodně tendenčně zabarveny.

Toto své mínění Palacký napověděl již v odpovědi své Anonymovi z Tagesbote, významně napsav o pochybnostech Dobrovského stran LS: „Avšak Dobrovský byl muž poctivec, který nesledoval účelů vedlejších.“ Zřejmě Palacký je vyslovil v článku proti Büdingerovi, kde hlavní důvod podezřívání vidí v „nepřiznání a nevráživosti Němců, kteří jménem německé vědy drze a hlasitě pronášejí své podezření, jsouce odedávna (od dob Kosmových) nakloněni, Slovanu, svému nejbližšímu příbuznému v genealogii národů, upírati práva rovnocennosti a pokládati ho a nakládati s ním jako s plemenem nižšího druhu, jež od přirozenosti jest čistě barbarství a otroctví, neschopné odjakživa, aby v sobě a ze sebe rozvinulo zárodky vzdělání.“ Správně odtud Palacký vyvozoval obecný zájem v Čechách o spor Rukopisový. Jak hluboko kotvilo toto přesvědčení v Palackém, patrně ještě z jeho „Gedenkbücher“ r. 1874. Otiskuje tu totiž (str. 214) tři obranné rozpravy o RKZ, Palacký poznamenal: „Mezi zjevy, které charakterisují Bachovu periodu reakce v Rakousku (1849—59), v řadě ne poslední stála také snaha, zadržeti povznesení, kterého česká národnost dosáhla v krátké době svobody od 1848—49. Poněvadž k probuzení a rozšíření národního sebevědomí, vedle jiných příčin, spolupůsobily také staré nově objevené poklady české literatury a mezi nimi především RK, uznalo Vídeňské „Comité pro veřejné mínění“ za dobré, opět užiti prostředku oblíbeného kdysi již od prvního c. k. dvorního slavisty B. Kopitara, aby ony poklady byly učiněny co možno nejvíce neškodny tím, že se pravost jejich popírala a upírala se jim, jakožto moderním falsifikátům, také všechna vnitřní hodnota. Rozpravy ve feuilletonu „Tagesbote aus Böhmen“ (říjen 1858), proti nimž smě-

foval můj následující článek, ve sporu onom učinily epochu, za notorické podpory, ne-li spoluúčinkování, tehdejšího Pražského policejního úřadu.'

U Palackého jest takovéto domnění, jak již zmíněno, psychologicky pochopitelné a omluvitelné. Rovněž chápeme, když po Palackém opakují je ostatní *tehdejší* obránci proti německým pochybovatelům, na př. Šafařík, Nebeský, bratři Jirečkové, ač nelze zapřít, že boj Rukopisový, sám o sobě vedoucí k prudkým konfliktům, tímto přimíšením palčivé otázky národnostní nabyt ještě větší vášnivosti, která byla velmi nebezpečna všemu klidnému, vědeckému diskutování.

Ale přímo osudné bylo, když podezření, pochopitelného pro dobu Palackého, vykořisťováno také později, kdy *poměry a osoby docela se změnily*. I proti Šemberovi, Vaškovi v l. 1878 sl., ba i proti Gebauerovi, Gollovi atd. r. 1886 sl., tudíž proti mužům, jejichž české, vlastenecké smýšlení povýšeno bylo nade všecko podezírání, užito stejné zbraně, tehdy ničím neodůvodněné, když každý odpůrce RKZ ještě l. 1886 staven na pranýř jako zrádce národa.

Křivdili bychom Palackému, kdybychom i tento nepěkný způsob obran RKZ přičítali na jeho vrub. Právě Palacký v člancích svých opětovně prohlašuje, že ,by nijak nezazlíval odborníkovi, jenž by smýšlel o LS jinak', že ,v pravdě vědeckému rozhovoru nechce a nebude se nikdy vyhýbatí', a žádá, aby Miklosiá, jehož pochybností Bűdinger se dovolával, vyslovil *veřejně vědecké důvody*, jak jsou důstojny jeho vědecké pověsti (580).

Právě tak významné bylo pro budoucí diskusse o RKZ Palackého *přeceňování stránky palaeografické* vzhledem ku přesnosti staré památky.

Již v první rozpravě Palacký prohlásil stránku palaeografickou za nejdůležitější, poněvadž prý i ,pro ostatní dáva měřítko a rozhodnutí; neboť je-li něco palaeograficky starým a pravým prokázáno, nemůže ani filolog ani historik v tom viděti závalu a odmítati to, nýbrž musí to přijmouti a theorii svou dle toho zaříditi.'

Podobně napsal v rozpravě druhé (Drob. sp. III, 577): ,Je-li památka palaeograficky nezávadná, její obsah má hned vážnost, kterou starožitník i jazykozpytec musí uznati a přijmouti, jevíž se ostatně podávaný obsah sebe nápadnější nebo nesprávnější!'

Také na toto nesprávné stanovisko postavili se r. 1886 sl. odpůrci Gebauerovi a odmítali nesčetné filologické námitky jeho, ovšem marně, ale zároveň také neprávem, ježto zatím MV a EJ, Palackým tolik hájené, ukázaly se padělky právě se stanoviska palaeografického, čímž vlastně domnění Palackého padlo jako mylné.

Kdyby Palacký byl věděl o padělku MV a EJ, jak o tom věděli obránci v letech 1886 sl., sotva by byl zůstal při své důvěře v LS, zvláště když výslovně napsal (str. 581), že LS a EJ souvisí jazykově tak úzce, že „s pravostí jedné také pravost druhé památky nutně stojí neb padá“, a svou lásku k vědecké pravdě osvědčil nejen celým životem, uznáním padělku Ossiana, o němž kdysi horoval, ale také významnými slovy svého článku proti Büdingerovi: „Počestění celého Německa s jeho neonečnými poklady nebylo by ještě dostatečná odměna, která by mne přiměla, abych vědomě tvrdil něco nepravdivého.“

Stejně nesprávné bylo, když obránci ještě v l. 1886 sl. kryli se autoritou Palackého i stran RK.

Ovšem Palacký o palaeografické stránce RK vyslovil se co nejpochvalněji (str. 562).

Avšak po fotografickém vydání RK od Vrtátka Palacký sotva by byl napsal takové parere. A i kdyby je byl napsal, nebylo možno po pádu MV a EJ dovolávati se ho na důkaz pravosti RK, neboť téměř stejnými slovy Palacký vyslovil se také o MV a EJ, a přece to byly padělky, ovšem, jak plyne právě z posudku Palackého, padělky *mistrné* po stránce palaeografické.

Stejným neprávem obhájci RK dovolávali se r. 1886 sl. také autority Palackého vzhledem k Hankovi, ukazující jmenovitě na výrok Palackého, že by Hankovi nevěřil, ani kdyby se přiznal, že padělal RK (Bohemia 1858, č. 292).

Průkaz padělku MV a EJ, při nichž Hanka asi jediný měl účast, ukázal padělatelské umění Hankovo ve světle docela jiném, od Palackého netušeném. Kdo dovedl palaeografický a filologický padělek MV a EJ, jenž Palackému zdál se stejnou nemožností,¹⁾ dovedl palaeograficky a filologicky (nikoliv básnicky) padělati i RKZ.

Mohlo by se zdáti, že snad naše slova o Palackém vyznívají příkře, že snižujeme velikou a zaslouženou jeho památku. To by byl omyl. My právě naopak ukazujeme, že obhájci l. 1886 brali nadarmo veliké jméno Palackého, neprávem chyby své zastírajíce jeho autoritou. Ovšem Palacký zemřel v pevné víře v RKZ, EJ, MV. Pro jeho dobu a jeho názory o váze palaeografické stránky, již od odpůrců sotva dotčeno, pro mínění o Hankovi, jež teprve pozdějším objevem padělku EJ a MV korigováno atd., jest víra ta pochopitelná, třeba byla mylná; ale bez omylů nebyl ani největší muž. Tolik však jest jisto, že kdyby byl Palacký znal padělanost EJ a MV, jako ji znali obránci l. 1886, a kdyby dále byl znal námítky, jež činil r. 1886 sl.

¹⁾ Palacký nemůže uvěřiti „ve veliké mistrovství Hanky, že by si byl z nejstarších evangelií, v r. 1828 ještě většinou neznámých, abstrahoval původní text, jak by byl právě té doby sv. Václava jistě zněl, a jej uvedl ve formu dle písma i jazyka tak dokonalou, všestranně naprosto bezvadnou“ (581).

Gebauer, Goll a j., byl by se nepochybně jeho názor o RKZ změnil stejným způsobem, jako se změnil jeho názor o Ossianovi.

Ještě menším právem obhájci v l. 1886 sl. dovolávali se druhé veliké autority, P. J. Šafaříka. Pouze do objevení padělanosti Milostné písně lze bezpečně mluvit o *pevné* důvěře Šafaříkově k RK, LS, EJ a MV; ba při posledních dvou památkách nebyl prost jistých filologických rozpaků ani v „Älteste Denkmäler“, kde již zarážely jej některé neobyčejné a nepravdělné věci v jazyce EJ i v glossách MV, v nichž shledával ledacos špatně tlumočeno, četné novotvary, zvláště v glossách mytologických, a proto vybízel ke kritické opatrnosti při jich užívání. Nezdařeným Hankovým pokusem s Libušiným Proroctvím v r. 1849, jež Šafařík tak rozhodně odmítl jako padělek, a pádem písně Vyšehradské a Milostné takové pochybnosti nutně vzrostly. Patrně to z památného listu Pogodinovi z 22./II. 1857: „Museum bylo donuceno sestaviti nestrannou kommissi ke zkoušení pravosti *několika* staročeských *zlomků*. V prvých dvou sezeních, jichž jsem se účastnil, propadly žalostně dva staré zlomky. Jsou to *hanebné* padělky — a *padělatele ne nepadno uhodnouti*. Kommissi bude ve svých pracích pokračovati a *nepochybně ještě více zdánlivě starých památek propadne* . . . Tedy k ostatním ztrátám také ještě *tato hanba!*“

Uvážíme-li, co jsme řekli o filologických rozpacích Šafaříkových stran EJ a MV, dále, že Šafařík za padělatele měl zřejmě Hanku, nálezce EJ a spolunálezce MV, a tolik si byl vědom blízké příbuznosti a souvislosti EJ, LS, MV, lze sotva pochybovati, že slovy: „nepochybně ještě více zdánlivě starých památek propadne“, Šafařík mínil EJ a MV, ba snad i LS.

Tento názor náš potvrzuje, i přes zdánlivý spor s vlastními listy Šafaříkovými, psanými pod dojmem nacionálních tendencí německých odpůrců Rukopisů a německé žurnalistiky (v Osvětě 1886), zpráva Höflerova, jemuž Šafařík asi r. 1857 přiznal se se svými pochybnostmi, odpověděv na otázku Höflerovu, má-li RZ za pravý, slovy: „*Ne, v této formě ne*“ (Athen. IV. 412 a Gebauer, Poučení o padělaných RKZ 56). Pro pochybnosti svědčí dále Šafaříkovo varování Jirečka, aby se nedotýkal věku zlomku EJ a odložil to k jině, příhodnější době (v listě Jirečkovi z 22. led. 1860), a posléze článek Šafaříkův, Výměšky o dědičném právě v Čechách, psaný 1859, ale otištěný (!) až 1864 v ČČM., z něhož nevycitujeme již oně skalopevné víry, jako z „Älteste Denkmäler, nýbrž patrnou, ač tajenou skepsi: „Jestliže to (t. že v Němech právo prvorozenství teprve ve 14. stol. platiti začalo) nevývratná pravda, nachází se skladatel básně Zelenohorské ve zjevném odporu s historií a nemůže do doby staré náležeti“ (Sebr. spisy III, 153 sl.).

Pro sebe jsem přesvědčen, že všemi těmito událostmi valně byla otřesena (ač nikoliv zvrácena) i Šafaříkova víra

v RK, a to tím spíše, že jeho kardinální názor o lidovém původu RK a vzniku epických zpěvů jeho hned po událostech nutně byl zviklán již články Tomkovým, Nebeského a Vocelovým.

Již z těchto okolností patrně, jak odvolávání se obháječů RKZ na autoritu Šafaříkovu bylo problematické. Uvážíme-li dále, že prokázáním nových velikých padělků, totiž MV a EJ, pochybnosti Šafaříkovy jistě a nutně by byly vzrostly, a přidáme-li k tomu spoustu nových, svrchované rozhodujících námitek Gebauerových, Gollových atd., smíme, tuším, tvrditi, že dovolávání se autority Šafaříkovy právě jako dovolávání se Palackého jest nejen zcela nesprávné, ale zároveň jest podceňováním kritičnosti a vědecké seriosnosti obou těchto velikých mužů. Po pádu MV a EJ a po námitkách Gebauerových z r. 1886 věřiti, že Palacký a Šafařík byli by mezi věřícími v RKZ a mezi spojenci M. Hattaly, Zákřeje atd., zdá se mně nemožným a zároveň křivdou spáchanou na veliké jejich památce.

Těžkých stínů, jež vrhly na RKZ odhalení padělanosti písně Milostné, Vyšehradské a Libušina Proroctví i motivované tím pochybnosti Anonymovy, Bűdingerovy, nepodařilo se tudíž zažehnati ani obranami Nebeského, Tomkovou a Palackého, tím méně procesem Hankovým s Kuhem i s jeho problematickou přísahou a neméně problematickými svědectvími o nálezu RK. Naopak k starým záhadám přibýly nové osudné okolnosti, kompromittující poměr Hankův k RZ, a vlivem jich šířily se pochybnosti i mezi obránci, na př. u Nebeského, ba bezpochyby otřesena i víra Šafaříkova, někdy tak skalopevná.

Lze se za takových poměrů diviti, že i bystrý objevitel padělanosti písně Milostné, Jul. Feifalik, zjevuje se mezi odpůrci nevěřícími v pravost RK? Jistě nikoliv, i sluší tudíž již předem odmítnouti domněnku, že by Feifalikův významný, hluboký spis *Über die Königinhofers Handschrift* (Wien 1860, str. 128) byl vyšel z jiných intencí než vědeckých. Nikoliv z národní nevráživosti, nýbrž z pochybností nutně zachvacujících širší a širší kruhy, ba i samé obránce, vyplynula skepse Feifalikova, a kritickým rozbořením obsahu i formy RK a jeho poměru ke vši ostatní staročeské literatuře, jež tehdy neměla nad Feifalika hlubšího znalce, dozněla v přesvědčení o jeho padělanosti. Mnoho lásky k českým učencům té doby v knize Feifalikově ovšem není — z přičin na snadě jsoucích — jmenovitě Jireček silně tam ironisován a také Palacký, ale ani tu není protičeského záští, jak často neprávem tvrzeno (na př. Vocelem v ČČM. 1863, str. 100 sl.).

Již výše bylo řečeno, že Feifalik ve starších svých rozpravách vyslovoval se o RK (a LS atd.) s patrnou nedůvěrou (na př. již v rozpravě *Über König Wenzel* 1857).

K doplnění toho dodávám zprávu V. Šafaříka, podanou v sedění musejní kommise 6. čce 1886: „Jest tomu v těchto dnech třicet let, co jsem se potkal na ulici v Berlíně s Feifalíkem, kterýž mně tvrdil: ›Váš RK jest také falsifikát; já toho sice posud nemohu dokázati, ale já Vám to ještě dokáži.‹“ (ČČM 1887, str. 309.)

Pochybnosti takové nezůstaly v Čechách neznámy a byly příčinou, že *odtud* vyšlo vyzvání, aby Feifalik veřejně přednesl své důvody (od J. Jirečka ve Světozoru Slovenských Novin 1857, č. 148). Vyzvání tomu vyhověti — ač byl již těžce churav — Feifalik měl za vědeckou povinnost a r. 1860 veřejně vyslovil své „osobní pochybnosti a námítky mit aller Bescheidenheit, zur Bestätigung oder zur Widerlegung“. Očekával, ba přímo vyzýval k diskussi, odmítaje pouze již předem „die schmähliche Verdächtigung incrustierten Slavenhasses“ . . . „Man wird mir glauben, wenn ich sage, dass ich um einen einzigen echten böhmisch-heidnischen Zauberspruch von nur fünf Zeilen gerne ein halb Dutzend altböhm. Legendes, oder ein Par Bändchen von Herrn Hankas Starobylá Skládání, sogar den ganzen Tristan . . . hingäbe“ (str. 5). Ze Feifalik mluvil tak z přesvědčení, že nebyla to fráse, dosvědčují jeho práce o staročeské literatuře.

Tímto duchem psána celá knížka, přísně vědecká, klidná, hluboká, plná zajímavých zpráv, jemných rozborů, důkladných pozorování, duchaplných poznámek, parallel a výhledů, slovem přes některé chyby jedna z nejvýznamnějších publikací v celém Rukopisovém boji a podnes pro literárního historika velmi poučná. Jest to jen svědectví, jak málo byla u nás rozvita literární historie, když kniha Feifalikova bývala tak podceňována, na př. J. I. Hanušem, jenž r. 1868 nazývá ji nejslabším spisem Feifalikovým, psaným již za zlomeného zdraví. Nejen hlavní thesi — RK jest padělek — ale i mnohým jednotlivým resultátům Feifalikovým — o povaze zpěvů a písni RK, jejich poměru k poesii lidové, k některým památkám staročeským atd. — doba naše v podstatě dala za pravdu a opatřila tak satisfakci muži, jenž bez odporu náležel k nejbystřejším a nejhlubším badatelům na poli české literární historie.

Jako všecky rozpravy Feifalikovy z oboru staročeské literatury, tak i tato kniha o RK znamená v podstatě návrat naší literární historie ke zřídlu, z něhož vyšla, za zakladateli svému, Dobrovskému, a to v celku i v jednotlivostech, nejen vzhledem k LS, kde Feifalik Dobrovského výslovně se dovolává, nýbrž do jisté míry i vzhledem k RK.

Dobrovský pokládal básně RK za výtvary z konce XIII. stol. a tedy za výtvary skladatele umělého. Toto mínění, tak nebezpečné pro otázku jeho stáří a pravosti, zavrhli všickni pozdější badatelé (Palacký až po r. 1829, Jungmann, Šafařík, Nebeský), spatřující v nich výtvary poesie lidové, vzniklé hned po událostech, tudíž za

doby daleko starší, až pohanské, výtvořeny po staletí chované ústním podáním a ve věku XIII. zapsané nějakým přítelem lidové poesie.

Feifalik první se opět vrací k názorům Dobrovského a dokazuje, že básně RK nemohou býti lidové a nemohly býti složeny hned po událostech, které opěvují.

Dokazuje to nejprve z Oldřicha a Jaroslava; příběh básní těch můžeme srovnati s vypravováním starých dějepiscův, a tu překvapuje, že nejsou historicky pravdivé, jak ukázal o Oldřichu Tomek, o Jaroslavu Büdinger; z toho Feifalik soudí, že ani Oldřich ani Jaroslav nesloženy (ani nenapsány) těsně po událostech, nýbrž někdy později, a sice podle vypravování pozdějších kronikářů, tedy od básníků (básníka?) umělých. Pro týž umělý původ svědčí dále básně pohanské; nelze totiž uvěřiti, že by to vědomé, výslovné pohanství, jak jmenovitě jeví se v Zábaji, kde tak zřejmě hlásán odpor proti křesťanství, mohlo se tradicí zachovati mezi křesťanským lidem až do XIII. století.

Nelidový původ prozrazuje také obsahem i formou Ludiše a podobně Jaroslav reminiscencemi staroklassickými (objevenými Vocelem a j.), jichž v lidu XIII. stol. jistě nebylo.

Proti lidovosti svědčí dále nesouhlas RK (jmenovitě epických písní, pro něž nebylo vzorů; při písních lyrických toho není, ježto tu vzory byly na snadě) ve výrazu, v duchu i v oboru myšlenkovém s historickými písněmi jiných slovanských národů, jež *po* nálezu RK vešly ve známost (starší, na př. Igor, nepadají na váhu, ježto mohly býti napodobeny).

Posléze proti lidovosti svědčí i toto: v ustálených frasích (ale povahou zřejmě se lišících od ustálených výrazů v poesii lidové), v myšlenkách, představách a obrazech atd. znalci patrna jest *určitá individualita*, t. j. básně pocházejí patrně od jediného básníka (na př. Záboj: Jaroslav, ač událostmi tak jsou odlehle; Záboj: Čestmír; Čestmír: Jaroslav; Oldřich: Jar. a Záb. atd.), jenž napodobuje Homera a srbské písně, byl tudíž básníkem vzdělaným, umělým. Protože pak Jaroslav může nejvýše spadat do konce XIII. stol., nelze ani ostatní básně, složené týž básníkem, klásti do doby starší, před konec XIII. stol., a zvláště ne do doby pohanské.

To vyplývá ostatně i z povahy pohanství v Zábaji, Čestmíru, Jelenu. Celé to pohanství (zvláště bohové), mlhavé, anonymní, povrelní, ne duch, nýbrž pouze affektace pohanství beze všeho živého povědomí, není možné v IX.—X. stol., nepochází od pohana; domněle pravověrný pohan RK neumí nám pověděti nic nového o našich pohanech, a co povídá, není správné! Z křesťanské Alexandreidy a Dalimila lze pro slovanskou mytologii a pohanské obyčeje vytěžiti více.

I básně pohanské složeny tudíž později a sice, jak dříve ukázáno, skladatelem Jaroslava, tedy ne před sklonkem XIII. stol. Potud názory Feifalikovy souhlasí v podstatě s Dobrovským.

V té době (na sklonku XIII. stol.) však nelze opět pochopiti, odkud se vzaly jisté známosti starého pohanství, nelze pochopiti, jak mohlo pohanství tak sympathicky býti líčeno a tak důrazně býti vysloven odpor proti křesťanství, a to jmenovitě od křesťana tak zbožného, jakým jeví se skladatel Jaroslava, ctitel Panny Marie, znatel žalmů! Právě tak nelze pochopiti, že básník RK nezná ani kulturního prostředí, mravů, zvyklostí XIII. stol., nemá živé znalosti středověku, jak Feifalik dokazuje rozborem básně Ludiše a Lubor: obsah tak bezvýznamný, všední, forma upomínající na španělské romance, nehistoričnost událostí, skrovné hrdinství, nesprávné vylíčení sedání zdá se mu u básníka XIII. století holou nemožností.

Ale básník RK nehodí se nejen do XIII. stol., nýbrž do celého vývoje staročeské literatury vůbec. Osudné Šafaříkovo „den a noc“ Feifalik obšírně dokazuje a komentuje zajímavým, podnes čtení hodným nástinem vývoje staročeské literatury, v němž marně hledá nejen sebemenší stopy ohlasu RK, ale také místa pro záhadný obsah i formu básní RK, pro jeho historicko-aesthetickou anthologii, ba i pro jeho písaře. Historicky nelze ho umístiti nikde jinde, než v době kolem r. 1817, tudíž jako skladbu novověkého padělatele, jenž affektuje pohanství, zná a s neporozuměním užívá Štilfrýda, čerpá z Alexandreidy, Igora, srbských zpěvů, Homera, Vergilia atd.

Jediné tímto novodobým vznikem a padělatelem lze vysvětliti také četné záhady jednotlivé; ohlas pozdních pověstí místních¹⁾ vedle neznalosti místa v Jaroslavu (nesprávný Hostajnov, jenž bezpochyby spleten se Svatým Kopečkem), překvapující jméno hrdiny z rodu Šternberků, silné vlivy Hájkovy Kroniky, známé pověsti o přepadení tatarské kněžny v Jaroslavu, záhadnou jinak shodu Oldřicha s Hájkem a zvláště také písmo RK (Feifalikův výrok „keine Handschrift, sondern eine Handmalerei“ překvapujícím způsobem později potvrdilo fotografické vydání Vrtátkovo!) atd.

Nastínili jsme jen v hrubých rysech literárně historickou argumentaci Feifalikovu, pominuvše pro stručnost mnohých jemných podrobností, jako na př. skeptického soudu o přeceňování básnické hodnoty RK (Feifalik analogii s Ossianem dobře ukazuje, jak neprávem soudí se odtud o přesnosti RK), zničující kritiky „pro vědu bezcenných a vespolek si odporujících“ svědectví o nálezů RK a zvláště „návního“ promemoria Štovičkova. Ale literárnímu historikovi postačí, tuším, již tento nástin k potvrzení, že vahou vědeckých důvodů a nikoliv jinými intencemi Feifalik dospěl k svému závěru: „Die KH ist eine gröbliche Fälschung, ein Fabrikat aus dem Anfange unseres Jahrhunderts“, právě jako LS (název „ZR“

¹⁾ Tu Feifalik se opírá o vývody prof. E. Schwammela v SB d. Akad. d. Wiss. in Wien, B. XXXIII, S. 179 sl.

má za cine riesige Hyperbel!), jak to dobře, krom některých omylů, dokázal již Dobrovský, a snad i EJ (str. 112) a české glossy MV, zvláště mythologické (str. 35 a 40). Ovšem jak možný byl padělek na poč. XIX. stol., Feifalik ještě nevyšvětil literárně historicky. Ani o padělateli nevyšlo se určitě; neprojevil ani zřejmého podezření proti Svobodovi, ba ani proti Hankovi, jenž prý mohl být mystifikován. Ale přes to z článku patrně, že vlivem okolností asi na Hanku pomýšlel, ač netroufal si toho dokázat jmenovitě vzhledem k podceňujícím výrokům Palackého a j. o Hankovi.

Význam originální, hluboké a, poznamenávám opět, poctivé práce Feifalikovy byl veliký. Nikdy předtím a dlouho potom nepodán tak pronikavý, střízlivý rozbor RK po stránce *literárně historické*. Pravdu měl Hattala, nazvav Feifalika „nejchytřejším z dosavadních odpůrců RK“, a mnoho pravdy jest i ve výroku Knieschkově, že Feifalik v hlavních obrysech formuloval všechny hlavní námítky proti RK (ovšem kromě linguistických). Pro toho, kdo byl nezaujat a měl jemnější smysl pro důvody literárně historické, víra v RK nutně byla zviklána, ač ovšem padělanost po všech stránkách ještě prokázána nebyla a vznik kolem r. 1817 nevyšvěten.

Nejmarkantněji tento význam knížky Feifalikovy viděti, vízáme-li ji s rozsáhlou, všestrannou obranou, kterou proti Feifalikovi sestavili bratři Jirečkové ve spise *Die Echtheit der Königinger Handschrift* (1862). Některé omyly Feifalikovy Jirečkové dobře vyvrátili, ale to byly věci, na něž sám Feifalik nekladl váhy (na př. porůzné výtky jazykové). Nejvážnějších však námítek — literárně historických — vyvrátili nedovedli.

Jak slabá, místy až neuvěřitelně málka byla obrana Jirečků po této stránce, nastíním několika doklady, nepouštěje se do rozboru podrobnějšího.

Proti prosodickým námítkám Feifalikovým Jirečkové píše na str. 71: „Dobrovský hatte es am Ende des 18. Jhs. versucht, für die böhmische Prosodie den Akzent allein maßgebend zu machen; allein sein Versuch miszlang vollständig. Nur wenige Dichter hielten sich an seine Regeln . . . Der Akzent hat in der böhmischen Prosodie nur eine sekundäre Geltung; entscheidend ist die natürliche Länge und Kürze der Silben.“ Tak psal odborný literární historik 1862, po přízvučných verších Kollárových, Čelakovského (Ohlasy), Langrových, Máchových, Sabinových, Nebeského, Erbenových, Nerudových, Hálkových! Nezní to až neuvěřitelně? Nebeský v *Naučném Slovníku* (str. 947) právem to odmítl. Jiný doklad čteme na str. 49: „Cosmas (und Nestor) haben, wie ihre Chroniken an vielen Stellen beweisen, aus epischen Gesängen ihres Volkes geschöpft.“ Nebeský již r. 1853 dokázal, že o Kosmovi jest to nesprávné.

Tyto ukázky, jež snadno by se daly hodně rozmnožiti, zajisté stačí k charakteristice literárně historické argumentace Ji-

rečkovy a bezpochyby stačí také k důkazu, že obrana bratří Jirečků za dočasnou slávu svou měla příčinu děkovati hlavně té tragické okolnosti, že Feifalik zemřel dříve, než mohl na ni odpovědět. Soudíc z některých zmínek ve spisku Feifalikově proti nevyřslovné naivnosti a baroknosti názorů Jirečkových, byla by replika Feifalikova ještě mnohem pádněji než nepříznivý posudek Wattenbachův (v Sybelově Histor. Zeitschr. 1863) dokázala, jak mylné bylo přesvědčení Jirečků, že vyvrátili vše, co proti RKZ předneseno, i jak ukvapeno bylo mínění Palackého, že spis Feifalikův od „učených bratří“ Jirečků tak důkladně byl potřen, že celá tato kontroverze knihou jejich, jak se zdá, došla svého uzavření.

Nedošla. Právě naopak, přese všechn vítězný jásot nad porážkou Feifalikovou od Jirečků, již nejbližší vývoj Rukopisové otázky víc a více dával za pravdu Feifalikovi.

Zřejmo to již v novém článku Nebeského o RK v Kobrově Naučném Slovníku, a to jmenovitě na těch místech, kde liší se od starší rozpravy Nebeského z l. 1853 a 1854, hlavně vlivem Fotografického vydání RK od Jar. Vřtátka, ale zajisté i vlivem posledních diskusí.

V obraně RK proti Anonymovi z Tagesbote Palacký napsal: „V RK po stránce palaeografické jest vše jasné a normální a nic od pravidla odehlného, nic neobyčejného nenaskytuje se badateli, leda skutečně vzácná jemnost, ozdobnost a elegance v pergamentu (pěkný, čistý, vpravdě pancuský pergament!), formátě a písmě. Každý, kdo jen trochu jest honěn v starém písmě, jehož oko v nazírání na ně jest evičeno a není vášni zakaleno, pozná na první pohled s rozkoší pravou patinu starobylosti, a banální otázka: jest písmo pravé? umírá na rtech... Je-li RK nepravý, není nic dokazatelně pravého ani v české ani v německé literatuře.“ (Drob. spisy III, 562.)

Srovnajme s těmito slovy, co shledal Vřtátka a co po něm opakuje Nebeský, vášni proti RK jistě nezaslepení:

„Písmo, jak fotografie ukázala, jest více lomené a hranaté... a nezdá se ukazovati k výhradně řemeslnému přepisovači, nýbrž více k velmi zběhlému ochotníku“ (Slov. Nauč. 941b; srov. s tím Feifalikovo: „Keine Handschrift, sondern eine Handmalerei!“)... „Některé listy jsou po vnějším kraji silně vyšterbány; pergamen není při všech listech stejný, což patrně o tom svědčí, že listy z rozličných kůží pocházejí. Má na sobě mnohé skvrny a na některých je znáti, že se chtělo je škrábáním neb citronovou šťávou vypravit. Při některých by se mysliti mohlo, že již před písmem na pergamentě byly. Několik listů má na sobě kolmé a rodorovně šmouhy, od zabnutí neb založení pergamentu pocházející. Záhyby tyto jsou bedlivě vyhlazeny a byly, jak z některých známek souditi lze, snad též před písmem v pergamentě. Co se vrstev čili sloh týče, z nichž rukopis nynější složen jest, nesrovnávají se Šafařík a Vřtátka, jenž rukopis z vazby

rozebraný před sebou měl . . . Avšak podle záhybů dotčených jsou některé nyní rozebrané listy k sobě, *že poznati je, jak z větších kusů pergamentu, v nichž tyto záhyby již byly, vyříznuty jsou* (Nauč. Slov. 941b.). Lze tu ještě mluvit s Palackým o panenském pergamentu, o pravé patině starobylosti?

Však poslechněme, co Nebeský dále píše o omylech píseckých v RK: „Některé omyly písař sám opravil dílem vyškraabáním liter, dílem vpisováním mezi řádkami, dílem označováním chybných slov tak nazvanými husími nožičkami („“) neb puntíky pod slovem. *Zvláště často jsou genitivní koncovky při akkusativech vyškraabány.* Na příkl. Vojmír(a), Neklan(a), kněz(e), Kruvoj(e). Vlaslav(a), krahujec zlobný, kdež prvotně krahujec zlobna (zlobného) psáno bylo . . . Z jiných důležitějších rasur uvádíme na str. 5. rukopisu vyškraabnutí písmena *e* na konci slova *v spani(e)*, na str. 7. vyškraabnutí písmen *li* při slově *vrazili*, na str. 12. rasuru při písmeně *o* ve slově *sobu*, kdež *o* z *e* předěláno. V předložce *ot* je někdy *t* zaměněno místo prvotního *d*, a podobně bývá někdy skrábáno tam, *kde k označení našeho ř v rukopise rs psáno jest* (Slov. Nauč. 941b—942a). Kdo zná staré rukopisy a starou češtinu z doby kolem 1300. pochopí, co značí tyto korektury a co jimi Nebeský mezi řádky napovídá!

Stejně pozoruhodné jest jiné místo, týkající se barevných ozdob RK: „Někde jest na zlacení polička a na barvách *pozdější obnovení*, na př. karminu rumělkou, pozorovati (Vrřátko str. 5, 8, 12), podobně i předělání modré barvy na zelenou (l. 5). Kroucenou čáru na konci nadpisu na str. 6. pokládá p. Vrřátko za *nové předělání*, str. 12. (Slov. Nauč. 942a.) Nechei tvrditi, že by takové obnovení bylo svědectvím o padělanosti RK, ale podezřelým bylo zajisté a Nebeský byl si toho vědom.

Dalších poznámek k těmto místům — a dalo by se jich shledati hojnost — netřeba. Zřejmě potvrzují, co řečeno již výše, že Nebeského články o RK jsou plny ironie a pochybností — zprávy vrstevníků výslovně potvrzují nedůvěru Nebeského v RK — pochybností ovšem úzkostlivě tajených. Veřejně dává za pravdu Palackému, Jirečkovi, *mezi řádky a v duchu souhlasí s Fejstlíkem*. Takových tajných pochybovatelův a veřejných obránců bylo tehdy i později u nás mnoho.

Čím bezděky se stala obranná edice Vrřátkova (.Fotografické vydání RK) a článek Nebeského na ní založený pro palaeografické námítky Fejstlíkovy, tím byl pro podklad jeho literárně historické argumentace Gebauerův obranný Příspěvek k výkladu RK (v List. filol. 1875 a v Archivu für slav. Philol. II). Kritickým rozbořením překvapující shody mezi Jaroslavem a českým překladem Millionu, známé již Vocelovi (v Pravěku země české 1868), Gebauer s naprostou jistotou, již marně snažil se zvrátiti neb oslabiti J. Jireček (v ČČM 1877), prokázal, že složení neb aspoň napsání Jaroslava a tím napsání celého RK, psaného touž

rukou, nelze klásti před r. 1320. Byli již tento nález, pošlující RK téměř o celé století neb aspoň půlstoletí za hranici, palaeograficky dotud stanovenou, osudný pro otázku původu RK, byl druhý důsledek rozboru Gebauerova, že skladatel Jaroslava byl muž vzdělaný, učený a nikoliv pěvec lidový, zřejmým potvrzením názoru Feifalikova o umělém původu básní RK. A v témž smyslu pro Feifalika vyzněla i významná kniha Jagićova (Gradja za historiju slovinske narodne poezije, 1876) dokázavši, že národní epika, jakou mají Rusové a Srbové, není původu praslovanského, a tudíž že Slované západní (Čechové, Poláci) neztratili ji teprve časem, nýbrž že epiky rozvité vůbec neměli. Možnost, že by epické básně RK, „knihy se sedmi zámky“, jak ji Jagić významně nazval, byly skladby prstonárodní, klesla tudíž na minimum, za to názor Feifalikův o jejich původu umělém docházel netušeného potvrzení od samých obránců RK.

Největší však satisfakce — před definitivním prokázáním padělanosti RKZ v l. 1886 sl., kdy opět vzkrísěny mnohé z námitek Feifalikových — dostalo se kaceřovanému Feifalikovi r. 1877 *objevením nového velikého padělků, většiny českých gloss v MV*. Ve vývoji Rukopisové otázky objevením tím nastal kritický obrat.

(Pokračování.)

Úvahy.

Sophus Müller: Urgeschichte Europas. Grundzüge einer prachistorischen Archaeologie. Deutsche Ausgabe unter Mitwirkung des Verfassers besorgt von *Otto L. Jiriczek*. Strassburg, Trübner, 1905. Str. 204. Za 6 mk.

Tato nepřilíh rozsáhlá, ale důležitá kniha předního dánského archaeologa zasluhuje pozornosti také čtenářů těchto Listů. Je to nový, a pokud smím souditi, šťastný pokus uvěsti v soustavu celou praehistorii evropskou na základě nálezů archaeologických od doby ledové až po dobu římskou. Přirozenou měrou mluví se také o praehistorické kultuře Řecka, jež se tu zařaduje do velkého celku praehistorie evropské. Podle Řecka lze souditi, že spisovatel ovládá materiál úplně. Kniha podává jen výsledky, jen hlavní znaky vývoje, ale srozumitelně a přesvědčivě.

Stanovisko Müllerovo jest toto. Evropa i v nejstarší době je kulturně závislá na Východě. Ex oriente lux. Jih Evropy (totiž Řecko) má se k severu (hlavně Dánsku a Švédsku) jako střed k obvodu. Jih je starší kulturní moc než sever. Sever vyvíjí se kulturně později a dostává svou kulturu z jihu. Obsah jižní kultury, jenž proniká až na sever, jest chudší než na jihu, jako by to byl jenom výtah. Ale jižní formy objevují se tu změněny

a přetvořeny a dosahují větší rozmanitosti a dokonalosti, protože přicházejí sem později a trvají tu déle. Na př. na severu je daleko více kamenných seker než na jihu, jejich tvary jsou dokonalejší, větší a rozmanitější. Tomu nesmí se dle učení Müllerova rozumět tak, že by kamenná sekera severní byla buď současná s kamennými sekerami, nalezenými na jihu, nebo že by užívání seker se bylo šířilo ze severu na jih. Jest tomu právě naopak. Tvar dostal se na sever z jihu; je to jeden z jižních typů doby kamenné a bronzové. Na jihu nastala neolithická doba dříve a netrvala tak dlouho jako na severu; tam byla již doba bronzová, kdy na severu pořád ještě trvala doba kamenná. Proto různé severní tvary kamenných seker jsou napodobeny podle bronzových jižních: odtud pochází ono bohatství tvarů, jakého nevidíme u seker z jihu.

Müller učěním svým staví se proti všem hlavním směrům, proti Osk. Montelioví, jenž jednotlivá kulturní stadia severní Evropy klade téměř do stejné doby jako jižní a východní, proti Penkovi, jenž pokládá sever za kulturní střed evropský, proti Sal. Reinachovi, jenž učí, že Evropa z velké části je na Východě docela nezávislá.

Výkopy kretské a Aegypt jsou učení Müllerovu bez odporu vydatnou oporou. Podle třídění Müllerova lze porozumět na př. různým nálezům ze zemí, ležících na sever balkánského poloostrova, jako z Butmiru v Srbsku nebo z Lengyelu v Ukraeh, kde se jeví stopy mykenského ducha, jistě daleko lépe než dosud. Ukazují na př. na článek H. Schmidta »Troja-Mykene-Ungarn« v Zeitschrift f. Ethnologie 1904, str. 608 nn., kde se řadí nálezy z Troje, Myken, Uher, Čech a Kavkazu (str. 624) docela naopak a jistě neorganicky a nesprávně.

Müller označuje jednotlivé kulturní skupiny řecké názvy: doba předmykenská (neolithická a aenolithická) až asi do 2000 př. Kr., proto mykenská asi do 1500 př. Kr., mykenská (bronzová) do vpádu Dorů. Tato označení postačila by tuším i pro praehistorii řeckou, a zdá se, že v budoucnosti terminologie se zjednoduší. Prozatím arci hájí na př. Evans v brožuře, vydané v Londýně 1906 (Essai de classification des époques de la civilisation minoenne), své dělení na ranní, střední a pozdní dobu minojskou, ale od toho označení bude asi třeba upustiti pro jeho neurčitost.

Přidaná mapa v textu znázorňuje velice pěkně sled a trvání jednotlivých kulturních skupin evropských od doby ledové až do doby římské.

Em. Peroutka.

Auguste Audollent: Carthage Romaine (146 avant J. Christ — 698 après J. Chr.). Paříž 1901 (vydáno 1905), A. Fontemoing. Str. XXXII a 850 (Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 84). Za 25 fr.

Po rozsáhlé bibliografii (str. XIII—XXXII) líčí spisovatel v úvodě dějiny výkopů od r. 1830. Francouzská výprava do Alžíru, toho roku podniknutá, značí totiž novou éru v dějinách výkopů afrických. Vidíme celou řadu pracovníků, kteří s větší nebo menší přípravou, svědomitostí a peněžními prostředky pokoušeli se odříti Karthago. Největších zásluh dobyt si však nyní R. P. Delattre, který za pobytu více než dvacetiletého odkryl v Karthagu innožství památek: punské nekropole, římská i křesťanská pohřebiště, chrámy, basiliky, amfiteatr a jiné budovy.

Potom ukazuje nám spisovatel Karthago římské doby císařské s nejrůznějších stránek. Vylučuje nejen politické dějiny města od zboření Scipionova až do přechodu Arabů, ale jedná též o topografii, administraci, vojsku, loďstvu, náboženském rázu jednotlivých dob po stránce dogmatické, politické i kulturní, o umění a literatuře. Tento velice bohatý obsah je rozdělen do sedmi knih.

Je to francouzská kniha v dobrém smyslu. Zajímavě psaná a při tom svědomitá a dukladná. Spisovatel má přísné kritické měřítko pro sebe i pro jiné. Kniha druhá o topografii má přirozenou měrou nejvíce problémů, a kritická způsobilost spisovatelova, jeho rozvaha, objektivnost i rozhled jeví se tu ve světle velice příznivém. Lze-li něco vytýkati, bylo by to jen to, že se obsah nehodí dobře k titulu; je příliš bohatý. Přáli bychom si buď ještě více, totiž dějiny celé provincie Afriky — tím skoro kniha je —, anebo o něco méně, kdyby slo o Karthago samé.

Em. Peroutka.

Fr. Vollmer: Die Überlieferungsgeschichte des Horaz.

Separat-Abdruck aus Philologus, Supplementband X. 2. Heft. Leipzig, Dieterich'sche Verlags-Buchhandlung, 1905. Str. 64. Za 1'60 mk.

Běžná tradice uvykla řaditi Horatia mezi nečetné autory starověké, při nichž kritika textová jest omezena na nejmenší míru, ne-li vyloučena úplně. Tradice ta stabilisovala text rukopisně dochovaný, připouštějíc sice volbu mezi variantami rukopisnými, ale skoro úplně uzavírajíc pole samostatné kritice konjekturální. Jest však mínění toto odůvodněno? Otázce té věnoval Vollmer nadepsané pojednání a došel k výsledkům, jež značně se uchylují od běžného mínění o kritice textu Horatiova. I nebude, myslím, nevhodno, seznati blíže vývody Vollmerovy, jež zajisté vzbudí ohlas mezi filology, a to tím spíše, že spisovatel slibuje vydání Horatia, zpracované podle zásad tu vypořádaných.

Za podklad rozboru svého běže si Vollmer kritické vydání Horatia od Kellera a Holdera, vyšlé ve dvou dílech v r. 1864 až 1869 (díl I. vydán podruhé r. 1899). Materiál tu podaný jest dle mínění Vollmerova velmi cenný a bohatý, ale dosud neúplně propracovaný. Zbývá podati dějiny a kritiku podání rukopisného a podle nich recenzi textovou; neboť ani ta není ještě skončena, jak ukázáno na dokladu z C. I, 8, 1. Prvému z obou úkolů věnoval Vollmer své pojednání.

Pro dějiny textů antických jest v prvé řadě důležité t. zv. nepřímé podání, totiž svědectví a citáty pozdějších spisovatelů. K nim obrácena také nejprve pozornost i tu, a na str. 7—19 probráni jsou starší spisovatelé, důležité pro dějiny textu básníka. Dlouhá řada jejich počíná Horatiem samým (neboť na několika místech cituje básník své vlastní verše) a končí Boethiem. Výsledek, k němuž spisovatel dochází, záleží v tom, že tradice našich rukopisů jest celkem spolehlivá a bezpečná, při čemž ovšem nutno podotknouti, že na místech kriticky nejobtížnějších citáty starověké nám chybí.

Přecházejce odtud k přímému podání rukopisnému, navazuje Vollmer na mínění, jež pronesl F. Leo (Gött. gel. Anz. 1904, str. 856 n.). Leo pokládá celé podání naše za jednotné. Vyvozuje to z pořadí, v němž díla Horatiova v rukopisech jsou sestavena: to jest celkem jednotné, třebaž i list k Pisonům a satiry v některých rukopisech různě byly umístěny. To váží tím více, že ono uspořádání ani nemůže pocházeti od básníka, ani nehledí k chronologii, nýbrž, jak soudí Vollmer, jest alfabtické, při čemž ovšem přihlíženo pouze k prvé písmeně (*Carmina, De arte poetica, Epodon, Epistulae, Sermones; carmen saeculare* nepadá ovšem na váhu). Méně svědčí pro mínění Leovo stejnost titulů jednotlivých děl — neboť ty pocházejí od básníka samého, — ale za to ukazují tituly, charakteristiky a obsahy jednotlivých básní na původní jednotu podání. Nejdůležitější známkou pro to jsou společné chyby všech rukopisů, a Vollmer právem klade důraz na toto kritérium. Seznam chyb takých podán jest na str. 21—26. Lze je dělití ve dvě skupiny: značný díl jejich, dosvědčených částečně i starými scholiemi, lze vysvětliti uznáním nějakého starověkého vydání, z něhož se dále rozšířila. Jsou to na př. místa: C. I, 2, 39, kde rukopisy mají *mauri*, což opravil Bentley v *Marsi*: C. I, 20, 1 *potabis*, jež mění Vollmer v *potari*.¹⁾ Avšak řadu chyb nelze vyložiti tím způsobem; na př. Sat. II, 3, 234, kde rukopisy mají *in*, jež Bentley opravil v *tu*, neb Epist. I, 3, 33, *heu . . . heu* místo *seu . . . seu*. Společné chyby ty svědčí jasně, že rukopisné podání naše kotví na jediném antickém exempláři.

¹⁾ Myslím, ve shodě se svým článkem v předešlém ročníku těchto Listů (str. 12 n.), že možno básně uspokojivě vyložiti, i když ponecháme čtení rukopisné.

Závěr ten, na prvý pohled velmi nápadný, dochází potvrzení historickým faktem, že Horatius skoro po dvě století byl úplně neznám a nečten. S VI. stoletím po Kr. mizí totiž všude znalost Horatia; pouze klášter bobbijský měl rukopis jeho, avšak ten záhy se ztratil. První známku opětné četby Horatia shledáváme ve spise *Exempla diversorum auctorum*, asi z konce VIII. stol. po Kr. Citáty této sbírky svědčí o tom, že původce její znal text básníkův v té podobě, jakou měl archetypus našich rukopisů. Odtud již, počínaje IX. st., šíří se kruh čtenářů básníkůvých a množí se rukopisy jeho spisů.

Dokázav takto tvrzení své o jediném archetypu, přechází Vollmer ke kritickému rozboru rukopisného podání a připíná vývody své opět k theorii Leově. Dle ní tvoří rukopisy naše tři skupiny; dvě z nich obsahují všechny zachované rukopisy, v třetí zahrnut jest jediný, nyní ztracený codex *Blandinius vetustissimus*. Mínění Leovo modifikuje Vollmer potud, že uznává pouze dvě třídy rukopisné, vzešlé ze dvou různých opisů téhož archetypu, nyní ovšem ztraceného. K úsudku tomu vede Vollmera předem pořadí, v němž zachována jsou díla Horatiova v rukopisech obou tříd. V třídě první, k níž patří rukopisy C (E), D, B, A, jest pořádek tento: 1. carmina, 2. epodon liber, 3. carmen saeculare, 4. ars poetica, 5. epistulae, 6. sermones. Naproti tomu vykazuje třída druhá, v níž zastoupeny jsou rukopisy *RΦ* (= *Fδλλτ*), O, Porf., Bland., tento původní pořad: 1. carmina, 2. ars poetica, 3. epodon liber, 4. carmen saeculare, 5. epistulae, 6. sermones. Ale pořádek ten byl v některých rukopisech třídy této změněn podle poznámky Porfyriionovy k *Epist. I, 1*, 1 tak, že listy posunuty na místo poslední.

Ve shodě s tímto rozdělením jsou i textové varianty obou tříd, z nichž nejdůležitější shrnuty jsou na str. 33—38. Přihlédneme-li k nim blíže, seznáváme, že neukazují na různá vydání, nýbrž spíše na různé opisy jedné a téže předlohy. Co se ceny týče, jest opis, jenž byl předlohou rukopisů první skupiny, lepší, ač i v něm nalézáme hojně chyb a cena jeho jest tedy pouze relativní. Tím jest dána direktiva pro recenzi textovou, a zároveň přechod k dalšímu úkolu, rekonstrukci obou původních opisů. Úkol tento nepůsobí při opisu prvním značnějších obtíží, ale jest valně znesnadněn u opisu druhého. Vadí tu především neúplnost a nespolehlivost kollace nejstaršího rukopisu Blandinského, dále okolnost, že rukopis *R* pro část satír schází a i jinak jest porušen. Zvláště však stěžuje úkol ten značná porušenost četných rukopisů skupiny *Φ*, v níž zahrnuty jsou rukopisy *B'* (= *ψφ*) *δλλτ*. Na důkaz, že skupina tato má skrovnou cenu, podává Vollmer na str. 41—47 seznam chyb, jimiž se rukopisy ty jen hemží. Vedle rukopisů *R* a *Φ*, jichž náležitost k skupině druhé jest patrná, náleží k ní podle Vollmera i rukopis Blandinský, čímž uchyluje se od mínění Leova, dle něhož

rukopis ten tvoří třetí samostatný opis. Důkazem pro to jest Vollmerovi jednak pořad spisů básnickových v rukopise tom a dále varianty Cruquiem udané, z nichž lze prý najisto stanoviti nejen původ jeho z téhož archetypu, nýbrž i příslušnost jeho do druhé skupiny. Společné chyby ty uvedeny jsou na str. 49. Vůči závěru tomu nepadají na váhu nečetná místa (na str. 50), v nichž se shoduje cod. Bland. se skupinou první. Jest však skupina důležitých míst, kde rukopis ten zachoval sám správné čtení; ta místa právě založila slávu jeho. Vollmer probírá je jednotlivě a ukazuje, že ani ona nestačí, abychom uznávali jeho samostatnost. Přestanu tu na dvou nejdůležitějších dokladech. Především jest to známé místo v Sat. I, 6, 126, kde jediný Bland. zachoval správné čtení *c a m p u m l u s u m q u e t r i g o n e m* (ostatní rukopisy i Porfyrio čtou: *r a b i o s i t e m p o r a s i g n i*). Zachování důležitého čtení toho jest dílem pouhé náhody; neboť Cruquius podotýká: *sed supposita sunt puncta vulgataque lectio est adnotata*. Vznik interpolace — neboť tak jest hleděti na čtení ostatních rukopisů — lze snadno pochopiti, zvláště u rukopisů druhé třídy, celkem značně porušených: zभावovala povinnosti, vykládati nesnadné to místo. Ale jak vysvětliti, že vnikla i do třídy první? Na to odpovídá Vollmer: nelze dokázati, že ta interpolace byla již v opise, z něhož vzešla první třída; nalézáme ji sice ve všech rukopisech první třídy, ve kterých satira ta jest zachována, ale ty jsou i jinde častěji interpolovány; nejdůležitější staré rukopisy ABC. chybí pro tuto část satir, jinak by nepochybně Bland. nebyl osamocen. Také není správné tvrzení, že čtení to ukazuje na tradici, starší Porfyriena; neboť glossa *•caniculares dies dicit qui sunt caloratissimi•*, podle níž se tak soudí, nepochází od Porfyriena, nýbrž jest teprve z doby karolinské; glossa ta po zaniknutí pravého čtení v textu zatlačila také staré scholion k místu tomu.

Druhé důležité místo pro význam Blandinia jest Sat. I, 1, 108, jež v rukopise tom znělo: *q u i n e m o u t a v a r u s*; ostatní rukopisy mají nesmyslné čtení: *n e m o n* (nebo *n e n o n*) *u t a v a r u s*. Zde nelze připustiti podobný důvod pro rozšíření té korrupce jako v případě předešlém. Vedle toho máme je i v rukopise B, jenž patří k předním zástupcům třídy první, tak že nutno uznati, že jest tu cod. Blandinius samostatný. I pomáhá si Vollmer tím, že nepokládá čtení Blandinia za pravé podání, nýbrž za konjekturu, vzniklou z prvního verše této satiry, a pocházející buď od učence z doby karolinské neb od Cruquia samého. Konjektura ta není však dle Vollmera správná; neboť otázka nehodí se sem na konec satiry. Schvaluje proto konj. Keckovu *cum nemo*, kdežto za podání rukopisné uznává čtení *nemon ut*.

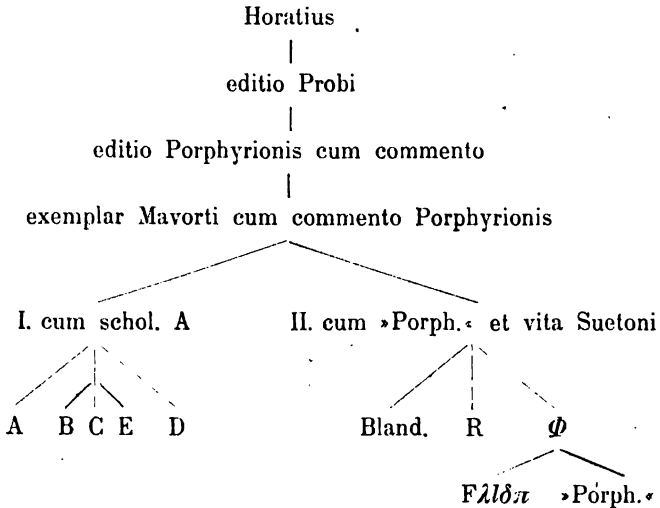
Nelze tedy pokládati rukopis Blandinský ani za třetí samostatný opis ani dokonce za zástupce druhého archetypu, nýbrž

třeba uznati, že jest to pouze velmi důležitá opora třídy druhé, mající spolu s rukopisem *R* podání mnohem čistší než skupina Φ .

Ještě jeden zástupce druhé třídy se nám zachoval, a sice v lemmatech komentáře Porfyriónova, jemuž věnuje spisovatel delší úvahu. Pro náš účel důležitý jest závěr, k němuž dospívá z nesprávných výkladů Porfyriónových, které se pojí k chybám, všem rukopisům společným, a náležejí původem svým do IV. až V. stol. po Kr. Jest tu dvojí možnost: buď byly chyby rukopisné již v předloze Porfyriónové nebo jsou to jeho vlastní omyly. Vollmer kloní se k možnosti druhé, jakožto k nejjednodušší, a dospívá k závěru, že archetypus všech našich rukopisů byl exemplář komentovaného vydání Porfyriónova ze III. století. Archetypus ten byl dle známé subskripcce t ý ž exemplář, jež měl a opravil Vettius Agorius Basilius Mavortius r. 527 po Kr.; tak lze souditi ze správně zachovaného textu oné subskripcce. Exemplář Mavortiov, jenž obsahoval i komentář Porfyriónův a choval se snad v klášteře bobbijském, byl v době Karla Velkého opsán, a sice dvakrát. Z opisů těch vznikly naše rukopisy, čím dále tím porušenější; zvláště mnoho chyb vzniklo přijetím gloss do textu na místech nesnadných. Méně časté jsou případy, že byla do rukopisu třídy jedné přímo přenesena čtení třídy druhé, čímž vzájemný poměr a vývoj byl porušen a zatemněn.

I lze dějiny podání rukopisného znázorniti tímto stemmatem:

Tím naznačen postup vývodů Vollmerových. Nelze jim upřítí důvtipu a přesvědčivosti v mnohých bodech; v celku ovšem sotva asi budou přijaty všeobecně. Spisovatel sám jest si vědom, že vývody jeho vyžadují v jednotlivostech dodatkův a oprav,

zvláště k stanovení správného pořadí a k rekonstrukci rukopisů třídy druhé. Myslím však, že i mínění spisovatelovo o rukopise Blandinském sotva dojde souhlasu kritiky; mně aspoň nepřipadají jeho důvody tak přesvědčivými, za jaké je Vollmer pokládá.

O. Jiráni.

Karl Staedler: Horaz' sämtliche Gedichte im Sinne J. G. Herders erklärt. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1905. Str. XV a 252. Za 3 mk.

Ve spise *Fragmente zur deutschen Literatur* pronesl Herder přání, že by rád četl takový komentář k Horatiovi, jenž by se nezabýval jím jako klasikem, nýbrž jako žijícím básníkem, v němž by vystupovala do popředí jeho osoba a bylo patrné, proč v daném případě tak psal a psátí musil. V tom směru jsou po mínění Staedlerově všechny až dosud napsané komentáře nedostatečné; i pokouší se v uvedené knize splnit sám přání Herderovo a podává komentář, jenž nemá nahrazovati dosavadní, nýbrž doplňovati každý z nich. Ježto o plánu a metodě svého ideálního komentáře se Herder bližší nevyslovil, zůstalo rozhodnutí o tom spisovateli samému a po mém soudu rozřešil otázku tu správně. Zanechav úplně stranou slovní a věcný výklad a vyloučiv zásadně veškeru polemiku, vytkl si za hlavní úkol vyložiti, jak každá báseň v celku svém vyplynula obsahem i formou ze vztahů básníkůvých k světu a okolí, v němž žil. Výklad ten děje se se tří hledisek, jež i v tisku jsou označena třemi odstavci výkladu, každé básni věnovaného. V oddílu prvním vylíčeny jsou zevnější okolnosti, jež básni daly vznik. Spisovatel věří nepodmíněně každému slovu básníkovu a soudí, že ve všem, co Horatius napsal, tají se kus života jeho; přední úlohou komentáře jest mu tedy, vykázati každé básni příslušné místo v životě tvůrcově. S tímto stanoviskem jest v přirozené souvislosti, že básně probrány jsou postupem chronologickým; neboť jenom tak může plně vyniknouti osoba básníkovu v životním i básnickém svém vývoji. Oddíl druhý vystihuje myšlenky, jimiž básník vyjádřil určitý dojem vnější, vyložený v odstavci prvním. Třetí konečně část komentáře stanoví při každé básni formu, již básník v daném případě zvolil, a příčinu, proč právě takový výraz myšlenky své dal. Obsah myšlenkový i forma básně jsou v těsné spojitosti s vnějším podnětem, z nich vyplývají důležité pokyny pro stanovení jeho. Jako závěrečný díl přistupoval by překlad, jenž by vystihoval ducha a náladu každé básně podle výkladu předchozího; ten však tu podán není, nýbrž byl částečně již vydán spisovatelem na jiném místě.

Takový cíl a takové zásady vytkl si v předmluvě Staedler. Nemůže býti, myslím, sporu, že zásady ty jsou theoreticky zcela správné; jest však otázka, jsou-li plně uskutečnitelné také v praxi.

Tomu však po mém soudu stává se v cestu obtíže značné, snad vůbec nepřekonatelné. Vylíčení básnický vývoj Horatiův v celistvosti, vyložiti každou báseň z příčin, jež ji vzbudily, bylo by plně možno jen tehdy, kdybychom znali poměry a život básníkův aspoň přibližně tak důkladně, jako známe na př. život Goethův. Jak z předmluvy patrně, tanuly spisovateli na mysl jako vzor moderní komentáře k lyrice německého básníka, ale bohužel zapomněl až příliš často na to, že co z života Horatiova jistě neb aspoň pravdě podobně víme, sotva dovoluje pomýšletí na komentář podobný, a že nestačí vždy k stanovení zevnější příčiny jen myšlenka a forma básně, jak soudí spisovatel v předmluvě na str. IX. Tím se stalo, že na mnohých místech byl nucen, vyplňovati mezery vědomostí našich kombinacemi, někdy sice duchaplnými, ale při nichž neodolatelně vtírá se nám skeptická otázka: odkud ví spisovatel, že báseň vznikla právě za těch okolností? Také na prvý pohled již zaráží přesné datování, které nespokojuje se jen rokem vzniku, nýbrž udává vždy i dobu roční, ba dokonce při C. I, 4 i den vzniku, v případě to, kde strážlivý vykladač musí přiznati, že o době vzniku nelze nic určitého říci, ani to, že by báseň musila býti psána na jaře (srov. výklad Kiesslingův k t. m.).

A dále, jsme skutečně oprávněni věřiti úplně slovům básníkovým, nespadá nic na účet fikce, přirozené u lyrika, zvláště u básníka, jehož poesie nevyvěrala z nehlubšího nitra, nýbrž byla jen ohlasem, třeba zdařilým, klassické lyriky řecké?

Tu zašel spisovatel, jak myslím, příliš daleko. Nejlépe se ukazuje neudržitelnost stanoviska jeho na milostných básních Horatiových. Spisovatel běže vážně všechna ta četná jména milenek básníkových a vyplňuje život jeho hotovými erotickými romány. Jako zvláště nápadný příklad toho uvádím výklad jeho známé C. II, 20. Básník vyjadřuje prý tu bolestnou náladu nad smrtí Cinary, v níž pomýšlí na dobrovolnou smrt a loučí se s Maecenatem. A nejen v poměrech milostných, nýbrž i jinde, zvláště ovšem v ódách, nalezáme hojně takových subjektivních domněnek. Takový jest na př. výklad, že vzpomínka na bouři, kterou básník nedávno zažil na pobřeží lukanském při návratu z Řecka, vzbudila u něho představu slavného Archyty a dala podnět k C. I, 28, nejstarší to básni dle domněni spisovatelova. Jinde zase, v C. I, 34, spatřuje v úderu hromovém, jehož účinek tu vylíčen, allegorii mocného dojmu, vzbuzeného bitvou u Aktia. A odkud ví spisovatel, že v Ep. 6 jest napaden Numitorius, který parodoval Vergiliovu Eklogy, nebo že v C. I, 16 oslovena jest Lydie, ač tu vůbec není určitého jména? Příklady podobné bylo by lze snadno rozhojnit. Na druhé straně nelze ovšem upřítí, že v knize podán mnohý dobrý a vhodný výklad. Více se mi zamlouvá na př. myšlenka, že v C. I, 18 osloven jest L.

Alfenus Varus, známý ze života Vergiliova než výklad A. Kiesslinga, jenž tu pomýšlí na Quintilia Vara, jehož smrt oplakává C. I. 24. Za vhodný pokládám i výklad, že C. I, 21 byla složená při zasvěcení chrámu Apollinova na Palatiu; správně také asi uvedena Ep. 5 v souvislost s Vergiliovou osmou eklogou.

Co se týká druhých dvou oddílů, věnovaných myšlence a formě jednolitých básní, lze při vzájemné souvislosti všech tří oddílů celkem říci, že pokud se podařilo spisovateli vystihnouti správně neb aspoň pravdě podobně podnět básně, podávají skutečně to, co v nich podati chtěl. Zvláště při stanovení obsahu podařilo se Staedlerovi, mnohdy velmi pěkně, vystihnouti logickou učeněnost myšlenek. Také o rázu a volbě metra vyloženo celkem správně, ale pochybuji, že lze vždy naléztí přesnou spojitost mezi myšlenkou a metrem; neboť že básník nepoutal se příliš rázem metra pro básně určitého druhu, jest jasně viděti na prvých deseti epodách, složených týmž metrem a přec obsahem tak různých. I na symmetrické dělení strof a veršů nekladl bych takovou váhu jako spisovatel; někde podává se ovšem samo sebou, ale leckde jest dělení takové zcela subjektivní. Jasně jest to viděti na Carm. saec., kde každý z četných pokusů o rozdělení básně této dosud selhal, což však nevadilo spisovateli, aby se nepokusil o rozdělení nové, nikterak šťastnější.

Z uvedených důvodů nemohu pokládati spis za definitivní splnění zásad, v předmluvě vytčených; ale vítám jej jako prvý pokus napsati komentář k Horatiovi s nového hlediska, jež, bude-li je kdy možno přivésti k platnosti při všech jeho básních, usnadní nám hlubší a ucelenější pohled v poesii tohoto duševně nám nejbližšího básníka římského.

O. Jiráni.

Aischylos a jeho doba. Z antických studií dr. *Václava Niederle*. (Otištěno z Osvěty 1905.) Nákladem vlastním. Tiskem »Unie« v Praze. Str. 49.

Tato studie vyšla v časopise, určeném širším kruhům vzdělaného čtenářstva, ale zajímá velikou měrou též klassického filologa. Spisovateli se podařilo s názorným výkladem, jenž se vyznamenává ušlechtilou mluvou a plastickým výrazem, plným skvělých obrazů a hlubokých pomyslů, spojití vědeckou důkladností, čímž spis jeho nabývá významu odborného. Množství citovaných spisů z dob nejnovějších podává důkaz o svědomité a rozsáhlé průpravě, s kterou spisovatel přistoupil k práci.

Líče povahu doby a okolí, v němž vyrostl a působil básník, stručnými, ale výraznými rysy naznačil spisovatel moc, rozsah a despotické zřízení říše perské a význam vítězství Řeků nad barbary co do politického a kulturního povznesení Hellady a zvláště Athen, načež vykládá o rozvoji dramatického umění řeckého a pojednává o Aischylově životě a povaze jeho poesie po stránce

umělecké, náboženské a mravní. Analýse Oresteie zaujímá tu ovšem hlavní část. Tvrzení svá dokládá Niederle hojnými citáty jednak ze staré a nové literatury, jednak z básníka samého tak že čtenář v přesvědčení, že spisovatel jej vede po bezpečné cestě nepochybných fakt, oddává se bez obavy požitku četby. Spisovatel praví, že tato práce jest částí většího jeho díla o řecké tragodii vůbec, i vyslovujeme přání, aby se mu podařilo dokončiti práci, jejíž uveřejnění s radostí uvítá každý, kdo přečetl jeho výklad o Aischylovi.

Václav Sládek.

Br. Jana Blahoslava Vady kazatelův a Filipika proti nepřátelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské. Druhé, úplně vydání upravil Fr. A. Slavík, c. k. školní rada a ředitel v. v. V Praze 1906. Nakladatel Fr. A. Urbánek.

Pan vydavatel nazval toto druhé vydání »Vad kazatelův úplným« — patrně na rozdíl od vydání prvního, jež r. 1876 »upravil« neúplně. Tím sám přiznává, že v předmluvě k prvnímu vydání nemluvil docela podle věci, napsal-li, že »Vady« otiskuje »až na některá, hlavně od molů prožraná a nečitelná slova věrně«. Řčení to bylo tedy poněkud eufemistické; nebyla to pouze »některá slova«, jež vypustil, nýbrž namnoze celé věty a odstavce. Pan vydavatel opravuje se v předmluvě k vydání druhému a praví, že v I. vydání bylo vynecháno *několik* míst. Ale ani tento případnější výraz nevystihuje pravdy přesně. Srovnáme-li obě vydání, poznáváme, že oněch vynechaných a nesprávně otiskovaných míst bylo ne méně než 140. Někde jsou to ovšem pouze chyby tiskové nebo takové, jež bychom mohli pokládati za tiskové, jako na př. je-li v I. vyd. »za tímto psaním« (str. 3), v II. pak »já tímto psaním« (str. 23); v I. vyvatou (20), v II. vyvátou (41); v I. »aby mluviť« (37), v II. »aby mluviš« (60), v I. »kazalů« (39), v II. »kazatelů« (62) a pod.

Vedle těchto několika málo odchylek je však veliká řada mnohem závažnějších, jež namnoze mění smysl slov i vět, a to nejenom latinských, jak připouští pan vydavatel, nýbrž i českých.

Na př. v I. vyd. »nesnadně« (str. 7), v II. »ne nesnadně« (27); v I. »noví základové« (ib.), v II. »hojní základové« (ib.); v I. »Atque hic videres arborem illam (t. kazatele) fronde vivere novam non sua seminat arbor, ut Virgilii verbis utar« (9—10), v II. »Atque hic videres arborem illam (t. kazatele) fronde vivere nova quam non sua seminat arbor« atd. (30); v I. »pax concordiae« (16), v II. »fax concordiae« (37); v I. »rebabůka« (48), v II. »ve bubůka« (74); v I. »zacpání rýmu« (54), v II. »zacpání narium« (91), a mn. j.

Mimo to je v II. vydání značný počet slov, rčení a celých vět, jichž ve vydání I. nebylo. Několik dokladů:

V I. vyd. »... kteréž ne velmi snadně jedny k druhým připojovány budou; protož vidí mi se« atd. (str. 6), v II. vyd. »... kteréž ne velmi snadně jedny k druhým připojovány budou; *ero n(empe) fere similis ex harena funiculos nectere volenti.* Pročež vidí mi se« atd. (25—6); v I. vyd. »povrchní věci, skořepiny...« (8), v II. vyd. »povrchní věci, kteréž také i oslové Antikristovi i hovádka tohoto světa viděti a jako s skořepinou se obíratí mohou« (28); v I. vyd. nic (39), v II. vyd. »Protož dobře onen Cicero (*de claris oratoribus*) napsal: *Magni interest, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, paedagogi, matres etiam loquantur etc.*« (62); v I. vyd. nic (44), v II. vyd.: »Pakli se vidí komu dáti se do té kameriny jako do bahnitého jezera, aby nahledl do Tomistů a jiných schotislujch či měl jsem říci scholastických učitelů, kterouž nyní pohybují Jesuvitové, tuž uzeri všecknu římskou supellectilem, apateku a celé hospodárství se všemi nevelmi vonnými poklady« (69). Atd. ještě na několika místech.

Z ukázek těchto patrnó, jak povrchně připraveno bylo vydání první.¹⁾ Vinna byla jednak nepečlivost páně vydavatelova, jednak asi přílišná péče o city lidí, kteří nenáleželi do počtu »oněch mnohých nepředpojatých, bez ohledu na vyznání«, jimž p. vydavatel předmluvou k vydání prvnímu doporučoval »Vady kazatelův«. Uvedená právě místa (vedle jiných) této domněnce jasně nasvědčují, jsouce zároveň důkazem, jak opatrní byli někteří vydavatelé starších památek literárních ještě l. P. 1876.

P. vydavatel připomíná sice v předmluvě k II. vydání, že žitavský opis původního textu »Vad kazatelův«, pořizený r. 1632 od nějakého českého vystěhovalce, je »místy vadný, nedosti jasný, kde opisovatel nerozuměl asi staršímu rukopisu, jak sám na jednom místě poznamenal: „Nepochopitelný smysl“. Ale mohli přečísti p. vydavatel místa taková a najíti v nich smysl při pořizování vydání druhého, nebylo to asi nemožno, když opisoval text k vydání prvnímu, jak nasvědčuje též opis rukopisu žitavského p. vrchního rady Heřmana z Tardý ve Vídni, pořizený r. 1866, jehož p. vydavatel při úpravě vydání druhého s prospěchem použil.

Celkem tedy vydání II. je přesnější co do čtení a úplnější o místa dříve vynechaná; mimo to je doplněno poznámkami pod čarou a překladem latinských výrazů a míst.²⁾ Je-li docela přesné a úplné, bylo by lze zjistiti teprve srovnáním otisku s textem

¹⁾ Zmiňuji se o něm obšírněji také proto, že se dosud prodává a p. nakladatel je nabízí i na obálce vydání druhého. Vědecky je bezcenné.

²⁾ Vedle »Vad« otiskána v II. vyd. též »Filipika proti nepřítelům vyššího vzdělání v Jednotě bratrské« (podle opisu Šafaříkova), již ve vydání I. nebylo.

žitavským. Podobá se však i bez tohoto srovnání, že úplnost není ideální. Na dvou místech totiž není slov, jež jsou ve vydání I. Na str. 49 vyd. I. čteme: »... ale *snad* s nevelikým užitekem«, kdežto v II. vyd. (str. 75) je pouze: »ale s nevelikým užitekem«. (Chybí tedy slovo *snad*.) — Na str. 57 vyd. I. čte se věta: »... a někdo při tom přijda, ještě že pojednou k modlení ex abrupto napomene a klekne dosti plaše, a *těž od modlitby se schytí plaše*, jakoby jej někdo studenou vodou pokropil«, kdežto ve vydání II. (str. 84) slov »a *těž od modlitby se schytí plaše*« není. Na jednom místě pak je smysl porušen. Čteme totiž ve vydání II. (str. 46): »Jako kdyby někdo důstojně o někom chtěje mluvit i připodobňoval by ho k orlici, *kdyby on v t. své ušlechtilosti ducha a myslí jest bystrý a subtylný...*« Ve vydání I. je náležitě »*kerak*«: »... i připodobňoval by ho k orlici, *kerak* on t. v své ušlechtilosti ducha a myslí jest bystrý a subtylný...«

P. vydavatel napsal k oběma vydáním předmluvy. Stručnou předmluvu I. vydání rozšířil vydávaje »Vady« podruhé, o některá data týkající se života a spisů Blahoslavových. Není jich mnoho. Co podal, obsaženo jest již v Jirečkové Rukověti a ve starším článku vydavatelově v Ottově Slovníku Naučném. Pro povšechné informování širšího čtenářstva by to snad postačilo; ale i v těch mezích, jež si p. vydavatel vytkl, bylo by bývalo záhodno dbáti větší přesnosti a úplnosti.

Praví-li na př. na str. 7., že Blahoslav »vida toho potřebu, napsal pro mladé kazatele, jak se dovidáme z podané tuto práce o vadách kazatelů, dva spisy: »1. Pořádek kázání ročního na víru ke čtení neb epištolám nedělním obecním a 2. Naučení mladým kazatelům čili Ctnosti kazatelů« — má pravdu jen do jisté míry. Neboť rozprava první (Blahoslav sám nazývá ji pouze »artikulem«, nikoliv spisem), zachovává v IX. díle Archivu Ochranského (l. 64a—101a) pod obsírným nadpisem: »Pilné rozjímání otázky té: Sluší-li řeči Boží, čtení svatá a epištolý od starodávna k nedělím přes celý roky přiložené opovrci...«, nebyla napsána proto, aby byla pomůckou mladým kazatelům, nýbrž byla výsledkem dlouhého přemýšlení Blahoslava o sporu, jež vyvolal v Jednotě br. Jan Augusta, když byl propuštěn r. 1564 z vězení krivoklátského. Br. Augusta a jeho přívrženci chtěli, aby částky prorokův, evangelií a skutkův apoštolských, určené pro výklady nedělní a sváteční, byly spořádány podle Symbola apoštolského. Větší část Jednoty nepřála však tomuto novotaření a Blahoslav hájil ve zmíněném traktátě jejího stanovisko. Dovolává-li se ho na konci druhé knihy svých »Vad«, činí tak jen proto, aby naň upozornil »hloupější mládence« jako na »příklad snad ne nejhorsších metastasí«.

Na jiném místě praví p. vydavatel o »Vadách kazatelův«: »A jesti to poslední práce literární B. Jana Blahoslava, jak tomu

časté odvolávání se ku Grammatice české, dokonané l. 1571, tedy roku jeho předčasné smrti, dosvědčuje.«

Trvám, že tak apodikticky nelze u »Vad« stanovití dobu vzniku. Blahoslav pracoval o Grammatice dvacet let, jak sám připomíná; mohl se jí tedy dovolávat i před jejím ukončením. Jisto je pouze, že »Vady« napsal na sklonku života, jak plyne jednak z předmluvy k nim, v níž se odvolává na »tesklivý zdraví . . . nedostatek«, jenž prý mu brání konati častá kázání »v zbořích Páně«, jednak ze zmínky o »Pořádku čtení nedělních« (na konci II. knihy), jež prý »před několika lety na počest našeho Nigrina, svatého muže, kvapně vysypal«. Br. Jan Černý (Nigrinus) zemřel r. 1565 a téhož roku vznikl »Pořádek čtení nedělních«. *Několik let potom* napsány byly »Vady«; zdali teprve r. 1571, nelze říci s jistotou. Blahoslav churavěl již dlouho před smrtí.

P. vydavatel podává v předmluvě též přehled tištěných spisů Blahoslavových. Úhrnem praví, že *všech* spisů jeho bylo »tehdy«, t. j. r. 1873, známo 28. Ale nejsou prý to všechny; podrobnějším studiem najdou prý se nepochybně ještě jiné, jak stalo se na př. i z těchto »Vad kazatelův«. Myslí tu patrně »Naučení mladým kazatelům« a traktát o »Pořádku čtení nedělních«. »Naučení« nalezena byla ovšem jen podle titulu a traktát »O pořádku« znám byl již dříve z Archivu Ochranovského.

S druhé strany však bylo by bývalo záhodno podotknouti, že skutečně od r. 1873 byly objeveny některé práce Blahoslavovy, jako na př. spisek »O původu Jednoty bratrské a řádu v ní«, jež p. vydavatel dále prostě uvádí mezi tištěnými spisy Jana Blahoslava, a dva články v musejním kodexu t. zv. Dražbíkovi, totiž: »Proč Bratří Čechové k kněžím Luteryanským neb (jakž řkau) Evangelitským přistaupiti nechťi« a »Sepsání B. Jana Blahoslava o rozdile Jednoty Bratrské a Luteryanské«. Dočísti se mohl o nich na př. v rozpravě Čihulově »Poměr Jednoty Bratří českých k Martinu Lutherovi« nebo ve spise Bidlově »Jednota bratrská v prvním vyhnanství« (II. díl, str. 4), jenž Blahoslavovo autorství prvního článku přesvědčivě dovozuje.

Mimo to podává-li p. vydavatel seznam tištěných spisů Jana Blahoslava — a zdá se, že chtěl podati seznam úplný, poněvadž uvádí i takové spisy, z nichž byl otištěn pouze výtah nebo podán jen obsah, — neměl některých opomíjeti. V jeho výčtu není na př. »Spis o zraku«, vytištěný, neznámo kterého roku, v »St. M. Pražském v impressi Šumanské«. Je to práce pro poznání mladého Blahoslava zajímavá a uvádí ji už Jungmann, nevěda ovšem, že je dílem Blahoslavovým, jak dokázal Jos. Jireček r. 1875. Dále neměl opomenouti Blahoslavova stručného přehledu dějin bratrských z r. 1556 »Summa quaedam brevissima, collecta ex variis scriptis Fratrum, qui falso Valdenses vel Piccardi vocantur«, jež otištěna u Golla (Quellen und Untersuchungen), pak vypsání

diplomatických cest do Vídně, jež v německém překladě otištěny jsou u Gindelyho (Quellen zur Geschichte der Böhm. Brüder), kdež by byl našel také otisky latinského spisku »Summa libelli cujusdam . . .« z r. 1555 a některých listů Blahoslavových.

Nesprávně udává p. vydavatel též rok prvního vytištění »Nového Zákona«, totiž 1565. Je to omyl, jenž se vleče již od vyjití Gindelyho článku »Životopis B. Jana Blahoslava« (v ČČM. 1856) a páně vydavatelova článku ve Světozoru 1874; také Jos. Jireček ve své Rukověti jej má. A přece i na titulním listě originálu i na konci předmluvy jak I. tak i II. vydání čteme letopočet 1564 (v předmluvě: »Julij 19. Anno 1564«).

Konečně p. vydavatel mezi pracemi Blahoslavovými uvádí také spis »O původu Jednoty bratrské kniha větší«, jehož obsah podán od Šafaříka (otištěn po jeho smrti v ČČM 1862); ale ani slovem nepřipomíná, že dluh tomu, nazvanému tak podle br. Jafeta, Goll a Jastrebov z podstatných důvodů upírají autorství Blahoslavovo a že onou »Knihou větší O původu Jednoty bratrské«, již připomíná br. Jafet, je s největší pravděpodobností práce »O původu Jednoty bratrské a řádu v ní« od Jastrebova vydaná. Podle p. vydavatele by se naopak zdálo, že tento spis je snad »knihou menší«.

To by asi byly výtky co do úplnosti a přesnosti dat. Věcným obsahem zůstává předmluva za požadavky, jež nová doba klade na vydavatele. Nepodává ani rozboru a ocenění vydávaného díla, ani se nedotýká otázky po původnosti spisovatelově, ani se ho nesnaží z daného díla přesněji charakterisovati — a pokud tak kde činí, omezuje se na otřelé výrazy a všední epitheta (»slechetný Blahoslav«, »povzbuzující horlivost Blahoslavova« a p.), jež namnoze svádějí čtenáře k mylnému názoru o osobnosti Blahoslavově. A přece »Vady kazatelův« svým rázem téměř vybízejí k charakterisování svého původce. Srovnáme je na př. s »Uměním kazatelským« Jana Amosa Komenského, a poznáme, jak lišili se povahou i nadáním oba přední biskupové českých Bratří. Komenský látku přesně analysoval a pak ji logicky dělí na oddíly, kapitoly a paragrafy; Blahoslav naproti tomu dává přednost širokému proudu souvislého vypravování. Kde Komenský abstrahuje z poznatků pravidla, jež snaží se vštípit čtenářům v paměť, tam Blahoslav obyčejně hromadí fakta a příklady, ponechávaje čtenáři, aby si pravidla sám domyslíl. Počíná si jako kazatel, jenž chce případným slovem a živým gestem uchvátiti city posluchačů, drastickými příklady je pobaviti a vady, o nichž káže, zesměšnit. Je v první řadě praktik, jenž nerad theoretisuje; proto jeho »Vady« jsou především snůškou praktických pokynův a poznatků, nastřádaných za léta působení ve sborech bratrských. Jeho výklady oplývají metaforami a přirovnáními, často zahrocenými v drastickou komiku; plynou vzedmutým tokem živé a mnohdy vášnivé výmluvnosti

jsouce nejenom důsledkem jeho logických a estetických soudů, nýbrž i výronem jeho temperamentu.

Ale pan vydavatel nechtěl nám ukázati »Vady« jako dílo nevšedního člověka a sverázné individuality; nechtěl ani naznačiti, kterak jsou plodem své doby, v níž byly spisem svého druhu ojedinělým, a proto nedotkl se ani slovem jejich vztahu k souvěkým pracím podobným, z nichž na př. homiletika kodaňského kazatele Mikuláše Hemmingia byla současně s napsáním »Vad« přeložena od bratrských kněží Bartoloměje Justina a Jana Gersona do češtiny (v Uh. Brodě 1570—71). I kdyby byl došel výsledků vesměs záporných a shledal, že Blahoslav ani v Hemmingiovi, ani v jiných spisích toho druhu neměl přímých předloh nebo pramenů literárních, bylo by to přece pozitivní a cenné svědectví o jeho původnosti.

P. vydavatel však vytkl si cíl jiný. Chtěl totiž vydáním díla Blahoslavova »*příspěti k zdárnému pěstování řečnictví*«, a to nejenom se strany našich kazatelů, nýbrž i učitelův a řečníků; dostačí prý, řekneme-li všude místo »vady kazatelův« »vady řečníkův«. A tím svou práci případně charakterisoval.

Fr. Chudoba.

Alois Jirásek: Rozmanitá prósa. Obrázky a studie II. Sebraných spisů Al. Jiráska sv. XXXIII. V Praze, nákl. J. Otty, 1906. Str. 227.¹⁾

Oběma velikými mnohosvazkovými díly, »*F. L. Věk*« a »*U nás*« se Alois Jirásek značně přiblížil vědeckým snahám moderní historie literární, zkoumající obsah a vývoj národního českého obrození v životě i v písemnictví. Ne zvolil pouze za předmět románové své drobnokresby, skládající rozměrné obrazy společenského a duševního života, totéž ústředí dějové, nevřadil pouze do románů svých osoby společné, nýbrž vztyčil si obdobné cíle a tíhnul k nim obdobnými cestami. I on snaží se vyvolati přesný, úplný a živý obraz všeho společenského dění a myšlenkového snažení v poslední třetině XVIII. a v první třetině XIX. věku, i on vyšetřuje podmínky hmotné i sociální, veškeré činitele mravní a kulturní, z nichž obrozené hnutí vzniká, i on soustavně a pečlivě sleduje postupné šíření se hnutí do různých vrstev národního tělesa, i on vše rozkládá v malé součástky, rozděluje dav v drobné osobnosti, analyticky řeší děj a myšlenku.

I jest jeho pracovní průprava namnoze zcela totožná s průpravou studií literárně historických poslední doby — jeho ma-

¹⁾ Jako u Al. Jiráska lze shledati i u jiných autorů, jichž díla vycházejí souborně, na př. u Jakuba Arbesa, Svatopluka Čecha, Karoliny Světlé, velikou řadu studií a črt stýkajících se těsně s dějinami literárními; chceme soustavně probrati v »*Listech filologických*« svazky jejich sebraných spisů sem hledící způsobem, jakého užíváme tentokrát.

terialie, jeho náčrtky, jeho paralipomena mají překvapující podobnost se skizzami literárních historiků, pracujících o dějinách našeho národního obrození. Nic nevydává o tom důraznějšího svědectví než sbírka podobných studií »*Rozmanitá prósa*« (sv. II), kde Al. Jirásek shrnul zejména svoje materialie k románu »*Fr. L. Věk*«, jehož hrdina František Vladislav Hek v jedné črtě (»*Na Dobřanské faře*«) vystupuje. Vytkneme nejprve stručně, které práce týkají se literární historie a kterého jejího předmětu; po té nebude nesnadno vyšetřiti rozdíly mezi methodou této novellistické průpravy a vědeckého literárního dějepisu; přitom pak vysvitne ne jeden rys zajímavý pro charakteristiku umění Al. Jirásky vůbec.

Črta »*Herecký soubor v Boudě*« živými barvami křísí obraz hereckého snažení a vlasteneckého nadšení v proslulém dřevěném českém divadle na Václavském náměstí v letech 1786—1789 a předvádí zvláště barvitě tři význačné herecké individuality z »*Boudy*«: Matěje Majobera († 1812), výtečného komika Václava Svobodu († 1822) a herečku a zpěvačku Helczovu. Obrázek »*Na Dobřanské faře*« uvádí nás mezi hosty překladatele, redaktora a filologa J. L. Zieglera, známého v literární historii spíše činností organizační než původní tvorbou: potkáváme tu kromě zmíněného Fr. Vl. Heka ještě málo talentovaného nadšence, básníka vojáka M. S. Patrčku, slaveného popisného veršovce M. Zd. Poláka a episodicky samého Dobrovského, nemluvic o několika buditelích, jmenovaných bez jakékoliv charakteristiky. Cenný příspěvek k poznání protiklerikálních a racionalistických snah osvicenství XVIII. věku jest článek »*Dva obhájci Husovi v XVIII. století*«, kdež vedle úvodní charakteristiky neúprosného soudce církevního života Fr. Guolfigera ze Steinsberku se podrobněji předvádí autor »*Historie velikého sněmu Kostnického*« Kašpar Royko a jeho překladatel Václav Stach. Následují dvě velmi obsažné snůšky materialii, excerptující lehkým causeristickým způsobem časové dokumenty vzácné kulturně historické ceny: pod názvem »*Z paměti českého důstojníka*« Al. Jirásek s rozmarem i vtípem podává obsah »*Bohemik*« sympathického josefinského osvícence Jana Jeníka rytíře z Bratřic (1756—1845), obsahující poutavé jednotlivosti ze života některých spisovatelů vojáků, jmenovitě Tomáše Buriana; ve feuilletonistických výpisech »*Z nekrologu*« MUDra Jana Theobalda Heldla (1770—1851) předvádí nám zejména bohatou galerii postav professorů na filosofické i medicínské fakultě za mládí Heldova, z nichž St. Vydra, Ign. Cornova, Aug. Gottl. Meiszner náležejí také dějepisu literárnímu; z téhož »*nekrologu*« čerpány jsou též svrchovaně zajímavé údaje o duševní chorobě Dobrovského, o jejím vzniku, o hrozící katastrofě, o léčení i uzdravení. Avšak veškeré tyto zprávy biografické, jichž bylo by se lze bez větší námahy i jinde dopátrati, nejsou ni-

kterak rovnocenný s oním čistě Jiráskovým bohatstvím detailu krajinářského, kostymního, antikvářského, který autor v neklidných a rozmarných arabských kolem osob hromadí: jako ve své novellistice vůbec, suggeruje i tu obraz a dojem doby spíše podrobným vyličením kroje, mobiliáře, zvykův, úsloví, vtipů dobových, než jejich ideí a jejich vůdčích snah; i zde především zůstává minuaturistou a detailním genristou na úkor filosofa historie.

Stranou od ostatních črt, sahajících většinou do věku XVIII., stojí téměř monografická studie »O Babičce« B. Němcové. kdež ze sběratele literárně historických detailů za účelem belletristickým stává se přímo literární historik. Narýsoval nejprve stručně činnost B. Němcové až po »Babičku«, Jirásek zaznamenává vybízející hlasy přátel spisovatelčiných, aby hledala nový směr tvorby; vykládá »Babičku« jako dílo inspirované utěšlivou vzpomínkou na krásné dětství v době strážně duševní i hmotné; charakterisuje námět Němcové a naznačuje poměr historické skutečnosti k dílu uměleckému; vytýká idealisující povahu líčení života venkovského; letmo zmiňuje se o poměru díla k cizí vesnické novellistice čtyřicátých a padesátých let a končí nadšenými slovy o věčném mládí a věčné svěžesti »Babičky«. Jak patrně, Alois Jirásek vyšetřuje studovaný předmět s různých hledisk, jichž sled však jest nejen libovolný, nýbrž i logicky nedůsledný a jichž souhrn přece nepodává jednotného a plného literárně historického obrazu o díle rozbraném. Moderní literární historik pohřešuje v této studii především metody srovnávací, jež by dílo měřila poměrově, zjišťující jednak jeho vztah k předcházejícím pracím autorčiným, jednak ke starším poněkud příbuzným neb obdobným dílům českého písemnictví, jednak k cizí literatuře tohoto genu, o níž jest arcí řeč, ale příliš stručná a povrchní. Kniha »Babička« představena jest Al. Jiráskem jako dílo osamocené, kdežto v skutečnosti jest pouhým článkem jak v řetězci spisův autorčiných, tak v řetězci západoevropské realistické povídky ze života venkovského.

A tu jsme konečně u jádra svého ocenění. Co Al. Jiráska v jeho drobných obrázcích i velikých románových dílech z našeho národního obrození naprosto dělí od moderní školy literárně historické, odborně se zabývající předmětem týmž, jsou v základě dva důležité znaky. Na jedné straně úplně se vyhýbá srovnávací metodě, uvádějící naše probuzení národní v nutnou a přirozenou příčinnou souvislost s myšlenkovým životem evropským, představující je jako organický díl synthesy dvou mocných ideových proudů západní Evropy: racionalismu a romantiky. Tím se obraz našeho probuzení stává kusým a neúplným; tím lpí na něm jistá úzkoprsá omezenost. Na druhé straně přeceňuje malebný a zajímavý detail, jehož jest uznaným mistrem, na úkor ideí a problémů, jež buď velmi zjednodušuje, nebo jimž skoro se vyhýbá. Tak v staticky

podaném malém světě pohybují se malé postavy s malými zájmy a s malými myšlenkami, a kritický čtenář opět a opět se táže: Kdo rozžehl ohně, osvitivší svou září a svým teplem celou periodu; kde jest ona dynamická mohutnost, jež oživovala a křísila ochromené tělo národní? Tyto otázky musí si vážná a svědomitá kritika postavit před každou knihou Jiráskovou a nesmí se zaleknouti, když i největší a nejslavenější svazky Jiráskova díla zodpovědi je právě tak negativně, jako tato skrovná sbírka drobných parerg.

Arne Novák.

Manuel pour l'étude de la Langue russe. Textes accentués. Commentaire grammatical. Remarques diverses en appendice lexique par *Paul Boyer*, Professeur à l'École des Langues orientales et *N. Spéranski*, Ancien répétiteur à l'École des Langues orientales. Paris. Librairie Armand Colin 1905, str. XIV a 386.

Vydavatel této rukověti ruského jazyka, prof. Boyer, vychází se stanoviska zajisté správného, že nikdo se nenaučí jazyku z mluvnice, než pouze praxí, však s tou podmínkou, že se ihned každá těžkost vysvětlí. Hleděl proto, aby jeho kniha od prvního dne poskytovala učícímu se tuto praxis a naskytující se mu obtíže odstraňovala podrobnými vysvětlivkami a poznámkami. P. Boyer, který jako professor ruského jazyka na škole východních jazyků v Paříži zajisté může poukazovati na mnohaletou zkušenost, vykládá jako potřebnou pro čtenáře jeho rukověti znalost stručného nárysu grammatického, jako znalost písma ruského a hlavních pravidel o výslovnosti podle možnosti od rodilého Rusa nabytých; znalost flexe jmenné a slovesné, jakožto i vidů slovesných, kteréž ovšem Neslovanům činí největší obtíže. Těchto vědomostí — praví prof. Boyer — žák prostředních schopností nabývá průběhem několika dnů, nanejvýše týdne. Znalost prvních základů grammatických stačí. Nepodává však ve své rukověti, jak se to vesměs takřka činí v příručkách toho druhu, sbírku různých frází více méně vhodně utvořených podle potřeb denního života, než skutečné texty, ovšem texty lehké!

Volba textů má zajisté sverhovanou důležitost a lze s dobrým svědomím říci, že v té volbě prof. Boyer byl velice šťasten. Vybral totiž bájky, pohádky a povídky, které upravil hr. L. Tolstoj pro děti a poprvé vydal r. 1882 pod titulem *Азбука* a potom častěji ve sbírce nazývané *Русскія книги для чтения* a pod. Ke konci připojil téhož mistra ruské prósy, povídku *Три смерти*.

Texty tyto provázejí se stále hojnými poznámkami a vysvětlivkami grammatickými a též věcnými pod čarou. Poznámky tyto jsou na počátku velmi elementární, jakési repetice z mluvnice, zvláště z tvarosloví, připojují se pak exkurse lexikální, fraseologické, syntaktické; přirozeně při každé příležitosti poukazuje

se na užívání vidů slovesných, uvádějí se tvary perfektivní a imperfektivní, o slovesech na -nu (str. 24), o komparativu (str. 27), o příponě -ше (str. 153) a j. Grammatické výklady osvěžují výklady věcné, osvětlující různé pozoruhodné a charakterické stránky ruského jazyka, ku př. o náboženských písních výpravných a jich pěvech (str. 39), o kroji str. 49, 51 (•kožich•), 93, 119, 147, 151, 157, 174 a j., o jídlech (str. 72), o chatě selské (118), o mírách (139), o gratulování (227) a j.

V příloze (str. 243—306) připojeny souvislé poznámky o různých mluvnických zvláštностech ruských, obzvláště syntaktických, ale též tvaroslovných, jako o tvoření imperativu, o koncovkách nom. plur., poznámky kmenoslovné, jako o tvoření diminutiv a augmentativ, patronymik a j., dále ještě o názvech různých svazků rodinných, o titulování a oslovení, o názvech peněz, o názvech měsíců, svátků výročních a j.

Knihu zavírají podrobné rejstříky francouzský a ruský, shrnující všechny poznámky ve knize pod čarou roztroušené, a slovník rusko-francouzský (str. 323—382). Texty jsou ovšem, což pro úplnost připomínáme, vesměs akcentovány. Současné vyšla tato kniha též v anglické úpravě v Chicagu (University Press). Nehodila by se taková rukověť do naší literatury, kde přece obtíže grammatické a lexikální jsou mnohem menší než pro Neslovany?

J. Polívka.

Hlídky programů středních škol.

Ukázka slovníku k básním P. Ovidia Nasona. Upravil Fr. J. Dušánek. — *De formis enuntiationum conditionalium apud Livium.* Scripsit Fr. J. Dušánek (Program c. k. reálného a vyššího gymnasia v Chrudimi za šk. rok 1904). Str. 3—36 a 37—55.

P. spisovatel dospěl ve své ukázce podrobného slovníku k básním Ovidiovým až k heslu ad, jež ještě není úplné. Uvádí při každém slově všechny doklady a po případě překlad příslušného místa.

Zdá se mi až přílišnou důkladností, když se u předložek vy počítávají všechny případy, na kterém kdy místě předložka bývá položena. Volnější její postavení u básníků bývá často způsobeno zřetely metrickými a proto pozorování tohoto zjevu přísluší spíše metrice než lexikografii. Zpracování jednotlivých hesel a rozřídění dokladů v nich je velmi podrobné a pečlivé. Pořadatel měl patrně po ruce dobré pomůcky, zejména Thesaurus linguae Latinae; v této ukázce však jich neuvádí. Žádoucí byla by větší přehled-

nost při rozlišování jednotlivých oddílů číslicemi a písmeny. Na str. 35 není v oddílu 3. označení α) a α).

Nesouhlasím se zařazením dokladu nec ad citharam nec ad arcum segnis v oddíl 3. δ) (na str. 35); patří spíše mezi adjektiva skupiny 3. na str. 36, jako piger ad nandum, ad vim paratus, prompti ad bella a j. Tam měl být položen i doklad lana . . . ad teneras apta manus, jenž je zařazen do skupiny sloves 1 ϵ) na str. 36.

Na některých místech nezamlouvá se mi překlad do češtiny. Oleniden a summo vertice fregit = »od hlavy k patě« (str. 9) byla by nemožná hyperbola (sr. další líčení Met. XII, 433!); abdita spelunca (str. 13) zbytečně přeloženo »tajná«; cedendo victor a bibis (str. 14) není úplně vystíženo naším příslovím: moudrý ustoupí; při nec potes omnis abire in rogos = »splanouti na hranici« (na téže str.) není pojem zániku (abire) dostatečně vyjádřen; tak také v překladě factum abiit, monumenta manent = »dávno tomu již, ale památka trvá« (tamtéž) pohřešujeme důraznější vyjádření protivy: abiit — manent; nec longius audeat abire (str. 14) mohlo být přeloženo věrně: neodhodlává se, místo »nemůže«; přísloví: quod non licet, acrius urit (str. 25) nelze nahradit u básníka antického naším: »co se méně hodí, k tomu chťe a čert tím silněji vodí«.

Někde je překlad jen volným výkladem, a to málo básnickým: sic ad ferrum venistis ab auro saecula = »přišel jsi, zlatý věku, tak na železný« (str. 7), in partes abstrahor = »nucen jsem přidat se k něčí straně« (str. 17); barbaria noster abundat amor = »v lásce jsem příliš ukrutný« (str. 20); eo podáno pro artibus illis auctoris mores abstinuisse sui (str. 16), jest jen rozvleklý výklad; podobně těžkopádný je překlad verše maximus hic fastis accumulatur honos (na str. 25).

Práce Dušánkova je záslužná. Je však naděje, že bude kdy možno vydati slovník ten celý?

Za ukázkou svého slovníku podává Dušánek první část latinského pojednání o větách podmínečných u Livia. Jsou tu sebrána a seřaděna všechna podmínečná souvětí z Livia ve třech kapitolách (I. souvětí skutečnosti, II. možnosti a III. neskutečnosti), a sice ve skupinách podle toho, jaké časy se v nich vyskytují. Následovati budou ještě dvě kapitoly: jedna o podmínečných souvětích závislých, druhá o souvětích neúplných.

Cena podobných prací může být jen v tom, že podávají materiál k dalším vědeckým studiím syntaktickým. Obyčejně takovou přípravnou práci podnikne každý, kdo jí potřebuje, sám a podá jen výtky svého pozorování. Vypočítávatí všechny i nepravidelnější příklady, jako kde všude přichází indikativ praesentis v předvětí i v závětí, kde konjunktiv imperfekti a plusquamperfecti v souvětí irrealním, je přece zbytečno, poněvadž se tím nemůže podat pranic nového. Podobné snšky materiálu odívají

se u nás s oblibou rouchem jazyka latinského. Tak i článek Dušánkův. Jeho latina je ovšem taková, jaká je v pojednáních mluvnických možná.

Spisovatel přikládá svému statistickému materiálu nezslouženě velikou důležitost, uznal-li za potřebné článek svůj z odborného časopisu (ČMF IX, 1903, str. 88—110, 161—221), kde byl již celý uveřejněn, beze změny znovu otiskovati ve výroční zprávě. Bude-li uveřejňovati takto i zbývající části, bude tím zbytečně potišťeno ještě přes šedesát stran výroční zprávy, které možno přece snad účelněji vyplnit. ¹⁾ *Rudolf Schenk.*

Jaroslav Šťastný: *Thrakové*. Ukázka ze spisu »Dějiny Makedonie ve starověku«. II. díl. Národopisné problémy (Osmnáctá výroční zpráva gymnasia v Žitné ulici v Praze, 1905). Str. 13.

V této ukázce z díla, které později vyjde samostatně, p. spisovatel vyšetřuje, co lze zjistiti o sídlech Thráků z básní Homerových jakož i z pramenů pozdějších. Shledává, že pěvci homerští znali již Thráky usdlé v pozdější Bithynii, že Samothrake, Lemnos a Thasos měly za dob homerských thrácké obyvatelstvo vedle tyrsenského, jež prý se tam později přistěhovalo, dále že jméno Thráků značí u Homera v katalogu kmenů, osdlý v Chersonesu, ale že jinde zná Homeros také severní kmény thrácké a užívá tedy jména Thráků také ve smysle širším. Podrobnější zdůvodnění a kritiku různých mínění o jednotlivých problémech ponechal si p. spisovatel (podle poznámky na str. 13) až do spisu celého. Toho referent schváliti nemůže. Posouditi a zpracovati prameny je ovšem hlavní práce, ale přece jenom první část práce; druhá půlka jest, povědět, co soudím o dosavadních výsledcích bádání dnešního — a proč jsem se rozhodl tak či jinak. Byli bychom velice rádi slyšeli již nyní, které učení o homerských básních pan spisovatel pokládá za moderní (str. 6), co myslí o mytické době (str. 7), co soudí o geografii homerské atd. Z té příčiny právě a také proto, že ukázka je jenom jeden § druhého dílu, bylo by předčasno pronášeti soud o stanovisku a methodě p. spisovatelově jakož i o výsledcích, k nimž dospěl. Znalost pramenů a samostatný úsudek jsou patry všude.

V téže poznámce na str. 13 p. spisovatel dí, že chce uveřejniti veškeré příslušné doklady, což pokládá za nezbytnou

¹⁾ Způsob, kterým p. spis. uvádí zde doklady, dlužno rozhodně zavrhnutí. Jestliže si p. D. nelenoval, vybrati z Livia všechny věty podmíněčné, měl je uvésti tak, aby již nikdo nemusil touž práci konati znova. Bude-li však kdo hledati u něho příklady, bude musit každý doklad hledati znova, poněvadž p. D. uvádí vždy jen začátek a konec věty. Tak čteme tu na př. takové podmíněčné periody: 23, 47, 5 equorum . . . equos; 1, 13. 3 si adfinitatis . . . iras; 26, 49, 3 scorpiones . . . tria milia; 38, 17, 5 si primum . . . membra atd. Co s tím? *F. G.*

podmínku každé práce vědecké. Bylo by to arci pro čtenáře pohodlnější a usnadnilo by to další práci, ale je to nemožné. Jak vzrostl by objem knih! A přece nepostačí jenom, podívat se na citát — rozhodující je mnohdy souvislost, — je třeba číst celé kusy. A leckdy ani to nestačí. Třeba znáti celého spisovatele. Tak přece by se nenahradilo hledání v originále. P. spisovatel uveřejnil doklady na str. 9—13, ale přece ne všechny; Strabo, scholia, Eustathios atd. nejsou uvedeni. Jak bylo by to možno pro celé dějiny starověké! Nynější obvyklý způsob uvádění pramenů je jistě zcela postačitelý.

Em. Peroutka.

Ferdinand Vaněk: *Herodot a bitva marathonská* (XXI. výr. zpráva gymnasia v Uh. Hradišti za šk. rok 1904/5). Str. 12.

Herodotovy popisy bitvy marathonské, salaminské i platajské v leččems nejsou jasny a jistě také ne všude správný. Učiněno již množství pokusů, opraviti je a doplniti.

O bitvě marathonské jsou sporné otázky tyto: jaký byl počet Peršanů a Řeků; kde stáli Peršané a kde Řekové; jak byli Atheňané seřaděni; kdo byl vlastně velitelem, zda Kallimachos či Miltiades; účastnila-li se perská jízda bitvy čili nic; jaký byl plán perský? P. spisovatel ukazuje, jak k těmto otázkám u různých badatelů bylo odpovídáno a na konec (str. 12) přijímá pro průběh boje líčení Delbrückovo.

Proti lonské práci o bitvě salaminské jeví tato úvaha p. spisovatelova pokrok. Píle a opravdová snaha jeho opravňuje k dobrým nadějím do budoucnosti.

Práce psána je tak, jak se psávaly takové články dříve vůbec. Probírala se kriticky literatura, a sice čím obsírněji a úplněji, tím lépe, vykládalo se, kdo vyvrátil které mínění, po případech které mínění spisovatel pokládá za nejlepší. Tedy vylíčiti stav některé otázky sporné, podati informaci, to byl cíl, a na tom se přestávalo. Ale dnes musíme chtít dostati se v každém problému o krok dále, máme-li práci pokládati za vědeckou. Pro takovou práci je arci také methoda jiná. Není třeba, abych stejně obsírně probíral všechny práce od začátku, i zastaralé, nýbrž jenom poslední, směrodatné, a s těmi abych se vypořádával; srovnávám-li se s některým míněním již proneseným, musím podepřítí je novými důvody, a nesrovnávám-li, podati nové řešení. Tak v našem případě stačilo by vzíti v úvahu Delbrücka (Meyera, Busolta) z r. 1900, Buryho líčení v jeho *History of Greece* z r. 1900, velice konservativní, a práci Munrovu z *JHSt.* z r. 1899 a ukázati, co v nich je pozitivně dobrého a které věci jsou dosud sporny, které vůbec nerozřešitelný, a ovšem pokusiti se o rozmnožení výsledků pozitivních. Tím arci nemyslím,

že by ten, kdo o nějaké otázce píše, neměl znáti literatury její úplné.

V seznamu užité literatury nebylo třeba uváděti ani Droysena, Heerwesen der Griechen, ani Bauera, Kriegsaltertümer, za to však Buryho a Bauerovy Forschungen zur griechischen Geschichte 1888—1898. *Em. Peroutka.*

Drobné zprávy.

Výsledky výkopů, podniknutých r. 1901 na ostrově Aigině (v. LF XXVIII, 1901, str. 399), podává nádherné, dvojsvazkové dílo »Aegina, Das Heiligtum der Aphaia. Unter Mitwirkung von Ernst R. Fiechter und Hermann Thiersch herausgegeben von Adolf Furtwängler« (XII a 504 str.; XX str. a 130 tab. V Mnichově 1906, nákladem bavorské akademie [G. Franz v komm.]. Za 120 mk.). Furtwängler dokazuje tu podrobně, že chrám, z něhož pocházejí známé aiginské skulptury v glyptothece mnichovské, nebyl zasvěcen ani Diovi panhellenickému ani Atheně, jak se dříve soudilo, nýbrž místní bohyni Afaii. Poněvadž pak při výkopech našly se nové zlomky oněch soch jakož i římsa, na které stály, pokusil se Furtwängler, užívaje dosud neznámých záznamů, které si učinili r. 1811 první objevitelé Cockerell a Haller, o novou rekonstrukci obou štítů, jež byla provedena v sádře, a sice v $\frac{1}{5}$ skutečné velikosti. Na těchto modelech doplněna byla také zbraň a provedeno úplné omalování. V díle samém jsou podány ony rekonstrukce v barvách na dvou velikých tabulích. Ze spolupracovníků Furtwänglerových podává Fiechter popis chrámu Afaiina podle nového, podrobného prozkoumání, jakož i popis staršího chrámu, jehož zbytky byly objeveny, Thiersch pak popisuje nálezy drobnější. Dějinami svatyně, jež napsal Furtwängler, krásné dílo končí.

Velmi pěknou knihu o archaeologických objevech XIX. století napsal profesor strassburské university Adolf Michaelis (Die archaeologischen Entdeckungen des neunzehnten Jahrhunderts V Lipsku 1906, E. A. Seemann. Str. VIII a 325. Za 5 mk. 20 pf.). Podává nejprve názorný přehled o tom, jaká byla naše znalost uměleckých památek antických ke konci XVIII. stol. a pak popisuje zajímavě, jak se znenáhla množila, až dostoupila stupně nynějšího. Pro každého, kdo se třeba jen mimochodem obírá klassickou archaeologií, bude tato kniha, jež má všude odkazy k obrázkům známé rukověti od Springera-Michaelise (Handbuch d. Kunstgeschichte. I. Altertum, 7. vyd. z r. 1904), neocenitelnou pomůckou.

Z Londýna přichází zajímavá zpráva, že neunavným pátratelům po řeckých papyrech Grenfellovi a Huntovi podařilo se objeviti v Egyptě značné zlomky jedné komedie Filemonovy. Budou prý vydány již v létě t. r.

Berlínskému museu podařilo se objeviti v Ešmuneinu v Egyptě množství řeckých papyrů, většinou listin z 3. a 4. stol. po Kr. Z památek literárních nejcennější jest pergamenový list, jež obsahuje 56 veršů Euripidovy tragoedie *Κρητες*.

Slečna J. E. Harrisonova vydala r. 1890 dílo *Mythology and monuments of ancient Athens*, v němž podala překlad vybraných částí první knihy Pausaniovy a popis zachovaných památek athenských.

Když nyní nastala potřeba nového vydání, neodhodlala se zpracovati dílo své v dřívějším rozsahu, protože zatím vyšel překlad celého Pausania od J. G. Frazera s obširným komentářem archaeologickým, historickým i mythologickým (r. 1898) a velká topografie Athen od E. A. Gardnera (r. 1902). Přestala na novém spracování Thukydida popis starých Athen, poněvadž zde se liší ve svých názorech úplně jak od Frazera, tak od Gardnera. Nová kniha má nadpis: Primitive Athens as described by Thucydides (Cambridge 1906, University Press. Str. XII a 168 s 50 obr. Za 6 sh. net.). Nového nepodává tu spisovatelka sice téměř nic, stojíc úplně na stanovisku Dörpfeldově; přes to však jest práce její záslužná, poněvadž podává v pěkném přehledu to, co jest u Dörpfelda rozptýleno v různých, ne každému přístupných pojednáních.

O otázce často přetřásané, zdali ženy v V. stol. př. Kr. směly choditi do divadla, pojednává znova zaslužitý belgický badatel Alfons Willems (v Revue de l'instruction publique en Belgique XLVIII, 1905, str. 245—252) a odpovídá na ni záporně. Dovolává se nejprve toho, že Aristofanes, ač často vtaňuje obecenstvo do hry, nikdy neoslovuje přímo ženy, ale připouští sám, že tento negativní důvod sám by nepostačil. Rovněž uznává, že z Aristof. Ptáků 793 nn. a Thesm. 895 nn. plyne jen tolik, že některé ženy nechodily do divadla. Za rozhodující důkazy však počítá Aristof. Mír 50 nn. a Ekkli. 1146, kde se vypočítávají různé třídy obecenstva, ale ženy tu chybí, a pak vtip v Míru 962 nn. Bohužel nejsme s to, abychom sdíleli mínění váženého badatele. V Míru 50 nn. praví otrok, že poví, co se s pánem děje, hochům, mladíkům, mužům, starým mužům a ještě starším mužům; t. j. všem. O ženách zde řeč býti nemůže, sice by se vtip ten musil opakovati. Týž případ je i v Ekkles. 1146, kde se jmenují starci, mladíci a hoši. Co pak se týče třetího místa, Míru 962 nn., má se věc rovněž jinak. Trygaios, chtěje obětovati, natizuje otroku, aby také obecenstvu hodil posvátného ječmene (*καὶ τοῖς θεαταῖς ῥίπτε τῶν κριθῶν*). Ale řecký výraz připouští dvojný význam: *αἱ κριθαὶ* jest ječmen, ale *ἡ κριθή* značí *τὸ πένος*. Proto způsobilo zajisté bouři smíchu, když otrok na otázku Trygaiovu, zdali již dal divákům ječmen, odpověděl: *τῶν θεωμένων οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὅστις οὐ κριθὴν ἔχει*. Trygaios přijímá vtip, ale namítá: *οὐχ αἱ γυναῖκες γ' ἔλαβον*, načež otrok rovněž směšně odpovídá: *ἀλλ' εἰς ἐσπέραν δώσουσιν αὐτοῖς ἄνδρες*. Z toho je přece patrné, že ženy při provozování té komoedie v divadle byly, jinak by byl celý vtip nejen planý, nýbrž vůbec nemožný. Willems však vykládá, že prý ženy nedostaly *τὴν κριθήν*, poněvadž nebyly přítomné! Známé místo z Aristof. Žab 1050, které svědčí o tom, že ženy dávaly se na tragoedie Euripidovy, musí Willems ovšem seslabovati, aby zachránil své tvrzení. Přes to však připouští, že ve venkovských městech dovolovalo se ženám choditi do divadla, v Athenách pak asi od dob Menandrových. Není příčiny, proč bychom volnosti té nedopřáli již známému století pátého.

Nové vydání Aischylových Choefor uspořádal Blass (Aischylos Choephoren. Erklärende Ausgabe von Friedrich Blass. Halle nad Sálou 1906. Max Niemeyer. Str. 205. Za 5 mk.). Po úvodě, v němž pojednáno o mythu a jeho spracování u Aischyla (str. 1—24), následuje text tragoedie se scholiemi a stručným aparátem kritickým (str. 25—73); komentár (str. 76—201) všimá si hlavně otázek kritických a metrických. Zbytečně zavádí Blass rukopisné přízvukování u zájmen *ὄδε* a *τοιοῦδε*, tak že píše na př. *ἴδε, οἴδε, τίηδε, τοῦσδε, τοιαῦδε* atd.

Nové vydání bukoliků řeckých uspořádal a v oxfordské bibliotece vydal Wilamowitz (Bucolici Graeci recensuit et emendavit Udalricus de Wilamowitz-Moellendorff. Oxonii [1906],

e typographico Clarendoniano. Str. XVI a 170. Za 3 sh.). Vydavatel má snahu, podati první vydání antické, jež za doby Sullovy uspořádal grammatik Artemidoros, musil se ovšem v uspořádání básní značně odchýliti od libovolného pořádku H. Stephana, na nějž jde naše vulgáta. Tak na př. uvádějí se tu básně Theokritovy v tomto pořádku: 1, 7, 3—6, [8—9], 10—14, 2, 15, 17, 16, 18, 24, 22, 28, 30, epigramy, zlomek Bereniky. Pak následují básně ostatních bukoliků a technopaignie. Dobře učinil Wilamowitz, že ponechal číslování Stephanovo; tak aspoň jsou všechny zmatky v citování naprosto nemožny. Velmi pěkným přídavkem jsou latinské obsahy (str. 156—170), kde vydavatel stručně a pěkně vykládá svůj názor o jednotlivých básních. Zásady, jimiž se řídil, vložil Wilamowitz podrobně ve spise Die Textgeschichte der griechischen Bukoliker (XI a 263 str. V Berlíně 1906, Weidmann. Za 8 mk.). Poněvadž vydání Wilamowitzovo obsahuje stručný, ale úplně postačující aparát kritický a střizlivou úpravou textu se vyznamenává, bude na dlouhý čas základem dalšího zkoumání.

Civis Romanus, časopis, jenž si vytkl za úkol, ukázati prakticky, že latina je dosud schopná, vyhovovati potřebám doby moderní, ukončil právě za obezřelé redakce prof. Voldemara Lommatzsche čtvrtý ročník. Přinesl články o některých otázkách moderních, n. př. o reformě hostinců (de cauponis nova ratione instituendis) od Lommatzsche, o latině jako jazyku mezinárodním od Immische a j. K Schillerovu jubileu podal překlad tří listů ze spisu »Über die aesthetische Erziehung des Menschen«, pořázený od Ivana Müllera, a mimo to překlady četných básní Schillerových v metru buď antickém, buď původním; mezi nimi je též překlad »písně o zvonu« od Václava Svobody. Též dvě latinské básničky Schillerovy z dob studentských jsou tu otištěny. Dále jest tu báseň Fanum Apollinis od Jana Pascoli, loňského roku cenou hollandské akademie počtená, a několik jiných. Velmi pěkné jsou Lommatzschovy Epistulae ex secessu aestivo, psané nejen pěknou latinou, ale i s dobrým humorem. Též ze starší literatury čerpáno; setkáváme se tu na př. s několika fečmi Lobeckových a svýňatky z latinských spisů XVII. stol. Ale také z nejnovější literatury koristěno; některé články ze současných revuí přeloženy do latiny. Jest vůbec snahou redaktorovou, přiměti — i cenami — své čtenáře k zdatilému překládání. Ostatní obsah tvoří zprávy politické — ve formě telegramů — anekdoty, hádanky, rebusy, posudky zaslaných knih a pod. Civis Romanus vychází 1. každého měsíce o 8 stránkách velkého kvartu; předplatné 4 mk. ročně přijímá nakladatel L. v. Vangerow v Bremerhaven. Upozornili jsme na časopis ten, hned jak začal vycházeti (IF XXVIII, str. 399 n.).

V loňském ročníku Universitních Izvěstí Kijevských (1905) nalezá se mezi jiným i podrobná zpráva o činnosti kroužku studentů slavistů (Студенческий кружокъ для занятій славяновѣдѣніемъ), skládajícího se, jak z referátu vidno, asi z 20 členů, kteří vedením prof. T. Dm. Florinského speciálně, mimo universitní kursy, zabývají se studiem slavistiky. Z referátův o činnosti za dva poslední roky vysvitá, že z desíti přednášek a rozborů jeden byl věnován české historii: »Борьба Отогора II. Чешскаго съ Рудольфомъ Габсбургскимъ« (stud. D. A. Polkovnikov), druhý pak české literatury: »Юнгманнъ — дѣятель чешскаго возрожденія« (stud. N. S. Bech). Zejména tato studie byla důkladná a probírána ve třech schůzích. N.

Oprava. V seš. 1., na str. 48. v ř. 3. omylem zůstal nadpis, jenž tam nenáleží. V některých výtiscích také sazba na počátku listu Kónasova za tisku byla porušena.

○ pramenech Augustinova spisu *De musica*.

Podává Karel Wenig.

(Dokončení.)

II.

Že Augustinus vskutku znal metrika doby pozdější než byl Varro, můžeme přímo dokázat. Byl to Terentianus Maurus, jehož Augustinus přímo cituje (II, 12, 22), jediný to přímý citát v jeho spise.¹⁾ Poněvadž však, jak známo, Marius Victorinus přejal celé části přímo z Terentiana, musíme vyšetřiti, zda Augustinus neznal Terentiana prostřednictvím Maria Victorina. Možnost tato musí býti prozkoumána tím spíše, ježto se někde Augustinus shodoval s Mariem Victorinem v takové nauce, o níž u Terentiana nenacházíme poučení (viz na př. nauku o verši na str. 11 tohoto pojednání).

Jméno Terentianovo vyskytuje se u Augustina dvakrát. Ve spise *De civitate dei* VI, 2 praví Augustinus: *etiam Terentianus elegantissimo versiculo breviter ait*:

vir doctissimus undecumque Varro (v. 2846).

Verš tento u Maria Victorina nenalzáme.

Augustinus chtěje dokázati, že mezi ioniky lze připustiti dobe i ditrocheje, uvádí (II, 11, 21) na důkaz tyto verše:

*At consona quae sunt, nisi vocalibus aptes,
pars dimidium vocis opus proferet ex se,
pars muta soni comprimet ora molientum.
illis sonus obscurior impeditiorque
utcumque tamen promitur ore semiclusio.*

Tyto verše čteme u Terentiana Maura (v. 89—93), a Augustinus dále (II, 12, 22) výslovně podotýká: *in illis Terentiani*

¹⁾ Že metrika Terentianova ve IV. stol. po Kr. byla známa a oblíbena, vidíme i z toho, že ji spracoval Flavius Mallius Theodorus (konsul r. 899) pro svého syna (Gleditsch, str. 76).

versibus. Příslušný výklad Terentianův o samohláskách a souhláskách (v. 85—145) spracoval sice Marius Victorinus na str. 32, 18—33, 13, ale uvedené verše u něho nejsou.

Jako příklad meter, jež jsou z části mobilia, z části immobilia, uvádí Augustinus (IV, 16, 31) tyto verše:

pendeat ex umeris dulcis chelys
et numeros edat varios, quibus
adsonet omne virens late nemus,
et tortis errans qui flexibus.

Tyto verše má Terentianus 2138 nn. a jmenuje jako skladatale jejich Pomponia Secunda. Marius Victorinus spracoval Terentianovy verše 2114—2176 na str. 114, 17—116, 18, avšak z uvedených veršů má jen tři první, kdežto Terentianus a Augustinus mají po čtyřech verších. O tomto místě můžeme tedy přímo říci, že Augustinus nemohl čerpat z Varrona; neboť básník P. Pomponius Secundus vystoupil se svými tragoedii teprve po smrti Tiberiově (Schanz, Gesch. d. röm. Litt. II, 2, 2. vyd., str. 61 n.).

Jako příklad metra, v němž jest pausa nejen na konci, nýbrž i uprostřed, uvádí Augustinus (IV, 14, 19) verš neznámého básníka:

gentiles nostros inter oberrat equos.

Verš ten nacházíme u Terentiana 1796, ovšem trochu pozměněný (gentilis . . . equus); Augustinus si asi verš tento trochu upravil. Schází však u Maria Victorina, jenž na str. 107, 5, — 110, 19 užíval Terentianových veršů 1721—1800. Terentianus vykládá tu, že v pentametru musí první polovice vždy končiti úplným slovem a že se přechod mezi oběma polovicemi nesmí dít ve slově. Pochopujeme, že se pentametr hodil tím právě Augustinovi za doklad metra, v němž jest pausa na konci i uprostřed, ať máme dle Augustina daktylsky nebo čtyřslabičně (viz níže str. 176). Terentianus praví dále, že by byl chybný takto utvořený pentametr:

inter nostros gentilis oberrat equos (v. 1788),

kdežto, změnil-li se slovosled, vzniká onen správný verš, výše uvedený (1796). Jest velmi pravdě podobno, že si tento verš Terentianus vytvořil sám, jakož to vskutku činil. Krátce před tím ve v. 1779 praví:

ut sit pentameter talis, qualem modo fingo.

Augustinus (IV, 13, 16) dává žáku určití tyto verše:

triplici vides ut ortu
Triviae rotetur ignis.

Žák jest na rozpacích. Augustinus podává pak sám dvojjí míru, a podotýkáje, že metrum může býti na počátku neúplné, měří

buď $\cup \cup \mid \_ \cup \_ \cup \mid \_ \_$, nebo $\cup \_ \mid \cup \_ \cup \_ \mid \_$. Ve v. 2861 chce Terentianus určití metrum: segetes meum labore. Práví, že je to týž rozměr jako ve verších :

triplici vides ut ortu
Triviae rotetur ignis,
volucrique Phoebus axe
rapidum pererret orbem.

Některí pokládají prý tyto verše za zbytek ionského verše a maiore a měří tedy

$\cup \cup \mid \_ \cup \_ \cup \mid \_ \_$,

a nikoli

$\cup \_ \mid \cup \_ \cup \_ \mid \_$.

Že se tato druhá míra vskutku vyskytovala, vidíme z Caesia Bassa 261, 25, jenž pokládá to metrum za osmislabičný verš iambický s úvodním anapaestem. Podobně měří i Mallius Theodorus 593, 24, jenž uvádí s malou změnou tytéž tři verše, které má Terentianus (v. 2863—2865). Augustinus tedy čerpal zde zřejmě z Terentiana, což jest tím zřejmější, že hned v následujícím odstavci (IV, 13, 17) praví: quid, si demam ultimam longam, ut tale sit metrum: segetes meus labor. To jest právě ono metrum, které určuje Terentianus. Augustinus pozměnil je ovšem tak, aby docílil verše o jednu dlouhou slabiku kratšího. Marius Victorinus, jenž na str. 153, 26—154, 18 převedl v prosu Terentianovy verše 2849—2884, má sice také uvedené verše, avšak měří je (154, 1) jen $\cup \cup \mid \_ \cup \_ \cup \mid \_ \_$, kdežto o míře $\cup \_ \mid \cup \_ \cup \_ \mid \_$ se nezmiňuje. Dlužno ovšem pomýšleti též na jinou možnost.

Terentianus má totiž právě na konci tohoto výkladu zmínku o Varronovi. Úmyslně nepřihlížím na tomto místě k tomu, že výklad slov Terentianových »minores« jest sporný (viz výše, str. 91 n.), a pravím všeobecně: jest možno, že Augustinus čerpal celé místo přímo z Varrona. Na tuto možnost vskutku pomýšleli Graf (na uv. m., str. 65) a Weil (Jahrb. f. cl. Ph. 85, 1862, str. 337). Weil soudí takto. Z Terentiana se dovídáme, že Varro pokládal verš anakreontský za ionicus a maiore a dělil jej jako Augustinus: tripli|ci vides ut | ortu. Avšak tento důkaz, jímž chce podepřítí Weil svoje tvrzení, že Augustinus čerpal z Varrona, jest nesprávný. Předně Augustinus uvádí dvojí míru. Avšak i kdybychom připustili, že i Varro měl dvojí míru, není Weilovo tvrzení možno vzhledem k tomu, že uvedené verše jsou z Petronia, což Marius Victorinus 153, 33 výslovně praví a Terentianus naznačuje (Petronii saturae, ed. F. Buecheler, 4. vyd. v Berlíně 1904, zl. XX). Že Terentianus čerpal z Petronia, vidíme i z v. 2489 n. (u Buechelera zl. XIX). Také verš (iuverunt) segetes meum labore jest asi z téže doby, Serenův nebo dle

jiných Petroniův, což jest ovšem jen domněnka.¹⁾ Upozorňuji ještě na to, že z tohoto výkladu Terentianova jest u Augustina (De civ. dei VI, 2) citován přímo svrchu uvedený v. 2846.

Graf (na uv. m., str. 65) vidí v obou uvedených děleních jakousi nedůslednost. Jen dělení $\cup\cup\text{—} | \cup\text{—}\cup\text{—} | \text{—}$ odpovídá prý požadavku systému Augustinova, že lze směšovati pouze stopy »plausu aequales«, poněvadž se diiamb může dělit v poměru 4 : 2, tedy celý verš pak:

$$\cup\cup\text{—} | \cup\text{—}\cup\text{—} | \text{—} | \text{—}.$$

4   4   2   2

Výčitka ta není oprávněna, neboť i při dělení

$$\cup\cup | \text{—}\cup\text{—}\cup | \text{—}\text{—}$$

se docílí plausus aequalis, neboť ditrochej se může dělit, jak dále bude vyloženo (viz str. 178), v poměru 2 : 4, tedy :

$$\cup\cup | \text{—} | \cup\text{—}\cup | \text{—}\text{—}.$$

2   2   4   4

Augustinus vykládá (IV, 16, 30), že jistá metra měla jakési původce (auctores et inventores), kteří stanovili zákony jejich techniky, a že se těchto zákonů přidržujeme, ač bychom leccos mohli změnit. Tito původci jsou prý mnohdy nejisti. Nevíme na př., zda jakýsi (nescio qui) Faliscus vynalezl metra, jako na př. :

quando flagella ligas, ita liga,
vitis et ulmus uti simul eant.

Slyšíme to a můžeme tomu věřit. Naším úkolem jest prý jen stanovit, jak se verše ty mají měřit. Většinou měří prý nezkušené metrikové (musicæ imperiti) takto:

$$\text{—}\cup | \text{—}\cup | \text{—}\cup | \cup\cup.^2)$$

Tato míra jest však dle mínění Augustinova nemožná, neboť pyrrhichius nemůže býti položen po daktylu. Správná jest jen míra: $\text{—}\cup\cup\text{—} | \cup\cup\text{—}\cup | \cup\text{—}\wedge$. Augustinus dodává: quod semidocti homines sentire possent, si a docto secundum utramque legem pronuntiaetur et plauderetur. Tyto dva verše (a ještě dva následující) nacházíme u Terentiana v. 2001 n. Marius Victorinus spracoval na str. 121, 16—122, 17 Terentianovy verše 1957 až 2004 a má také ony verše. V tomto případě se na první pohled zdá, jako by byl Augustinus čerpal z Maria Victorina.

¹⁾ Claudii Rutilii Namatiani de reditu suo ed. Luc. Mueller. v Lipsku 1870, str. 50, Baehrens ve svých Fragm. poetarum Rom, str. 400 uvádí verš ten mezi »versiculi incertorum« (č. 146).

²⁾ Tak měří Terentianus 1988 n. i Marius Victorinus 122, 9 n.

Nehledě k tomu, že Terentianus má čtyři verše, Augustinus a Marius Victorinus po dvou, jest zajímavé, že Augustinus i Marius Victorinus čtou ligas, liga, kdežto Terentianus iugas, iuga.¹⁾

Nicméně přece ani zde není pravdě podobno, že Augustinus čerpal z Maria Victorina. Augustinus přičítá uvedená metra neznámému básníku Faliskovi. To by byl neučinil ten, kdo měl před sebou Maria Victorina. Tento praví totiž 122, 12: quod genus metri Annianus faliscum carmen inscribit, a přičítá pak 122, 15 uvedeně verše Septimiovi Serenovi (ut est illud apud Septimium Serenum). Naproti tomu snadno se mohl dopustiti omylu ten, kdo čerpal z Terentiana, ježto místo jeho není úplně jasné. Dokladem toho jest zajímavý omyl u Maria Victorina, jenž čerpal z Terentiana. Terentianus uvádí totiž ony verše pod všeobecným názvem (1998)

talia docta Falisca legimus,

z čehož vytvořil pak Augustinus omylem básníka, jménem Faliska, kdežto Falisca značí verše básníka z území faliského, jak dále uvidíme. Marius Victorinus dopustil se zase toho omylu, že přičetl básně ty Septimiovi Serenovi, jehož jméno se u Terentiana krátce před tím vyskytuje (v. 1991). Jsou to však, jak se zdá, verše vrstevníka Septimiova Anniana, jak zajímavě dokázal L. Mueller (Rh. Mus. XXV, 1870, str. 341 n.). Tento Annianus měl statek v území faliském, v Etrurii.²⁾

Jsou to tedy básně z doby Hadrianovy, a proto nemohl je Augustinus čerpati z Varrona.

Augustinus na doklad, že se při vnitřní katalexi může klásti pauza jen uvnitř verše, uvádí (IV, 15, 26) tento verš:

tuba terribilem sonitum dedīt aere curvo

a praví, že jest zde dvojí dělení možné. Terentianus vykládá v. 1908 n. o tak zv. archebulium metrum a uvádí týž verš (viz též Mar. Vict. 125, 21). Uvedený verš byl, myslím, v té podobě, jak jej čteme, vytvořen Terentianem jakožto varianta Vergilova verše (Aen. IX, 501):

at tuba terribilem sonitum procul aere canoro.³⁾

Tohoto verše Vergilova užívali metrikové s oblibou (viz Plot. Sac. 501, 12; At. Fort. 284, 19; Mall. Theod. 596, 19). Terentianus uvádí již ve v. 1855 hexamet, který se od Ver-

¹⁾ Vyskytovalo se i toto sloveso, jak vidíme z Prisciana II. 421, 5 K. Naproti tomu Servius k Aeneidě IV, 291 užívá slovesa ligare.

²⁾ O těchto básnících viz výklad Schanzův, Gesch. d. röm. Litt. III², str. 22 n.

³⁾ Tento verš Vergiliův jest zase napodobení známého verše Enniova: at tuba terribili sonitu tarantara dixit (u Vahlena, 2. vyd. v. 140, u Baehre zvl. 95).

giliova liší jen posledním slovem (*recurvo m. canoro*). Poněvadž pak bylo nesnadno najít v latinské poesii příklad *archebulia*, vytvořil si Terentianus příklad sám. Vzal za základ hexametr Vergiliův, zaměnil *procul* v *dedit*, odložil první délkou (*at*) a vynechal jednu krátkou v páté stopě, položiv *curvo m. canoro*. Tak docílil *archebulia*, jež má i Augustinus. Že teprve Terentianus vytvořil tento příklad, lze, myslím, souditi i z toho, že Terentianův výklad o *archebuliu* (v. 1908—1919) jest přerzat z *Caesia Bassa* 256, 8 n., jež však verše toho nemá, nýbrž tvoří si sám *archebulium* z hexametru:

nam tibi nascitur omne pecus, tibi crescit et herba.

Dle jeho návodu počínal si asi Terentianus. Návod na vytvoření *archebulia* z hexametru jest starý, jak vidíme z *Diomeda* 514, 1: *archebulium metrum, ubi hexametro prima syllaba ablata est et ab ultima tertia*.

Bylo, myslím, dosti přesvědčivě vyloženo, že Augustinus čerpal z Terentiana, a sice nikoli prostřednictvím *Marie Victorina*, nýbrž patrně přímo. Nemůžeme ovšem popřítí možnost, že mezi Augustinem a Terentianem Maurem jest nějaký jiný střední člen, ale zdá se nám pravdě podobnější, že Augustinus užíval Terentiana přímo.

Z Terentiana čerpal Augustinus, myslím, hlavně své příklady, které z *Varrona* nemohou pocházeti, ježto jsou téměř všechny z doby pozdější. Jest tu určitý kruh básníků, z nichž příklady voleny. Jest to hlavně *Horatius*, částečně *Vergilius*, *P. Pomponius Secundus*, *Petronius*, *Annianus*, tedy vesměs básníci, patřící nejpozději do první polovice II. stol. Podávám seznam básnických citátů, úplně opomíjeje zřejmé výtvořiny Augustinovy. Spolu podotýkám, kde se u Terentiana příslušný verš vyskytuje.

Z *Catulla*:

IV, 1: *Phaselus ille, quem videtis, hospites.*
(Aug. V, 4, 5; Ter. Maur. 2277.)

Z *Horatia*:

Carm. I, 2, 1 n.: *Iam satis terris nivis atque dirae
grandinis misit pater et rubente
dextera sacras iaculatus arces
terruit urbem.* (Aug. IV, 17, 35.)

Carm. I, 5, 3 n.: *Grato, Pyrrha, sub antro,
cui flavam religas comam.*
(Aug. IV, 17, 35; Ter. Maur. 2801 n.)

Carm. I, 9, 1: *Vides ut alta stet nive candidum
Soracte, nec iam sustineant onus*

silvae laborantes, geluque
flumina constiterint acuto.

(Aug. IV, 17, 36.)

Carm. I, 1, 1: Maecenas atavis edite regibus.
(Aug. V, 6, 12; Ter. Maur. 2656.)

Carm. IV, 7, 1: Diffugere nives, redeunt iam gramina campis
arboribusque comae.
(Aug. V, 13, 28; Ter. Maur. 1809 n.)

Epod. II, 1: Beatus ille, qui procul negotiis.
(Aug. V, 11, 23; Ter. Maur. 2360.)

Epod. XV, 1: Nox erat et caelo fulgebat luna sereno
inter minora sidera.
(Aug. V, 13, 28; Ter. Maur. 2964 n.)

Z Vergilia:

Georg. III, 316: Atque ipsae memores redeunt in tecta capellae.
(Aug. I, 4, 8.)

Aen. I, 1: Arma virumque cano Troiae qui primus ab oris.
(Aug. II, 2, 2; Ter. Maur. 2006.)

Aen. III, 549: Cornua velatarum obvertimus antennarum.
(Aug. V. 3, 3; Mar. Vict. 72, 6.)

Z Pomponia Secunda:

Pendeat ex umeris dulcis chelys
et numeros edat varios, quibus
adsonet omne virens late nemus,
et tortis errans qui flexibus.

(Aug. IV, 16, 31; Ter. Maur. 2138 n.)

Z Petronia:

Triplici vides ut ortu
Triviae rotetur ignis.

(Aug. IV, 13, 16; Ter. Maur. 2863 n.)

Z Anniana:

Quando flagella ligas, ita liga,
vitis et ulmus uti simul eant.

(Aug. IV, 16, 30; Ter. Maur. 2001 n.)

Z Terentiana prímó užito tĕchto veršŭ:

v. 89—93: at consona quae sunt, nisi vocalibus aptes,
pars dimidium vocis opus proferet ex se,
pars muta soni comprimet ora molientum.

illis sonus obscurior impeditiorque
 utcumque tamen promitur ore semicluso.
 (Aug. II, 11, 21.)

v. 1913 :¹⁾ tuba terribilem sonitum dedit aere curvo.
 (Aug. IV, 15, 26.)

Zlomky neznámých básníků :

Gentiles nostros inter oberrat equos.²⁾
 (Aug. IV, 14, 19; Ter. Maur. 1796.)

Ver blandum viget arvis, adest hospes hirundo.
 (Aug. IV, 15, 26.)

Vernat temperies, aurae tepent, sunt deliciae.
 (Aug. IV, 15, 27.)

Roma, Roma, cerne, quanta sit tibi deum benignitas.
 (Aug. V, 4, 7; Mar. Vict. 52, 34.)

Te domus Euandri, te sedes celsa Latini.
 (Aug. V, 13, 27.)

Zajímavý jest tento delší zlomek:

Ite igitur, Camenae	fonte, ubi fusus olim
fonticolae puellae,	spumea lavit almus
quae canitis sub antris	ora iubis aquosis
mellisfluos sonores,	Pegasus, in nitentem
quae lavitis capillum	pervolaturus aethram.
purpureum Hippocrene	(Aug. III, 2, 3.)

Jest tedy velmi pravdě podobno, že Augustinus, jenž poznal shodu nauky Terentianovy s Varronem, užíval Terentiana jako doplněk metriky Varronovy a čerpal hlavně z něho svoje příklady. Všechny básnické příklady Augustinovy jsou totiž z doby před Terentianem, a z uvedených 22 příkladů nacházíme 13 u Terentiana. Počet ten můžeme zvětšiti s velkou pravdě podobností ještě o tři. Dílo Terentianovo se nám totiž nezachovalo celé (Keil G. L. VI, str. 321). Tím si vysvětlíme, že nenacházíme u Terentiana příklad a výklad pro strofu sapfickou a alkajskou. V těchto dvou případech můžeme však přímo dokázati, že i o nich Terentianus jednal. Rukopis Terentianův končí v. 2981. Krátce před tím však naznačuje Terentianus obsah dalších svých vývodů. Praví totiž ve v. 2914 n.:

Hinc iam cetera metra persequemur,
 quae Flaccus varie suis epodis,
 nunc unum recinens dato priori,

¹⁾ Viz výše, str. 165.

²⁾ Viz výše, str. 162.

nunc binos geminis, tribus vel unum,
aut binos varie dedit sonantes,
ut sit tertius atque quartus impar.

Z tohoto nacházíme v zachovaném nám spise jen část. Avšak slovy tribus vel unum (2917) naznačuje se zřejmě, že v další, nám nedochované části jednáno bylo o strofě sappické (zajisté s obvyklým příkladem: *Iam satis terris*; viz Mar. Vict. 161, 17). Slovy „aut binos varie dedit sonantes, ut sit tertius atque quartus impar“ oblašuje se výklad strofy alkajské (s obvyklým příkladem: *vides, ut alta*; viz Mar. Vict. 166, 10). S jakousi pravdě podobností můžeme dále souditi, že u Terentiana byl i příklad z Verg. Aen. III, 549; verš ten jest u Mar. Vict. p. 72, 6, a ten v okolí tohoto příkladu čerpal z Terentiana. Tak str. 70, 20—71, 23 shoduje se s Terentianovým výkladem ve v. 1606—1641 a str. 72, 22—73, 2 s v. 1650—1668. Snad i střední část jest ze ztracené části Terentiana. Že i ve spise Terentianově samém jsou mezery, dokazuje Keil na uv. m., str. 321 n. Zbývá tedy vlastně jen šest nedoložených příkladů, jež jsou většinou zlomky neznámých básníků. Není tedy vyloučena možnost, že pocházejí ze ztracené části Terentianovy metriky, nebo že je vytvořil Augustinus sám.

Vratme se ještě k poslednímu a nejdělsímu z uvedených příkladů (Aug. III, 2, 3). Myslím totiž, že i tyto verše jsou od některého z tak zv. novelli poetae. (U Baehrense, F. P. R., str. 403, fragm. incert. 175.) Jsou to vesměs metra tohoto tvaru: — ∪ — ∪ — — (tak zv. ferekratej I, který metrikové dělí — ∪ — | ∪ — —; viz o tom verši Královu Řeckou a římskou metriku, sv. I, str. 295 n.). Toto metrum jest staré; neboť Atilius Fortunatianus 301, 6 uvádí doklad již ze Sapty (zl. 61, vyd. Bergkova: *παρθένον ἀδύφωνον*). Vyskytovalo se i několikrát za sebou, jak připomíná již Hefaistion 30, 20, uváděje pět veršů z Aristofanovy komoedie Aiolosikon. Verš ten se vyskytuje také u Horatia C. I, 8, 1: *Lydia, dic per omnes*.

Stichicky užívali tohoto verše v římské poesii asi poetae novelli, jak možno souditi z Terentiana 2525 n.:

Et choriambus unus
praeditus antibaccho
claudicat, ut priores.
Videro, si novelli
versus erit poetae;

lex tamen una metri est:
tinctus colore noctis,
dabunt malum Metelli:
»Inachiae puellae
seu bovis ille custos.«

Poslední dva verše jsou tedy asi od některého z novelli poetae. ¹⁾ Terentianus podotýká dále, že tohoto kola užívá i Horatius, a končí 2537:

¹⁾ Baehrens, F. P. R., str. 400, má tyto dva verše jako fragm. incert. čís. 142.

tu genus hoc memento
reddere, cum reposcam.

Posledními slovy naznačuje Terentianus, že pojedná o tomto kolu ještě při Horatiově strofě: Lydia dic per omnes. V zachované nám knize část tu však nenalzáme. Patrně se tedy část ta ztratila, a v ní se snad vyskytoval i uvedený příklad Augustinův. Obsahem by se zlomek ten dobře hodil do básní Annianových nebo Serenových. Oba tito poetae novelli volili látku ze života venkovského, Annianus v básních Falisca zvaných, Septimius Serenus v tak zv. Opuscula ruralia (Schanz, Gesch. d. röm. Litt. III², str. 23 n.). Camenae byly bohyně pramenů, jak dosvědčuje Varro u Serv. Ecl. VII, 21, a na to se naráží slovy: fonticolae puellae (v. 2). Byly ovšem záhy ztotožněny s Musami (již u Livia Andronika Odysse. zl. 1), avšak starý význam jejich udržel se dlouho, jak vidíme z Tertulliana, Adversus Marcionem I, 13. V naší básni jsou oba významy smíšeny, což jest u básníka, který sídlí na venkově, velmi přirozeno.

Někdo by snad mohl namítnouti, že, čerpal-li Terentianus z Varrona, a Augustinus z Terentiana, jakž bylo právě zjištěno, můžeme snad uznati za jediný pramen Augustinův spis Terentianův.

Tato možnost jest však vyvrácena tím, že Augustinus uvádí i takové nauky Varronské, o kterých se Terentianus nezmiňuje (srovn. na př., co jsme vyložili na str. 12 n. o Weilově důkazu). Augustinus užíval tedy obou spisů, Varronova i Terentianova, a sice tohoto jako doplňku k onomu. Z Terentiana čerpal hlavně doklady, patrně z toho důvodu, že básnické příklady, které uváděl Varro v díle svém, byly by bývaly ve IV. stol. po Kr. již příliš zastaralé.

III.

Pokusíme se dále dokázati, že Augustinus znal také směr alexandrijský. Nasvědčují tomu, myslím, některé jeho výklady. Augustinus podává v II. kn. seznam stop, a sice nejprve beze jmen, všímaje si počtu dob a příslušného rodu (*γένος*) stop (II, 8, 15), pak opakuje celý seznam s příslušnými jmény stop. Třídí stopy jako metrikové ostatní dle počtu slabik:

a) disyllabi:

υυ, υ—, —υ, ——

b) trisyllabi:

υυυ, —υυ, υ—υ, υυ—

υ—, —υ—, ——υ, ———

c) tetrasyllabi:

UUUU, —UUU, U—UU, UU—U, UUU—
 UU—, —UU—, —UU, U—U—, —U—U, U—U—U
 U—, —U—, —U—, —U—, —U—

Tento pořad jest zajímavý tím, že se liší od obvyklých seznamů u metriků. Metrikové sestavují totiž vždy vedle sebe dvě stopy protivné (*contrarii*). Mezi dvouslabičnými následuje tedy po pyrrhichiu spondej, po iambu trochej, u trojslabičných jest po tribrachyu hned molossus atd. Tato zásada kontrastu dodržena jest u všech metriků¹⁾; povšiml si jí Schultz v Hermu XXII, 1887, str. 265, pozn. 1. V jednotlivostech, t. j. v pořadu, jak jednotlivé dvojice za sebou následují, se metrikové různí, avšak vždy jsou uvedeny dvě protivné stopy pospolu. Že jest to pořad starý, vidíme z Dionysia a Quintiliana.

Augustinus však toto neobyčejně charakteristické třídění nemá. Když žák uvádí trojslabičné, čtyřdobé stopy v tomto pořádku: —UU, UU—, U—U, polemizuje Augustinus (II, 5, 7) proti tomu. Chce postupovati s variací na př. v našem případě jednu délku a dvě krátké (II, 5, 7: *tres syllabae . . . una longa, ceterae breves, quoties variari possint*), a sice tak, že dlouhá posunuje se stále o místo dále, asi jako se číslují paiony podle postupné polohy dlouhé slabiky. V našem případě jest tedy správný pořad: —UU, U—U, UU—. Žák uznává pak: *hunc esse meliorem ordinem, vel potius hunc esse ordinem*. Zajímavo jest, že se Augustinus shoduje ve svém seznamu nápadně s Hefaisionem. Ten třídí totiž 12, 5 n. nejdříve stopy podle počtu slabik v dvou-, troj- a čtyřslabičné a v každé z těchto kategorií sestavuje stopy dle počtu dob. Tedy na př. u dvouslabičných: *δίχρονος* UU, *τριχρονος* —U, U—, *τετραχρονος* ——. V tom se tedy podobá seznam jeho Augustinovu, jen s tím rozdílem, že on má dříve trochej, Augustinus iamb (v schol. k Hef. 132, 1 jest však úplná shoda s Augustinem). U stop tříslabičných a čtyřslabičných o 4, 5, 7 a 8 dobách jest mezi oběma též úplná shoda, jen u šestidobých jest postavení poněkud různé.

Zvláštní zmínky zasluhuje *Fragm. Censorini* 611, 5. Zde jest u dvouslabičných stop totéž postavení jako u Augustina (dodává se však: *duo igitur quantitate contrarii, spondius et pyrrhichius, duo ordine . . . iambus et chorius*), u trojslabičných jest daktyl, pak *anapaest* (s dodatkem: *contra*), pak *tribrachys* a *molossus* (s dodatkem: *contrarius*), pak ——U a U— (ordine *adversus*). Druhé sestavení na str. 615, 15 jest zase jiné. Tu jest po pyrrhichiu hned spondej, jak se výslovně podotýká: *contrarius, pak —UU, U—U, UU—* atd. I *Fragm. Censorini* potvrzuje tedy,

¹⁾ Dionysios π. συνθ. δν. 105; Quint. IX, 4, 80; Ter. Maur. 1359; Mar. Vict. 44, 10; Plot. Sac. 497, 13; At. Fort. 280, 10; Pseudo-Caes. B. 307. 2; Diom. 475, 9.

že u Varrona (a jeho školy) byla zásada kontrastu známa, možno však, že od Varrona nebyla provedena tak důsledně jako později. Augustinus se tedy shoduje v celku s Hefaistionem, ač z něho nečerpá.

Zvláštností Varronova směru jest, že připouští stopy jen dvou- a trojslabičné; stopy víceslabičné, tedy již čtyřslabičné, pokládá za složené.¹⁾ Jest to starý názor, neboť již Cicero (Orator 218) připomíná, že někteří nepokládají paion za stopu, ježto má více než tři slabiky.²⁾ Naproti tomu Hefaistion a Augustinus mají ve svých seznamech stopy dvou- až čtyřslabičné, aniž podotýkají, že tyto jsou složené. Westphal (Allg. Theorie d. griech. Metrik, 3. vyd., str. 141), myslí podle schol. Hef. 208, 17, že také Hefaistion pokládal stopy čtyřslabičné za složené, musí však doznati, že to Hefaistion nikde výslovně netvrdí. Nutno také mít na paměti, že se u Hefaistiona měří většina stop čtyřslabičné (ionsky, choriambicky n. antispasticky), v čemž ho Augustinus ještě předstihl (viz dále str. 175 n.). U Augustina také nikde nenalézáme zmínky o tom, že by pokládal čtyřslabičné stopy za složené. Naopak čteme II, 4, 5: oportere fieri etiam usque ad quattuor syllabas progressionem pedis. Rozvedením délky (na př. v ioniku) dostaneme ovšem více slabik, než to není stopa, nýbrž jen tvar zástupný (Graf, str. 65). Podobně vyjadřuje se schol. Hef. 128, 29 *καὶ εἴ ποῦ δὲ εἰρηθῆ πεντασύλλαβος ποῦς, λυομένης, φασί, τῆς ἐν τινὶ τετρασυλλάβῳ ποδὶ μιᾶς μακρᾶς εἰς δύο βραχέας γίγνεσθαι τοῦτον.*

Augustinus podotýká také (III, 6, 14), že někteří uznávali stopy až šestislabičné. To jest asi také z alexandrijských metriků. Studemund (Anecdota varia Graeca, str. 232) přičítal stopy pěti- a šestislabičné Filoxenovi podle poznámky Pseudodrakonovy (Schultz v Hermu, XXII, str. 265, pozn. 1 o tom pochybuje). Vskutku však nacházíme zprávy o těchto stopách jen u alexandrijských metriků; u latinských metriků teprve tehdy, když se obě theorie sloučily.³⁾

Jinou stopu alexandrijské theorie u Augustina shledávám v jeho výkladu o antispastu. Předem budiž podotknuto, že Augustinus nemá snad antispastickou míru tak provedenou jako Hefaistion. Nevyslovuje však také pochybnosti o existenci antispastu, jako na př. Marius Victorinus 87, 27: scio quosdam super antispasti specie recipienda inter novem prototypa dubitasse.

¹⁾ Viz výklad Schultzův v Hermu XXII, 1887, str. 264.

²⁾ Fragm. Cens. 611, 2: pedes componuntur ex syllabis minimum binis, plurimum ternis. Dionysios π. *συνθ. δν.* 17 (104); Quint. IX, 4, 79. Ter. Maur. 1457; Mar. Vict. 47, 1; At. Fort. 280, 10; Diom. 479, 25.

³⁾ Viz Schol. Hef. 128, 25; Mar. Vict. 48, 24 (dle Schultze str. 41 z Juby), Plot. Sac. 499, 23; Mall. Theod. 688, 2. Diomedes 481, 13 uvádí jen stopy pětislabičné.

Augustinus nespokojuje se také tím, že uvádí pouhé jméno v seznamu stop, nýbrž zná také některé podrobnosti, jak dále bude uvedeno. Již to, že Augustinus zná antispast, bylo by dříve stačilo za důkaz, že znal pozdější metriku; neboť Westphal, jak známo, pokládal antispast za vynález doby Hadrianovy. Proti tomu se vyslovil kdysi O. Hense, a názor jeho došel potvrzení potud, že v nově nalezeném traktátu metrickém (*Oxyrhynchus Papyri*, II, str. 41 n.) vyskytuje se již antispast.¹⁾ Traktát ten jest, jak vydavatelé jeho dle písma soudí, z konce I. nebo ze začátku II. stol. po Kr. Tím se tedy stáří antispastu poněkud zvýšilo. Poněvadž pak onen traktát jest zajímavou a jedinou dosud ukázkou theorie derivační na půdě řecké,²⁾ mohl by někdo souditi, že snad již Varro užíval míry antispastické a ukázati na to, že jméno zná již Terentianus v. 1483. Můžeme však, myslím, nejvýše připustiti, že Varro znal jméno, antispastické míry však neužíval, neboť tato v římské theorii derivační neměla místa, jak vidíme ve *Fragm. Censorini*, u *Caesia Bassa*, *Diomeda* (*de versuum generibus*) i *Terentiana Maura*. Antispastická metra nikla do latinských metriků teprve po sloučení theorie derivační s alexandrijskou hlavně z díla *Jubova*.³⁾

Augustinus zmiňuje se o antispastu několikrát. V kn. II, 12, 23 (též II, 14, 26) praví, že se všechny šestidobé stopy bez rozdílu mohou v metrech směšovati. Uvádí pak příklad na rychlo vytvořený, v němž mezi oběma ioniky, choriambem, diiambem a ditrochejem jest také antispast. Tento příklad třikrát opakuje, aby žák viděl, že nepůsobí toto spojení nelibě, což žák potvrzuje. Tytéž stopy, i s antispastem, uvádí pak ještě jednou v jiném pořadí (II, 13, 24). V kn. III, 4, 10 praví však, že nepřipouští do svého rytmu žádnou jinou šestidobou stopu: *solus antispastus, qui nullum (sc. pedem) sibi velit misceri, remaneat*. Augustinus počítá antispast k těm stopám, které tvoří *rhythmus nullo alio mixto*. Podobně se vyjadřuje i v knize IV, 16, 34, kdež dodává, že nejvýše může býti s antispastem smíšen diiamb, a metrum antispastické může prý končiti iambem (t. j. je-li to metrum katalektické). Spondejem se prý však antispastické metrum nevhodně zakončuje (IV, 11, 12). Zdá se tedy, že Augustinus nepřipouštěl do antispastického rytmu jiné stopy šestidobé (vyjímaje diiambu) v metrech však složených, z ostatních stop šestidobých, na př. v ionicích pokládal ojedinelé antispasty za přípustné.

¹⁾ O. Hense, Eine Bestätigung aus *Oxyrhynchos* (*Rh. Mus.* LVI, 1901, str. 106 n.).

²⁾ F. Leo, *Nachrichten der Ges. der Wiss. zu Göttingen. Philolog.-hist. Klasse*, 1899, str. 504 n.

³⁾ Tak u *Mar. Vict.* 87, 26 (dle *Schultze*, str. 28 z *Juby*), *Atil. Fort.* 288, 17; *Plot. Sac.* 537, 15; *Mall. Theod.* 597, 25; *Diom.* 505, 18; *Serv. Cent.* 463, 16.

Vidíme tedy, že Augustinus zná antispast nejen jakožto theoretickou stopu, nýbrž že zná i metra antispastická. Tyto názory nejsou však, myslím, možny bez znalosti metriků alexandrijských. Vidíme na př. u Hefaistiona (32, 15 n.), že v jeho antispastických metrech jsou vesměs jen antispasty nebo iamby. Diomedes 505, 13 přímo praví: antispasticum metrum componitur antispasto, admittit autem et iambicam basin per synpathian. Plot. Sac. 537, 18 praví ovšem: cadunt tamen in hoc metro et hippii, id est epitriti, et ionici et choriambi et bacchii. Tento názor jest snad ve styku s oněmi místy Augustinovými v II. knize, kde se připouští míšení všech šestidobých stop bez rozdílu, kdežto zpráva Hefaistionova a Diomedova shoduje se s názorem Augustinovým ve III. a IV. knize proneseným, že se metra antispastická tvoří ze samých antispastů, nejvýše že se připouští diiamb. Augustinus zachoval tedy oba odstíny směru alexandrijského. Avšak míry antispastické v rozborech neužíval, leč bychom sem chtěli počítati neúplné stopy s pausou, jako na př. jeho dělení alkajského verše devítislabičného:

$$\wedge \_ \_ \cup \mid \_ \_ \_ \mid \cup \_ \_ \wedge.$$

Jiný styk Augustinův se systémem alexandrijským nalézám ve způsobu, jakým dělí alkajskou strofu. Tato sestává, jak známo, ze dvou alkajských veršů jedenáctislabičných, z alkajského verše devítislabičného a desítislabičného. Augustinus podává podrobný rozbor jen u posledních dvou veršů. Dělí verš devítislabičný (Hor. C. I, 9, 3 silvae laborantes, geluque) takto:

$$\wedge \_ \_ \cup \mid \_ \_ \_ \mid \cup \_ \_ \wedge$$

a verš desítislabičný (Hor. C. I, 9, 4: flumina constiterint acuto):

$$\bar{\wedge} \_ \cup \cup \mid \_ \cup \_ \mid \cup \_ \_ \wedge.$$

Jak dělil verš jedenáctislabičný, nikde sice přímo nepraví, ale můžeme to odhadnouti podle IV, 17, 36, kde uvádí celou strofu a praví, že při přechodu z v. 1. do 2. jest jednodobá pauza, mezi v. 2. a 3. dvoudobá, a mezi v. 3. a 4. trojdobá. Této podmnince vyhovuje pro první dva verše tato míra:

$$\cup \_ \cup \_ \mid \_ \_ \cup \mid \_ \cup \_ \wedge,$$

při níž vskutku mezi 1. a 2. v. jest jednodobá, mezi 2. a 3. dvoudobá pauza.

Sledujme nyní, jak měřili verše alkajské metrikové.

Alkajský verš jedenáctislabičný rozkládá převážná většina metriků ve dvě části (commata) a shledává v první části iamby, v druhé daktyly.¹⁾ Jediný Plotius Sac. 541, 3 nazývá verš ten

¹⁾ Tak Diom. 509, 32; Caes. Bass. 268, 10; Mar. Vict. 166, 16 (172, 20); Atil. Fort. 301, 17; Pseudo-Caes. Bass. 306, 16; Mall. Theod. 591, 2; Serv. Cent. 466, 17; Fragm. Bob. 629, 17.

ionicum mainus trimetrum catalecticum a dělí právě jako Augustinus — — ∪ — | — — ∪∪ | — ∪ —. Plotius Sacerdos čerpal, jak známo, z řeckých pramenů, a vskutku dělí Hefaiſtion 45, 8 týmž způsobem. Totéž dělení má i Diomedes 520, 28, ač 521, 1 uvádí i obvyklé dělení. Vidíme tedy, že Varronova škola kladla důraz na dělení verše toho ve dvě kómata (viz Varronův názor o verši, na str. 11 n. tohoto pojednání). Míra Augustinova se však zde odchyluje a shoduje s mírou Hefaiſtionovou.

Alkajský verš devítislabičný odvozuje Caesius Bassus 269, 1 z trimetru iambického a Diomedes 510, 5 praví: ergo apparatus hoc Alcaicum ab iambico esse praecisum. Iambicky měří: Mar. Vict. 166, 20; At. Fort. 301, 27; Pseudo-Caes. Bass. 306, 21; Serv. Cent. 458, 14; Pseudoservius 470, 14. Naproti tomu Plot. Sac. 541, 8 nazývá verš ten dimetrum hypercatalectum, jako na př. Servius, ale tento má verš ten mezi iamby, kdežto Plotius Sacerdos mezi ioniky. Také Diomedes 520, 32 dělí ve dva hippie a v půlstopu (semipes); má tedy zde míru šestidobou. Augustinus má zvláštní míru, od uvedených odlišnou, podobá se však rozboru Plotiovu tím, že měří ve stopách šestidobých. Zvláštní jest také, že jsou tu vlastně antispasty v první a třetí stopě, ovšem s pausami.

Alkajský verš desítislabičný odvozuje škola Varronova souhlasně z hexametru a vidí tu dva daktyly a dva trocheje.¹⁾ Hefaiſtion 25, 12 počítá verš ten mezi tak zv. logaoidika, t. j. metrum daktylské s koncovou dipodii trochejskou. Plot. Sac. 544, 6 pod názvem logaedicum archebulium dělí též ve dva daktyly a trocheje. Obě školy se tedy shodují. Jediný Diomedes 520, 34 má tuto míru: — ∪ — | ∪ — ∪ | — —.

V celku tedy jest Augustinovo dělení strofy alkajské u všech tří veršů v odporu se školou Varronskou. První verš dělí jako směr alexandrijský, druhý aspoň podobně jako Plotius Sacerdos a Diomedes, třetí však úplně samostatně, neboť dělení Diomedovo není zcela jasné. Augustinovo dělení strofy alkajské jest tím zajímavé, že v celé strofě dodržena jest důsledně míra šestidobová.

V dělení alkajské strofy pozorujeme tedy zajímavý úkaz, že Augustinus dělí šestidobově i tam, kde oba systémy metrické mají stopy jednoduché. V tomto důsledném, ba přehnaném provedení míry šestidobové shledávám velikou zvláštnost metriky Augustinovy. Tím se stal Augustinus takřka předchůdcem mnohých moderních metriků. V počínání Augustinově vidíme jakousi metodu. Antispastickému měření se vyhýbá a dává v takových metrech přednost směru Varronskému, jak patrně z dělení glykoneje, ferekrateje i menšího verše asklepiadského. (Viz

¹⁾ Tak Diom. 510, 6; Caes. Bass. 269, 11; Mar. Vict. 111, 80 (166, 25); At. Fort. 302, 2; Pseudo-Caes. Bass. 306, 24; Mall. Theod. 591, 22; Serv. Cent. 466, 20; Pseudoserv. 470, 15.

str. 88 n. tohoto pojednání.) Kde tento systém neměří v stopách šestidobých, tam čerpá ze systému alexandrijského, který již v hojně míře užívá stop těch. Avšak Augustinus jej ještě předstihl! Pro jeho dělení alkajského verše devíti- a desítislabičného máme aspoň analogie u Plotia a Diomeda.

Podobně i u tak zv. verše adonského. Ten měří totiž Augustinus (IV, 17, 35, viz též III, 8, 18): — ∪ — | — ∟. O této míře zmiňuje se jen Marius Victorinus 73, 8. Dle Schultze str. 34 jest tato míra z Juby, což jest však vzhledem k míře Fragm. Bob. pravdě nepodobné. Všichni ostatní metrikové měří daktylsky.¹⁾

V těchto případech máme tedy u některých metriků aspoň jakési analogie, ač osamělé. Avšak Augustinus měří v šestidobých stopách i pentametr daktylský. Verš: gentiles nostros inter oberrat equos²⁾ rozkládá ve spondej, molossus, choriamb a anapaest (IV, 14, 19) s příslušnými pausami. Připomíná však také mfru daktylskou. Verš: quando flagella ligas, ita liga měří Augustinus — ∪ — | ∪ — ∪ | ∪ ∟ ∟ a polemisuje výslovně proti obvyklé míře daktylské, jež jest též u Terentiana a Maria Victorina; viz výše str. 164.³⁾

V Augustinově systému zmizely logaoedy nadobro. I ty verše, které mají více daktylů za sebou, a které tedy i alexandrijský směr nazývá logaoedickými, rozkládá Augustinus v stopy o šesti dobách, jak jsme viděli již u alkajského verše desítislabičného, a podobně i tak zv. archebulium (tuba terribilem sonitum dedít aere curvo). (Viz výše, str. 165 n.) Metrum toto i Hefaisition (29, 12) i latinstí metrikové pokládají za verš logaoedický, t. j. rozkládají jej ve čtyři anapaesty a katalektickou dipodii iambickou.⁴⁾ Augustinus však dělí IV, 15, 26: .

1. ∪ — | ∪ — ∪ — | — ∪ — | ∪ — — ^
2. ∪ — ∪ — | — ∪ — | ∟ ∪ — | ∪ — — ^.

Uvádím ještě jiné příklady této míry u Augustina. Verš: vernat temperies, aures tepent, sunt deliciae dělí se (IV, 15, 27) — — — | ∪ — — | — ∪ — ^ | — — ∪ — | — ∟, ač se také děje zmínka o míře daktylské. Verš: ver blandum viget arvis, adest hospes hirundo dělí Augustinus (IV, 15, 26) v stopách šestidobých:

¹⁾ Diom. 506, 18 (ex inferiore parte hexametri); Caes. Bass. 267, 13 (nascitur ab heroo hexametro); Ter. Maur. 2157; Mar. Vict. 73, 4; Plot. Sac. 516, 22; Fragm. Bob. 629, 10 (rozkládá v daktyl a spondej, ač metrum sapphicum se měří choriambicky). Diom. 519, 11; Serv. Cent. 460, 14; Pseudoserv. 468, 23; Mall. Theod. 592, 10.

²⁾ Verš ten jest převzat z Terentiana, který má jen míru daktylskou.

³⁾ Je-li verš: Te domus Euandri, te sedes celsa Latini, rukopisně zachován správně, pak měřil Augustinus choriambicky i daktylský hexametr! (Viz o verši tomto na str. 90. tohoto pojednání.)

⁴⁾ Caes. Bass. 256, 7; Ter. Maur. 1908; Mar. Vict. 70, 18 (75, 21); Serv. Cent. 462, 12.

— — — | ∪ ∪ — — | ∪ — — — | ∪ — — ∧.

Také známé verše z Horatia, Ep. 15, 1:

Nox erat, et caelo fulgebat luna sereno
inter minora sidera

musí prý se měřili šestidobově (V, 13, 28), ač se bližšího nic nepraví; neboť jinak prý by nebylo lze sloučiti isické daktyly a diplasické iamby.¹⁾ Dřívější metrikové rozeznávali vždy při stopách o šesti dobách přesně, je-li to metrum antispastické, choriambické či ionské. U Augustina jest takové určení neobyčejně řídké; na př. V, 13, 27 nazývá se menší verš asklepiadský choriambicum. Augustinus měří prostě v šestidobých stopách, jak vidíme z těchto rčení: si autem senorum temporum hic metimur pedes (IV, 15, 27), nisi uterque ad senorum temporum referatur pedes (V, 13, 28), si enim hoc metrum ad legem sex temporum metiaris (IV, 14, 19). Mimoděk vzpomínáme na názor Wilamowitzův (Choriambische Dimeter, Sitzb. d. Berl. Akad. 1902, str. 886): »Dann aber treten die verschiedenen Viersilbler einander so nahe, wechseln so oft mit einander, dass die Erkenntnis sich aufdrängt: diese Differenzierung in Iamben, Trochäen, Ioniker u. s. w. ist etwas Secundäres, geschichtlich Gewordenes; vor ihnen und hinter jedem von ihnen steht ein ideeller Viersilbler, den wir nicht benennen können, der real immer nur in einer der vielen Gestalten erschienen ist, aber doch mit keiner sich deckt.« Tento, podle mínění Wilamowitzova, předhistorický stav objevuje se na sklonku antické metriky u Augustina.

Augustinus tvrdí, že se mohou všechny šestidobé stopy bez rozdílu směšovati a v praxi to také vskutku provádí, jak jsme viděli.²⁾

Připouští sice, že jest snad vhodnější spojovati ionicus a maiore s ditrochejem, ionicus a minore s diiambem (II, 12, 22), nicméně nezdá se mu to nijak nutné a odvolává se na staré metriky, kteří tvrdili, že lze rádně směšovati stopy o stejném počtu dob »si habeant legitimam, quamvis diversam percussione« (II, 11, 21; II, 9, 16). Poslední slova jsou důležitá. Augustinus vždy věnuje velkou pozornost dělení stopy. Tak stanovil v II, 6, 11 a 12, že z šestidobých stop dělí se isický choriamb (zajímavá zpráva), diiamb, ditrochej a antispast, diplasicky oba ioniky a molossus. Diví se tedy žák (II, 13, 24), jak možno spojovati diplasické a isické takty. Jest zajímavavo, že této otázky si Augustinus povšiml, kdežto někteří moderní metrikové jí nevěnují pozornosti. Augustinus nespokojil se také prostě tvrzením, že si

¹⁾ Augustinus praví: Qui duo versus sibimet convenire non possunt, nisi uterque ad senorum temporum referatur pedes.

²⁾ Viz IV, 16, 31: quamquam aequae nihil fraudaret, si vel pro choriambodiiambum, vel ipsum ionicum . . . poneremus.

tak staří metrikové počínali, nýbrž podává výklad, snad samostatný; aspoň jej jinde nenalzáme. Tvrdí totiž, že se mohou šestidobé stopy dělití isicky i diplasicky. Tak možno choriamb dělití diplasicky (2:4, III, 8, 18) a také isický diiamb dělití lze v poměru 4:2 (∪ — ∪ | —), jakož i ditrochej v poměru 2:4 (— | ∪ — ∪). Naopak diplasické tvary (oba ioniky a molossus) mohou se dělití isicky tím způsobem, že se jejich střední délka rozdělí ve dvě doby, z nichž jedna se přidělí k počátečním dvěma dobám, druhá ke koncovým.¹⁾ Tedy: — ∪∪ —. Augustinus výslovně pak podotýká (II, 13, 25), že toto dělení střední délky není přípustné u amfibrachy, kde poměr 2:2 (∪ ∪∪ ∪) jest nepřipustný. Augustinus jednak ukazuje na příkladu nelibozvučnost amfibrachů (žák volá: iam iam, obsecro, parce auribus meis), jednak vykládá, že u šestidobých jest dělení střední délky přípustno pro pěkné rozložení dob v nich. Střed obnáší dvě doby a křídla také po dvou dobách. Tento pěkný poměr mezi krajními slabikami a střední není u amfibrachy (non autem idem fiet in amphibracho, ubi sunt imparia medio latera).

Augustinova zpráva o dělení délky jest velmi zajímavá a vzbudila v naší době pozornost. Crusius (Philologus, 52, 1894, str. 168 n.) shledává v tom jakousi analogii pro svůj výklad anaklase: ∪∪ — ∪ ∪∪ ∪ — —. Graf na uv. m., str. 66 upozorňuje na to, že týž prostředek nacházíme i ve scholiích k Pindarovi (Ol. III, 25), kde *Ἀμφιτροπιδας* pokládá se za daktylské penthemimeres tak, že poslední délka dělí se ve dvě krátké, z nichž první náleží k daktylu předchozímu, druhá zastupuje délku: — ∪∪ | — ∪ ∪∪. Snad tedy takové dělení délky ve dva takty bylo ve starověku známo. Nám se zachovaly jen uvedené nepatrné narážky.

Augustinus má ještě i jiné zvláštnosti. Dává takt tleskáním a nazývá arsi levatio. Jediný má zprávu, že uprostřed pentametru jest pauza dvou dob, ať měříme daktylsky nebo v stopách šestidobých (IV, 14, 19). Tato zpráva byla vděčně od moderních metriků uváděna. V poslední době však správnost její popírá G. Schultz (Hermes XXXV, 1900, str. 308 nn.), jenž na str. 310 pozn. 1. praví: »Seine (Augustin's) Worte beweisen doch nur, was wir sonst auch schon wissen, dass er von der alten metrischen Ueberlieferung nichts wusste«. Tato věta ovšem po tom, co jsme dokázali, není správná. Proti Schultzovi polemisoval se zdarem Th. Goodell, Chapters on Greek metric, New York 1901, str. 30 n.

Augustinus mluví (IV, 16, 31) také o metrech, v nichž se udržují jisté tvary stop, ač by jiné tvary o stejném počtu dob

¹⁾ II, 13, 24 longam syllabam, quae in ionico a maiore et in molosso secunda, in ionico autem a minore tertia est, plausu ipso dividi, ut quoniam duo habet tempora, unum inde superiori parti, alterum posteriori tribuat, atque ita terna tempora levatio positioque sortiantur. Viz též III, 4, 10.

byly též přípustné; to jsou tak zv. metra immobilia. Proti nim jsou metra mobilia, jako na př. anapaestický verš, kde se může místo anapaestu klásti spondej. Konečně jsou metra částečně immobilia, částečně mobilia, jestliže na př. v daktylských tetrametrech básník připouští všude místo daktylu spondeje, jen ve čtvrté stopě jest vždy daktyl.

Že mohl Augustinus prováděti dělení veršů ve stopy o šesti dobách tak důsledně, v tom ho podporovala mimo jiné (připouštěl na př. v ionících i rozvedení délky ve tvaru $\cup\cup\text{—}\cup\cup = \text{—}\text{—}\cup\cup\text{—}\text{—}$ n. $\cup\cup\text{—}\text{—}$) hlavně jeho nauka o pausách, která jest druhou velikou zvláštností jeho systému. V žádné ze zachovaných metrik se nepojednává o pausách tolik a tak soustavně jako u Augustina. V jeho vývodech jest mnoho správného i mnoho podivného.

Augustinus nazývá pausu silentium, kdežto u Quintiliana IX, 4, 51 nacházíme výraz inane tempus.¹⁾

Augustinus dbá vždy přesně, aby u pausy vždy končilo slovo a rozeznává (IV, 15, 28) dvoje pausy. Nejprve nutné (necessaria), t. j. tam, kde nějaká část stopy není vyplněna slovem a musí býti doplněna pausou na příslušný počet dob. Kdyby na př. v řadě daktylské vyskytla se stopa, mající výraz slovní jen o dvou dobách, musili bychom stopu takovou doplniti pausou na čtyři doby ($\text{—}\bar{\wedge}$). Dále jsou pausy dobrovolné (voluntaria), které možno uznati libovolně kdekoli dle potřeby. Kdežto dobrovolné pausy mohou po případě vyplňovati celou stopu (IV, 15, 29), jest délka nutných paus vázána přísně velikostí stop, t. j. musí obnášeti tolik, aby součet z ní a dob slovního výrazu obnášel právě tolik dob, kolik jich příslušná stopa zaujímá. Nejmenší pauza jest dle Augustina jednodobá, největší čtyřdobá (IV, 15, 29). Totéž tvrdí Anonymus *περὶ μουσικῆς* 1. Aristeides 40 uvádí sice pausy jen jednodobé a dvoudobé, avšak ze slov *οἱ δὲ ἐπιμήκεις (τοὺς κενοὺς ἔχοντές εἰσι) μεγαλοπρεπέστεροι* můžeme souditi, že znal i delší pausy (Westphal, Griech. Rhythmik, 3. vyd., str. 177).

Pro rozlišování paus v nutné a dobrovolné nacházíme zajímavou paralelu u Quintiliana IX, 4, 51, jenž zná totiž pausy přesné, určité délky v básních lyrických, s nimiž se při takto-ování počítalo, a pausy volné, v skladbách metrických, kde délka pausy závisí od přednášejícího. Právem možno souditi, že nauka o pausách měla vynikající místo u rhythmiků. A vskutku, vyjímaje Augustina, nacházíme o pausách zprávy jen u rhythmiků, kdežto latinští metrikové k nim nepřihlížejí.

Souvisí to, myslím, s tím, že starší metrikové směru varonského neznají katalexe, t. j. právě uvědomění, že stopa jest ne-

¹⁾ U Řeků jsou tyto názvy: Aristeides 40 *χρόνος κενός*; Heliodor dle schol. k Hef. 197, 9 *ἀνάπαυσις*; Demetrios *περὶ ἐρμηνείας* 205: *ἀνάπαυλαι καὶ ἀποθέσεις*.

úplná¹⁾. Tito metrikové znají jen jednotlivé slabiky, jež se připínají a odpínají, a vysvětlují dle toho tvary katalektické. Naproti tomu u školy alexandrijské jest vyvinuta nauka o katalexi velmi přesně. Na př. Hefaistion (14, 16 n.) nikdy neopomine dodatí, je-li stopa úplná či neúplná. Z alexandrijských učenců vnikla nauka ta do pozdějších metriků římských.²⁾ S katalexí mohla ovšem býti spojena snadno nauka o pausách; neboť takty neúplné byly vyplňovány pausami, jak vidíme z Aristeida 40: *καὶ τοὺς μὲν (συντιθέασιν) ὀλοκλήρους, τοὺς δὲ ἀπὸ λειμμάτων ἢ προσθέσεων ἐν γὰρ ἐνίοις καὶ τοὺς κενοὺς χρόνους παραλαμβάνουσι.*

Proto byl směr alexandrijský bližší nauce o pausách, a vskutku máme, jak svrchu bylo uvedeno, v scholiích k Hefaistionovi 197, 9 zajímavou zprávu o Heliodorovi, jenž prý vyžadoval, aby se v paionských řadách v každém paionu končilo slovo, chtěje jednodobou pausou doplniti každou paionskou stopu (čítající pět dob) na šest dob.

Myslím tedy, že nauka o pausách nebyla v systému Varronově, nýbrž že vnesena byla do něho Augustinem z nějakých pramenů rhytmických, což podporováno bylo i naukami směru alexandrijského. Augustinovi můžeme, myslím, přičísti toto obohacení nauky Varronovy již z toho důvodu, že o pausách jedná neobyčejně obsírně jako nikdo ze zachovaných metriků.

V podrobnostech podává Augustinus mnoho správných, avšak též mnoho podivných názorů o pausách (viz IV, 12—15). Augustinus neodporučuje (IV, 13, 18) na př. dělati pauzu po krátké koncové slabice, neboť tato se dlouží (anceps). Proto neschvaluje míru: — ∪ — | — ∪ ∪ | — ∪ — ∪ | s pausou po ditrocheji, nýbrž chce raději děliti takto: — ∪ — ^ | — ∪ ∪ | — ∪ — ∪. Pausa může býti na počátku, na konci i uprostřed verše. Je-li neúplnou stopa počáteční nebo koncová, mluví Augustinus vždy o pause na konci IV, 14, 20, na př. ve verši: *silvae laborantes geluque — — ∪ | — — — | ∪ — —* jest prý dvoudobá pauza na konci, z níž se přidělí jedna doba poslední stopě a jedna doba stopě první. Tážeme se, zda přiděluje Augustinus jednu dobu k první stopě v témž metru, či k první stopě následujícího metra. V našem případě není pochyby, že Augustinus zcela mechanicky z dvoudobé pausy přiděluje jednu dobu neúplné stopě koncové a jednu dobu neúplné stopě počáteční téhož verše. Za uvedeným veršem následuje totiž verš, zcela odlišného tvaru (*flumina constiterint acuto — ∪ ∪ | — ∪ ∪ — | ∪ — —*), v němž stanoví Augustinus dvoudobou pauzu na počátku a jednodobou na konci. Následují-li však za sebou stejné

¹⁾ Leo, Hermes XXIV, str. 283.

²⁾ Viz již Ter. Maur. 1469, 1823, 1853; Mar. Vict. 61, 1; (hanc Graeci *κατάληξιν* vocant; odstavec ten jest z Juby, jak soudí Schultz, str. 46); Atil. Fort. 281, 10 n.; Plot. Sac. 501, 5.

verše, pak snad Augustinus kladl pauzu mezi neúplnou stopu koncovou jednoho verše a neúplnou počáteční stopu následujícího verše. Augustinus totiž praví, že kdybychom chtěli ve verši, v němž schází v stopě počáteční dvě doby a v koncové stopě jedna doba, vyplniti pauzu tří dob slovem, musili bychom vzíti zřetel k rozložení dob (nejdříve jest totiž jedna doba, pak dvě). Mohli bychom tedy v našem případě položití místo pauzy iamb nebo tribrachys, jež oba připouštějí dělení $1 + 2$: $\cup | \cup$, nikoli však trochej; neboť v něm jest poměr $2 + 1$. Augustinus podotýká na tomto místě: id enim cum repetimus, adiungitur capituli, quod prorsus extremum est.

Dále není dle mínění Augustinova IV, 14, 23 přípustno, aby byla první neúplná stopa v metru delší než konečná, aby tedy byla na konci delší pauza, než na počátku. Obě pauzy mají býti buď stejně veliké, nebo napřed má býti delší, pak kratší pauza. Augustinus neodporoučí tedy pořad: Optimum | tempus adest | tandem, nýbrž: Tandem | tempus adest | optimum. Je-li neúplná stopa na konci metra, možno prý pauzu položití buď na konci metra nebo uprostřed. Je-li neúplná stopa uprostřed metra, může se pauza dáti jen doprostřed metra. Augustinus zná tedy i vnitřní katalexi, o níž se zmiňuje Hefaestion 54, 7 n. Zajímavá jest v té příčině míra:

IV, 15, 27 — — | — ∪ | — — | — ^ ∪ | — — | — ∪ | — λ.

Nasvědčuje spíše rhythmikovi a hudebníkovi než metrikovi.

* * *

Spis Augustinův jest tedy dílo kompilační. Vždyť Augustinus sám naznačuje, že znal nauky několika metriků, jak jsme uvedli hned na počátku tohoto pojednání na str. 6 n. Označuje ovšem, jako staří spisovatelé vůbec, prameny své jen všeobecnými názvy, jako na př. nonnulli, veteres, quidam, multi, gravissimi auctores a pod. Vzpomeňme dále, co sám praví v Confessionum IV, 16, 30: et quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas liberales vocant, tunc nequissimus malarum cupiditatum servus per me ipsum legi et intellexi, quoscumque legere potui. Mínění Westphalovo, že metrika Augustinova jest naprosto originální, bylo tedy právem podezříváno Weilem, a v tomto pojednání jest vyvráceno. Kdežto však Weil označil jako pramen Augustinův Varrona, stanovili jsme, že Augustinus užíval nejen Varrona, nýbrž i Terentiana Mauraa, jak se zdá, i nějakého metrika alexandrijského. Z tohoto čerpal Augustinus buď přímo, nebo prostřednictvím nějaké latinské metriky, v níž obě theorie (alexandrijská a tak zv. derivační) byly sloučeny. Kromě toho shledali jsme v systému Augustinově i některé zvláštnosti. Jest to zvláště dělení veršů

ve stopy o šesti dobách, v takovém rozsahu jinde nedoložené a nauka o pausách. Mohli bychom pokládati tyto výklady za samostatné, ježto jinde doloženy nejsou. Možná však, že jsou převzaty z některého díla metrického, jež se nám nezachovalo.

P e l a s g o v é .

Napsal Em. Peroutka.

(Dokončení.)

II.

Srovnejme nyní s tímto předpokladem zprávy starých, nejprve ovšem Homerovy. U Homera nemají Pelasgové veliké váhy. Homeros zmiňuje se o nich celkem šestkrát. V Il. XVII. 288 nn. padne v boji o mrtvolu Patroklovu vůdce Pelasgů Hippothoos, syn Teutamovce Letha z velkohrudé Larisy, bojuje na straně trojské. Tých Hippothoos s bratrem Pylaiem jmenuje se v katalogu (Il. II, 84¹⁾) jako spojenec trojský. Také v Il. X, 429 jsou Pelasgové spojenci Trojanů. Ale Il. II, 681 jsou soudruhy Achilleovými a tedy na straně řecké *δοσοι τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἔναιον*. V Il. XVI, 233 Achilleus, vysílaje přítele Patrokla do boje proti Trojanům, prosí Dia pelasgického, aby ho chránil ode všeho zlého. Konečně se připomínají *διοι Πελασγοί* kmeny kretskými (Od. XIX, 177). Všimněme si nejprve Iliady. Zde bije do očí, že Pelasgové jsou i spojenci Trojanů i ve vojstě Achilleově. Jsou to tiž lidé či různí? Staří hledali ovšem Pelasgy, spojence Trojanů, v Malé Asii. Hippothoos přišel *τῆλ' ἀπὸ Λαρισῆς ἐριβόλακος*. V Malé Asii byly tři Larisy, na něž se mohlo pomyslet (jinak jich bylo v Asii pět; Strabo IX, 5, 19, p. 440); Jedna byla blízko u Troje, ta se tudíž nehodila, druhá nedaleko Trall na Kaystru, úrodností rovná Larise thessalské, ale ta ležela v území maionském; proto určuje Strabo sídla Pelasgů kol třetí Larisy u Kymy, jež zvána *Λ. Φρικωνίς* (XIII, 3, 2, p. 620). E. Meyer nesrovnává se s tímto výkladem starých, nýbrž soudí takto. Z oněch míst, kde se jméno Pelasgů v Iliadě vyskytuje, je nejstarší Patrokleia (zp. XVI. a XVII.); podle údajů v těchto zpěvech sestavoval pozdější básník katalogu seznam spojenců řeckých i trojských, a ovšem také básník Dolonceie. Básník XVII. zpěvu neznal Pelasgů v Malé Asii. Uvádí-li tento básník na různých místech XVI. a XVII. zpěvu Paiony a Kikony mezi spojenci trojskými, mohl jmenovati mezi nimi také thessalské Pelasgy. Hippothoos, vůdce Pelasgů, patří do Thessalie. Jsou to tiž

Pelagové, kteří z pelagického Argu jsou uvedeni před ostatním vojskem Achilleovým. Básník nedal jim bojovati na straně Achilleově, poněvadž mezi nimi, sedláky z roviny, a Achilleem, vládcem Fthijských a ostatních, kteří drželi návrší, byl odvěký spor. »Der Gegensatz zwischen Pelagern und Hellenen war offenbar schon für den Dichter der Patroklee gegeben«, praví E. Meyer. Ale v témž zpěvu XVI. Achilleus, vysílaje svého přítele Patrokla do boje, modlí se k Diovi pelagickému. To vykládá E. Meyer. taktó. Dává-li básník Achilleovi modliti se k Diovi pelagickému, byl tento Zeus bohem domácím, nikoli cizozemským. A pokračuje dále: »Daraus können wir folgern, dass die Pelager den Griechen nicht stammfremd, dass sie ein griechischer Stamm gewesen sind, und das ist ja auch den geographischen Verhältnissen nach das einzig wahrscheinliche. Ebenso natürlich ist es aber, dass zwischen ihnen, den Bauern der Ebene und den benachbarten Bergstämmen, speciell den Hellenen oder Achäern von Phthia, ein fortdauernder, altererbter Gegensatz bestand, etwa wie zwischen Kanaanäern und Hebräern. Daher ist es dem Dichter der Patroklee unmöglich, die Pelager auf Seiten Achills kämpfen zu lassen, wie die Phoker und Böoter, er hat sie vielmehr unter die Bundesgenossen der Troer eingereiht« (str. 47). Co se týče katalogu, Meyer uznává, že podle pořadí, kde Pelagové v seznamu spojenců trojských jsou jmenováni, nelze mysliti na thessalské Pelaggy; básník katalogu myslil si prý tedy Pelaggy v M. Asii v sousedství Trojanů nebo Aiolů.

Mně se nezdá Meyerův výklad správný. Meyer myslí, že nelze hledati Pelagů v Malé Asii, protože tam není po nich stop. Ale jaké jiné stopy máme po thessalských Pelagech než právě označení *Πελαγονίδων Ἄργος* a město Larisu? Homeros jmenuje Pelaggy na Kretě, jejich existenci Meyer uznává, a nemáme po nich jiné stopy než zase jenom dvě jména: město Larisu, pozdější Hierapytnu, a rovinu larickou (*τὸ Λαρίσιον πεδίου* Strabo IX, 5, 19 p. 440). Jsou-li dosvědčeny Larisy v M. Asii, jest to dostatečným dokladem, že Pelagové v Malé Asii byli. Podle svého mínění arci vidím i v Larisách peloponneských svědectví toho, že tam byli Pelagové (podle Strabona akropolis v Argu, dle Theopompa město Larisa v Elei a tamže řeka Larisos). Když připustíme, že učení o starším i mladším původu jednotlivých zpěvů homerských je správné, jak je možno věřiti, že skladatel i třeba nejmladší části by nebyl rozuměl, co soudil o Pelagech skladatel starší části? Jak možno pokládati za přesvědčivý výklad, že básník Patrokleie na jednom místě (zp. XVII) jest si vědom rozdílu mezi Pelaggy a Helleny (= Pelagové nejsou Řekové), ale na druhém místě též básník nepokládá Pelaggy za cizí, nýbrž za kmen řecký (= Pelagové jsou Řekové). To je logická kontradikce. Z těch dvou soudů jeden nutně jest nesprávný. Tohoto vnitřního rozporu Meyer nikterak neod-

stranil tím, že volá na pomoc »odvěkou protivu« mezi lidem z roviny a obyvatelstvem návrší. Jak lze ji dokázat? Nevyhází to jako anachronismus z Attiky z dob Peisistratových? A dejme tomu, že by tomu tak bylo, bylo by pak pravdě podobno, že Achilleus se modlí k bohu svých nepřátel? Tedy kontradikce ve výkladu Meyerově trvá a je nutným výsledkem toho, že Meyerova these je špatná. Homeros nepokládal totiž Pelasgy za Řeky; nýbrž za »barbary«. Meyer právem dí, že záleží pro celou otázku nejvíce na správném výkladu míst Homerových. Ukázalo-li se, že Meyerův výklad Homerových míst je nemožný, zvracejí se tím i závěry ostatní.

Posuďme nyní sami místa Homerova, předpokládajíc pravý opak než Ed. Meyer, že totiž Homeros Pelasgy nepokládal za Řeky. Abychom správně porozuměli místům Homerovým, musíme mít na mysli toto:

1. U Homera neexistuje ani označení »barbar« ani pojem v tom významu, jak později v Řecku se mu rozumělo.

2. Přes to Homeros zná rozdíl mezi Řeky a Neřeky.

3. Ale Řekové a Neřekové jsou mu stejně milí. Neřek u Homera není čímsi nižším a horším, jako je tomu později.

Tyto věci z Iliady a Odysseie zřejmě vycházejí na jevo. Na první z nich upozorňuje již Thukydidés ve svém úvodě (I, 3) a při tom docela správně ji vysvětluje: *οὐ μὴν οὐδὲ βαρβάρους εἶργηκε διὰ τὸ μηδὲ Ἑλληνᾶς πω, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐς ἐν ὄνομα ἀποκεκρίσθαι*. Poznatek, že Řek a barbar jsou pojmy souvztažné, jeden že podmíněn druhým a že nesmíme jich přičítati době, kterou Homeros líčí, ukazuje kritický bystrozrak a svědomitost Thukydidovu v nejlepším světle. Strabon (XIV, 2, 28, p. 661) polemizuje s Thukydidem neprávem. Mezi Řeky a Trojanany jakož i spojenci jejich není znamenati rozdílu ani v povaze ani zevnějšku. Trojané i spojenci jejich mají řecká jména, stejnou zbroj, stejné bohy i celý způsob života. A přece rozdíl ten ve skutečnosti byl i za doby trojské války i za doby pěvců homerských. Můžeme se opět dovolávati nejprve Thukydidu. Slova jeho (tamtéž) *οἱ δ' οὖν ὡς ἕκαστοι Ἑλλήνες κατὰ πόλεις τε σοοὶ ἀλλήλων ξυνίεσαν καὶ ξύμπαντες ὕστερον κληθέντες οὐδὲν πρὸ τῶν Τρωικῶν δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμειξίαν ἀλλήλων ἀθροοὶ ἐπραξαν* vystihují s naprostou pravdivostí skutečný stav věci. Z těch slov vysvítá zřejmě, jaký byl v těch dobách způsob života, že byli ve městech tehdejších vedle Řeků i »barbaři«, totiž lidé, nemluvící řecky, a že seděli docela přátelsky vedle sebe. K témuž úsudku vede nás i úvaha obecná. Ráz prvotního osazování byl nenáhlý a mírný, nikoliv bouřlivý a prudký; bylo to pozvolné posouvání obyvatelstva v zástupech větších i menších, jež trvalo dlouhá století. Jinak bylo by způsobilo hlubší změny, jako příchod Dorů. V Malé Asii, jak souditi lze z Hissarliku, byly oftesy, způsobené stěhováním Frygů, silnější.

Že však rozdíl mezi Řeky a Neřeky existoval, lze dokázat z Homera samého. V Odyssei XIX, 175 nn. Odysseus, vydávaje se Penelopě za syna Deukalionova a bratra Idomeneova, líčí Kretu jako zemi, kde sídlí mnoho různojazyčných kmenů: *ἄλλη δ' ἄλλων γλῶσσα μειγμένη ἐν μὲν Ἀχαιοί, ἐν δ' Ἐτεόκρητες μεγαλύτερες, ἐν δὲ Κύδωνες Δωριέες οἳοί τε Πελασγοί*. Místo patří podle rozboru Wilamowitzova (Homer. Untersuchungen, str. 50 nn.) k nejstarším v Odyssei; můžeme je tedy klásti nejpozději do VIII. století. Zdá se, jako by básník líčil poměry kretské za své doby. Jaké národnosti byli Achaiové a Dorové, není pochyby; byli to Řekové. Běží o ostatní tři, o Eteokrety, Kydony a Pelasgy. Herodotos I, 173 dí, že za starodávna bydleli na Kretě vesměs barbari. U Strabona (X, 4, 6, p. 475) čteme, že Eteokretové a Kydonové byli autochthony. O Eteokretech dokázáno nyní nápisy, že zprávy starých jsou pravdivy. Proč bychom pochybovali o tom, že i Pelasgové, o nichž bylo za starého věku obecné mínění, že nebyli Řeky, skutečně byli lidem, řecky nemluvicím? A byli-li Pelasgové na Kretě »barbary«, t. j. lidmi nemluvicími řecky, byli i ostatní Pelasgové u Homera stejného původu.

Myslím tedy, že homerští básníci — abych mluvil o složení homerských básní ve smyslu Meyerově, ač mému dnešnímu přesvědčení nevyhovuje — všichni, i skladatel Patrokleie i katalogu a Doloneie, i skladatel Odysseie měli o Pelasgech mínění, že byli od Řeků různorodí, čili že byli »barbari« v pozdějším smyslu. Ale u Homera neklade se na tuto různost původu taková váha jako po válkách řeckoperských. Básníku Homerovi jsou Hektor, Priamos i Andromache zrovna tak sympatičtí, jako Diomedes, Achilleus, Nestor nebo kterýkoli jiný řecký hrdina. Proto může se Achilleus modliti k Diovi dodonskému, pelasgickému. Myslím, že nelze Homerovým místům dobře rozuměti než domníváme-li se, že homerští básníci našli v pověstech, jichž užili, zřetelné stopy po původním, předřeckém obyvatelstvu, jehož samostatné zbytky leckde ještě se udržely, jež však ve většině případů v XIII. st. bylo již srostlo a zmizelo v novém národě achajském; byl to vymírající lid předřecký. Většina jeho žila jako nová ethnická jednotka s jiným jménem, a zbytky jeho arci neměly už velikého významu, mizely proti mladému, novému útvaru národnímu. Jen jméno krajiny a starý, náboženský obřad se po nich udržel. Na Kretě, kde ode dávna byli barbari, kmen jejich udržel se v síle poměrně největší. Proto u Homera Pelasgové mají úkol jenom docela podřízený. Máme-li Il. II, 681 vykládati tak, že byli Pelasgové také ve vojstě Achilleově¹⁾, musili bychom se domnívati, že básník na různý původ obou kmenů, znaje ustavičné splývání jich, nekladl váhy.

¹⁾ Znění a interpunkce toho verše byla již starým sporná; viz na př. co o tom podává Ed. Meyer, For:chungen I, str. 31.

Dnes nelze státi na tom, že Zeus je výhradním majetkem indoevropským; kretský a karský bůh, vládce hromu a blesku, uctíváný symbolem podvojně sekery jsou dnes reality. Nelze užívatí Homerových slov (Il. XVI, 233 *Zeῦ ἄνα Δωδωναίε* . . .) za důkaz, že Pelasgové šířili se z Epeiru do Thessalie a dále na východ a jih, jak činil Ridgeway, nýbrž naopak: Pelasgové kretští, *Zeὺς Λαβραῦνδος*, i podvojná sekera kretská ukazují stejně jako jazykozpyt, že Malá Asie a Kreta byly střed, Dodona a Thessalie obvodové body.

Předpoklad nás tedy, že Pelasgové nebyli Řekové, není, tuším, v odporu se žádným místem Homerovým. Naopak s tímto předpokladem srovnává se nejen to, nač svrchu bylo ukázáno, že Pelasgové u Homera mají malou úlohu, nýbrž i to, že u spisovatelů pozdějších vystupují do popředí čím dále tím více. V tom, že tradice řecká, od logografů počínajíc, jednomyslně postuluje původní obyvatelstvo předřecké, v tom dle mého mínění je viděti, že historický smysl se probouzel. Podrobnosti ve všech těch zprávách jsou arci historicky bezcenné. Z rozmanitého blouzení, tápání starých spisovatelů, když hledají sídel Pelasgů, jak je máme vylíčeno u Strabona, je zřejmo, že určitého staří nevěděli nic, ani odkud Pelasgové přišli, ani kdy přišli, ani kde byli rozšířeni. V různosti zpráv je viděti jednak známou řeckou „Lust am Fabulieren“, jednak marné a naivní pokusy, aby se vyhovělo vědecké potřebě v člověku: uvéstí v soustavu množství nesouhlasných zpráv.

U Homera té potřeby nepozorujeme. Homerští básníci nechtějí poučovati, nýbrž baviti, nevykládají minulosti vědecky. Historické vzpomínky nejdou u nich zpravidla dále, než do XIV. století. Před Argonauty, Herakleem, Minoem, Bellerofóntem začíná již vláda božská, lidské dějiny končí, v čele rodokmenů jsou již bozi. Ale brzy po Homerovi začíná býti jinak, jak učí genealogická poesie. Vědecká potřeba se hlásí, probouzí se touha po poznání minulosti. Ale není jiného učitele minulosti než Homera. Co se týče Pelasgů, bylo východištěm místo v Il. XVI, 233. Tam Achilleus se modlí k dodonskému, pelasgickému Diovi. Již homerskému básniku Dodona je prastarou věštírnou, jak viděti z líčení kněží Hellů. Proto již Hesiodos přidává k popisu Homerově, že tu bylo *Πελασγῶν ἔδρανον* (Strabo VII, 7, 10, p. 232). Modlí-li se pak Achilleus k pelasgickému Diovi, byli jistě, tak se soudilo, Pelasgové předky Řeků. Otázky o tom, byli-li Pelasgové „barbari“ či skuteční Řekové, poesie genealogická asi neluštila, jí byla lhostejná jako Homerovi. Jestliže byli Pelasgové předky Řeků, a byli-li v Řecku kmenové, kteří se prohlašovali za autochthony, nutně, mysli se, kmenové ti byli Pelasgy — tak Attičané a Arkadové. Pro nás tyto spekulace starých jsou arci bezcenné, pro nás autochthonů v jejich smyslu není. Toto své přesvědčení genealogická poesie Hesiodova i pozdější vyjadřuje

genealogickou formou, tím totiž, že v čelo národa postaví se eponymos, vzešlý buď ze země, buď z domácí některé řeky.

*Ἀντίθεον δὲ Πελασγὸν ἐν ὑψικόμοισιν ὄρεσσι
γαῖα μέλαιν' ἀνέδωκεν, ἵνα θνητῶν γένος εἴη*

zpíval Asios (Pausan. VIII, 1, 4) o praotci Pelasgů arkadských, a podobně podle Hesioda (Apollodor. III, 8, 1) byl arkadský Pelasgos autochthonem. Stejně vyjadřuje se Aischylos v Prosebnicích v. 250 nn. o králi Pelasgů: *τοῦ γηγενοῦς γὰρ εἰμ' ἐγὼ Παλαίχθονος ἱνὺς Πελασγός*. Jenže Pelasgos vládne nyní v Argu, a říše jeho sahá až ke Strymonu, k zemi Perrhaibů a k Pindu. Ani Aischylovi nezáleželo valně na tom, aby si uvědomil, byli-li Pelasgové lid cizího plemene, či domácího. Král se diví (v. 234 nn.) nehellenskému, barbarskému kroji Danaoven. Patrně tedy Aischylos pokládal Pelasgy za Helleny. Je zřejmo, že Aischylova zpráva nemá zvláštní historické ceny, kromě té, že se v ní tají základní pravda, že před Řeky již nějaké obyvatelstvo v Řecku bylo, a to Pelasgové. O nic více nevychází ze zlomku Euripidova Archelaa (Nauck, zl. 230), jako vůbec ze žádného z ostatních všech míst, od Efora až do konce starověku.

Více pozornosti vyžadují jenom zprávy Herodotova a Thukydidova, poněvadž v nich je viděti skutečné usilování vědecké, námahu, aby pronikli co nejdále do minulosti.

Thukydidův úvod svědčí plně o tomto úsilí. Spisovatel hledí zjistiti co nejvíce z temných dob před trojskou válkou. Jeho *τεκμήρια* vedou ho ke správnému poznání, že za dávných století před trojskou válkou byla neklidná doba v Řecku, plná stálých změn a převratů, vzájemných nárazů a ustupování; ale vše dělo se jen v malém měřítku, bylo málo prostředků k nabytí velké moci. Proto ani ony nárazy nemohly býti příliš prudké ani odpor značný; dosavadní obyvatelé snadno se stěhovali, protože neztráceli mnoho. Také dnešní úvahy vedou nás k tomu závěru. Právě-li Thukydides, že Thessalie a Boiotie trpěly nejvíce, proto že byly nejmírnější, je v tom pravda potud, že v těchto zemích událo se nejvíce změn, ale zdá se, že Thukydides nebyl si vědom pravé příčiny jejich, totiž přílivu severního. Ale přes to tyto úvahy svědčí, že se mu podařilo samostatným pátráním a nejen výkladem Homera, proniknouti i před trojskou válku a tam odkrýti aspoň hlavní obrysy správně, jako na př. soud jeho o Kretě a námořní moci Minoově výkopy jest potvrzen.

Při datování událostí starodávných Thukydides ovšem se přidržuje obecné tradice: Hellen, syn Deukalionův, je mu praotcem Hellenů jako Herodotovi a logografům. Nedovedu vyložit, je-li v tom skutečná víra Thukydidova, či vědomý ústupek obyčejnému řeckému myšlení. »Před trojskou válkou« — dí Thukydides — »celé Řecko nemělo dosud, jak se zdá, společného jména Hellas, a před Hellenem, synem Deukalionovým, nebylo toho

označení vůbec, nýbrž jména poskytovaly jednotlivé kmeny jiné, a zvláště Pelasgové. Pochybuji, že by Thukydidés byl tu podlehl učení logografů nebo učení Herodotovu. Toto jeho poznání, že v nejstarší době, kam lze proniknouti před Homerem, bylo v Řecku dvojí obyvatelstvo, na jedné straně různé kmeny řecké a s druhé strany Pelasgové (*κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικόν*), jest výsledkem samostatného jeho pátrání. Z tohoto místa, jediného, kde mluví o nejstarších Pelasgech, je spolu patrno, že jich nepokládal jako Aischylos za Řeky, jak soudí Ed. Meyer. Vždyť je odlučuje od ostatních kmenů. Proč by to činil? Vždyť dále (c. 3) praví, že za té doby, dokud Řekové neoznačovali se společným jménem, v každém městě bylo vedle Řeků ještě jiné obyvatelstvo, mluvící jinou řečí než řeckou: podle souvislosti nemohl miniti než právě Pelasgy.

Thukydidés mluví o Pelasgech ještě jednou (IV, 109), mluvě o obyvatelstvu pěti měst na chalkidském poloostrově Akté: Thyssu, Kleon, Akrothoi, Olofyxu a Dia. »Města ta mají smíšené obyvatelstvo většinou barbárské, které však mluví také řecky. Jest tam něco Chalkidiánů, ale nejvíc je Pelasgů, náležejících k Tyrseňům, kteří kdysi bydleli v Athenách a na Lemnu.« Jak rozuměti tomuto místu Thukydidovu, jak srovnati je s oním prvním místem? Snažil jsem se ukázati, že v úvodě, stručném to přehledu nejstarších dějin řeckých, Thukydidés pokládá Pelasgy za lid neřecký. Tady je jmenuje docela zjevně »barbary«. Pokládá-li je tedy Thukydidés za potomky oněch dávných Pelasgů, či je to jiný lid? A co znamená přídavek, že byli Tyrseňové?

Jsme tu před novým problémem praehistorie, a to nejen řecké, nýbrž i italské. Od Herodota a Hellanika (fr. 1) počínajíc Tyrseňové značí u Řeků italské Etrusky. Herodotos vypravuje (I, 94), jak za doby hladu syn lidského krále Atya Tyrseňos s polovicí lidu se vystěhoval do Umbrie, založil tam novou říši a národ po sobě nazval tyrsenským. Už Dionysiovi Halik. (I, 28) právem bylo divné, že Xanthos lidský, dobrý znatel dějin své vlasti, neví o vystěhování do Itálie. Jiné pověsti činí Tyrseňu synem Herakleovým z Omfaly, jiné opět synem Telefovým a posunují vznik tyrsenského panství v Itálii do doby trojské války (Dionys. Halik. I, 28).

Jméno Tyrseňů (*Τυρρηνοί*), zdá se, jest tak staré jako homerští Achajové. Můžeme tak souditi s velikou pravděpodobností z egyptských nálezů, pocházejících z doby kolem 1250 př. Kr., v nichž se vypravuje o vpádu národů přímořských, jenž se stal za Mernemptaha a Ramsa III. Za Mernemptaha se uvádějí mezi jinými Akaivaša a Turša (Turuša? Tuirša? srv. H. R. Hall, Keftiu and the peoples of the sea ABS VIII, 1902—3, str. 180 nn.). Ztotožnění Akaivaša s Achaji, jež navrhl De Rouge, je obecně uznáno, i také rovnice Turša = Tyrseňové má největší

naději na uznání (Hall na uv. m., str. 180 nn. a C. F. Lehmann, Aus und um Kreta; Beiträge zur alten Geschichte IV, 1904, str. 392). Podle toho, že v Gurobu nalezen byl hrob s nápisem An Turša (= sloup Turšů; Hall na uv. m., str. 181) a že nalezeny tam stěpiny mykenských nádob, zdá se, že Tyrsenové se octlí na půdě egyptské ještě dříve.

Nápis, nalezený na Lemnu r. 1885, o němž jsme se svrchu zmínili, vzbudil nejprve naději, že se potvrdí učení starých o totožnosti Etrusků s Tyrseny. Poslední práce (Torp, Fick, na uv. m., str. 98) totožnost popírají a připouštějí jenom příbuznost, ale zjistily jiný důležitý fakt, že jazyk nápisu není indoevropský, a že náleží tedy ke skupině maloasijské, obyvatelstvu předřeckému. Avšak přes negativní dosud svědectví nápisu jsou leckteré vážné podobnosti v zříceních a zvycích (Hirt, Die Indogermanen I, str. 56), jež zdají se ukazovati, že Etruskové přišli z východu, a tak není nemožno, že tradice starých, jak ji Dionysios Halik. zachoval (I, 27 n.), se na konec potvrdí.

O tom, kudy Tyrsenové do Itálie se brali, nebylo shody u starých a není ani dnes. Fick (Die griechischen Ortsnamen 1905, str. 101 n.) myslí, že přes severní Řecko po suchu, jak zaznamenal Hellanikos (v uvedeném zlomku z Foronidy), Hirt (Die Indogermanen I, str. 56) soudí stejně jako Herodotos, že přišli po moři. Jsou-li Turša egyptských nápisů skutečně Tyrseny, nelze neuznati, že se mohli Tyrsenové dostat po moři do Itálie. Pouštěli-li se až do Egypta, byla již plavba jistě hodně vyvinuta.

Vratme se nyní k Thukydidovi. Jak se má věc s výrazem (IV, 109) *τὸ Πελασγικόν, τῶν καὶ Λημόν ποτε καὶ Ἀθήνας Τυρσενῶν οἰκησάντων*? Ze slov těch je patrno, že Thukydidés věřil v blízkou příbuznost nebo totožnost Pelasgů a Tyrsenů. Zdá se, že tímto názvem označováno předřecké obyvatelstvo na ostrovech (Fick, Die griech. Ortsnamen, str. 125). Z Herodota (VII, 95) víme, že na ostrovech sídleli Pelasgové. Máme-li skutečně Krestonu u Herodota (I, 57) hledati v hořejší Itálii a čísti místo toho *Κρότωνα* a *Κροτωνιῆται* (= Cortona), jak četl Dionysios Halikarnasský (I, 29), pak nezná Herodotos Tyrsenů než v Itálii. Poněvadž se při-držel pověsti, že Tyrsenové pocházejí z Lydie a že mají své jméno od syna Atyova Tyrsena, nemohl ovšem stotožňovati Tyrsenů s Pelasgy. Znal-li Thukydidés mínění Herodotovo, — a to je docela možno, — měli bychom ve výraze Thukydidově shledávati korekturu mínění běžného nebo jakýsi protest proti němu (Ed. Meyer, Forsch. I, str. 20). Zde je viděti veliký rozdíl mezi Thukydidem a Herodotem. Herodotovi postačí snadný rationalistický výklad, jaký je docela obyčejný v genealogické literatuře řecké: národ nazván podle svého vůdce nebo oikisty. Thukydidés, jak podle dnešního stavu věci smíme říci, je historické pravdě blíží, tuší příbuznost obou starodávných kmenů. Že Pelasgové

existovali v Řecku před trojskou válkou, věděl Thukydidés nejen z Homera, nýbrž i z vlastního pátrání. A existenci Tyrrenů za téže doby potvrzují nyní zprávy egyptské. Z Hellanikova uvedeného zlomku víme, že vůdce Pelasgů, jenž v Itálii založil tyrsenskou moc, se jmenoval Nanas. Toto čisté maloasijské jméno (dle Kretschmera, Einl. in die Gesch. d. gr. Sprache, str. 341) ukazuje na spojení i Pelasgů i Tyrsenů navzájem, i s Malou Asií.

Zbývá, abychom vyložili věc samu, pobyt Tyrrenů-Pelasgů v Athenách a na Lemnu, o němž mluví Thukydidés. K tomu klíčem jest známé vypravování Herodotovo (VI, 136—140). Když po nešťastné výpravě proti ostrovu Paru byl Miltiades souzen, přátelé jeho, aby mu pomohli, ukazovali na zásluhy jeho dřívější, jak prospěl vlasti tím, že dobyl ostrova Lemnu, vyhnav odtamtud Pelasgy. Násilné vypuzení z domova bylo Pelasgům již před dávnými lety věštírnu delfskou předpověděno, a Herodotos vypravuje celou pověst. Pelasgové přišli do Attiky kdysi snad z Boiotie, pomohli vystavěti Athenským zeď kolem akropole, nazvanou podle nich *Πελασγικόν*, a dostali od Atheňanů za odměnu pozemky pod Hymettem. Když Athenští po čase viděli, jak vzorné Pelasgové vzdělali půdu, před tím neúrodnou, pojala je závist; vypudili Pelasgy z Athen. Ti pak uchýlili se na Lemnos. Tak vypravoval, proč Pelasgové odešli, Hekataios (Herod. VI, 137). Ale poněvadž dle této zprávy byli by se Atheňané dopustili na Pelasgech čirého bezpráví, vypravuje Herodotos jinou zprávu, podle níž Atheňané se jeví ve světle příznivějším. Atheňané měli prý plné právo k tomu, aby Pelasgy vyhnali. Přepadávali prý totiž Pelasgové dívky athenské, když chodily k Enneakruné pro vodu; tenkrát, vysvětluje Herodotos, neměli totiž Atheňané služebných. Pelasgové však pomýšleli na pomstu. Znajíce athenské zřízení a svátky, počíhali si na athenské ženy, když šly na slavnost do chrámu Artemidy brauronské, unesli je a učinili svými souložnicemi. Ženy athenské nezapomněly však krivdy, jež se jim stala, ani tehdy, když se jim narodily z Pelasgů děti. Pelasgové, bojíce se nenávisti jejich, pobili ženy i děti. Za to je stihla dlouhá neúroda. Věštírna v Delfech radila, aby na usmířenou viny nabídli Atheňanům zadostučinění, jakého jen budou žádati. Atheňané žádali, aby jim odevzdali ostrov. Pelasgové odpověděli výsměchem: až prý loď athenská severním větrem za den dorazí na Lemnos, tehdy prý vyhoví Atheňanům. Po mnohých letech (*ἔτεσι κάρτα πολλοῖσι ὕστερον*) když se dostal Chersonesos pod moc athenskou, naplnila se věštna. Miltiades z Elaiuntu na Chersonesu dostal se severním větrem na ostrov Lemnos za den.

Na tuto pověst naráží také patrně Thukydidés. Historicky pravdivé je jenom to, že Pelasgové či Tyrrenové byli z Lemnu vypuzeni, ať se to stalo již za Miltiada II., či I. za doby Peisistratovy. Ostatek vznikl ze snahy, nějak odůvodniti, proč je

Atheňané z Lemnu vypudili. To nutně mělo, tak se sondilo, nějakou vážnou příčinu. A tak vznikla pověst aitiologická bez historické ceny. Na nedostatky její dobře ukazuje Ed. Meyer (Forschungen I, str. 8). Látku k ní poskytly bezpochyby tyto dvě věci: název hradby akropoliské *Πελασγικόν* (nebo *Πελαργικόν*) a snad i stejnost některých náboženských obřadů a slavností v Athenách a na Lemnu (či Samothrace), jak Herodotos sám na jiném místě (II, 50—52) o tom mluví. Mysterie Kabeirů na Samothrace, kult ithyfallického Herma pokládány za duševní majetek Pelasgů, a o té tradici nelze právem pochybovati. Náboženské obřady trvají dlouho beze změny a udržují se po tisíciletí. My se svého stanoviska řekneme arci, že i v Attice kdysi byli předřečtí Pelasgové, ale pozdější nový příchod Pelasgů do Attiky, a ostatní věci, které vypravuje Herodotos, že jsou výmyslem. I přes eleusinský nápis, nalezený r. 1880 (IG. I, suppl. 27b, p. 62), jenž zaručuje čtení *Πελαργικόν*, myslím, že původní název byl *Πελασγικόν*. V názvu tom je shledávati neméně cennou historickou stopu o prvotním předřeckém obyvatelstvu v Athenách, než jest homerské *Πελασγικόν* "Αργος a geografický název *Πελασγιώτις* o existenci Pelasgů v Thessalii. Stavba pelasgické zdi v Athenách spadá do doby daleko starší i dle Herodota, než vzniklo v Itálii panství tyrrhenské. Pokládá tedy Thukydidés Tyrrheny, ježto je ztotožňuje s Pelasgy, za starší a za potomky nebo blízké příbuzné Pelasgů předhomerských. Nazývá-li pak tyto Pelasgy-Tyrseny zjevně »barbary«, pokládal za barbary i Pelasgy předhomerské. Kterému vypravování o příčině odchodu Pelasgů z Athen na Lemnos Thukydidés věřil, nevíme, protože Thukydidés sám dopodrobna o tom nemluví.

Co se týče Herodotových zpráv je věc jiná. I z Herodota lze vybrati mnoho o Pelasgech pravdy, třeba neuvědomělé. Herodotovi nebyla věc úplně jasná, protože jí nedomyslel do konce, jako Thukydidés. Herodotos mluví o Pelasgech častěji. Podle něho celá Hellas kdysi slula Pelasgie (II, 56); Peloponnesos (II, 171), Arkadové, Aiolové (VII, 95) Ionové, Achaiové (VII, 94), Atheňané (VIII, 44), i ostrované (VII, 95) byli Pelasgy. Myslím, že třeba tu shledávati stopy skutečné tradice. I v tom, přičítá-li nejstarší náboženské obřady a pojmenování bohů Pelasgům, je zrno historické pravdy, ovšem podrobnosti nejsou pravdivy (II, 50, 52). Výborná a s dnešního stanoviska úplně správná je charakteristika kmene ionského proti dorskému (I, 56): *ταῦτα (totiž Atheny a Sparta) γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα, ἔθνη τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν Πελασγικόν, τὸ δὲ Ἑλληνικόν ἔθνος· καὶ τὸ μὲν οὐδαμῆ κω ἐξεχώρησε, τὸ δὲ πολυπλάνητον κάρια*. Kmen, jež Herodotos zve ionským, jsou Homerovi Achajové, ona směs krve indoevropské s maloasijskou. Proti Dorům arci byla doba »Ionů« klidnější. Nevíme, kdy vzniklo toto pojmenování Ionů. Bylo by velice důležité, kdyby orientalisté mohli zjistiti, za které doby nejdříve

vyskytá se slovo Javan (Javones) v orientálních pramenech. Javones byli východním národům zástupci Řeků. Ani to nevíme, vzniklo-li to jméno už ve vlastním Řecku, či na půdě asijské. Dorové naproti tomu jsou čistší krve, nesmíšení do té míry s původním předřeckým obyvatelstvem. Proto, jak svrchu dotčeno, tolik se liší povahou od »Ionů«. O příchodu prvních zástupů řeckých, z nichž vzešli Achaiové, pozdější Ionové, nebylo nejmenší vědomosti v lidu, vědělo se jen o příchodu Dorů. Proto Dorové jsou *ἔθνος πολυπλάγητον κάρτα*. I úvaha o tom, jakým jazykem Pelasgové mluvili, je správná. Má-li Herodotos souditi dle Pelasgů, kteří žijí dosud v Krestoně (či Krotoně), pak v Plakii a ve Skylace u Hellespontu a dle ostatních pelasgických měst, která změnila své pojmenování, musí souditi, že Pelasgové byli barbaři. Také Attičané byli Pelasgové (a proto barbaři), kteří změnili svůj původní jazyk za hellenský (I, 57). Nehistorický je názor Herodotův v tom, že si změnu jazyka představuje jako náhlý a jednotný děj, nehledě k tomu, že o autochthonii obyvatelstva řeckého nemá ovšem toho správného mínění, jaké je možno teprve dnes.

Od těchto zpráv o Pelasgech, v nichž Herodotos zachycuje svým svrchovaně výstižným a věrným způsobem tradici a povídá celkem pravdu ač nevědomky, třeba jest odlišovati onu zprávu o pozdějším příchodu Pelasgů, kteří byli z Athen vyhnáni. To jsou pro Herodota jiní Pelasgové, i než ti staří i než ti, kteří dosud sídlili leckde u Hellespontu. To jsou zkrátka Pelasgové vymyšlení. A z tohoto rozporu je patrné, že Herodotos v otázce Pelasgů přes všechno úsilí dobře neviděl. Thukydides tím, že hledí ztotožniti tento vymyšlený vpád Pelasgů a jejich vypuzení se starodávnými Tyrseny, chce posunouti věc hodně do minulosti a udržeti tak souvislost s původními Pelasgy; tím je historicky výše než Herodotos.

O ostatních zprávách starých spisovatelů v příčině Pelasgů není třeba jednotlivě uvažovati. Z toho, co Strabo (VI, 7, 1 p. 321) a Dionysios Halik. (I, 17—26) sdělují z mínění různých spisovatelů starých, vysvitá, že jsou to kombinace, libovolné přídavky a výklady zpráv Homerových a spisovatelů V. století. Pokud vidí v Pelasgech autochthony, jsou pravdě blíže. Arci starý pojem autochthonů, jak úvahou naší vyšlo na jevo, nám nestačí. Všechny ostatní zprávy o několikerém stěhování a potulování Pelasgů jsou smahem jen domysly, jichž nelze doložiti.

V poslední době pokouší se Fick ve spise uvedeném obsírněji rozřešiti problém Pelasgů. Hlavní myšlenka knihy jeho, užiti zbytků řečí, a to hlavně místních jmen, jako pomůcky k řešení záhad praehistorie řecké, je jistě správná. Je to pokračování práce Kretschmerovy. Ale uznává-li Fick výsledky Kretschmerovy, a odvozuje-li Pelasgy od severního paionského kmene Pelagonů, jedná nedůsledně a nelogicky. Tím si zatarasuje cestu ke správnému porozumění. Jsou-li Pelasgové kmenově příbuzní s kmeny

maloasijskými, musíme nutně Dodonu a Thessalii pokládati za nejkrajnější bod, až kam se Pelasgové rozšířili, nikoliv naopak. Jestliže Ed. Meyer (Forschungen I, str. 4) žádá s takovým důrazem co nejsvědomitější probádání zpráv starých jako jedinou cestu k rozřešení otázek praehistorických, vyslovuje sice požadavek správný, ale samozřejmý, — a zároveň nemá úplně pravdy. Zprávy starých k tomu účelu nestačí. Jinak by se Meyerovi bylo jistě podařilo vyjasnití sporné otázky řecké praehistorie.

Snažil jsem se úvahou touto ukázati, že není dilettantské, nýbrž vědecké užívati, na př. právě v této otázce o původu Pelasgů, výtěžků jiných věd. Otázka o Pelasgech není jenom literární historická. Přes zákaz Meyerův bude, tuším, třeba Pelasgy zase znova přijmouti do řeckých dějin a pokládati je za kmen neřecký. Tak činil již Thukydidés, jemuž jako pramení přísluší samostatný význam vedle Homera.

Příspěvek k řešení otázky o pravosti listů Platonových.

Podává Frant. Novotný.

Předmětem nejrůznějších úsudků byl za starověku poměr Platonův k vládcům syrakuským, oběma Dionysiům a Dionovi. Platonovým cestám na Sicilii byly podkládány různé motivy; jedni se obdivovali jeho touze po vědění, jiní v nich nalézali záminky k hrubým útokům na jeho povahu; jedni chválili jeho vzorné přátelství s Dionem a úctu, které se mu dostávalo od vládců, jiní jej dělali špatným znalcem lidí a obyčejným pochleb-níkem, ba vytýkali mu zlátnost a požitkářství. Ze všech těch útoků byly nejvážnější ty, které byly činěny na jeho politický charakter. Bylo mu vytýkáno, že se nestará o politické záležitosti své obce, kdežto se horlivě přičiňuje o prospěch státu cizího. Zájem, který jevil Platon pro politiku sicilskou, potřeboval věcné a rozsáhlejší obrany. A tu obranu mají cílem listy, zachované ve sbírce Platonových spisů, zvláště ty, jež se týkají věci sicilských.

Ale tu narážíme na velikou obtíž: pravost Platonových listů jest podezřívána, a tím klesá ovšem i důvěra v pravdivost toho, čeho se z nich dovidáme. Obrana tu jest; ale což, psal-li ji někdo jiný pod Platonovým jménem z vymyšlených fakt? Naopak, jsou-li listy pravé, máme v nich velecenný materiál pro poznání významných událostí života Platonova, o kterých bychom se z jiných, od nich nezávislých zpráv nikdy nedověděli, a mimo

to můžeme dle listů některé dialogy relativně, některé docela absolutně datovati¹).

Ze všeho toho plyne, jak velice jest důležité, dospěti v otázce té k určité odpovědi. Hodlám nejprve podati historický přehled dosavadních prací, a pak se pokusím, užití metody stilometrické k jejímu řešení.

I.

Ze všech důvodů, ze kterých můžeme usuzovati o pravosti nebo nepravosti některého spisu starověkého, jsou nejzávažnější důvody vnější, totiž svědectví starověká. Než však můžeme k nim přistoupiti, třeba předeslati několik slov o řecké epistolografii vůbec. O tom pěkně pojednal Ch. Huit v článku *Les épistolographes grecs* (*Revue des études grecques* II, 1889, str. 149—163). List patří, jak praví, mezi první a nejspontannější příklady užití písma; jím nastává i do vzdálenosti spojení osob, které mají nějaký společný zájem. Ve starověku ovšem uzavírala nepravidelnost dopravních prostředků tyto písemní styky v úzké meze, zvláště soukromníci byli při dopisování odkázáni na posly velmi nespolehlivé, obyčejně otroky, jestliže se jim nepodařilo užití příležitosti, když se na žádané místo ubíral některý kupec nebo pocestný vůbec. Dopisování se čím dále tím více rozmáhalo. Zprávy o listech z doby herojské jsou ovšem báje; teprve s Herodotem a Thukydidem vstupujeme do doby, ozářené historickým světlem.

Listům, významu jen dočasného, nevěnoval valné péce ani odesílatel, ani adressát; toliko listy, které byly úředními dokumenty, byly vrývány do kamene nebo do bronzu. Pečlivě uchovávány byly také listy filosofů, zvláště ve III. a II. stol. př. Kr., poněvadž obsahovaly hlavní články jejich učení.

V době alexandrijské má počátek padělání listů. Příčiny toho zjevu byly různé. Byla to buď pouhá spekulace, poněvadž za doby, kdy byly zřizovány veliké knihovny, kdy se množila literární střediska a obchod v knihách vzrůstal, platili důvěřiví vládcové i soukromníci zlatem vše, co mělo jméno slavných spisovatelů. Další příčinou falšování byly strannické zájmy, které se neštítily užívatí padělků jako dokumentů ke svému prospěchu před soudem i ve shromážděních lidu.

Padělání listů i jiných spisů bylo dlouho podporováno téměř naprostým nedostatkem kontroly a bibliografické kritiky.

¹ Tak Christ, *Platonische Studien* (Abhandl. d. bayer. Akad. sv. 17, 1836, str. 481—489) datuje dle 13. listu Sofistu a Politika, Blass, *Über die Zeitfolge von Platons letzten Schriften* (Aphophoreton, v Berlíně, 1903, str. 52 nn.), Zákony dle listu B. a 7. S oběma souhlasí Raeder (*Platons philosophische Entwicklung*, v Lipsku, 1905, str. 351, 396 n.).

Bez zlého úmyslu byly skládány listy pod cizím jménem jako slohová cvičení ve školách rhetorských; byla to forma velmi pohodlná, poskytující všemožné volnosti; rozšířila se tak, že někteří stanovili i zvláštní odvětví slohu, *εἶδος ἐπιστολικόν*, s určitými pravidly. Taková cvičení dávala podnět k zajímavým diskusím; proto byla uchovávána. Později se zapomnělo na jejich pravý původ a přičítána byla skutečně spisovatelům, jehož jménem byla složena. Tomu se nikdo nebránil; neboť cena listu takto značně vzrostla.

Až do našich dob se dochovala spousta listů; nadšení renaissance chránilo jich proti přísné kritice. Teprve Bentley jim zasadil smrtelnou ránu, vlastně ti, kteří výsledky, k nimž došel v příčině listů Falaridových, zevšeobecňovali. Od naprosté důvěry přešlo se ke krajnímu skepticizmu. Každý list řecký pokládán beze všeho za podvržený, zvláště měl-li jméno vynikajícího spisovatele klassického; všechny byly plody pošetilých rhetorů. Toto stanovisko prohlašuje Wilamowitz-Möllendorff za překonané a žádá pro každý jednotlivý list zkoušení jeho původu.¹⁾ Neboť, jak praví, přijetí do sbírek nám zachovaných není ani samo sebou zárukou pravosti, ani není dovoleno, přenášeti výsledek, pro jednotlivý list získaný, na celou sbírku. Listy kolovaly ojedinele, nežli se dostaly do sbírky děl některého slavného spisovatele, a sbírky samy mohly nabýti dodatků pravých i nepravých. Také není protivou pravý a nepravý vše odbyto, poněvadž jest více prostředních stupňů. Negativní úsudek nestačí; musí býti pozitivně položena otázka, co každý spis jest. Že právě při platonských listech toto zkoumání má veliký význam a dosah, upozornili jsme již svrchu.

O pravosti Platonových listů se ve starověku nikdy nepochybovalo. Víru v ně můžeme stopovati poměrně dosti daleko. Nejstarší, kdo je přímo uvádí, jest Aristofanes Byzantský (okolo roku 200 př. Kr.), slavný bibliotekář knihovny alexandrijské. Seřadil spisy Platonovy v trilogie a dle zprávy Diogena Laertského III, 61 n. počítal do své páté trilogie Kritona, Faidona a listy. Zda znal všech 13 listů, v našich rukopisech zachovaných, není od Diogena řečeno, ale také to není popřeno.

Myslím, že svědectví Aristofanovo nesmíme podceňovati, jak činí Sauppe.²⁾ Grote, obhájce pravosti našich listů, dobře poukázal k tomu, že nepřetržitě trvání školy platonské dává záruku, že svědomitě odlučovány byly spisy zakladatelovy ode všeho cizorodého. Že taková kontrola spisů Platonových byla, vidíme z toho, že se vyskytovaly již ve starověku pochybnosti o pravosti některých dialogů Platonovi přičítaných, ale nikdy se neozval hlas nedůvěry k jeho listům.

¹⁾ Unehchte Briefe, Hermes XXXIII, 1898, str. 492—498.

²⁾ V recenzi díla Karstenova o Platonových listech, Gött. gelehrte Anz. 1866, 1, str. 881—892.

Odpůrci pravosti poukazují přece na něco. Na konci XII. listu jest připsáno v rukopisech (již v Paris.) *ἀντιλέγεται ὡς οὐ Πλάτωνος*, kteráž poznámka bývá vztahována k listu XIII. a to, jak myslím, právem. Ale svědectví to jest jednak poměrně pozdní a dále svědčí spíše pro pravost XIII. listu. V listě tom píše totiž Platon Dionysiovi mladšímu po svém návratě z druhé cesty sicilské o různých nákupech, které pro něho obstaral, a o peněžních záležitostech. Jak si mohl některý platonik nebo novoplatonik srovnati svou ideální představu o božském Platonovi s Platonem, který píše o svých finančních starostech, o sedmi-
loketních sukničích, jež chce darovati dcerám Kebetovým, a které nemají býti zrovna drahé? A naopak: jak se mohl někdo odvážiti a sepsati pod jmenem Platonovým takový list, o němž se nemohl ani v nejmenším nadíti, že jej kdo bude pokládati za pravý? Tedy z onoho rázu listu si vysvětluji onu poznámku. Zapomnělo se, že ani nejideálnější člověk nemůže zcela uniknouti všedním starostem života.

Chronologicky nejbližším svědkem po Aristofanovi jest Cicero, jenž listy Platonovy dobře znal a někdy i doslovně cituje. Tak jest od něho citován list pátý, sedmý a devátý.¹⁾ Kdyby byl Cicero ve svých hojných pramenech někde nalezl jen stopu podezření nebo kdyby byl sám upadl v pochybnost, nebyl by opominul, zmíniti se o tom. Ciceronovi tedy byla pravost listů nepochybna.

Dionysios Halikarnasský přihlíží více k formě listů a nazývá je proto spíše politickými a apologetickými deklamacemi než listy (o Demosth. 2:3). Ale ten úsudek nezmensil jeho víry v jejich pravost, poněvadž se zálibou vyhledával i na nejlepších mistrech slohu jednotlivé slabosti.

Za doby Tiberiovy žil Thrasyllus, jenž roztřídil všechny spisy Platonovy v tetralogie. Devátou tetralogii tvořily spisy Minos, Zákony, Epinomis a listy. Jeho rozdělení přejato bylo i do vydání, uspořádaného za doby císařské; na něm spočívají naše rukopisy. Ty z nich, které obsahují poslední tetralogie, zvláště Parisinus A č. s. 1807 z X. stol., obsahují třináct listů.²⁾

Plutarchos zvláště při líčení života Dionova, ale i jinde, užívá sedmého listu jako hlavního pramene pro tu část, kde mluví o poměru mezi Dionem, Dionysiem a Platonem; z jiných zpráv pak údaje jeho doplňuje. Doslovně jej cituje zvláště v kap. 11 a 18. Mimo to uvádí tam dvakrát (kap. 8 a 52) slova čtv-

¹⁾ List pátý citován ad fam. I, 9, 18, list sedmý Tusc. V, 100, ad fam. I, 19, 12 a 18; narážka naň fin. II, 92, off. I, 155 a ad Quint. fr. I, 1, 29, list devátý fin. II, 45 off. I, 22.

²⁾ Jiné domněle Platonovy listy (celkem pět), obsažené ku př. ve vydání Hermannově u Teubnera, jsou vybrány z nejrůznějších sbírek a jsou jistě podvrženy. Parisinus počítá vlastně jen 12 listů, nemaje při 8. zvláštní číslice.

tého listu a vzpomíná (kap. 21) místa z listu třináctého. Listu čtvrtého dotýká se Plutarchos i v pojednání o rozdílu mezi lichotníkem a přítelem (kap. 29), listu třináctého v pojednání o nepravém studu (kap. 11). Badatelé rozcházejí se jen v tom, jakým způsobem Plutarchos oněch listů užíval, zda čerpal přímo, či prostřednictvím některého pramene. Kdežto Hugo Müller¹⁾ dochází k závěru, že Plutarchos čerpal z listů samých nebo z výtahů, které si z nich pořídil, dospěli Bachof²⁾ a H. Stoessel³⁾ k mínění právě opačnému. Ač užití platonských listů zcela nepopírají, tvrdí, že Plutarchos čerpal hlavně z jiného pramene, jenž prý byl bohatější a přesnější; z něho prý pocházejí i listy samy, jejichž pisatel nebo pisatelé byli rhetoři. Plutarchos je však pokládal za pravé. Celou otázku probral znova Otto Krug.⁴⁾ O pravosti nebo nepravosti listů nechce rozhodovati, ale míní, že Plutarchos čerpal přímo z listů samých, a neshody, jež vypočítává Bachof, že se musí omluviti povrchností nebo spojením a zkrácením několika zpráv, připojením anekdot, někdy i úmyslem Plutarchovým, vynechati stinné stránky svého reka. Celkem tedy musíme uznati, že Plutarchos pokládal listy za pravé a že proto z nich čerpal.

Athenaios, jehož dílo jest, jak praví Steinhart, kaluž, do které se stekla kalná voda lži a pomlavy o Platonovi, cituje také několikrát listy: XII, 527 C uvádí místo ze sedmého listu, XV, 702 C ze druhého.

Mimo uvedené spisovatele zmiňuje se o listech ještě Ailianos a zejména Diogenes Laertský (III, 36), jenž podrobně vypočítává všechny listy. Čím dále jdeme, tím jsou zmínky o nich častější, zejména u církevních otců.⁵⁾ Z toho ovšem mnoho souditi nemůžeme, poněvadž jsou to zprávy poměrně velmi pozdní.

Připomeneme však aspoň toto. Z šestého stol. po Kr. pochází Olympiodorův životopis Platona a anonymní životopis na začátku Prolegomen k Platonově filosofii. Oba jsou plody školy novoplatonské a někdy se doslova shodují; pocházejí nejspíše z přednášek duchaplného vykladatele Platonova, Olympiodora. V anonymním životopise, jenž jest co do formy chudší, ale obsahem bohatší než druhý životopis, čteme některé zajímavé zmínky o listech. Tak v kap. 25, kde se mluví o různých míněních o posloupnosti Platonových dialogů: *ἔσχατον δὲ πάντων*

¹⁾ De fontibus Plutarchi vitam Dionis enarrantis, diss. Greifswald 1676.

²⁾ De Dionis Plutarchei fontibus, diss. Göttingen 1874.

³⁾ Epistolae Platonicae et Dionis vita Plutarchea quo modo cohaereant, diss. Cassel 1876.

⁴⁾ Quellenuntersuchung zur Geschichte des jüngeren Dionys, diss. Rostock 1891.

⁵⁾ Podrobný seznam míst, kde se o Platonových listech mluví, podává M. Odau v dodatku své dissertace Quaestionum de septima et octava Platonis epistula capita duo. Královec 1906.

γεγράφαι λέγουσι τὰς Ἐπιστολάς, πρῶτον οἰόμενοι τὸν Εὐθύφρονα, οἷόν τι ἐν τῷ Εὐθύφρονι πολλὰ περὶ Σωκράτους βίου διαλέγεται καὶ ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς πολλὰ περὶ τοῦ οἰκείου βίου διέξεισιν ἵνα οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρξῆται καὶ εἰς τὸ αὐτὸ λήξῃ, ἡσαύτη ἐχρήσατο τάξει. Je to názor dosti podivný: listy se tu kladou na roveň Euthyfronu, Platon prý chtěl jimi zakončiti a jaksí zaokrouhliti svou literární činnost. V následující kapitole čteme zajímavou zprávu o Proklovi, filosofu 5. století, jenž zasvětil svou činnost větším dílem vysvětlování Platonových dialogů a výkladu jich ve prospěch učení novoplatonského. »Božský Proklos« prohláševal listy za podvržené pro jednoduchou jejich řeč (*διὰ τὸ ἀπλοῦν τῆς φράσεως*). To jest, pokud vím, první zmínka o podezřívání listů. Hledíme-li však na příčinu toho, jakož i že Proklos zavrhoval též Stát i Zákony, nebudeme klásti velkou váhu na to svědectví. Ba jest to spíše jen na prospěch listům, že za tehdejší doby, kdy bylo více jiných literárních pramenů po ruce, nebyly podezřívány z důvodů věcných.

Spisovatel prolegomen (kap. 26) klade listy do jedné řady se Státem i Zákony, shledávaje v těchto spisech výklad o třech útvarech státu: *ἐξ ἐπανορθώσεως* (v listech), *ἐξ ὑποθέσεως* (v Zákonech), *ἀνευ τῆς ὑποθέσεως* (v Politci).

Z výkladu o starověkých svědectvích o listech Platonových vidíme, že byly ve starověku vesměs uznávány za pravé a že nejstarší svědectví o tom pochází od učence zajisté vážného, Aristofana Byzantského.

Ve středověku, pokud vím, nebyly pronášeny pochybnosti o pravosti Platonových listů; proto můžeme se obrátiti hned k míněním novověkým. Není ovšem možno uváděti všechna; vždyť každý, kdo o životě nebo spisech Platonových jednal, musil zaujmouti v této otázce jisté stanovisko. Uvedu proto jen jednotlivé směry a hlavní jejich zástupce.

Viděli jsme již svrchu, že když vystoupil Bentley proti pravosti listů Falaridových, změnilo se rázem mínění učenců o listech vůbec: památky, které byly až dosud pokládány za autentické, byly všechny odsuzovány a s nimi ovšem i třináct listů, v Platonových rukopisech zachovaných. Bentley sám byl však v té věci velice umírněný a bral pravost těchto listů v ochranu proti jednotlivým, již tehdy se vyskytujícím pochybnostem.¹⁾

Po jeho příkladě vystupovali Tiedemann, Tennemann, Morgenstern a Schlosser proti námitkám, jež pronesl první Meiners²⁾, prohlašuje všech třináct listů za podvržené. Brzy po něm pronesl odsuzující výrok nad Platonovými listy Schleiermacher, částečně

¹⁾ Opuscula str. 39, 272, Remarks upon a late discourse of free-thinking II, p. 38.

²⁾ Comment. societ. Gotting. 1782, sv. 5, str. 51.

Böckh, pak Groddeck a zejména Ast¹⁾). Ast soudí, že již a priori je pravdě nepodobno, že by byl Platon sbíral a schovával listy své a svých přátel, anebo že by byl některý z jeho žáků zanechané listy uveřejnil; to prý bylo zvykem teprve u Římanů a u pozdějších Řeků; ježto pak se ukazují listy co do obsahu, ducha i řeči jako neplatonské, musí prý je kritika zavrhnouti. Obsah jejich jest dle Asta neplatonský, jest to snůška výmyslů, ježto skladatel nahrazoval nedostatek určitých zpráv vlastními fikcemi a hleděl zakryti prázdnotu ve filosofickém obsahu náteřem skryté moudrosti. Rovněž neplatonská jest prý řeč, jak musí shledati každý, kdo si jen jednu stránku listů pozorně přečte. Pak probírá Ast každý list zvlášť se stanoviska věcného i jazykového a to velmi subjektivně; listy jsou dle něho bídná slátanina (»ein elendes Machwerk«).

Mezi odpůrce listů patří dále Socher, K. F. Hermann, H. Ritter, Salomo, Wiegand, Stein a j.²⁾

Za skončenou se tato otázka pokládala knihou K. T. Karstena »Commentatio critica de Platonis quae feruntur epistolis praecipue tertia, septima et octava« (Utrecht 1864). Karsten probral celou otázku velmi podrobně a stanovil jako výsledek svého bádání toto. Listy pocházejí ze III. stol. př. Kr., jsou to dílka rhetorů, ctitelů Platonových, kteří, jsouce ve filosofii málo a v historii jen poněkud zběhlí, obhajovali Platoná proti různým žalobám, podkládali mu zvláštní učení, blízké mystickým naukám Pythagorovců a učinili ho hlavou jakési tajné filosofické společnosti, částečně i podporovatelem umírněného království. Sedmý list jest nejvážnější a nejstarší, z něho vyplynuly listy ostatní.

Hned po prvních projevech o podvrženosti listů Platonových začala se probíratí otázka, jakou cenu mají tyto padělky, za jakým účelem byly složeny a kdo je složil. Později byly listy ještě podrobněji probírány a posuzována ne celá sbírka, nýbrž jednotlivé listy a ty tříděny ve skupiny, lišící se cenou a stářím. Než daleko by nás vedlo probíratí tolik různých teorií.

Nejradikálnější stanovisko zaujal v té příčině, jak jsme viděli, Ast, který prohlásil listy co do původu za padělky rhetorů, co do obsahu za bezcenné; rovněž tak Schaarschmidt a Salomo. Podobně soudil i Sauppe v recenzi díla Karstenova³⁾, odpíraje jim i jen jako pramenům všechnu důvěru.

Mírnější kritikové upírali sice listům pravost, ale uznávali jejich cenu pro historii. To stanovisko zastává nadšený ctitel Platonův Karel Steinhart⁴⁾, a jeho mínění převládlo. Proto uve-

¹⁾ Platon's Leben und Schriften 504—530.

²⁾ Myslím, že nemusím citovati všech spisů sem příslušných; seznam jich jest ve Steinhartově úvodu k překladu listů od Hier. Müllera sv. 8., str. 279 nn. s přísl. pozn.

³⁾ Götting. gelehrte Anz. 1866, I, str. 881—892.

⁴⁾ Ve zminěném úvodě k překladu Hier. Müllera 8. sv., str. 279 nn. a ve spise Platon's Leben str. 9 nn.

deme je poněkud obsírněji. Steinhart se vyslovuje asi takto. Listy, pod jménem Platonovým v rukopisech zachované, nemohou být pokládány za díla Platonova, ba ani ne za díla některého z jeho žáků, jenž by je dle ústních sdělení a zápisků svého učitele v apologetickém úmyslu složil. Ale s druhé strany nesmíme jít tak daleko, abychom je zcela zavrhovali jako bezcenné smyšlenky a přiznávali jim platnost jako pramenům nikoli skutečného, nýbrž jen falšovaného a románovitě zkresleného života Platonova. Zcela pravdě nepodobno jest, že by byli akademikové přijali nebo dokonce sami vymyslili tak nepravdivý obraz života svého mistra, který nikterak nesloužil k jeho oslavě, nýbrž spíše dával jeho protivníkům látku a podnět, rozkřikovati ho jako špatného znalce lidí, nepraktického idealistu, pouhého doktrináte a připojiti k výtce pro jeho lhostejnost k blahu obce výtku ještě trpěl, že se neoprávněně vměšoval do záležitostí cizího státu. Kdyby bylo takové vylíčení Platonova života nepravdivé, jistě by se byli akademikové proti němu ozvali a nebyli by připustili, aby si získalo všeobecnou víru, kterou v celém starověku shledáváme. Tedy nesmíme zavrhnouti hned předem vše, co listy vypravují; zvláště list sedmý obsahuje mezi mnohým jalovým kamením bohatá zrnka historické pravdy, jež mohou pocházeti jen ze zpráv mužů, kteří byli svědky a snad i účastníky syrakuských zmatků. Mezi tyto prameny patřilo asi *Ἐγκώμιον Πλάτωνος*, složené od Speusippa, jenž provázel Platona na Sicilii a pomáhal Dionysiovi při jeho díle osvobodovacím; ona chvalořeč se jistě pojila k důležitému momentu Platonova života, k jeho cestám na Sicilii.

Mínění Steinhartovo nabylo vrchu nad hyperkritickým stanoviskem Karstenovým a tak se pohlíží až dosud ve většině literárních dějin na listy Platonovy. I to byl již pokrok proti mínění Astovu, Steinovu a Schaarschmidtovu; ale šlo se dále. Vystoupili znova obhájcové listů, kteří dokazovali, přese všechny námítky, buď že některé, buď že všechny listy, v rukopisech Platonových zachované, pocházejí vskutku od Platona. A ty hlasy se čím dále tím více množí; mínění, že věcný materiál v listech obsažený je naprosto bezcenný, že vše jest holá smyšlenka, jest, pokud vím, nyní všeobecně opuštěno, zvláště od historiků.

Nejkonservativnější stanovisko v otázce o pravosti listů, jako vůbec všech spisů Platonových, zaujímá Grote. Uznáváje za pravé všechny spisy, obsažené v tetralogiích Thrasyllových, prohlašuje o listech¹⁾, že nemá ani jazykové ani věcné příčiny, ustupovati od úsudků starých kritiků; nesází v příčině historie dle jeho mínění v listech není; sloh jejich se nesmí měřiti slohem nejlepších děl Platonových; mystické zabarvení se shoduje s Ti-

¹⁾ Plato and the other companions of Socrates. 3. sv., 3. vyd., v Londýně 1875, str. 219 nn.

maiem, se Zákony a se způsobem života stárnoucího Platona; nesnadno je stanovití, jakého slohu tu měl užiti Platon a jakého ne. Že se v XIII. listě píše o věcech, vztahujících se k všednímu životu, o tom praví Grote, že se Platon musí pokládati za člověka a ne za boha. Nejdůležitější jest, že původce listů, zvláště sedmého, znal tak dobře poměry v Syrakusách; pozdější spisovatel, který by byl nepsal z autopsie, byl by si jistě leckde odporoval. Bohužel Grote svou přílišnou konservativností, projevenou v otázce Platonových spisů vůbec, zavinil, že i jeho soud o listech byl přijat s nedůvěrou.

Ve Francii vystoupil jako zastance listů Platonových Ch. Waddington¹⁾. Současně s ním probral celou otázku velmi důkladně H. Reinhold²⁾. Lituje, že mínění Grotovo téměř bez ohlasu zaniklo, chce Reinhold doplniti vývody jeho hlavně o některých pochybnostech historických, jako o Dionově synu a a o historii Syrakus. Dále vyvrací některé námítky, jež byly a priori činěny proti pravosti listů, na př. že psaní listů vešlo v obvyčej teprve za doby alexandrijské, že listy mají zřejmě tendenci apologetickou a že nelze mysliti, že by se byl Platon sám odhodlal vyvracetí útoky naň činěné, že se mnohé věci neshodují s povahou slavného a bezúhonného filosofa atd.; konečně pojednává i o stránce slohové. Výsledek jeho zkoumání jest, že pokládá, jako Grote, listy za pravé.

Ale ani Reinhold nepřesvědčil svými vývody odpůrce pravosti listů. Zeller mluví o jeho pojednání³⁾ jako o pokusu, který se přes všechnu pili autorovu nezdařil. Podobně soudí Schneider⁴⁾, že i po obhajování Reinholdově zbývá mnoho pochybností a že spisovatel asi mnohých nepřesvědčí.

Proto se mnozí raději přidržovali jaksi středního mínění Steinhartova; tak zvláště Zeller⁵⁾, jenž uznává sedmý list za nejdůležitější ze všech pro životopis Platonův, ale soudí, že ani ten nezasluhuje naprosté důvěry, kterou v něj má Grote, poněvadž je veden zájmem ne čistě historickým, nýbrž apologetickým. Podobně soudí Ueberweg, Windelband a j.

Z literárních historiků chválil Bergk⁶⁾ korektní attičtinu listu sedmého a soudil, že skladatel jeho (snad Hermodoros) náležel k nejbližšímu okolí Platonovu v posledních letech jeho života a mohl tedy podávati zprávy zcela hodnověrné, ježto některé z nich byly čerpány z ústního sdělení Platonova. Proto, jak praví Bergk, zaujímá tento list první místo mezi historickými prameny a nelze ho vlastně dle názoru oné doby nazvati padělkem; neboť

¹⁾ Sur l'authenticité des écrits de Platon, Paříž 1886.

²⁾ De Platonis epistulis, progr. Quedlinburg 1886.

³⁾ V recenzi v Archiv für Gesch. d. Philosophie I, 1888, str. 614 n.

⁴⁾ Burs. Jahresber. XXIII, 1896, str. 32.

⁵⁾ Philosophie d. Griechen II, 1. 4. vyd., str. 389, pozn. 1.

⁶⁾ Griech. Literaturgeschichte, 4. sv., 1887, str. 471.

»jako mohl Platon psáti sokratovské rozmluvy, tak mohl některý z jeho žáků psáti platonské listy.«

Christ¹⁾ pokládá listy za podvržené, vyjímaje list třináctý, jehož pravost dokazoval v uvedeném již pojednání »Platonische Studien« (Abh. d. bayer. Akadem. sv. 17, 1886, str. 477 nn.), kde pronáší zásadu jistě správnou, že se musí zkoumati pravost jednotlivých součástí sbírky listů. List XIII. nemá dle jeho mínění nic, co by ukazovalo na školské dílo neb na moudrost sofistů, prázdných »loci communes«, ani politických ani literárních tendencí, ani filosofického tajemnostkářství. Naopak mnohé věcné důvody (ku př. zmínka o umělci Leocharovi, o tom, že Platon posílá Erasa na Aiginu, aby přinesl od jistého Andromeda peníze, termín *επολιανόμει* a pod.) nasvědčují, že tento list pochází skutečně od Platona. Jednotlivých zmínek v něm obsažených užívá Christ, jak svrchu uvedeno, k datování několika Platonových dialogů.

Z týchž důvodů, pro které Christ hájí pravosti XIII. listu, prohlašuje jej Wilamowitz-Möllendorff v uvedeném článku »Unechte Briefe« za podezřelý, poněvadž prý, ač jest pln údajů o Platonově rodině, o jeho známých, o jeho peněžních poměrech a podobných věcech, které biografa jistě svrchovaně zajímaly, přece z něho ve starověku nikde čerpáno nebylo; tedy byl buď neznám, nebo zavržen²⁾.

Ch. Huit ve svém velkém, Platonovi věnovaném díle³⁾ soudí, že je a priori pravdě nepodobno, že by se byla Platonova korespondence uchovala. Listy jsou dílem školská cvičení, dílem úmyslné padělky, dílem pokus apologie některého, spíše nadšeného než nadaného žáka Platona. Také Huit klade hlavní váhu na list sedmý, uznávaje cenu jeho dobrého materiálu.

S větší poněkud mírou skepse pohlíží na listy Susemihl ve svých dějinách alexandrijské literatury⁴⁾. Dle něho byly první epochální událostí v řecké epistolografii listy Aristotelovy a dle nich padělána korespondence Platona, dále sbírka listů, podvržená žákům Sokratovým a j. Nejdůležitější jest list sedmý, o který se ostatní více méně opírají, ale i jeho třeba užívati s opatrností, poněvadž projevuje nezalost pravých filosofických

¹⁾ Geschichte der griech. Literatur 4. vyd., 1905, str. 468 n.

²⁾ K tomu bych podotkl, že stopu jeho můžeme přece ve starověku nalézt, a to ve zprávách, které kolovaly o Platonovi, jakoby byl býval chtivý peněz a za tou příčinou že žil v přátelství s vládci syrakuskými. Na druhé straně možno říci, že proto jsou stopy toho listu nepatrnější než bychom čekali, poněvadž biografové Platonovi byli s počátku jeho žáci a později ctitelé, nadšení pro svého »božského« učitele, a ti se raději vyhýbali tomuto prameni, jenž jim podával jen zprávy, dle jejich ponětí nedůstojné.

³⁾ La vie et l'oeuvre de Platon, Paříž 1898, sv. II., str. 311—319.

⁴⁾ Geschichte der griech. Litteratur in der Alexandrinerzeit, v Lipsku 1892, sv. 2., str. 579 n.

názorů Platonových a namnoze libovolné zacházení se skutečnými poměry historickými.

V české literatuře se přidržel Steinhartova mínění Sládek ve svých Dějinách řecké literatury str. 382.

Ale přece ještě jeden hlas se ozval proti našim listům i v příčině jejich obsahu; jest to G. O. Zuretti¹⁾). Vrací se k překonanému již radikalismu, který jsme pozorovali u Steina, Scharschmidta, Karstena a j., a soudí, že nám listy vlastně ani nic nového nepodávají, poněvadž jejich obsah jest téměř úplně odvozen z dialogů Platonových²⁾).

Takovýto opozděný hlas hyperkriticismu zaniká vedle hlasů jiných, jež se čím dále tím více množí a které se prohlašují pro pravost listů. Zvláště historikové uznávají jejich obsah za cenný materiál pro líčení doby obou Dionysiů. Již sice Holm³⁾ vyslovil přesvědčení, že i když nejsou zrovna od Platona, že jich jest přece užívali za pramen pro fakta, arci ne pro úmysly Platonovy, ale úplně rehabilitoval jejich původ a cenu Ed. Meyer⁴⁾). Uznává je za pravé a prohlašuje za hlavní pramen pro styky Platonovy s oběma Dionysii, jehož důkladně užil Plutarchos sám i pramen, z něhož čerpal. Naivním nazývá počínání těch badatelů, kteří často ten poměr obrazejí a chtějí z Plutarcha vzíti potvrzení o správnosti jednotlivých údajů. I Niese uznává cenu jejich údajů jakožto svědectví, současných s líčenými událostmi, ač o původu jich není rozhodnut⁵⁾).

Uznávání pravosti listů se strany tak vážných učenců jako je Ed. Meyer a v příčině slohové stránky Blass, o jehož úsudku ještě níže promluvíme, způsobilo obrát v nazírání na listy: v nejnovějších publikacích vychází se od víry v jich pravost a na ní se staví. Stačí, uvedeme-li H. Raedera⁶⁾), jenž neuznává, že by proti listům byly proneseny nějaké pozoruhodné důvody, a proto užívá jejich údajů k datování některých Platonových spisů i ke konstruování vývoje Platonových politických názorů.

Odstraněním předsudků uvolnila se cesta bedlivému speciálnímu zkoumání jednotlivých listů i osudů celé sbírky; tak se týká 7. a 8. listu nejnovější práce sem hledící, M. Odaua⁷⁾,

¹⁾ Sul primo viaggio di Platone in Sicilia, Rivista di fil. XXVII, 1899, str. 11—49.

²⁾ Zuretti hledá v rozmluvách Platonových náarážky na věci, o nichž se v listech vypravuje, a také je nalézá. Ale nesnadno by bylo dle mého mínění opačnou cestou vyloučiti ve spisech Platonových náarážky a z nich konstruovati celé příběhy, kdybychom listy teprve chtěli spisovati.

³⁾ Geschichte Siciliens im Alterthum, II, v Berlíně 1874, str. 375.

⁴⁾ Geschichte des Alterthums, V, str. 502.

⁵⁾ V čl. Dion, Dionysios I. a II. v Pauly-Wissowově Reální encyklopaedii.

⁶⁾ Platons philosophische Entwicklung, Lipsko 1905, str. 22.

⁷⁾ Quaestionum de septima et octava Platonis epistula capita II, diss. Královec 1906.

skupině dialogů, za to se často vyskytuje ve spisech skupiny druhé, (Symposion, Lysis, Faidros, Stát, Theaitetos, Parmenides, Filebos, Sofistes, Politikos, Zákony), jež napsány byly — aspoň většinou — později. Podle Dittenbergera jest tu myšlenka na náhodu vyloučena. Již to by prý stačilo; že tu nejde o častější neb řidší užívání oněch částic, nýbrž že proti častějšímu jich užívání v jedné polovici spisů platonských stojí naprostý jejich nedostatek v polovici druhé. Ale ještě význačnější jest, že tři, ve své podstatě přece tak různé zjevy jazykové (*τί μήν, γε μήν, ἀλλά — μήν*) jsou spolu v takovém spojení, že téměř všude, kde se objevuje jeden z nich, vyskytují se i druhé dva, a kde jeden chybí, chybí též ostatní.

Tedy máme ve spisech Platonových dvě od sebe se lišící skupiny; athetovati nemůžeme ani jedné ani druhé, proto musíme souditi, že tu jde nikoli o odlišné známky mluvy platonské a neplatonské, nýbrž o různosti ve slohu Platona samého, o vývoj zvyku. Hojnější užívání částice *μήν* a zvláště spojení *τί μήν, γε μήν* a *ἀλλά — μήν* jest tedy příznakem spisů pozdějších¹⁾.

Takových kritérií bylo nashromážděno po Dittenbergerovi mnoho, a všechna více méně ostře vyznačují skupinu posledních děl proti dřívějším.

Ale jak lze aplikovati tyto vývody na listy? Zkoumáme-li listy co do obsahu, pozorujeme, že se hlásí do poslední čtvrtiny života Platonova; tedy do doby, kdy Platon psal své spisy pozdější²⁾. A tu jest jisto: listy jsou podvržené, nemají-li známek oně skupiny posledních spisů, anebo mají-li příliš mnoho shod se slohem spisů dřívějších.

Budeme tedy postupovati tak, že uvádějíce chronologicky, jak která kritéria byla stanovena, hned je obrátíme na listy, jež zatím pokládáme za celek. Počneme hned s Dittenbergerovým pozorováním částice *μήν* a spojení.

Částice *μήν* se vyskytuje v listech celkem ve 12 případech; z toho připadají na spojení

<i>καὶ μήν</i>	4	případy (3, 319 D; 7, 341 D, 343 D, 347 E),
<i>ἀλλὰ μήν</i>	—	»
<i>τί μήν</i>	—	»
<i>γε μήν</i>	2	» (7, 341 B; 8, 352 C)
<i>ἀλλὰ — μήν</i>	1	případ (2, 313 A).

Tedy i v listech, kde bylo poměrně málo příležitosti užití částice *μήν*, ji nalzáme, a to, což je zvláště důležitě, i ve spojeních, která jsou charakteristickou známkou slohu pozdějšího.

¹⁾ Co vykládá Dittenberger dále, o užívání *μήν* u jiných prosaiků, o absolutní hranici oněch dvou skupin a o původu spojení *τί μήν*, jsou většinou ne fakta, nýbrž pouhé domněnky, bez nichž se při svém výkladu můžeme obejítí.

²⁾ Datum listů podrobně stanoviti bude naší úlohou níže.

Dittenbergerův článek vzbudil velikou pozornost německých filologů a sloh Platonův stal se předmětem mravenčího pátrání a zkoumání. Nebudu však uváděti veškerých pojednání slohu Platonova se týkajících¹⁾, jež nemají pro listy významu, a přejdu hned k článku M. Schanze²⁾. Cestou, kterou nastoupil Dittenberger, postupuje i Schanz a pozoruje užívání výrazů pro pojmy »býti« a »zdáti se«, poněvadž

1. jsou nezávislé od dialogické formy spisu;
2. filosofický spisovatel musil velmi často vytknouti onen rozdíl;
3. tento rozdíl způsobil, že vznikla konkurrence synonymních výrazů.

Kriteria Schanzova jsou zvláště z prvního důvodu pro listy velmi vítaná a důležitá.

Výrazy, které učinil Schanz předmětem svého pozorování, jsou: *τῷ ὄντι* a *ὄντως* s jedné strany a *ὡς ἀληθῶς*, *τῆ ἀληθεία* a *ἀληθῶς*, *ἀληθεία* s druhé. Výrazů *τῷ ὄντι* a *ὄντως* užíval Platon ve stejném významu. Tabulka, kterou Schanz na stránce 442 podává, jest velmi zajímavá; pro přehled bude nejlépe uvésti ji tak, jak jest u Schanze:

	<i>τῷ ὄντι</i>	<i>ὄντως</i>		<i>τῷ ὄντι</i>	<i>ὄντως</i>
I. Apologie	5	—	II. Faidros	8	6
Euthyfron	1	—	Kratylos	1	1
Gorgias	9	—	Euthydemos	4	1
Laches	2	—	Theaitetos	6	1
Lysis	6	—	Stát	41	9
Protagoras	2	—	Sofistes	1	21
Symposion	5	—	III. Filebos	—	15
Faidon	14	—	Politikos	—	11
			Timaios	—	8
			Zákony	—	50

Na první pohled jsou tu patrný tři skupiny dialogů; v první se vyskytuje výhradně *τῷ ὄντι*, ve druhé *τῷ ὄντι* i *ὄντως*, ve třetí pouze *ὄντως*. Při tom jsou dialogy, všeobecně za nejstarší pokládáné, ve skupině první, dílo jistě nejpozdnější, Zákony, ve skupině poslední. Dále se vyhovuje věcným důvodům, pro které musí býti Politikos pozdější než Theaitetos i Sofistes a pro které Timaios předpokládá Stát. Tedy můžeme pokládati roztrídění na tyto skupiny (ovšem ne uspořádání jednotlivých dialogů) za správný obraz postupu Platonovy tvorby literární.

¹⁾ Podrobný jejich výčet i obsah podán v knize V. Lutosławského, *The origin and growth of Plato's logic*, v Londýně 1897.

²⁾ Zur Entwicklung des platonischen Stils, *Hermes* XXI, 1886, str. 437—459.

Pozorujeme-li listy, vidíme v nich nápadnou shodu:

$\tau\tilde{\omega}$ $\delta\nu\iota$

$\delta\nu\iota\omega\varsigma$ ¹⁾

—
18.

Tedy se přihlašují samy výmluvně do skupiny poslední.

Co se týče výrazu $\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$ a jeho synonym $\tau\tilde{\eta}$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\epsilon}\iota\alpha$, $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$, ukázal Schanz, že v užívání $\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$ a $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$ jest celkem týž poměr jako mezi $\tau\tilde{\omega}$ $\delta\nu\iota$ a $\delta\nu\iota\omega\varsigma$. Za to $\tau\tilde{\eta}$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\epsilon}\iota\alpha$ a zvláště pouhé $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\epsilon}\iota\alpha$ vyskytuje se mnohem méně. Z tabulky Schanzovy na str. 444 n. vidíme, že tytéž dialogy, ve kterých chybí $\tau\tilde{\omega}$ $\delta\nu\iota$, totiž Filebos, Politikos, Timaios, Zákony, nemají ani $\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$. To vysvětluje Schanz úměrou $\delta\nu\iota\omega\varsigma$: $\tau\tilde{\omega}$ $\delta\nu\iota$ = $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$: $\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$. Tak dostaneme dvě rovnoběžné řady ve vývoji Platonova slohu: jednoduché $\delta\nu\iota\omega\varsigma$ zatlačuje $\tau\tilde{\omega}$ $\delta\nu\iota$ a zrovna tak $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$ zatlačuje $\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$. Poslední stadium toho vývoje jsou spisy, kde $\tau\tilde{\omega}$ $\delta\nu\iota$ a $\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$ jest zatlačeno úplně. Potud Schanz.

V listech pak jsem shledal tento poměr:

$\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$

$\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$ ²⁾

—
2.

Že se tím pozorování o $\tau\tilde{\omega}$ $\delta\nu\iota$ a $\delta\nu\iota\omega\varsigma$ potvrzuje, jest jasno.

Na to, že listy skvěle ob stojí i na zkušebním kameni jemných kriterií Schanzových, kladu velikou váhu, neboť úplný nedostatek určitých výrazů vede k určitějším závěrům než více nebo méně časté jich vyskytování.

Za dvě léta po článku Schanzovu vydal C. Ritter knihu ³⁾, věnovanou téměř zcela stilometrickým pozorováním dialogů Platonových; Lutosławski ji právem nazývá »a monument of patient labour«. V ní podána jsou nová kriteria slohu, zakládající se hlavně na formulích otázky a odpovědi. Těchto kriterií ovšem pro listy užití nemůžeme, ale přes to jest kniha Ritterova pro nás důležitá tím, že se v ní poprvé soustavně užívá stilometrie nejen k stanovení relativní chronologie spisů Platonových, nýbrž i k rozeznání spisů pravých a podvržených. Tak dokazuje se tu mezi jiným podvrženost Alkibiada II. Ritter jest první, jenž si při zkoumání Platonova slohu všiml i listů, ale nepojal jich do svých tabulek (str. 56—59), takže fakta, která uvádí, se ztrácejí. O sedmém listu doznává, že jeví touž mluvu, jakou známe ze Zákonů, ale poněvadž prý věčné důvody nedovolují uznati pravost listů, musíme se domnívati, že jej napsal některý žák Platonův,

¹⁾ $\delta\nu\iota\omega\varsigma$: 2, 313 A; 6, 323 D; 7, 326 B, 328 D, 333 A, 335 A, 335 D, 340 A, 340 A, 310 B, 340 B, 340 C, 340 D, 344 C, 345 B, 349 E; 8, 352 B, 355 C.

²⁾ $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\omega}\varsigma$: 7, 326 B a 339 E.

³⁾ Untersuchungen über Plato (Die Echtheit und Chronologie d. Platonischen Schriften), Stuttgart 1888.

uživ snad při tom zápisků učitele svého. O ostatních listech soudí Ritter, že z mluvy jejich nelze vyvoditi rozhodných důvodů pro podezření. Ale hájíti pravosti některého z listů Rittera, jak sám praví, ani nenapadá.

Některé ze slohových zvláštností, jež uvádí Ritter, připouští i forma listů; budeme proto pozorovati, zda i tu jeví listy známky pozdějšího slohu. Velmi často nalzáme v Zákonech *σχεδόν*, celkem 122 příkladů, ale jen dvakrát *σχεδόν τι*; ve Státě však máme jen 7 *σχεδόν*, ale vedle toho 12 *σχεδόν τι*. Z ostatních dialogů vyskytuje se *σχεδόν* v každém, ale většinou pořídka a namnoze s přídavkem *τι*. Samotné *σχεδόν* se vyskytuje kromě Apologie a Faidra jen v Sofistu, Politiku, Filebovi a Kritiovi. Z přehledné tabulky Ritterovy na str. 58 vidíme, že poslední skupina Platonových spisů vykazuje rozhodnou převahu pouhého *σχεδόν* proti *σχεδόν τι* (v Sofistovi, Politiku, Filebu, Timaiu, Kritiovi, Zákonech celkem 188:3).

V listech shledáváme¹⁾:

<i>σχεδόν</i>	<i>σχεδόν τι</i>
22	2.

Dva příklady *σχεδόν τι* se vyskytují v listech, jak uvidíme, starších.

K sesílení adjektivního a adverbialního pojmu nebo slovesné činnosti slouží vedle *ὥς, δτι, ὥς οἶόν τε* se superlativem též formule *εἰς (κατὰ) τὸ δύνάτον* a *εἰς (κατὰ) δύνανται* i *ὥς δυνάτον* se superlativem; *εἰς (κατὰ) δύνανται* se vyskytuje 63krát v Zákonech, mimo to jest 11 případů v Politiku, 10 v Timaiu, 6 ve Státě, 4 ve Filebu, 3 v Sofistovi, po jednom v Kratylo, Kritiovi a Faidrovi. Jak viděti, stala se tato vazba Platonovi běžnější teprve v poslední době jeho tvorby.

V listech máme celkem 5 případů tohoto spojení²⁾; číslo to jest pro listy charakteristické, uvážíme-li, že 12 dialogů z doby dřívější, i Stát v to počítaje, vykazuje dohromady jen 8 příkladů spojení *εἰς (κατὰ) δύνανται*.

Dále pozoroval Ritter, že se vyskytuje v Zákonech velmi často, totiž 57krát *χρεών (έστι)* místo *χρή*, po případě *χρεών ἂν εἴη* a pod.; mimo to máme *χρεών* jednou v Politiku, jednou v Sofistovi, 2krát v Kritiovi, 3krát v Timaiu, ale nikde jinde, ačkoli pro ten výraz bylo všude dosti příležitosti. Jak vidíme, jest tento výraz zvláštností pozdějšího slohu.

I tohoto tak řídkého spojení mohou uvést dva příklady z listů (7, 340 A, 8, 353 D).

¹⁾ *σχεδόν*: 2, 313 C (2krát), 314 A; 3, 317 D, 318 E, 319 A; 4, 320 E; 7, 321 A (2krát), 321 E, 326 A, 329 C, 347 C, 350 D, 352 A; 8, 352 E, 353 A, 353 D, 353 E, 357 B; 9, 358 A; 13, 361 B. *σχεδόν τι*: 11, 359 B; 13, 361 E.

²⁾ *εἰς δύνανται* 6, 323 D; 7, 344 B; *κατὰ δύνανται* 6, 323 C; 8, 352 B; 13, 362 D.

Místo jednoduchého $\nu\nu$ nalézá Ritter v Zákonech 79krát $\tau\alpha \nu\nu$. Spojení to se vyskytuje ve všech spisech poslední skupiny, ale ve Státě jen jednou a mimo to ve 4 spisech také vždy jen jednou.

A v listech čteme $\tau\alpha \nu\nu$ celkem 10krát¹⁾, tedy poměrně tolikrát jako v Zákonech, vedle 61 případů pouhého $\nu\nu$.

Menší váhy jsou některé výrazy, jež uvádí Ritter na stránce 66 n. Jest to zvláště spojení stejnoznačných forem na $-\eta$ a $-\omega$, jako $\omicron\delta\alpha\mu\tilde{\eta} \omicron\delta\alpha\mu\tilde{\omega}$, $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\eta \pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega$, které lze pozorovati téměř jen v pozdějších spisech. Počet příkladů prvního spojení jest ve Faidonu 1, v Theaitetu 1, Parmenidu 3, Filcbu 2, Timaiu 2, v Zákonech 8.

V listech nalézáme $\omicron\delta\alpha\mu\tilde{\eta} \omicron\delta\alpha\mu\tilde{\omega}$ dvakrát (7, 326 B; 8, 355 D).

Počet případů druhého spojení, $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\eta \pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega$ jest tento: ve Faidru 1, Parmenidu 1, Timaiu 1, Zákonech 2. Listy vykazují 3 příklady toho rčení (2, 314 B; 7, 325 E a 335 C $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega$ $\pi\alpha\nu\tau\alpha\chi\tilde{\eta}$).

To jsou kriteria, která můžeme ze všech od Rittera stanovených obrátiti na listy. Znova potvrzují to, že se listy v užívání částic úplně shodují se slohem pozdějších spisů Platonových. A jsou to kriteria od učence, který sám v pravost listů nevěří.

Nejdůkladněji jest statistický materiál zpracován od V. Lutosławského v jeho již uvedené obsírné anglické knize, věnované Campbellovi. O listech se však Lutosławski nezmiňuje. Poněvadž materiál stilometrický jím rozhojněn nebyl, nýbrž jen důmyslně zpracován, nemůžeme z jeho výsledků pro svou potřebu těžiti nic. Ani jeho zákona o stilistické příbuznosti (law of stylistic affinity), dle něhož soudí o větší nebo menší chronologické blízkosti se Zákony, nemůžeme užiti, poněvadž se listy od ostatních spisů velice liší jak svou kvalitou, tak i kvantitou, čímž většina z 500 slohových zvláštností, od Lutosławského uvedených, jest v nich úplně nemožna. Zvláštnosti, které jsme dosud při listech pozorovali, patří u Lutosławského většinou do III. a IV. třídy, tedy mezi zvláštnosti největší váhy.

Pozorujeme-li sloh listů v užívání částic, dospíváme k výsledku, že nedávají důvodů pro podezřívání, naopak, že se překvapujícím způsobem hlásí samy tam, kam bychom je z důvodů docela jiných musili položiti, totiž do poslední doby Platonovy činnosti literární. (Dokončení.)

¹⁾ $\tau\alpha \nu\nu$: 5, 321 D; 7, 324 A, 324 B, 328 E, 334 D, 337 E, 338 B, 339 C; 8, 354 A; 13, 361 D.

Padesátiletá diskusse o Rukopisy.

Napsal **Josef Hanuš**.

(Dokončení.)

II.

Boje o Rukopisy v l. 1877—1880.

Abychom si plně uvědomili váhu nového nálezu pro otázku Rukopisovou, rekapitulujme stručně, jak dotud bylo souzeno o MV.

Prvé pochybnosti vyslovil Kopitar ještě za života Dobrovského; Dobrovský odmítal je, ale Kopitar nepřestal pochybovati a veřejně i soukromě (v listech Hankovi) opět projevoval podezření a vyvolal tak obranu Palackého a Šafaříkovu v „Älteste Denkmäler“ (1840), vyznívajíc v pověstný výrok: »aby v starém písmě zkušený muž se zdravými smysly a jasným duchem viděl a četl tento neocenitelný rukopis i glossy a přece se domnívati mohl, že Hanka vše to sám padělal, toť více, než lze pochopiti.« Váha palaeografické autority Palackého zatlačila podezření Kopitarovo, ovšem blíže nezdůvodněné, a působila i na Šafaříka, že přes některé rozpaky filologické a historické (při glossách mythologických) neprojevil pochybností.

Po pádu písně Milostné a Vyšehradské však i víra Šafaříkova, jak bylo vyloženo, patrně byla otřesena a vlivem toho, tuším, psal i Jireček o MV v „Echtheit“ dosti problematicky (str. 34).

Nepřekvapuje nás tudíž, když za nové diskusse o RKZ porůznu objevily se opět staré pochybnosti Kopitarovy: tak jmenovitě u Feifalika (Ueber die Königinhofer Handschrift, str. 35 a 40 pozn.). Pochybnosti Feifalikovy došly však tak málo pozornosti, že Palacký v odpovědi Büdingerovi mohl konstatovati, že pravost MV a EJ se již nepopírá, a I. J. Hanuš (ve spise Die gefälschten böhm. Gedichte, 1868, str. 51) troufal si napsati: »Wir müssten nur befürchten, die Linguistik in ihrem heutigen Zustande zu beleidigen, wollten wir es auch nur versuchen, gegen die behauptete Unechtheit derselben (EJ a MV) anzukämpfen, da deren Echtheit zweifellos ist.«

A tato památka, domněle tak utvrzená, ukázala se r. 1877 hroubou, velikou mystifikací.

V článku České glossy a miniatury v *Mater Verborum* (v ČČM. 1877, str. 120 sl.) Ant. Baum po stránce umělecké a Ad. Patera po stránce palaeografické prokázali:

1. že paděláno bylo na str. 457. Jest tu iniciálka P, v níž Madona, dole dva mniši držící blanky; na blance mnicha po levé

straně psáno rumělkou na bílé, nově nanesené barvě: ORA. P. SCRE. VACEDO. Na blance mnicha po levé straně: ORA. P. ILLRE. MIROZLAO. A. MCII. Tyto nápisy, obohacující seznam staročeských písařů a iluminátorů a činící tento skvostný kodex prací českou, a také letopočet (Hanka chtěl čísti 1102), pošínující kodex do doby velmi staré, »do věku Kosmova a Nestorova, z něhož neměli jsme posavad, vyjmouce některá slova v listinách latinských věku tohoto, žádných jistých památek řeči naší« (Palacký v ČCM. 1827, IV, 71), jsou padělkem.

2. Z českých gloss Patera shledal pravých pouze 339, vesměs z XIII. stol.; mezi nimi jsou většinou slova z oboru přírodních věd, domácího hospodářství a řemesel, zvláště tkalcovství; názvy abstraktní velmi řídké. Všecky ostatní glossy (950 ?), zejména glossy mytologické a kulturní, pro něž kodex tento tolik býval slaven a používán od českých a vůbec slovanských kulturních historiků a mytologů, a jež tak příznivé světlo vrhaly na český dávnověk, ale zároveň také budily pochybnosti Kopitarovy, Feifalikovy (jichž od Patery ovšem nezminěno), ba i Šafaříkovy, ukázaly se padělkem, zrobeným v době po r. 1819, kdy rukopis z Kolovratské knihovny březnické přišel do Musea. Paděláno patrně v intervalech, snad ještě po r. 1840, neboť Palacký a Šafařík nalezli r. 1840 (v „Älteste Denkmäler“) více gloss než Hanka 1833 (ve Zbirce nejdávnějších slovníků), a Patera shledal opět více než Palacký, jenž otiskl glossy jistě pečlivě.

Drzost až překvapující zírání z tohoto opětovného padělání a pochopujeme ji jen tím, že jiné padělky téhož padělatele přes varování Dobrovského a Kopitarovo našly tolik obránců, ba RKým dal se oklamati sám Dobrovský!

Táž drzost, ale zároveň také zchytralost, *pravé mistrovství padělatelské*, prozrazuje se i ve způsobu padělání.

Padělané glossy jsou často zkomoleny z latinských a německých slov:

blafu (blaž u) z ‚beatum‘; z *e*: *l*, z *t*: *f* a nad *u* vyškrabána čárka (31 b, 41); *denicē* z ‚aeris‘ (splendor); z *a*: *d*, z *r*: *n*, z *s*: *ce* (26 c, 29); *hosté* z ‚hostes‘ (435 c, 31); *jun* (iun) z ‚iunger‘ (466 c, 35); *kramar* (kramar) z ‚kramer‘ (e vyškrabáno a vepsáno *a*; 157 a, 29); *němec* (nemece) z ‚atrox‘; z *at* uděláno *n*, z *r*: *e*, z *oa*: *me* a *c* připsáno; co se nehodilo, vyškrabáno (30 a, 51); *pastjír* (paštjr) z ‚pařtor‘; *o* vyškrabáno a vepsáno *y* (143 c, 50); *pilst* (pilzt) z ‚vilz‘; z *v*: *p*, nad *z* po straně připsáno *t* (48 b, 39); *srbí* (zirbi) ze ‚sarmentum‘ (303 c, 3); *svatovít* (svatonýt) z ‚nuncupatur‘ (20 a, 1); *živa* (řiva) z ‚aiunt‘ (68 c, 28); jinde ze ‚siue‘ (83 a, 32).

O způsobu tohoto komolení latinských slov, jež Patera objevil *srovnáním kodexu musejního s tiskem klementinským*, tudíž šťastnou náhodou a nikoliv nějakým palaeografickým bystro-

zrakem, jakož i o zdařilosti ostatních padělaných gloss Patera píše s jistým despektem: „Oko přivykší stálým a trvalým čtením dávnověkému písmu, *vidí hned* jakousi nesrovnalost písma při padělaných a nově připsaných glossách“ . . .

Při glossách zkomolených latinských slov vidíme rasury, ale *obyčejně nedbalé, tak že můžeme rozeznati při bedlivém pozorování těchto gloss odstíny a ostatky původních písmen*. Inkoust nově vepsaných písmen se značně různí od původního písma a písmena jsou obyčejně nesoúměrně stěsněna v prostor rasurou nabytý. Písmo není stejné, často se pisař zapomněl a smíchal v jedné glosse ráz písmen z rozličných dob. Ruka se mnohdy jaksi trásla, proto písmo nejisté a nerovné. Mnohá písmena se nedařila (c, r, s), inkoust různý, někdy tuze černý, někdy opět rozmišlen silně červenou barvou . . . Mnohé glossy jsou vepsány jakousi smíšeninou barev, která, pohlédneme-li na ni se strany, se leskne a je hustě a silně nanesená na pergamen (489).

Ale máme-li na zřeteli, že kodex bedlivě a s nedůvěrou, buzenou Kopitarem, byl zkoumán již od Dobrovského, palaeografa jistě zkušeného a strážlivého, dále od Palackého a Šafaříka, kteří podali o něm tak skvělé parere palaeografické, vzpomínáme-li dále na musejní zprávu o objevení padělanosti písně Milostné (*na první pohled* zbudily jak písmo tak inkoust rkpú podezření!), máme-li na mysli, že Patera rozpoznal padělané glossy jednak náhodným srovnáním musejního rkpú s tiskem klementinským (zkomoleniny ze slov latinských a německých) a jednak navlhčeným pijavým papírem, na nějž oliskly se nové glossy padělané, psané barvou, nikoliv staré, psané inkoustem,¹⁾ a *teprve post festum a tudíž pak snadno našel palaeografické závady* — a konečně přidáme-li ke všemu některé výroky Paterovy (přesné glossy latinské, německé i české, přetřeny novým inkoustem, aby vše vypadalo stejně; mnohé glossy jsou velmi obratně vepsány a jen inkoust je prozrazuje [vlastně navlhčený pijavý papír?]), musíme despekt Paterův vůči zdařilosti padělků *bráti poněkud skepticky* a naopak uznati, jak podnes patrnó v kodexu, že padělatel MV, jemuž podařilo se oklamati nedůvěřivého Dobrovského i Palackého, byl *padělatelem dovedným, ba mistrovským*.

Mystifikaci v MV dokázáno tudíž, jako r. 1857 doznanou mystifikaci s písní Milostnou (a utajenou mystifikaci s PVyš. I), že u nás v době kolem r. 1817 a sl. *existoval mistrný padělatel*, a to v kruzích blízkých Museu a Hankovi, ježto veliký, pracný padělek MV mohl se státi jen v Museu a s vědomím bibliothé-

¹⁾ Jagić (Die Fälschungen in der MV. v Archiv f. slav. Phil. III. 112 sl.), Jos. Truhlár (Archiv f. slav. Phil. X. 103) proto právem vytýkají, že potřebí nového obhledání gloss, ježto metoda Paterova není docela bezpečná; při zkouškách RK 1886 opravdu shledána jedna glossa, Paterou za falsum označená, pravou. (Osvěta 1887, 583.)

káře Hanky! Pochopíme pak snadno, jak osudný to byl nález pro RKZ, posledními diskussemi a nálezy (Büdingerm, Feifalikem, Jagičem a Gebauerem) již tolik ohrožený. A pochopíme zároveň, kam mířil zmíněný despekt, s jakým Patera charakterisoval domnělou nezdařilost padělku v MV: podezření nutně plynoucí z padělku MV na RKZ mělo být seslabeno, právě tak jako 1857, kdy při PMil. a Vyš. užito stejné metody.

Tutéž tendenci prozrazuje článek Paterův, jistě vlivem rozhodujících kruhů praeparovaný, také jinde.

Když 1857 byl objeven padělek PMil. a Vyš., Šafařík nepochyboval (v listě Pogodinovi), že vlastním padělatelem byl Hanka, přes to, že PVyš. nalezena Lindou, PMil. Zimmermannem.

Tím více hlásil se k Hankovi, ba jedině a výhradně k Hankovi, nový veliký padělek MV: Hanka s Graffem byl jeho objevitelem; jen v Museu byl pracný padělek možný (Hanka sám prozradil, že při katalogisování kodexu pozoroval jen něm. glossy; dnes české bijí do oka) — a vyžadoval delší doby, takže nelze ani připustiti, aby se byl mohl státi bez vědomí bibliotekáře, jenž tehdy jedině měl přístup k němu; podivuhodná souvislost MV s ostatními padělkami, o níž se ještě zmíníme — to vše každému, kdo měl trochu soudnosti a zároveň *chtěl* souditi, ukazovalo zřejmě k tomu, že Hanka padělku MV byl účasten. Fakt tento i mistrovství projevené v padělání MV byly pak ovšem nesmírně osudné pro RKZ. Míneňi o neschopnosti Hankově k takovému padělku, tolikrát uváděné jako hlavní důvod na obranu (Palačným), padlo!

To dobře postřehl Patera a kdož měli vliv na jeho článek, a aby důsledky z MV plynoucí pro RKZ seslabil a zastíel, v článku svém *ani slovem se nedotýká padělatele* (Hanky), ač otázka původce nového padělku zajisté se vnucovala (podobně se stalo v oficiální zprávě o PMil. 1857!) a ač v kruzích musejních dobře věděli (na př. J. Jireček), že na jiného padělatele než Hanku ani nelze souditi.

Tutéž zastírací, utajující tendenci prozrazuje ještě jedno přiznání v článku Paterově. V poznámce na str. 489 Patera píše, že již r. 1866 zpozoroval, že většina gloss v MV jest nově padělána. Sděлил to již tehdy přátelům, ale vystoupiti veřejně pryč se ostýchal.

Tuto skromnou ostýchavost, netroufající si na veřejnost bez důkladné přípravy — trvala 11 let — se zvláštní chválou vynášeli odpůrci Gebauerovi r. 1886, stavíce ji v kontrast proti ukvapenosti, lehkovážnosti, nepřipravenosti námitek Gebauerových.

Ukáží později, jak naivní, nesprávná a zlomyslná byla tato výtka vzhledem ke Gebauerovi. Ale na pravou míru potřebí redukovati také zásluhu Paterovu, ač vždy zůstane značnou. Již z toho, co uvedeno jest, tuším, dosti patrně, že mnohem více než skromná ostýchavost učence na otálení Paterovo působily jiné ohledy,

jménovitě veliké nebezpečí pro RKZ. K vůli nim nález v MV měl býti ututlán, jak dlouho to bylo jen možno. Po 11 roků šťastně to šlo. R. 1877 vystoupil však veřejně prof. Woltmann, jenž kodex prostudoval, poznal padělek a veřejně o tom přednášel, a tím přinutil musejní kruhy, jako kdysi Feifalik při PMil., říci o MV před veřejností pravdu.

Toto tutláni, charakteristické pro rozhodující kruhy musejní nejen v r. 1877, ale ještě v posledních diskussích o RKZ roku 1886 sl. — padělek EJ znám byl v Museu aspoň od r. 1881, ale před veřejností utajen až do r. 1886; RZ podnes oficiálně neprohlášen za padělek, ač jím uznán od r. 1886 a v Museu sdílí osud PMil., PVyš. a jiných padělků — dobře prozrazuje, jaké nemilé překvapení způsobil nález v MV.

Několik pohledů do povahy, tendencí a motivů padělaných gloss opět nás přesvědčí, jak osudným byl nález ten pro RKZ a otázku jejich pravosti.

V MV nacházíme mezi padělanými glossami četná slova mythologická, totiž jména pohanských bohů a bohyň, slavností atd.: Bělboh (Beel, Baal, ydolum); Děvana, Letničina i Perunova dcí (Diana Latone et Jovis filia), Chlpa (Salacia, dea paganorum), Jarobud (Demetrius), Kridlatec (Pegasus, equus Neptuni), Lada (Venus, dea libidinis), Lichoplesy (Syrene), Luticě (Eumenides), Porvata (Proserpina), Prijě (Afrodis), Radihost, vnuk Krtóv (Mercurius), Svatovit (Ares), Světlušě (Lucina), Sytivrát (Saturnus), Živa (Ceres) atd.

Co znamenala době kolem roku 1817—1827 tato mythologická jména, pochopíme, když si vzpomeneme, čím byla stará, pohanská mythologie pro romantiky německé a tudíž také pro české. Jako významný svědek prastaré, svérázné národní kultury byla jim právě tak žádoucí (nejdůležitější zdají se nám býti jména mythologická, napsal již Palacký v ČČM. 1827, IV, 72), jako na př. staré národní zpěvy. A jako z těchto dochovány jen zlomky více méně porušené neb modernisované, tak i ze starých mytů zbylo a známo tehdy bylo pramálo: „Mythologie Slovanů pohanských,“ poznamenal Palacký v ČČM. 1827, IV, 72 — ještě dosavad velmi zatmělá jest. Padělek MV měl tudíž po této stránce osvětliti, obohatiti pohanský starověk český, ba praslovanský, v témž duchu, jako RKZ svými pohanskými básněmi. *Příbuznost MV a RKZ jest tudíž již po této stránce zřejmá, všechny nesou pečeť téhož původu, téhož ducha, nasyceného romantikou, týchž tendencí.*

S RKZ těsně spojují MV dále hojně glossy významu kulturního. Tak nacházíme v MV nejen *čteny* (litterae), *knihari* (librarii), *knižnýj* (scitus), *letopisec* (historiographus), *počítari* (mathematici), nýbrž také bohatou terminologii hudební, poetickou a stilistickou, a to zcela českou, ba až praslovanskou, ježto některé názvy jsou shodné s ruskými. Vedle citovaného již *Kri-*

dlatce, staročeského Pegasa, vedle *báje* (mythus), *hudby* (musica), *hudců* (musici), *húslí* (fides), *piesní* (melos), *pěvců* (irici), *skládání* (poema) MV uvádí také *piščeň* (psalterion, organum), *přenos* (metaphora), *přeměna* (metonomia), *přepěvec* (praecentor), *přetvoru* (metamorphosis), *prvospie* (canticinium), *smutna* (tragedia), *žale* (nenia, carmina mortuorum) atd.

Na kulturně právnícké poměry MV vrhá zajímavé světlo glossami *ohnišćenín* (libertus, cui post servicium accedit libertas), *paličnici* (lictiores; srv. palice v obecním zřízení), *žarovišče* (piram, rogam i. lignorum constructionem, in quo mortui comburuntur) atd.

Také tendence těchto padělaných gloss jest tuším zřejmá: docela v duchu RKZ měly vylíčiti pohanský starověk český, ba až slovanský, kulturně co nejvyspěleji a národně co nejrázovitěji, v patrné protivě ke germánskému barbarství (padělaná glossa *němec* vykládá se v MV barbarus, tardus, truculentus, immitis!), a zároveň s patrnou opposicí proti Dobrovskému i jeho nepochopeným výrokům o nekulturnosti, surovosti českého a slovanského pohanstva. Že také obojí tato tendence byla současníky pochopena, zřejmě již ze slov, jež Palacký napsal v první zprávě o MV (v ČČM. 1827, IV, 72).

Duch RKZ hlásí se v MV dále hojnými *palaeoslovenismy* a *rusismy*, v češtině staré nedoloženými: *kony* (cantarus), *kory* (radix; stslov. korę), *koty* (anchora; stslov. kotva), *kroky*, *kry* (sanguis; stsl. крѣвь), *raky* (rakev), *sesli* (soror; tvar, nedoložený v žádném slovanském jazyku, vznikl patrně chybnou analogií k máti, deci; správně by zněl *sesi*, *sesere*. Jagić v Archiv filr slav. Philol. III, 122), *neti*, *svekrý* (socrus, socra; stsl. svekry), *věty* (větev; stsl. větвь), *ječmy* (hordeum; stsl. јечѣмь), *kamy* (lapis; stsl. kamy); *dilh* (dilh; debitum, stčes. dluh; stsl. длѣгъ), *hrěz* (hrez; lutum, stslov. gręzъ; rus. grjazъ), *chlast* (connubii expers; stsl. chlastъ).

Rusismy jsou: *bodr* (promptus), *plzný* (frugalis), *knižný* (scitus), *čerep* (ostra, testa; podle Patery z rus. чerepъ) atd.

Četné tyto palaeoslovenismy a rusismy měly několikerou tendenci. Předně měly zařaditi vzácný kodex mezi památky Sázavského kláštera, proslulého slovanskou bohoslužbou, a tím zároveň zvýšiti lesk tohoto — jak soudil Hanka (srv. zprávu o evangeliu Remešském v jeho listě hrab. Uvarovu z 18. dub. 1842) — sídla *českého pravoslavií*. Napovídá to glossa *pravoslavnýj*, orthodoxus. Význam její zřejmý jest z Hankovy předmluvy ke 'Zbírce nejdávnějších slovníků' (str. IX): 'Snad jsou mniškové písař a malíř (Vacerad a Miroslav), v literě P představení, sázavští Benediktini, kdež již 1038 opat Božetěch umělý malíř a řezbář býval a kde obřad slovanský sv. Prokopem uveden lásku k materskému jazyku tím více rozněcoval'. Glossa chce tudíž dokázati, že v klášteře Sázavském vládlo *pravoslavií*. Že i v tom prozra-

zuje se *Hankovo pověstné rusofilství*, patrně také v RKZ, jest zjevno.

Palaeoslovenismy měl být dále zároveň doložen — proti Dobrovskému! — vliv Cyrillovy staroslovanštiny na češtinu, tendence svazující MV s EJ.

Další tendencí četných palaeoslovenismů a rusismů v MV bylo ukázati, že čeština XII. stol. byla velmi blízká ruštině a staré slovanštině, tudíž totéž, co se zvláštním důrazem vytýkali ruští přátelé Hankovi kol r. 1820 jako hlavní přednost RK — okolnost, která asi také silně působila na padělek MV.

Jinou tendenci prozrazují hojně padělané glossy MV shodné s RKZ, jmenovitě ty, jež nikde jinde v době staré se nevyskytují a jsou namnoze původu ruského: *boдр, jarý, jun, plzný, pravda* (fas, lex divina), *vojevoda* a m. j. Glossy tyto měly patrně zabezpečiti jazyk RKZ, padělků nejslavnějších. Prozradil to, jak dobře postihl J. Truhlář (v Athen. IV, 185), sám Hanka, vyznav v úvodě ke *Zbírce nejdávnějších slovníků*, že připojil sem i glossy z nejdávnějších spisů, *aby mnohým takovým nám nyní podezřelým slovům jich poctivý původ uhájil*. Také Svoboda (ve vyd. RK 1829, str. 186) dosti zřetelně napověděl, že MV a EJ měly být i oporou RZ.

Oporou pro RK padělané glossy MV byly také v jiném ohledu. Výše jsme pověděli, že za pisáře a illuminátora MV označení dva čeští mniši, Vacerad a Miroslav, z doby 1002. *Mnich* Vacerad vepsal sem tudíž pohanská božstva a tím podal vysvětlení, jak bylo možno, aby skladby tak pohanské jako *Žáboj* a *Čestmír* zachovaly se tradicí mezi křesťanským lidem a v XIII. stol. zapsány byly od křesťana spolu s Jaroslavem, křesťansky tak vroucím.

Shrneme-li výsledky těchto jednotlivých poznámek, pochopíme veliký význam objevu mystifikace v MV.: 1. Ze řady památek, jež obsahem, formou (jazykem), tendencí i duchem novoromantickým byly pokrevně příbuzné, jež byly objeveny téměř nálezcem Hankou nebo jeho přáteli, jež společně byly vydávány, podezírány a hájeny a tvořily tudíž zvláštní skupinu staré literatury (*Šafaříkův „den a noc“*), s MV padla po PMil. a Vyš. jedna z největších a nejvýznamnějších a pádem svým hrozila strhnouti všechny ostatní, jmenovitě slavené RKZ, s nimiž nerozlučně souvisela. 2. Padělané glossy MV, palaeograficky mistrně vyvedené, dosvědčily, že v l. 1817—1827 byl u nás mistrný falsátor a že tímto falsátorem nepochybně byl Hanka; výroky, na př. Palackého, o Hankově padělatelské neschopnosti nemohly být dále uváděny na obranu RKZ.

Byl to tudíž *přirozený a nutný důsledek pádu MV*, když hned potom rozpoutaly se nové pochybnosti o Rukopisech, tím důraznější, čím významnější byl obsah i rozsah nového padělku¹).

A bylo to zároveň znamením naší vědecké pokročilosti, že mezi odpůrci Rukopisů objevili se také čeští učenci, kteří posud upřímně a pevně v ně věřili. I pouhé pomýšlení na motivy jiné, jmenovitě motivy národní nevraživosti, zdálo se tudíž nyní vyloučeno, když v popředí bojů proti Rukopisům byli Slované, ba Češi; ale nepochopením výroků Palackého, jež platily jiným lidem a poměrům, a hlavně podnětem osobních vášní dostavilo se přece. Na jedné straně neupřímné tuctání, na druhé zrádování a tupení nepřestalo býti ani nyní přední zbraní pro RKZ a proti českým a slovanským odpůrcům jejich.

Nové útoky zasáhly nejprve RZ a EJ, s MV nejpříbuznější. Lvovský kanovník Ant. Petruševič (ve ‚Slově‘ 1878), Makušev (ve ‚Voronežských filol. memoirech‘ 1878) a Lamanskij (v ‚Žurnale ministerstva osvěty‘ 1879) téměř současně pod dojmem pádu MV vzkřísili staré, již Dobrovským vyslovené a zdůvodněné podezření o RZ i EJ a účasti Hankové a Lindové při padělání.

Významnější a sensačnější bylo vystoupení A. V. Šembery, jenž v listopadu 1877 po publikování padělku MV z nadšeného obdivovatele RZ stal se jeho rozhodným odpůrcem a v kartonové korektuře ke svým ‚Dějinám řeči a literatury česko-slovenské‘ na základě shod jazykových s padělanými glossami MV a ovšem i starších námitek prohlašoval RZ za společný padělek V. Hanky a Jar. Lindy, jež již v třetím vydání ‚Dějin‘ (1869) pokládal za původce písní Vyšehradské a Milostné, a EJ za padělek Hankův.

Připouštíme, že nové důvody Šemberovy nestačily tehdy ještě na odsouzení RZ a EJ, vyznívajcí trochu autoritativně.

Ale spolu se staršími námítkami Dobrovského a j., jež Šembera opakoval, a s novými pochybnostmi Petruševiče, Makuševa a Lamanského byly, zvláště po pádu MV, aspoň tak vážné, aby vzbudily klidnou diskusi, již si Šembera přál, ukazuje (v listě Ferd. Schulzovi 25. pros. 1877) právem na to, že nic nesmí se zatajovati a že lépe, když my odkryjeme, že se hřešilo a kdo hřešil, než aby to dříve či později učinili protivníci naši. Po klidném přijetí oficiální zprávy o padělku MV Šembera očekával, že také jeho mínění a přání, dobře a vlastenecky míněné, bude, ne-li sympathicky, aspoň s klidnou resignací uvítáno v české veřejnosti.

V první chvíli zdálo se tak opravdu, zvláště když sám Neruda, asi s vědomím Dra Jul. Grégra, souhlasil, aby Šembera své námítky vyložil veřejně buď v ‚Lumiru‘ nebo v ‚Národních Listech‘. Ale záhy nastal překvapující obrat. Kdežto *oficiální* publikování padělku MV přijato klidně, ba nálezcům vyneslo pochvalu, projev Šemberův, přirozený a nutný důsledek pádu MV

¹⁾ Jak Jos. Jireček v ‚Čechu‘ mohl mluvit jen o několika jménech neb písničkách od dvou tří nebožtíků v musejní knihovně zfalšovaných, jest pak ovšem nepochopitelné! (Šembera, LS, 6).

a provázený seriosními důvody, vzbudil nejen naprosto odmítavé obrany Jirečkovy (v Čechu 1878, Světozoru 1878, ČČM. 1878), upírající námitkám Šemberovým všecku vědeckou cenu, a Brandlovu (v Mor. Orlici 1878), ale záhy dal také podnět k neslýchanému hanobení a zrádcování Šembery, jehož významné zásluhy buditelské a vědecké, ještě před rokem při příležitosti sedmdesátých narozenin tak okázale slavené skoro celou českou veřejností, rázem zapomenuty nebo smýkány blátem. „Nepřítel národa, zrádce vlasti, nedouk, c. k. vládní rada, vědecká frivolnost“ nebyly jedinými ani nejhoršími tituly nového pochybovatele, jemuž i přátelům jeho na popud „Osvěty“ zavřeny všechny české časopisy. Kde nestačily repliky, insulty a překrucování, mělo pomoci umlčování.

Ač pieta k RZ, pro obsah i pro básnickou svou formu mnohem populárnějšímu, a také procedura objevu v MV, v podstatě palaeografická — palaeografii tehdy nejvíce důvěřováno! — vysvětluje z části různé přijetí objevu Paterova a Šemberova — nevysvětluje přece všeho a jmenovitě ne náhlého obratu výše zmíněného. Příčinu jeho nutno tudíž hledati jinde. A tu mnoho pravděpodobnosti má domněnka Šemberova, veřejně pronesená (ve spise „LS jest podvržen“ atd., str. 3 sl.), že hlavním původem obratu v přijetí zprávy o padělků RZ byl jeho osobní protivník Jos. Jireček, jenž články v Čechu (1878, č. 45), ve Světozoru, jím spravovaném, a v Politice dal signál nejen k obecnému útoku, ale také k osobním inkriminacím proti Šemberovi.

Vše to přimělo Šemberu k vydání obsírného spisu, Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen, též zlomek Evangelium sv. Jana (1879), v němž hájil se proti zrádcování a zároveň obsírně rozebral dějiny RZ i důvody jeho podvrženosti. Po Dobrovském, jemuž spis významně věnován, byl to nejkritičtější rozbor RZ, otvírající opět jasný výhled do Hankovy padělatelské dílny. A nejen to. Šembera ozval se tu také poprvé rozhodně na obranu vědecké i osobní etí Dobrovského, tolik kompromitovaného hajiteli RZ. V obojím ohledu má spis zásluhy trvalé.

Vedle starších důvodů Dobrovského Šembera přináší četné nové. Obsírně rozbírá nestaročeský jazyk, prokazuje v něm četné palaeoslovenismy, moderní rusismy a srbismy, moderní germanismy a hrubé chyby, slova nečeská, novější neb nově dělaná a frase i konstrukce nesprávné, vytýká nesprávnosti historické i právnické, ukazuje na nápadné shody s Hájkem, jenž byl nepochybně, jako pro Lindovu „Září“, hlavním pramenem, se sibijskými písněmi, s Homerem, s RK, a odsouzení své posléze dotvrzuje palaeografickým zavržením RZ od Dobrovského, Pertze, Sickla, Wattenbacha a Wintera.

Jda po stopě Dobrovského, Šembera, jenž osobně znal zejména Lindu, také bystře odhalil padělatele, totiž H a n k u

a Lindu. Linda, „dobrá hlava a rázný vlastenec“, jakožto způsobilější básnil (v listě prof. Ferd. Schulzovi z 1. února 1878 dodává Šembera, že možná i jiní mu pomáhali), Hanka, zběhlejší v jazycích, dával básním jeho staročeskou podobu, byl spolu i krasopiscem a snad přidal i mnohý verš ze srbských písní a odjinud. Hlavní svědectví autorství Lindova Šembera shledává v Lindově „Září nad pohanstvem“: oba ty spisy spatřily světlo denní téhož roku a měsíce a jsou tedy dvojčata, oba mají totéž dějiště, starodávňý Vyšehrad; v obou spisech shledávají se tytéž myšlenky a průpovědi, tytéž napodobeniny z RK a z Homera, podobná sobě epiheta do r. 1818 neslychaná, podobná osobní jména nově tvořená a odjinud vzatá, slova ruská a staroslovenská v jiných českých spisech po onu dobu nevidaná a tytéž grammatické a syntaktické chyby. Jen neznámost LS v české veřejnosti před r. 1822 vysvětluje prý, že se na to nepadlo dříve. I v tomto směru Šembera byl na dobré stopě padělatelů i jejich motivů romanticko-vlasteneckých (žárlivost na Ossiana a Nibelungy!).

Za padělek, a to velmi obratný po stránce filologické i palaeografické, Šembera posléze prohlásil také EJ, jazykem příbuzné s RZ, s nímž má společné chyby mluvnické, palaeoslovenismy a rúsismy; chemická zkouška prý jistě prokáže padělanost. Za původce jeho Šembera jako Dobrovský a povětšinou z jeho důvodů pokládal nálezce Hanku.

Jakou váhu měl *celek* námitek Šemberových přese všecko popírání a znevažování obránců, kteří, jako na př. J. Jireček, je suverenně zamítali jako nevědecké pohádky, v nichž zřejmě jest zúmýslnost, patrně jednak na literárně historických člancích Jirečkových o Lindovi a Hankovi (v Osv. a v ČCM. 1879), a zvláště na nejobsírnější a nejdůležitější obraně Brandlově. Jeho „Obrana Libušina Soudu“ (1879) nejen že neprokázala pravosti RZ, jak výslovně konstatoval již Jagić (v Archiv für slav. Philol. IV, 162 sl.), nýbrž naopak, ovšem bezděky, zvýšila pochybnosti, ba přenesla je i na sám RK. Stalo se to hlavně palaeografickými poznámkami Brandlovými, konstatujícími v RZ písmo nápadně méně zběhlého laika, zvláštní, neobyčejné zkratky, obdobné s RK, a zvláště zařazením RZ až do druhé polovice XII. nebo počátku XIII. stol. Proti Palackému pošinut tudíž RZ o celá tři století! Jak osudnou byla pouhá možnost takového posunování RZ ve stol. IX.—XIII. pro palaeografickou stránku jeho, bylo zřejmo každému znalci starých rukopisů, a již Makušev spatřoval v tom právem známku padělanosti. Stejně problematické bylo, když Brandl připouštěl pro vysvětlení shod RZ s Lindovou „Zářím“, jejichž váhu patrně správně oceňoval, známost RZ v okolí Hankově již před pověstným zasláním malostranskou poštou. Pouhá mysteriosnost objevu RZ, budící sama o sobě podezření, stupňována tím zřejmě na mystifikaci, pro otázku jeho původu tím nebezpečnější.

Na »Obraně« Brandlově tudíž dobře lze viděti, jak zoufalých prostředků obránci RZ již r. 1879 museli se chápati, aby zastavili jeho řízení po srážu, uvolněném pádem MV a novými námitkami Šemberovými.

K takovým zoufalým prostředkům náleželo také podpírání pochybného RZ pomocí neméně pochybného RK. Tento »circulus vitiosus« jest stejně charakteristický pro obránce jako pro odpůrce RZ. Tito vysvětlovali vznik RZ z RK, jenž prý byl mu podnětem, pramenem, vzorem; oni domnělou přesností RK hájili také přesností RZ. Ale obě strany zapomínaly, že RK po námitkách Feifalikových, potvrzených a sesílených novými nálezy (Nebeského a Vrtátkovými, Gebauerovými, Jagičovými), byl vlastně sám o sobě velice záhadný a sporný. Tuto záhadnost RK, jenž tak přirozeným vývojem stával se centrem celé Rukopisové diskuse, bylo tudíž nutno předem rozhodnouti, jak bystře postihl Jagič, žádaje k tomu účelu nové zkoušky palaeografické (Archiv tůr slav. Philol. III, 741). Žádosti Jagičově, tolik zdůvodněné vývojem Rukopisové otázky, dostalo se neočekávaného důrazu obšírným spisem brněnského profesora Antonína Vaška: Filologický důkaz, že RK a RZ, též zlomek EJ jsou podvržená díla Václava Hanky (Brno 1879).

Významná, zvláště pro dobu a poměry, byla již předmluva spisu. Ač patriotismus Vaškův byl povznesen nade všecku pochybnost (pro svou vlasteneckou propagandu na Opavsku přeložen do Brna!), aktor neušel osudu Šemberovu. Stačilo, že posavadní víru v RK prohlásil za »illusi, sebeklam« a RK za »výtvar novověký, chatrným rouchem staročeským oděný od pobloudilého skladatele«, aby rozprava jeho byla dána do klatby a nepopráno jí místa v časopise, přes to že Vašek tvrzení své zdůvodňoval množstvím nových vážných námitek a zároveň nutností, plynoucí z vývoje Rukopisové otázky, aby v zájmu českého mluvnictví, dějin kulturních, literárních atd. o otázce Rukopisové bylo definitivně rozhodnuto a to na domácí půdě: »Povíme-li si pravdu tuto sami, bude zajisté lépe, než aby nám ji řekla cizina.«

Ještě významnější byl obsah vlastní rozpravy Vaškovy. Již Jagič, ovšem více mezi řádky, výstražně připomínal českým obráncům i odpůrcům RZ, dovolávajícím se RK, pochybnosti Feifalikovy o RK, dotud nevyvrácené, ba spíše sesílené novými nálezy. Vašek ve své argumentaci vychází z téhož východiska; křísí kaceřované a umlčované námitky Feifalikovy, podpírá je novými významnými doklady.

K Feifalikovi zřejmě se hlásí nejen prvá Vaškova these (»básně RK jsou umělým dílem jediného básníka«), nýbrž v podstatě i celá metoda argumentace, již dokazuje správnost její. Vedle některých křesťanských reminiscencí a neznalosti topografické v básních domněle pohanských Vašek právě jako Feifalik vyvozuje svou thesei ze stejného ducha básní, z podobných roz-

měrů, společných slov, odjinud neznámých, stejného způsobu líčení, stejných figur, frásí, epithet, jinde v staré době neobvyklých, z mluvnických tvarů jinde nepřicházejících atd. Jako Feifalikovi i Vaškovi již z této these vyplývají pochybnosti o stáří a přesnosti RK. Usuzuje totiž na základě známé reminiscence z čes. „Millionu“ v „Jaroslavu“, že RK jako dílo jednoho básníka nemohl být složen před r. 1320, má pak za nepodobné pravdě, aby křesťan XIV stol., zejména křesťan tak zbožný, jakým byl skladatel Jaroslava, byl chtěl napodobiti pohanského ducha, jak se jeví v „Čestmíru“ a v „Záboji“.

Pochybnost tuto Vašek značně sesiluje, přibíraje do úvahy RZ, jehož jazyk pokládán nejméně o tři století starší než RK (Hattala v ČČM. 1858). Příbuznost RK a RZ byla tušena a konstatována všelijakým způsobem již před Vaškem; tak na př. vyznívá již že Šafaříkova „den a noc“, rovněž Šembera a jeho odpůrci často se jí dovolávají. Vašek však ji formuloval docela novým a důslednějším způsobem. Z příbuzného básnického způsobu v RK a RZ, ze stejných slov, frásí a veršů až manýrovaných, ze stejných grammatických tvarů, jež vesměs jsou jen zvláštnostmi RKZ proti ostatním staročeským památkám, metodou Feifalikovou vyvodil, že *také RZ patrně vyšel z téže básnické školy jako RK*. Co znamenal objev tento pro otázku pravosti RK i RZ, snadno pochopíme, uvážíme-li, že RZ písmem chce patřiti do stol. IX., kdežto obsahem a jazykem hlásí se patrně ke skladateli RK až ve stol. XIV.!

Ještě významnější bylo další novum v argumentaci Vaškově proti Feifalikově. Feifalik, literární historik, jen mimochodem se dotkl jazykové stránky RK a slabosti svých jazykových námitek značně přispěl k triumfu bratří Jirečků. Tak přesvědčení o naprosté přesnosti a vzornosti staročestiny RK, hlášané již Nebeským, Palackým a j., zůstalo neotřesené i po rozboru Feifalikově: „die allseitig als tadellos anerkannte alte Sprache der KH“ píše Jirečková v Echtheit 181. Tuto illusi u nás téměř obecnou (skepticky ji přijímal Jagić a poněkud i Gebauer, Mašek a jiní kritičtí vykladatelé záhad RKZ), pochopitelnou tím, že staročeské mluvnické naše (Šafaříkova, Jirečkova) založeny byly na jazyce RK, Vašek docela zničil, prokázav filologickým rozбором jazyka RKZ, prvním toho druhu v dějinách sporů Rukopisových, nestaročeské a vůbec nečeské sklonění přívlastkových adjektiv, četné, v době staré nepochopitelné chyby v časování, v hláskosloví (RK jest prý hláskoslovně pravé monstrum!), ve sklonění, ve skladbě i v tvoření slov, slovem, že staročeské roncho RKZ jest tak chatrné, že není možno, aby pocházelo od staročeského skladatele, ze staročeské doby. Šafaříkův „den a noc“ dostaly nový smysl, jakmile mluvnické česká vrátila se k přesným památkám staročeským.

Zároveň také kritické exegesi jazykových záhad RKZ vytčen jest nový směr a cíl, jakmile *v celek shrnuto bylo vše*, co v RKZ proti ostatním památkám staročeským bylo odlišného, záhadného: patrně nešlo již o výklad starých památek, nýbrž o moderní padělky, a to z doby okolo r. 1817, kdy RKZ byly objeveny. Váhu svědectví čerpaných z jazyka RKZ Vašek, jdoucí tu opět po stopách Feifalikových, sesílil okolnostmi dalšími: reminiscencemi RKZ ze srbské národní poesie (v rozměru, obrazech a figurách básnických), neurčitostí dějiště v Záboji, místopisnými chybami v Oldřichu, 'báji' o nálezu RK a proučcích jeho na šípech, Hankovým a Lindovým podvedením Dobrovského při písni Vyšehradské, novými ozdobami a opravami RK, zvláště archaisujícími, Wattenbachovými pochybnostmi palaeografickými, písarskými omyly, prozrazujícími písaře novověkého (zvláště při $r = ř$, kde prý snad by se našlo i diakritické znaménko $\vee$), nehodnou komedií s 'nálezem' RZ, jehož Linda užil v Září (RZým Vašek méně se obírá, protože otázka jeho pravosti vyřízena Petruševičem) atd.

U této mety: RKZ jsou padělky z doby kolem r. 1817, Feifalik stanul. Vašek proniká ještě dále, snaže se naléztí spolehlivá kriteria pro poznání padělatele, jeho motivů, tendencí. Podařilo se mu opravdu objeviti kriteria vysoce významná v *koincidencích* RKZ s padělanou písni Vyšehradskou, s padělaným žalmem 109 v Glossovaném žaltáři musejním — jež tu poprvé podnětem Paterovým veřejně prohlásil za padělek — a s teorií Hankovou ve Starobylých Skládáních. Usuzoval odtud, že padělatelem písma, obsahu i staročeské formy RKZ byl Hanka, jehož nadání a vědomosti prý dobře stačily na nevalnou staročestinu a poměrně dobrou — ale nikoliv vynikající — kvalitu básní RKZ. Hankova záliba v archaismech, shody básně 'Vděčnost Králohradečan' s RKZ, reminiscence z Homera a Anakreonta, duch moderní humanity, lyričnost Záboje a Beneše (vytčená pí. Talvj), hrdinové z kraje Hankova a Lindova atd., vše to dobře se prý hodí na Hanku, jenž již kolem r. 1816 chtěl oslaviti českou literaturu něčím hodně starým, jenž předstíral neumělost v stčestíně, šířil pověsti o kolísání Dobrovského stran RZ a EJ, aby odvrátil od sebe podezření, jenž jest zřejmým padělatelem žalmu, gloss v MV, 'Libušina proctví', jenž tak nápadně musil býti r. 1858 donucen k žalobě, jenž od r. 1850 dobře věděl o nalezišti RZ, ale mlčel o tom atd. Linda prý v tomto ohledu a jmenovitě vzděláním ani zdaleka nerovnal se Hankovi a byl snad jen málo účasten — ač jistě věděl o mystifikaci — jmenovitě při písni Milostné.

Pozdější vyšetřování o padělatelích RKZ nedalo Vaškovi ve všem za pravdu. Hanka byl asi pisatelem RK (také RZ?), najiště pak staročeským textátorem RKZ a spolu skladatelem lyrických písni RK; písni epických RK a RZ nelze mu však s Vaškem

přičítati, nýbrž Lindovi (viz obsírný výklad v „Literatuře české XIX. stol.“, I.). Omyl tento souvisí patrně s Vaškovou neznalostí Lindy, jeho talentu, vzdělání a spisů; snad neznal, píše svůj „Filologický důkaz“, ani Šemberova „Libušina Soudu“, ježto stran RZ odkazuje jen k Petruševičovi a jeho „významným“ námítkám, jež podle jeho mínění stačí k důkazu padělanosti. Avšak tím zásluha Vaškova nezmenšena. I v tomto směru, podobně jako Feifalik a Šembera, razil cestu badatelům budoucím, jmenovitě jeho koincidence nabyly nového světla a významu při konečném rozhodnutí diskusse v l. 1886 sl.

A stejný význam měl také Vaškův filologický rozbor RKZ, patrně jádro spisu, jak napovídá již titul. Ukázal to nejen již Jagić (v Archiv für slav. Philol. IV, 528 sl.), nazvav spis Vaškův přes některé nedostatky („grammatický rozbor měl býti psán s větším klidem, obsírněji a s přesnějším rozlišováním opravdu hrubých chyb a tvarů ne nemožných a pouze pravdě nepodobných“) velmi záslužným a namnoze výborným, nýbrž také nejbližší vývoj diskusse Rukopisové: Vaškův „Filologický důkaz“ motivuje spis Šemberův „Kdo sepsal RK 1817“; od vydání „Filologického důkazu“ datují se pochybnosti Gebauerovy, jenž odtud počal „bedlivěji lišiti jazyk RKZ od staré češtiny památek nepochybných“ a záhy potom na Vaškovi vykonal akt vědecké vděčnosti a piety, jež sám Vašek prokázal Feifalikovi: vzkřísil jeho pochybnosti a vybojovav jim vítězství, obhájil vědecké a vlastenecké cti muže, jemuž předčasná smrt překazila, aby se obhájil sám.

Polemisuje proti Šemberovým námítkám stran RZ Brandl vytýkal Šemberovi, a jak jsme viděli, právem, že chce-li býti důsledným, musí také z důvodů, pro něž nevěřil v RZ, pochybovati o pravosti RK. K důslednosti té Šembera dospěl nad očekávání záhy, totiž r. 1880, kdy vydal již spisek „Kdo sepsal RK roku 1817“. Změnu svých názorů o RK, jež ještě r. 1878 prohlašoval za „ryzí zlato“ a hájil proti skepsi Vaškově a Praskově, připouští pouze jediného básníka neb aspoň jednu básnickou školu pro básně jeho, Šembera sám zdůvodňoval pověstným listem Hankovým, referujícím Dobrovskému o nálezu RK (17. září 1817); ale sotva lze pochybovati, že jak soukromé námítky Vaškovy, tak i „Filologický důkaz“ přispěly značnou měrou také k jeho skepsi o RK. Skepse přivedla Šemberu k revisi celé otázky, z revise vyšlo přesvědčení o padělku RK, psychologicky zcela pochopitelné zvláště u toho, kdo nevěřil v RZ a tak hluboko nahlédl do padělatelské dílny Hankovy.

O tuto dílnu šlo Šemberovi, jak naznačuje již titul jeho spisku, v přední řadě, ač při revisi své sebral a podal také nejen jeden nový, významný doklad k prokázání padělku, jmenovitě rozbořem zmíněného listu Hankova, analýs písmá, rasur, korektur

a orthografie (podle Vrtátka, Nebeského, Maška), rozbořem jazyka RK a jeho přirovnáním ke druhým padělkům (podle Vaška) atd.

Na rozdíl od Vaška Šembera dospěl již ku přesnějšímu rozlišování epických a lyrických básní RK; jediné složení těchto přičítá Hankovi, kdežto za skladatele oných snaží se prokázati V. A. Svobodu. Důkaz se mu však nepodařil, jak ostatně přiznal sám Šembera v německém zpracování svého spisku, vydaném synem až po smrti otcově (*Die Königinhofer Handschrift als eine Fälschung nachgewiesen*, 1882), kde odvolal své podezření na Svobodu a za jediného padělatele jako Vašek prohlásil Hanku.

III.

Vyvrcholení a definitivní rozhodnutí sporů Rukopisových v l. 1886 sl.

Aby důvodům svým dodal více váhy, Šembera ve spisku „Kdo sepsal RK roku 1817“ citoval domácí i cizí autority, jež nevěřily RKZ anebo aspoň jednomu z obou: Dobrovského, Kopitara, Feifalika, Miklosicha, Sickla, Pertze, Wattenbacha, Petruševiče, Lamanského, Makuševa, Perwolfa, Kraszewského, Mickiewiczze, Tomáška, Vaška. Řadu jejich mohli bychom ještě rozmnožiti významnými jmény. Gaston Paris, přední znalec středověké literatury ve Francii, napsal již 1879, že „osvětlená část národa českého připravuje se na oběť, jejíž upřímnost více ctí národ, nežli naivní padělky pokolení předešlého“. A V. Jagić charakterisoval výsledky posledních bojů slovy neméně významnými (*Archiv f. slav. Phil.* V. 1881, 174 sl.): „Pro toho, kdož dovede kriticky shrnouti (polemické spisy to dosud nedovedly) vše to, co uvedeno od Tomka, Feifalika, Jirečka, Gebauera a j. vzhledem k obsahu RK, od Šembery, Vaška a j. vzhledem k jazyku jeho, byť to i nebylo namířeno proti RK, podvrženost RK vyplývá téměř sama sebou“.

Dvojí důležité faktum tajilo se v těchto a podobných výrocích. Především bylo z nich zřejmo, že objev padělku v MV i motivované tím námitky Šemberovy a Vaškovy navždy otřásly vírou v RK, byť i několik výtek více méně vážných podařilo se obráncům vyvrátiti neb aspoň zeslabiti (V. Brandlovi, J. Jirečkovi, Pr. Sobotkovi a j.). Svědčila o tom nejlépe ta okolnost, že výbor musejní odhodlal se konečně aspoň k částečnému splnění žádosti Jagićovy a Vaškovy, totiž k chemické zkoušce rasur RK. K takovým zkouškám výbor musejní odhodlával se jen v dobách svrchovatě kritických. Zkouška podezření neodstranila, spíše zvětšila, ježto komise shledala na RK stopy novější ruky (Hankovy?) a pokládala tudíž za nutné ve zkouškách pokračovati (*ČČM.* 1881, 137 sl.).

Druhé faktum bylo neméně významné. Čím více po pádu MV šířilo se podezření RKZ v cizině i u nás, tím větší nutností stávalo se pro nás konečné vyřízení celé této otázky, a to na domácí půdě, českými učenými. *Rozhodnutí dlouholetých sporů o RKZ stalo se po r. 1879 nejpalcivější povinností nejen naší vědy, jež, jmenovitě filologie a historie, přicházela do těžkých konfliktů, nýbrž také naší národní cti*, jak správně vycítil, ale veřejnosti marně vštěpoval Šembera i Vašek a jak opět a opět konstatoval na př. Pr. Š o b o t k a a zejména prof. Kvíčala: 'Nynější stav jest nesnesitelný a žádným lichým tlacháním, žádným kačeřováním a terrorismem tato nesnesitelnost se neodstraní.' (Srv. 'Zasláno' Gebauerovo v Hlase Národa 20. července 1886).

Jmenovitě jednomu sboru přirozeně příslušel tento sverchovatě nutný a zároveň obtížný, nevděčný a trapný úkol: mladé české universitě a zvláště jejím slavistům M. Hattalovi a J. Gebauerovi, kteří od počátku své vědecké činnosti mnoho se obírali RKZ za účelem jeho výkladu a obrany.

Hattala účastnil se boje pro RKZ již od roku 1858 v 'Prager Morgenpost'¹⁾ (1858 a 1859), v 'Čas. Musejním' (Obrana Libušina Soudu ze stanoviska filologického, 1858—1860; O enklitickém *ž* a *ť* co důkaze přesnosti RZ a RK, 1860), v Krásově 'Čase' 1860 a j. Pak nastala dlouhá pauza v uveřejňování příspěvků, ale za to tím častěji pronikaly do veřejnosti slibné zprávy, že co nejdříve vyjde generální obrana aspoň RK. 'Osvěta' r. 1885 přinesla prvou ukázkou této obrany pod názvem O národním smýšlení Královédvorských epiků; ukázka druhá vyšla v Národních Listech (Protivníci RK dovolávají se i zázraků proti němu, v pros. r. 1885 a v lednu 1886). Dvě vlastnosti vyznačovaly tyto ukázky. Předně mocné sebevědomí vlastní povýšenosti nejen nad odpůrci, ale také nad obránci RK; 'rezalt' v obou člancích — abych užil oblíbeného terminu Hattalova — nejen spisy útočné, nýbrž i obranné, ježto prý, 'všecky se stanoviska palaeografického, filologického, poetického a mythologického více méně obtíženy byly principiálními vadami'. Tím smutněji s tímto suverenním sebevědomím kontrastovala věcná prázdnota obou ukázek. Kromě pověstného 'pytle' o rozdílech mezi básnickou a prosaickou řečí nenacházeli tu ani pozdější chvalořečníci a přátelé Hattalovi o mnoho více než 'liché tlachání' a osobní útoky: 'K mužům nestranně soudícím' — charakterisoval tehdy prof. Kvíčala Hattalu jako obránce RK — 'kteří by platný úsudek mohli pronést, nikterak pana Hattalu nelze počítati, neboť to již dávno zjištěno jest, že pan Hattala k věcnému uvažování

1) O obraně té bylo asi již tehdy nevalné mínění, jak patrně z Palackého 'Drobných spisů' III, str. 575: 'Nepotřebuji opakovati, jak nešlechtná, ano opovržená hodná a nedůstojná jest každá insinuační proti němu (Hattalovi), pokud se nikomu nepodaří, důvody tam uvedené lepšími potříti'.

není způsobilý a jen příležitost k osobním útokům vyhledává. Táže se všech badatelů, jimž o poznání pravdy jde, zdali povídání p. Hattaly, v Nár. Listech uveřejněné, lze za *seriosní* úvahu pokládati? Doufám, že dojdou poučení od mužů, jako jsou Jireček, Tomek, Tieftrunk . . . od p. Martina Hattaly nelze žádného poučení očekávat, nýbrž jen osobní útoky a insulty' (viz 'Zasláno' Gebauerovo v Hlase Národa 1886, 20. července). Tudíž ani v seriosních kruzích českých a tím méně v cizině neočekáváno od obrany Hattalovy definitivního rozhodnutí Rukopisové otázky.

Již tím koncentrovaly se naděje víc a více na druhém českém slavistovi, Gebauerovi. Starší i novější jeho práce naděje ty plně opravňovaly. Od počátku své vědecké činnosti Gebauer byl upřímným, horlivým obráncem RKZ, ale tendence obranná nekalila jeho kritického bystrozraku, jeho střízlivé objektivnosti, vzdálené osobních zájmů a polemik. Se stejnou pravdomilovností uveřejňoval výsledky svých studií, ať svědčily na prospěch RKZ, či v neprospěch jejich (viz na př. Slovo o rasurách RK, 1870; Příspěvky k výkladu RK v Listech filol. 1875—79, mezi nimiž i nebezpečné parallelly RK s Millionem). Touto objektivností a přesvědčující věcností, tak rozdílnou od 'rezání' Hattalova, zabarveného vždy osobně, autorita Gebauerova stoupala také vzhledem k RKZ mezi obránci i odpůrci, domácími i cizími. Šťastnou obranou *Mastičkáře* proti Šemberovi (1880) a obšírnou obranou EJ proti Šemberovi a Vaškovi (1881) autorita ta ještě sesilena. I ti, kdo poslední apologií nebyli přesvědčeni o přesnosti EJ, musili uznati objektivnost její a vědeckou snahu po pravdě. Důvěřuje ve smyslu doby, jež přeceňovala průkaznou váhu palaeografie, v rozhodný palaeografický posudek nejen Palackého a Emlerův (z r. 1881), ale i Wattenbachův a opíraje se dále o významnou okolnost, že některé pochybné tvary v jazyce EJ jednak doloženy byly památkami teprve po r. 1828 (po objevu EJ nalezenými (tudíž, jak se zdálo, domnělému padělateli do r. 1828 neznámými) a jednak souhlasily s novými známostmi starého jazyka a se zvláštnostmi staročeských překladů, nově dosvědčenými — prameny EJ, totiž staroslovanské a staročeské texty evangelií, konstatované později Prusikem, vysvětlily tuto záhadu —, Gebauer dospěl sice ku přesvědčení, že posavadní filologické výtky (Šemberovy a Vaškovy) nestačí k důkazu padělanosti EJ, že není svědectví přímého, pro které EJ nemohlo by býti staré, a tudíž pravost jeho po té stránce je pravděpodobná. Ale přes to netajil se okolnostmi podezřelými, ba dopřával místa pochybování: uznával váhu shod EJ s jinými falsifikáty Hankovými, vytýkal tvary podivné, 's podobou z historie jazyka českého jinak nedosvědčenou a neznámou'; jinde přiznával, že by 'mohly a měly býti tvary starožitnější a někde jsou docela mnohé a rozmanité chyby'. Ale tyto pochybnosti filologovy ještě tehdy, ač na krátko, podřídily se, jako r. 1840 filologické pochybnosti Šafaříkovy stran gloss MV,

rozhodnému svědectví palaeografa, zvláště palaeografa tak proslulého a k českým rukopisům nedůvěřivého, jakým byl Wattenbach, jenž (podle fotografie!) písmo EJ 1880 prohlásil za nepodezřelé písmo X. stol. Obrana EJ stala se později vítanou zbraní obhájců RKZ proti Gebauerovi. Ale byla to zbraň dvojsečná. Právě v tomto houževnatém vzpírání Gebauerové proti skepsi Vaškové (do r. 1880), blízkém až podceňování filologie, mohli viděti pádné svědectví, jak dlouhé a těžké boje dály se již od r. 1879 v „lehkomyslném, ukvapeném“ Gebauerovi, než dospěl přesvědčení o padělanosti RKZ (i EJ), a jak velkou váhu mělo pak toto přesvědčení...

Se stejnou nutností Gebauer veden byl ke konečnému rozhodnutí otázky Rukopisové také důvody vnitřními. Mnohaleté práce jeho o staročeském jazyce poněmhu dozrávaly a vtělovaly se v drobnější i větší rozpravy a monografie, první počátky monumentální „Historické mluvnice“ a „Staročeského slovníka“. A při zpracování těchto rozprav kritický, svědomitý pracovník přicházel do těžkých rozpaků, ježto jazyk RKZ ukazoval se čím dále tím rozhodněji a hustěji odchýlným od staré češtiny normální, t. j. ostatních památek staročeských.

Tuto okolnost, zvláštnost RKZ bylo nutno vyložit, definitivně rozhodnouti před „Mluvnici“ a „Slovníkem“, neměl-li jim hroziti osud životních děl Jungmannova, Šafaříkova, Palackého, tolik kompromittovaných padělkem MV.

K rozhodnutí Rukopisové otázky posléze nutil Gebauera také psychologický proces jiný. Objev velikého padělku v MV, celý vývoj Rukopisové diskusse objevem tím motivovaný, zdůvodněné pochybnosti Jagiče, Gebauerovi tak blízkého, filologické námítky Vaškovy i vlastní nálezy, tolik osudné pro RK (shoda s Millionem!), vykonaly také ve věřícím duchu Gebauerově, jako u mnoha jiných, své dílo, probudily již r. 1879 ne-li nedůvěru, aspoň skepsi.

Tak řada motivů, nutně vyrostlých z vývoje Rukopisové otázky, z vývoje vlastních prací a z vývoje našeho vědeckého a kulturního života, již kolem r. 1880 nutí Gebauera, aby rozhodně zasáhl do Rukopisové diskusse a pokusil se o definitivní skoncování půlstoletých sporů, čím dále tím více otravujících naši veřejnost a tolik nás kompromittujících před cizinou.

Vzácnost památek, o něž šlo, veliký dosah rozhodnutí, ale také povinnost odborníka a ohromný materiál mluvnický a lexikální, jakýmž vládl jediný Gebauer, diktovaly téměř cestu, po níž jediné bylo lze bezpečně dojíti cíle: novou podrobnou analýs jazyka RKZ a jeho poměru k jazyku ostatních památek staročeských. Ze výsledky této nové, vlastní analýse často se shodly a musely shodnouti se staršími filologickými výtkami, jmenovitě Vaškovými, bylo nejen přirozené, ale zároveň kontrolou správnosti a svědectvím vědecké akribie obou badatelů. Jen naivnost nebo zlomyslnost mohla v těchto nutných shodách rozboru

Gebauerova a Vaškova — vývoj všech vědeckých otázek podává hojnost analogií — spatřovati *plagiát* (Zákřejs v Osvětě 1886, str. 333 sl.; Hattala ve Světozoru 1887, č. 43 sl. a v obraně Grégrově v části 13; Flajshans v ČČM. 1896); plagiátem byl by pak nutně také podklad rozboru Gebauerova, „Historická mluvnice“ a „Staročeský slovník“, ale na takovou nehoráznost, pokud vím, přece nikdo nepřipadl.

V jasné, rozhodné přesvědčení o padělanosti RKZ skepse Gebauerova uzrávala pomalu a za těžkých bojů duševních. Nutno to výslovně konstatovati, aby bylo zřejmo, jak neoprávněné a nebenevolentní byly výtky ukvapenosti, lehkomyšlnosti, činěné Gebauerovi od některých obránců. Poprvé projevila se r. 1879, po vydání spisu Vaškova. Tehdy Gebauer začal — jak sám přiznává v „Zaslánu“ v Hlase Národa 20. července 1886 — bedlivěji lišiti jazyk RKZ od staré češtiny památek nepochybných. Nacházel rozdílů mnoho, velmi mnoho. Řada červeně podtržených míst v příručním exempláru Kořínkova vydání RKZ, kam Gebauer nalézáné odchylky poznamenával, rostla tou měrou, že již samo množství stávalo se nápadným, podezřelým. R. 1881 podezření neočekávaně stouplo. Poznal totiž, že náhrada za ztracený druhý list rukopisu Hradeckého¹⁾ jest interpolací Hankovou. K Vaškovým koinciden-cím přibyl nový materiál v Hankově dotčené interpolaci a v Hankově „Uvedení“, tudíž v publikacích, pocházejících z doby nedávné před objevením obou Rukopisů. Víra Gebauerova v RKZ, otrěsená Vaškem, Šemberou a Jagícem, nutně přecházela v pochybnosti. „Nemohu vysloviti“ — napsal Gebauer o těchto vnitřních bojích v „Potřebě dalších zkoušek“ 1886 — jak mi nálezy tyto bývaly *trapné* a jaký mi způsobovaly *zármutek*. Bylyť úplně proti mému přání a nadání; bořily, co jsem dotud měl za pevné a co jsem se strojil upevniti ještě více; a přiváděly mi na mysl, že mi časem nastane povinnost, předložiti tyto věci ku povážení obecnému — povinnost zajisté vědecká a vlastenecká, ale spolu těžká a traplivá, poněvadž zpráva nepřijemná nikdy se ráda neslyší²⁾.

Na veřejnost tyto pochybnosti Gebauerovy pronikly teprve r. 1885. Na jaře t. r. vyšla jeho rozprava Staročeské sklonění z á j m e n n é, první, jež neuváděla dokladů z RKZ, ježto jazyk jejich jest prý namnoze do dialektu ukazující a odchýlný od staré češtiny normální; sliboval jej proto *rozebrati* (nikoli hájiti!) spolu s jinými jich stránkami ve spise zvláštním. Ještě zřejměji pochybnosti obrážejí se v článku o RK v encyklopaedii Ersch-Gruberově, otiskném na sklonku r. 1885, ale sepsaném již v zimě

¹⁾ Z listu Šeršníkova Dobnerovi z 20. října 1776 je zřejmo, že list ten byl již tehdy ztracen!

²⁾ Zajímavou psychologickou analogii k těmto vnitřním bojům Gebauerovým podává přiznání Waltera Scotta o změně jeho názoru na Ossiana (v ČČM. 1838, 385).

1882—83. Také zde konstatováno, že jazyk RK značně se liší od normální staročestiny, a zároveň ukázáno na četné, místy zářežící shody RK, a to ve tvarech, obratech, myšlenkách atd., s jinými texty, jmenovitě s národními písněmi slovanskými, staroruskou kronikou Ipatijevskou, s Alexandreidou, Hradeckým rukopisem, Štilfrídem, Millionem, Trojanskou kronikou, s RZ, ba i některými spisy Hankovými (z doby před nalezením RK) a s padělký jemu připisovanými. Ze všeho toho Gebauer vyvozoval zatím jen nutkavou potřebu nové zkoušky palaeognostické a chemické, za něž důtklivě žádal. Po obraně EJ, kdy důvěra, spoléhající na palaeografické parere Wattenbachovo, zvítězila ještě nad pochybnostmi (do r. 1880), článek v Ersch-Gruberově encyklopedii představuje druhou fasi rostoucí skepse Gebauerovy (od r. 1881).

Přes to již tyto skromné pochybnosti narazily na urputný odpor M. Hattaly v Národních Listech (v pros. 1885 a v lednu 1886). Odpověď Gebauerova, obšírné vyloučení a zdůvodnění pochybností proti RKZ, stala se po článku Hattalově nenadálou — chtěl vyčkati výsledku slíbené palaeognostické zkoušky! — a spolu nevyhnutelnou povinností. Ale také jiná okolnost vyplývala zřejmě již z článku Hattalova: že ani Gebauer neujde osudu starších odpůrců, Dobrovského, Feifalika, Šembery a Vaška. Právem tudíž předvídáje urputný odpor, zvláště se strany M. Hattaly, dávného a nesmířitelného odpůrce osobního, Gebauer užil veliké opatrnosti a ohlížel se po spojencích mezi svými přáteli. Zvláště prof. Kvíčala upoutal jeho pozornost.

„S panem prof. Kvíčalou“ — vypravuje Gebauer o motivech a průběhu svého vyjednávání s Kvíčalou v „Zaslánu“ v Hlase Národa 20. července 1886 — „mluvíval jsem o Rukopisech od roku 1874, t. j. od počátku Listů filologických, při jejich redakci dosti často příležitost se k tomu naskytovala. Pochybnosti projevil jsem mu, jakmile jsem je měl, totiž r. 1879 při rozpravě o spisu Vaškovu. Tu poprvé slyšel jsem od prof. Kvíčaly, že on také nevěří v pravost Rukopisů, a to již ode mnoha let. Radil mi k opatrnosti v „Listech filologických“ (sicco pede transire“ pravil doslovně). Když pak roku 1881 objevil jsem shody Rukopisů s Hankovými chybnými priority, mluvívati jsme o věci té velmi často, vykládával jsem prof. Kvíčalovi o každé známce podezřelosti nebo nepravosti, jak jsem kterou dále nalezal, a p. prof. Kvíčala mnohokrát vyslovil z toho své uspokojení, že já přicházím svou cestou k témuž náhledu o Rukopisích, jež on má již ode mnoha let. Mne očekával úkol, předložiti nález svůj ku posouzení obecnému. Především chtěl jsem jej předložiti pp. ministru Jirečkovi a prof. Tomkovi a prosíval jsem p. prof. Kvíčalu, aby při tom intervenoval. Pan prof. Kvíčala sliboval tak učiniti, ale stále odkládal. Po feriích r. 1885 ukázal jsem panu prof. Kvíčalovi korekturu článku z Ersch-Grubera a prosil jsem nalehavěji za splnění slibu. Pan professor Kvíčala úplně schvaloval týž článek

(*oběma rukama' byl by jej chtěl podepsati*), ale místo slíbené intervence navrhoval komisi znalecův. Já jsem si od komise takové nesliboval výsledku, proto jsem na ni nepřistupoval. Věc stala se akutní, když pan Martin Hattala v prosinci a lednu v Nár. Listech podával svou 'Ukázku' obrany. *Tu prof. Kvíčala ze své iniciativy navrhl, abych vystoupil v Athenaeu a ze své iniciativy mi slíbil, že sám s redaktorem Athenaea prof. Masarykem o věci promluví.* Já jsem viděl a rozuměl, co se stalo: prof. Kvíčala s počátku sliboval, potom odkládal a na konec substituoval za sebe prof. Masaryka. Ale souhlasil jsem, poněvadž se mi nechtělo již déle věc odkládati. Napsal jsem tedy rychle svůj článek a odevzdal prof. Kvíčalovi; žádal si toho pro svou rozmluvu s prof. Masarykem. Prof. Masarykovi vyřídil jsem, co mu p. prof. Kvíčala vzkázal, totiž že ho prosí o návštěvu dne 21. ledna o 4. hodině odpol. S prof. Masarykem nebyl jsem dotud o Rkpech nikdy mluvil; teprve nyní, když jsem mu vyřizoval vzkaz od prof. Kvíčaly, napověděl jsem mu také něco málo z věci samé. Do schůzky dne 21. ledna přišel jsem okolo půl 6. hodiny. Věc byla již sjednána; za mé přítomnosti se sjednání krátce opakovalo. Prof. Masaryk měl mne o článek požádati listem (list ten datován potom nazpátek dne 18. ledna 1886), a prof. Kvíčala vyslovil naději, že se věc dobře provede, poněvadž prof. Masaryk 'je k boji jako zrozen'¹⁾. Také slíbil prof. Kvíčala, že se postará, aby jistý časopis pražský (Politik) přinášel o věci naší zprávy objektivní, a připomněl, abychom o totéž postarali se u časopisů jiných'.

Památný článek Gebauerův v únorovém čísle Athenaea byl výsledkem těchto porad. Nadepsán skromně Potřeba dalších zkoušek rukopisu Královédvorského a Zelenohorského. Ale rozbor 'staročestiny' RKZ, jež provedl s matematickou téměř přesností — 'nejvýbornějším článkem v oboru české filologie' jmenuje jej Flajshans ještě r. 1896 (v ČČM. str. 285) — znamenal pro každého soudného filologa rozhodné odsouzení RKZ.

S jasností a jistotou dokonalého znalce, opírajícího se o ohromný materiál grammatický a lexikální, jenž pak v 'Historické mluvnici' a 'Staročeském slovníku' vzbudil podiv, a zároveň se železnou logikou a klidnou rozvahou myslitele, jenž pečlivě odvážil a rozlišil váhu jednotlivých námítek, Gebauer dokázal:

1. Že orthografie RK v celku nenachází se nikde jinde, jmenovitě v žádném staročeském textě XIII., XIV. nebo XV. stol.,

¹⁾ Co píše o motivech Masarykovy účasti při Rukopisných bojích Tomek v 'Pamětech z mého života' II, str. 463 ('ke Gebauerovi připojil se Masaryk, puzený pouhou tížádostí, hledaje toliko dosažení jakéhos náčelnictví mezi odpůrci starších učenců českých'), jest tudíž zřejmě nesprávné.

dále že nevyhovuje ani potřebám jazyka; není tudíž možno, aby pocházela od písaře nebo spisovatele XIV. stol.

2. Rovněž nelze připustiti, že by jazyk RKZ pocházel od spisovatele staročeského; naopak podle jistých známek hlásí se zřejmě do doby kolem r. 1817 a jmenovitě k Hankovi.

Od Staročecha nemohou pocházeti odchylky hláskoslovné: *bodrost* (m. bedrost), *stenanie* (m. ston-), *plzno*, *vojevoda* (m. vévoda), *imě*, *iměti* (m. jmě, jmieti), *mezu* (m. mezi); rovněž užívání předložek *k*, *v*, *ku*, *u*, *ke*, *ve* jest nestaročeské.

V tvarosloví domnělý Staročech RKZ užívá tvaru *Češie*, nedoloženého nikde jinde, leč v omylu Hankova vydání Dalimila; nezná sklonění *hřebí*, *znamení*, *boží*, *dnešní* (právě jako padělatel písní Mil. a Vyš. a jako Hanka v 'Uvedení' a v chybné transkripci 'Starobylých Skládání' z doby před objevením RK);

nezná správného lokálu *oráčích*, *hřebích*, *mořích*, *znameních*, *dnešních* (právě jako Hanka v interpolaci leg. Prokopské a v transkripci v I. a II. dílu Star. Skládání);

nezná významu a správného tvaru slova *vz- vyšší*; chybně si tvoří tvar *bratř* (m. stě. bratřie);

nezná sklonění *třie*, *čtyřie*, *sen*, *se* (jako Hankovo 'Uvedení' a transkripec v Star. Sklád. I.);

nezná sklonění zájmena *veš* (jako Hanka v Star. Sklád. I.); mylně předpokládá starý tvar *če* m. *čso* (jako Hanka v Star. Sklád. I. II.);

nezná formy genitivní *tě naše krásné země*;

vkládá *-ši* (m. š) do 2. osoby (*mútiši*, *píješi*, jako PVyš. a EJ);

nezná duálu *letita* (užívaje *sbierastě*, *dastě*, *budetě-li*, jako Hanka v Uvedení Starobylých Skládání);

chybně klade *dajú* (m. dadie), *vzdujú* (m. dmú), *pleje* (m. pleve); *píje* (m. pie), *bijú* (m. biu) [jako padělané Prorocství Libušino]; *máchnu*, *vypadnuchu*, *mknuchu* (aor.); *lsknula*; *usvědla*, *usvědevši*;

neumí časovati *trpěti*, *prositi* (jako padělaná PVyš.), *chtieti*, *hověti*, *letěti*;

užívá nemožných forem *naplnema*, *srazem*, *rozvadema*, *vy-mýtěno*; klade nesprávně *zarve*, *řvúce*, *zve*, *drúce*;

nezná (jako Hanka) pravidla o tvoření imperfekt stěeských: *vstáše*, *hrníše*, *smáhše*, *pokročíše* atd.;

užívá nesprávně: *ty by si* (jako Hanka v Tkadlečku); klade nesprávně *vlastice*, *srdice*; nedoložené *ot*, *jun*, *nožny*, *vražba* atd.;

nezná pravidla o tvoření komparativů nominálních a složeného sklonění tvarů číslovkových;

nezná pravidla o tvoření iterativ (chodívati, nosívati); má *u* (m. juže, juž; jako Hanka před RK); užívá nesprávně *vezdě*, *zdě*, *kdě* atd.

V *syntaxi* domnělý Staročech RKZ nezná grammatické shody, pravidla o nominálních tvarech adjektivních v přívlastku (právě jako padělatel PVyš. a EJ a jako Hanka), adjektivních forem v přívlastku (na paroby *krále*), poměru adverbíí na *ě* a *o*, užívání *sen*, vazeb genitivních (podamy *ruce*, povyš *ny*, dodáše *chrabrost*; je sě *děva kyticu* lovit), významu *v*, *po*, významu *či*, syntakt. významu imperfekta stčeského, významu *dle* atd.

Kvalitou i kvantitou těchto hrubých chyb a zvláštností RKZ proti nepochybným památkám staročeským (na tisíc odchylek posléze nalezeno mezi šesti tisíci slov v RK!) evidentně dokázáno, že původce RKZ neznal charakteristických a podstatných známek starého jazyka, neměl citu pro staročestinu; tudíž nejen písař, ale ani skladatel RKZ nemohl náležeti době staré, jmenovitě době, do níž Rukopisy se hlásí. Naopak četné chyby a zvláštnosti (rusismy, novotvary) ukazují zřejmě a určitě na Novočecha, a to na Novočecha z doby kolem r. 1817, a jmenovitě na Hanku, „nálezce“ RK a notorického padělatele, ježto mnohé chyby RKZ (na 150 případů!) souhlasí se stejnými staročeskými chybami Hankovými z doby před objevením RKZ (s padělanou Písní Vyšehradskou z r. 1816, s Hankovou interpolací v legendě o sv. Prokopu před 10. červnem 1817, s Hankovým „Uvedením“ k I. svazku Starobylych Skládání, datovaným z 10. června 1817).

Důsledky tyto však Gebauer abstrahoval teprve později v plném jejich dosahu. V „Potřebě“ spokojil se u vědomí, že se rozhoduje o textech „neobyčejně vzácných“ (Athen. III, 192 sl.), pro něž zdála se tehdy ještě svědčiti leckterá okolnost, pouze tím, že „se stránky filologické nelze brániti úplně pravosti a přesnosti RK a RZ“ a jest tudíž pro konečné rozhodnutí nevyhnutelně potřebí nové zkoušky palaeografické a chemické. „Budou-li tyto zkoušky s to, aby bezpečně dokázaly starobylost RKZ, podřídí se tomu pochybnosti filologické“.

Jak přijala česká veřejnost článek Gebauerův, vynucený přirozeným vývojem Rukopisové otázky a povinností vlastence i učence, psaný s patrným sebezapřením, hraničícím až na nedoceňování průkaznosti své vědy, vyznívajícím tak skromně a loyálně?

V první chvíli zdálo se, že bude přijat s resignací a vzbudí nejvřeš klidnou diskusi, Gebauerem žádanou a očekávanou a zároveň nutnou pro definitivní vyřízení otázky takového významu a dosahu. Zdálo se tak tím spíše, že nový pochybovatel celou svou minulostí byl patrně povznesen nade všecko podezření z nevlástenectví i nevědeckých zájmů a obecně byl uznáván za přední autoritu ve filologii české.

Přes to opakoval se zjev, jenž překvapil nás již po vystoupení Šemberové. Brzo po klidném, objektivním referátě v Pokroku (14. února) rozpoutala se bouře, již si nepředstaví ani

nepochopí, kdo nebyl očitým svědkem jejím. Až jednou intimní materiál o tomto boji, sebraný a chovaný Gebauerem, přijde na veřejnost, objeví se doklady až *neuvěřitelné*.

Rázem bylo zapomenuto všech vlasteneckých i vědeckých zásluh jak Gebauerových, tak i jeho přátel, kteříž ohroženému bojovníkovi za volnost vědeckého přesvědčení postavili se po bok. Všichni prohlášení téměř za psance, a čím kdo více bláta házel jim v tvář, tím býval populárnějším vlastencem, slovnějším učencem. Starí důvěrní přátelé odvraceli se s okázalou nevolí od pochybovatelů a přátelili se s obhájci, byť to dříve bývali jejich nejrozhodnější protivníci vědečtí, političtí, osobní. A co bylo psychologicky ještě záhadnější, bývali nevěřící a pochybovatelé, kteří celá desetiletí s nedůvěrou se vyslovovali o RKZ, stali se přes noc věřícími, ba urputnými obránci Rukopisů a okázale brojili proti lichým nájezdům, duševnímu nihilismu a literárnímu herostratství odpůrců (Jan Krejčí v Hlase Národa 11. květ. 1886).

I prof. Kvíčala přes svou pětadvacítiletou nedůvěru k RKZ a přes nevážnost, ba pohrdání k Hattalovým obranám chýlil se patrněji a patrněji k obhájcům a posléze se objevil po boku Hattalové, snaže se zároveň zastítí své vynikající účastenství v přípravách k osudné diskussi . . . (viz ‚Zasláno‘ Kvíčalovo v Hlase Národa a v Národních Listech 18. července 1886 a zmíněné ‚Zasláno‘ Gebauerovo v Hlase Národa z 20. července).

A právě tak odříkaly se pochybovatelů všechny časopisy a listy české. Sloupce jejich (jmenovitě Nár. Listů a Osvěty) úplně se zavřely každé rádze odpůrců, za to dokořán se otevřely obranám RKZ a útokům na jejich odpůrce, zvláště když povoláním redakce Osvěty (20. února 1886) obé prohlášeno, jako již za dob Šemberových, za povinnost všech vlasteneckých časopisů (viz Athen. III, 215—221). A jaké bývaly to často obrany! Neslýchaný terrorismus většinu jich učinil památnými, ale smutnými svědky kulturnímu historikovi, jak divně byla u nás ještě na sklonku XIX. století pojímána a zodpovídána otázka svobody zdůvodněného přesvědčení i badání, povinnosti vědecké a vlastenecké . . .

Po všem tom, co pověděli jsme o vývoji Rukopisové otázky, o pohnutkách, vzniku a povaze článku Gebauerova, již sám tento terrorismus polemik překvapuje; a překvapuje tím více, že diskusse prvotně počala se objektivně, klidně. Odkud ten neočekávaný a osudný obrat, tolik připomínající případ Šemberův? Vysvětlení bude, tuším, případu Šemberovu analogické.

Něco vyložiti lze ze vzácnosti RKZ, pokládaných v širokých vrstvách stále ještě za národní palladium, posvátný odkaz minulosti, a z nadsazování vlivu, jímž RKZ působily na naše národní obrození.

Mnoho vysvětluje také obecné přečeňování průkazné váhy palaeografie. Kouzlem pověstných výroků Palackého z let 1859

sl. poutání byli nejen historikové Kalousek, Tomek, ale s počátku i sám Gebauer, jak zřejmo z jeho obrany EJ, ba ještě z obsahu a názvu jeho prvního článku 'Potřeba dalších zkoušek RKZ'.

Také jiné osudné domněni Palackého, pochopitelné a omluvitelné ovšem u Palackého, jenž tolik zkoušel nesnesitelnou reakci po r. 1849, a pochopitelné, ač nezcela správné pro dobu, kdy proti RKZ vystoupil 'Tagesbote', Büdinger, Feifalik, kdy německé časopisectvo zdvihlo takový jásot nad *českými* padělky, neslo nyní ovoce. Ač tolik změnily se poměry i lidé, ač boj zahájeli muži, jejichž vlastenečství bylo povýšeno nade všechny pochybnosti a dokázáno tolika pracemi, přes zřejmou okolnost, že rozhodnutí o Rukopisech stalo se již nutkavou povinností naší národní cti — zaslepeně, často i zlovolně aplikováno staré domněni Palackého na přítomnost, mužům, kteří plnili vědeckou a národní povinnost, vytýkán nedostatek českého citu, nevlastenečství. Seriosní učenci zahájili tento osudný způsob obran (srov. Kalouskovy výroky: 'veřejné pohoršení, lehkomyšlné, vědecky poblouzené, herostratické jednání; spiknutí za osobními účely') a strhli za sebou obhájce jiné, jmenovitě žurnalistiku, již politické insinuace byly tak blízké. Význačným dokladem toho jsou stati Dr. Jul. Grégra: Na obranu RK a RZ (v Národních Listech 1886 a pak o sobě), jež výslovně se přimykají k domněni Palackého, vyvozuje útok Büdingerův a Feifalikův z toho, že 'odpůrci našeho národa záhy postřehli, kterak básně obou starých pergamenů mocně křísí národní vědomí v Čechách, ztlumené staletým útlakem'.

Tytéž stati však zároveň výslovně potvrzují, že vlivy posud uvedené nestačí vysvětliti bouři a terrorismus, jež se rozpoutaly proti novým odpůrcům.

•Nikdo by také u nás — píše J. Grégr již v úvodě — mužům, zabývajícím se vědeckým zkoumáním starých našich rukopisných památek, nemohl vykládati ve zlé, kdyby *jdouce jen za vědeckou pravdou*, byli pátrali po známkách pravosti neb podvrženosti se stanoviska jednotlivých oborů vědeckých. Každý nepochybný výsledek opravdu vědeckého zkoumání musel by se uznati za zásluhu, třeba jím nepravost obou rukopisů byla dokázána... Národ by snesl i tuto ztrátu. *Však toho sněsti nemohl a nesměl, aby bez potřebné vědecké přípravy, bez nepochybných vědeckých důkazů, zlovolně a lehkověrně, pouhými jen domněnkami, jež při prvním nárazu o kontroverzu roztržily se jako slabá třtina, aby pouhým plytkým podezříváním ničila se kulturní práce jeho, jež stala se mu nad jiné cennou, a již podle dosavadní vědecké kritiky právem tak dlouho pokládati smí a má za nejstarší a nejvýznamnější svou literární památku, dokud opak toho nebude zjištěn naprosto nevyvratnými důkazy.*•

Nikoliv tudíž pieta k RKZ — Grégr ještě r. 1879 ujímal se Šembery a prostřednictvím Barákovým žádal Gebauera za článek na prospěch kaceřovaného Šembery a tedy proti Rukopisům! — ani národné politické insinuace, nýbrž především domnělá nevědeckost motivův a námítek nových odpůrců byla podle výslovného přiznání Grégrova hlavní pohnutkou jeho obranných statí a ovšem i drsného tónu jejich . . .

Ze všeho, co jsem posud vyložil, jest samozřejmo, jak nesprávné bylo toto mínění, kolik krivdy znamenalo pro odpůrce a jmenovitě pro Gebauera, na něhož předem mřilo, a jak osudné bylo pro další vývoj vsí Rukopisové diskusse. Jakékoliv vyloučení a tím spíše hájení vyloučeno zde tudíž již předem. Ale jednu významnou okolnost lze přece uvést na vysvětlení Grégrova zasažení do Rukopisové diskusse. Nutí mne k tomu nejen osobní pieta k památce Jul. Grégra, ale také povinnost historická.

Poznal jsem Julia Grégra po Rukopisové diskussi osobně a měl jsem často příležitost nahlédnouti hlouběji do jeho smýšlení, do jeho rázného, mužného, přímého povahy, jež imponovala i odpůrcům.¹⁾

Na základě této vlastní zkušenosti nemohu uvěřiti, že by slova výše uvedená byla pouhou fikcí, zástěrou, zakrývající jiné zájmy a tendence; a stejně nemohu uvěřiti, že by Grégr úmyslně a sám od sebe tolik byl ukrivdil českému učenci, jenž býval kdysi spolupracovníkem ‚Kritické přílohy‘ Národních Listů, ba kterého ještě r. 1879 vyzýval k apologii Šemberové.

Vysvětlení oněch slov a celého tónu obrany Grégrovy nutno tudíž hledati jinde, v *cizích insinuacích*. A tu zprávy zasvěcených současníků, sloh, obsah i tón mnohých míst v obranných statích Grégrových a posléze výslovné přiznání v závěrku jejich svorně se shodují v tom, že byl to hlavně M. Hattala, jenž Grégrovi insinuoval své mínění o článku Gebauerově, pro nějž měl jen název ‚pamflety‘ (Hlas Národa 1886, 11. května), a tím svedl jej k obraně RKZ toho způsobu, jež Grégr ještě na prahu r. 1886 sám odsuzoval jako ‚hrubé, neomluvitelné útoky a hrubou bezohlednost‘ (vzhledem k Šemberovi). Čím pro umělou bouři proti Šemberovi byl J. Jireček, tím pro neméně umělou bouři v l. 1886 sl. byl tudíž Hattala. Osobní odpůrce Šemberův bojoval aspoň s odkrytým hledím, polemikami podepsanými. Osobní odpůrce Gebauerův, M. Hattala, jen *hrozil* svou obranou (v Hlase Nár. 1886, 11. květ.), polemisoval s Jagičem (v Pokroku a v Politik 1886) a bavil pražské dámy pikantním povídáním o tom, jak ‚epické písně RK mají se k ženskému pohlaví‘ (7. dubna 1886 v Měšťanské besedě), avšak v boji proti Gebauerovi nerytířsky se skryl za štít populárního žurnalisty a politika, nejhrubším způsobem zneužil jeho důvěry, pochopitelné v tehdejších poměrech,

¹⁾ Srovn. příznivou charakteristiku Masarykovu v brožuře: ‚Poznámky k poznámkám‘ atd.

jež Hattalu povýšily na „slovutného jazykozpytce“, a zneužil jména a popularity jeho pro výlevy vlastní své duše, přetékající mstivým vztekem nad vědeckými úspěchy Gebauerovými i nad vlastními porážkami z posledních let. Krajně drsný tón a četné výrazy v „dilettantských exkursech“, jak sám Grégr jmenuje své stati „Na obranu RK a RZ“ („obmezená nevědomost, zlomyslná ničemnost; nelogičnost a lichost úsudků; malicherné slovíčkářství; naprostá nepravda, nesvědomitá, lehkovážná nevědomost; hyeny ohlodávající kosti nejlepších vlastenců; neslychané literární banditství; jedovatá jízlivost; kašparování obecenstva“) jsou tudíž hlavně Hattalovou insinuací, Hattalovým dilem, ať přímým či nepřímým; na něho a ovšem také na ostatní autority, svedené falešným patriotismem, přečeňováním palaeografie neb osobní nechtutí k podečeňování námitek filologických¹⁾, v přední řadě spadá odpovědnost za to, že místo klidné vědecké diskusse rozpoutala se *umělá bouře* osobního i vlasteneckého kaceňování a podezírání, jež na celá desítiletí rozešťvalo a otráviló všechnen náš život soukromý i veřejný a zvláště vědecký.

Ale vedle stinných stránek tento neočekávaný, umělý obrat ve vývoji Rukopisové diskusse měl v zápětí také dobré důsledky téměř epochálního významu a dosahu pro všechny náš kulturní vývoj. Uprostřed obecné vřavy rázem dospělo jasného uvědomění, co již od dob Dobrovského více méně zřejmě vystupovalo: že v Rukopisovém boji nejde jen o pravost či nepravost několika pergamenových lístků, nýbrž také o svobodu samého badání, o právo volného projevu, zdůvodněného přesvědčení, o boj proti úzkoprsmému vlastenectví, proti pseudovlastenectví a proti pseudoautoritám. Ani rozhodující kruhy musejní, ani Učená Společnost nepochopily r. 1886 sl. tohoto významu diskusse. Za to pochopila jej větší část filosofické fakulty nové university české. T. G. Masaryk, Jar. Goll, Jos. Král, A. Seydler, O. Hostinský, J. Polívka, A. Kraus, E. Kovář s několika mladšími učiteli, po většině žáky Gebauerovými, M. Opatrným, J. Vančurou, Jar. Vlčkem, J. Peiskrem (ze starších byl jediný J. Truhlář) postavili se ohroženému Gebauerovi po bok a věcnou i morální podporou přispěli nejen k definitivnímu rozhodnutí diskusse, nýbrž tím zároveň k vítězství ethicko-kulturních snah, v ní utajených. Mnohá snaha a idea, objevující se v našem literárním i politickém životě právě za Rukopisové diskusse nebo těsně po ní, zajímavě osvětluje tento vyšší význam její a povznáší Rukopisový boj l. 1886 sl. na událost epochální.

¹⁾ To me k nazval námítky Gebauerovy „jalovými“ (v Hlase Nár. 1886, 11. květ.); Prusík, druhý odpůrce Gebauerův, označoval je za „osobní domněnky a mačkání slovíček“, vyplynulé z „nedostatečné znalosti staročeštiny a z upravování tvarů jazykových dle své hlavy“ (v Svět. 1886, 259 sl.); Žalánovský prohlašoval, že normální grammatika Gebauerova jest smyšlena (v Nár. Listech 1886, 22. července), atd.

V popředí diskusse přirozeně zůstal Gebauer, jehož články přesným, věcným obsahem a klidnou formou působily rozhodnějším a rozhodnějším dojmem. Vycházely téměř v každém čísle Athenaea jako Poznámky k diskussi o RKZ a vedle nutných polemik přinášely nové a nové námítky filologické. Články ty výmluvně svědčí, jak průběhem diskusse a trpkými zkušenostmi rostla osobní energie a rozhodnost Gebauerova a s ní vědomí o váze námítek filologických vůči chemii a palaeografii.

Vedle Gebauerova nejplatnějších zásluh o diskussi a konečné rozřešení otázky Rukopisové získal si T. G. Masaryk, zák Šemberův, nejen jako bystrý, neohrožený spolubojovník, ale více ještě jako neunavný organisátor, ba duše celého boje, jenž koncentroval se v jeho orgánu Athenaeu (později také v nově založené Čase), a štít všech těch, kdo vůči neslýchanému terrorismu, zasahujícímu do nejsoukromějších poměrů osobních a existenčních, neodvažovali se námítky své proti RKZ veřejně pepsati.

Masaryk přímo účastnil se jednak svými methodickými články, jimiž nastínil plán a způsob boje, jednak pozitivními výtkami vlastními i cizími, staršími (zejména Vaskovými) i novými. S J. Truhlářem ukazoval na podezřelá palaeografická zvláštnosti RKZ (Athen. III, 200 sl. a 243 sl.); řídil shledávání parallel k básním RKZ (t. 201 sl. a 265 sl.) spolu s J. Truhlářem, J. Vančurou, Jar. Vlčkem, K. Černým, E. Kovářem, E. Weinfurtrem a j., jimiž jednak bylo prokázáno, že nejen domnělá staročestina, nýbrž také slovesný a básnický obsah obou Rukopisů hlásí se k době, v níž „nalezeny“, a tudíž i skladatelé jejich žili ne v XIII.—XIV. stol., nýbrž kolem r. 1817, a jednak konstatovány prameny, pomůcky a vzory padělatelů (částečně již dříve známé): Homer, Tassův „Osvobozený Jerusalem“, Herderova „Fürstentafel“, „Tatarfürstin“, legenda o sv. Hedvice, Slovo o pluku Igorově, ruské a srbské písně národní, staročeská Alexandreis, Štilfríd, Million, Trojanská kronika, Hájek, Dobrovský, Dobner, Voigt, Marek a jmenovitě Jungmannův překlad „Ataly“ a „Ztraceného ráje“, na němž patrně skladatelé RKZ učili se básnické diki a mluvě. K poznání padělatelů ražena tím bezpečná cesta a jmenovitě k charakteristice Hanky Masaryk a J. Truhlář sebrali mnohý příspěvek z listů Jungmannových, Čelakovského a j.

Stejně ostré světlo vrženo do tajné dílny, v níž RKZ fabrikovány, Masarykovým důkazem, že ruské písně byly předlohami pro „Růží“ a „Jahody“, a srbská píseň „Tkanice a dívka“ i Hankova báseň „Na sebe“ pro „Kytici“, což potom skvěle potvrzeno nálezem Máchalovým.

V tom směru významné byly také Masarykovy Příspěvky k aesthetickému rozboru RK a RZ (Athen. III, 275 sl.) a Náčrt sociologického rozboru RK a RZ (t. 406 sl.), prokazující, že lyrické písně RKZ nejsou písně lidové, nýbrž pouze

ohlasy lidových písní, složené básníkem, jenž neznal dosti prostoty a přesnosti mluvy lidové, že pro básně epické (jmenovitě ‚Jaroslava‘, ‚Záboje‘, ‚Beneše Heřmanova‘) nebylo třeba tak velikých básníků, jak tvrdili obránci, na př. Nebeský, Palacký a J. Jireček (pro lyr. písně předpokládá Masaryk jiného skladatele než pro epické, ale jednotnou redakci), že básníci ti byli novověcí, jak svědčí jejich neznalost starých poměrů (anonymita bohů, míst, reků, nejasné popisy kulturních momentů), neznámost starých bojů a válečných výprav, moderní romantismus a sentimentálnost. Pozdější nálezy, jimiž prokázáni oba skladatelé RKZ — Hanka pro písně lyrické, Linda pro básně epické — plně potvrdily Masarykovu charakteristiku padělatelů, jež doslova přiléhá na všecku lyriku Hankovu i epiku Lindovu, podepsanou i nepodepsanou, a daly také za pravdu mínění Masarykovu, že skladatel ‚Záře‘ z básnil také RZ a že RK i RZ, ač na pohled chtějí býti od sebe vzdáleny celá čtyři století, jsou vpravdě dílem jedné doby a jedné dílny.

Z četných příspěvků ostatních nejvýznamnější byl Historický rozbor básní RK: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava, podniknutý Jar. Golem za tím účelem, aby se z historického obsahu básní těchto dopátral doby vzniku jejich a tím celého RK. Jak význačným dokumentem spis Gollův byl pro dobu a způsob obran RKZ, nejlépe znázorní několik vět jeho předmluvy: ‚Hledal jsem nakladatele a nenašel. Jedna odpověď zněla, že ›při nynější podrážděnosti obecnstva nelze již z ohledů obchodních vzít na se vydání spisu«. Moje práce měla vyjít v jednom z našich vědeckých sborníků, a nesměla. Vydávám ji nákladem vlastním. Jsem přesvědčen, že k tomu mám právo i povinnost, věda, že ›hřiech v porobu samochťiec dáti šíju« . . . Ohlašuji napřed, že nesestoupím do té nekalé areny, odkud hlučí vřava, za kterou se stydětí musíme před sebou i před světem. Aby tak bráněna nebyla pravost rukopisů, o to by se měli ti postarati, kdo pravost zastávají, aby jich vlastní hlas, až ho v tom nejnovějším sporu k obšírnější a vydatnější než dosud obrané pozvednou obránci povolání a slušní, přehlušen nebyl, a také proto, aby u nás neobdržela vrch literární ochlokratie . . .‘ A neméně významný byl vlastní obsah spisu. Konstatovav jemnou analýs, že pramenem ‚Oldřicha‘ byl Hájek, z něhož čerpáno také pro RZ, Dubravius a Dobner, že Beneš Heřmanův dobře byl znám již Paprockému, Pubičkovi a Dobnerovi a nebylo pro něho tudíž potřeba božské divinace předpokládané Palackým, dále že ‚Jaroslav‘ plněji se shoduje a tudíž geneticky souvisí opět až s Hájkem, Dlugošem, Dubraviem, Crugerem, Pubičkou — Goll pádnými důvody nejen rozmnožil svědectví padělanosti a novověkého původu RKZ, ale zároveň svými doklady o historické erudici skladatele epických částí RKZ razil bezpečnou cestu ku poznání skladatele toho.

V obojím tom směru platné byly také literárně historické rozbory Jindřicha Vančury a Jaroslava Vlčka (v Athenaeu III, 346 sl. a 349 sl.). Proti běžnému názoru Hattalovu, že epické básně RK nejsou prstonárodní, nýbrž výtvoř umělého básníka, jakým byl asi Mažuranić, Vančura dokázal, že koncem XIII. a poč. XIV. stol. takový básník u nás nemohl vypěti, ježto, jak přesvědčivě dovedil Jagić, nebylo u nás tehdy prstonárodní epiky, jejíž rozvoj předpokládají básníci jako Mažuranić, Petr Petrović Něguš. Stejně nemožno jest literárně historicky pochopiti pohanství v RK na poč. XIV. stol. a domnělé studium prstonárodní poesie, jež RK předpokládá; naproti tomu vznik RK do poč. XIX. stol., v dobu obrození prstonárodní poesie, literárně historicky dobře se hodí. K témuž výsledku dospěl také po stopách Feifalikových, Vaškových a Šemberových Vlček. Rozebral nemožné pohanství Záboje, Čestmíra atd. vzhledem k subjektivnímu středověku s křesťansko-rytířským blouzněním a počtou mariánskou, ukázal, že RKZ v celé staročeské literatuře jsou literárně historické unicum (Šafařik), v komposici prozrazují moderní romantiku lyricko-epickou, v dícei nestředověkou stručnost a moderní fraseologii, v ideích vlastenectví a humanitu tendenční a sentimentální, staré době neznámou, moderní smysl pro přírodu, neznalost válečnictví, ač jsou to básně bojovné, fraseologické germanismy (proti cizinským památkám), ač jsou to básně par excellence národní. Nejen na novodobý původ RKZ, představujících literárně historicky takofka kodifikaci vlasteneckého smýšlení a poetických i vědeckých snah z doby kolem roku 1817, ale zároveň také na básnickou fysiognomii neznámých skladatelů jejich vrženo oběma články ostré světlo.

Kdo duchem nezaújatým dovedl a chtěl sledovati všecky ty nesčetné námítky, analyse, poznámky filologické, historické, literárně historické, palaeografické atd., jež přinášel Gebauer, Masaryk, Goll, Vančura, Vlček, J. Truhlář a j., pro toho pád RKZ jako památek starých definitivně byl rozhodnut a zároveň jasnější a jasnější se otvíral výhled do tajemné padělatelské dílny z roku 1817 sl., na jejího ředitele Hanku i jeho posud neznámého spolupracovníka, na jejich pomůcky i prameny.

Pochopíme pak tím spíše, co pro další vývoj Rukopisové diskusse znamenal nový senační objev, učiněný mimo kruh odpůrců, v samém Museu, *objev velikého padělků EJ*.

V kruzích Museu blízkých proskakovaly zvěsti o něm již kolem r. 1880, ale před veřejností nález tutlán, právě jako při písni Vyšehradské a MV; obávánoť se patrně, a to právem, jeho důsledků. Ale pak jest tím nepochopitelnější, jak nejen kruhy musejní, ale také ostatní obránci RKZ z nálezu a prohlášení padělků EJ mohli čerpati naděje a zbraň proti Gebauerovi a jeho námítkám vzhledem k RKZ.

Znamenat pád EJ a Gebauerovy Obrany EJ¹⁾, jež pod vlivem obecného přečeňování palaeografie, datujícího se od osudného výroku Palackého (viz str. 125), pochybnosti filologické podřídila rozhodnému palaeografickému parere Emlerovu a Wattenbachovu, zároveň *pád hlavního principu, od něhož vycházeli nejseriosnější obránci RKZ.*

Pouhým navlhčeným pijavým papírem (také stopy tužky, již předkreslena písmena a linkováno, nalezeny v EJ²⁾) rozplynuly se nejen písmo EJ a nejen Obrana Gebauerova, nýbrž také palaeografické parere Palackého, Emlerovo a Wattenbachovo. Než ač parere ta ani Obrana nedovedly obhájití přesnosti EJ, dosvědčily tím zřejměji okolnost ne méně významnou: že padělatel EJ byl mistrem v napodobení starého písma a starého jazyka, když ani palaeograf tak zkušený a bystrý jako Palačků a tak nedůvěřivý k nálezům Hankovým jako Wattenbach i filolog tak střízlivý jako Gebauer nedovedli rozeznati padělku. Co odtud vyplývalo pro palaeografickou stránku RKZ, přední oporu víry Kalouskovy, Tomkovy, Paterovy, Vřfátkovy, víry silně kotvící opět v posudku Palackého, jest samozřejmo, ač toho obránci nepřiznáno.

A neméně osudným pro RKZ byl pád EJ také po jiných stránkách. Přese všechny rozdíly v obsahu EJ, nepochybný výtvar svého nálezce V. Hanky — v tom plně se shodovali Gebauer i Jireček — bylo zřejmým blížencem nejen MV, ale i RKZ, posledním mistrným výrobkem téže padělatelské dílny. Několik pohledů do povahy a tendencí EJ přesvědčí nás o tom dostatečně. Jako RKZ, tak i EJ mělo opatřiti české literatuře památku velmi starou, starší než slovinské zlomky Frisinské, jež před očima Hankovými vzbudily tolik nadšení u Dobrovského, u Kopitara a jeho slovinských přátel.

S touto tendencí souvisí povaha jazyka EJ. Nejmáje přesných předloh staročeských, padělatel sám si konstruoval staročestinu X.-XI. stol., podobně jako v LS a v MV. Cím pro LS bylo ‚Slovo o pluku Igorově‘, tím a ještě více byla pro EJ — jak ukázal rozbor Prusíků v ČČM. 1893, str. 158 sl. (O původě českého zlomku EJ) — vedle některých staročeských textův evangelií staroslovanská bible Ostrožská a zvláště proslulé evangelium Ostromirovo z r. 1057, jehož význam znám byl z Dobrovského ‚Institutiones‘ 1822 (p. XXIII: in his certe et aliis aetate supparibus antiquam Cyrilli versionem contineri haud dubito‘; jindy jmenuje je ‚linguae Slavicae monumentum antiquissimum‘) a jehož ukázky Dobrovský dostal od Rumjancova. Tyto ukázky byly padělateli Hankovi známy, byly mu vzorem

¹⁾ Dospěv k pochybnostem o RKZ, Gebauer sám korigoval svou obranu, žádaje chemické a palaeografické zkoušky také pro EJ (Athen. 1886, 157 pozn.).

²⁾ Viz ČČM. 1887, str. 306 sl.

a zdrojem četných palaeoslovenismů v EJ. Vedle zdání starobylosti měly tyto palaeoslovenismy ještě jiný účel, příbuzný MV. Účel tento napovídá sám Hanka v ČČM. 1829, II, str. 34, kde zlomek po smrti Dobrovského vydán: „Co se původu týče, hádati by se mohlo na sázavské benediktiny, jež Kosmas ve psaní rozličných knih chválí, že je k tomu snad spřízněné přeložení *slovanské* (t. j. cyrillské!) povzbudilo“.

Padělek měl tudíž býti svědkem a dokladem někdejšího pravoslavní kláštera sv. Prokopského, jak jsme ukázali již při MV, jmenovitě vzhledem ke glosse *pravoslavnyj* = *orthodoxus*. I po této stránce EJ jest tudíž vtělením rusofilství Hankova jako rusismy RKZ a souvisí asi jako MV s velikými nadějemi, jež v téže době Hanka měl v povolání na Rus (od r. 1826), které nesmírně ho rozčillovalo a blažilo.

Ze slov Hankových zřejmá jest také jiná tendence, obdobná RZ. Povstávši pod domnělým vlivem staroslovanského, tudíž cyrillského překladu biblického, potvrzovalo domnění Dobnerovo, že český překlad bible stal se pod vlivem překladu staroslovanského, a tím zřejmě a rozhodně oponovalo názoru Dobrovského o staročeském přeložení bible z latiny a bez vlivu onoho. Tudíž táž opposice proti Dobrovskému, jaká všude se hlásí zvláště v RZ.

Posléze EJ mělo býti také oporou jazyka RKZ, padělků nejslavnějších; formy *če* (quid, quod); *mlvíši*, *tiežeši*, *dieši*; *mojego*, *dav mnog* (turba multa); *v den slaven* (in die festo); *ke dnu slavnu*, *přede dnem slavnem*; *život věčen*; *zrno žitno*; *boga věrna* měly patrně podpírati stejné formy RKZ, jak ukázali jsme výše při MV.

Máme-li na mysli vzájemnou tuto souvislost EJ a RKZ, nápadnou již Dobrovskému a Šafaříkovi, pochopíme snadno, co znamenal pád EJ pro osud RKZ („s pravostí jedné také pravost druhé památky nutně stojí neb padá“, pověděl Palacký o EJ a RZ, viz str. 126) a jmenovitě pro padělatelskou kvalifikaci V. Hanky, stále ještě vyhlášeného za „malého ducha“, za „prkenného panáka“ (Rieger v Hlase Nár. 1886, 11. května): *kdo dovedl tak mistrovsky padělati EJ, dovedl také palaeograficky a filologicky padělati RKZ*. Objev padělanosti EJ tudíž jen sesílil a potvrdil důkazy Gebauerovy i jeho přátel o padělanosti RKZ.

Stejně jako nález padělanosti EJ potvrzovali, ovšem jen nepřímou a bezděky, správnost a nevýratnost důvodů Gebauerových, Gollových, Masarykových, J. Truhlářových také sami obránci RKZ.

Ač dlouhá řada nejváženějších autorit, obratných zurnalistů a slavených spisovatelů vystala na obranu obožených Rukopisů (J. Kalousek, W. W. Tomek, J. Jireček, M. Hattala, Fr. Prusík, J. Ošťádal, K. Piskáček, J. Černý, Jar. Čelakovský, A. Truhlář, J. L. Píč, J. Neruda, A. Vřtátko, A. Patera, F. Tadra, F. Zákrejs, Dr. Jul. Grégr a m. j.), ač měli mocnou, mravní i hmotnou oporu v celé veřejnosti a

téměř ve všech časopisech a denních listech, ač chápali se všech možných i nemožných zbraní (srv. kuriosní hlasování notabilit po většině docela nekompetentních v Hlase Národa 1886, 11. května a naivně komické obrany Dra Fr. Bačkovského a j.), byla i na všech těchto obranách desperátnost sporné věci pro nestranného, nezaujatého pozorovatele od samého počátku zřejmá a čím dále tím zřejmější. Pozoruhodno bylo zajisté již to, že nikdo z odborníků nepokusil se o obranu generální proti Gebauerovi, ač žil tehdy ještě J. Jireček a M. Hattala, jenž sliboval svou zaměřelou obranu najisto r. 1886. Nevyšla ani tehdy ani potom a již tím mlčením ukázala, stejně jako nešťastné obrany různých neodborníků (Kalouska, Zákrejse, Jul. Grégra atd.) a špatných odborníků (Prusika, J. Ošťádal atd.), nejen svrchovanost kaceřované normální mluvnice Gebauerovy, ale také nevývratnost jeho námítek filologických. A stejně potvrzena diskussí také správnost nejvýznamnějších důvodů Gollových, Masarykových, Truhlářových, Vlčkových a Vančurových.

Ale nejen negativně, nýbrž také pozitivně sami obránci posílili odpůrce, rozmnoživše námítky proti Rukopisům. Patrným toho dokladem byly výroky o RZ. V. Šafaříkovi zdál se ‚velmi aenigmatický‘, Emler prohlásil jej za ‚palaeogr. zvláštnost‘, za rukopis ‚pochybný, jenž by nejvýš do XIV. stol. mohl býti kladen‘ (Hlas Národa 1886, 11. květ.); jiný horlivý obránce RK, Dr. J. L. Píč (v Nár. Listech 1886, 3., 6. a 7. července), vyslovil o RZ rovněž pochybnosti; viděl v něm ‚snad nový přepis‘; věhlasné děvy, kmeti na soudě, sbírání hlasů a provolání většíny jest prý buď okrasa básnická nebo vložka pozdější (od XIV. stol.). A podobně i Jul. Grégr připouští pochybnosti o RZ, ježto jsou tu palaeografické zvláštnosti, tak že RZ mohl prý býti opsán ze starého originálu (Na obranu RK a RZ, 1886.). Dobře Flajšhans usuzoval odtud, že ‚RZ neodvážil se nikdo hájiti, ano palaeografické dobrozdání prof. Emlera, že nebyl psán před 2. pol. XIII. stol., je tolik, jako úplné jeho zavržení, ač obhájcové veřejně toho nedoznávají‘ (ČČM. 1896, str. 196).

Výsledky stejně problematické pro otázku pravosti RK měla také *chemická a mikroskopická zkouška* RK, provedená prof. V. Šafaříkem a A. Bělohoubkem. Nejen nesplnila velikých nadějí, jež v ni kladli obránci — sám Bělohoubek, jenž ještě v dubnové Osvětě se domníval, že podařilo se mu ‚provésti přímý důkaz, že RK nepochází z věku XIX.‘ (str. 381), a ‚důkaz nepřímý, že RK pochodí z věku XIV.‘ (str. 382), po některých rozkladech J. Wislicena, proslulého chemika lipského,¹⁾ a Gebauerových příznaků výslovně, že z pokusů jeho *nelze vyvozovati pra-*

¹⁾ ‚In der Streitfrage zwischen Professor Gebauer und Professor Bělohoubek liegt zweifellos die Wahrheit . . . auf Prof. Gebauer's Seite‘, psal Wislicenus (srovn. Gebauerovo ‚Poučení‘ atd., str. 16 sl.).

vosti *RK* bez souhlasu filologie, historie, palaeografie atd. (srv. Athen. V. 72 sl. a 233 sl.) — nýbrž naopak rozmnožila známky padělanosti *RK*, objevivši v písmeně *N* berlínskou modř, nalezenou teprve roku 1704 (!), a dávši zároveň podnět k t. ř. důkazu proužkovému.

Nebylo to totiž jen subjektivní mínění straníka, ale zároveň zcela objektivní přesvědčení kritika, plně se shodující se skutečností, když Gebauer r. 1887 výsledky roční Rukopisové diskusse charakterisoval slovy: „Důkaz, že by *RKZ* byly texty pravé, podán není a jsem pevně přesvědčen, že se nikomu nepodaří jej podati. Svědectví příznivá, která jsem sám ještě roku 1885 měl na mysli, od té doby ukázala se býti klamná a naproti tomu svědectví nepříznivá počtem velice se rozhojnila a při některých z nich shledáno, že jich naprosto nelze vyvrátiti“ (Athen. V, 55)¹⁾.

Významu tohoto prohlášení neoslabuje, že nedocházelo veřejného souhlasu mezi obránci. Při způsobu, jakým bráněno Rukopisů r. 1886, bylo k takovému priznání vskutku potřebí veliké mravní síly. Kromě toho vlivem některých kruhů hluboko se zakořenila zásada: zapírej, pokud můžeš. Jako objev padělků v *MV* a *EJ* byl tutlán, pokud jen bylo lze, tak dalo se také s *RZ*, jenž vlastně podnes oficiálně neprohlášen za padělek, ač mu, tuším, již nikdo nevěří.

Tím ochotnějšího souhlasu dostávalo se Gebauerovi a spolupojovníkům od samého počátku boje z ciziny, jmenovitě od slavistů slovanských (V. Jagiče, A. Brücknera, A. Kaliny, R. Zawiliňského a mn. j.).

Aby diskusse a její výsledky, tolik významné pro celý širý obor slavistiky, těmto cizím kruhům byly přístupnější a přehlednější a zároveň mohly býti kontrolovány a po případě korigovány cizími odborníky, Masaryk vydal rozšířený a přepracovaný překlad svého sociologického rozboru v Jagičově „Archivu für slavische Philologie“ (X) a Gebauer v témž hlavním orgánu slavistickém uveřejnil vedle rozboru chemické a mikroskopické zkoušky *RK* obsírnou rozpravu *Unehtheit der Königinhofer und Grüneberger Handschrift* (X, 496—569 a XI, 1—39 a 161—188), obsahující systematickou revisi a ocenění všech námitek, pronesených proti Rukopisům od počátku sporů. Vlastní

¹⁾ V rozhodném, sebevědomém tónu těchto slov čtenář sotva poznává skromného, až nesmělého pisatele prvního článku v Athenaeu, vyznívajících téměř v „laudabiliter me subijciam“. I tato významná změna byla důsledkem Rukopisové bouře. Gebauer posledních dvaceti let, rázovitý typ sebevědomého, přímého, nepoddajného učence, jenž nežná kompromissů, sklání se jen před autoritou vědecké pravdy, bezohledně hájí vědecké opravdovosti a poctivosti a tím hluboké stopy vryl do vývoje mladších generací našich, skut hlavně hrubými údery Rukopisových bojů.

rozbor jazyka RKZ, sestavený s úzkostlivou akurattessou a přesností až mathematickou, postačuje tu Gebauerovi již úplně k důkazu, že oba rukopisy nejsou pravé a že Hanka jest aspoň spolupůvodcem RKZ (staročeského textování). Dále předvedeny a oceněny paralely, napodobení, reminiscence a p., reprodukovány rozbor literárně historické (podle Vančury a Vlčka), kulturně historické (podle výtek Palackého, Feifalika, Knieschka v *Mitteil. des Vereines f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen 1886*, 137 sl.) a historické (podle Masaryka a Golla), opakovány palaeografické námítky Dobrovského, Palackého (starší), Pertzovy, Sicklovy, Wattenbachovy a J. Truhlářovy, kriticky oceněny výsledky zkoušky technologické a posléze rozebrána a vyvrácena zdánlivá svědectví, uváděná na prospěch RKZ.

Neznám druhého případu, aspoň v oboru naší vědy, kde by k rozřešení problému bylo sneseno tolik průkazného materiálu stejné všestrannosti, akribie, váhy a bezpečnosti, jako v této generální revisi Rukopisové diskusse. These: RKZ nejsou skladbami staročeskými, nýbrž padělky z doby okolo r. 1817 a to padělky, při nichž byl účasten Hanka jako staročeský textátor a skladatel aspoň některých lyrických písní — prokázány definitivně a s naprostou jistotou, jaká v oboru historickém jest jen možná.

Podobnou generální revisi Gebauer podnikl později také pro širší českou veřejnost v populárním *Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenohorském* (1888). Věcně spisek tento souhlasí s rozpravou v *Archivu*, pouze v čelo námitek postaven nový *důkaz proužkový*, i nejširším vrstvám přístupný (rozvedený v *Athenaeu* 1888, č. 6. a str. 238 sl.), jímž dokázáno, že písař RK psal na proužky již oříznuté řádky kusé a smyslem nesouvislé s tím úmyslem, aby se ve čtenáři budilo domnění, že listy (první a druhý) byly popsány původně (před oříznutím) celé, a že to, co řádkům nyní kusým a nesouvislým chybí, nalézalo se na částech odříznutých; písař tento byl tudíž padělatel, a poněvadž od něho psán celý RK, jest celý RK padělán.

Obšírnými rozpravami Gebauerovými byla diskusse o pravost RKZ dovršena a v podstatě rozhodnuta. Co potom psáno proti Rukopisům i na obranu jejich, jsou již pouhé dozvuky boje. Odpůrci přinášeli nová svědectví falsifikace (Masarykův *Nový důkaz proužkový*, jímž doplněn starší proužkový důkaz v tom směru, že linkováno teprve na proužcích, v *Athen. V*, 1888, 255 sl.; důkaz Pekařův v *Athen. VIII*, 126 a v *List. filol. XXIII*, 259, že „Hrubá“ nebo „Velká“ Skála RK do války 30leté se nevyskytá), nebo polemisovali s obhájci a jejich obranami. Nejvýznamnější byla Gebauerova odpověď na opožděný spis J. Jirečkův, *O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských* (1888, v *Rozpr. Uč. Spol.*), v nějž obhájci skládali veliké naděje. Jazykové odchylky RK vykládal Jireček jako zvlášť-

nosti moravského dialektu a tudíž prý svědčící spíše pro pravost jeho. Gebauer ve svém rozboru spisu Jirečkova (Athenaeum VI, 10 sl. Moravismy RK prý důkazem jeho pravosti) připouštěl, že moravismy v RK jsou, ale svědectvím pravosti jeho byly by jen tehdy, kdyby Jireček byl vyvrátil všechny jazykové námítky proti RK přednesené anebo aspoň hlavní a rozhodné, a dále kdyby bylo dokázáno, že moravismy ony nemohou pocházeti od padělatele novočeského. Ale to se nestalo; ani Jirečkovi nepodařilo se zvrátiti kteroukoli námítku jazykovou a rovněž moravismy dobře mohou pocházeti od Hanky, tím spíše, že RK jest rozhodně *i po staromoravsku nesprávný*. Se stejným výsledkem skončila také polemika Gebauerova o proužkový důkaz, vedená s J. B. Maškem (v ČČM. 1889 a 1893 a v Athenaeu VII.), i nové, naivně dilettantské obrany Frant. Bačkovského, O. V. Seykorova a j.

Ale všecku naivnost těchto obran lze snáze pochopiti, než tendenci a obsah Zprávy kommissí musejní v příčině RK a RZ, vyšlé z usnesení výboru 19. list. 1888, jež motivováno bylo dopisem Gebauerovým, žádajícím za německý překlad zprávy Bělohoubkovy a Šafaříkovy, za prozkoumání podobné RZ a za zřízení komise pro palaeografickou zkoušku RK. Zpráva tato, čtená v sezení výboru 17. ledna 1889 (viz Osvětu 1889, 316 sl.) a podepsaná Tomkem, trvá ještě 1889 na úplné pravosti nejen RK, ale i RZ, výslovně odsouzeného samými obhájci (Emlerem, Pičem, Šafaříkem atd.). Věří svědectvím o jejich nalezení, ač tak křiklavě navzájem se liší! Samozřejmě koincidence s Hankou prohlašuje za libovolné výklady Gebauerovy (!) a staví proti nim neshody s Hankou, jeho chybné čtení a výklady RK a vysokou básnickou cenu RKZ, na niž prý nestačil ani Hanka ani nikdo v době kolem r. 1817! Námítky normální mluvnice Gebauerovy jsou prý takové, že by jimi bylo možno každý staročeský rukopis prokázati za falsum (!) a byly prý ostatně namnoze vyvráceny (!) a Gebauer se hrubě mylí, myslí-li a tvrdí opak atd. Horlivě ujímá se komise Hattaly, jež ovšem stálým slibováním a odkládáním obrany (měla na jisto vyjítí již 1886!) stal se nejkomičtějším z obránců: tvrdí-li se prý, že Hattala nedovedl obrániti RKZ, je to předčasné, Hattala prý posud nedomluvil. V tom komise aspoň jednou vskutku měla pravdu i na dalších sedmnáct let! Ba komise posléze neuznala ani potřeby Gebauerem, ba i Kalouskem žádané zkoušky palaeografické RK, protože prý není podstatných námitek aspoň proti RK (!), a upustila také od dalších zkoušek chemických RZ, ježto prý Bělohoubek byl unaven a utýrán, Šafařík nemocen a jiných chemiků nepodařilo se zjednati!! Poznámek k těmto slovům netřeba. Mezi takovými názory, nepravdivě, až naivně konstruovanými pro nejšířší veřejnost, a prohlášením Gebauerovým byla ovšem veliká propast. Ale menšila se již v nejbližších letech včichledě. Redakční poznámka v ČČM. 1893 mluví již o RKZ jako o „spor-

ných památkách, ač od r. 1888 námitek nových nepřibylo. Máme-li na mysli, jak velkého sebezapření na straně obránců bylo třeba ke každému ústupku po událostech r. 1886 sl., a dále poměr časopisu Musejního k výboru, z něhož vyšlo hořejší prohlášení, pochopíme, co tímto příznáním ‚spornosti‘ RKZ již r. 1893 vlastně řečeno. Ale nehledíc ani k tomu, i ve vlastním smyslu ‚spornosti‘ tato znamenala již mnoho a svědčila evidentně, že jádro obránců o hodný kus se přiblížilo Gebauerovi, tvrdícímu tamtéž, že ‚s přáteli svými dokázal padělanost RKZ měrou svrchovatou, jak se to uznává u nás již skoro všeobecně‘ (ČČM. 1893). I nejvytrvalejší hajitel RKZ, Zákrejs, jenž posléze raději nevěřil ani lučbě, ani palaeografii, ani mluvnici, vůbec nikomu a ničemu, jen aby si uchoval víru také v EJ (!), musil s povzdechem vyznati, že nedůvěra v RKZ stále se šíří (Osvěta 1896).

Ale ještě jednu obtěžkací zkoušku a to, jak se zdálo, velmi nebezpečnou bylo přestáti argumentaci a normální mluvnici Gebauerově, a to se strany, odkud se toho nikdo nenadál.

Mezi nejhorlivější, až příkré odpůrce RKZ a jejich obránců náležel do března 1896 Dr. V. Flajšhans. Ještě v březnu 1896 napsal jubilejní charakteristiku desítiletých bojů pro Naši Dobu (vyšla, ovšem proti vůli spisovatelově, v Čase 1896, str. 744 sl. pod názvem *Po desíti letech*), vyznívajíc proti oběma Rukopisům: ‚Úsudek náš aspoň v této příčině je založen na bezpečné indukci (na uznaných falsech se strany jedné a památkách pravých se strany druhé) a je vlastně jen důsledkem soudu Šafaříkova. Šafařík pravil: ‚Oba rukopisy (RKZ) liší se od ostatní staročeské literatury jako den od noci‘; my pouze činíme z toho důsledek (studiiemi od oné doby vykonanými až příliš jistý): *tedy to nejsou památky staročeské*‘.

Tím větší sensaci způsobila tudíž zpráva, že spisovatel tohoto celkem sice elastického, ale přece jen zřejmě protirukopisového článku, *již před 13. dubnem 1896*, tudíž jen několik dní po svém nevěreckém článku, podal do Musejníka obranu RK. Vyšla pod názvem *Boj o rukopisy v ČČM. 1896* (str. 195—282). Flajšhans zamítá tu pouze RZ jako zřejmé falsum: ani za posledního sporu neodvážil se prý nikdo RZ hájiti, ano palaeografické dobrozdání Emlerovo pošinující RZ za polovici XIII. stol. je tolik, jako úplné jeho zavržení; neboť každý filolog vidí, že jazyk jeho do století XIII. se naprosto nehodí (jinde nazývá Flajšhans češtinu RZ paskvilem na češtinu X. století i na češtinu XII., XIII., XIV. a kteréhokoliv století!), chemická komise za 10 let se neodvážila jej zkoumati, palaeograficky byl vždy zavrhován, věcně jej rekonstruoval Masaryk. Výsledek tento rovná se úplnému zavržení, ač *obhájcové veřejně toho nedoznávají*. Tudíž i Flajšhans jest nucen přiznati, co jsme častěji konstatovali, že na rozhodujících místech bylo *tutláno!* Jinak jest tomu podle mínění Flajšhansova při RK. Ač ještě v březnovém článku

napsal: „Jako si nemůžeme představití Caesara s revolverem, Žižku ve fraku, Poděbrada na železnici — podobně je nám nyní nemožno vymyslet si do staré doby (X.—XVIII. stol.) oba ty rukopisy“ (tudíž i RK!), „postavil se“ — abych užil vlastních jeho slov — v tomto dubnovém článku „na stanovisko jeho pravosti“; jsa pak na tomto stanovišti, viděl, že „odchylky v RK musí se dáti vyložití“ a vzal si „právo, požadavky příliš přísné zmírniti ve svůj prospěch“. Zdá se mně, že myšlenkový chod této trochu kuriosní introdukce a celé další argumentace Flajšhansovy nelze vystižněji charakterisovati, než učinil Flajšhans sám, napsav téměř prorocky v upřímnějším článku březnovém: „Obratný advokát dovede vinníka, o němž dle celého stavu věci jsme přesvědčeni, že zločin spáchal, prokázati nevinným, není-li hmatavých důkazů — a to zvláště před porotou“.

Opravdu celý jeho „Boj o rukopisy“ není vlastně seriosní vědeckou obranou, kterou vdechla a prohrála silná, upřímná víra v Rukopisy, nýbrž skvělým, trochu theatrálním *plaidoyerem obratného advokáta*, jenž hlubokými (místy trochu ironickými?) poklonami státnímu zástupci, porotcům a publiku, obratnou dialektikou proti hlavním důkazům filologickým, opatrným zamlčováním jiných nepříznivých okolností nebo autoritativním prohlášením jich za odbyté, vyvrácené, a posléze imponující bilancí závěrečnou („úplně vyvráceny tři nejhlavnější výtky Gebauerovy, o autorství Hankově svědčící, z ostatních 15 koincidencí větší část úplně vyvrácena, v menšině pak shoda s Hankou vysvětlena a ze zbývajících jazykových námítek největší část vyvrácena, zbytek oslaben“) způsobiti chce dojem mezi porotci a publikem. V tom směru byl úspěch plaidoyeru Flajšhansova tak oslňující, že věřící v RK v první radosti z nové obrany až přehlíželi její strážlivé přiznání: „RK na dále zůstává památkou podezřelou, *spornou*“!

Hůře bylo, když státní zástupce — abych zůstal při pěkném přirovnání Flajšhansově — podrobil plaidoyer jeho odbornému rozboru v obšírné rozpravě O nové obraně padělaného RK (v Listech filol. 1896).

Skvělá bilance Flajšhansova rozbořem tímto zredukována téměř na nullu: „z hekatomby námítek jazykových nepadl ani jediný kus a leda sem tam nějaký chloupek“, z koincidencí oťeseny (ale jen na čas!) pouze vývody, že „Kytice“ složena podle Hankovy básně „Na sebe“ . . .

Tak nejen uznáním padělanosti RZ, ale také negativními výsledky poslední této obrany RK, o jejímž původci sám Gebauer pověděl, že „vědomostmi a odbornou přípravou nade všechny dosavadní obránce vyniká“, potvrzena znovu a tím evidentněji správnost a nevyvratnost argumentace Gebauerovy. Ostatně máme na to také klassické svědectví jiné, totiž Flajšhansovo „Písemnictví české“, vydané několik let po této diskusi.

Vše, co zde psáno (str. 37 sl.) o původu epických básní RK (stejná škola, ne-li stejný původce), o rázu a básnické úpravě, jimiž podobně jako řečí, slohem, slovníkem i pravopisem básně RK tolik se liší ode všech ostatních básní soudobých, o úplné osamocenosti RK ve XIV. stol., v němž nikde ani stopy jeho vlivu, dále o historickém obsahu některých básní, představujících nejmladší podobu dějů popisovaných a chovajících kulturně historické odpory proti jiným pramenům, o jazyku RK naprosto odchýlném od známého dosud jazyka staročeského, o zvláštní shodě RK s památkami novými, před r. 1817 vydanými, dále výroky, že nedůvěra v RK zachvacuje čím dále tím širší kruhy vzdělanstva, že zbývá ještě stále spousta námitek nevyvrácených, k nimž přibývají stále nové a nové, a posléze výrok, že RK zůstává tudíž památkou *spornou*, jsou sice nepřímým a neupřímým, nicméně zřejmým doznáním, že také v posledním filologickém boji o RK vítězem zůstal Gebauer.

Odvolávají-li se dosud někteří věřící na obranu Flajšhansovu jako vítěznou, jest to tudíž nesprávné a zároveň tuším nikoliv na prospěch vědecké kritičnosti jejího autora, kterou právě my nevěřící, neberouce seriously jeho obranu ani jeho víru v RK, stavíme v příznivější světlo.

Desátiletou diskusí prokázána tudíž definitivně a s takou evidencí, jaká při historickém problému jen možná, padělanost RKZ a jejich vznik v době kolem r. 1817; objeven staročeský textátor jejich ve V. Hankovi, zjištěna aspoň částečná účast Hankova při složení lyrických písní RK, jmenovitě při Kytici, ukázáno na řadu pramenů, z nichž pro RKZ čerpáno. Nerozhodnuto však zůstalo, byl-li Hanka skladatelem také ostatních lyrických písní RK a dále, kdo byl skladatelem epických básní RKZ, jichž ani Gebauer, ani nikdo jiný nepřičítal Hankovi.

Ačkoliv mezera tato pranic neznamenalá pro osud RKZ, jejichž falsifikace prokázána nade vši pochybnost, ač rozplynul se nimbus božské intuice a prorockého daru, faenomenálnosti co do básnické geniálnosti a učenosti zároveň, jímž tradice obklíčila básníka RKZ — tato mezera byla v rekonstrukci RKZ nejen poslední oporou a nadějí věřících, ovšem valně prořídilých, nýbrž byla zároveň nemilou, palčivou záhadou pro literárního historika, jenž v době kolem r. 1817 narážel na skladbu literárně historicky tak významnou a nedovedl ukázati na jejího původce, plně objasniti její vznik. Vysvětlení této záhady stalo se tudíž nutností nejen v zájmu Rukopisové otázky, ale také v zájmu literární historie.

Přišlo dříve nadání s několika stran.

Uváděje na důkaz pravosti RK a nemožnosti jeho vzniku v době kolem 1817 k písním RK četné parallelly z písní slovanských, vydaných po r. 1817, J. Jireček napsal (v *Echtheit* 65): „Wie soll es denkbar sein, dass Jemand damals den Volkston so getroffen hätte, um nicht nur gegen die durch 40 spätere Jahre

veröffentlichten slav. Lieder nicht zu verstoszen, sondern sogar im Voraus zu ihnen in Gedanken und Ausführung Parallelen zu schaffen!

Domnělou tuto záhadu překvapujícím způsobem objasnil nález Máchalův, oznámený v Listech filologických 1899 (Hankovy Ohlasy písní ruských). Nálezem tím objevena především předloha padělané písně Vyšehradské; jest to onlas písní ruských, první Hankův pokus o básnění v „duchu staročeském“. Téhož původu jsou také *všechny lyrické písně* RK: Růže, Jahody, Zbyhoň, Opuštěná, Skřivánek, Jelen, Kytice, Žežulice *jsou vesměs zřetelnými, místy až doslovnými, proti originálům slabšími, často zmatenými, mezerovitými ohlasy Hankovými písní ruských* ve sbírce Čulkova (vydané v l. 1770—74) a Moskevském Pěsenniku (vyd. r. 1810), jež Hanka před r. 1815 měl, pilně studoval a hojně a docela stejným způsobem napodobil ve svých ostatních, podepsaných písních (1815 a 1818). Tak znovu a evidentně potvrzen nejen důkaz o padělanosti RK, ale zároveň další argumentace Gebauerova a Masarykova, že Hanka byl spoluskladatelem lyrické části RK. Současně nález Máchalův potvrdil i jinou konkluzi filologického rozboru Gebauerova, že totiž Hanka měl také formální účastenství při epických básních RK: hojně rusismy RKZ (i pověstná bodrost!), řada slov a jazykových zvláštností, ve staré češtině jinak neobvyklých nebo nedoložených, ba i počátek „Beneše Heřmanova“ a RZ měly svůj pramen patrně v obou zpěvnících a odtud přejaty do RKZ.

Do tajemné padělatelské dílny Hankovy vržen tudíž nálezem Máchalovým paprsek velmi ostrý.

S jiné strany otevřel výhled do téže Hankovy dílny překvapující nález Ladislava Dolanského, vypsaný v článku Hanka fecit (v Listech fil. 1899, 460 sl.). Na straně čtvrté v RZ v třetím řádku zdola celá třetina řádku jest nedopsána (jediný případ v celém rukopise!) a mežera vyplněna podivným pletivem čar červených. Pletivo to Palackým (1840) pokládáno bylo za bezvýznamnou čmáraninu. Dolanský však rozpoznal v něm *kryptogram* (skrývačku), z něhož vyčetl určitá a zřejmá písmena: *V. Hanka fecit*. Ke Gebauerovu důkazu proužkovému přibyl tím Dolanského nový „důkaz pro každého“.

Bezděky vnucovala se otázka, kdo toto tajemné přiznání (prozrazující citlivější svědomí či více bojácnosti?) vepsal do RZ? Na Hanku, jenž až do smrti tak okázale RZ vydával za památku staročeskou, jenž Rukopisům děkoval za všeckou svou slávu a popularitu, nelze, tuším, hádati; i kdyby kryptogram byl jeho dílem, jistě by jej byl později zničil, jako zničil asi leckterou stopu, jež mohla vésti k objevení jeho mystifikace. Nutno tudíž opět předpokládati jiného původce, jenž byl s Hankou v důvěrných stycích, byl zasvěcen do jeho mystifikace, byl jí účasten a bezpochyby byl také původcem červených iniciálek RZ.

Kdo byl tento tajemný Neznámý a přece tak známý? Šťastná náhoda demaskovala jej téměř současně s objevem Dolanského.

Sestavuje životopis Josefa Lindy pro 'Ottův Slovník Naučný', sáhl jsem po letech opět k jeho 'Září nad pohanstvem'. Sotva jsem počal čísti, byl jsem svrchovatě překvapen hlubokou shodou 'Záře' s epickými skladbami RKZ, jež na prvý pohled byla docela jiného rázu než všechna pozdější napodobení jejich. Všecky rysy, jimiž neznámého spolupadělatele stigmatisovali Goll, Masaryk, Vlček, J. Truhlár a zvláště M. Murko (Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik, 1897), poznával jsem na tvůrci 'Záře', důvěrném příteli a spolubydlícím V. Hanky, 'objeviteli' padělané písně Vyšehradské, nadšeném vlastenci a horujícím romantikovi, napodobiteli Ossiana, Chateaubrianda, Mil-
tona, ruských písní... tak zřejmě, že mimoděk vluzovalo se podezření, že skladatel 'Záře' jest asi totožný s neznámým skladatelem epických skladeb RKZ, a to tím spíše, poněvadž Dobrovský, učitel Lindův, a po něm Šembera, jenž Lindu znal osobně, označovali jej za spolupadělatele RZ.

Podrobným rozbořem života, talentu, studií a literárních prací Josefa Lindy a srovnáváním jich, jmenovitě 'Záře nad pohanstvem', jež tiskem vyšla rok po 'nálezu' RK a dva měsíce před tajemným zasláním RZ, s epickými skladbami RKZ subjektivní podezření vyzrálo v *naprosté přesvědčení, že skladatelem epických básní RKZ nebyl nikdo jiný, než Josef Linda*. V kuriozních verších, nadepsaných Volmír (v Lindově Zvěstovateli 1823, str. 160), objevil se zároveň pendant ke kryptogramu RZ, prozrazující podobným tajemným způsobem mystifikaci RK.

Rozpravami, v nichž nálezy tyto vyloženy a obšírně zdůvodněny (Český Macpherson; Další svědectví o vynikající činnosti J. Lindy ve složení epických básní RKZ v List. filol. 1900 a 1901; stručněji a přehledněji v 'Literatuře české XIX. století', I.) a výše zmíněným článkem Máchalovým nejen znovu potvrzeny výsledky argumentace Gebauerovy, Gollový, Masarykovy atd., ale zároveň také vyplněna poslední mezera v rekonstrukci RKZ, vysvětlena domnělá záhada v literární historii naší kolem r. 1817. Vznik RKZ jest dnes tak evidentní a jasný, jako vznik kteréhokoliv jiného díla literárního, zpracovaného a podepsaného dvěma autory. Přiznají obhájci aspoň nyní toto definitivní zakončení Rukopisových sporů, když padla jediná a poslední jejich opora, možná po argumentaci Gebauerově a jeho přátel z r. 1886 sl.? Po tolika zkušenostech pochybují, ač bylo by to jistě přiznání mužné a vlastenecké. Ale na podstatě věci pranic se tím nezmění. *Otázka Rukopisová přestala býti otázkou, jest vědecky zodpověděna plně a definitivně nejen dvacetiletou diskussí, ale také celým vývojem naší filologie a historie posledních dvaceti let.*

Hodnocení staročeské literatury.

Několik časových poznámek.

Napsal Arne Novák.

Hodnocení písemnictví středověkého setkává se vždy v literárních dějinách se složitými a četnými obtížemi, není-li s methodického hlediska vůbec odmítáno jako vnášení cizorodých a nemístných stanovisek do vědy, která ráda vymezuje proti literární kritice svůj úkol jako pragmatický výklad příčinné souvislosti faktů literárních. Nepřiblížíme-li ani k nebezpečí, že takové hodnocení vždy a všude přináší s sebou též násilnou a vnější tendenčnost, která literární historii staví prostě do služeb určitého směru veřejného citění a smýšlení, pozorujeme, že hodnotná měřítka, jichž kritika úspěšně, soustavně a nutně užívá ode dávna při posuzování a oceňování děl literatury moderní, jeví se při studiu písemnictví středověkého naprosto pochybenými, nedostatečnými a anachronistickými a že nauková škoda z nich vzešlá daleko přesahuje methodické výhody plynoucí ze svůdného výkladu starých památek analogiemi s novými díly slovesnými. Naprosté rozdvojení cest a method klassické filologie a moderní literární historie způsobilo, že antických děl nikdo neposuzuje podle hodnotné stupnice obvyklé v literaturách současných, a že každý vědecky disciplinovaný pracovník okamžitě pozná krajní absurdnost, která by spočívala v tom, kdyby chtěl měřiti na př. básnický význam Vergiliův podle hodnotících kriterií vhodných při posuzování básnického umění Miltonova nebo Tassova, nebo odhadovati sílu a hloubku dramatické charakteristiky Euripidovy způsobem, jaký jeví se nejvýše případný při studiu Shakespeara a Calderona. Naproti tomu setkáváme se s podobnými methodickými nonsensy často při studiu středověké literatury: bývá klidně mluveno o originalitě Wolframově a o lidovosti Chaucerově, diskutuje se o národnostní hodnotě a tendenci u Walthera von der Vogelweide a romantické ironii Jeana de Meung — a netuší se, že se tu vyslovují značně nebezpečné anachronismy, založené na anticipaci moderních hledisek literárních do písemnictví, jemuž byly naprosto cizí.

Nejčastěji pak střetáme se s tímto problematickým a nesprávným hodnocením tehdy, když příliš ochotná snaha popularisační obecnosti laickému bezstarostně předkládá výsledky vědeckého odborného zkoumání, neohlížejíc se na to, že čtenářstvo naprosto nezná nejen zdůvodnění a výkladu faktů, nýbrž ani faktů samých, a těžíc z okolnosti, že hlučné, vábivě znějící heslo dovede oslepiti také ty, kdož vůbec nemají smyslu pro dobovou souvislost a historickou kausalitu.

Zvláště charakteristický příklad takového nesprávného a nebezpečného přenášení tendenčních kritérií a anachronistických hodnot do literární historie před forem úplně neinformovaným podal v poslední době svým stranickým posudkem J. V. Novákova ›Výboru z literatury české‹ (díl I. v Praze 1906) pan V. Flajšhans (v ›Národních Listech‹ ze dne 14. dubna t. r. v literární příloze), kde shrnuje právě tak stručně jako praegnantně vše, co při rozličných příležitostech (na př. v referátech o Nejedlého ›Dějínách předhusitského zpěvu v Čechách‹ a o Smetánkově edici Chelčického ›Postilly‹ v ›Osvětě‹ nebo v referátě o Smetánkově příručce staročeské literatury v ›Národních Listech‹) roztroušeně a nespojitě, ale vždy osobně a jízlivě nadhazoval. Řadu naprosto hypotetických a problematických tvrzení, namnoze založených na pouhém subjektivním zaujetí, uvádí tu pan V. Flajšhans v methodu a v systém, snaže se svým způsobem postavili proti dosavadnímu pojetí staročeského písemnictví pojetí svoje, přesunující váhu staročeské literatury na jiné vůdčí tendence, vykládající podstatu naší staré slovesnosti jinými základními ideami, než činily ony ›staré a chybné tradice, jaké po desetiletí dusily veškeren pokrok v oboru bádání staročeského‹. Tak pan V. Flajšhans po ojedinelých záchvatech a útocích podal v tomto drobném kritickém posudku takřka třet a zároveň soustavu svého polemického názoru o hodnotě staročeské literatury. Proto nám bude východiskem právě tato úvaha, o níž lze alespoň s uznáním říci ›though this be madness, yet there is method in it‹.

Pan V. Flajšhans vychází od významného a potěšitelného poznání, že v posledních letech se o staročeské literatuře pracuje horlivěji a vydatněji než jindy: pilnými nálezy značně a cenně rozšiřuje se staročeský materiál textový; vydávají se, namnoze s filologickou akribií důležité známé i nově nalezené památky; textovou kritikou i podrobnějším srovnáváním s cizojazyčnými předlohami nově a samostatně se řeší nejen otázka jejich provenience a chronologie, nýbrž i základní problém stáří literatury staročeské vůbec; pro některé obory našli se monografičtí pracovníci vyzbrojení dokonalou přípravou ve vědách pomocných úspěšně použitých k výkladu podrobnému; zvýšený zájem o dějiny české reformace obrací pozornost historických odborníků k české, málo potud prozkoumané literatuře předreformační; stupňované požadavky, mladšími historiky kladené na studium dějin vůbec, mají nevšední význam též pro historii literární: skutečně práce Havlíkovy, Kybalovy, Nejedlého a Smetánkovy znamenají rozhodný pokrok v poznání starého našeho písemnictví, jeho ideí, jeho forem, jeho představitelů.

S hlediska methodického představují tyto práce úspěšné pokračování na vědecké dráze, kterou všem nám svými vzornými studiemi vytkl muž, jenž dovedl rozdělití souměrně čas, vydobytý

na nepřizní poměrů, rovnoměrně mezi badání v oboru staročeské řeči a literatury. Principy práce na roli staročeského písemnictví jsou i nadále: přesné vyšetření jazykové povahy a příslušnosti památek, podrobné srovnání s cizojazyčnými předlohami, pečlivé zařazení do vývojového řetězce evropského písemnictví středověkého, detailní vyčerpání materiálu kulturně historického. Jen zřejmě zlá vůle může přezíratí tuto organickou souvislost metodickou, která se jeví i u oněch praeovníků v oboru staročeské literatury, kteří nebyli bezprostředními žáky školy Gebauerovy.

Leč pan V. Flajšhans se dívá na věc naprosto jinak: chce dokázati, že ona škola neměla smyslu než pro normální starou češtinu a že podle ní výlučně měřila a posuzovala literaturu, nadřazujíc jazykově korektní a bezvadné »památky« ostatním hodnotně vyšším dílům slovesnosti staročeské. Budiž dovoleno pisateli, jenž sám jest vším spíše než grammatickým monomanem, několik obšrnějších slov k obraně té proskribované a vysmívané »normální mluvnice staročeské«.

Oba podvrhy RKZ, z nichž svorně čerpaly všecky učebnice staročeské řeči, úplné dilettantství většiny pracovníků zaměstnávajících se staročeskými památkami slovesnými, libovůle při vydávání starých textů, stagnace v grammatickém studiu v Čechách vůbec — vše to vysvětluje přesnou rozhodnost, přísnou akribii, krajní striktnost při stanovení povahy a podstaty jazyka staročeského, jež bylo nutno přímo vykopati z rumu a rmutu falešných domněnek, nevědeckých hypotes, hrubých omylů. Toť iustus titulus úsilné snahy při formulaci t. ř. normální řeči staročeské.

Kdo vidí hlouběji do duševního a literárního dění středověkého, přizná však i s hlediska literárně historického značnou hodnotící schopnost tohoto hlediska jazykového. Ve všech literaturách středověkých pozorujeme stálou a soustavnou snahu po jednotě literární na základě jednoty jazykové: dvůr císařský, sídlo biskupské, universita bývají tu body krystalisačními. Díla, napsaná dokonalým a přesným jazykem normálním, představují mocnější kvantum vědomí jednoty literární a národní, mají širší a úplnější význam dobový, než dialekticky zabarvené, kdesi na periferii vzniklé plody, jejichž nahodilí, jazykově a literárně nedisciplinovaní autoři nesnažili se vůbec vyrovnati se střediskem snah kulturních a literárních. V Čechách tato snaha jednotící našla úrodnou půdu: centralismus státní, církevní, školský, soustřeďující veškeré žití národní v Praze, přímo vedl k takovému jednocení, jazyk v Praze obvyklý, ale v celých Čechách srozumitelný, jazyk dvora, panstva, rytířského mravu, kněžstva, měšťanstva vtiskoval literárním plodům pečeť jednoty — takže díla psaná onou vzornou normální češtinou jsou spolu díla silného vědomí jednotné životní i literární kultury: východočeský rytíř, jenž napsal kroniku Dalimilovu, podřizoval se jazykově této jednotě tak, jako jihočeský zeman Tomáš ze Štítého.

Leč bez tohoto speciálního důvodu, vzatého ze staročeského písemnictví, dlužno připomenouti, že správnost jazyková jest pro literární historii vůbec cenným a významným kriteriem hodnotícím. Literatura sama sebou předpokládá jistý stupeň obratnosti ovládati jazyk, jehož užívá; jest jistě spíše souhrnem děl, která skutečně dovedla dáti případnou, správnou formu původním nebo přijatým ideím, než snůškou všech nahodilých pokusů vyjádřiti slovně bez obratnosti, bez bezpečnosti, bez správnosti myšlenky, třeba velmi originální a zajímavé. Čím autor bezpečněji, jistěji, jasněji a lehčeji ovládá řeč, tím na stupnici hodnotné stojí výše: nikdo dojista nebude klásti na roveň českého skladatele Alexandreidy s překladatelem českého Tristrama; tam mistr slova, umělec výrazu, bohatě a rozmanitě vážící z hlubokého zdroje národní řeči — tuto ubohý pisálek, zápasící s mluvnicí a se syntaxí, bezradný překladatel, otrocky držící se předlohy i co do stavby vět, nemotorný lepíč veršů.

A tu jsme u základního problému hodnot t. zv. »památek«. Tato díla, látkově přejatá z cizích literatur ať náboženských, ať profánních, vysoko vynikají formálně; autoři jejich jsou předem dobří a zruční stilisté, přesně a vkusně pracující vlastním nástrojem literárním — jazykem, nalézající při typicky středověké mezinárodní výměně látek a myšlenek originalitu v nejvlastnějším projevu duše národní, v řeči. Jen s tohoto hlediska lze oceniti význam a zásluhu Tomáše ze Štítného, jenž po stránce myšlenkové jeví se moderním historikům pouhým »eklektikem bez pracovitosti a bez jednotnosti«: pro složité logické pochody, syllogismy a dedukce filosofie scholastické, pro násilné a zvrácené parallelismy mezi světem vnějším a vnitřním, pro neorganickou směsici jednostranného dogmatisování i mravovědného kazatelství Tomáš ze Štítného nalezl srozumitelné a bezvadné, grammaticky správné a logicky průhledné periody, které češtinu neznásilňují a jež čistě mluvnicky studovány napovídají, kterou cestou dlužno stopovati myšlenkovou práci Štítného, jež roubuje naprosto cizí ideje na duchovní kmen český. Ale tato vysoká jazyková a stilistická hodnota t. zv. »staročeských památek« p. V. Flajšhansovi uchází: jen tím lze si vysvětliti, že ve svém posudku staročeské anthologie J. V. Novákovy tolik se raduje nad ukázkou chatrného a neobratného překladu proslulé latinské sbírky anekdot »Gesta Romanorum« a naopak navrhuje vypustiti ukázkou ze »Života otcův,« kde český překladatel jazykově dosti zdařile a stilisticky dosti plynne dovedl vystihnouti zdlouhavý novellistický proud těchto sensačně asketických románových příběhů.

Vůbec úsudek pana V. Flajšhansa o hodnotě staročeského písemnictví mnohem větší měrou přihlíží k látkové povaze díla, než k jeho literární formě, ač jindy se týž autor jeví úzkostlivým fetišistou vnější formy literárních památek, v oddané prosynesi nedopouštíje, aby se opravilo grammatické přepsání písáfovo

neb omyl sazečský. Toto výlučné přeceňování látky a námětu na úkor umělecké a stilové formy, jež i v moderních literaturách vede k nejhrubším předsudkům a nedopatřením kritickým, jeví se u pana V. Flajšhanse především v jeho absurdním, odmítavém stanovisku ku překladové literatuře staročeské a vůbec k anachronistickému názoru o literární originalitě středověké. Staročeské legendy, Alexandreis, Tkadleček, Million, většina děl Tomáše ze Štítného atd. jsou pouhé překlady a kromě skrovných, podružných detailů, nevykazují rysů patřících českému autoru — ale právě tak díla Hartmanna von der Aue, Wolframa von Eschenbach, Gottfrieda von Straszburg jsou pouhé převody z francouzštiny nebo z provençalštiny, a přece nikdo nepozastavuje se nad jejich nepůvodností. Proč to? Z té jednoduché příčiny, že ve vědě již dávno samozřejmý jest názor o literární práci středověké, která nechtěla a nesnažila se tvořiti a vymýšleti nové náměty, nýbrž viděla svou ctižádost v tom, aby dané látky zpracovala, stilisovala, přiblížila a zpřítomnila svému čtenáři. Literární historik zkoumá, pokud se to podařilo tomu onomu básniku, a podle této schopnosti stilisační pak případně hodnotí. Nelze přece neviděti, kolik skutečně, poctivé, podrobné a vědomé práce básnické obsahuje česká Alexandreis vůči latinské své předloze: tu jest české rytířské pojetí proti učeně školskému Gualtherovu; tu jest bystrá životní moudrost opřená o gnomickou povahu národní proti vážným a příliš knižným maximám francouzského autora; tu jest pečlivá snaha popularisační proti chlubné komentářové přeplněnosti originálu; tu jest konečně vřelé, trochu stavovsky zkalené, ale velice poctivé národní smýšlení proti chladnému kosmopolitismu skladby latinské. Kdo hledá hodnoty touto cestou, jistě nebude Dalimilovu kroniku stavěti v příkrý a tendenční kontrast proti Alexandreidě: češství Dalimilovo spočívá naprosto jinde než v tom, že zřymoval české dějiny a že brojil proti říšským Němcům. Skladatel Dalimila a české Alexandreidy stojí si velmi blízko právě svým češstvím a svým stilovým poměrem k látce, při čemž nelze též přehlédnouti, že ani Dalimil, formálně závislý na německých rýmovaných kronikách, není stilově ven a ven původní. Tedy ne studium látkové originality, nýbrž studium *stilu* staročeského písemnictví rozřeší nám otázku hodnoty jeho — a tolik lze říci i dnes: až dojde k vědeckému zpracování staročeské stilistiky, znovu se pozná, že t. zv. památky jsou přece hodnotou díly zvláště vynikajícími.

K dalším zmatkům a omylům zavádí pana V. Flajšhanse jeho nedostatečně rozeznávání látky a formy poetické v otázce »tradice lidové, té jediné nositelky a vrchní rozhodčí živého jazyka i našich látek literárních« (sic). Přesné a jasné uvědomění si rozdílů mezi literaturou lidovou a uměle učenou patří teprve XIX. věku a především romantice: teprve tu se rozhoduje a zároveň vycituje, které látky a které formy náležejí poesii lidové.

Středověk, zejména středověk český, nic podobného nezná a netuší. Zaznamenávání literatury jest výlučně v rukách vzdělanců, kteří opovrhují vším, co přechází přes rty prostého lidu, a proto toho nezaznamenávají: čistých prstonárodních písní ze staročeského období nemáme vůbec. Lid ve středověku vytváří látky, — velké germánské cykly epické sem náležejí, — ale umělí, vzdělání a učení pěvci látky ty zpracovávají, stilisují, přizpůsobují svému životnímu názoru; tak vznikají Nibelungy, s hlediska svého námětu skladba národní, ale s hlediska uměleckého provedení skladba čistě umělá. Anebo postup je opačný: látky umělé, vzaté z hellenistických románů, z anekdot římských klasiků, klesají v nižší sféru společenskou, dostávají se do rukou pololidových potulných pěvcův a vyprávěčů, vnikají do pohádek a náležejí písemnictví lidovému. Nejcharakterističtější ilustruje toto stálé, nepřetržité smývání hranic mezi středověkou literaturou umělou a lidovou básnictví vagantské: hned látka jest vzata z venkovského popěvku, hned jest ohlasem čtení římských básníků; hned forma jest ozvukem některé erotické skladbičky latinské, hned vypůjčena jest z písně venkovského lidu; jazyk chvílemi jest nejkorrektnější knižní latina, chvílemi národní řeč přeplněná trivialismy. Možno při této nepřetržitě recipované prvku, forem i látek lidových i umělých klásti staročeské písemnictví učené a naší starou tradici lidovou disjunktivně proti sobě? Činí-li se to, dochází se nanejvýše k takovým absurdnostem, jaké ukazuje úvaha paně V. Flajšhansova, kde svorně vedle sebe tuto lidovou tradici zastupují obě vskutku přímo ze skutečnosti vytrysklé a prstonárodně strížené historické písně o panu Zajici a o Štemberkovi a překlad anekdot pro potřebu kazatelů, Gesta Romanorum, která v době staročeské s t. zv. literaturou lidovou nejsou v pražadném vztahu, kdežto na př. Kniha Rožmberská, v níž shrnuta jest velmi starobylá tradice lidového zvykového práva, odkazuje se s jakousi nelibostí mezi památky literatury umělé a učené.

Ani jedině z hodnotících měřítek, jimiž pan V. Flajšhans chce reformně zvrátiti dosavadní názor na cenu a povahu staročeského písemnictví, neobstojí tedy při podrobnějším rozboru. Naprosto se vyhýbaje rozhodující stránce formální a stilové, podceňuje význam hodnocení jazykového, otvírá bránu krajně laickému rozsuzování literatury podle hmotného a povrchního stanoviska látkového a pomáhá si při své nedostatečné argumentaci hluchými a prázdnyými hesly lidovosti, originality, jež v krajní té formulaci jsou naprosto nepřípustná při diskusi o předměte tak složitém, jakým jest písemnictví středověké. Tím méně důrazu a přesvědčivosti dodávají klamným a mělkým vývodům paně V. Flajšhansovým četné osobní nájezdy a výpady, které mají pouze význam pro ocenění hodnoty, taktnosti a noblessy jen jemu vlastní.

O změněném pořádku kapitol ve Štítného „Řečech besedních“.

Podává Karel I. Černý.

Budyšínský rukopis »Řečí besedních« skýtá dosud mnoho obtíží a záhad, i po stránce literárněhistorické i co se týče kritiky textové. Netranskribovaný otisk Hattalův z roku 1897 nepokusil se ani v nejmenším o jejich řešení, přestáváje na nezávažných (často i chybných) »opravách« běžného textu, jak na tomto místě (1899, zejména str. 215—218) předčasně zemřelým dr. V. Lacinou na základě mého opisu bylo ukázáno. Důkladná studie Lacinova (»Budišínský rukopis Štítného Řečí besedních«, L. fil. 1899, 212—233, 347—356, 437—448) v oddíle, kde srovnává obsah recense Budyšínské a Pařížské, naráží na stránce 351 na obtíže a autor dobře tuší, že po kapitole 44. pořad kapitol v Bud. je vadný, že mezi kap. 44. a 45. je »dostí násilný skok a podobenství o rozsevači roztrženo«, ale dodává: »Vysvětlení tomu zatím nevím.«

Podobně Fr. Stejskal ve své nezdarilé novočeské parafraze veledila Štítného, která se mi teprve nedávno dostala do rukou¹⁾, konstatuje v pozn. na str. 189 přerušení (uprostřed kapitoly) výkladu o rozsevači, ale nedbá toho a tak otiskuje text úplně nesmyslný v téměř pořadu jako J. I. Hanuš ve své zastaralé knize z r. 1852 a Martin Hattala r. 1897.

Mně podařilo se uvést i pravý pořádek text Štítného a to nejen na místě zmíněném, nýbrž i *uvnitř* celé složky rukopisu, z něhož pisař rukopisu Budyšínského přepisoval, při čemž mohl zároveň konstatovati svou prioritu, i pokud se týče tušeného přerušení v kap. 46.

R. 1885 o prázdninách byl jsem vyslán do Budyšína, kdež za přátelské ochrany zesnulého buditele Lužičanův kanovníka Michaľa Hórniku opisoval jsem v jeho domě tento rukopis knihovny Gersdorfské, známý do té doby jen z nedokonalého přepisu Dundrova v Museu král. českého. R. 1886 pořídil jsem transkribované vydání s kritickým aparátem a zejména s parallelami z recense Pařížské, které řízením osudu stalo se majetkem »Comenia, evanj. matice Komenského« a nebude patrně nikdy otištěno. V tomto pokusu o kritické vydání z roku 1886 jest pak již myšlenkový postup textu Štítného uspořádán tak, jak bude v této stati

¹⁾ Řečí besední Tomáše ze Štítného. Z rukopisu Bud. k vydání upravil Fr. Stejskal, kooperator na Kr. Vinohradech. V Brně, 1901. Tiskem a nákladem knihtiskárny benediktinův rajhradských. »Duchovní knihovna« roč. XXI. čís. 2.

po prvé vyloženo. (Cituji stránky rukopisné a z nutnosti i stránky a řádky otisku Hattalova¹⁾).

*

Změnění textu začíná se v nynější kap. 44. (rkp. str. 135, Hatt. 67, 2) a táhne se až do kap. 49. (rkp. str. 148, Hattala 73, 8). Předloha, z níž písař rkpů Budyšínského opisoval, byl rukopis buď dosud nevázaný, tak že složky jeho mohly býti snadno přeházeny, anebo spíše byl to rukopis vázaný, jehož vytrhané a přeházené listy nebo dvoulisty byly asi potom nepozorně složeny a pak (ještě v XV. stol.) nově svázány. V původní předloze byla místa, o něž nám jde (textové »švy«, na prvních a posledních řádcích dvoulistů, při přepisování dostala se pak arci do prostředka stránek rkpů Budyšínského, tak že nyní jest nesnadno je vypátrati.

Uvádím z nich toto (|| značí vypátrané přerušení textové):

a) V kapitole 44. (rkp. str. 135, Hattala 67, 2 sl.) čteme: »Ptoz kdyz [bůh] *czie*²⁾ *swobodne wuolý*, || *geffto wffagy sobie* wrazy wpokoru gimz pokornych nadziege powzdwihuge przezefyl nas pad muze tak welikeho Ale ze sie *g̃t* pokaním opravil to *g̃t* nas powzdwiho« atd.

b) V kap. 46. (rkp. str. 139, Hatt. 68, 36 sl.) je psáno: »A radięffe [David] *ýgínym* a rzka Budelit sbozie wam przybywati *neprzikladay* || *kwoly bozie* Ageffto die A czakay (pозdější rukou nadepsáno nad czakay chybné -ie-) *kefftaani* napomína, totiž wtom stoy bez rozpaczý až sie y doczekafs koruny *geffto g̃t* odpoczatku slybena, ale teprw bude sftalofi dana« atd.

c) V kapitole 47. (rkp. str. 141, Hatt. 69, 31 sl.) čteme: »protož kdyz *geft* padl Dawid nebud *fwym ftaním* bezpeczen yzadny Aze *geft* take wftal, protoz ktoz padne nerozpakug sie *ay kterak pifmo tymz* || *hrdee da padnutí* *geffto geft gý*³⁾ dal mocz kezlemu sie obratiti neb kdobremu nepomaha *gý*⁴⁾ zwlastnym darem Nesprawnie *g̃t* nevczinil Nebyl *g̃t* tiem dlužen« a t. d.

d) V kap. 49. (rkp. str. 148, Hattala 73, 8 sl.): »Protoz die pifmo Przypraw *fwu duffy kupokuffeny* *Geffto* pak die Przypoy sie k bohu Vczy aby milofi k bohu yako welnul a przygednal *wuolý swu* || / *dayte ktomu frdce* sbozy poddal Acz wflyfy flowo bozie acz wnyem poczne ywzchoditi Przide niektera ofbozie⁵⁾ pilnofi a zahyne wnyem wzytek flowa bozieho«⁶⁾ atd.

¹⁾ Besední řeči T. ze Štítného. Podle rkpů Bud. vydal M. Hattala. Nákl. České akad. 1897 (Památky řeči a lit. české. Číslo 1.).

²⁾ Tečky nad *i* v rukopise nebývají, čárky ano.

³⁾ Hattala doplňuje: *gy(m)*; nesprávně.

⁴⁾ Hatt. mění: *dobremu. nepomahag(e) zwlastnym darem, Nesprawnie g̃t nevczinil. Ale viz o tom níže str. 261, pozn. 1.*

⁵⁾ Hatt.: o sbozie.

⁶⁾ Hattala: *bozieho* (psává vůbec *z̃* místo *z̃* a *z̃*).

Všecka tato nesouvislá a smyslu nedávající čtení vydavatelů z roku 1897 v kontextu nevadila a i přeházený text kapitol 44.—49. mu dával všude dobrý smysl!

Jaký jest tedy pravý pořádek vět a kapitol? Pomůckou pro začátek je tu citát ze žaltáře uvedený částečně sub *b* v kap. 46. (Bude-liš zbožie vám přibývati, nepřikládaj —) a částečně sub *d* v kap. 49. (-dajte k tomu srdce)! Ve Vulgátě zní toto místo ze žalmu 61, 11: *Divitae si affluent, nolite cor apponere*; ŽWitt. (ed. Gebauer): fbozie acz ty przide, nerodte firdczie przilozyti — v ŽPoděbr. (ed. Patera): bohatftwye acz ty prziplowuge, nerodte frdcze przylozyty, — v ŽKlem. (ed. Patera): fbozie, acz fie prfišparzie (var.: acz przifporzowati fie bude), nerodte frdcie prfiłoziti. Zajímavé jest, že také v kapitole 70. (rkp. str. 220, Hatt. 106, 42) citát tento u Štítného se vyskytuje, ale zase jinak přeložen: »Poydelit fbozie jako plowa, nerodte frdce przylozyti.«

Stejskal (str. 179) opravuje a doplňuje porušené místo *b* chybně: Bude-liš zboží vám přibývati, nepřikládejte *k vůli zboží*(!!). A ježto dříve »a sčeekej« (*srdce k němu*) ke stání napomíná . . . !! A porušení sub *d* upravuje (str. 189) takto: . . . učí, aby milostí k Bohu jako velnul a přijednal vůli svou. (*Nepřikládejte srdce k tomu zboží; (kdo však)* poddal, ač uslyší slovo Boží, ač v něm počne i vzhoditi, přijde některá o zboží pilnost a zahyne . . . atd.

Jak tu třeba porušení napravit a kusý citát tento s místem v kap. 49. spojit, vyloženo níže v odstavci *D*.

Tím, že přerušení *b* je právě uprostřed citátu, bylo poměrně lehce možno naléztí dokončení jeho v kap. 49. Mnohem nesnadnější bylo to v případech *a*) i *c*) a pak při opětném navrácení k přervanému kontextu v *b* (k woly bozie).

Bylo by nejlépe všechny tyto kapitoly znovu otisknouti, ale stačí snad k názornosti, uvedu-li řádný postup, jakého jsem se dopídl rozbořením obsahu a přihlížeje i k textu Pařížskému (v opise paní Jarníkové), pokud v něm arci lze naléztí místa aspoň podobná.

Nejprve třeba si změnití v Hattalově otisku *nápis* y kapitol. Nápis kapitoly 44. zůstane, ale místo 45. třeba položiti do záhlaví 48., místo 46. číslici 49., 47. zůstane nezměněna, 48. bude nyní 45. a 49. označí se nyní číslem 44.

[Tyto čtyři kapitoly obsahují arci text dvojí, vždy kus té a kus oné kapitoly, které dlužno spojití. Tak stará kap. 44. ve vydání Hattalově skládá se ze 32 (tištěných) řádků vlastních, kdežto 8 koncových (od slov »ješto úfaji«) je koncem kap. nyníjší 47. Ve staré kap. 46. je prvních 16 řádků počátkem nyníjší kap. 49., ostatních 6 řádků (od slov »k vůli bozie«) je koncem nyníjší kapitoly 46. Ve staré kapitole 47. prvních 31 řádků (až k slovu »týmž« inclus.) je počátkem 47. kap. nyníjší; ale od slov »hrdé dá padnutí« (Hattala str. 69, ř. 31) až do konce je pokračováním a koncem nyníjší kap. 44. Stará kapitola 49. podává 38

řádků nynější kap. 46. (až ke slovům »přijednal vuoli svú«), kdežto další část (od slov »— dajte k tomu srdce«) je z nynější kap. 49.]

Další postup je pak tento:

Konec kap. 44. (Hattala str. 67, ř. 2) dlužno spojit s prostředkem dosavadní kap. 47. (Hatt. 69, ř. 31) a čísti nastavený text takto:

A) . . . Protož když [bůh] čie svobodné vuoli || hrdé dá padnúti, ješto jest jí dal moc ke zlému se obrátiti neb k dobrému, nepomoha¹⁾ jí zvláštním darem, nesprávně jest neučinil; nebyl jest tiem dlužen. Jakož neučiní . . . atd. až do konce kap. 47. Pak následuje celá bývalá kap. 48. (nynější 45.) a první polovice bývalé kap. 49. (nyní 46.) až ke slovům: . . . přijednal vuoli svú (Hatt. str. 73, ř. 7), srv. výše místo sub d.

Odtud třeba se vrátiti do bývalé kapitoly 46. čili nynější 49. (Hatt. str. 68, ř. 36) a začítí slovy: *k vůli božie*. Kontext na »švu« mezi d a b bude pak tento:

B) . . . Protož die písmo: »Připrav svú duši ku pokušení!« Ješto pak die: »Připoj se k bohu«, učí, aby milostí k bohu jako velnul a přijednal vuoli svú || k vůli božie²⁾. A ješto die: »A sčakaj«, ke sstání napomíná, totiž v tom (s)stój bez rozpačí atd. atd. až do konce bývalé kap. 46.

Pak následuje začátek bývalé i nynější kapitoly 47. až ke slovům »švu« c: *Aj, kterak písmo týmž* (Hatt. str. 69, ř. 31), načež se zase přejde zpět do kapitoly 44. (Hatt. str. 67, ř. 2) čili ke »švu« a. Kontext zní pak takto:

C) . . . Protož, když jest padl David, nebuď svým (s)stáním bezpečen ižádny; a že jest také vstal, protož, ktož padne, nerozpakuj se! *Aj kterak písmo týmž || (ty)*, ješto úfají sobě³⁾, vrazí v pokoru, jímž pokorných náděje povzdvihuje: přežesil nás pád muže tak velikého [t. j. Davida], ale že se jest pokáním opravil, to jest nás povzdvihlo! Proto i svatý Augustin atd. až do konce kap. 44.

Pak přijde celá kap. 45. (nynější 48.) a začátek 46. (nynější 49.) až k citátu z žalmu (Hatt. str. 68, ř. 36) čili ke »švu« b, — pak se skočí do bývalé kap. 49. (Hatt. str. 73, ř. 8, — *dajte k tomu*), čímž tato spletilá procházka jest ukončena. Kontext mezi »švem« b a d je pak tento:

¹⁾ Za rkpné *nepomaha* (srv. níže *špomaha* Hattala str. 69, ř. 36, místo *špomoha*); paralelní místo v ruk. Pař. 51^a zní: . . . k dobremu, a nepomoz (= *a nepomóž*) gi zvláštním darem šve milostí, my tomu dieme . . . Podobná chyba je v kap. 67. (Hatt. str. 101, ř. 35): *przemaha* místo *partic. přemoha*.

²⁾ Podobný výraz je v kap. 54. (Hatt. str. 79, ř. 25): . . . aby poznaje člověk vůli boží, *k jeho vůli svú vůli přidal*.

³⁾ *Týmž* je zde korrelativní s *jímž*; »ty, ješto úfají sobě« t. j. pyšné. Smysl: *Aj kterak písmo pyšné uvrhne v pokoru tím, čím na druhé straně náděje pokorných povzdvihuje*. V Pařížském 57^a stejného místa není.

D) ... A radieše i jiným a řka: »Bude-liť sbožie vám přibývati, nepřikláá||dajte¹⁾ k tomu *srdce!*« A < ještě jest své *srdce* >²⁾ sboží poddal, ač uslyší slovo božie, ač v něm počne i vzhoditi, přide některá o sbožie pilnost a zahyne v něm užitek slova božieho! Učiní něco proti pravdě atd. až do konce rkp.

Nápravou textovou v těchto přesmyknutých částech kapitol a kapitolách celých dostává se nám zcela jiného obrazu argumentace Štítného v této části »Řečí besedních« a již z té příčiny, trvám, práce tato nebyla marná.

O větách bezpodmětých.

Napsal B. Vyskočil.

Literatura psychologická shrnuta dosti obsírně v článku F. X. Procházky »O bezpodmětých větách« L. fil. XXII, 190 sl. — K tomu srv.: W. Wundt, Die Völkerpsychologie I. Die Sprache, 2. Teil 218—221. Týž, Logik² I, 176 sl. — F. Krejčí, Psychologie na základě čistě empirickém (Předn. konané v let. sem. 1903). Nejlepší dosud monografie: Ch. Sigwart, Die Impersonalien, 1886.

Z prací grammatických poskytlí obsáhlý, více méně zpracovaný materiál zejména: F. Miklosich, Die Verba impersonalia im Slavischen (Denkschr. d. Wiener Ak. d. Wiss., Phil.-hist. Kl. XIV, 199 sl.). — V. Jagić, Beiträge zur slavischen Syntax (ibid. XLVI, 13 sl.). — Brugmann-Delbrück, Grundriss d. vergl. Gram. d. indogerm. Sprachen. V. Syntax, III. Teil, 23—37. — J. Grimm, Deutsche Grammatik IV, (neuer vermehrter Abdruck besorgt durch

¹⁾ Rkp. str. 189 (Hatt. str. 68, ř. 36) má *neprzikladay*, ale v pokračování na str. 148 (Hatt. str. 73, ř. 8) opakuje se opět *-day-*: — *dayte* ktomu *frdce*. Patrně bylo psáno v předloze na posl. řádce: *neprzikla-* a dole písař udělal si znaménko *-day-*, začátek slova na pergamenové (?) složce následující. Podobně tam, kde se končí slovem */li-* část pergamenová rkp. Bud. čili na str. 78 (= 39^b), písař papírové části druhé dole na konci 4. složky literami *-boval iij^a* si označil, že 5. složka čili str. 79 začíná se slovem (li)*boval*. Hattala toho ani nepřipomíná.

²⁾ Slova *ješto jest své srdce* nutno zde doplniti podle textu Pařížského 57^b, který bez onoho citátu z žaltáře píše na tomto místě: Ale iakoz to fiemie, *gto* wtrnie vpadne, vzitka neprzinefe, nebo trnie, kdz fie rozmoz, vduly ge: takez kdz bohatec vflyffie (*e* černě pře-trženo) flowo bozie, *gto gt swe srdce* sbozi poddal, acz wniem poczne y vzhoditi flowo bozie, a przigde niektera o sbozi pilnost, nebo vezini nietco proti prawdie, aby ... atd. Vypuštění slov vyznačených snadno lze vysvětliti blízkým sousedstvím obou výrazů *srdce* a pak snahou písáfovou, aby se na tomto místě (na »švu«) dodělal aspoň nějakého smyslu.

G. Roethe u. E. Schröder) 262 sl. — Týž, Deutsches Wörterbuch »Es.«¹⁾. — A. Potebňa, Изъ записокъ по русской грамматикѣ III, (Izdanije M. B. Potebni) 403—484. — J. Gebauer, Skladba (přednášky konané r. 1897—8). — H. Pedersen, Neues und Nachträgliches (Kuhns Zft. 1905, 134 sl.¹⁾. — J. Hošek, Nářečí českomoravské I (Rozpr. Č. Akad. VIII. roč., III. tč., č. 1)¹⁾.

Názvu, jenž jest záhlavím této práce, poprvé užil K. W. Heyse jako grammatického termínu k označení syntaktických výrazů j. *pluit, διαγράφει*, *curritur*, *puđet me*, jež zvány byly řeckými grammatiky *αι άπρόσωποι έμφάσεις*, latinskými pak impersonalia. Termín Heysův, jemuž Miklosich a dnešní filologie dali přednost před běžným termínem grammatiků latinských, vystihuje dostatečně tyto jazykové zjevny, zajímavé jak po stránce grammatické, tak po stránce psychologické, a zároveň dokumentuje tvrzení, poprvé Heysem vyslovené, že existují větné celky podmětu nemající — výjimky od běžné definice věty a soudu. Grammatikové od 1. stol. po Kr. naráželi na tyto výjimky a podávali rozmanité, více méně plausibilní výklady rozličných typů bezpodmětých vět, ve kterých spatřovali výchylku z pravidla; avšak teprve určitý výrok žáka Humboldtova, že jazyk má výrazy bezpodměté pro zjevny, jež svou povahou nepatří žádnému subjektu, způsobuje, že otázka, jsou-li věty bezpodměté čili nic, přestává býti aktuální, názor jeho se již jen precisuje a moderní filosofii připadá řešení nového problému, jak vyložiti vznik vět bezpodmětých, trváme-li na požadavku logické dvoučlennosti větného celku. A tak vysvětluje Herbart věty bezpodměté jako soudy existenciální o neobmezeném přisudku (když rozsah subjektu byl se zvětšil do nekonečna), Trendelenburg vidí v nich zárodky pozdějších soudů a klade je na počátek vývoje řeči, a později stávají se Brentanovi pod názvem soudů existenciálních vítaným dokladem pro jeho novou definici soudu, připouštějící též soudy jednočlenné: soud jest klad nebo popření existence nějakého pojmu.

S těmito filosofickými předpoklady potkáváme se v citovaném spisu Miklosichově, nejdůkladnější dosud monografii o větách bezpodmětých. Miklosich přijímá Brentanovu definici soudu, je nakloněn považovati všechny druhy bezpodmětých vět za jednočlenné soudy existenciální, snáší řadu příkladů z jazyků národů nekulturních a jest přesvědčen, že vět bezpodmětých s vývojem jazyka ubývá. Kdežto však se stanoviska filologického již od Benfeye (Gött. Gel. Anz. 1865) bylo konstatováno, že bezpodmětých vět s vývojem jazyka přibývá, a (jak dnes poznáváme) nejen o jednotlivé doklady, nýbrž o celé typy, filosofické stanovisko

¹⁾ Na tyto práce byl jsem upozorněn vzácnou laskavostí prof. Zubatého.

Miklosichovo (resp. Brentanovo) drží se částečně dosud. Nicméně analýsa psychologická ukazuje, že názor Brentanův neobstojí. Věty bezpodměté (a zejména ty, o něž byl spor), výroky o dojmech bezprostředních (prší, je zima, je mi dobře) nejsou soudy existenciální, potvrzující nebo zamítající jsoucnost nějakého pojmu nebo jevu, poněvadž člověk prvotně neodděloval nikdy jsoucnosti od vjemu, věře a priori ve jsoucnost všeho, co vnímal¹⁾); soudy existenciální nelze si mysliti jinak, než jako pendant k předchozímu soudu negativnímu, jenž popřel existenci právě toho, co soudem existenciálním s důrazem se vytýká²⁾). Věty bezpodměté nejsou též soudy jednočlennými. Psychologicky nelze si vůbec mysliti soudy jednočlenné; již prosté opakování slova při opakování starého dojmu, slovem tím jednou již označeného, t. j. nejjednodušší forma soudu, »identický soud označovací«, jest výrazem procesu dvoučlenného: vnímání a reprodukce³⁾). Poměr, který si zde uvědomuji, jest totožnost dojmu s představou a výrazem tohoto uvědomění jest slovo pronesené. S takovými soudy setkáváme se ustavičně; užíváme jich účelně tam, kde chceme nový dojem označiti slovem; mnohé orientační štíty, nárožní tabulky, nápisy na veřejných budovách a uvnitř nich, tituly obrazů a mnohých knih jsou takové účelné soudy označovací. Komen-ského Orbis pictus učí na základě těchto soudů cizím řečem a po něm činí tak i moderní metoda vyučování cizím jazykům — cestou nejsnazší a organickou, neboť jest ve shodě s vývojem řeči a myšlení. Dítě začínající mluvit, spatříc matku, otce nebo člověka otci podobného, řekne: Mama! Tata! Při jiných příležitostech zvolá, ukazujíc prstem: Papá! Utíkají! Tyto nedokonalé výroky, nesrozumitelné bez pochopení okolností, za kterých byly proneseny, jsou identické soudy označovací. Chůvy a matky měnívají je v zápětí v pravidelné věty o podmětu a výroku; opakují po dětech: To je maminka; to je tata; Jaroušek papá; děti utíkají, učíce takto děti schopnosti, jim dotud neznámé, rozlišovati a poznávati zároveň děj a jeho východiško, podmět a výrok — vyjadřovati se v celých větách.

Uvedené výroky dětské ničím se neliší od výrazů: Hoří! Feuer! rus. Пожаръ! Snít! Es schneit! a p., jichž se dosud užívá. Užíváme jich vždy za jistého překvapení a vzrušení, způsobeného bezprostředním, mimořádným a pro tu chvíli novým dojmem, jemuž dáváme bezprostřední výraz. Slovo je zde téměř reflexem, není kdy rozlišiti děj a jeho východiště, není toho ani třeba. Podmět je každému dán již bezprostředním dojmem samým, je znám nebo je vedlejší; děj označený slovem (hoří!) je věcí hlavní. Podmětná forma výroku byla by zbytečným pleonasmem;

¹⁾ Krejčí, l. c.

²⁾ Wundt, Völkerps.

³⁾ Logické schéma tohoto soudu: [To, co vnímám, jest] A.

podmět možno zanedbat, aniž nastane nedorozumění — výraz obstojí bez grammatického podmětu. Bezprostřednost, mimořádnost dojmu, překvapení a vzrušení jím způsobené, samozřejmost a zbytečnost grammatického subjektu jsou zde příčinami vzniku typu bezpodmětého. Ukáže se, že i jiné příčiny mohou vésti k této formě: neznámost, tajemnost, neurčitost, neviditelnost příčiny děje (subjektu) naproti nápadnosti, mohutnosti, bezprostřednosti děje samého (praedikátu) — jistá disharmonie mezi podmětem a výrokem, podlehnutí podmětu a ovládnutí výroku se stanoviska člověka vnímajícího.

Jest na snadě, že v dobách a příležitostech, kdy uvedené podmínky buď ojedinele nebo hromadně jsou dány, dána jest i v jazyku páda pro vznik typu bezpodmětého, a to nejen analogií podle vazeb již vzniklých, nýbrž i mimo ni, jak některé příklady ukáží.

Tak dává nám analyza psychologická možnost pochopiti a vyložiti vznik typu bezpodmětého právě tam, kde prostředky badání filologického ukázaly se Delbrückovi nedostatečnými¹⁾ — při nejvlastnějších větách bezpodmětých, t. j. při výrazech pro dojmy bezprostředně vnímané, a předpokládá je v řeči mluvené vždy a ve všech jazycích, i když nám nejstarší památky té oné řeči nepodávají příkladů vůbec nebo podávají je jen ve skrovné míře. Památky ty náleží řeči psané, spisovné, nikoli mluvené. Jazyk jimi sdělovaný nemá zdaleka té bezprostřednosti, jakou má jazyk mluvený. Chápeme, že v těchto památkách bude pravidlem věty typus podmětový, jehož vznik předpokládá vždy jistou vyrovnanost a klidnou harmonii nejen objektivní (stejnou zřetelnost podmětu i výroku a jich vzájemného poměru), nýbrž i subjektivní, onu harmonii, při které, ničím ze vnějšku ani z nitra nerušena, volně působiti může čistě rozumová schopnost lidská: rozlišovati děj a jeho východiště, poznávati příčiny a následky, časové a prostorové vztahy — pozorovati objektivně svět vnější a vnitřní a látku smysly podávanou překonávati formou jazyka. Jsou-li smysly neb citové nitro člověka vlivem nějakého bezprostředního dojmu ve značné míře zasaženy a zaměstnány, poruší se často tato subjektivní harmonie a tím i možnost vzniku věty podmětové. Dáváme-li dojmu tomuto slovní výraz, nabude formy zdánlivě nepravidelné a elliptické, třeba že srozumitelné onomu okolí, ve kterém je pronášen; vzniká věta bezpodmětá nebo bezvýroková²⁾, ve zvláštních případech projevů volných i věty

¹⁾ Grundr. Syntax III, 6: stran bezpodmětých vět však jsem znovu v pochybnostech, ježto opětovná úvaha přivedla mne k výsledku, že prostředky historického jazykozpytu nelze rozhodnouti, je-li při nich všude ellipse čili nic.

²⁾ Paul, Prinz. d. Sprachgesch. 3 116, uvádí tento příklad. Dítě na ulici octne se v nebezpečí a mimojdoucím člověkem upozorní nedbalou chůvú slovem: »dítě!«. — Při požáru na venkově zvolá divák k sou-

o pouhém předmětu, zároveň bezpodměté a b. zvyroké, jako rus. čaj! vina! čes. pivo (= akk.)! platit!

Avšak výroky, jež označujeme v grammatice jako věty bezpodměté, nejsou všechny stejného původu a stejného stáří, nelze u všech předpokládati tytéž psychologické podmínky vzniku. Mnohé z nich povstaly stále pokračující analogií, mnohé vyvinuly se z typu podmětého, mnohé jsou zdánlivě bezpodměté. Rozlišiti a shrnouti je v kategorie a typy jest úkolem správného rozdělení.

Rozdělujíc věty bezpodměté, vyjděme z předpokladu Miklosichova, že hlavním znakem a podstatnou částí jejich jest verbum finitum ve 3. os. sg., při čemž na určitou osobu se nepomyšlí, ani když je vyjádřena náměstkou (es regnet, il gele, wono so blyska); proto v jazycích, jež mají tři rody, je osoba výrazu bezpodmětého v neurčitém rodě středním (hřmělo). Určitá forma slovesná má zde význam pouze formální (Grimm l. c. 262, Delbrück l. c. 27). S tohoto čistě grammatického stanoviska nebudeme hleděti na výroky j. snh! požarъ! Feuer! jako na věty bezpodměté, jakkoli odpovídají prvnímu a nejstaršímu typu jejich, výrokům o úkazech přírodních; naopak zase zařadíme mezi věty bezpodměté: je dobré, je možné...; rus. nadobno, dolžno, sledujetъ; pol. można, należy, zależy; srbch. treba, valja itd., třeba že samy o sobě netvoří větého celku, z kteréhož důvodu Jagić jich nepočítá mezi pravé věty bezpodměté.

V dalším rozdělení uznal Miklosich za vhodné voliti dělidlo čistě formální a rozdělil věty bezpodměté podle formy přísudku na dvě nestejně četné třídy: na věty s přísudkem pouze slovesným a na věty s přísudkem jmenným (IV); třída prvá rozdělena opět podle formálních znaků ve tři skupiny: I. přísudek je sloveso aktivní, II. sloveso zvrtné, III. sloveso passivní. Skupina prvá je nejbohatší, neboť zahrnuje v sobě bezmála všechny charakteristické vazby. V rozdělení této skupiny upustil Miklosich od principu formálního a rozdělil ji podle znaků vnitřních, hlavně podle obsahu v tento smysl: 1. Věty existenciální (proměny není, jiného nápoje nebylo); 2. výroky o úkazech přírodních (prší); 3. dojmy tělové (zebe mne); 4. dojmy smyslové (hučí v lese); 5. výroky o účinku násilném (házelo jím po kostele); 6. výroky tajuplné (straší); 7. věty nedostatku (ubývá dne); 8. abstraktní vztahy (o statky jim běželo). — Toto rozdělení má své nevýhody, plynoucí odtud, že za hlavní dělidlo vzaty byly pouze znaky formální. Tím roztrženy na př. výroky o zjevech přírodních, jež tvoří jednotlitou kategorii, na tři díly. Tak náleží rus. bliskajetъ, temnejetъ do skupiny I, 2, čes. blyská se a bulh.

sedu nepozorujícímu, že již chytá i jeho stodola: »stodola! stodola!« Výrok věty (»je v nebezpečí,« »chytá«) je zde dán bezprostředním dojmem, k němuž se oběcně odkáže jen posunem ruky.

tmněje se do II spolu s čes. tmí se a pol. ściemniło się, pol. błyska a błyska się, luž. hríma a hríma so, čes. svítá a svítá se, dnělo a rozednilo se zároveň do obou tříd. Výroky: je teplo, je zima, je vlhko, významem patřící do I, 2, zařazeny až do IV, kde spojeny s vazbami je třeba..., je dobré..., jež jsou pouhými modifikacemi slovesa jest... ve spojení s infinitivem. Ve třídě II sloučeny živly zcela odlišné (blyská se, ulevilo se mi, bojovalo se); skupiny II—IV kromě vazeb passivních neobsahují nic nežli trosky skupiny I, jež sama zahrnuje v sobě všechny důležité typy vazby bezpodměté. — Jest patrné, že rozdělení podle formy jest příčinou nesouměrnosti a nepřehlednosti a že nestačí na rozdělení úplné, což uznal Miklosich sám, zvoliv pro skupinu I rozdělení podle obsahu. V čele této skupiny stojí věty existenciální. Pod tento terminus technicus filosofie Brentanovy dovedl Miklosich zahrnouti příkladů veliké množství; věty existenciální jsou i tyto výrazy: Jiného nápoje nebylo (vazba bezpodmětá u slovesa záporného, vzniklá analogií podle vazeb u sloves ubývání); kdy tvojeho narozenie bude? (výraz vzniklý analogií podle: bude sv. Jana, narození P. Marie a p., ve kterých vynechán samozřejmý podmět: svátek); lidu tu bylo (výrok emfatický; emfase zastupuje zde přisl. urč. míry, jež stojí zde na místě podmětu); jest čeho litovati (vazba podmětá, vzniklá atrakcí jako v: je co říci, nemá co dáti). Naproti tomu pozorujeme, že v oddílech 2., 4., 5. a 6. rozlišeny ve čtyři třídy výroky úzce navzájem souvisící — výrazy bezprostředně vnímaných dojmů smyslových. I jest jasno, že rozdělení Miklosichova lze užiti s prospěchem jen tehdy, vyhneme-li se nějak nevýhodám plynoucím z rozdělení jednostranně formálního.

Miklosichovo stanovisko filosofické (názor Brentanův) běře za své i Jagić, ačkoliv na jeho vlastní rozdělení vět bezpodmětých vlivu nemá. Jagić (právě tak jako Potebňa) nepodává pevného systému, nýbrž seskupuje příklady o společných znacích, proplétaje je úvahami; nejde mu o pevný systém, nýbrž o úplný výčet různých typů bezpodmětých vět v jaz. slovanských a o vystižení jejich zvláštností syntaktických; zde opravuje často názor Miklosichův a tím jest cenný jeho příspěvek. Rozdělení Grimmovo respektuje především vazby jaz. germánských.

(Pokračování.)

Archiv literárně historický.

XIX.

Dopis Josefa Dobrovského z r. 1780.

Podává Josef Hodek.

Laskavostí p. Pt. H. Zahradníka, faráře v Čížkově, dostal se do městského musea v Rokycanech tento neznámý dosud dopis Dobrovského.

Zajímavá je zejména první jeho část, neboť se v ní dovidáme o žalobě pražského universitního profesora Woldřicha, který tehdy učil orientální literatuře, na Dobrovského u konsistore. Dobrovský prý ho urazil ve 2. sv. Böhm. u. Mähr. Literatur. Konsistoř sepsala s Dobrovským protokol, který prostřednictvím gubernia přišel do Vídně, kde rozhodli, že věc rázu literárního nenáleží konsistori, nýbrž censuře. O podstatě žaloby prof. Woldřicha zmiňuje se Pelcl ve svém denníku. (Viz V. Brandl, Život Jos. Dobrovského, str. 278, pozn. ke str. 25.)

V dopise děje se dále zmínka o sporu, který vznikl, když Dobrovský r. 1778 vydal nákladem přítele svého Fr. M. Pelcla kritický rozbor evangelia sv. Marka, chovaného v metrop. kapitole pražské, ve spise »Fragmentum Pragense evangelii S. Marci, vulgo autographi«. V něm, jak povědomo, Dobrovský dokázal, že zlomek tento není psán rukou sv. Marka, nýbrž že jest to vyňatek civildalského evangeliáře ze stol. IX. Dobrovský zmiňuje se o epistolaris dissertatio, což jest obrana evangelia sv. Marka, kterou Dobrovskému poslal kněz Comoretto z Vidimě. Dobrovský tuto obranu dal nákladem kanovníků svatovítských vytisknouti, aby ukázal, že mu jde o pravdu vědeckou a nikoliv o osoby; výtisk pak poslal Comorettimu s připsím, kde všechny jeho důvody vyvrátil.

Dobrovský měl ještě jiné spory, zvláště s Ungarem (viz Brandl, tamže str. 19—25) a s piaristou prof. Max. Šimkem, který učil jazyku českému na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní. Ten bránil se nezdvořilým listem. Avšak když inspektor vojenských ústavů hrabě Fr. Kinský se přesvědčil, že Šimek skutečně není způsobilý vyučovati češtině, poslal jej zpět do kláštera.

Posléze Dobrovský děkuje v dopise za zprávu hledící k Vita Joannis. Když r. 1793 farář Stimpfl, ze Šopky u Mělníka, podstoupil doktorát theologický, Dobrovský latinské vydání »Vita Joannis de Jenczenstein« práci promoční, opatřil předmluvou a poznámkami.

Zbývá otázka, komu asi Dobrovský dopis tento psal. Domnívám se, že Pelclovi. Důvody: 1. Dobrovský podpisuje se alter Freund, a skutečně byl starým přítelem F. M. Pelcla, s nímž seznámil se v domě hr. Nostitzů; 2. Pelcl trávil léto v Březině, v krajině roky-canské, u hrabat Sternberků, a Čížkov, kde dopis nalezén, tam také patří; 3. Pelcl činí podrobnou zmínku o sporu s prof. Woldřichem; jemu asi Dobrovský sám podrobnosti vykládal.

Liebster Freund.

Endlich sind wir vom Lande wieder nach Prag gekommen. Ich unterhielt mich, um zu Kräften zu kommen. Man liess mir aber auch nach meiner Krankheit keine Ruhe. Herr Woldrzych veranstaltete es, dass ich mediante Gubernio zum Consistorio mich

stellen musste. Ich erschien post 3tiam Citationem. Schrieb bevor dem Herrn Generalvikarius, dass ich nicht erscheinen würde, wenn man mir unhöflich, wie den 30. März, begegnen sollte. Man hat mich sehr höflich empfangen und über die Stelle S. 6 Litt. Band 2 »ein öffentlicher Lehrer etc.« vernommen. Man trug meine Antworten ins Protokoll und übergab es dem Gubernio etc. Resolution erfolgte wieder keine. Vom Hofe aber kam vor 4 Wochen unvermuthet ein Dekret dieses Inhalts: man habe aus dem Protokoll des Gubernii ersehen, dass M. Dobrowsky zum Consistorio wegen herausgegebener Schriften constituirt worden sey. Man wundere sich über diesen Fürgang, man solle es dem Consistorio hinfür nicht gestatten. Es sey der Ehre der k. k. Censur nachtheilig etc. Mein Graf überbrachte mir diese Nachricht vom Gubernio. Jetzt, glaube ich, wird Hr. Prof. Wold. wohl einmal ruhen. Hätte er geschwiegen, niemand würde es gewusst haben, dass er es gesagt haben soll. Zwey Stücke vom 2ten Bande der Litt. sind bereits vor meiner Krankheit heraus. Viele glaubten, ich hätte die Fortsetzung abgebrochen. Ich habe auch eine epistolarem dissertationem de Fragmento Pragensi aus Welschland bekommen. Diese, um unsern Canonicis eine Freude zu machen, habe ich auf ihre Costen drucken lassen. Was will man schon thun? Ich denke deshalb doch, wie vorhin. Sagen sie mir, mit welcher Gelegenheit ich Ihnen diese Stücke übersenden soll.

Noch eine Anekdote. Die Revision im zweyten St. Litt. 2 Band S. 93 hat man mir abgedrungen. Denn weil ich im ersten Bande eine kleine Ausstellung machte, so forderte mich Hr. Prof. Schimek, ein Piarist, durch einen unhöflichen Brief, den Hr. Raphael Ungar drucken liess, aus. Ich musste also antworten. Als Hr. General Franz von Kinsky, der die Aufsicht über alle Militärademien hat, dieses las und einsah, dass der Hr. Prof. Schimek keine Methode die böhmische Sprache zu lehren besitze, schickte er ihn wieder ins Kloster zu den Herrn Piaristen. So geht es den Leuten, die andere so sehr demüthigen wollen. Er kann sich jetzt beym P. Ungar bedanken.

Für die Nachricht wegen der Vita Joannis danke ich Ihnen. Ich will dem Dobner gewiss vorzukommen wissen, wenn ich mein Geld daran setzen sollte.

Meine schuldigste Empfehlung an die Ihrigen. Wie führt sich der Bruder auf; braucht er noch viel Geld zur Promotion? Er war bey mir, als [er] nach Wien reiste.

Sie glauben mir es, auch ohne Sicherung, dass ich Ihr

alter und aufrichtigster Freund bin

Jos. Daubrawsky.

8. Septemb. 1780.

Úvahy.

Die Kultur der Gegenwart, ihre Entwicklung und ihre Ziele, herausgegeben von *P. Hinneberg*. Teil I. Abteilung VIII. **Die griechische und lateinische Literatur und Sprache** von *U. v. Wilamowitz-Moellendorff, K. Krumbacher, J. Wackernagel, Fr. Leo, E. Norden, F. Skutsch*. Berlin a Lipsko 1905, Teubner. Stran VIII a 464. Lex. 8. Za 10 mk., váz. za 12 mk.

Čím více vzrůstá bádání podrobné, tím pochopitelnější a oprávněnější jest snaha, podati výsledky velké té mravenčí pšle souborně ve formě přístupné širším vrstvám. Ze snahy takové vzniklo svrchu uvedené dílo, jež chce podati přehledný obraz našeho snažení kulturního, jak se projevuje ve všech oborech činnosti lidské. Mezi přispívateli se uvádějí zvučná jména, jež sama sebou jsou zárukou zdaru.

V oddílu, věnovaném literatuře antické, má se vylíčiti, jak nazíráme nyní na literaturu řeckou a římskou. O úkol ten rozdělilo se několik badatelů, jejichž práce vskutku vyhovují výtčenému cíli a podávají objektivně výtěžky dosavadního bádání. Jen práce Wilamowitzova, pojednávající o literatuře řecké, vybočuje poněkud z tohoto rámce, podávajíc názory valnou většinou subjektivní.

Individualita Wilamowitzova nedala se spoutati ani programem díla, což se dalo již předem očekávat. Jest známo, že učenci tomu jde vždy o originalnost. Chce vždy ukazovati nové cesty, jež vybudovati připadá za úkol jiným filologům, méně originalním, avšak svědomitějším. Nemá to býti výčítkou; neboť práce Wilamowitzova dovede upoutati jak svou formou, tak četnými novými myšlenkami. Mnohá z nich vyžaduje ovšem přesného zkoumání, které by dokázalo buď její správnost nebo vratkost. Již v celkovém názoru na řeckou literaturu jeví se novotářství Wilamowitzovo v tom, že za vrchol řecké kultury pokládá hellenismus pro jeho vyspělost vědeckou a vysokou úroveň všeobecného vzdělání.¹⁾ Proto věnoval Wilamowitz dějinám hellenistické a římské periody téměř 150 stran, kdežto periodě tak zv. klassické jen 80 str. Názor Wilamowitzův jest správný, pokud se týká historie kulturní, pochybují však, že se podaří Wilamowitzovi přesunouti těžiště literatury z periody klassické do hellenistické. Jisto však jest, že po přečtení díla Wilamowitzova pohlížíme na období hellenistické mnohem příznivěji, než jsme byli uvyklí. Jsou zde skvěle psané odstavce, na př. o bio-

¹⁾ Název »hellenistická« perioda jest správnější než příliš úzké označování »doba alexandrijská«; kulturních středisek bylo v té době několik.

grafických (str. 114 n.), o poesii epigramatické (str. 139 n.), o dějepisectví a jeho vlivu na Římany, o vývoji římských národních pověstí (str. 103 n.) a j.

Není možno, podati obsah obrovské mosaiky Wilamowitzovy. Jen letmo možno upozorniti na některé myšlenky, jež mohou buditi širší zájem. Homerovy básně označuje Wilamowitz přesvědčivě ne jako lidovou, nýbrž jako rytířskou poesii (str. 7). Též v poesii sborové shledává ráz rytířský (str. 31); posledním bardem jest Pindaros, jež nazývá Dantem starověku (str. 37). U Sofoklea zdůrazňuje, myslím že přílišně, jeho činnost politickou, jež se obyčejně opomíjí (str. 46). Spravedlivý soud pronáší o Euripidovi (str. 47 n.), u něhož chválí tvůrčí sílu a originalitu ve volbě nových temat a samostatném zpracování starých. Dramata jeho nazývá velmi účinná a ukazuje na zajímavá slova Goethova (v denníku 22. listopadu 1831): »Ich las hernach den Ion des Euripides abermals zu neuer Erbauung und Belehrung. Mich wundert's denn doch, dass die Aristokratie der Philologen seine Vorzüge nicht begreift, indem sie ihn in herkömmlicher Vornehmigkeit seinen Vorgängern subordiniert, berechtigt durch den Hanswurst Aristophanes. Hat doch Euripides zu seiner Zeit ungeheure Wirkungen getan, woraus hervorgeht, dass er ein eminenten Zeitgenosse war, worauf doch alles ankommt. Und haben denn alle Nationen seit ihm einen Dramatiker hervorgebracht, der nur wert wäre, ihm die Pantoffeln zu reichen?« V komoedii vidí Wilamowitz jen projev nevázanosti, tkvící v době (str. 52). Není prý tedy její podstatou tendence morální nebo politická, což jest, myslím, zase tvrzení upřilíšené.

Isokrata nazývá praotcem všeobecného vzdělání (str. 66). Ve sporu Demosthena proti Aischinovi soudí nestranně. Poměr Aischinův k Filippovi byl prý též jako Demostenův k Harpalovi (str. 71). Nutno prý oba soky posuzovati morálkou tehdejší doby. V první srážce byl prý Aischines v mravní převaze a proto zvítězil, v druhé srážce bylo tomu naopak. U Demosthena právem chválí jeho pevnou vůli a formu. Při tom s důrazem upozorňuje, že při posuzování jeho řečí nesmíme zapomínati, že jsou pro knižní vydání upraveny. Literární profil Platonův jest podán (str. 74 n.) stručně a zajímavě. Platon měl prý štěstí, že v mládí žil pod vlivem zajímavých individualit, zvláště Kritia a Sokrata. Tragické osudy obou mužů působily na něho mocně. V jeho slohu možno prý pozorovati v stáří úpadek (»sein Stil wird mit ihm altern, weil er mit ihm jung war«). To jsou asi hlavní myšlenky Wilamowitzovy o předních zástupcích řecké literatury klassické.

Sloh Wilamowitzův jest živý, všude proráží jeho temperament. Zvláště zdařilé jsou stati o Sappě, z doby pozdější zejména o Plutarchovi (str. 166), Lukianovi (str. 172), Plotinovi (str. 193) a Julianovi (str. 206). Zajímavé jsou četné par-

allely z moderního básnictví, neschází ani poukaz na japonské básnictví (str. 140). Nepěkně však působí v díle populárním četné polemiky a narážky, zvláště laciné útoky proti »kantorům« (Schulmeister). Vysvětlit lze je snad tím, že jsou teď v módě. Nelzeba ostatně brátí výroky Wilamowitzovy tak tragicky, jako na př. H. Peter v Berl. phil. Woch. 1906, str. 115 n. Uvažme, že, přečte-li někdo tak rozsáhlou literaturu, jako patrně Wilamowitz, stoupne silně jeho sebevědomí. Nelze též schvalovati některé trivialnosti, jako nazývá-li Xenofonta majorem v. v. (str. 79), nebo praví-li (str. 77), že bychom Platona rádi viděli i v županu.

V celku možno říci, že práce Wilamowitzova jest velmi zajímavá; z dosavadních řeckých literatur podává nejlepší charakteristiky jednotlivců, byť i trochu jednostranné. Pravou literární historií, jakou mají jazyky moderní, není však ani toto dílo. Schází mu pevná metoda kritická a široký rozhled, jenž pojímá literaturu jako projev a součást kultury. Jsou tu ovšem některé náběhy. Pojednává na př. o rozdílu mezi kulturou homerskou a kretskou, ukazuje Wilamowitz pěkně (str. 12), že v kretském umění jest v ornamentech mnoho motýlů, ryb a zvláště květin, což vesměs chybí u Homera, ač přirovnání poskytovala dosti příležitosti. Jako význačná vlastnost VI. stol. uvádí se silná mužnost, o čemž prý svědčí úprava vlasů a vousů (str. 36). Upozorňuje se též, že řecké umění doby římské vyniká krásnými portraity, a tento realistický smysl jeví se také ve fysiognomonice Polemona z Laodikeie (str. 178). S uznáním nutno se zmíniti o pěkném přehledu a posudku novějších prací o řecké literatuře (str. 230 n.).

Význačnější zjevy písemnictví byzantského až do 15. stol. probírá stručně K. Krumbacher (str. 237 n.). Upozorňuje, že zbývá v tomto oboru ještě mnoho práce, ač literatura odborná vzrůstá v poslední době nesmírně, bohužel více kvantitativně než kvalitativně.

Chválu zasluhuje nový sborník, že věnuje pozornost též historickému vývoji řeči. O vývoji řečtiny vykládá Jak. Wackernagel (str. 286 n.), jenž jedná o poměru řečtiny k prajazyku a shledává v ní nejuvěrnější otisk prajazyka. Pak jedná o tom, jak se řečtina rozdělila v dialekty a jak konečně ovládlo nářečí attické. Posléze promlouvá o vlivu řečtiny na jiné jazyky, hlavně na latinu, ale i na novější jazyky, zejména v terminologii.

Latinskou literaturu zpracoval F. Leo mnohem střídlivěji (str. 313 n.). Sloh jeho jest jasný a umírněný. Není tu nových výzkumů ani hledisek, a jest tedy tato práce pravým, objektivním obrazem názoru naší doby na latinskou literaturu. Chvály hodno jest, že si Leo všímá silného vlivu řečtiny na latinu, nepomíjeje při tom upozorňovati na originalnost Římanů v právu

a státním životě. Leo věnuje též pozornost vlivu římských básníků na poesii novější. Z jednotlivostí bych vytkl rozumné nazírání na činnost Ciceronovu. Leo praví pěkně (str. 339), že Ciceró patří mezi ty muže, jejichž lepší život počíná smrtí. Pěkně jest oceněn význam Quintilianův (str. 361), výstižně charakterisován Ovidius, básník velkého města (str. 352 n.). Zajímavé jsou paralely mezi Tibullem a Propertiem (str. 350), Horatiem a Juvenalem (str. 363).

K Leově práci pojí se výklad Ed. Nordena o literatuře latinské na sklonku starověku a přechodu do středověku (zvláště pěkná jest charakteristika Augustinova).

Dějiny latinské řeči zpracoval Fr. Skutsch. Jen dobrý znalec mohl poříditi toto stručné a přece tak výstižné kompendium. Jest to nejlepší příspěvek vedle Wilamowitze, jež předčí čistým, jasným slohem. Jsou tu ovšem známé jednotlivosti, ale tím, že zhaveny byly vši přítěže a podány byly v přehledné spojitosti, poskytují neobyčejně poutavý obraz vývoje latiny od dob nejstarších až po nejnovější. Zajímavé jsou výklady o odlišnosti mlvy spisovné od lidové, pro niž komoedie Plautovy jsou nedocenitelným pramenem. Se zdarem polemisuje Leo (str. 425) proti zakořeněnému předsudku, že latina jest řeč suchá. Pěkně se čtou také vývody o pozvolném vymírání latiny, jež se udržela dlouho ve vědě (latinsky psali ještě Spinoza, Leibniz, Newton, ba ještě slavný matematik Gauss † 1855) a teď se ještě udržuje v církvi katolické. Článek končí slovy Schopenhauerovými (Parerga II. § 299): Der Mensch, welcher kein Latein versteht, gleicht einem, der sich in einer schönen Gegend bei nebligem Wetter befindet: sein Horizont ist äusserst beschränkt: nur das Nächste sieht er deutlich, wenige Schritte darüber hinaus verliert er sich ins Unbestimmte. Der Horizont des Lateiners hingegen geht sehr weit, durch die neueren Jahrhunderte, das Mittelalter, das Altertum.*

Celkový náš úsudek o celém díle zní, že se jím klassická filologie čestně repraesentuje. *Karel Wenig.*

Gustav Lang: Untersuchungen zur Geographie der Odyssee. Karlsruhe 1905, F. Gutsch. Str. 122. Za 3 mk.

Kniha jedná o časové otázce, totiž o Doerpfeldově theorii, že Homerovou Ithakou byla vlastně Leukas.¹⁾ Činí tak hlavně se stanoviska geologického. Spisovatel náleží k odpůrcům Doerpfeldovým a zároveň je obhájcem autopsie Homerovy nejen, co se týče Troady, nýbrž i ostrovů moře ionského a zvláště Ithaky. Kniha vznikla z polemických článků, uveřejňovaných proti názorům Doerpfeldovým v Südwestdeutsche Schulblätter (Karlsruhe

¹⁾ Srv. L. F. XXXI, 1904, str. 313 n., XXXII, 1905, str. 316 a 479.

1904); tím omlouvá spisovatel četná opakování, dodatky a nesrovnalosti. Proto je také těžko podati stručný obsah.

V prvním článku »Leukas« počíná spisovatel řešiti otázku, zda Leukas za doby homerské byla ostrovem či poloostrovem. Podle výsledků, jež po svém vyšetřování laguny mezi Leukadou a pevninou uveřejnil F. Negris, byla Leukas po době ledové asi 200 *m* výše než dnes, pak rychle klesala a několik tisíc let př. Kr. byl nejnižší její břeh nejméně 5 *m* pod dnešním niveau. Potom počalo moře stoupati a kol r. 1000 obnášelo stoupání to 1·6 *m*. Tím se utvořila mezi Leukadou a pevninou laguna, jež se pak vysušila, a povstala tak zde pevná země v šířce 4—5 *km*. Tím se stala Leukas poloostrovem; to je stav za doby homerské. Ve starověku šel přes lagunu most, jehož zbytky jsou zachovány (str. 12). Nebyla tedy Leukas nikdy ostrovem, nýbrž bylo to předhoří pevniny, spojené s Akarnanií pevným isthmem; teprve Korintané, zakládající zde město Leukadu, oddělili ji průplavem od pevniny. Ale průplav ten pak častěji se zanášel a musil býti obnovován. Tyto výsledky geologického zkoumání potvrzují prý i starověké zprávy (str. 20). Nemůže tedy býti Leukas homerskou Ithakou, nýbrž je to homerský Nerikos.

V druhém článku jedná se o Dulichiu. V dobách pradávných nesáhala krajina při ústí Acheloa tak daleko na jih jako nyní. Avšak nánosem řeky Acheloa šířila se pevnina na jih, až v době mythické dosáhl nános ten místa, kde je nyní město Oiniadai; tím připojeny byly k pevnině tři ostrovy, které ležely před ústím této řeky. Největší z nich měl podobu podlouhlou (*δολιχός*) a slul proto Dulichion. Po něm pak dostala celá ta krajina jméno. Proto je v nejstarších částech básně Dulichion ostrovem. Původní jádro básně vzniklo v Malé Asii, kde byly nejasné představy o západě; zde je Dulichion pokládán za ostrov, ač je v té době již pevnou zemí při ústí Acheloa. To vidíme prý z katalogu lodí, kde správně pokládán je za pevninu u Echinad, jež samy tvoří část říše dulichijské. To však je tvrzení nesprávné, neboť všude u Homera (v Il. II 625, v Od. IX 24, I 246, XIV 335) je Dulichion ostrovem.

V další části dokazuje Lang, že nynější skála Daskalio je homerský ostrůvek Asteris. Staří znali ostrůvek Asteris (Asteria v průlivu mezi Ithakou a Kefallenii; ježto pak je tam jen skalnatý Daskalio, je buď tento Asteridou, nebo jí vůbec nebylo. Ten také vyhovuje všemu, co o něm Homeros praví. Nemůže jím býti prý ostrov Arkudi, jak myslí Doerpfeld, neboť ten neleží *ἐν πορθμῷ* a nemá *ἀμφιδύμους λιμένας* (Mehrzal von Doppelhäfen), ježto má jen jeden dvojitý přístav a to jen na jedné straně. Také návrat Telemachův nelze při Arkudi dobře vyložiti. Dnes ovšem pozbyl Daskalio větrem, vlnami a nepohodami své rázovité podoby, jež jest naznačena ve slově Asteris = hvězdička, a stala se z něho Asteria = ostrov hvězdě podobný, jak jej

zove Strabon I, 3, 18 p. 59; dnes je to jen holá skála bez zátoky. Že změna taková mohla nastati, toho důkazem je Helgoland (str. 46 n.).

Ve čtvrté části jedná Lang o homerských krajích (str. 53). Stereotypní formule a epitheta, jimiž líčí Homeros kraje řecké, jsou správné, a poznáváme prý i nyní ještě, že byly oprávněny. Země nezachovala sice zcela svůj ráz, nicméně podstatné její znaky zůstaly i dnes. Zde je sebráno plno míst z Homera, kde se líčí kraje řecké. Pohoří ovšem nemají oněch lesů, jež připomíná básník, jsou namnoze pustá; také řeky jsou větší část roku bez vody. Těto změně však nelze se diviti; neboť nastávala záhy, ba z různých míst u Homera možno souditi, že již za doby homerské nastával tento nedostatek lesů (na př. Il. XXIII 50 n., XXIV 662 n.). Vše, co praví básník o místech, jež možno dnes kontrollovati (Argos, Delfy, Lemnos, Pylos), hodí se na ně i dnes. Popis Troady a města Troje dokazuje, že Homeros dobře znal město i celou rovinu s okolními pahorky. Ovšem popisy zemí, na něž Odysseus na své bludné cestě přišel, jsou vybásněné.

V pátém oddílu (str. 75—93) dokazuje Lang znova totožnost Ithaky homerské s dnešní Thiaki, a tedy nemožnost, aby Leukas byla Ithakou. Označení míst a geografická líčení na Ithace jsou věrná. Vše, co Homeros na Ithace připomíná, lze prý na ní dnes nalézt. Neriton je hlavní pohoří, mající ještě dnes totéž jméno. Přístav, v němž Telemachos v Od. XV 36 n. zakotví, je na jihu ostrova v zátocě sv. Ondřeje; přístav Rheithron je na sz. straně v zátocě zv. Frikes (str. 84), přístav Forkynův v zátocě Vathy, městský přístav konečně v nynější zátocě Polis. Město Ithaka leželo na výšině u nynějšího města Stavros (str. 89), statek Laertův na sever odtud, stáje Eumaiovy na vyvýšené rovině Marathia v nejjihnější části. Tam na blízku lze prý i dnes najíti *κόρακος πέτρην* a Arethusu. To dokazuje, že nejen básník ostrov viděl, nýbrž i že poloha ostrovů a krajů měla sama zpětné působení na vytvoření nových pověstí o událostech na nich. Lang určuje některá místa na Ithace jinak, než se činilo dříve, ale dopouští se tu nesprávností, poněvadž se tu odchyluje od toho, co praví o poloze jejich Homeros. Tak Rheithron nemohlo býti v zátocě Frikes, poněvadž to odporuje tomu, že dle Od. I 185 n. má ležeti pod pohořím Neion. Též město Ithaka nemohlo ležeti tam, kam je klade Lang; neboť pak nemá polohy, jakou mu dává Od. III 81. Ke konci (str. 107—112) jsou dodatky, týkající se jednotlivých otázek dříve probíraných.

Spisovatel podává sice mnoho nového proti tomu, co napsali o ostrovech ionských a přilehlém pobřeží Partsch¹⁾ a E.

¹⁾ Die Insel Leukas. Petermanns Mittheilungen. Ergänzungsheft č. 95. Gotha 1889.

Oberhammer, ²⁾ ale užívá údajů velice různých badatelů bez náležité kritiky. Vybírá si vždy jen, co se mu hodí, nehledě k tomu, co jiný o té věci napsal, a že jest tedy třeba, napřed správnost takových prací zkoumati. Jednou drží se Partsche, podruhé je mu pramenem Negris, jindy zase Bérard anebo Pavlatos, ale důvodů neudává. Aby dostal shodu básně se skutečností, musí bráti na pomoc zemětřesení, klesání moře i země a různé přírodní zjevy. Nechce znáti dorské stěhování v západním Řecku, ale na str. 33 přece připouští posunutí obyvatelstva na západní ostrovy. Není vyloženo přesvědčivě, proč při určování Dulichia nesmí se dbáti Kefallenie. Když pak se dokazuje taková shoda básně s údaji básníkovými, nemá se bez příčiny tvrditi, že to, co nelze na Ithace naléztí, co však Homeros tam klade, je znak pomýjejcí (srv. str. 86). Mnohé důkazy (na př. na str. 45, 86, 88) nemohou přesvědčiti, nejsou vlastně důkazy, nýbrž jen pouhým tvrzením, kterého nelze dokázati ani vyvrátiti. Zde nutno říci, že sice je to možné, ale nedokazuje to nic. Také se nemohou bráti za důkaz některá epitheta na př., že se *πολύπυρος* hodí na bažinu u ústí Acheloa, a že tedy tam jest Dulichion, o němž Homeros slova toho užívá. Proč pak by se to nemohlo hoditi i na Dulichion jako ostrov? Ovšem kdyby se všemu, co je zde pověděno, mohlo věřiti, a kdyby kniha byla prosta odporů, jaké v ní nalézáme, mohli bychom říci, že se stanoviska geologického theorie Doerpfeldova je nemožna; neboť nebyla-li Leukas za doby homerské ostrovem, jak se Doerpfeld domnívá, nemohla býti Homerou Ithakou. Jiná však jest otázka, zda dokázal Lang práci touto autopsií básníkovu a pravdivost onoho zpětného působení skutečnosti na vývoj Odysseie. Myslím, že nikoli; neboť neshod nevysvětlených zůstává stále dosti, a některé, jež zdají se vyloženy, jsou vyloženy špatně a nepřirozeně. Připomínáme zde jen, že ostrůvek Daskalio nejen nemá dvojitého přístavu, nýbrž i že polohou svou nehodí se k úloze, jakou má Asteris v Odyssei. Mimo to, čteme-li Homera pozorně a bez předsudku, shledáme lehce, že si představoval ionské ostrovy docela jinak seskupeny, než jsou ve skutečnosti. Také nechápeme, proč údaje v Od. IX 21—26 máme pokládati za nejasné představy (str. 26), když jinde se hledí všude ukázati, že Homeros má svoje názory ze zkušenosti.

Ke konci třeba připomenouti, že výklad doprovázen je obrázky krajín a mapkami, jež mají znázorniti mínění Langovo o podobě Ithaky i Leukady dnes i v dobách pradávnych.

Václav Novák.

²⁾ Akarnanien, Ambrakia, Amphilochien, Leukas im Altertum. Mnichov 1887.

Stephan Cybulski: Die Kultur der Griechen und Römer dargestellt an der Hand ihrer Gebrauchsgegenstände und Bauten. Bilderatlas mit erläuterndem Text. Leipzig 1905, K. F. Koehler. XII a 39 str. + XX tab. 4°. Váz. za 4 mk.

Názvem kultura vydavatel má tu na mysli kulturu hmotnou a ukazuje ji na zobrazených předmětech, v starověku užívaných, a na stavbách. Vyobrazení jsou podána na 29 listech a jsou nebarevným zmenšením známých velkých tabulek Cybulského: *Tabulae quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur*. Za základ byla vzata poslední jich vydání; někde ovšem od vydání atlasu vyšla již vydání nová (římský dům). Úvodem přidán atlas seznam vyobrazení dle tabulek s názvy řeckými, latinskými a německým překladem, jakož i souvislý výklad k jednotlivým tabulkám, o něž se podělilo několik spolupracovníků. Většinu výkladu zpracoval však vydavatel sám. Také tento text je stručným shrnutím obsírnějších, samostatných spisků, jež byly vydány k velkým tabulkám.

Tento atlas vydavatel i nakladatel určili pro žáky, aby se i jim dostalo do rukou zajímavé názorné látky, obsažené na velkých tabulkách, jichž se dnes ve školách hojně užívá. O nich bylo i v těchto Listech několikrát promluveno. Pochvala, o jejich výběru a uspořádání vyslovená, týká se tedy i tohoto atlasu. Nedostatek barvy cítíme tu tím nepřijemněji, čím více jsme jí zvyklí z původní úpravy, ale ani ten není takovou závadou, jako zaplněnost podrobnostmi na plánech, vada ostatně i jejich velkých předloh, kde často jedno zastřeno druhým a kde zrovna píchá v oči toto nešetření zákonů vidění a hygieny oka. Na těchto listech zvláště si uvědomujeme, že otázka archaeologického atlasu netkvěla jen v mechanickém zmenšení velkých tabulek; změněný účel žádal si i příhodné a samostatné úpravy zvláštní. Jakkoli tedy atlas vítáme, u nás ani ne tak za pomůcku pro žáky, jako pomůcku pro učitele k upravení školních výkladů, pomůcku na svůj obsah lacinou, přece musíme říci, že od úpravy vzorného atlasu archaeologického jsme pořád ještě daleko. *J. Brant.*

Attilio Profumo: Le fonti ed i tempi dello incendio Neroniano. V Římě 1905, E. Loescher. XII a 748 str., 4°. (S 3 tab.) Za 20 lir.

Sienkiewiczův román z dob Neronových, *Quo vadis*, také u nás známý, podnítl znova starý spor o tom, kdo byl příčinou požáru Říma r. 64 po Kr. Naposledy uvádí literaturu, této věci se týkající, G. S. Ramundo ve svém článku *Nerone e l'incendio di Roma* (Archivio della r. società Romana di storia patria XXVIII, 1905, str. 355) a vypočítává od r. 1900 devatenáct prací italských a francouzských. Diskussi začal C. Pascal pojednáním *L'incendio di Roma ed i primi Cristiani* r. 1900 (do

r. 1903 čtvrté vydání), v němž vyslovil domněnku, že požár způsobili někteří fanatičtí křesťané (k tomuto pojednání připíná se referát L. Brtnického v naší Době X, 247—251). Článek Pascaldův vzbudil živou polemiku. Z devatenácti prací jsou při Pascalovi čtyry, ostatních patnáct hájí nevinu křesťanů, ale o vzniku požáru samy zase nejsou za jedno.

Zprávy o požáru máme u Tacita (Ann. XV, 38 nn.), Suetonia (Nero 38) a Cassia Diona (LXII, 16—18). Hlavním svědkem je Tacitus; byl události nejbliže; má nejvíce podrobností o požáru a je nejschopnější. O vzniku jeho praví: forte an dolo principis incertum, nam utrumque auctores prodidere. O tato slova: forte an dolo principis točí se celý spor. G. Boissier, referuje v Journal des savants 1902, str. 158—167 o některých pracích sem hledících, končí resignovaně tím, že ani nám nelze říci nic jiného, než co pověděl Tacitus: forte an dolo principis incertum.

Profumo dokazuje ve své knize, v níž je mnoho vážného a úctyhodného úsilí, která však svou zbytečnou rozsáhlostí a slohem a různými podivnostkami formálními přímo odstraňuje, že požár byl založen Neronem. Prameny Tacitovy, soudí Profumo, totiž Plinius, Cluvius Rufus, Fabius Rusticus, svědkové to souvěcí, i Suetonius a Cassius Dio všichni obviňují Nerona, jediný Tacitus připouští náhodu. To byla verze oficiální, kterou Tacitus pojal do svého díla z ohledu na císaře Nervu, s nímž zastával konsulat a jenž v posledním čase vlády Neronovy byl se dvorem v nejlepších stycích. Když Nerva nastoupil na trůn, nechtěl, aby se nepřátelsky psalo o Neronovi. Proto u Tacita ta nerozhodnost. Proto prý také Juvenal v VIII. a XIII. satíře, ač mluví o požáru, nezmiňuje se o vině Neronově, právě také jen z ohledu na císaře Nervu.

To je důvod nový, ale myslím, že není přesvědčivý. Nepředpojatá úvaha o starých zprávách vede k jinému výsledku. Tacitus jmenuje prameny své pro tu dobu na různých místech. Jsou to, jak již řečeno, Plinius, Fabius Rusticus, Cluvius Rufus. O Pliniovi víme, že vinil z požáru Nerona. Právě-li Tacitus: nam utrumque auctores prodidere, byli druzí dva anebo jeden z nich opačného mínění než Plinius. Shledal tedy Tacitus rozpor a nejistotu již ve svých pramenech, souvěkých s požárem. Z celého líčení vidíme, že Tacitus Neronovi není nakloněn a že by ho po případě pokládal za schopna takového činu. Ale váží důvody proti Neronovi uváděné a shledává je příliš lehkými. V tom je viděti jeho pravdomlupnost a svědomitost. Že však se vyslovil obojetně, že přece připustil možnost viny Neronovy, v tom učinil Tacitus ústupek svému aristokratickému srdci; to je Tacitova slabost.

My dnes můžeme klidně říci, že jest dolus principis vyloučen a že oheň vznikl náhodou. Oheň vypukl v krámech v cirku maximu blízko Palatinu. Nelíbilo-li se Neronovi špinavý Řím

s úzkými a křivými uličkami a chtěl-li postavit nové město, které by pak nazváno bylo po něm, jak vypráví Suetonius, byl by musil zapáliti město na několika místech najednou. Nemohl přece se nadíti, že se oheň rozšíří z jednoho místa po celém Římě. Vždyť v Římě hořelo často a pokaždé se podařilo požár zdolati. Nero nemohl přece čekati, že obyvatelstvo bude se klidně dívati, jak příbytky jeho berou za své. Z Tacita lze uvésti doklady, že se Nero přičiňoval, aby požár byl obmezen. Konečně XIV. okres, špinavé Zátibeří se čtvrtí židovskou, zůstalo netknuto, patrně proto, že chráněno bylo řekou. — Už tato jediná věc, místo, kde požár vypukl, ukazuje, tuším, jasně, že nelze mluvíti o založení ohně ani Neronem ani křesťany. Circus maximus vyhořel pětkrát, protože v krámech bylo mnoho hořlavých látek. Kdyby byl býval Nero chtěl viděti, jak vyhlížela hořící Troja, byl by musil býti v Římě a ne v Antiu. Když druhého dne večer nebo třetího dne ráno se do Říma vrátil, začato se soustavným hašením ohně, a podařilo se jej ve třech dnech přemoci, ale pak znova začalo hořet v zahradách Tigellinových. Zprávy Suetoniova a Dionova jsou, jak dobře dí Ramundo na uv. místě, str. 391, typickou ukázkou toho, jak vzniká legenda. Co Tacitus uvádí jako nezaručenou pověst, to u nich je nezvratnou jistotou. Zprávy jejich jsou jen rozpředěním zprávy Tacitovy. Profumova kniha, velice pracná a učená, sporu nerozhodla. Ramundův střizlivý článek váží v té příčině víc.

Em. Peroutka.

A. Ernout: Le parler de Préneste d' après les inscriptions. Paris 1905. 63 str. Za 4 fr. (Zvl. otisk z Mémoires de la Société de Linguistique de Paris XIII, 293—349.)

Je přirozeno, že také na území jazyka latinského byly dialektické rozdíly, že latina, kterou se mluvilo v Římě, lišila se v některých věcech od latiny, již se mluvilo na jiných místech Latia. Aspoň některé odchylky poznáváme z nápisů a z latinských grammatiků. Poněkud lépe jsou známy zejména trojí dialektické odchylky: z Falerií, z Lanuvia a z Praeneste (srv. Stolz, Lat. Grammatik³, str. 13, Sommer, Handbuch d. lat. Laut- und Formenlehre, str. 10 n.). Ernout v disertaci ehora uvedené učinil si úkolem popsati dialekt praenestský a vyložiti jeho zvláštnosti.

Na počátku tiskuje nápisy a zprávy starých, na jejichž podkladě buduje svůj popis. Věnovav pak kapitulu písmu praenestských nápisů, obírá se v největší části své práce hláskoslovím; tvarosloví zaujalo necelých osm posledních stran. Při písmu jsou dvě zajímavé věci. Někdy v kontextu, psaném od levé ruky k pravé, bývají jednotlivá slova, psaná směrem opačným. Ernout to vysvětluje tím, že rytec, jsa původu cizího, snad etruského, byl zvyklý psáti od pravé k levé a tak mechanicky

někdy podlehl svému zvyku. Zvláštnost druhá jest, že velmi často bývají na nápisech praenestských vynechávány samohlásky. Je otázka, je-li to zjev jen grafický či odpovídá-li skutečně výslovnosti. Ernout podává úplný seznam případů tohoto zjevu, uvádí podobné případy z jiných jazyků a nářečí italských a rozhoduje se proti Sommerovi, jenž vykládá tento zjev slabou výslovností vokálů, pro výklad, že je to pouze zvláštnost grafická, označovati celou slabiku jen konsonantem v takových případech, kde samohláska dána je výslovností předcházející souhlásky: na př. *debtur* = *debetur*, poněvadž *b* = *be*.

V hláskosloví probírá spisovatel hlásku za hláskou a sleduje její osudy v nářečí praenestském. Nespokojuje se pouze konstatováním fakt, nýbrž shledává pokaždé obdobné zjevy z jiných jazyků a nářečí italských. Při výkladě dialektických zjevů počíná si opatrně a stříživě. Leckdy má příležitost mluvit o některých zjevech latinských, jako na př. o slově *firmus*, *hircus* (str. 29), o dvojtvorech *opilio* a *upilio* (str. 37), o záhadném slově *Casmenae* (str. 42 n.), o genitivech na *-os* u III. dekl. (str. 55) atd., vykládaje leccos za tvary a zjevy dialektické, co se obyčejně pokládává za archaismy. Pokud tak činí právem, těžko říci.

Že při všech svých výkladech nenajde souhlasu, jest patrné při obtížích, s nimiž výklad dialektických zvláštností je spojen. Tak praen. *Quorta* (proti lat. *Quarta*) vykládá za reflex pův. *q̄urtos*; hláskoslovně je ovšem výklad ten možný, ale při ojedinelém dokladu přece nejistý; možná, že je tu chyba písařská, o jaké není ani v praenestských nápisech nouze. Není dosti jasno, proč je Ernout proti Brugmannovu a Sommerovu výkladu o dlouhých dvojhláskách na konci slova (str. 31). Pozoruhodný je výklad pisaurského *matrona* z býv. *matronāi* (obecně se vykládá z pův. *matrōnās*); přes výklad spisovatelův není jisto, je-li *Devas Corniscas sacrum* z pův. *Devāis Corniscāis* (str. 32). Hledaným zdá se mi výklad nom. plur. *o*-km. na *-es* (*coques*, *magistres*) kdež dle Ernouta je *-es* z bývalého *-eis*, *-ois*; tvary tyto prý vznikly analogií dle *heisce*, *eisdem* (str. 35 a 54 n.). Sommerův výklad latinské doubletty *o* a *ū* za pův. *ou* zdá se pravděpodobnějším (*o* *ū* dle něho jsou jen různé grafické značky pro zavřené *o*) než Ernoutův, dle něhož *ou* původně přízvučně dává v latině *u*, v latině praenestské *o*; lat. *opilio* vedle *upilio* pokládá za slovo dialektické, praenestské. Nelze asi říci, že by se *u* jakožto druhý člen dvojhlásky blížilo výslovností hrdelné *no*-sovice, čímž vykládá se lat. *Poumilionom* proti řec. *Πυγμαλέοντιωv* (str. 38). Výklad lat. *carmen* dissimilací z *canmen* není asi správný (srv. Brugmannův Grundriss I², 852 a 572, Walde, Lat. etym. Wörterbuch, str. 99); uznává-li jej Ernout (str. 42) přece, měl uvést své důvody. Záhadné slovo *Casmenae* vykládá spisovatel umělým archaisováním běžného *Camenae*; bylo-li však

po ruce dosti příkladů, jež by vedly k takovémuto archaisování? Tvary *Metilio*, *Cestio*, jež Schwyzer IF XIV, str. 31 pokládá za zbytky dualu (k výkladu tomu kloní se i Brugmann, Kurze vergl. Gramm., str. 388), pokládá Ernout za nom. sg., jehož užito chybou místo pluralu. V několika případech jsou na nápisích náhrobních tvary na *-ai* zakončené; jindy tu bývají pravidlem nominativy. Tyto tvary na *-ai* pokládá spisovatel za gen. *ā*-kmenů, tvořené analogií *o*-km. připojením koncovky *i*. Zda správně, těžko říci; Ernout sám si je vědom nejistoty tohoto výkladu.

Místy by bylo žádoucí, aby byla citována příslušná literatura, aby byl čtenáři jasný stav toho neb onoho problému; leckdy není patrno, podává-li spisovatel výklad nový či přidružuje-li se jen některého z výkladů již podaných. Na př. na str. 29 pokládá Ernout slovo *firmus* pro jeho *i* za býv. *e* za slovo dialektické. To pověděl již Thurnaysen KZ XXX, str. 487; z koř. *dhergh* vykládal slovo to už Niedermann, E und I im Lateinischen, Darmstadt 1897, str. 85 n., ale pro lat. *i* podán výklad jiný od Sommera IF XI, 210; to vše mělo býti pověděno. A tak podobně i jinde.

Na konci kapitoly o písmu, o samohláskách a dvojhláskách shrnul spisovatel několika slovy výsledek předcházejících výkladů. To měl také udělati po výkladě o souhláskách; na konci práce by se bylo doporučovalo podati krátkou charakteristiku nářečí praenestského, pokud ovšem dle našich pramenů je charakterisovatí lze. Jinak podán v práci této pěkný obraz jednoho z nářečí latinských.

Oldřich Hujer.

Latinská mluvnice, kterou ku potřebě žáků, zvláště nižších a středních tříd gymnasijských sepsal *Josef Kořínek*. K sedmému vydání upravil *Jos. Kořínek syn.* Díl I. Tvarosloví. V Praze u I. L. Kobra, 1905. Str. 121. Za 1 K 60 h, váz. za 2 K 10 h.

Potřeba nového vydání známé latinské mluvnice Kořínkovy r. 1896 *Jos. Kořínekem ml.* úplně přepracované (v. L. F. XXIV, 1897, str. 125 nn.), svědčí jak o dobrých stránkách této školní pomůcky, tak i o oblibě, již se dosud těší na našich gymnasiích hlavně pro svou povahu praktickou. Také nemnohé změny, jež spisovatel v tomto vydání provedl, hledí vesměs k zdokonalení knihy po této stránce. Uvedeme z nich hlavní.

V úvodě (§ 4) upustil od rozdělení souhlásek dle vzniku a sluchového dojmu a přidržel se Gebauerova rozdělení dle místa článkování v ústech a dle zvučnosti. Při kvantitě slabik (§ 6) vypustil poznámky o stahování, náhradním dloužení, úzení a zkracování samohlásek a dotýká se těchto zjevů příležitostně, kde se skutečně vyskytují, při skloňování a časování. Rozdělení sub-

stantiv správně vřadil v § 9, rod jmen měst a zemí určuje dle zakončení (§ 11), pro mobilia přijal dle řecké mluvnice český název »přechylná« (§ 12), jakož i dále při slovese názvy kmen »silný a slabý«, perf. »silné a slabé«, vypustil zcela § 122 o vzorech časovacích, za to poznámky o zbytečích lokálu přičinil k příslušným deklinacím, v nichž se vyskytují. Při deklinaci II. subst. v *-er* (puer, liber) probrána ihned příslušná adjektiva v *-er*, která dříve probrána až při adjektivech. Pronomen reflexivum osobné probráno ve zvláštním § a povaha refl. přivlastňovacího řádně vylčena při pronominech possessivních; zájmena neurčitá přehledněji upravena a zájm. adj. ullus přiřadeno k subst. quisquam. Při slovese pojednává se o změnách znaku souhláskového před *s* a *t* při tvoření kmenů (perf. a part.) přehledně ve zvláštním §, nikoli při těchto kmenech. Ze seznamu sloves vypuštěny složeniny méně často se vyskytující a nahrazeny složeninami častějšími. Inf. laudandum fore vypuštěn, inf. laudavisse a p. překládán správně »že jsem pochválil« a pod.

Opravy doznala mluvnice tím, že mezi defect. casibus pojato: vicis, vicem, vice, že superlativy citimus, falsissimus označeny jako řdké, že doplněna numeralia multiplicativa, opraveno sklonění tázacího quid, že slov. coepi uvedeno jako prf. slov. incipio a vynecháno mezi schodnými. Ref. nesouhlasí se změnou při určování rodu feminin u III. dekl., poněvadž je nyní složitější, a s vynecháním latinského vyjadřování zlomků.

Změny v tomto vydání jsou celkem malé, počet §§ až na nepatrné výjimky i pořad jejich zůstal týž; jest tedy možno užívatí nového vydání vedle předešlého. A o to asi především šlo spisovateli. Že i toto vydání prokáže škole dobré služby, netřeba dovozovati.

Jos. Němec.

Jakub Arbes: Arabesky literární. Díl I. Sebraných spisů J. Arbesa sv. XVI. Nákl. J. Otty, v Praze 1905. Stran 407.

V authentickém přehledě vlastní činnosti literární v letech 1860—1900, jež r. 1900 a 1901 otiskl »Obzor literární a umělecký«, uvádí Jakub Arbes v rubrikách »biografické silhouetty«, »povídky a črty divadelní«, »feuilletony literární«, »studie a črty biografické« řadu drobných črt a statí z dějin divadla a písemnictví, které z několika důvodů zasluhují zvláštní pozornosti literárního dějepisce.

Jakub Arbes sám jest dosti výrazná a významná osobnost, aby zajímala její drobná parerga a paralipomena, zejména když v nich jasně vystupují některé zvláště význačné rysy jeho spisovatelské osobnosti: inspirace spíše raffinovaná než naivní, sklon k bizarnosti, dobrodružnosti, výjimečnosti, bystrý postřeh pro originalnost a rázovitost v temperamentu a v povaze, rozmar pohrávající smichem i posměchem, satirou i sentimentalitou,

mnohomluvná záliba v širokém výkladě a rozlehlých odbočkách, polořečnické, polonovinářské pathos, často klesající v mělkou frasovitost. Nadto Arbes smí činiti i nárok, aby počítán byl také mezi historiky literární: jeho studie z »tvůrčích dílen« básnických jsou práce arciř spíše duchaplné a vervní než psychologicky věrné a naukově prokázané; jeho povahopisné obrázky rozličných dobrodruhů a nesmrtelných pijáků mají více romaneskního kouzla a barvitě grotesknosti než spolehlivosti podobizen; jeho výpravy po stopě plagiátu ve světové slovesnosti skoro vesměs zakládají se na pouhých laicky vyjádřených domněnkách, které nejsou opřeny o fakta bezpečně zjištěná a o metodu naukově vyříbenou; ale za to Arbesovy práce o Máchovi svým dokumentárním bohatstvím a hlubokou duševní introspekci zajišťují si stále důležité místo v české literatuře máchovské. Proto literární dějepisec se zvýšeným zájmem sahá po svazku sebraných spisů Arbesových, poprvé shrnujícím větší počet těchto drobnějších úvah a črt literárních.

Některé z Arbesových »arabesk literárních« zabývají se zjevy cizích literatur. Temperamentní feuilleton »Zázračné péro« předvádí velkého literárního dobrodruha vlašského rinascimenta, Pietra Aretina (1492—1556); dramaticky vzrušená scéna »Poslední okamžiky Fenixe věků« charakterisuje smrt a činnost španělského dramatika Lope de Vega (1562—1635) se zajímavou zmínkou o české látce mezi dramaty básníkůvými;¹⁾ poněkud bombastická arabeska »Adam a Eva« strhuje roušku s manželských osudův anglického básníka Johna Milтона a shledává v nich s přesvědčivostí neúplnou předlohy pro scény mezi Adamem a Evou v »The paradise lost«; střed grotesky »Příšerné spřežení« tvoří francouzský sensační romanopisec Eugène Sue (1804—1857); polobiografický, pololiterární článek »Rok pokoření a žalu« zabývá se Victorem Hugem (1802—1885); pod divným titulem »Několik slov o Nebozízku« zbytečně ohřívá a rozřezuje Arbes báchorku o Schillerově návštěvě v Praze, užívaje jí k oslavě jejího tvůrce Augu-

¹⁾ Jde tu o Lopeovo drama »La Imperial de Otton«, kde chronologicky potřeť jest zpracován (1595 Calaminův latinský »Rudolpho-ottocarus«; 1631 Vernulaeův opětně latinský Ottocarus, Bohemiae rex) boj mezi Přemyslem Otakarem I. a Rudolfem II. Arbes nestopuje vůbec novou literaturu (jinak by též neopakoval Meisznerovu báchorku) a neví, že v české knize prof. A. Krause »Stará historie česká v německé literatuře« (v Praze 1902) jedná se vědecky o hypotese, kterou Arbes klade, ale nereší. Po polemice Farinelliho (viz u Krause str. 368) není možno jen tak prostě říci, že »lze právem souditi, že Grillparzer buď originál nebo německý překlad dramatu španělského dobře znal a že si z něho nejen tuto dramaticky tak účinnou scénu, nýbrž bezpochyby i jiné ještě momenty a snad celé scény po chvalném zvyku plagiátorů — prostě »vydlužil«, zejména když by pouhé přečtení scény, kde vojska stojí v boji proti sobě, u Lope de Vega a u Grillparzera ukázalo, že scéna není »podobná, vlastně totožná«.

sta Gottlieba Meisznera (1753—1807). Všecky tyto studie a črty z cizích literatur mají především snahu zábavně a novellisticky upozorniti čtenáře naprosto nezasvěceného a patrně též nekritického na některou význačnou postavu světového písemnictví, při čemž lehký feuilletonistický tón spíše ulpívá na detailech biografických než na faktech literárních; chvílemi causerie dokonce vzbuzuje nesprávnou a kusou představu o líčené individualitě literární — John Milton a Schiller na př. kreslení jsou libovolně a chybně.

Články připínající se k českému novodobému písemnictví jsou úhrnem obsažnější a cennější. Ty z nich, které vznikly z osobních vzpomínek Arbesových, podávají opravdu velmi pěkný materiál literárně historický. Nejvýše bych kladl obě poslední memoirové črty o Janu Nerudovi, nadešvané »Písně kosmické« a »Fünffingernaht«. V první, kromě významných a poučných zpráv o Nerudově průpravném studiu ke »Kosmickým písním« a o práci na nich, čtou se charakteristická akta Nerudovy ostré literární polemiky s Fr. V. Jeřábkem r. 1870, jejíž výsledkem bylo Nerudovo zřeknutí se kritické činnosti divadelní a pak mnoho jednotlivých rysů, osvětlujících žurnalistické napětí obou vůdčích politických stran v letech sedmdesátých. Druhá črta po úvodě poněkud nabubřelém vzpomíná, kterak Neruda z finanční tísně redigoval několik let s krejčím Čihařem odborný list oděvnícký »Zlaté dno«. Též biografický materiál, jež v stati »Český humorista« Arbes snešl o humoristickém a paedagogickém spisovateli Vojtěchu Vejškrábovi, který psal pod pseudonymem Vojtěch M. Bělohrobský (1839—1869), zasluhuje povšimnutí. Arbes cituje několik ukázek humoru a vtípu blovického učitele, jehož osudy připomínají nám Raisovy »Zapadlé vlastence«; z těchto ukázek lze poznati, že humor Bělohrobského, inspirovaný namnoze společenskou zábavou, patří do oné kategorie, kterou představují Heřman Přerhof (1831—1867), Eduard Just (1836—1879) a Emanuel Züngel (1840—1894), a kterou shrnují čtyři svazky »Besedníku« Vilínkova (1860—1862) a »Nového Besedníku« Justova (1869—1871).

Literárně bezvýznamné jsou jiné dva zjevy, jichž paměť oživuje srdečné a rozmarné vzpomínky »Matičce« a »Kutnohorský básník místní«. V první se Arbes zmiňuje o předčasně zesnulém sentimentálním lyrikovi, debutantu Hynku Veselém (1825—1853) v rámci hřbitovního elegismu, vlastníku české lyrice let padesátých; v druhé s dobromyslným humorem vypráví o neznámém kutnohorském polygrafu a samouku Antonínu Kmínkovi, jenž ve »vlastenecké činohře ve třech jednáních« »Tyl ještě žive!« naivně a neobratně pokusil se o realisticky genrové zpracování kutnohorské epizody z Tylova života r. 1853 (nebo 1854). Pouhými stilistickými cvičeními jsou dvě črty »Zneuznaný dramatik«, kde se dává novellistické zbarvení okol-

nosti, že Erbenovi »Sládcí« neměli valného literárního úspěchu, a »Vděk zázračného dítěte«, poutající se k Rubšovu humoristickému epigonu Václavu Filípkovi (1811—1863).

Zvláštní methodickou bezradností a zmateností trpí dvě zbývající literární črtý Arbesovy. V článku »První náš poeta verbíř« se Arbes snaží dokázati, jako by vlastní příčinou, proč Jan Nejedlý tak záhy se stal Pelclovým nástupcem na universitě (inaugurace Nejedlého i s řečí Ungarovou a Nejedlého obšírně se popisuje) bylo, že Nejedlý získal si vládní přízeň důrazně tendenčními básněmi protinapoleonskými. Z nich cituje se pouhou namátkou úryvek z jedné, aniž jest řečeno, jak báseň ta se jmenuje a kde i kdy vyšla. Jest to část epické skladby »Bitva Černopolská dne 23. srpna 1796«, kterou r. 1798 Puchmajer otiskl ve třetím svazku svých básnických almanahů (»Nové básně«, str. 119—126). Ve své stati o Janu Nejedlém prof. Jakubec analyzuje báseň dosti zevrubně (Literatura česká devatenáctého století, díl I., str. 485—486) a shledává, že jest to skladba pro dobu i pro autora nejmýše charakteristická. Toho všeho Arbes nepostřehl; ba ušla mu i ta důležitá a v rámci jeho stati nezbytná okolnost, že báseň ta jest jediným článkem velkého řetězu původních i přeložených skladeb Nejedlého, jež »měly za tehdejšího ruchu válečného posíliti bojovné nadšení českých vojnů«, o čemž svědčí zejména překlad Meinertových »Zpěvů vlastenských« (1800). V stati »Železná košile« se Arbes zabývá skutečně zajímavou literární kuriozitou: látku, jež jest podkladem slavné suggestivní novelly »The pit and the pendulum« velkého amerického básníka Edgara Allana Poea (1809—1849), zpracoval snad již o něco dříve český lidový spisovatel bez originality a bez významu, Václav Rodomil Kramérius (1792—1861), pod titulem »Železná košile«. Arbes obě práce klade vedle sebe, mluví hned o prioritě a hned o plagiátu, ale neuvědomuje si, že problém plagiátu dal by se tu řešiti jen přirovnáním celého zpracování i pokud se stilu týče, a že čtenáři prostě soudicimu vtírá se jediné logické rozřešení: jak český žurnalista, tak americký umělec chopili se dané starší látky, a každý ji zpracoval podle svého účelu a podle svých schopností, při čemž Kramérius čerpal z nějakého vzdělání německého.

Shrneme-li po rozboru jednotlivých »arabesk literárních« svůj soud o Arbesových drobnějších studiích z dějin písemnictví, nespátujeme v nich ceny naukové, a to pro nedostatek metody, pro nespolehlivost údajů, pro nahodilost analogií a pro feuilletonistický a často i frasovitý způsob podání. Přířkli bychom však dokumentární význam Arbesovým živě vypravovaným vzpomínkám, a vůbec bychom tyto »arabesky literární« odkázali z oboru posuzování vědného v okruh ostatní *belletrie* autorovy, jejímiž měřítky dlužno je oceňovati.

Arne Novák.

Boris Godunov. Dramatická báseň z dějin ruských. Napsal *Alexander Puškin*. Přeložila Eliška Krásnohorská. V Praze, J. Otto 1905, str. 132. (Sborník světové poesie sv. 87.)

Nebyla by zajisté nevděčná práce probrati české překlady velkého básníka ruského, vylíčiti, jak se tu uplatňovala vzrůstající básnická řeč jakož i veršovnícká technika česká, a mimo to jak se tu také v různých dobách jevila znalost jazyka ruského. Pokoušeli se o překlady z Puškina přední naši básníci. A nehledě na prosaický překlad »Cikánů« od Jana Slavomíra Tomička v Čechoslavu r. 1830, první, kdo menší výpravné básně, ballady Puškinovy do naší literatury převáděl, byl Fr. L. Čelakovský (»Dva havrani«, »Zimní večer« v ČČM. 1833 a j.). Bibliografii českých překladů sestavil V. A. Francev (Сборникъ отдѣл. рус. яз. LXVI, r. 1898), ale kritického jich rozboru, jaký pro jihoslovanské překlady učinil V. Jagić a pod jeho redakcí řada jiných spisovatelů (Сборникъ отдѣл. рус. яз. LXX, 1901), dosud nemáme. Není ani naším úkolem zde se pokoušeti o podobnou práci, než chceme podati jen příspěvek k ní.

Vyhlašená naše básnička obírá se již řadu let knížetem ruského Parnasu. V 27. sv. »Sborníku světové poesie« vydala r. 1894 »Výbor menších básní« Puškinových, a v 36. sv. téže sbírky r. 1895 »Některé básně rozpravné«, a to Kavkazského jatce, Bachčiserajský fontán, Cikány a Měděného jezdce. Nyní konečně vydala překlad dramatické básně Puškinovy, kterou byl již r. 1859 přeložil V. Č. Bendl. Většina básnických děl Puškinových byla již dříve uvedena do naší literatury, a srovnávání nových překladů El. Krásnohorské s oněmi namnoze půl století a ještě staršími mohlo by býti do jisté míry nikoliv nepatrným příspěvkem k historii vývoje básnického jazyka a verše českého.

Věnujeme napřed několik slov oběma starším sbírkám překladů El. Krásnohorské, domnívajice se, že smíme učiniti tak zvláště proto, ježto nebyly, pokud víme, dosud kriticky rozebrány.

Především budíž dovolena všeobecná poznámka. Překlad vynikajícího básnického díla, které vydává přední naše literární korporace jako IV. tř. České akademie pro vědy, slovesnost a umění, měl by do jisté míry býti náhradou za originál; měl by tedy také chronologickým seřazením básnických děl, zvláště drobných básní, přispívati k hlubšímu poznání vývoje básníkovy, a neměl by býti jakousi dosti libovolně sestavenou anthologií beze všeho zřetele na vývoj tvorby básníkovy, jakou skutečně jest »Výbor menších básní« Puškinových v překladě El. Krásnohorské. A překlad měl by se opíráti o nejlepší kritická vydání děl básníkových, čehož bohužel opět nelze říci o tomto překladě Puškinových děl. Překladatel hluboce měl by vniknouti do básníka, jehož díla svému národu chce předváděti, měl by býti

dokonale obeznámen s celým jeho duševním vývojem, a měl by překlad svůj opatřiti důkladnými a závažnými poznámkami a vysvětlivkami na základě odborné literatury. Krásnohorská zřejmě provázela své překlady poznámkami, ale příliš skrovnými. I v našich veřejných knihovnách nalézá se leccos z přebohaté literatury Puškinské, a nedávno viděl se ruský kritik překladu »Borise Godunova« od El. Krásnohorské, prof. V. A. Francev, nucen vytknouti právě tyto nedostatky její knihy (Рус. Фил. Вѣст. sv. 54, str. 224). Že naše překladatelka neměla před sebou kritického vydání Puškinových básní, dokazuje, že v básni »Napoleon« (Výbor, str. 20) jsou spojeny básně dvě, a její poznámka na str. 89; a to spojeny jsou tu básně z r. 1821 Чудесный жребіи совершялся atd. (vydání P. O. Morozova 1903, I, str. 294, vyd. Jefremova 1880, I, 371) a básně z r. 1823 Недвижный стражъ дремалъ на царственномъ порогѣ (vyd. Morozova I, str. 345, vyd. Jefremova I, 442), ze které Krásnohorská přeložila pouze druhou polovici od 6. sloky Онъ рекъ — и нѣкии духъ повѣялъ невидимо; měla patrně před sebou lipské vydání zapověděných básní Puškinových, kde tyto básně byly tak spojeny, jak v překladě je podává. Podobně spojila jako v jednu básně »Musa« (I, 277, vyd. Jefremova 1880, I, 330) a básně »Ты přítelko pradávnychъ царозвѣстѣ! Наперсница волшебной старины (I, 290, vyd. Jefremova I, 362), které obě ovšem téhož r. 1821 byly složeny, ale druhá o dva — tři měsíce asi později; Krásnohorská v »obsahu« jich nerozeznala, než uvedla je jako jednu básně pod nadpisem »Musa«.

Neměla ovšem překladatelka naše před sebou vydání skutečně podle rukopisné pozůstalosti Puškinovy a prvních vydání jeho děl úpravené. Tak na př. ke konci básně »К моги« čteme v jedné sloce: »Взды чѣхъ, kde je krápěj štěstí, buď bez uzdnost, buď despota,« kdežto v rukopise básníkově i v prvních vydáních jest: гдѣ капля блага, тамъ на стражѣ иль просвѣщеніе иль тиранъ. Básník v té době r. 1824, kdy tuto básně složil, choval se krajně skepticky k civilisaci a tyto své názory vyslovil zvláště v »Cikánech«. Pozdější čtenáři, prepisovači a vydavatelé někteří neporozuměli tomu a zaměnili slovo »просвѣщеніе« slovy jinými, takže místo něho v některých novějších vydáních, zejména v těch, jež redigoval Jefremov, jest místo toho slovo »самовласть« (vyd. z r. 1880, I, 454, 570. Srv. vyd. Morozova 1903, I, 662). Podobný originál měla patrně před sebou též sl. Krásnohorská.

Překlad sám má hojně nedostatky. Vyberme některé ukázky z »Výboru menších básní«. Namnoze jest v překladě porušen rozměr originálu, verš často mívá o několik slabik více, ba dodávány i verše nové. Srv. na př.:

Роза (I, 138).

Гдѣ наша роза,
Друзья мой?
Увяла роза
Дня заря.

Не говори:
»Такъ вянетъ младость!«
Не говори:
»Вотъ жизни радость!«
Цвѣтку скажи:
»Прости, жалю!«
И на лицею
Намъ укажи.

Růže, str. 51.

Kde naše jest růže,
ó přátelé moji?
Nám uvadla růže,
to Jitřeny dítko,
v dne palčivém znoji.
Ó nemluv, ty kvítko:
»Tak vadne i mladost!«
Ó nemluv, ty kvítko:
»Hle života radost!«
Však mluv: S bohem tedy!
Mluv: Útěchu vizte!
a k lilii čisté
nám obracej hledy.

Srv. ještě »Probuzení« (str. 53) Пробуждение I, 157, kde překlad má 30 veršů proti 27 originálu. Báseň »Bezsená noc« končí:

»Chci tě chápat, spokoj mne!
Učím se tvé přetajemné
mluvé temné« (str. 53)

»Я понять тебя хочу,
темный твой языкъ учу...“

Vyskytují se přímé chyby, jako na př. v básni Деревня »Veské zátiší« přeloženo бродящія стада — brodíci se stáda (str. 8), aneb v »Písni o divomocném Olegu« přeloženo: Въ награду любого возьмешь ты коня (str. 9) »v náhradn tobě dám milého koně«. Sl. Kr. neuvědomila si adversativního významu spojky a: v Husaru na př. ты хлопецъ, можетъ быть, не трусь, да глупъ; а мы видали виды... »snad nejší baba, však jsi mlád a hlup, а já už viděl divy« (str. 71, 75), m. však já už vídal...

V básni »Napoleon« praví Puškin: надъ урной гдѣ прахъ лежитъ, народовъ ненависть почилá, и лучъ безсмертія горить t. j.: u hrobu Napoleonova ustala nenávisť národů a hoří světlo nesmrtelnosti; ale Krásnohorská převrátila veškerý šlechtný cit ruského básníka vzdávajícího čest prachu přemoženého velikána, pověděvši: »Nad tvou urnou, již národů všech klne hlas, tam s jejich nenávisťi chmurnou plá nesmrtelné slávy jas« (str. 21).

Přímó trapně působí frasovitý verbalism překladatelky prostého jazyka Puškinova. Kde ruský básník praví na př.: И чувствую, въ очахъ родились слезы вновь (»Погасло дивное свѣтло« I, 266), tu česká překladatelka cítila nutnost »básničtější« vysloviti verš ruského pěvce, zavánějící prósou: »Zas cítím, pr a men slz jak vrací se v můj hled« (str. 43). Anebo v básni »Napoleon«:

угасъ великій человекъ, muž velký zhas jak blesku žeh,
въ неволь мрачной закатился v tmě zajetí se shroutil žár ný
Наполеоновъ грозный вѣкъ. Napoleonův bouřný běh (str. 20).

Tu opět Krásnohorská neporozuměla originálu. Básník chtěl říci prostě, že zapadla Napoleonova doba a to zapadla v mračném rabství, mině tu totiž onu všeobecnou reakci, která po pádu Napoleonové svírala celou Evropu a těžce se ohlašovala také ve vlastní básníkově, jejíž obětí náš básník, nadšený pěvec volnosti, sám se stal.

Aneb na př. v básni »Padlý rytíř« (Сраженный рыцарь) v sloce 2., str. 77.

Недвижныя латы на холмѣ Na chlumu ležíc se brnění skví,
лежать, v železné pěsti meč rezavý tkví,
Въ стальной рукавицѣ за- v železné pěsti meč rezavý tkví,
бвенный булатъ, pod přilbou štít volně stlívá
И щитъ подъ шоломомъ за-
ржавымъ

— — — и мѣсяца рогъ — — — a krvavý žeh
покрылъ ихъ сияньемъ кро- s měsíce po zbroji splývá.
вавнымъ.

V sloce 3.: обходить ... конь: kůň ... obchází ...
Въ очахъ горделивыхъ по- o čima blýská jak z ponurých
меркнулъ огонь dum

tedy v překladě zrovna opak toho, co praví originál.

A dále онъ бранную голову клонить špatně přeloženo: (kůň) »hlavu svou ve zbroji kloní«, místo bojovnou hlavu.

Další část této sloky zcela jest pokážena, dodáno, čeho ruský básník ani nepraví:

Безпечнымъ копытомъ бьетъ hlídá to brnění sám jako duch,
камень долинъ zděšeně chví se a ržá v poční
И смотритъ на латы конь vѣрный одинъ vzduch,
И дико трепещетъ и стонетъ. o skály kopyty zvoní.

V sloce 5.:

Погибшаго грозно въ нихъ mrtvého kosti v něm (sc. v ran-
(sc. въ колчугахъ) кости céfi) praští a třas¹⁾
стучать,

По камнямъ шоломъ пока- přilbici na skálu skoufí,
тился: buší v ní lebka — —
скрывался въ немъ черепъ

¹⁾ Toto slovo si naše překladatelka velice oblíbila, tak na př. v básni »K moti« čteme: »jak miloval jsem ... svémocný tvůj ruch

V básni »Veské zátiší« (Деревня):

рядъ холмовъ и нивы пло- řad chlumů, prouhy nív se
саты: pnoucí u jich paty (str. 8).

Dále:

учуся въ истинѣ блаженство se učím pro štěstí se v hloubku
находить, pravdy nořit,
свободною душой законъ бо- jí duší svobodnou se jako bož-
готворить... стvu kořit...

V básni »Volnost«:

Увы! куда ни брошу взоръ O žel! kam zrak své světlo
(I, 253) metá (28)
Склонитесь первые главой Vy první skloňte před zákony
подъ снѣм надежную закона, svou hlavu i svou korunu,
И стануть стражею у трона, pak budou strážci u trůnu
Народовъ вольность и покой! mír lidstva, volnost bez
úhony! (str. 31).

V básni »V zadumání«: »A kde mě smrti střela sžehne«
(49) za prostý verš Puškinův И гдѣ мнѣ смерть пошлетъ
судьбина (II, 111).

Nikdo nežádá zajisté, aby překlad básně byl doslovný, ale tolik musíme žádati, aby podával přece obsah a smysl originálu, aby se v překladě úplně nezjinačovaly třeba drobné rysy originálu. Kde na př. v »Husaru« se vypravuje, jak čarodějnice въ мерзостной игрѣ жиды съ лягушкою вѣнчаютъ, což věrně přeložil Čelakovský (Sebrané spisy I, 370), tu podává Krásnohorská: »a za korunu ropuchu hrou mrzkou židu na pleš nutí« (str. 74).

Aneb necht se srovná slavná báseň »Бѣсы«:

Бду, бду въ чистомъ полѣ; Jedu, jedu šířím polem
Страшно, страшно поневоľ ne vím kam to, strašno kolem
Средь невѣдомыхъ равнинъ nechtě letím do planin
(str. 65).

Lad. Čelakovského překlad ČČM. 1857, str. 26 přiléhá tu těsně k originálu; též Fr. Chalupův »Kvítí z ruských luhů« str. 101 jest lepší.

V básni »Kavkaz« vyličují se pocity básníka, jenž stanul na vrcholu hor:

i třas« (str. 61) za »какъ... я любилъ и своенравные порывы«. V balladě »Utopence« mužik, spattiv při svitu lunny utopence, oknem třaskl... »Kéz bys praskl, šeptal s třasem zděšení« (str. 69).

Отсель я вижу потоковъ рожденье
И первое грозныхъ обваловъ движенье.

Rud. Pokorný přeložil to správně:

Tu vidím bystrin procitnutí
a první hrozných lavin hnutí (Květy IX, 211).

Ale sl. Krásnohorská nesprávně:

•Ztad rodit a valit se bystriny s hůry
a první se hnout vidím bouřlivé chmury• (59).

Jinde přece nadpis básně z r. 1829 »Обвалы« přeložila dobře »Sněžná strž« (58).

V básni Čtveráctví (str. 60) Шалость (II, 134): готовый въкъ трунить надъ нашей томной музой »вždy ochotný se vysmát Muse naší lkavé« nejen překlad neodpovídá originálu, ale Puškin sám nikdy by nebyl nazval svou musu »lkavou«; též dále nesprávně přeloženo v této básni блажь slovem »mol-dánky«.

Srovnáme-li překlad »Některých básní rozpravných« s originálem, nedoděláme se bohužel úsudku příznivějšího. I tu vyskytuje se místy překlad chybný. Tak na př. »Kavkazském zajatci« (čili »jateci«, jak říká sl. Krásnohorská):

И долго пленникъ молодой а dlouho v těžkém zapomnění
лежалъ въ забвеніи тяжеломъ. dlel vězeň, sklesnuv únavou
(str. 8).

Dopustila se tu Krásnohorská téže chyby, jako Bendl před půl stoletím: »dlouho, dlouho plenník mladý v tom těžkém zapomnutí [sic] dlel« (Výbor básní Alex. Puškina I, 79), neboť забвеніе znamená nevědomí.

V těchto překladech nalézáme tutéž frasovitost, totéž přeprávaní obrazy, nežádka nevhodnými a nevkusnými. Na př. v Kavkazském zajatci:

у ногъ его дымились тучи Там у nohou mu letěl stepí
въ степи взвивался паръ а kouřil mraků nával slepý
летучій. (str. 14).

Bendl překládal vůbec mnohem věrněji, ovšem méně básnicky, tak i toto místo: »U nohou jeho mraky lítaly, a vichry prach na stepách zdvihaly«.

(I, 84). — когда... Черкесъ... сидить ненастною порой, И тлѣютъ угли въ пепелищѣ... »když... Čerkes... dlí v deštů dobu nevlídnou, kdež u hle srší na ohništi« (str. 18), u Bendla originálu blíže: »když... Čerkes dlí nepřítivou dobou deštívou, a uhlí na ohništi tlí« (I, 88).

Krajní nevkus projevuje překlad čerkeské písně:

Въ рѣкѣ бѣжитъ гремучій валь;	Proud divoký v řece hřímá,
Въ горахъ безмолвіе ночное;	v noc němou se hory topí,
Казакъ усталый задремаль,	a zemdený Kozák dřímá,
Склонясь на копіе стальное.	spí podepřen o své kopí.
Не спи казакъ: во тьмѣ ноч- ной	Dej, Kozáče, pozor, t y sp á č i,
Чеченецъ ходитъ за рѣкой aid.	neb za řekou Čečenec kráčí... aid. (str. 28).

Sl. Krásnohorská uvádí do svých básnických překladů dále ještě nově utvořená slova, a jimi přispívá ovšem leda k obveselení svých čtenářů, aneb užívá slov velice neobvyklých a do básnické mluvy jistě málo se hodících. Tak na př. v básni právě rozebrané čteme: »Však s rodinou když poklidnou tůž Čerkes v rodném usedlišti dlí« ... за Когда же съ мирною семейей Черкесъ въ отеческомъ жилищѣ сидигъ ... (str. 18); potřebovala ovšem rým s »ohništi«, u Puškina пепелищъ; lépe se čte překlad Bendlův: »Když se svou tichou rodinou ve klidné chůzi Čerkes dlí!« Taktéž v »Bachčiserajském fontáně« čteme u Krásnohorské: tak luzné květy Arabie jen v skrytu žijí za skly hřejny (str. 37), totiž skleníku, u Puškina какъ аравійскіе цвѣты живутъ за стеклами теплицы, u Bendla (I, 18) »jak ve skleníku dusné koření i Arabie mdlobonosné květy«. Báseň »Cikáni« ozdobena jest jiným skvostem ze slovníkové bohatosti naší básničky: »kol vozů víří hemzot lidu« (str. 60) za prostá slova Puškinova »и съ шумомъ высыпаль народъ«, u Bendla doslovně »a s šumem vyvalil se celý rod« (I, 56). V rozmluvě milujících na konci této básně, který jest hodně přejinačen, čteme jinou zvláštnůstku:

Prvý hlas.	Первый голосъ.
Jest čas!	Ужъ поздно.
Druhý hlas.	Второй голосъ.
Tvá láska chladne z bázně!	Какъ ты робко любишь.
Jen chvíli!	Минуту!
Prvý hlas.	Первый голосъ.
Otálím zde z kázně (str. 78).	Ты меня погубишь.

Bendl (I, 73) i zde přidržel se věrně originálu. V »Měděném jezdcí« přeloženo крыльцо »předschodí« (str. 92, 99).

Podobně již ve Výboru menších básní, v překladě »Běsů« (str. 65), čteme slovo »cestník«, kde Lad. Čelakovský v ČČM. 1857, str. 28 užil slova »milník«, Fr. Chalupa »Kvítí z ruských luhů«, str. 102 »sloup«: »Tam jak cestník nevidaný vztyčil se, by svedl nás« za Puškinovy verše Тамъ верстою небывалой

Онъ торчалъ передо мной. V básni »Zima«: jdu do návštěvny (str. 56) — иду въ гостиную; tamže »však severní ten vichr není k rokaže ni k újmě ruské růži: z výší její něhu« (57) za prostý verš Puškinův: »Но бури сѣвера не вредны русской розѣ« (II, 107), verš příliš roztažen a rozšířen zbytečným dodatkem. V básni »Prorok«: duch žízniv, trápen zářímou tak v poušti vlékna krok (13) духовной жаждою томимъ Въ пустынь мрачной я влачился (II, 40).

Rovněž zkaženy ve větších výpravných básních Puškinových četné obrazy originálu. Ku př. v »Bachčiserajském fontáně«: какъ palma смятая грозю поникла юной головою přeloženo »jak palma s bouří zápolící se teskně kloní mladou lící« (str. 40), kdežto se vlastně pravi: »jak palma zdrcená bouří sklonila (svésila) mladou hlavu«; ani Bendl nevystihl zcela originálu: »jak palma bouří zachváčena hlavinku sklání spanilou« (I, 22). Zarema lhostejností Girejovou zničená srovnává se s palmou od bouře zničenou, nikoliv s bouří zápolící.

A hned potom srv. popis této krasavice:

Вокругъ лилейнаго чела	Тvé liliové čelo vroubí
ты косу дважды обвила,	dvé vrkočů, a černý hled
твои плънительныя очи,	se tmavěji než půlnoc hloubí
яснѣ дня, чернѣ ночи.	a před jich září den je блед —
	(str. 40—41)

jak rozvleklý a přecpaný jest ten popis u Krásnohorské!

Bendl opět (I, 22) přeložil téměř doslovně.

Podobně v »Cikánech«, na př. popisuje život Alekův v táboře cikánském, básník pravi o něm:

и жилъ непризнавая власти
судьбы коварной и слъшной.

České překladatelce to nedostačovalo, musila nanášeti barvy silnější, křiklavější:

»tak žil, té vládě klada vzdor,
již slepý, chytrý los kdy třímal« . . . (str. 62);

potřebovala ovšem rýmův, a tak psala dále:

»však, Bože, jakých vášní spor
mu hravě v krotké duši dřímal!«

Hravě dřímal vášní spor v krotké duši? To se klade Puškinovi do úst! Však tam jest to zcela jinak:

Но Боже, какъ играли страсти
Его послушною душой!

t. j. vášně zahrávaly duši jeho poslušnou, duši lehce podléhající vášním.

U Bendla řečeno lépe:

»Leč prudký vášní žár v něm plával
a duši jeho plnil strasti« (I, 59).

Touto snahou české básničky po barvách hodně křiklavých jen možno vysvětliti, čteme-li po popise neklidného spaní žárlivostí mučeného Aleka za zcela prostá slova Puškinova:

Онъ повернулся,	On se z lože řítí,
Привсталъ; зоветь меня, про-	vstal, volá, otvírá svůj zrak
снулся.	(str. 71).

V stanu cikánů bessarabských nebyly zajisté takové vysoké postele, že by bylo možno se z nich »řítiti«.

Ostatně bývají tyto doplňky místy také hodně, hodně prosaické. Cikánský stařec vypravuje Alekovi historku z vlastního svého života a zahajuje ji u Puškina prostými slovy:

Послушай, расскажу тебѣ
Я повѣсть о самомъ себѣ,

ale u české básničky:

Slyš, povím o sobě ti samu
zvěst, jež to není bez významu (str. 73).

Anebo v »Měděném jezdcí«:

Онъ узналъ	Poznával
И мѣсто, гдѣ потопись игралъ,	to místo, jež mu rozhled
	skytlo,
Гдѣ волны хищныя толпи-	kde útok vln byl pohrával,
лись . . .	kde kol se spikly v dravý rej
	(str. 99)

a dále, kde překladatelka neporozuměla apostrofě Petra Vel.:

Омощный властелинъ судьбы!	A ty, ó vládce v losů říši,
Не такъ ли ты надъ самой	zda ve skok spasný, přes
бездной,	пропасть
На высотѣ, уздой желѣзной	jsi na železné uzdě k výši
Россію вздернулъ на дыбы?	tak nevzerval i ruskou vlast?

Líčí tu básník, jak ubohý smyslů zbavený Eugen stál před sochou Petra Vel.:

онъ мрачно сталъ
предъ горделивымъ истуканомъ,

a překladatelka nemožouc asi jinak doplniti verš, dovršiti jej vhodným rýmem, dodala ku překladu »on mračně stojí před

sochou pyšnou« jistě slova naprosto nemístná: »v slávě svojí« (str. 100).

Hned potom čteme nový velmi nevkusný doplněk. Ubožák, sotva že zašeptal »třasem zajektav« kletbu proti velkému carovi:

. . . Но вдругъ стремглавъ	Tu však dal se v běh
Бѣжать пустился. Показалось	neb zahleděv se v mocnou sochu,
Ему, что грознаго царя,	měl zdání, bědný vidinář,
Мгновенно гнѣвомъ возгоря,	jak zaplanuvši v hněvný žeh
Лицо тихонько обращалось.	sé po něm obrátila trochu (!)
	ta strašlivého cara tvář.

K těmto ukázkám z překladu »Měděného jezdce« dodáno budiž ještě místo chybně přeložené:

Евгений за своимъ добромъ	Můj bědný Eugen nestaral se
Не приходилъ. Онъ скоро	ni o svůj příjem. Světa vliv (!)
	свѣту
сталъ чуждъ (IV, 259).	mu cizím byl. (Str. 97.)

Básník předtím pověděl, že domácí pronajal byt Eugenův, když se dlouho nevracel, jinému, a k tomu dodal v těchto verších, že nepřicházel pro svůj majetek (за своимъ добромъ), kterýž byl v bytě zanechal.

Pro básnířku a překladatelku rázu sl. Krásnohorské jest ovšem nemyslitelno, že by v básni nějaký předmět mohl býti nazván bez přívlastku, jí jeví se epitheton ornans podstatnou součástíkou básnické dikce. A tak spíše pochopíme, co čteme v »Cikánech« str. 67.

Host jeho stanu, medvěd sivý,
své rodné sluje drsný zběh . . .

Puškin ovšem takového medvěda na svých potulkách po bessarabských stepích mezi cikány neviděl. Či měl to býti medvěd v produkcích svých tanečních předčasně sesivělý, sešedivělý? Na ledového medvěda zajisté ve své bujně obrazotvornosti naše překladatelka nemyslíla. V originále čteme něco jiného:

Медвѣдъ, бѣглець родной берлоги,
косматый гость его шатра . . . (III, 222)

tedy huňatý host jeho stanu, a Bendl přeložil přesně »kosmatý medvěd z lesní brlohy jest denním hostem jeho chýže« (I, 63).

Přestaneme na těchto ukázkách z překladu »Některých básní rozpravných«, neboť jest jimi, jak myslíme, dostatečně charakterisována skutečná cena toho překladatelského díla sl. Krásnohorské, a obracíme se k nejnovějšímu plodu její práce překladatelské, ku překladu dramatické básně Puškinovy.

Především shledáváme v něm přímé chyby. Chybně přeloženo (str. 22) nepřítel mou duši mámil — врагъ меня мучить, t. j. čert; velmožové (str. 24) neodpovídá slovu originálu кромѣшники, neboť to znamená trabanty, tělesnou stráž. Kající se hříšník str. 24 (stejně u Bendla I, 195) neodpovídá origin. преступникъ окаянный, co znamená »zločinec prokletý«. Схиму здѣсь честную восприму přeloženo příliš všeobecně »vezmu na se roucho posvátné« (str. 24), ne lépe od Bendla (I, 195) »čestný rubáš tady obleknu«, neboť »схима« znamená vlastně nejpršsnější observanci mnišskou. Stejně příliš všeobecně přeloženo онъ воздыхалъ о мирномъ житиі молчальника »on vzdychal po životě pokojném, jež vede mnich« (str. 25), poněkud věrněji u Bendla (I, 195) »on vzdychal po pokojném životě poustevním«, молчальникъ = kdo složil slib stálého mlčení »Co to, že netáhneš s námi« (str. 33) naprosto neodpovídá originálu что же ты не подтагиваешь?, lépe přeloženo od Bendla »А co tu nezpíváš a nepiješ« (I, 204); potulný mnich Varlaam zanotuje píseň vytýká Grigorijovi, proč nezachycuje jeho notu, proč nezpívá s ním. Přímě směšný jest překlad и я пороку складно говорить умѣю: »časem také rýmy skládati umím«, mnohem lépe od Bendla »i já umím časem pěkně mluvití«; tehdy na poč. XVII. stol. nebyla ještě rýmovaná skládání tak rozšířena na moškevské Rusi, že by zběhlý mnich, třebaš panského rodu a písma znalý, jak byl Griška Otrepěv, mohl býti v tom umění vycvičen a v tom smysle mluvití se svými soudruhy nevzdělanými. Na jiných místech Krásnohorská přeložila складно сказано — »výmluvný výklad« str. 33, 36, také ne zcela správně, lépe od Bendla »pěkně řečeno« str. 203. Nesprávně přeloženo державный отрокъ »to mocné dítě« (str. 46), lépe od Bendla »dítě vládcovo« (str. 214); mohl se tak »vládcovo dítě«, ale ne »mocné dítě« nazvatí zavražděný synek Ivana Hrozného a bratr cara Feodora Joanoviče.

Jiný doklad nesprávného překladu, kde pokazen vlastní obraz originálu: наука сокращаетъ намъ опыты быстро-текущей жизни »věda kráslí nám prchavého žití zkušenost« (str. 52), doslovně od Bendla; »vědy zkracují nám zkušenosti překrátkého žití« (219). Nesprávně přeloženo slovo докладъ, které na tom místě znamená referát úřední, Годуновъ идетъ ко мнѣ съ докладомъ: Godunov již přináší mně zprávu (52), stejně od Bendla (219). Nesprávně přeloženo: нынче ко мнѣ чѣмъ свѣтъ дворецкій князь Василья и Пушкина слуга пришли съ доносомъ »Teď právě (!) přišli svěřit (!) žalobu (!) mně na Šujského jeho dvormistr (!) a na Puškina jeho vlastní sluha« (str. 52), ne mnoho lépe od Bendla: »Teď dvorecký knížete Vasilja ke mně i sluhové Puškina přišli s novinou« (str. 220); doslovně mělo by býti: »Nyní přišli, sotva svitlo, správce kn. Vasilja (Šujského) a sluha Puškinův ke mně s udáním«.

Sentence vložená od samozvanec do slibu, že ruský národ a východní církev za krátkou dobu uznají svrchovanost papežovu »Всегда, къ томужь, терпимость равнодушна« (III, 306) není dobře přeložena »vždy snášlivost bývá obojetná« (str. 60), špatně by tak nápadník ruského trůnu naklonil římskou církev ke svým záměrům a svému národu. Bendl (str. 226) převrátí všeobecnou sentenci v přímou charakteristiku ruského národa. Zcela chybně přeloženo от казакъ верховыхъ и низовыхъ (III, 310) »od kozáků jízdných všech i pěších« (str. 66), správněji od Bendla (230) »od hofejních i dolních kozáků«. Obtíže působilo naší překladatelce též slovo прекрасный: прекрасные стихи (III, 311) přeložila »jak spanilé to verše« (67), прекрасно — »aj krásně!« (69), místo výborně. Slovo званье neznamená řemeslo, a ruský šlechtic nechápe, co jest то пинтъ, netázal by se, jaké to řemeslo, než jaké povolání? Vysvětluje se mu to pak slovy v ruštině běžnými виршеписецъ иль скоморохъ. I to Krásnohorská ne dobře přeložila »veršopisec neb šprýmovník« (str. 67); »skomoroši« nebývali v staré Rusi pouhými šprýmovníky, muzikanty a p., jako špilmani a jiní v západní středověké Evropě různě zvaní lidé potulní, než bývali též nositeli poesie, a to také vážnější, dokonce hrdinného eposu, bývali ovšem sami též skladateli, veršovníky. A proto by se zajisté na toto místo bylo lépe hodilo slovo jiné. Právili samozvanec u Krásnohorské: »Když věčná hrozila mi nevolnost, mne stíhali — mně neklesala mysl« (str. 75), zajisté nevystižena slova jeho u Puškina »мнѣ вѣчная неволя угрожала, за мной гнались—я духомъ не смутился« (III, 317); blíže originálu byl Bendl: »mně hrozilo již věčné nevolnictví — za mnou se hnali — já se nestrachoval« (234). Dvojako mohla by se vyložití věta »všecka krev mi v běhu vázne« (str. 76), kterou proslovil samozvanec chvějící se před schůzkou s Marinou; v originále stojí »вся кровь во мнѣ остановилась«; lépe od Bendla přeloženo »ve mně ustal krve proud« (235). Velmi nevkusně přeloženo и Поляковъ безмозглыхъ обманулъ (321) »i zklamal Poláky, jimž mozek chybí« (80), ne lépe od Bendla »a mozkoprázdné Polany jsem zklamal« (238). Nesprávně přeloženo Чужбины прахъ съ презрѣньемъ отрясаю съ моихъ одеждъ (325) — »Prach ciziny a orořzenost zde strásám s oděvu« (86), lépe u Bendla: »prach cizí s pohrdáním setírám s oděvu svého« (243). Chybně jest přeloženo: Обѣдня кончилась, теперь идетъ молебствие — »mše jest skončena, nyní se zpívají žalmy« (97), málo lépe od Bendla »již jest po mši, teď začalo Tedeum« (252). Dalj vykládá молебствие »всенародный молебенъ, общее приношение Господу благодарности, просьбы«. Když zajatec samozvanci vypisuje hrůzovládu v Moskvě, praví: такая, право, притча: что день, то казнь (III, 338); Krásnohorská nepře-

ložila tu přesně originál: »To věru již je pravidlem. Co den jest poprava«; Bendl závadné slovo vůbec vynechal (255).

Není dobře přeložena řeč přivržence samozvancova, Puškina, na náměstí moskevském k lidu: *опалу, казнь, безчестіе, налоги и трудъ и гладь, — все испытали вы* (351): »со зтрáт i trestů, necti, pomluv i trampot, hladu vždy jste zakpúšeli« (120), lépe od Bendla: »smrt, vyhnanství a loupeživé daně, hlad, namáhání, vše jste zkusili« (269); právě *налоги дане* jest to, co vždycky nejvíce působí na lid.

Některá ruská slova překladatelka naše podržela, aniž je opatřila výkladem: tak *бармы Мономача* (str. 10) jako též Bendl (str. 186), slavnostní to ornát; někde za tři dni tři polušek nevyprosíš (38), taktéž Bendl (str. 208) *иногда въ три дня трехъ полушекъ не вымолишь* (poluška čtvrtina kopejky); »Ne, jest to *Юродивý*« (97) *нѣтъ, это юродивый*, ale u Bendla přeloženo »blázen« (str. 253); »že nepohrdli jste mým chlebem i solí« (45) *что вы моеи хлѣбъ-солью не преобрѣгли*, též od Bendla otrocky věrně: »mou že chléb solí jste nepohrdli« (213), místo »pohostinství«.

Ovšem jest i tento překlad ozdoben skvostem ze slovníkářského bohatství sl. Krásnohorské. *Все это брать такая кутерьма* (296) přeloženo: »Vše, bratře, jest to taká chumelka« (48), od Bendla: »To vše jest, bratře, taká směsice«.

Jsou i vazby nečeské. »*Мосъ живицехъ jest luze k nenávisiti*« (31), *живая власть для черни ненавистна*, u Bendla »neb luza živou vládu nenávidí« (201). — »*Со кладивемъ в слухъ вѣщаньями буші*« (32), *какъ молоткомъ стучать въ ушахъ упрекомъ*, u Bendla hůř: »*вѣщанья в ухо зні какъ кладиво*« (203). — Není zajisté správný tvar: vše pozoroval »*окомъ Godunovýmъ*«, a všemu slouchal »*Godunovýmъ uchemъ*« (str. 10); téže chyby dopustil se též Bendl (185) a bývá vůbec u nás velmi častá, ač není ani lepší, než obecně pražské »*byl jsem na Palackým mostě*« a p.

Sl. Krásnohorská vytýká překladu Bendlovu, že vynechal, po případě zkracoval některé scény, zajisté právem. Avšak sama také nepodala textu naprosto celého. Vynechala píseň Kseniinu na počátku jevu 10. (str. 50), jak ji vypustil též Bendl (str. 218). A v řeči, kterou Puškin přemlouvá Basmanova, aby opustil osiřelého syna Borisova, vypadl důležitý verš:

<p>Когда вездѣ безъ выстрѣла ему Послушные сдавались города, А воеводъ упрямыхъ чернь вязала.</p>	<p>Když všude, kudy zvolil dráhu svou, se města poslušně mu vzdávala! (117.)</p>
---	--

Ale Bendl verš ten měl:

Jak všude bez výstřelu jediného
se města poslušně mu vzdávala,
jak luza spíala věrné vojevody. (267.)

V naší literatuře těší se překlady sl. Krásnohorské velmi dobré pověsti.¹⁾ Nakolik tato pověst aspoň o jejích překladech děl Puškinových jest oprávněna, vysvitlo z našeho rozboru.

J. Polívka.

Hlídky programů středních škol.

C. Valerius Catullus: *Svatba Pelea a Thetidy*. (Carmen LXIV.) Přeložil Otakar Smrčka (Výroční zpráva gymn. v Rokycanech r. 1904—05). Str. 15.

Smrčkův přizvučný překlad proslaveného epyllia Catullova, otištěný s vypuštěním veršů 328—333 a 376—380, jest pěknou ukázkou jeho překladatelského umění. Překladatel má jemný smysl pro básnický výraz a tlumočí verše Catullovy vkusně a obratně. Obtíže, jež básnická dikce Catullova na některých místech při překládání činila, překonal skoro vždy šťastně. Proti volnějším překladu takových míst nelze nic namítati, jen když vedle smyslu jest zachováno i to, co jest básníkově mluvč vlastní a pro ni význačné. Tento ráz nesetřel Smrčka obyčejně ani tam, kde slova, zpravidla epitheta, přidával; na př. když proti pinus má *mohutné* sosny, proti dicuntur *dávná* dí zvěst atd. To je v duchu básníkově.

Někdy však přece šel, jak myslím, zbytečně daleko. Na př. když ve v. 20 přidává *květ božský* (o Thetidě), je to již příliš hledané. Tak i ve v. 26: jež *poctil* sám Juppiter *právě*... *když* postoupil (proti prostému cui Juppiter ipse... concessit); ve v. 40 *ležící* (býci) zdá se mi přídavkem nevhodným; ve v. 79 *v neblahý čas* (proti olim) je hledané, a tak snad i jinde. Za to ve v. 219 *invito* mělo býti přeloženo.

Příliš volně neb méně výrazně a vhodně jsou přeložena tato místa: v. 7 *verrentes* (mrskaje, lépe čeře), v. 8 (celý) v. 9 *levi* flamine (větrem, lépe vánkem), v. 12 rostrum (ozubec); v. 46 (celý), v. 59 (*linguens* mělo býti vyjádřeno), v. 108 *radicitus* exturbatus (ne *do kořen* vyrván, ale *z kořene*), v. 175 hic (tentýž), v. 187 ostentant omnia letum (zkáza mi odevšad *kyne*), v. 190 (v latině výraznější), v. 271 (Aurora exoriente) vagi sub limina Solis (než slunce svou věčnou zas obnoví dráhu),

¹⁾ Tak na př. nejnověji ještě dr. Jos. Karásek ve své »Slavische Literaturgeschichte« II, 129 označuje je jako »meisterhaft«.

v. 334. conexit amores (*neukryl* lásky m. nesdružil), v. 390. euhantis (třešticí). Rušivé působí v pěkném a nenuceném překladě slovo *božka* (v. 71.).

Metricky je překlad obratný a plynňý. Překladatel dovedl střídati caesury mužské s caesurami ženskými. Jen tu i tam najde se drsnější verš; na př. v. 184: Nad to zde *bez přístřeší břeh, jen* pustá to výspa, kde jdou za sebou tři trocheje. Ale celkem je radost překlad Smrčkův čísti. Jak zdařile jsou verše Catullovy tlumočeny, svědčí na př. překlad písně Sudiček (verš 323—375).

Krátký úvod a poznámky vzadu jsou vhodně. Po této ukázce smíme očekávat, že Smrčka vstoupí v řadu povolanych tlumočnicků básnických plodů staroklassických. *Rudolf Schenk.*

Ukázka přízvučného překladu Ód a Epód Horatiových, pořídil † prof. Vincenc Kočvara, k tisku upravil Dr. Jan Korec (Program prvního českého gymnasia v Brně r. 1904—5). Str. 25.

Otištění přízvučného překladu Horatiových ód a epód z pozůstalosti prof. Vincence Kočvary, roku 1904 předčasně v Brně zemřelého, není pouhý akt piety k zesnulému. Překlady ty jsou cenné obohacení naší překladové literatury. Je tu podáno z první knihy Ód 20 básní, z druhé 7, z třetí 5, ze čtvrté 2; k tomu tři epódy.

Kočvara tlumočil verše Horatiovy s jemným porozuměním duše básnicky cítící. Metra Horatiova ovládá v přízvučném verši českém obratně. Jeho překlady jsou novým důkazem, jak dobře lze antická metra v češtině přízvučně napodobiti, je-li překladatel schopný a svědomitý, a jak přirozenější jsou verše takové než šroubované verše časoměrné. Nejzdařileji překládal Kočvara sloky asklepiadské, sloku alkajskou, první a druhou sloku Archilochovu. Při druhé strofě sapsické nesouhlasím, že na mnohých místech upustil od nesnadné ovšem caesury v třetím taktu; tím mají verše ty v překladu ráz proti originálu odlišný.

Tu i tam jsou některá nedopatření po stránce metrické (C. I, 28, 23 má hexametru na konci o slabiku více, ep. 1, 24 je iambický trimetr místo dimetru, ve v. 31 má senár o stopu více) a někde jsou výrazy méně případné. Ale to vše byl by překladatel snadno odstranil, kdyby mu bylo bývalo dopřáno práci svou dokončiti. Nechci se proto o tom šířiti a upozorňuji raději, jak nenuceně a zdařile jsou přeloženy na př. z ód I, 4, 5, 9, 11, 13, 26, 37; II, 6, 14; III, 3; IV, 7, epóda 7 atd.

Kočvarův překlad náleží k těm, jež by dovedly i moderního čtenáře nefilologa, odstrašovaného těžkopádnými překlady, druhdy běžnými, získati pro literaturu antickou. Tím více jest želeť, že jeho práce byla tak předčasně zastavena na vždy.

Rud. Schenk.

Několik epigramů Martialových v přízvučném překladě.
 II. Podává Josef Němec (XXIX. výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Německém Brodě za šk. rok 1903—1904).
 Str. 10.

Josef Němec podává v druhé řadě svých překladů z Martiala výbor 37 epigramů. Také tato ukázka zasluhuje uznání, jakého se dostalo již řadě první (LF. XXXII, 1905, str. 393 nn.). Překladatel dbal svědomitě a pilně toho, aby přetlumočil epigramy Martialovy co nejméně. Při oceňování jeho práce třeba míti na paměti, že překládání epigramy věrně jest úkol nad jiné obtížný, poněvadž jest vystihnouti myšlenku zhuštěnou do několika veršů v rámci stejně úzkém.

Někde však překladatel těchto obtíží nepřekonal. Tak nevaroval se tu a tam pořadu slov nepřirozeného a násilného; originál mívá pořad slov nenucenější a tím srozumitelnější. Na př. v epigramu I, 72, 8 ty... bujný, holý by's byl, vlas míti budeš.

Leckde jest překlad strojenější než originál, nejčastěji proto, že prosté říčení originálu jest v překladě rozvedeno a rozmnoženo o slova zbytečná nebo i rušivá k vyplnění veršů; jest viděti zejména, že najíti vhodné jednoslabičné slovo do pentametru bylo překladateli leckdy obtížno. Za doklad uvádím na př. I, 55, 9 mrskající se lup (piscem salientem), v. 10 z červené nádoby stěn (de rubro cado); II, 22, 1 Co jsem ti udělal, Foibe; co devíti sestrám se stalo? (Quid mihi vobiscum est, o Phoebe novemque sorores?); III, 22, 4 jednu lok (venenum); III, 38, 12 hladem je chorý a bled (pallet fame); IV, 72 k té víře se zná (credit); V, 76, 2 otravná číš (toxica saeva); VII, 83, 2 líce shladí uměním svým (expingit genas); X, 43, 1 manželky prach (uxor); XI, 86, 6 kašlem již nelze to zvat, mlsnotou sluje to spíš (non est tussis, gula est); XI, 93, 4 neshořel v osudný čas (non arsit); XII, 17, 8 k spánku se ukládá (dormit)

A přec právě u Martiala je důležité varovati se podobných slov a přídavků, jimiž se mluva stává rozbředlejší a strojenější, poněvadž se tím stírá charakteristická známka dikce Martialovy, prostota, švihnost, úsečnost, zaostřenost jeho slov a vět. Proto také mělo býti této prosté říčnosti a výraznosti více dbáno při překládání vět a slov proti sobě účinně položených, jako na př. v I, 55, 13: Non amet hanc vitam, quisquis me non amat (přeloženo: Pohrdej životem tím, mne rád kdo nemá), v II, 26, 4 blanditur Naevia, non moritur (laskat se chce Naevia, daleká smrt).

Na některých místech měl bych proti překladu i jiné námitky. I, 72, 7 hac et tu ratione není: »ty pak způsobem tím«; II, 26, 1 quod querulum spirat není »na dech si na-

říká; III, 38, 7 sed neutri pensio tota fuit je přeloženo málo srozumitelně: nájuu však na jeden rok žádný si nezískal z nich; tamtéž v. 9 lacernae přeloženo jest nesprávně: spodky; IV, 62, 1 v tiburský kraj (Tibur in Herculeum) není vhodné, poněvadž jest míněno město samo; v XII, 12 užil překladatel v prvních větách osoby třetí místo druhé; XII, 17, 4 sumen není brzlíček.

Metricky jest překlad pečlivý a správný, překladatel všude dbal zásad české prosodie přízvuchné. Po stránce jazykové měl by se varovati nepěkných tvarů, jako: výmluvněj', můž'; v XI, 86, 5 má být ustati místo ustáti; v X, 71 v. 8 čteme nic hříšnější m. hříšnějšího; nepěkná je různost pádů v XI, 93, 3: bezbožnost, hanebný čin, tož zločinem naproti bohům. Někde zůstaly neopraveny chyby tiskové, také v číslování epigramů jsou omyly.

Zabýval-li jsem se překladem Němcovým podrobněji, učinil jsem tak proto, poněvadž lze doufati, že Němec podá nám jednou celého Martiala v českém překladě; a snaha, seznámiti české čtenáře s básníkem tak zajímavým, zasluhuje pozornosti a uznání. Němcovy překlady jsou od dob Fr. Lad. Čelakovského první obsáhlejší výbor z epigramů Martialových. Je zajímavavo srovnávati vespolek překlad Čelakovského a Němcův.

Celkem je překlad Němcův proti Čelakovskému doslovnější a věrnější, za to Němec neuvaroval se někdy úskalí pro filology nebezpečného: mluví z jeho překladu tu i tam více filolog než básník břitkého vtipu. V té věci Čelakovský se svými vrozenými vlohami satirickými a epigramatickými byl ve výhodě. Jeho starý překlad bývá sice až příliš volný, ale má jaksí více švih, jadrnosti, jasnosti. Ale překladatel obratný a svědomitý, jako je Němec, dovede delším cvikem přiblížiti se i po této stránce Martialovi, bude-li jen vždy s pravým uměleckým pochopením studovati všechny prostředky, stílu a díkce v Martialových epigramech.

Jednu velkou přednost však má Němcův překlad proti Čelakovskému, je přízvuchný, kdežto Čelakovský překládal časoměrně. Kdo si přečte hlasitě společná čísla obou překladů, šetfe správného českého přízvuku, pozná, co to znamená pro rhythmus veršový. Kus dějin české prosodie leží mezi oběma překlady.

Rudolf Schenk.

Básně Catalepton přičítané P. Vergiliu Maronovi. Dílu druhého část druhá (dokončení). Napsal Rudolf Neuhöfer (Program gymnasia v Kroměříži r. 1905). Str. 16.

Spisovatel dokončuje touto čtvrtou prací programovou své pojednání o sbírce Catalepton. Pro poslední část zbyly mu čtyři básně iambické (VI., X., XII., XIII.) a dvě choliambické (II. a V.). Přihlížeje bedlivě k příslušné literatuře, odůvodňuje mínění, pro něž se rozhodl.

Báseň VI. a XII., týkající se jakéhosi Noctuina, mohl dle něho mladý Vergilius napsati, napodobě Catulla. Báseň XIII. odmítá souhlasně se všemi badateli, poukazuje na příliš obscenní obsah a též na jazykové zvláštnosti (dvacet osm slov u Vergilia nedoložených). Proti Schenklovi a Schanzovi (RLG II. 1², str. 74), kteří, hledíce ke konjektuře Büchelerově ve v. 35 Luciene a k jeho mínění, že Noctuinus jest jen smyšleným jménem místo pravého Lucienus, odmítli s touto básní i obě hořejší, ukazuje Neuhöfer, že konjektura ta je možná, i když uznáme, že báseň XIII. psal neobratný napodobitel Vergiliův pod dojmem některých Horatiových epód, na něž ukazuje i metrum, tu ojedinelé. Pro báseň X., zjevnou parodii Catullovy básně IV., uznává Neuhöfer možnost původu Vergiliova a rozhoduje se pro výklad pravdě nejpodobnější. Báseň II., temnou a nejasnou, vztahující se na Annia Cimbra, Vergilius asi napsal, ač ovšem zcela přesvědčujících důkazů uvést nelze. Myslím, že tu pravdu má spíše Schanz (na uv. m.), jenž sice jí přímo neupírá Vergilioví, ale uznává ji za pochybnou, nejistou. Z důkazů, které p. spisovatel uvedl, nelze souditi na původ Vergiliův. Báseň V., rozkošný epigram, uznává p. spis. s většinou badatelů za Vergiliův. Na konec shrnuje všechny výsledky, jichž došel, v celek a vysvětluje, jak sbírka vznikla a kdy (za císařů z rodu Claudiova).

Rozvrh práce je též jako v předešlé části (LF. XXXII, 1905, str. 74). Metrika neposkytuje, jak zcela dobře tvrzeno, důkazů, poněvadž Vergilius nezanechal iambů z pozdější své činnosti.

Slohu bych vytkl časté užívání cizích, zbytečných slov (vehemence, invektivní, imitator, rustikalní, negování, poeta, nacionální a j.), germanismus »žádný« opět se vyskytuje, a místo *ale* (str. 5 a ovšem nelze uvést ani . . . dokladu pro . . .), nepěkný výraz »výklad uzavřen bude« (str. 3).

Hyperbolický je výraz na str. 13: »Ciris . . . je *pouhý* cento z básní Catullových a Vergiliových«, rovněž není správné tvrzení, že VI, 4 tuo stupore pressa je reminiscencí na Catulla XVII, 21: talis iste meus stupor nil videt, nihil audit (str. 4).

Ferd. Vaněk.

Jos. Kramář: *Překlad Ciceronova Laelia, pořízený od Řehoře Hrubého z Jelení* (Výr. zpráva gymnasia v Písku 1904 a 1905). 25 a 23 str.

V první části svého pojednání p. spisovatel předkládá nám bohatou snůšku míst, »jichž nepodal Ř. Hrubý správně aneb ne dosti jasně«, snůšku na čtyři oddíly zhruba rozdělenou, zato však oživenou vysvětlením vesměs správným a jasným, co asi vedlo k takovému a takovému přeložení. Střízlivě jsou vysvětlena (v oddíle A) všechna místa, jichž Ř. Hrubý nedovedl vhodně

přeložiti, nemaje a nemoha ani tehdy míti náležitě znalosti římských reálií (na př. římského divadla a dramatické produkce za věku Ciceronova, nebo zařazení kněžstev a pod.). V oddíle C opět ukázáno, jak Ř. Hrubý chyboval i proto, že »neporozuměl vazbě grammatické, nebo nepronikl smyslu věci«. Tu upozorňují na podařený výklad k místu Laelia XI, 39 a XIX, 68 (in hoc, quod est animal). Vhodnými doklady prokázáno jest, že Ř. Hrubý neměl úplnou znalost latinského větosloví a že neuměl tvořiti dlouhá souvětí (srv. na př. překlady míst Laelia VIII, 26; XVIII, 61; XIX, 70). Zajímavé je také srovnávání s latinským textem tam, kde si Ř. Hrubý pomáhal, nechápaje pravého smyslu, širokým opisováním (srv. II, 9; III, 11; XXV, 93; XXVI, 100). Tíže se pročítáváme oddílem B, kde beze všeho rozlišování jsou vyčítány po kapitolách neobratné překlady jednotlivých latinských slov i skutečné chyby, vzniklé nedostatečnými lexikálními vědomostmi Ř. Hrubého. Ale od pravého smyslu není Ř. Hrubý dalek, překládá-li: *accurata oratio* — strojná řeč (VII, 25), *vendidatio* — osobování (XXIII, 86), *victus communis* — živnost obecní (XXVII, 103); při překladu latinského *dux* — »správce« (XXV, 96) nepodobá se mi hádati hned na Jiřka z Poděbrad. Nepoznáváje pravého významu slov přeložil Ř. Hrubý na př.: *immunis* — od práce obecní svobodná (XIV, 50), *studia nostra* — mé pilnosti (XIV, 51 — místo: naše přichylnost); ostatně že správný překlad tu není na snadě, svědčí obojí poznámkové vydání Laelia (Meissnerovo i Nauckovo-Schichovo), v nichž obou je na těch místech upozornění na pravý smysl slova. Jak neobratní překladatelé činívají, pomáhal si Ř. Hrubý v podobných nesnáziích doslovným tlumočením (srv. příklady snesené na str. 13 prvního programu). V oddíle D bylo konečně přihlíženo k místům, přeloženým podle latinského textu, odlišného od našich dnes obvyklých (tak na př. místa IV, 14; IX, 29; XIII, 44; XVI, 57). Ovšem »rozhodnouti o tom, pokud měl Ř. Hrubý po ruce vadný text a pokud při čtení pochybil nebo úmyslně měnil«, spisovatel nemohl, nezabýváje se kritikou textu Ciceronova Laelia a spoléhaje (na místě vlastního rukopisu Ř. Hrubého) na transkripci jeho, r. 1818 vydanou od Zimmermanna, jejíž vady sám postřehl.

Druhá, kratší část pojednání tvoří ku první nezbytný doplněk; neboť když spisovatel ukázal, kterak Ř. Hrubý při překládání chyboval, byl povinen také po zásluze oceniti jeho svědomitou snahu, aby čeští čtenáři překladu náležitě porozuměli, i prostředky, jakých k tomu užil. Charakteristická pro dobu je na př. opatrnost Ř. Hrubého, se kterou stíral se spisu nátěr pohanský.

Na konec nelze recensentu než vyznati, že nevidí pro školské programy vhodnějších prací nad tuto. Jest i zákům srozumitelná, jasným pak tříděním materiálu i bedlivým uvážením

všech možnostech (srv. na př. str. 12 druhého pojednání) navádí je k vědecké práci; správným výkladem o vlastnostech dobrého překladu (tamtéž na str. 15) a ještě účinněji osvětlováním chyb Ř. Hrubého učí konečně umění překladatelskému.

Chyby postřehl jsem v prvním programu tyto: na str. 20 ř. 18 a 17 zdola ho m. jej (t. j. přívlástek), na str. 25 ř. 18 zdola ho m. jej (t. j. přídavek); na téže stránce v odst. 3 schází interpunkce, takže překlad místa XXVII, 101 není zřetelný. V druhém programu zůstalo několik tiskových chyb, ostatně snadno opravitelných; poslední tři řádky na str. 9 a řádky 4—11 na str. 12 jsou svou interpukcí nezřetelné. *Jos Straka.*

Josef Řezáč: *Řečtina v tertii* (Program c. k. gymnasia v Roudnici n. L. r. 1903—04). Str. 20.

Účel této práce, podávající grammatický úkol řečtiny v tertii za první pololetí, není dosti jasný. Snad to má být ukáзка mluvnice, jak by si ji přál spisovatel mít zpracovánu v intencích, které vyložil již dříve ve článku Slovo o vyučování řečtině (v programu roudnickém 1902—1903), a které prakticky hleděl provést v Ukázce řecké skladby (v témž programu); o obou referováno v těchto Listech XXXI, 1904, 75—77. Ale tak, jak jest, nemůže zákům práce nahraditi mluvnice; neboť nepodává na příklad celé alfabety, neuvádí skloňovacích vzorů, vyčítá jen koncovky a někde přímo odkazuje na mluvnici (str. 10 § 16). Snad tedy to má být jen pomůcka jakási pro žáka, v níž by měl stručně a přehledně vyloženo to, čemu se postupně učí, a co v mluvnici soustavně je na místech různých a obsérněji? Na to by ukazovaly některé odstavce, náležející do skladby; na př. v § 16 uvedeny nejpotřebnější předložky, nebo v § 17 podán výklad o postavení adjektiva. Že by potřebné věci a výklady byly tu podány přehledněji než ve školní mluvnici, nelze říci. Či má být článek tento vodítkem pro učitele při výkladech mluvnických a při výběru látky? Po stránce methodické jím není; neboť pokynů methodických hrubě nepodává, a co podává, není zrovna nejšťastnější. Sotva se asi kdo odhodlá při výkladech o stahování zákům vypravovati, že setká-li se muž (t. j. o) s velikým klukem (= η), bývá muž nucen pustiti se s ním v zápas, z čehož vznikne ω atd. A pro výběr látky a postup vodítkem je učitel cvičebná kniha, tak že ani po této stránce článek tento nebude vyhledáván.

Úvodem předesílá spisovatel jakousi úvodní řeč k zákům, v níž mluví o kráse řečtiny, o její důležitosti a o jejím významu zvláště pro nás. Mluví o věcech těch nadšeně a v hyperbolách, jistě zbytečně. Diktovala zajisté úvod ten snaha, doporučení studium řečtiny co nejvíce, ale není k tomu snad potřebí nemírného vynášení řečtiny a nářku na praktické snahy našeho věku; a ter-

tiánům konečně by byly asi velmi málo srozumitelný nadšené tyto výklady.

K výkladům tvarů, jež tu a tam podány, poznamenal bych toto: Napíše-li se, že čes. *vdovu* = *vdovam* (str. 9), aby se ukázala souvislost českého tvaru s latinským a řeckým, žák z toho mnoho nemá; neboť neví, proč je za koncové *-am* v češtině *-u*. Výklad gen. sg. mužských $\bar{a}$ km. na str. 9 v poznámce je zbytečný a ne zcela přesný (ionština si libuje v hlásce *e* a proto z pův. *-ao* je *-εω*). Na str. 12 (§ 24, 2) nesprávně se mluví o barytonech na *-ις*, *-υς*, že jejich kmen se končí samohláskou. Acc. *εὐγενεῖς* není z *εὐγενεος*, a nesprávný takový výklad nelze ani pro školu přijmouti, třeba nás vedla snaha, abychom dostali příponu *-υς* pro všechny akk. plur. Neboť nevystačíme s ní ani tak; ostatně zdá se, že se spisovateli vůbec nelíbí obyčejný výklad toho tvaru, poněvadž nevidí příčiny, proč by zde působila analogie nominativu. V češtině prý sice také vzat acc. *meče* do nom., gen. *holuba* do akk., ale k tomu prý vedla snaha rozlišiti *meče* od *muži*, *holuba* od *dub*. Výklad ten není správný, příčina analogií těch je jiná. V řec. *Σωκράτην* vedle *Σωκράτη* není obdobná změna jako v čes. *Abele* vedle *Abela* (str. 15). Někdy snaha po stručnosti vedla k nejasnostem: na str. 12 se čte, že *γυνή* se skloňuje pravidelně, ale přízvuk má jako jména jednoslabičná; nebo na str. 14 podán výklad tvaru *βελτίους* v této formě: *βελτίοσες* = *βελτίους* = *βελτιο-ς*; nedostí jasný je také výklad o *a* purum a impurum (str. 8).

Velmi mnoho je chyb tiskových; často psáno $\bar{a}$ místo $\bar{a}$ (na př. $\bar{a}$ slabé na str. 8, $\bar{a}$ impurum na str. 9, $\bar{a}$ mají substantiva na *-ια*), několikrát vytištěno δ místo ϑ (*δεᾶ* m. *θεᾶ* str. 8, *τιθέντες* str. 13), místo τ vytištěno několikrát ι (kmeny na *νι* str. 13), na str. 13 psáno *ἀνδράσι*, na str. 5 *εὐ* místo *ἐν*, na str. 15 *ἀνθρώπων* m. *ἀνθρώπου* atd.

Oldřich Hujer.

Slohová závislost Herodotova na Homerovi. Napsal Jindřich Říha (Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Slaném za školní rok 1904—1905). Str. 35.

Úvaha Říhova má vadu, společnou s mnohými podobnými pracemi. Spisovatel si již předem položil za úkol, stanovití a dokázati Herodotovu závislost na Homerovi a proto pojímá vše s tohoto hlediska. Z podobností skutečných i domnělých vyvozuje, že si Herodotos učinil Homera vzorem, k němuž ustavičně vědomě přiblížil; i tam, kde se od něho různí, odchýlil prý se vědomě a úmyslně.

Způsob úsudků p. spisovatelových bývá takový: U Herodota jsou některá přírovnání, u Homera jsou také; je tedy Herodotos závislý na Homerovi. Podobně neoprávněně soudí, že se

Herodotos řídil Homerem, užívaje hyperboly a metafor. Uvádí namnoze metafory, v řeči nejběžnější (*νέφος, γλυκός, ὄξύς, ἄγριος, ὑφαίνειν*). Všude jde tu o zjevy, jež bychom mohli u každého jiného spisovatele podobného konstatovati. Jinde z toho, že u Herodota mají gnomické průpovědi stejné postavení a stejný tvar jako u Homera, vyvozuje, že »vzájemná příbuznost je mezi ním a Homerem v této příčině značná«. Ale mohl Herodotos gnomické průpovědi klásti jinak než jak bylo vůbec obvyklo?

Jsou jistě příbuzné zjevy v dikci Homerově a Herodotově. Neušly ani starým, jak svědčí označení Herodota *πάντων Ὀμηρικώτατος*. Nelze ani mysliti, že leccos nepřešlo z Homera do mluvy Herodotovy; vždyť Homeros ovládal duševní život řecký. Ale takové přejímání děje se namnoze bezděky, kdežto Říha vidí v tom vždy úmyslné napodobení.

Již při srovnávání osnovy díla Herodotova s básněmi Homerovými přehání. I z věšteg u Herodota vyvozuje závislost jeho na Homerovi. Ale ty přece přejímá Herodotos, jak byly.

Říha měl však bráti v úvahu i vliv prosaických předchůdců Herodotových. Netrval by pak vždy s takovou určitostí na přímé závislosti jeho na Homerovi. Proto nic nedokazuje seznam ojedinělých slov u Herodota a u Homera se vyskytujících, v němž je leccos pochybného. Také u většiny reminiscencí z Homera udělal bych otazník. Jistá stejnost výrazu je namnoze dána stejnou situací. Na př. v otázce k cizinci (Her. I, 35; Od. I, 170), v modlitbě (Her. I, 87, Il. I, 39 n.), při zmínce o tanci jinochů a panen (Her. III, 48, Il. XVIII, 593), o rychlém činu (Her. III, 135, Il. XIX, 242), o neupřímnosti (Her. IX, 54, Il. I, 312) atd.

Většina skutečných podobností ve slohu Homerově a Herodotově je však zjev docela přirozený, poněvadž oba jsou naivní, nestrojení vypravovatelé, blízcí tím mluvě lidu, s níž mají proto mnoho společného. Spisovatel dotkl se tu i tam této příbuznosti mluvy Herodotovy s mlouvou lidu, nevyvodil z toho však výsledků, veden jsa snahou dokázati za každou cenu závislost Herodotovu na Homerovi.

Tak na př. to, co nazývá epickou zřetelností u Herodota, je tak přirozený prostředek vypravovatelský, že o nějakém přejímání z Homera nemůže býti ani řeči.

Podobně jest docela pochybeno spatřovati závislost na Homerovi proto, že Herodotos užívá podobným způsobem synonym, že sdružuje dva stejné pojmy v kladu a záporu (srv. naše národní písně, pohádky, Erbenů!) atd. Totéž týká se zejména parataxe vět.

Výklady Řihovy bývají rozvleklé, definice měly býti stručnější a určitější. Věta: »Stojí-li hlavní věta před vedlejší uchylují se (t. Hom. a Her.) opět k parataxi, a sice tak, že z participiální věty (?) učiní větu hlavní« (str. 23) může býti dokladem, jak se spisovatel někdy neobratně vyjadřuje. V úvodních slovech

i jinde zabíhá Ř. do nevkusného bombastu, jímž se čtení jeho práce jen znechutí. Rozbírejte si na př. smysl věty: »Veškerá poesie epická dřímá pod ochranou jeho nesmrtelného díla, nemajíc jiného účelu, než aby zvýšila slávu a lesk jména jeho« (str. 5). Takový sloh měl by již i z výročních zpráv vymizeti. V citátech řeckých zůstaly tu i tam tiskové chyby neopravené.

Také věcné nesprávnosti se v úvaze Řihově vyskytují. Na str. 22 mluví chybně o vztahu příčinném místo o následném. Na str. 32 tvary slovesa *περιιδέναι* nesprávně odvozuje od slovesa *περιδέειν*. O větách Herodotových praví na str. 21, že jsou »náhodně nakupeny a přeházeny«.

Pomůček pro svou práci mimo dva prameny, na něž se odvolává v úvaze, p. spisovatel neuvádí. Odkazovati na celé kapitoly z Herodota, kde jde o jednotlivé věty a výrazy, nestačí.

Práci Řihovu nepokládám za pokus šťastný.

Rudolf Schenk.

Tachygrafie antická. Napsal Frant. Hradilík (VIII. výroční zpráva české zemské vyšší realky v Lipníku 1903). Str. 27.

Chudičká jest posud naše literatura jediná o tachygrafii antické. Vedle kratších článků, uveřejněných před lety v »Měsíčníku prvního pražského spolku stenografů Gabelsbergerských« (1869) a v »Těsnopisných listech« (1874), máme jen málo prací souborných. K těm náleží články »Z dějin rychlopisu« od Ant. Krondla (v Těsnopisné besedě 1884) a »Nejstarší rychlopisná soustava« od Tom. Šíleného (ve »Věstníku těsnopisném« 1895). Články svrchu jmenované, jsouce vydány písmem stenografickým, nejsou každému přístupny.

Velikou pozornost vzbudila svého času práce Krondlova »Úvod do studia Tironských not«, díl I, uveřejněná v programu vyš. čes. gym. v Brně; bohužel nebyl spisovatel posud s to, aby I. díl doplnil druhým. Chtějíce v uvádění prací, posud na tomto poli vykonaných, býti úplnými, nesmíme zapomenouti, že G. Friedrich v hlavě VIII. své »Učebné knihy palaeografie latinské« pojednává vedle brachygrafie a kryptografie též o římské tachygrafii, a tato část obsahuje sigla a Tironské noty s vhodnými ukázkami.

V novější době nález mramorové desky na akropoli athénské, učiněný Oldřichem Köhlerem r. 1884, zavdal podnět k čilé diskussi, ano i polemice, již se zúčastnili přední učenci, filologové, palaeografové i tachygrafové moderní; jmenování buďtež tuto toliko Th. Gomperz, M. Gitlbauer, C. Wessely, A. Daniel, V. Gardthausen, archivář P. Mitzschke a j. V nejnovější pak době berlínský měsíčník »Archiv für Stenographie« rozšířiv svůj

program i na vědecké pěstování staré tachygrafie, stal se skutečným střediskem vážných prací povolaných pracovníků na tomto poli.

P. spisovatel uvedeného programu zavedl se svou prací nemálo všechněm přátelům studií tachygrafických jakož i kandidátům učitelství stenografie. Podává po krátkém, orientačním úvodě v prvním oddíle vše, co na ten čas známo jest o tachygrafii řecké (str. 1—11), v druhém pak oddíle promlouvá o tachygrafii římské (str. 11—27). Jest to pilná a svědomitá kompilace z pramenů na konci spisu uvedených. Vycházejí od listu často citovaného, jež napsal Lipsius Lessiovi, a zmíniv se o sporném místě Diogena Laërtského (II, 48) *καὶ πρῶτος ὑποσημειωσάμενος τὰ λεγόμενα εἰς ἀνθρώπους ἤγαγεν*; jakož i o stanovisku stenografického historika Jul. Voldemara [proč Vladimíra?] Zeibiga, jež ovšem jest dnes již z větší části překonaným, přechází k náhledům učenců svrchu jmenovaných o stáří řecké tachygrafie a zejména k výsledkům Gitlbauerovým, uveřejněným v *Denkschriften der kais. Akad. d. Wiss. in Wien* (1894) s názvem: *Die drei Systeme der griechischen Tachygraphie*. K této části přidány jsou tři obrázky, z nichž nejzajímavější jest kopie rukopisu Vatikánského čís. 1809, jež znázorňuje slabikovou tachygrafii řeckou (vydán fotograficky Gitlbauerem ve Vídni r. 1878 a 1884).

Tachygrafie římská počíná zkratkami M. Valeria Proba. Po té probírá spisovatel téměř vše, co v známost posud vešlo o Tironských notách. Zde měl před sebou již řadu důkladných pojednání od Viléma Schmitze, zejména jeho objemné dílo *Commentarii notarum Tironianarum* (v Lipsku 1893), jež obsahuje sbírku přes 13.000 not, vybraných ze všech posud známých rukopisů. Životopis M. Tullia Tirona napsal Pav. Mitzchke r. 1875, a vyšel i český překlad u výtahu od pisatele těchto řádků. P. Hradilík mezi prameny svými nezmiňuje se o jiném spise téhož badatele *Quaestiones Tironianae* (v Berlíně 1875), v němž uloženy jsou výsledky bádání o původci Tironských not. Pět ukázek velmi názorně doplňuje text spisu; jsou to znaky abecední, jejich obměna, některé noty (jako *»samoznaky«*), dále ukázky slov, psaných s koncovkami substantivními, adjektivními i verbálními a na konec *»Oratio dominica«* vyňatá z knihy Osk. Lehmannna: *Das Tironische Psalterium der Wolfenbütteler Bibliothek* (1885).

Spis Hradilíkův jest vítaným doplňkem k prvnímu dílu práce Krondlovy. Bylo by si přáti, aby některý z mladých našich filologů-stenografů oddal se podrobnému studiu tachygrafie antické, kteráž jest polem u nás posud téměř zcela ladem ležícím. Spis vypraven *»Družstvem knihtiskárny v Hranicích«* velmi úhledně, tisk pak jest, až na nepatrnější chyby, správný.

Jan O. Pražák.

B. Dolák: *Vývoj složených jmen (komposit) v češtině (spisovné i lidové)*. První a druhá výroční zpráva obecní realky král. města Nymburka za školní r. 1903/4 a 1904/5 (str. 13—30 a 1—24).

V poslední době častěji opět projednávána byla dílem od jazykozpytců, dílem od psychologů otázka o kompositech, zejména věnována pozornost vývoji jejich po stránce vnitřní, psychologické. Po této stránce vyložiti vývoj českých komposit obral si za úkol autor nadepsané monografie. Je to zajisté úkol vděčný a nyní po předchozích pracích Jagiácových, Brugmannových, Delbrückových, Wundtových ne nesnadný. Také formální stránky komposit si tato práce všímá třeba jen měrou menší, a tak rozkládá se celá monografie v kapitoly o původu tvoření složenin (1903/4), o jejich tvaru a významu (1904/5, cit. II.)

V části první vykládá se podle uvedených pramenů celkem správně, ale stilisticky velmi neobratně a nepřehledně vznik a vývoj komposit: počátkem je modifikace významu syntaktického spojení slov, což vede k izolaci tohoto výrazu (tu uvedeny zjevy, jež přispívají k této izolaci, mezi tím leccos, co sem nepatří) a ke konečnému splynutí v jedno slovo. To je postup myšlenek, jenž se dává sám sebou, ale čtenář velmi pracně musí si jej shledávat, neboť autor nijak mu nepomáhá a na mnohých místech zcela zbytečnou hovorností přehled zatemňuje. Co zbytečně napovídáno na str. 15—17 o modifikaci významu syntaktického spojení slov, co tu ujišťování, že příčina vznikání komposit je psychologická! A jak nepřehledně jsou uváděny zjevy podporující izolaci syntaktického výrazu! Oč poučejší, protože přehlednější a jasnější jsou výklady Brugmannovy na př. jen v Kurze vergl. Grammatik 287 sl. a 297 sl.! Kapitola tato uzavřena je výkladem o distantních a kontaktních kompositech, kdež bychom rádi viděli důkladnější výklad o takových výrazech, jež cítíme buď jako kompositum nebo jako dvě slova a jež podle toho mají jiný význam (*do konce a dokonce* a pod.).

Část druhá, jednájící o tvaru a významu složenin, je lepší, ač i zde autor jeví naprostou nevšímavost ke vnějšímu dělení látky, tak že na př. v oddílu I. k odstavci a) není odstavce b) atd. Výklad je celkem správný, podle významu děleny složeniny po známém způsobu grammatiků indických, třeba že autor uznává s Wundtem, že rozdělení to nemá psychologicky ceny žádné. Některých problémů i tu se autor jen dotkl, ale hlouběji neprobral na př. dloužení předložek v kompositech, dloužení ve výrazech takových jako polúbratříe; nezmiňuje se o přehylování atd.

V jednotlivostech lze uvést řadu námitek věcných i formálních, různých nedopatření a pochybení, jež druhdy jsou hrubými chybami, svědčícími o nedostatečné erudici ku práci tohoto

druhu. Psychologicky je zajisté nesprávné říci, že izolaci (syntaktického spojení) vyvolala pohnutka vnitřní, psychologická, *cít* (str. 17). Výklad o slovech *Vach*, *Stach* (str. 26) nijak se nezamlouvá (celý komplex slov prý se srazil a zhuštil na stupeň nejnižší!); že by se místo *Václav* říkalo *Slávek* a pod., nevím; jak se mezi takováto tvoření dostalo *prvosěnka*? Spojka *ač* je z *uče* a ne z *ači* (21); srv. Gebauer, Slovník staročeský s. v.; docela neodborně vypadá, píše-li se tvar supponovaný pro stč. *inhed* u n u s-h o d (str. 21); na str. 25 uvádí se slovo *podsební*, jež se tu vykládá z výrazu *pod sobú* (správněji *pod sebu*); u slova takového má být uveden pramen, odkud vzato, neboť je jinak známo slovo *podsední* (m. *podsedlní*) a je zajisté oprávněná domněnka, není-li *podsební* diferenciací nebo lidovou etymologií z tohoto *podsední*; podobně se mělo uvést, odkud je *Kněžomost* (str. 19), *kněžemný* (str. 28). Na str. 18 praví se: stsl. bylo *by* onušta — přece tak jest; *racochatý* není z *rozsochatý*, nýbrž z *razsochatý* (srv. Listy fil. XXIX, 1902, 254); indoevrop. tvar k slov. *zem-* se píše *gham* (str. II, 5); stč. bylo skutečně *zemipluz*, jak autor žádá, a ne *zeměplaz*; *koukol* (str. II, 16) náleží mezi slova s úplnou reduplikací (dissimilací z *kolkol*; srv. mou Dissimilaci souhlásek v češtině, str. 7); první část slova *jestřáb* vykládá se (II, 13) od slov. *jastriti*; výklad jiný, pravděpodobnější, podal Zubatý v Jag. Arch. XX, 535 atd. V rozpravě grammatiké zajisté překvapuje tvrzení, že ve výrazech »Na Michala, na Jakuba« je *elyse* (str. 29), a není to chyba tisková, píšel se tak několikrát! Podobná neznalost nejnnutnější terminologie se jeví i jinde: *roztomilý* vzniklo prý d e k o m p o z i c í z p r o s t o m i l ý a r o z m i l ý (III, 2; má být k o n t a m i n a c í); předhistorická doba se ztotožňuje s praindoevropskou (str. II, 4); chybně psáno *agua* (25), *thmesis* (26).

Často autor zápasí s formou; srv. na př. věty: Při tom celý takový výrok pojímá se a cítí jako celek, nedefinuje se ve své původní součástky (str. 16); nebo: Celek tento mohl se vyskylati v jiném libovolném spojení jako jednotné substantivum, zejména když se více (!) nepřihlíželo k obsahu toho výrazu jako spíše k tomu, co označovalo (str. 24); srv. i zmatený výklad o slově *týden* (str. 16). Jsou i nesprávnosti grammatiké a stilistické: *následující* příklad věc osvětlí (str. 16), *jedná* se o proces slučování (str. 15), pro vývoj řeči neplatí *více* (str. 27) jsou germanismy; nečeské je »tento zjev dle řečeného lze vysvětliti« . . . (str. 15) nebo »dle u v e d e n é h o z Wundta dá se pochopiti« (str. 29), nesprávně užíváno předložky *ku*, instrumentálu doplňkového, píše se: počínalo-li slovo (m. počínalo-li se), ujati atd.

Literatury užito měrou příslušnou. Pohřešujeme zde spis: Jacobi, Compositum und Nebensatz. Bonn 1897 a Vášův článek Jmenné složeniny u spisovatelů století XVIII. Věstn. čes. prof. VII, 241—243. Lošovu monografii *Сложныя слова въ польскомъ*

языкъ 1901 autor zná jen z Jagičova referátu v Archivu; při tak blízké příbuznosti obou jazyků zejména v otázce této měl se s ní seznámiti důkladněji. Naprosto pak se musí odsouditi způsob, jakým se cituje literatura v naší práci. Tituly jsou neúplné (ne v textu, nýbrž v seznamu literatury!), chybí místo a rok vydání, u časopisů udán jen ročník, ale chybí rok a stránka, jindy zase udán jen rok (co je na př. L. Fil. XXIX, 2, 02 na str. 14). Co je to: Gebauer »Mluvnice jaz. čes. (I., II., III.)«? Podobně si vede při citaci v textu. Co je to: Delbrück Indogerm. Grammatik (II, 18) nebo Ev. Witt (II, 22)? Kebrlova rozprava »Příjmení česká vzniklá ze jmen křestních« je citována: Kebrle: Rozprava v gymn. programu. Praha, Spálená ul. 1891 (ale rozprava, která se asi míní, vyšla 1889). V titulích a jménech autorů je řada chyb tiskových (*St. Paul*, *St. Osthoff*, *Vaněk* m. Vašek, *Etymologische Wörterbuch*, excerptováno atd.).

Celkem tedy nezbyvá než především naprosto odsouditi formu této monografie. Ale ani po stránce věcné autor nepodal toho, co bychom čekali podle nadpisu. Vyložil, kterak vznikají komposita, ale to platí o všech jazycích vůbec, kterýžto výklad všeobecný pouze doložil příklady českými. Vývoj českých komposit v mluvě spisovné i lidové zde vyložen není. Ten by musil po všeobecném úvodě o původu komposit vyjíti od složenin, jež lze pokládati za praslovanské, a pak sledovati, jak komposit přibývá, proč jich přibývá, jaké vlivy tu viděti atd. Místo toho všeho autor sebral (nevím, zda úplně) komposita, jež čeština měla nebo má, vyložil na nich původ komposit, jejich tvar a význam a víc nic. První známe z prací jazykozpytných jiných, druhé z našich prací starších — monografie nová vědění našeho nerozmnožila.

Oldřich Hujer.

Drobné zprávy.

Prekvapující objev v Erechtheiu athenském učinil americký archaeolog Gorham Phillips Stevens. Prohlížeje kusy mramoru, jež ležely nakupeny ve východní části Erechtheia, našel zbytky ozdobného rámování, kteréž podle jeho výkladu patřily ke dvěma *oknům*, zřízeným ve východní stěně po obou stranách dveří. To jest něco zcela nového. Jest známo, že byl svého času veden o to tuhý spor, jak byly chrámy řecké osvětlovány. V poslední době přijímal se obecně výklad Dörpfeldův (Ath. Mitth. XVI, 1891, str. 334 nn.), že byly osvětlovány pouze dveřmi, což při intenzitě jižního světla pokládáno za dostatečné. Nyní zdá se, že budeme musiti tuto zásadu omeziti pouze na chrámy malé, u větších však chrámů uznávati ještě okna podle dveří. Příčina, že tato věc tak dlouho nebyla objevena, jest, že když chrámy řecké obráceny byly v křesťanské, byl vchod přeložen na stranu západní a strana východní zbořena, aby se tam mohla zříditi apside. Též t. zv. pinakotheka v severním křídle propylají má po obou stranách dveří úzká

okna. Podrobná zpráva o novém objevu jest uveřejněna v *Am. Journ. of arch.* 1906, str. 47—71. — Tamtéž na str. 1—16 podává Oliver M. Washburn nové čtení nápisu IG. I 321, týkajícího se dokončení Erechtheia, a Aug. Frickenhaus jej vykládá. Plyne z něho dosti jasně postup práce v l. 409—407, jakož i že r. 407 bylo Erechtheion v podstatě již dokončeno.

Všem, jimž jest nepřístupno nádherné dílo Furtwänglerova »Aegina. Das Heiligtum der Aphaia« (v. výše, str. 158), zavděčil se autor velice, vydav stručný, laciný, 14 krásnými tabulkami opatřený výtah (*Die Aegineten der Glyptothek König Ludwigs I. nach den Resultaten der neuen Bayerischen Ausgrabung von Adolf Furtwängler. V Mnichově [1906], A. Buchholz. Str. 60 a 14 tab. Za 8 mk.*). Zde se může každý snadno přesvědčiti, jak velice se změnila novými nálezy představa naše o uspořádání soch ve štitech onoho chrámu; jest tu totiž podáno jak chybné postavení v glyptothece, tak i nová, mnohem živější a plnější rekonstrukce.

Známy archaický relief z akropole athenské, označovaný obyčejně jako »žena na vůz vstupující«, jest opětně předmětem diskuse. Hans Schrader, prozkoumav podrobně všechny ostatní zbytky, k téměř reliefu patřící, došel k výsledku, že prý pocházejí z vlysu, kterým byl starý chrám Athenin (Hekatompedon) opatřen za doby Peisistratovy, kdy, jak Dörpfeld dokázal, připojeno k chrámu též obeloupení. Předmětem celého reliefu, jenž se vinul kolem celly, byl podle Schradera průvod o Panathenajích. Tento vlys starého chrámu byl prý i co do umístění i co do látky vzorem proslulému vlysu parthenonskému (Athen. Mitt. XXX, 1905, 305 nn.). Proti výkladu tomu obrátil se ihned Adolf Furtwängler (*Sitzungsber. d. bayr. Akad. 1906, 143 nn.*), jenž pronášá domněnku, že všechny zbytky onoho reliefu pocházejí z velkého oltáře Athenina, který stál na východ od Hekatompeda. Oltář z poru zbudovaný, mramorovými deskami obložený, nemohli Peršané ani zbořiti ani spáliti, stál prý tedy i za dob pozdějších; neboť když byl zbudován Parthenon, nebyl postaven k novému chrámu nový oltář. — Zdá se, že diskuse oběma články není ukončena a že bude třeba asi jiného výkladu.

Proti Drerupovu článku o topografii nejstarších Athen, o němž jsme se zmínili v loňských Listech (XXXII, 1905, str. 156 n.), obrací se velmi ostře Vilém Dörpfeld ve *Philologu* LXV, 1906, str. 128 nn. Co se týče Pelargika, uvádí proti Drerupovi mezi jiným též obě námitky, které jsme mu před rokem učinili, a pronášá domněnku, že Pelargikon na straně jižní sáhlo až k druhému prameni pozdějšího Asklepieia, tedy až k pozdějšímu divadlu. Tím ovšem získává pod akropolí rozsáhlé podhradí a neopomíjí ho užití při výkladě zprávy Thukydidovy o nejstarším městě (II, 15). Jen že nesmíme zapomenouti, že kult Asklepiův byl do Athen přenesen, jak víme z nápisu IG II 1649, od Alfreda Körte doplněného (*Ath. Mitt.* XVIII, 1893, str. 246 nn. a XXI, 1896, str. 314), teprve o velkých mysteriích za archontátu Astyfilova, t. j. v září r. 420 př. Kr. Půda pro novou svatyni byla teprve nyní, odstraněním a uhlazením skály akropolské, uměle utvořena. Není tedy tento nový výklad Dörpfeldův příliš pravdě podobný.

Ve sbírce »Guides-Joannes« vyšel nový průvodce po Athenách, jež napsal G. Fougères: *Athènes et ses environs* (V Paříži 1906, Hachette et Cie. Str. XV a 227 s 2 mapami, 16 plány a 6 obr. Váz. za 6 fr.). Knižka tato není určena pouze pro turisty, nýbrž má sloužiti i potřebám vědeckým. Jest velmi spolehlivá, poněvadž Fougères, jako bývalý člen francouzské školy archaeologické, žil dlouho v Athenách; podává výsledky archaeologického zkoumání až do doby nejnovější.

Teprve nyní docházejí z Říma autentické zprávy o šťastném nálezu, týkajícím se Laokoonta (v. výše, str. 76). Nebyla sice objevena malá antická kopie onoho sousoší, jak první zprávy hlásaly, nýbrž L. Pollak, jak sám vypravuje v Řöm. Mitt. XX, 1906, str. 277 nn., našel u jednoho římského kamenníka pravou ruku Laokoontovy, pocházející z menší antické kopie. Ale tato ruka poskytuje možnost, doplniti správně celé sousoší. Jest totiž sevřena v ostrém úhlu a kolem ní vine se kus těla hadího, právě tak hladkého jako v originále. Tím jest monumentálně dokázáno, že moderní doplnění pravé ruky Laokoontovy, nad nímž se archaeologové již dávno pozastavovali, bylo nesprávné. Laokoon nevztahoval theatrálně ruku tu do výše, nýbrž bolestí jsa sklíčen, chytal se za hlavu. Ani had, který jej usmrcoval, nebyl tak veliký, jak jej doplnil Montorsoli (dle jiných Cornacchini), nýbrž ovíjel se dvakráte kolem ruky Laokoontovy, jednou pod pažďím, podruhé v zápěstí; konec jeho svíral nejspíše Laokoon v ruce. Pollak znázorňuje dvěma obrazy, jak si máme nyní sousoší představit; nelze popříti, že tím rozhodně získá. Nalezenou ruku věnoval Pollak museu vatikánskému s přáním, aby moderní přídavky byly odstraněny a správnými nahrazeny. Stálo by za to, pátrati dále ve via Labicana (vých. od Colossea) po zbytcích oné antické kopie. Bylo by to důležité již proto, aby též ostatní moderní doplňky, zejména přímo vztýčená ruka mladšího syna, mohly býti opraveny.

Co se týče datování Laokoonta, nejsou sice ani nyní ještě uveřejněny všechny nápisy, které Dánové roku minulého v Lindu na ostrově Rhodu objevili, avšak známo jest aspoň toto. Jeden nápis podává seznam eponymních kněží Athény lidské, a tu se uvádí k r. 42 př. Kr. Filippos, syn Filippův. Témuž knězi a jeho manželce Agauridě byly postaveny bronzové sochy, kteréž vytvořil Ἀθανόδωρος Ἀθησαύδου Ἰόδιος; postavení soch stalo se asi hned po r. 42, poněvadž se o knězi praví: ἐπ' ὁδῷ ἃ εἰσῆνα καὶ εὐετησία ἐγένετο, čímž se míní mír, kterého se dostalo Rhodu přízní Antoniovou po bitvě u Filipp (r. 42). Konečně se připomíná v onom seznamu kněží k r. 22 př. Kr. Ἀθανόδωρος Ἀθησαύδου a k r. 21 Ἀγίσανδρος Ἀγρσαύδου. Jest na snadě domněnka, že sochař Athanodoros z r. 42 a kněz Athanodoros z r. 22 jest táž osoba a že jest spolu s Hagesandrem, knězem z r. 21, kterého také za sochaře možno pokládati, tvůrcem Laokoonta. Chyběl by tedy k oněm třem, od Plinia N. H. XXXVI, 37 připomenutým umělcům pouze Polydoros. Ovšem musíme si při tom býti vědomi, že to zcela přesně dokázáno není, poněvadž se táž jména v téže rodině pravidelně opakovala. Nicméně jest velice pravdě podobno, že aspoň umělec Athanodoros z r. 42 byl jedním z tvůrců Laokoonta. Tím jest získáno tolik, že *Laokoon jest starší než Vergiliova Aeneis*; možná dokonce, že za té doby, kdy Vergilius psal svou II. knihu, bylo sousoší již v Římě a že dalo Vergiliovi podnět, aby se zmínil o smrti Laokoontově.

Dlouho očekávané dílo Adolfa Wilhelma, podávající sbírku všech dosud známých nápisů o divadelních představeních v starých Athenách, konečně vyšlo ve spisech rakouského archaeologického ústavu (Urkunden dramatischer Aufführungen in Athen. Mit einem Beitrage von Georg Kaibel. Herausg. v. Ad. Wilhelm. S 68 obr. v textu. Ve Vídni 1906, A. Hölder. Str. 279, 4°. Váz. za 18 K 80 h.). Při publikaci nápisů těch užito poprvé rozsáhlou měrou oné metody, jejímž hlasatelem jest právě Wilhelm: všechny nápisy byly nejprve ofotografovány a pak světlotiskem rozmnoženy, tak že máme před sebou věrný jejich obraz. To jest cesta, kterou se příští publikace nápisné zajisté budou bráti. Že dílo zustane na dlouhou dobu základem pro všechny další práce, rozumí se samo sebou; škoda jen, že tisk trval téměř pět let, tak že bylo třeba četných dodatků. Budeme v ně-

kterém z příštích sešitů o knize referovati podrobněji, přihlížeje zejména k zlomkům nově objeveným.

Římská Accademia dei Lincei stará se pečlivě o to, aby italští filologové měli pro své studium sbírku řeckých papýrů doma. Od r. 1900 získala již značné množství papýrů a nyní přistoupila řízením profesorů Domenica Comparetti a Girolama Vitelli k jejich vydání. Nová sbírka má název *Papyri Greco-Egizii*. Dosud vyšel první sešit I. svazku, jenž bude obsahovati listiny veřejné i soukromé z doby římské i byzantské; porádá jej Vitelli. Jest to celkem 35 čísel se 6 fototypickými tabulkami (Str. 64, v Miláně 1905, U. Hoepli. Za 23 lir). Svazek II., jež si vzal na starost Comparetti, bude obsahovati papýry literární a dopisy; mezi jiným budou tu scholie k ztracené nějaké komedii Aristofanově, zlomek básně mythografické, zlomek traktátu o vychování a j.

Příruční sbírka nápisů latinských »*Inscriptiones Latinae selectae*« od Hermanna Dessaua blíží se svému ukončení. Právě vyšla II. svazku část druhá, obsahující nápisy, jež se týkají spolků a různých živnostníků, nápisy pohřební, pak t. zv. instrumenta a konečně výběr nápisů řeckých, Římanů se týkajících (V Berlíně 1906, u Weidmannů, IV a 737—1040 str. Za 10 mk.). Chybí tedy k dokončení této, r. 1892 počaté sbírky ještě nezbytní ukazatelé.

Ve sbírce »*Die Kunst*« (Sammlung illustrirter Monographien, herausg. v. Rich. Muther v Berlíně, Marquardt & Co., sv. za 1.25 mk.), o jejímž jednom svazku jsem referoval v těchto Listech XXXII, str. 454 n., vyšel ve druhém vydání svazek XIV.: *Praxiteles* od Hermanna Ubella (se 12 vyobr.). Spisovatel, chtěje popularisovati umění řecké, rozbírá způsobem podobným, jako dříve umění Feidiiovo, tuto umělecké dílo Praxitelovo, jenom že ještě vřeleji a znalečtěji. Tamtéž vyšlo jako sv. XXXVIII: *Pompeji in seiner Kunst* von Eduard von Mayer (s 15 vyobr.). Spisovatel, pokládaje umění za výraz a ukazatele života, vede nás po dochovaných zbytcích světem Pompejanovým a na něm životním obsahem kultury hellenistické. V jejím umění, ve spojení jeho se životem a v umění života obživuje před námi doba konečností svého individuálního trvání i svým významem všelidským. Není arci vždy snadno odlišiti, co je v tom dnešní touhy po novém životě a tedy vidění toho, co člověk viděti chce, a co dějinné skutečnosti. Nicméně, i když nechceme býti se spisovatelem jednostrannými hlasateli ideí starověké kultury, je zajímavou poznati zpracování známých dat v subjektivním pojetí spisovatelově. J. B.

Do sbírky: »*Die Dichtung*« (Eine Sammlung von Monographien, herausgegeben v. Paul Remer, v Berlíně a Lipsku, Schuster & Loeffler, sv. za 1.50 mk.) napsal Willy Pastor, moderní essayista a sám básník, studii: *Homer* (sv. XXII). Mezi trochou dobrých poznámek, vzatých hlavně z Grimma a Burckhardta, je daleko více vlastní malé znalosti a ne vždy hezkého módního krasořečnění. Dokonce pro to, v čem je podstata umění Homerova a čím snad Homer a jeho umění může býti a jest člověku dnes, spisovatel má více zlobivého rozhořčení na zřdnosti filologické metody, než chápavé lásky pro vlastní básnickou velikost. Porád nám říkají o tom více prostá slova starého Goetha: »*Noch auf den heutigen Tag haben die homerischen Gesänge die Kraft, uns wenigstens für Augenblicke von der furchtbaren Last zu befreien, welche die Ueberlieferung von mehreren tausend Jahren auf uns gewälzt hat.*« J. B.

Velmi cenné pojednání o mimu, nedávno objeveném v *Oxyrhynchu* (v. LF. XXXI, 1904, str. 41), uveřejnil S. Sudhaus v *Hermu XLII*, 1906, str. 247 nn. Podává text pravdě podobně doplněný a vy-

kládá jej velmi pěkně. Ukazuje, že je to vlastně šest samostatných scén, určených k tomu, aby byly hrány na divadle. Pozoruhodná jest myšlenka, že nemáme zachován mimus tak, jak se na jevišti provozoval, nýbrž pouhý rámec nebo základ (*πρόθεσις*) pro provozování vlastní. V zachované formě nemohl mimus býti provozován, poněvadž mnohé scény jsou nejasné nebo neúplné. Také svou krátkostí vzpírá se mimus provozování, právě tak jako mimiamby Herodovy, jejichž délku asi má. Tento rámec byl sestaven proto, aby řídil souhru společnosti herecké; záleželo nejvíce na tom, co z něho první herec (archimimus) dovede udělati. K tomu připojuje Sudhaus i jiné poznámky o mimu za doby hellenistické, obráceje se hlavně proti příliš odvážným tvrzením Hermanna Reicha (*Der Mimus*, v Berlíně 1902).

O době, kdy byly provozovány Aischylovy Prosebnice, byl spor mezi badateli; jedni pokládali je za nejstarší ze zachovaných dramát, druzí kladli je teprve po Peršanech, třetí konečně před Oresteiu. Pozoruhodný článek o této otázce uveřejnil Alfred Körte v *Mélanges Nicole* (*Recueil de memoires de philologie classique et d'archéologie offerts a Jules Nicole*, Genève 1905, W. Kündig et fils, str. 289 až 300). Poukazuje nejprve k tomu, že v Prosebnicích má báje o Ioi starobylější ráz: nejen Danaovny, nýbrž i Pelasgos nazývají ji přímo kravou; theriomorfická představa je tu ještě v plné síle. Naproti tomu v *Prometheu*, jež klade Körte mezi r. 471—468, má lo již podobu lidskou, toliko růžky na čele ukazují k dřívější podobě zvířecí. Také bloudění její je v Prosebnicích (v. 552 nn.) popisováno prostěji; není tu ani slova o oněch báječných krajinách, o kterých je řeč v *Prometheu* (v. 707 nn.). Z v. 150 nn. *ἀγνὰ μ' ἐπίδεται Διὸς κόρα ἔχουσα σέμν' ἐνώπια ἀσφαλές* soudí Körte, že Prosebnice byly provozovány před vpádem perským r. 480; neboť jako posměch zněla by slova ta, kdyby se měla týkati chrámů, od Peršanů zpusťšených. [Podivným způsobem však vztahuje Körte *ἐνώπια* k propylajím předperským; mohou se přece týkati jedině Hekatompeda, za té doby největšího chrámu Atheny na akropoli.] Nejhlavnějším však důvodem pro mínění, že Prosebnice jsou nejstarší ze zachovaných tragoedií Aischylových, jest jejich primitivní dramatická technika. Aichylos nedovede tu ještě využítovati svůj vynález, druhého herce. V celé tragoedii jest jen jediná větší dialogická scéna mezi dvěma herci, a ta má pouze 48 verše (922—964); mimo ni jest tu ještě krátká rozmluva mezi Pelasgem a Danaem (489—508). Již v Peršanech, r. 472 provozovaných, máme dvě velké dialogické scény mezi herci (v. 292—517, 705—788). V Prosebnicích je to tím nápadnější, že Danaos, ačkoliv je přirozeným ochráncem svých dcer, úplně mlčí při dlouhém vyjednávání s králem argejským Pelasgem (v. 240—498) a teprve ke konci odpoví stručně k jeho vyzvání (v. 499—508). To jest jediný příklad v řecké tragoedii, a lze jej vysvětliti pouze z neobratnosti dramatické techniky. Mimo to poukazuje Körte ještě k tomu, že celý zájem divákův soustřeďuje se na sbor; Danaos i Pelasgos jsou bezvýrazné postavy. Již v Peršanech je tomu jinak, kde Atossa na příklad značně nad sbor vyniká.

O stycích mezi Římem a Řeckem v II. století př. Kr. vydal obšírnou monografii G. Colin *Rome et la Grèce de 200 à 146 avant Jésus-Christ* (v Paříži, A. Fontemoing, 1905. Str. 683. Za 16 fr.). Probírá nejprve stručně starší styky obou zemí, pak vykládá podrobně o druhé válce makedonské, o filhellenismu v Římě za doby Flaminiovy, o válce aitolské a syrské, o reakci proti hellenismu za doby Catonovy, o třetí válce makedonské, o opětném filhellenismu za doby mladšího Scipiona a o posledních vzpourách v Řecku. Z díla Colinova dobře poznáváme, že v této poměrně krátké době musíme uznávati tři různé doby v chování Říma k Řecku, a že tedy nejsou správné názory těch historiků, kteří chtějí poměr obou národů vy-

jádríti jedinou formulí. Kniha Colinova je důležitou pomůckou pro poznání oné pro Řecko i Řím významné periody.

Zasloužilý professor dublinské university J. P. Mahaffy vydal právě pěknou knihu: *The silver age of the Greek world* (Chicago, 1906, University Press, Londýn, T. Fisher Unwin. VII a 482 str. Za 3 dollary). Jest to nové zpracování starší jeho knihy: *The Greek world under Roman sway from Polybius to Plutarch*, kteráž vyšla r. 1890 v Londýně u Macmillana a byla již delší dobu rozebrána. Spisovatel pojednává o době od r. 146 př. Kr. až do konce prvního stol. po Kr. a všimá si při tom nejen dějin, nýbrž i literatury a kultury obou klassických národů, i lze jeho dílo k hlubšímu poznání oné periody dobře doporučiti. Zejména pěkné jsou kapitoly o hellenismu Ciceronově (str. 144—183) a o Plutarchovi a jeho době (str. 339—402). Pěkný, jasný sloh knihu rovněž doporučuje.

Praktické dílo hodlají v nejbližší době vydati Alfred Gercke a Eduard Norden s pomocí četných spolupracovníků, totiž stručnou encyklopaedii klassické filologie, věnovanou především potřebám posluchačů universitních. Dílo bude míti titul »*Einleitung in die klassische Philologie und Altertumswissenschaft*« a bude sestávati ze dvou svazků asi o 35 arších v ceně asi po 10 markách; vyjde u Teubnera v Lipsku. Budou tu shrnuty zjištěné výsledky jednotlivých nauk, při čemž bude po případě poukázáno též k tomu, jakými cestami se k nim došlo, dále budou udány nejlepší pomůcky, totiž hlavně vydání jednotlivých auktorů a vynikající moderní díla o nich, a konečně bude upozorněno i na problémy, které dosud čekají svého rozřešení. Má to býti zkrátka kniha ke studiu. V prvním svazku budou dějiny filologie, methodologie, dějiny literatury řecké i římské, filosofie, exaktní vědy s lékařstvím a grammatika, ve svazku druhém dějiny, státní zřízení, epigrafie, papyrologie, palaeografie, soukromé starožitnosti, náboženství s mythologií a umění. Nelze pochybovati, že toto dílo, jímž se vyhováí potřebě, již dávno pocitované, setká se i u nás s hojným souhlasem. Proto upozorňujeme na ně již předem.

O. Gruppe ukončil právě své dílo »*Griechische Mythologie und Religionsgeschichte*«, jež počalo vycházeti již r. 1897 jako část známé rukověti Müllerovy. Dílo obsahuje, mimo obsah a předmluvu, 1928 stran a musilo býti proto rozděleno ve dva objemné svazky. V prvním svazku je přehled hlavních míst kultu a nejdůležitějších skupin mythických, v druhém jsou dějiny náboženství řeckého. Pres to, že se spisovatel v předmluvě ohrazuje proti tomu, aby jeho díla bylo užíváno jen k příležitostnému nahlédání, zdá se, že jest spisu jen ten osud určen; neboť spisovatel postaral se o to, aby čtenáři stížil úkol jeho co nejvíce. I veliká cena (36 mk., váz. 40 mk.) bude dílu na závalu. První, r. 1897 vydanou část po zásluze posoudil prof. J. Král v těchto Listech XXVII, 1900, str. 12 nn. Pro hojnou, zde pilně snesenou literaturu bude ovšem dílo Gruppovo vždy vyhledáváno, ale třeba ho užívati s náležitou opatrností.

Upozorňujeme čtenáře těchto Listů na zajímavou knížku, kterou právě vydali professoři štyrsko-hradecké university R. C. Kukula, E. Martinak a H. Schenkl: *Der Kanon der altsprachlichen Lektüre am österreichischen Gymnasium* (Ve Vídni 1906, K. Graeser. VI a 97 str. Za 3 K). Martinak, professor paedagogiky, podává historický přehled toho, co se kdy čítalo z klassických auktorů ve školách vyšších, soudí, že jest reformy potřebí, a stanoví hlavní její zásady. Schenkl a Kukula, klassičtí filologové, podávají pak podrobně své návrhy, co se týče četby řecké i latinské. V řečtině nejdůležitější změna spočívá v tom, že se v sextě v I. běhu má čísti Plutarchos, kdežto Herodotos má se posunouti do septimy a Demosthenes

má býti jen fakultativní. V latině navrhuje se pro quartu chrestomathie, v septimě pak listy Pliniovy a římští elegikové, čímž ovšem četba Vergilia i Cicerona musí ustoupiti v pozadí. Promluvíme o návrzích těch šíře v příštím sešitě.

Známy časopis »Beiträge zur alten Geschichte«, jenž si získal svými obsažnými články čestné místo mezi časopisy vědeckými, uznal, bohužel, za potřebné, změnit po pětiletém vycházení své jméno. Bude od nynějška sloužit Klio, a předešlý název stane se podtitulem. Také pro předešlé ročníky vydány nové titulní listy s novým názvem. Změna ta byla zcela zbytečná; zkratka BAG. byla ještě kratší než nové jméno, které mimochodem podotčeno není ani tvar řecký ani latinský.

Amerika měla až dosud pouze jediný časopis filologický »The American Journal of Philology«, řízený plných 26 let od Basila L. Gildersleeva. Letošního roku přibýly hned dva nové, vydávané nákladem university v Chicagu. První z nich, Classical Philology, bude vycházeti redakcí Edwarda Cappsého čtyřikrát za rok a bude přírůžkem původní práce amerických filologů a recenze nových publikací. Druhý, Classical Journal, řízený od Arthura Fairbankse a Gordona J. Lainga, bude věnován potřebám učitelů latiny a řečtiny; bude vycházeti osmkrát do roka a podávati přehled bádání v klassické filologii a oborech příbuzných, jakož i recenze. Předplatné pro Evropu, 3.50 a 2.25 dollarů, přijímá firma O. Harrassowitz v Lipsku. Dosud vydané sešity mají obsah vesměs zajímavý. Přejeme novým časopisům plného zdaru.

»Bibliotheka světových klassiků Orientu« jest název nové sbírky, která řízením prof. Rudolfa Dvořáka počala právě vycházeti v Praze, nákladem B. Kočího. Prvním číslem jejím jest překlad »Růžového sadu« šeicha Muslihu-d-dína Sa'dího ze Širázu, který pořídil a hojnými poznámkami opatřil Jindřich Entlicher; části básnické upravil veršem J. Rypáček. Ze dvou, dosud vydaných sešitů jest patrné, že p. překladatel přikročil k dílu po důkladných studiích; překlad čte se pěkně až na to, že zachováván slovosled originálu. Pro další sešity chystá se překlad Žalmů od Rud. Dvořáka, anthologie z hymnů vedských od Jos. Zubatého a »Umara Chajjáma Čtyřverší od Jaromíra Boreckého. Nová bibliotheka, která chce nám tlumočiti nejkrásnější plody literatur orientálních, zasluhuje největšího rozšíření.

K nejzajímavějším objevům bohaté knihy Zd. Nejedlého »Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách« (v Praze 1904), k níž se LF. ještě podrobnou úvahou vrátí, jest zjištění osobnosti básníka a hudebního skladatele mistra Závíše, který potud byl uváděn jen jako zák Závíš a autor známé písně vagantské »Jižž mne všě radost ostává«. Nově nalezené historické údaje o mistru Závíšovi doplnil Nejedlý v Č. Čas. hist. XI, 427—430, hudební pak ocenění jeho významu shrnul v stati »Magister Závíše und seine Schule« v »Sammelbände der internat. Musikgesellschaft« VII, 41—69. I podávají se tato data pro životopis prvního českého známého skladatele hudebního: Závíš narodil se v osadě Zapech u Prahy v 50. letech XIV. věku; r. 1379 stal se bakalářem, 1381 mistrem. Zůstav v Praze, dal se r. 1383 zapsati na fakultu právnickou, přednášel však na fakultě artistské, kdež r. 1387 zvolen byl za examinátora při zkoušce bakalářů. Dostav farářství v Prachaticích, zůstal v Praze a bral z Prachatic důchody. R. 1397 shledáváme jej s přítelem Václavem z Jičína řečeným Rohle, odpůrcem odpustků, na cestě do Říma, snad za účelem právním; r. 1398 byl Závíš zas v Praze. Pak na delší dobu nemáme o něm zpráv, r. 1408 objevuje se jako kanovník snad u sv. Jiljí v Praze. S novým hnutím

náboženským s počátku Závíše sympathisoval; r. 1410 po spálení knih Wiclifových naprosto se odvrátil od Husa, jenž mu poslal důtklivý, ač uctivý list r. 1410: tehdy Závíše byl jedním ze soudců kněh Wiclifových. Poslední zpráva o Závíšovi, tehdy doktoru theologie, jest z 3. července 1411. Kromě milostné písně, vzniklé v době studentské, zachovaly se nám od něho 4 skladby církevní, totiž dvojce *kyrie*, jedno *gloria* a jedno *alleluia*: tyto hudební skladby mluví o mnohonásobném vlivu na zpěv předhusitský, o vlivu zpěvu liturgického, německého minnegesangu (jest tu provedena forma leichu), mnohem menší měrou vlivu hudby francouzské a zpěvu lidového. Závíšovi se zdařilo organicky spojití tyto prvky.

Zjev Josefa Durdíka nenáleží, jak známo, pouze dějinám české filosofie, nýbrž i historii literární. To zrcadlí se i v nově vydaném »Sborníku Durdíkově« (Díl I. Knih vydaných Jednotou Filosofickou č. 1. V Praze 1906, str. XXXIX + 436). V úvodní části čte se vedle úvahy prof. Fr. Krejčího stručná a vzletná stať J. Kampra »Josef Durdík jako kritik a básník«, jež v populárním přehledu rekapituluje hlavní údaje z Durdíkovy činnosti recensentské, dramatické a překladatelské, nesnažíc se však ani vystihnouti souvislosti těchto snah s Durdíkovými názory filosofickými, ani s rozvojovou linií literární kritiky v Čechách a v Německu. Větší část sborníku zaujmají dotud nepublikované práce Durdíkovy. Dvě z nich, česká »Soustava filosofie« (1888—1892) a německá »Darwin und Kant« (1873—1874) patří Durdíkovi filosofu, třetí, velká báseň o 9 zpěvích »Ve čer« jest dílem Durdíka básníka. Báseň, z níž drobné ukázky byly otištěny r. 1877 ve »Světozoru«, r. 1878 v »České Věce«, a r. 1892 v »Památníku Sokola Hořického«, zaměstnávala Durdíka dlouhou dobu: již r. 1861 tanul základní plán na mysl, r. 1872 skladba byla zhruba hotova, r. 1876 a 1877 vznikla recenze první, r. 1882 a 1883 recenze druhá, a v posledních letech života, když Akademie chystala vydání básně, recenze poslední. V rámci pololyrické, poleopické básně romantické, opírající se o moderní skutečnost sentimentálně zabarvenou, jak bývá v podobných poněkud skladbách českých jiných byronistů, zejména G. Pflagra Moravského, Durdík řeší řadu otázek národně historického programu, především pak čistě filosofický problém myšlenkového vývoje od prvotního pessimistického materialismu k vyrovnanému meliorismu, jenž opírá se o metafysickou soustavu dynamického atomismu a zpracovává prvky systému Kantova a Leibnitzova. V této ideji jest jádro básně a také její cena dokumentární, kdežto hodnoty literární, ať týkají se psychologické charakteristiky, společenské malby, přírodní nálady nebo veršové techniky, komposice atd., ustupují do pozadí, ač vydatně zpracování skutečných zažitků, použití reálních modelů a scenerií a hojně vlivy a reminiscence čistě literární, naprosto nedopouštějí, aby skladba byla pokládána za pouhou kostymní hříčku pro ideje filosofické. O všem tom podrobně poučuje ve svém široce rozvedeném rozboru básně vydavatel pozůstalosti Durdíkovy dr. A. Papírník (str. 446—486).

Z nejnepesadnějších úkolů, jež očekávají dějepisce české literatury XIX. věku, bude vědecký rozbor obrovského básnického díla Jaroslava Vrchlického. Posud, kromě studie Albertovy, jež však již zastarala, a stať A. Pražákovy v ČČM., chyběly nám i jakékoliv průpravné a orientační práce o životě, poesii a významu Vrchlického, které by alespoň přehlédly, utřídily a seřadily básníkovy práce, přinášeje popis jeho činnosti literární jakožto přípravný stupeň k historické a kritické analýze, k níž arciť jest potřebí časové i názorové dálky. Letošní rok přinesl takové studie hned dvě: jedna z nich »Jaroslav Vrchlický. Pokus o studium jeho díla« od Jaromíra Boreckého

(nákl. družstva »Máje« v Praze 1906, stran 241) jest doplněný otisk jubilejní rozsáhlé stati ze »Zvonu«, druhá pak jest překlad švédské knihy, vyšedší přede dvěma lety, od profesora Alfreda J. Jensena, jejž podííl profesor A. Kraus (nákl. J. Otty v Praze 1906, stran 321). Přirovnání obou prací vzájemně značně blízkých, z nichž kniha švédská namnoze jest závislá na díle českém, bude zajímavým předmětem podrobnější kritiky literárně historické.

an

V loňském ročníku L. fil. registrována byla literární bilance kritických studií Jiřího Karáska ze Lvovic »Impressionisté a ironikové«. K tomu dlužno dodati, že také ve svazku kritických studií »Chimaerické výpravy« (na Kr. Vinohradech 1906, stran 230), jež tvoří 8. díl souborného vydání spisů téhož autora, literární dějepisc najde řadu zajímavých a charakteristických staří a spoustu bystrých a brítkých postřehů o našem písemnictví jmenovitě z let devadesátých. Tak pod titulem »Ke kritice romantismu« (15—25) autor charakterisuje Bar Kochbu od Vrchlického; v úvaze »Poetisace všedního« (26—31) posuzuje genrovou poesii českou jdoucí ve stopách Coppéových; v studii »Původnost v umění« (36—44) ostře analysuje napodobení lidové písně v české literatuře; v »Kritice realismu« (55—62) popisuje dětské nemoci počínajícího českého pseudorealismu; v článku »Historický sentimentalismus« (63—68) bezohledně kritisuje českou novellu dějepisnou, vytvořenou Třebízským a Jiráskem a jich školou. Užívání této knihy však neobyčejně stíženo jest zvláštním, v dějinách kritiky neobvyklým způsobem úpravy, o němž autor sám dí: »Je to zvláštní druh kritik, v nichž autoři většinou zůstávají anonymními. Neuznal jsem vkusným, vyslovovati jistá jména. Neboť jest odporo analysovati spisovatele, již předeem propadlé zapomenuti.« Ostatek knihy vyplňuje charakteristiky cizího umění literárního, zejména pak soustavná serie článků o vývoji francouzské kritiky pod titulem »K psychologii kritické tvorby« (167—230).

an

Každému, kdo studuje německou literaturu a přeje si v bibliografickém bludišti praktického průvodce, lze doporučiti nově vyšlé dílo »Handbuch zur Geschichte der deutschen Literatur« (v Lipsku, Avenarius 1906, stran XVI+790, za 6 Mk), jež doplněkem ke své dvoudílné »Geschichte der deutschen Literatur« vydal Adolf Bartels. Bartels není odborný literární historik a nejde vyšlapanými cestami názorů a method, má mnoho svých predsudků, zálib a nenávisť, takže jeho literární dějiny, jichž hlavní váha spočívá na druhém dílu, charakterisujícím německé písemnictví XIX. věku, vzbudily v odborných kruzích, zejména berlínské vědy, příkrý, do jisté míry oprávněný odpor. Ale v nové příručce, již lze arcií užívatí také tomu, kdo Bartelsova literárního dějepisu nemá ani nezná, podal skutečně dílo velmi praktické: jest to účelně vybraná a uspořádaná trest z Goedeckova obrovského »Grundrissu«, doplněná až po naše dny; místo úplnosti, která v knihopise namnoze znamená pouhou přítěž, jest tu přehledný výbor, zvláště cenný pro učícího se. Bedlivě se přihlíží k životopisným údajům, takže není potřeba míti vedle díla po ruce některou soubornou pomůcku biografickou; také výčet spisův autorů jest všude úplný; vítanou novinkou jest též úvodní přehled o dějepiscích německé literatury. Dílo zřejmě konkurruje s R. M. Meyerovým »Grundriss der neueren Literaturgeschichte«, objímajícím však pouze XIX. století. Ale R. M. Meyerova příručka předpokládá mnohem zralejší, přímo vědecké obecnstvo, jemuž hlavně určena jest pěkně provedená methoda literární historie srovnávací. A tak obě knihy budou míti cenu také pro toho, kdo studuje dějiny kterékoliv literatury, neboť i pro něho jest poznání německého písemnictví vědou pomocnou.

an

Ποὺς ἐξάσημος γένους ἴσου.

Podává Karel Wenig.

I.

O megethu šestidobém praví Aristoxenos p. 302, pojednav dříve o stopách trojdobých, čtyřdobých a pětidobých: τέταρτοι (totiž τῶν ποδῶν) δὲ εἰσιν οἱ <ἐν> ἐξάσημῳ μεγέθει ἔστι δὲ τὸ μέγεθος τοῦτο δύο γενῶν κοινόν, τοῦ τε ἰαμβικοῦ καὶ τοῦ δακτυλικοῦ... ὁ μὲν τοῦ ἴσου λόγος εἰς τὸ δακτυλικὸν γένος ἐμπεσεῖται, ὁ δὲ τοῦ διπλασίου εἰς τὸ ἰαμβικόν. Jsou tedy v megethu šestidobém dvě stopy: ποὺς ἐξάσημος γένους διπλασίου (t. j. ioniky, takt $\frac{3}{4}$) a ποὺς ἐξάσημος γένους ἴσου (takt $\frac{6}{8}$). Aristoxenos tedy výslovně praví, že megethos šestidobé se může dělití errhythmicky v poměru 2 : 4 (diplasiscky), nebo v poměru 3 : 3 (isicky). Nás zajímá dělení isické. Jest to vlastně takt složený, ježto sestává ze dvou částí (na př. iambů), jež by samy o sobě mohly tvořiti takt samostatný, nicméně pojímá tu Aristoxenos šest dob isicky členěných za jeden celek, za jedinou stopu, jak svědčí výše uvedená jeho slova. Názor tento se shoduje s jinou jeho zprávou u Psella, prol. § 8, kdež se zřejmě tvrdí, že χρόνος ποδικός neboli σημειὸν může býti někdy i celým taktem, tak že ještě dipodické taktý náležejí k tak zvaným taktům menším (οἱ ἐλάττους τῶν ποδῶν), t. j. k takovým, které mají jednu arsi a jednu thesi.¹⁾ Vycházejíce od těchto míst, tvrdíme, že ποὺς ἐξάσημος γένους ἴσου (náš takt $\frac{6}{8}$) jest v řecké rhythmicé přípustný.

Zkoumejme nejprve, které tvary vyhovují požadavkū Aristoxenovu, aby šest dob bylo členěno isicky. Megethos šestidobé může míti v γένος ἴσου tyto tvary: $\cup \cup \cup \cup \cup \cup$, $\cup \text{—} \cup \text{—}$, $\text{—} \cup \text{—} \cup$, $\text{—} \cup \cup \text{—}$, $\cup \text{—} \text{—} \cup$, $\cup \cup \cup \text{—} \cup$, $\cup \cup \cup \cup \text{—}$, $\text{—} \cup \cup \cup \cup$, $\cup \text{—} \cup \cup \cup$.

¹⁾ J. Král, Řecká rhythmika, v Praze, 1890, str. 58 n.

Připustíme-li katalexi a irrationalitu, obdržíme další tvary:

— — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —, — — — — —.

Většinu těchto tvarů, jež odvodili jsme theoreticky, nalezl cestou rozboru U. v. Wilamowitz-Moellendorff v tak zvaných choriambických dimetrech¹⁾, opominul však, jak dále bude vyloženo, podepřítí výsledky svých rozborů rhytmicky. Jednoho si musíme býti při uvedených schemech vědomi: zvláštní jména, která se u některých z uvedených tvarů vyskytují, jako na př. choriamb a antispast, nejsou nic jiného než právě pouhá jména, vytvořená za účelem praktickým, neznačí však samostatné útvary rhytmické; neboť všechny svrchu uvedené tvary jsou jen různá schemata téhož taktu $\frac{6}{8}$, jehož arse a thesi mají po třech dobách.

Jest otázka, co sluší pokládati za arsi a co za thesi. Jest patrné, že se stanoviska rhytmického možno stejným právem bráti za thesi první polovici jako druhou, dle toho, uznáme-li celek za vzestupný či sestupný. Uvádíme některé analogie, svědčící o tom, že týž tvar jest buď sestupný nebo vzestupný. Choriamb může zastupovati buď ionik vzestupný (— — — — —) nebo sestupný (— — — — —), kretik rovná se paionu sestupnému (— — — — —) nebo vzestupnému.²⁾

Starověké prameny pro tuto otázku jsou velmi skrovné. S jistotou se můžeme dovolávati vlastně jen Aristeida, který na str. 36 ve svých příkladech šestidobých stop (o nichž dále více pojednáme) pokládá vždy první polovici taktu za thesi, druhou za arsi. Dlužno výslovně podotknouti, že Aristeides pojímá arsi a thesi ve správném smyslu.³⁾ S Aristeidem by tedy bylo ve shodě podání Anonyma *περὶ μουσικῆς*, který praví: *ἡ μὲν οὖν θέσις σημαίνεται, διὰν ἀπλῶς τὸ σημεῖον ἀστικτον ἦ, οἶον |—, ἡ δὲ ἄρσις διὰν ἐστιγμένον, < οἶον |— >*. V uvedených příkladech byla by první polovice thesi, druhá arsi. Na to ukazuje s důrazem Fr. Blass (*Bacchylidis carmina*, III. vyd. p. LIII) a hájí proto právě uvedené rukopisné podání.⁴⁾ Souhlasím s Blassem v tom, že analogie iambického trimetru, kdež iktování druhé polovice jest téměř jisté,⁵⁾ není rozhodující pro melické iamy. Avšak R. Westphal⁶⁾ vyměnil rukopisný pořad slov *θέσις* a *ἄρσις* a tvrdí pak ovšem pravý opak. Ukazuje hlavně k tomu, že staří mluvili vždy dříve o arsi, pak o thesi. Tak sám Anonymus 1: *ὁ ὀρθμὸς συνέστημεν ἔκ τε ἄρσεως καὶ θέσεως*. Proto prý také v § 3 musí se mluvit

¹⁾ Choriambische Dimeter, Sitzb. d. Berl. Akad. 1902, str. 865 n.

²⁾ J. Král, Řecká a římská metrika, sv. I., v Praze 1906, strana 444 a 454.

³⁾ Král, Rhythmika, str. 26.

⁴⁾ Viz též Blassův článek v Hermu, XXXV, 1900, str. 342 n.

⁵⁾ Král, Metrika, str. 306 n.

⁶⁾ Griechische Rhythmik, 3. vyd., v Lipsku, 1885, str. 108 n.

dříve o arsi a pak o thesi. Ježto pak není pravdě podobno, jak Westphal podotýká, že by Anonymus pojímal slova ἄροις a θέσις v opačném právě významu, ježto význam ten oběma slovům dal teprve Bentley, nezbyvá než text opravit. V hudebních ukázkách, které Anonymus podává, vskutku se označují bodem these. Mínění Westphalovo se nyní většinou přijímá. I H. Jurenka, který zprvu (Zeitschr. f. österr. Gymn., 1901, str. 4, pozn. 1) obhajoval rukopisné podání, v druhém článku (v témž ročníku na str. 697) kolísá. Jestliže tedy z Anonyma vyplývá, že se iktovala druhá polovice, vidíme, že Aristeides pokládá první polovici za thesi. Bylo tedy obojí možno, což jsme dovedli dříve theoreticky. Poukazují ještě k tomu, že sám Westphal¹⁾ uznává, že dipodie, jakožto samostatný takt, má v hesychastickém rytmu thesi napřed, pak arsi ($\underline{\text{u}} \cup \underline{\text{u}} \cup$), v diastaltickém naopak ($\underline{\text{u}} \cup \underline{\text{u}} \cup$).

V některém z uvedených schemat musí býti ovšem iktována i krátká slabika. Že jest to přípustno, vidíme nejen v nově nalezené písni Seikilově (viz dále, str. 329), nýbrž i v dochmích ve zlomku partitury Euripidova Oresta, kdež jest toto iktování: $\cup \text{ — } \cup$ v taktu 8. a $\cup \cup \cup$ v taktu 4., 6., 9., jak uvádí O. Crusius (Philologus LII, 1893, str. 194). Jurenka (na uv. m., str. 686) uvádí některé takové případy v pentametru tohoto tvaru: $\underline{\text{u}} \cup \cup \text{ — } \cup \cup \cup$. Možnost tuto potvrzuje Terentianus Maurus v. 1777:

quidam, quia gemino constat de commate versus,
cludere comma prius non timuere brevi.

Vzpomeňme ještě na anapaestický daktyl ($\text{ — } \cup \cup$), na daktyl v iambech ($\text{ — } \cup \cup$), na anapaest v trochejích ($\cup \cup \text{ — }$). Nelze tedy spojovati nerozlučně délku a iktus.

Myslím, že v našem případě iktována byla jen první nebo druhá polovice taktu (Král, Metrika, str. 290). Lišíme se tedy od těch, kteří v iambické dipodii připouštějí slabší iktus na první, a silnější na druhé polovici. Již Studemund, jak dosvědčuje jeho žák J. Luthmer,²⁾ vysvětloval choriamb v iambických verších tím, že hlavní iktus jest na druhé délce diambu ($\cup \underline{\text{u}} \cup \underline{\text{u}}$), proti němuž iktus první délky jest oslaben tak, že po provedení hyperthese prvních dvou slabik choriamb dobře může zastupovat diamb (Král, Metrika, str. 409).

Mezi uvedenými tvary $\frac{6}{8}$ taktu zvláštní zmínky zasluhuje tvar $\cup \text{ — } \text{ — } \cup$, jenž obdržel jméno antispast. Onen směr metrický, který uznával devět původních meter, uvádí mezi nimi také antispastická, a Hefaištion pojednává o nich ve zvláštním

¹⁾ Allgemeine Theorie der griechischen Metrik, v Lipsku, 1887, str. 156.

²⁾ De choriambo et ionico a minore diambi loco positis, diss., v Štrassburku, 1834, str. 5.

odstavci *περὶ ἀντισπαστικοῦ* (32, 14 n.). O přípustnosti a rhytmickém výkladu toho tvaru rozpředla se polemika a byly proseny různé názory. Uvedeme alespoň některá mínění.

Velkým odpůrcem antispastu byl G. Hermann, jenž jej odstraňoval pomocí base. Ještě v nejnovejší době W. Christ¹⁾ nazývá antispast nerhytmickým. K nepříznivému mínění o antispastu přispěl asi vydatně Westphal tvrzením, že antispast jest vynálezem pozdního poměrně metrika Heliadora. Proti tomu se ozýval již dříve O. Hense a nyní nově tvrzení své opakovat²⁾, poukazuje na nedávno nalezený zlomek neznámého metrika (uverejňený v *Oxyrhynchus Papyri* II, str. 41 n.), který vydavatelé kladou do konce I. nebo do počátku II. stol. po Kr. V zlomku tom se užívá antispastu při rozboru *falaikēia* a *asklepiadeia*. Ježto skladatel zachovaných zlomků sotva byl vynálezcem antispastu, vyplývá z nového nálezu, že antispast jest staršího původu než soudil Westphal. Přece však nesmíme význam nálezu přeceňovati a musíme řešiti otázku se stanoviska rhytmického.

Jsou tu dvě otázky, jež dlužno zodpovídati:

1. Jest antispast zvláštní metron, jak tvrdí Hefaištion?

2. Jest tvar ten (∪ — — ∪) přípustný v rhytmických rozborech?

Z dřívějších vývodů našich (viz str. 321 n.) jest patrné, že antispast není zvláštní takt, nýbrž jest jen jedno z četných schemat $\frac{6}{8}$ taktu a jako takový zcela přípustný. Můžeme podržeti i jméno, jsme-li si vědomi, že nevyrozumíváme jím zvláštní takt, nýbrž jen schema $\frac{6}{8}$ taktu. Dobře podotýká se svého stanoviska Jurenka (na uv. m., str. 696), že, odmítneme-li antispast, musíme se vzdáti i *choriambu*, ježto oba tvary jsou jen názvy pro synkopované tvary *diiambu*. Také Fr. Leo (*Neue Jahrb. f. d. klass. Alt.*, IX, 1902, str. 165) připouští antispast a ukazuje zvláště na *choliamb*, vyslovuje se však proti soustavnému provádění antispastického měření, jak se jeví v systému Hefaištionově.

Wilamowitz (na uv. m., str. 888 n.) dokázal rozborem, že se antispast vskutku vyskytuje a zcela dobře se o přípustnosti jeho vyjádřil. Nesouhlasím však s jeho míněním, že antispast nemůže býti opakován. Proč by nemohly za sebou následovati dva takty tvarů antispastických jako jakákoli jiná schemata $\frac{6}{8}$ taktu? Vždyť to není *ἀσυνεχὴς ὀρθομοποιία!* Někdo by snad mohl poukázati na námitku Goodellovu (*Chapters on Greek metric*, New York, 1901, str. 221 n.), že dělení dvě sousedící krátké do dvou taktů odporuje našemu sluchu a theorii Aristo-

¹⁾ Grundfragen der melischen Metrik der Griechen. Abhandlungen der philos.-philolog. Classe der bayer. Akad. 1902, str. 240.

²⁾ Eine Bestaetigung aus *Oxyrhynchus*, *Rh. Mus.* 56, 1901, str. 106 n.

xenově. Námítku tuto, jež se zakládá na názoru, že Řekové neuznávali iktu, vyvrátil Král (Listy fil., XXXI, 1904, str. 371 n.) výkladem, že v takových řadách na př.:

— — — — | — — — — | — — — —

by bylo naznačené dělení rhythmicky možné, kdybychom pokládali tvar — — (= — —) za obměnu trocheje, což se vskutku častěji vyskytá v staré míře logaoedické, na př. v Antigoně v. 103 — — | — — | — — | — —. Tvrdí-li dále Goodell, že dělení dvou sousedících krátkých do dvou taktů odporuje našemu sluchu, možno naproti tomu poukázati na dosti četné, Jurenkou (na uv. m., str. 15 n.) uvedené příklady z moderní hudby, v nichž na počátku iambických řad stojí jeden nebo dva trocheje. I v těchto případech jsou rozděleny dvě sousedící krátké do dvou taktů.

Zmiňujeme se o otázce této obsírněji, ježto má důležitost pro míru tak zv. II. glykoneje, který se vyskytuje někdy v takových strofách, jež dělíme v $\frac{9}{8}$ taktu. Dělíme v takovém případě — — — — | — — — —. Na podporu této míry uvádíme response tohoto tvaru s jinými tvary $\frac{9}{8}$ taktu. Na př. v Aristofanových Vosách shoduje se verš 531 *μη̄ κατὰ τὸν νεανίαν* s veršem 636 *ὡς δὲ πάντ' ἐπελήλυθεν* v antistrofě. Těchto responsí povšiml si již A. Rossbach, Griechische Metrik, 3. vyd., Lipsko, 1889, str. 541, a nověji Wilamowitz (na uv. m., str. 887), a oba dovozují z nich příbuznost obou veršů.

Zvláštní jest též tvar s dvoji irrationalitou — — — —. Hefaestion 58, 1 má tento tvar v první stopě tak zv. priapeia (*καὶ γὰρ ὁ̄ ἐξ̄ εὐ̄|εργασίης . . .*) a také v glykonejích uvádí 58, 10 tento příklad: *καὶ πενήκονθ' | ὀδυμβίας*. Podotýkám ještě, že tvar se čtyřmi délkami připouští v saturniích Leo (Der saturnische Vers, Berlin, 1905, str. 74).

Zajímavé jest zmíniti se o tom, že tvar tento shledává Rossbach (na uv. m., str. 558) u Aristeida, jenž na str. 40 uvádí šest tak zvaných smíšených stop, a praví o páté a šesté stopě takto: *δάκτυλος κατὰ χορείον τὸν ἱαμβοειδῆ (τὸν μὲν γὰρ αὐτῶν εἰς θεῖον, τὸν δὲ εἰς ἄρσιν ἀρέχεται) · δάκτυλος κατὰ χορείον τὸν τροχαιοειδῆ ἀναλόγως τῷ προειρημένῳ συγκαίμενος*. Výrazy *χορείος τροχαιοειδῆς* a *ἱαμβοειδῆς* chce Rossbach vyložití z předchozích slov Aristeidových na str. 39 v ten smysl, že to nejsou právě čtyřdobé, nýbrž irrationalní spondeje a stanoví pak pro oba daktylské takty tyto tvary: — — — — | — — — — a — — — — | — — — —. Z místa tohoto dovozuje pak velmi důležité pravidlo, že se v logaoedech může klásti irrationalita libovolně v lichých i sudých stopách a že není vázána určitým místem, totiž u iambů na liché takty, u trochejů na sudé. Výklad Rossbachův jest na první pohled velmi pravdě podobný. Má však velikou závadu. Ono místo u Aristeida na str. 39, jež

Rossbach činí podkladem pro výklad dalších slov Aristeidových na str. 40, jest zřejmě porušeno.¹⁾ Na tomto místě nutno upravit text. Král na př. (Rhythmika, str. 72) podle úpravy Boeckhovy vztahuje název *χορείος ἄλογος τροχαιοειδής* na tvar $\cup\cup\text{—}$, a *χορείος ἄλογος ἰαμβοειδής* na tvar $\text{—}\cup\cup$.²⁾ Ze všeho jest tedy patrné, že důkaz, kterým Rossbach chtěl podepřítí svůj názor o libovolném kladení irrationality v logaoedech, spočívá na velmi vratkém podkladu.

II.

Povšimněme si nyní, zda nalzáme ve zprávách starých rhythmiků a metriků doklady toho, že se šest dob isicky členěných pokládá za jedinou stopu. Bohužel máme zachováno velmi málo rhythmických spisů, a i tyto jsou velmi troskovité. Nemáme na př. zpráv o tom, jak tak zvané logaoedy měřili rhythmikové, a zprávy metriků liší se navzájem velice. V celku možno říci, že metrikové nazývají logaoedy jen takové řady, v nichž po dvou nebo více daktylech nebo anapaestech následují trocheje nebo iamby. Řady smíšené, v nichž by dle theorie Westphalovy byl jen jeden daktyl nebo anapaest, měřili metrikové tak, že daktyl a anapaest zmizel. Westphal přenesl však název »logaoedy« i na řady s jedním daktylem nebo anapaestem, a od té doby vešlo ve zvyk, nazývatí logaoedickými všechna metra, jejichž každé jednotlivé kolon jest složeno z taktů různých druhů (na př. daktylů a trochejů) bez ohledu na počet daktylů nebo anapaestů. Westphal se tedy odchýlil při řadách s jedním daktylem naprosto od výkladu metriků a podal výklad samostatný, moderní. Již H. Weil v recenzi díla Westphalova (Jahrbücher f. Phil., 85, 1862, str. 347) shledával to povážlivým, že se Westphal odchýlil tak velice od antické tradice, a vybízel k bedlivému zkoumání zpráv metriků, dle mého mínění správně.

Nesprávně si ovšem počínají ti moderní metrikové, kteří přejímají prostě výklad některého starého metrika. Zpráv metriků nutno totiž užívatí s opatrností, ale nelze je zholá odmítnouti. Soudím, že možno využítovati těch zpráv, které neodporují základním zásadám rhythmickým, jak jsou podány v zachovaných nám částech Aristoxenových stoicheii. Uvedu příklad. Tvar $\text{—}\cup\cup\text{—}\cup\text{—}$ pokládá Rossbach za akatalektickou tripodii logaoedickou ($\text{—}\cup\cup\text{—}\cup\text{—}$ | $\text{—}\cup\text{—}$ | —). Hefaistion 30, 19 rozkládá jej však v choriamb a bakchej ($\text{—}\cup\cup\text{—}$ | $\cup\text{—}$ | —). My přidržíme se rozčlenění Hefaistionova a podložíme mu výklad rhythmický: jsou to dva $\frac{6}{8}$ takty.

¹⁾ Viz o tom u J. Caesara, Die Grundzüge der griechischen Rhythmik atd., Marburg 1861, str. 214.

²⁾ Viz též Královu Metriku, str. 254 a 290.

Zkoumejme nyní, zda pro výsledky, které jsme vyvodili ze zprávy Aristoxenovy, hned na počátku uvedené, nalézáme nějaké podpory nebo analogie u starých rhythmiků nebo metriků.

Zajímavé potvrzení našeho názoru jest v nově objevených zlomech Aristoxenových, které byly vydány po prvé od Grenfella a Hunta, *The Oxyrhynchus Papyri*, I, str. 14 n., a nověji od Blasse, *Neue Jahrb. für d. klass. Alt.*, sv. III, 1899, str. 30 n.

Aristoxenos pojednává tu o slovním výraze tvaru — ∪ —, který se může vykládati rhythmicky různě. Nejdříve jednal, jak vidíme ze 4—7 řádky II. sloupce, o tom, že se tvar tento hodí nejlépe k zastoupení tak zvaného kretika, o němž nás poučuje Aristides p. 39 takto: *κρητικός, ὃς συνέστηκεν ἐκ τροχαίου θέσεως καὶ τροχαίου ἀρσεως*. Jest to tedy ditrochej, jenž se pokládá za jediný takt. Uvedený tvar se musí pak rhythmisovati takto: — ∪ —. Téhož výrazu slovního (— ∪ —) může však užívati i tak zv. *δάκτυλος κατὰ ἴαμβον* (∪ — ∪ —; viz u Aristida p. 39), při čemž se rhythmisuje — ∪ —. Aristoxenos, přirovnávaje tento případ k uvedenému kretiku, praví ř. 4 n. *ἀνάπαλι < ν > τῶν περιεχουσῶν ξυλλαβῶν τεθεισῶν εἰς τοὺς χρόνους*. Smysl místa jest jasný. Sporný jest jen výklad slova *χρόνοι*. Ze výklad Wilamowitzův (Gött. gel. Anz. 1898, str. 698 n.) *χρόνοι* sc. *πρῶτοι* jest nesprávný, ukázal Blass, str. 34 a sám překládá *χρόνος* »Zeitgrösse«. Nevím, zda nevyrozumívá zde Aristoxenos *χρόνους ποδικούς* a nenaznačuje, že se zde jedná o stopy, lišící se *κατ' ἀντίθεσιν*. Ze slov jeho (p. 288): *τῶν δὲ ποδῶν οἱ μὲν ἐκ δύο χρόνων σύγκεινται, τοῦ τε ἄνω καὶ τοῦ κάτω* vidíme, že užíval slova *χρόνος* ve významu *χρόνος ποδικός* (Král, *Rhythmika*, str. 25). Také u Aristida p. 36 klade se *χρόνος* v stejném významu: *μικτοὶ* (sc. *ῥυθμοὶ*) *δὲ οἱ ποτὲ μὲν εἰς χρόνος, ποτὲ δὲ εἰς ῥυθμοὺς ἀναλυόμενοι*. Také *δάκτυλος κατὰ ἴαμβον* jest dle Aristida jedinou stopou; neboť praví o něm p. 39: *σύνκειται ἐξ ἰάμβου θέσεως καὶ ἰάμβου ἀρσεως*. A s tímto názorem zcela se shoduje Aristoxenos; neboť v ř. 15 tvar ∪ — ∪ — nazývá *πούς*.

Jiný příklad $\frac{3}{8}$ takto nalézáme v III. sloupci, jenž počíná slovy . . . *τὸ κατὰ βακχεῖον καλούμενον εἶδος*, k čemuž musíme doplniti *χρησάιτο δ' ἂν τῇ αὐτῇ ταύτῃ λέξει* (t. — ∪ —). Bakcheiem vyrozumívá Aristoxenos choriamb, jak podotkl dobře Blass (str. 35), odvolávaje se na Aristida (na př. na str. 37). Že výklad Blassův jest správný, potvrzuje Aristoxenem uvedený příklad (ř. 6), který zní: *φέριτατον δαίμον', ἀγνῆς τέκος ματέρος, ἂν Κάδμος ἐγέννασέ ποί' ἐν ταῖς πολυολβίοις* (tak korektor, *πολυόλβοισιν* první ruka) *Θήβαις*. Schema jest

— ∪ — | — ∪ — | — ∪ — | — ∪ ∪ — | — ∪ ∪ — | — ∪ ∪ —
— ∪ ∪ — | ∪ — — —

Vidíme tu vskutku choriamby a tvar $\text{—} \cup \text{—}$, jenž jest jim položen na roveň mírou $\text{—} \cup \text{—}$ (Král, *Metrika*, str. 444). Tvar tento připouští též rozvádění, jak vyplývá ze slov *κατὰ δὲ τὰ τῆς ἑνθμοποιίας σχήματα παραλλάττει* a z příkladu v ř. 3 *φίλον* "Ὁραίων ἀγάπημα, θνατοῖσιν ἀνάπανμα μόχθων (... $\cup \cup \text{—} | \text{—} \cup \cup \cup | \text{—} \cup \text{—} | \text{—} \cup \cup \cup | \text{—} \cup \text{—} | \text{—} \dots$)). Blass nevidí v tomto příkladě žádné znatelné rhythmy, a poněvadž se vykládá o choriambech, chce konjekturou *θνατοῖς* (m. *θνατοῖσιν*) docílit choriambu ve čtvrtém taktu, myslím že zbytečně. Aristoxenos chce uvést příklad, kde výraz $\text{—} \cup \text{—}$ vykazuje rozvedením odehlné schéma $\text{—} \cup \cup \cup$, a takový tvar se vyskytuje vskutku dvakrát v uvedeném příkladě mezi obvyklým tvarem $\text{—} \cup \text{—}$. Celek byl ve skladbě choriambické, jak asi naznačuje počátek verše $\langle \text{—} \rangle \cup \cup \text{—} | \text{—} \dots$. Th. Reinach (*Revue des études grecques*, XI, 1898, str. 402) doplňuje zde vskutku $\acute{\omega}$. Z následujících řádků vidíme, že Aristoxenos přesně odlišuje *δάκτυλος κατὰ ἴαμβον* (t. j. $\frac{3}{8}$ takt) od pravých iambů.¹⁾ Práví totiž v ř. 9 n. *χρήσασαιτο δ' ἂν καὶ ὁ ἴαμβος τῇ αὐτῇ ταύτῃ λέξει* ($\text{—} \cup \text{—}$), *ἀφυνέστερον δὲ τοῦ βακχείου · τὸ γὰρ μονό-χρονον οἰκειότερον τοῦ τροχαϊκοῦ ἢ τοῦ ἴαμβου*. Blass (str. 36) dobře podotýká, že v pravých iambech tvar $\text{—} \cup \text{—}$ tvoří ovšem dvě stopy.

Zvláštním, jistě nesprávným, způsobem vykládá výraz *δάκτυλος κατὰ ἴαμβον* Brandt, *Metrische Zeit- und Streitfragen* (*Jahresbericht der kgl. Landesschule Pforta, Naumburg 1902*, str. 12 n.). On totiž název ten nevztahuje na tvar $\cup \text{—} \cup \text{—}$, jak máme dosvědčeno u Aristeida, nýbrž přímo na tvar $\text{—} \cup \text{—}$, a praví, že zde máme daktyl, jenž sestává z jedné délky (—) a dvou krátkých ($\cup \text{—}$), ježto dvoudobá délka jest prý vzhledem k oné trojdobé vlastně krátká! Tím se tedy liší tento daktyl od obvyčejného, že totiž v něm obě krátké nejsou stejně krátké. Jest to sice daktyl, ale musí se rhythmisovati $\overset{\cdot}{\bullet} \cdot \overset{\cdot}{\bullet} \overset{\cdot}{\bullet}$ ($\frac{3}{4}$ takt). Brandt se tedy vrací zase k stanovisku Aug. Apela, který také měřil daktyl trojdobě v této hudební platnosti $\overset{\cdot}{\bullet} \cdot \overset{\cdot}{\bullet} \overset{\cdot}{\bullet}$.

Pro $\frac{3}{8}$ takt svědčí také nově objevená píseň Seikilova, jež nejlépe jest otištěna u K. Jana, *Musici scriptores Graeci, Supplementum*, str. 35 n. a vyložena O. Crusiusem ve *Philologu* 52, 1893, str. 160 n. Píseň ta zní:

*δοον ζῆς, φαιρον,
μηδὲν ὄλωσ σὺ λυποῦ
πρὸς ὀλίγον ἐστὶ τὸ ζῆν,
τὸ τέλος ὁ χρόνος ἀπαιτεῖ.*

¹⁾ Blass na uv. m., str. 36 praví: dieser (*δάκτυλος κατὰ ἴαμβον*) giebt den $\frac{3}{8}$ Takt, der Iambus den $\frac{3}{4}$ Takt.

Cena nálezu toho jest veliká, poněvadž text opatřen jest notami a značkami rhythmickými. Dlouhá značí se —, trojdobá —, iktus bodem. Podávám schema nejen dle trvání slabik (značky některé doplňuji),¹⁾ nýbrž i v našich notách bez ohledu na melodii (tuto viz u Jana, str. 39); neboť z přirovnání obou vyplývá, myslím, že i pouhý text opravňuje nás činiti závěry rhythmické. Poznáni toto má pro nás veliký význam, ježto jsme odkázáni z nedostatků starých hudebních dokladů na pouhé texty. Píseň Seikilova má tento rozbor:

Ve v. 1 není na třetí délce (*φαι*-) žádné znamení. Čekáme trojdobou značku, a že jest předpoklad náš správný ukazuje hudební průvod; neboť nad slabikou *φαι*- jsou tři značky hudební. Body naznačené iktování ukazuje zřejmě k $\frac{6}{8}$ taktu (Crusius na uv. m., str. 164). Zvláště zajímavý jest verš druhý, kde tak zvaný kyklický daktyl jest body naprosto vyloučen, a tím i míra logaoedická. Náš názor o $\frac{6}{8}$ taktu a o možnosti dělení choriambu isicky (— ∪ | ∪ —) dochází tuto praktického potvrzení.²⁾ Poněvadž jsou ikty vždy na druhé a čtvrté půlstopě, soudí Crusius (str. 164), že první slabiky tvoří tak zvanou »předrážku«.

Dotkli jsme se tímto tak zvané anakruse a musíme při této příležitosti objasnit stručně své stanovisko k ní. Jest nám doznati, že řešení otázky té jest velmi nesnadné, ježto kromě nepatrných narážek nenalzáme o ní zpráv ani u rhythmiků, ani u metriků. O zprávě Augustinově (De musica V, 11, 22), která se uváděla jako závažný starověký doklad anakruse, pojednal jsem výše, str. 14. Jako jinde, tak i v našem případě jsou dva krajní názory o anakrusi. Někteří učenci uznávají anakrusi ve všech taktích vzestupných, opírajíce se o analogický zjev v hudbě moderní. Naproti tomu možno uvést, že Aristoxenos (p. 200) zná *ιαμβικὸν γένος* a že mluví o taktích lišících se *ἀντιθέσει*, t. j. polohou arse a these (jako iamb od trocheje, daktyl od anapaestu). Podobně uznává i Aristeides p. 53 *τὸ ἰαμβικὸν* a *τὸ ἀντικείμενον τούτῳ τροχαικὸν* a podotýká: *τὸ ἰαμβικὸν δέχεται δάκτυλον, τρίβραχυν, ἀνάπαιστον, τροχαικὸν δὲ οὐδ'*

¹⁾ Apparát kritický viz u Jana, str. 83.

²⁾ Viz dělení Aristeidovo, pag. 40 *δάκτυλος κατὰ βακχείον τὸν ἀπὸ τροχαικῶν, ὅς γίνεται ἐκ τροχαικῶν θέσεως καὶ ἰάμβου ἄρσεως*.

odstavci (str. 57, 8 n.) pod záhlavím: *περὶ πολυσχηματίστων* a uvádí celkem 5 případů: Priapeion, Glykoneion, komikon, Eupolideion a Kratineion. Kromě komika, jež jest *ἐπιωνικόν* (58, 17), spadají všechna uvedená metra do $\frac{9}{8}$ taktu. Vidíme tyto známé tvary: — ∪ —, ∪ — — ∪, — — — —, — ∪ — ∪, — — — ∪, ∪ — ∪ —, ∪ — — —, ∪ ∪ ∪ — ∪. Nejen z definice, kterou Hefaistion podává¹⁾, nýbrž i z té okolnosti, že uvedená metra byla již dříve určena (na př. Priapeion na str. 34, 15 jako antispastický tetrametr s dodatkem: *πολυσχημάτιστον μὲν οὖν αὐτὸ ποιοῦσιν*, Glykoneion na str. 33, 9 jako antispastický dimetr katalektický atd.), vyplývá, že Hefaistion nemá zde na mysli zvláštní kategorii, nýbrž jen volně, dle jeho mínění, tvary meter, jejichž dříve podaný rozbor se dodržuje.

V posledních třech z uvedených příkladů vytýká Hefaistion (58, 18; 59, 2; 55, 17; též schol. 211, 24; 215, 8), že polyschematismus byl způsoben neobvyklým (*παρὰ τάξιν*) užíváním irrationality; neboť iamby mají irrationalitu i v sudých, trocheje i v lichých stopách. To jest dle Hefaistiona 58, 19 *ἀταξία πολλή*.

Než právě tento »nepořádek« svédčí, myslím, o tom, že tu nejsou pravé iamby a trocheje. Kdežto tedy v uvedených třech případech jest způsoben polyschematismus dle mínění Hefaistiona libovolným kladením spondeje, nepodává Hefaistion v prvních dvou případech výkladu o vzniku polyschematismu, nýbrž spokojuje se prostým vypočítáváním různých tvarů. Teprve scholia podávají výklad t. zv. hyperthesí, t. j. přemístěním slabik. Poněvadž pojem tento v moderní rhythmicce zhusta se vyskytuje a užívá se ho často k výkladům, zmíníme se o něm obšírněji. Schol. 212, 24 vysvětluje vznik choriambu z diiambu takto: *ὑπεριθεμένον γὰρ τοῦ τῆς μακρᾶς χρόνου ἐν τῷ ἰαμβικῷ γίνεται χοριαμβικὸν σχῆμα. Ὁ γὰρ διάμβος, ὑπερθεῖς τὴν ἐν τῇ πρώτῃ (χώρᾳ) συλλαβὴν μακρὰν, ποιεῖ τὸ χοριαμβικόν*. Kdežto v tomto scholiu se přemísťují jednotlivé slabiky, vyměňuje schol. 214, 20 dvojice slabik (celé stopy); neboť vysvětluje vznik choriambu z antispastu takto: *ὁ γὰρ πρῶτος ἀντίσπαστος, ἄνω στρέψας τὸν τελευταῖον τροχαῖον, πεποίηκε καθαρὸν χοριάμβον, τοῦ πρώτου ὄντος τροχαίου*. Že hyperthese jest prostředek nerhythmický, mechanický, dokazuje výklad amfibracha z anapaestu 133, 26 (amfibrachys): *ὑπερθετικός, διὸ ὑπεριθεμένην ἔχει τὴν βραχέϊαν*. Anapaest však náleží ke *γένος ἴσων*, kdežto amfibrach ke *γένος τριπλάσιον*.

Celý výklad o hyperthesi, u Hefaistiona nedoložený, zdá se tedy býti nápadem nějakého scholiasty. Jest to čistě mechanické

¹⁾ 57, 10: *πολυσχημάτιστα δὲ καλεῖται ὅσα καὶ ἐπιλογισμὸν μὲν οὐδένα πλῆθος ἐπιδέχεται σχημάτων, κατὰ προαίρεσιν δὲ ἄλλως τῶν χρησαμένων ποιητῶν*.

přestavování slabik, jež nezaslouží té pozornosti, jaká se mu věnuje zvláště v nejnovější době. Již Rossbach (na uv. m., str. 541) vztahuje hyperthesi¹⁾ na své logaoedy. Práví, že jest dvojí hyperthesis: a) přemístění sousedních slabik, b) přemístění dvou taktů. Práví-li Rossbach, že naše prameny mluví jen o přemístění taktů, pak se nevyjadřuje správně, jak vyplývá ze svrchu uvedených míst.²⁾ Rossbach pozoruje totiž, že tak zvanému II. glykoneji (— ∪ — ∪ — ∪ —) odpovídá někdy v antistrofě III. glykonej (— ∪ — ∪ — ∪ —). Metrikové, dělice — ∪ — ∪ | ∪ — ∪ — = — ∪ — ∪ | — ∪ —, snadno to vysvětlí přemístěním dvou slabik (třetí krátké a třetí dlouhé), nikoli však Rossbach, který se svého stanoviska dělí — ∪ | — ∪ | — ∪ | — = — ∪ | — ∪ | — ∪ | —. Při tomto dělení ovšem docílí se shody jen přemístěním druhého a třetího taktu. Jak nerhythmický to výklad! Kromě toho se ocitá Rossbach v nesnázi v takových případech (na př. v Ifigenii Taur. 1092 = 1109), kde logaoed s dvěma daktyly odpovídá logaoedu s jedním daktylem, a musí se na takových místech uchýlit ke konjektuře. Tento příklad jasně ukazuje, k jak podivným, nerhythmickým výkladům svedla stará hyperthese i předáka moderní rhythmiky.

Daleko větší oblibě těší se však tato hračka u tak zvaného moderního směru. Tu se stává kouzelným prostředkem, jímž se vše může vyložiti, ovšem bez ohledu na rhythmiku. Kromě toho počíná se hyperthese směřovati s anaklasí, kteréžto dva úkazy staří, jak dále bude vyloženo, rozlišovali.

S oblibou užíval hyperthese již Studemund, jak dosvědčuje zák jeho Luthmer (De choriambo et ionico a minore diiambi loco positis. Dissertace, v Štrassburku 1884, str. 5 a 50). Podle něho z diiambu výměnou prvních dvou slabik vznikne choriamb, výměnou druhé a třetí slabiky ionik a minore. Z vzestupné di- podie ionské výměnou čtvrté a páté slabiky vzniká tak zvaný anaklomenos. Téhož výkladu užívá Wilamowitz (Isyllos von Epidauros, str. 132) a nazývá tuto výměnu slabik (t. j. hyperthesi) anaklasí, což se všeobecně ujímá (na příklad Jurenka na uv. m., str. 3, Gleditsch, str. 151 a j.). Kdežto tito učenci vyměňují dvě sousední slabiky (v jednom nebo ve dvou taktech), zachází Schroeder (Hermes, XXXVIII, 1903, str. 203) ještě dále. On musí totiž vysvětliti diiamb mezi ioniky v t. zv. daktyloepitritech. Měříme-li totiž strofy takové ionsky, jako Schroeder, vyskytnou se kromě t. zv. epitritů také takty, které mají tvar čistých di-

¹⁾ Práví na uv. m.: Die Hyperthesis . . . ist ein von den metrischen Quellen überlieferter Begriff, welcher nicht unbeachtet bleiben darf.

²⁾ Také schol. 214, 20 n. nemluví vlastně o výměně taktů; neboť trochej a iamb nejsou samostatné stopy, nýbrž části jediného taktu, totiž choriambu nebo antispastu.

trochejů a odpovídají oněm epitritům (— ∪ — ∪ = — ∪ — —). Schroeder tvrdí, že onen ditrochej vznikl z ioniku a minore výměnou obou krajních slabik (durch Ancipität der Anfangs- und Endsilben). Takovým výkladem chce docílití Schroeder shody s irrationálním ionikem a minore ve tvaru — ∪ — —. Jest to však zase výklad čistě mechanický, a poukázal jsem již v List. fil., XXXI, 1904, str. 87 n. na obtíže, které se naskytají při výkladech Schroederových.

Vzhledem k veliké důležitosti, jakou má hyperthese-anaklase v moderních proudech rhythmických, jeví se nutným zjištění, jak pojímali staří anaklasi a zda ji zložitěovali s hyperthesí. O anaklasi a různých moderních výkladech tohoto pojmu pojednal obsírně a správně v nejnovejší době Král v Metrice na str. 413 n. Můžeme tedy přestatí na úkolu, který jsme si stanovili.

Anaklomenos byl dle názvosloví starých zvláštní tvar dipodie ionské ∪ ∪ — ∪ — ∪ — —. Jeho totožnost s ioniky jest dokázána nejen tím, že se vyskytuje často mezi ioniky, na př. v Euripidových Bakchách 519—536 = 537—555 jest mezi čistými ioniky několik tvarů anaklastických, nýbrž i responsí obou tvarů. V Aristofanových Žabách v. 327—330 = 344—347 dokonce se vyskytuje vzájemná response čtyřikrát za sebou.¹⁾ Již Hefaištios znal anaklomenos (viz na př. 40, 5). Jestliže, mluvě o tak zvaném galliambu, nazývá 39, 4 jej také anaklomenon, ač v příkladech uvedených není žádný takový tvar (což pozoroval již scholiasta 193, 3), musíme souditi, že příslušný příklad se ztratil, což jest možno; neboť na př. na str. 34, 20 z celého tetrametru zbylo jen slovo ἀβρη. Zajímavé jest, že Hefaištios sám nepodává žádný výklad anaklase. Jest dvojí možnost tohoto nedostatku: buď vykládal o anaklomenou v obsírném, ztraceném spise *περὶ μέτρων*, nebo výkladu žádného neznal a spokojil se prostým rozložením v třetí paion a druhý epitrit. Pro tuto možnost svědčí výklad jeho na str. 38, 1, kde praví o ioniku a minore: *συντίθεται δὲ καὶ ἐπιμικτον πρὸς τὰς τροχαϊκὰς διποδίας οὕτως, ὥστε τὴν πρὸ τῆς τροχαϊκῆς ἀεὶ γίνεσθαι πεντάσημον, τοῦτ' ἔστι τρίτην παιωνικὴν, καὶ τὴν τροχαϊκὴν, ὁπόταν προτάττοιτο τῆς ἰωνικῆς, γίνεσθαι ἐπτάσημον τροχαϊκὴν, τὸν καλούμενον δεύτερον ἐπίτριτον.*

Teprve ve scholiích nacházíme výklady anaklase: na str. 194, 7 n., 195, 3, n. 195, 24, 200, 20 n. Viz též zajímavý a obsírný výklad u Maria Victorina 93, 22, o němž miní Schultz (Quibus auctoribus Aelius Festus Aphthonius de re

¹⁾ To uvádím dodatečně na podporu svého mínění, že není třeba v Aischylově Agamemnonu v. 768 přemístiti γὰρ, nýbrž že můžeme ponechatí pořádek rukopisný. (Viz Listy fil. XXXI, 1904, str. 175.)

metrica usus sit, diss. ve Vratislavi, 1885, str. 30), že jest čerpán z metriky Theomestovy. V žádném z uvedených míst nevykládá se anaklase jako-přemístění, výměna dvou sousedních slabik, t. j. jako hyperthese. Vždyť také sloveso ἀνακλᾶν nemá takového významu jako ὑπεριθέναι = přes něco přesaditi, přestaviti, nýbrž jest v něm, jako v podstatném jméně ἀνάκλασις, obsažen pojem ohýbání, lámání. Scholia vskutku si představují, že poslední dlouhá slabika prvního ioniku se přelamuje a část její se připojuje k následující krátké (Král, Metrika, I, str. 413 n.). Proti Hefaistionovi, který se spokojil, pokud můžeme souditi ze zachovaného spisu, smíšením dvou tvarů $\cup\cup\text{—}\cup\ | \text{—}\cup\text{—}\text{—}$, pokrok scholií záleží v tom, že pomýšlejí na vyrovnání obou taktů. Poměr 5 + 7, jak se nám jeví ve slovním výraze, chtějí změnití v 6 + 6 tím, že pomezí délka se láme mezi oba takty.

Těžko říci, zda podkládali scholiasté slovu ἀνακλᾶν nějaký význam rhythmický, jak soudí Spitta (Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft, 1894, str. 106 n.), jenž uvádí schol. 194, 7 na důkaz, že staří znali již synkopu. Brandt (na uv. m., str. 11) o tom pochybuje, a i nám se zdá, že scholia zachovala starší název bez bližší znalosti. Rossbach (na uv. m., str. 329) vyslovil se o těchto výkladech velice odmítavě, že prý přihlížejí jen k vnějšímu schematu, nikoli však k rytmu. Že však tak příkré odmítnutí není oprávněno, dokázal nověji Crusius, jenž (na uv. m., str. 167 n.) dle scholií podal rhythmický výklad a vysvětluje anaklomenos jako synkopovanou dipodii ionskou, dovolává se při tom nově nalezené písni Seikilovy, v níž ve tvaru $\text{—}\cup\cup\text{—}$ jest podobný úkaz. Jest zajisté lépe držeti se výkladu Crusiusova (Král, Metrika, I, str. 416), zvláště vzhledem k výše (str. 334) uvedeným responsím, než mínění Aug. Rossbacha (na uv. m., str. 329), jenž v anaklomenu uznává změnu taktu $\frac{3}{4}$ v $\frac{6}{8}$.

Ze všeho jest patrno, že anaklase s hyperthesí směřována býti nesmí. Hyperthese jest pomůcka čistě mechanická, kdežto anaklase (při výkladu Crusiusově) jest pojem rhythmický.

(Dokončení.)

Příspěvek k řešení otázky o pravosti listů Platonových.

Podává **Frant. Novotný.**

(Dokončení.)

V následujícím odstavci promluvíme o jiných známkách pozdějšího slohu Platonova, na něž upozornil Blass.

Blass¹⁾ poznamenává, že poslední skupina spisů Platonových se vyznačuje přiblížením k pravidelnému slohu prosaickému, vyhýbáním hiatu, pravidelnějšími periodami, zřetelem na rhythmus řeči, při čemž lze zvláště pozorovati hojně se vyskytující tribrachye. Druhá z těchto zvláštností, vyhýbání se hiatu, jest nad jiné vhodna pro metodu statistickou, a Blass na ni upozornil již v 1. vydání své knihy r. 1874. Odtud dostal podnět Walter Janell a učinil si hiat u Platona předmětem svého pozorování, počítání a usuzování.²⁾

Janell uznává, že otázka, již si vzal za úkol, je znesnadněna tím, že nemáme ve spisech Platonových spolehlivého čtení co se týče slovosledu, kteráž věc má ovšem vliv na počet hiatů; fragmenty z Lacheta a Faidona, nalezené mezi egyptskými papýry ze III. stol. př. Kr., ukazují, že slovosled je na mnoha místech změněn, a to tak, že počet hiatů jest poněkud větší; ale odchylky jsou přece příliš skrovné, aby mohly míti vliv na bádání o hiatu vůbec.

Hiat byl Řekům velmi nemilý, měli proň citlivější sluch než my a proto se mu různým způsobem vyhýbali. Isokrates byl první, jenž se větší měrou hiatu vědomě vyhýbal; po něm Theopompos (viz Cic. Or. 150), Demosthenes a Aristoteles. Platon se počíná hiatu vyhýbatí teprve v poslední periodě své literární činnosti; proto praví Cicero na uv. m. „at non Thucydides: ne ille quidem haud paulo maior scriptor Plato“.

Prostředky k uvarování hiatu byly různé způsoby splývavého vyslovování vokálů (*συναλοιφή, ἀφαιρέσις, συνίησις* a mezislovná kontrakce *κράσις*); někdy *λέξ ν ἐφελκυστικόν*, které však, jak z nápisů vidíme, psáno celkem libovolně. Kde byl nějaký takový prostředek možný, hiat skutečný ovšem nenastal, v písmě jsou to jen hiaty grafické a proto jich počítati nemůžeme. Sem počítá Janell případy, kde před samohláskovým náslovím je slovo končící na *ᾶ, ε, ο, ι* (ve slovech jako *ἀνάγνωθι, εἰμι, ἀγαπησίαιμι* a j., nikoliv *μηδενί, δντι* atd.). Dále se může elidovati

¹⁾ Mimo jiné zvláště v dodatcích ke knize »Die attische Beredsamkeit« III, 2. str. 383 nn. (2. vyd.).

²⁾ Quaestiones Platonicae, Jahrb. f. cl. Philol. 26. Supplementband, 1901, str. 263—336.

-αι v koncevce infinitivu na -θαι, -οι v částicích *ἦτοι, καίτοι, μέντοι*. Toléž, co řečeno o elisi, platí i o případech, ve kterých se eliduje krátký vokál v násloví slova druhého (*elisis inversa*), ku př. (*ἐ*)θέλειν, (*ἐ*)κείνος, a o krasi, ku př. *ἐγῶμαι*. To jsou zásady, které si stanoví Janell pro svá pozorování, a těch se musíme přidržeti i my, abychom mohli na konec užití dat Janellových k srovnání s výsledky, jichž nabudeme pozorováním listů.

Hiaty nejsou všechny stejné povahy a stejné váhy; Janell je třídí ve tři skupiny. Do I. počítá hiaty způsobené slovy *καί, ἦ, εἰ, ὦ, μή, δῆ, εἰδ*, předložkami *περί* a *πρό*, zájmenem *τί (τι)* a členem, následuje-li samohláskové násloví, mimo to částici *ἄν*, následující po relativu se samohláskovým zázlovím. Hiatů způsobených jest poměrně více než jiných; příčina jest ta, že se jim Platon nevyhýbal jako se jim vyhýbal Isokrates; ani se jim nemohl vyhnouti. Jak mohl odstraniti spojení ku př. *καί* s následujícím slovem, jež počínalo vokálem, nebo stýkání členu s vokálním náslovím substantiva? K takové úzkostlivosti, jakou shledáváme později ku př. u Polybia, který se vyhýbal hiatu i po *καί* a rovněž ho nepřipouštěl — vyjma některé případy — po členu,¹⁾ Platon ve svém slohovém vývoji nedospěl. Janell takové hiaty pokládá za nezávadné a nebere jich vůbec v počet.

I v listech jest těchto hiatů I. třídy dosti mnoho, celkem 539 případů; po příkladě Janellově však je jako nezbytné vypustíme z další úvahy.

II. třídu hiatů tvoří neodstranitelné stýkání samohlásek v téže větě a III. třídu ty případy, kde samohlásky hiat působící jsou odděleny interpunkcí. O to, zdali jsme oprávněni uznávati i v tomto případě, při pause v řeči, hiat, může býti spor. Kaibel²⁾ ku př. zastává mínění, že nesmíme uznávati za vadný hiat, když mezi vokálním zázlovím a vokálním náslovím končí grammatická věta nebo řečnické kolon; ale Janell, srovnávaje počet hiatů své II. i III. třídy, soudí, že by těchto bylo mnohem více, kdyby takový styk samohlásek při interpunkci nebyl pokládán za vadný, a souhlasí s Blassem, jenž i ty případy počítá mezi hiaty; ovšem, jak Blass ukazuje, byla v té příčině rozličná praxe mezi řečníky a filosofy, Demosthenes ku př. hiat v pause připouštěl. O takovýchto hiatech zmiňuje se i Cicero, Or. 150: „ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet quid sequatur, ne extremorum verborum cum insequentibus primis concursus aut hiulcas voces efficiat aut asperas“.

Musíme tedy i my počítati takové případy mezi hiaty, ač myslím, že v řeči mluvené nenastaly a že, kdybychom všechny

¹⁾ Srovn. Büttner-Wobst, Der Hiatus nach dem Artikel bei Polybios, Philologus LII, 1903, str. 541—562.

²⁾ Stil und Text der *Πολιτεία Ἀθηναίων* des Aristoteles, str. 11.

takové grafické hiaty pokládali za skutečné, neměli bychom práva vylučovati z počtu »hiaty«, odstraňované elisi.

Výsledky své svrchovaně obtížné práce podává Janell tak, že hiaty I. třídy uvádí pro každý spis summárně, hiaty II. a III. třídy slovně s udáním místa.

Ale jako skoro všichni, tak i Janell obrátil svou pozornost jen ke spisům Platonovi všeobecně přiřítaným; o listech činí ve svém dlouhém pojednání jen jedinou zmínku, na str. 271, v pozn. 8, kde promluviv o Zellerově rozlišování slohu listů vůbec a větších spisů, praví: ‚neque enim nostrum est ostendere epistulas corpori librorum Platoniorum insertas Platonis esse‘. Proto podám nejprve číselně počet hiatů, který jsem v listech sám našel, aby bylo možno srovnati jej s hiaty v jiných spisech Platonových. Hiaty I. třídy ovšem dle toho, co jsme o nich řekli, necháme bez povšimnutí.

List	Hiaty II. třídy	Hiaty III. třídy
I.	2	1
II.	71	36
III.	6	7
IV.	13	2
V.	2	2
VI.	1	1
VII.	111	92
VIII.	26	11
IX.	4	1
X.	—	—
XI.	3	5
XII.	6	18
XIII.	61	32
	305	193
	498	

Pro přehled podáme ještě tabulku, kde jednotlivé dialogy jsou spořádány dle průměrného množství hiatů, připadajících na stránku, celkem dle Janella (str. 293 nn. a 305 n.), s tím rozdělením, že při Státu a Zákonech podáme počet celkový, ne dle jednotlivých knih jako Janell.

Počet stránek (vyd. Didotova) udává Janell přesně na desetiny, hiaty na stránku připadající docela i na setiny; myslím, že se můžeme spokojiti pouhými celky, při stránkách pak polovinami. Jen kde je třeba jemnějšího rozdělení při menších číslech, uvedeme čísla přesnější.

Data o listech uvedu úmyslně opodál ostatních, by vyniklo, kam mají býti zařaděna.

S p i s	Počet stránek	Hiatů II. třídy	Hiatů III. třídy	Hiatů celkem	Hiatů na stránce
Lysis	15	356	329	685	46
Euthydemos . .	28	602	656	1258	45
Parmenides . .	31	882	544	1376	44
Charmides . . .	18	448	354	797	44
Faidon	49	1217	800	2017	40
Protagoras . . .	39 ¹ / ₂	915	676	1591	40
Apologia	19 ¹ / ₂	479	285	764	89
Menon	23 ¹ / ₂	535	357	892	38
Hippias menší	10	217	161	378	37
Kriton	9 ¹ / ₂	190	152	342	36
Symposion . . .	39 ¹ / ₂	876	538	1414	36
Gorgias	61 ¹ / ₂	1294	888	2182	35
Euthyfron . . .	11 ¹ / ₂	229	184	413	35
Stát	193 ¹ / ₂	3604	3229	6833	35
Laches	18	875	223	598	34
Theaitetos . . .	53	1064	669	1733	33
Kratylos	42 ¹ / ₂	805	514	1319	31
Menexenos . . .	11 ¹ / ₂	219	108	327	28
Faidros	39	562	370	932	24
Zákony	237	817	572	1389	5
Filebos	43	97	63	160	4
Timaios	53	38	24	62	1
Kritias	11	6	3	9	0·8
Sofistes	39 ¹ / ₂	16	8	24	0·6
Politikos	43	12	7	19	0·4
Listy	39	305	193	498	12·8

Že i v tomto uspořádání dialogů, provedeném pouze podle průměrného počtu hiatů, vidíme v poslední skupině zase celkem tytéž dialogy, jako když základem pořádání byla kriteria jiná, potvrzuje znova, že poslední spisy Platonovy vyznačují se charakteristickou stránkou slohovou, jež je ostře liší od spisův ostatních; nic na tom nemění některé zarážející věci při Janellově uspořádání.

Listy dle průměrného počtu svých hiatů stojí uprostřed obou skupin, ale mnohem více blíží se poslední, zcela tak, jak musíme čekat z toho, že chronologický jejich rámec jest vyplněn skupinou posledních spisův a ještě některých dřívějších.

Že pak na druhé straně nejde snaha, vyhnouti se hiatům tak daleko, jako v Zákonech, jest, tuším, důvodem proti podezření, že jejich sloh jest dle Zákonů napodoben.

Tedy ani podrobné zkoumání hiatů nedovedlo naléztí proti listům důkazů nepravosti.

Až sem, k výkladu o hiatech, jsem odložil některá z dřívějších kritérií, týkajících se užívání částic, poněvadž teprve zde může býti na ně vrženo pravé světlo.

Dittenberger (v uv. čl.) soudí, že by bylo velmi žádoucí, kdybychom mohli výsledky, získané pozorováním částice *μήν*, kontrolovati jinými zjevny, od nich nezávislými. Takové nalézají v užívání částic *ὥσπερ* a *καθάπερ*, jichž užívá Platon bez rozdílu významu. Dittenberger srovnává v té příčině Stát a Zákony a shledává, že se v nich užívá obou částic, ale s velmi rozdílnou relativní hustotou. Ve Státě má *ὥσπερ* tak velikou převahu, že se tam vyskytuje vedle 212 příkladů *ὥσπερ* toliko 5krát *καθάπερ*, naproti tomu v Zákonech jest poměr *καθάπερ* k *ὥσπερ* 148:24. Poměr těchto čísel nedovoluje pomýšleti na náhodu. Ve shodě s tím vykazují spisy starší skupiny buď velmi málo nebo žádný příklad *καθάπερ*, za to rozhodnou převahu má tato částice v Sofistovi, Politiku, Filebovi, Timajovi a Kritiovi; dialogy Theaitetos, Symposion, Faidros, Lysis a Parmenides se kloní v té příčině k Politei.

Vzpomeneme-li si na Janellovu tabulku, poznáváme hned, že *καθάπερ* má převahu v těch spisech, kde silně proniká snaha vystříhati se hiatu. A skutečně, jak zpozoroval Janell (str. 323), kdežto v ostatních spisech se vyskytuje *ὥσπερ* po slovech končících jak souhláskou tak samohláskou — neboť *καθάπερ* pro svůj malý počet nic neváží — vykazuje oněch šest dialogů (Sof., Polit., Tim., Krit., Fileb., Zák.) všude, kde by nastal hiat, *καθάπερ*.¹⁾ Tomuto *καθάπερ*, jež sloužilo původně k zamezení hiatu, si pak Platon tak zvykl, že je kladl i kde ho třeba nebylo, totiž i po konsonantech.

V listech nalézáme rovnováhu mezi *ὥσπερ* a *καθάπερ* (12:12), která však nepadá tak na váhu, jako poměr těchto částic k hiatu. Tu jest arci nezbytno uvéstí všechna příslušná místa.

- List 1. *θεράπευσον ὥσπερ* 309 C.
- List 2. *οὖν, ὥσπερ* 312 B.
μόγισ ὥσπερ 314 A.
- List 3. *πράττειν, ὥσπερ* 315 B.
- List 4. *ἔχει καθάπερ* 321 A.
δέ, καθάπερ 321 B.
- List 5. *συνεβούλευσα, καθάπερ* 321 C.
(*ἐκάστης καθάπερ* 321 D.)
ἰδιόστα καθάπερ 322 B.
- List 7. *οὐχ' ὥσπερ* 333 A.
οἴηται, καθάπερ 335 B.

¹⁾ Podrobný výčet všech případů u Janella, str. 309—323.

διεπεράνθη, καθάπερ 338 A.
 ἀπρηνήθη, καθάπερ 338 E.
 φιλοσοφίας ὥσπερ 340 B.
 ἐπιχερωσμένοι, καθάπερ 340 D.
 Πελοπόννησον, καθάπερ 345 C.
 ἔξω, καθάπερ 348 A.

List 8. καλεῖτε, ὥσπερ 356 C.
 γίγνεσθαι καθάπερ 357 A.

List 11. Σωκράτη, ὥσπερ 358 D.

List 13. ἀνδρα, ὥσπερ 360 B.
 χρήμασιν, ὥσπερ 361 C.
 χρήσομαι καθάπερ 361 C.
 ἀφιξίν, ὥσπερ 361 E.
 ἐπιστολαί, ὥσπερ 362 E.

Mezi 12 případy *ὥσπερ* jsou jen dva, kde *ὥσπερ* způsobuje hiat, v listě 11. a 13. Tím se tedy listy, lépe řečeno tyto dva listy podobají spisům dřívější periody; tu však už narážíme na vzájemný poměr jednotlivých listů, o kterém promluvíme níže. Zde poznamenáváme jen, že oba listy zmíněné, zvláště pak XIII., jsou, co se týče obsahu, ze starších a poměrný počet hiatů jest v nich největší. Naproti tomu z 12 případů *καθάπερ* jest 6 toho způsobu, že *καθάπερ* jest položeno podle svého původního účelu, totiž aby nevznikl hiat.

Snaha vyhnouti se hiatu byla příčinou změny v užívání i jiných částic, což Janell neuvádí. Tak si vysvětlujeme zjev, který Dittenberger prostě konstatoval, že ve významu spojky *•αζ•*, *•pokud•* přichází ve Státě výhradně *ἕως*, v Zákoněch však *ἕως* a *μέχριπερ* rovnou měrou. Kde ovšem nebylo příčiny k užívání těžkopádné částice *μέχριπερ*, kladl Platon raději *ἕως*. Tak i v listech: *μέχριπερ* se tu vůbec nevyskytá, ale *ἕως* nikde nepůsobí hiatu (7, 348 E *χώρας, ἕως*, 350 D, *κακὰ δὲ ἕως*, 13, 362 A *ἐγχερονισθέν, ἕως*).

I Ritterova některá kriteria jest třeba redukovati na vyhýbání hiatu.

Nápadný rozdíl v počtu omezující částice *σχεδόν*, jaký se jeví v Zákoněch proti Politei (*σχεδόν* a *σχεδόν τι* dohromady 124 : 19), nutí nás k přemýšlení, která byla toho příčina. *Σχεδόν* se vyskytuje buď u výrazů číselných (v listech 7 případů) nebo jest ho užito k zdrženlivému pronesení celé věty. Ale někdy bychom *σχεδόν* vůbec ani nečekali a přece jest jím nějaký výrok omezen. Ku př. v listě 7, 324 E praví spisovatel o Sokratovi, že by se ho neostýchal nazvati nejspravedlivějším z tehdejších lidí. Proč napsal *Σωκράτη, δν ἐγὼ σχεδόν οὐκ ἂν αἰσχυνοίμην εἰπὼν δικαιοτάτων τῶν τότε?* Myslím, že zde i na jiných ještě místech napsáno *σχεδόν* k tomu cíli, aby zamezilo stýkání dvou samohlásek. Nehci rozhodovati, v kterých jednotlivých pří-

padech taková snaha vedla k užití takového »zbytečného« *σχεδόν*, jen si tím vysvětlují, proč si Platon zvykl, této částice hojněji užívat v pozdějších spisech svých.

V listech jest 6 případů, kde *σχεδόν* zamezuje, aby nevznikl hiat (7, 324 A, 324 E, 347 C, 350 D, 352 A; 8, 352 E).

Jako při *ὡσπερ* a *καθάπερ*, tak i jinde, kde měl Platon volnou ruku ve výběru částice, vybíral v pozdějších spisech s oblibou ty, které měly násloví souhláskové. Tak tomu jest i při *τάχα* a *ἴσως*. Ritter pozoroval, že se v pozdějších spisech synonyma ta častěji střídají, a kdezto ku př. ve Faidru je proti 5 *τάχα* 13 *ἴσως* (tedy přibližně 1:3), je tento poměr v Zákoněch, Filebu, Politiku a Sofistovi celkem asi 1:2, tedy *τάχα* se vyskytuje poměrně častěji než dříve.

V listech máme náhodou týž poměr jako ve Faidru, 5 *τάχα*, 13 *ἴσως*; více však než na číslech záleží na poměru těchto částic k hiatu.

Ἴσως se vyskytuje v těchto spojeních: 2, 310 D *κακηγορούντων ἴσως*; 313 B *σὺ δὲ ἴσως*; 313 D *μετὰ ταῦτα ἴσως*; 4, 321 A *ταῦτα δὲ ἴσως*; 7, 326 D *διεπορεύθην, ἴσως*; 329 C *σχεδόν ἴσως*; 338 D *οὐδὲν ἴσως*; 347 B *γὰρ ἴσως*; 347 B *ἀναγκαῖον ἴσως*; 350 C *ὅς ἴσως*; 351 D *ἂν ἴσως*; 8, 355 D *ἂν ἴσως*; 9, 358 A *ἄτοπον ἴσως*.

Τάχα pak přichází na těchto místech: 2, 313 B *ἀκούσας του, τάχα δ' ἂν* (v též větě před tím *ἴσως*); 3, 317 E *ἐπέιδου, τάχ' ἂν*; 7, 327 C *γενέσθαι τάχ' ἂν*; 342 A *εἰπεῖν. τάχα*; 345 A *ἔγγογε, τάχ' ἂν*.

Z uvedených míst vyplývá, že *ἴσως*, vyskytující se všude po souhláskách (ve slovech *δέ* a *ταῦτα* se krátké samohlásky koncové elidují) hiatu nepůsobí; *τάχα* pak jest mimo jeden případ všude po samohláskách, takže, kdyby místo něho bylo položeno *ἴσως*, vznikl by hiat ve dvou případech neodstranitelný.

Podobné povahy jest jiná dvojice slov, *ἐνεκα* a *χάριν*, z nichž, jak pozoroval Ritter, se stává znenáhla užívanějším *χάριν*, ale ovšem číselně jest jeho počet vždy menší než počet *ἐνεκα*. Srovnajme jen usus Státu a Zákonů v té příčině. Ve Státě jest 12 *χάριν* proti 69 *ἐνεκα* (asi 1:6), v Zákoněch 33 *χάριν* proti 111 *ἐνεκα* (asi 1:3).

V listech nalézáme 5 příkladů *χάριν* proti 14 *ἐνεκα* a musíme si opět všimnouti, v jakém spojení.

Ἐνεκα: 2, 312 E *ἐκείνου ἐνεκα πάντα*; 3, 318 E *προσέτατες, ἐνεκα χρημάτων*; 319 C *ρήματος ἐνεκα τὸν ἐκπλον*; 319 C *ἀλλ' οὐδὲν ὦν ἐνεκα πάντ'*; 4, 320 A *ἄλλον τινὸς ἐνεκα μᾶλλον*; 7, 330 C *ὦν δὲ ἐνεκα καί*; 330 C *τῶν ἐπανερωτώντων ἐνεκα, τί*; 334 C *τῆς ξυμβουλῆς ἐνεκα τῶν*; 339 A *φαστώνης ἐνεκα τῆς*; 343 A *ὦν ἐνεκα νοῦν*; 344 E *εἶπερ ἐνεκα εἶθ' ὡς*; 352 A *ἐπανέλαβον ἐνεκα τῆν*; 8, 355 E *χαρίτων ἐνεκα διττῶν*; 13, 361 B *ταῦτα ἐνεκα τε*.

Χάριν: 7, 334 D σωτήρος χάριν, εἰτα; 336 C εὐφημῶμεν χάριν οἰωνοῦ; 344 D ὑπομνημάτων χάριν αὐτά; 350 C ξεναπατίας χάριν, οὐτω; 8, 356 A Διονυσίου, χάριν τῆς.

Že po *ἐνεκα* následuje ve 13 případech ze 14 slovo s náslovím souhláskovým a *χάριν* že vesměs kladeno, nastal-li styk částice tohoto významu se samohláskovým náslovím (ve 4 případech) nebo záslovím (v 1 případě), opravňuje nás, myslím, k mínění, že i slov *ἐνεκα* a *χάριν* užíváno tu se zřetelem na hiat. Krátké *α* v *ἐνεκα* se sice mohlo elidovati, ale uvedené poměry nás nutí, abychom uznali, že i takovému elidování se spisovatel listů vyhýbal, kde to bylo možno.

Jediný hiat, slovem *ἐνεκα* způsobený jest v listě druhém (312 E *ἐκείνου ἐνεκα*), který se svým obsahem hlásí mezi listy starší.

Konečně můžeme uvést ještě jednu dvojici synonym, od jejichž užití záviselo vzniknutí hiatus: jsou to slova *ἀπας* a *ξύμπας*. Mezi statistická kritéria je uvedl E. Walbe¹⁾, jenž pojednal o adjektivu *πᾶς*, jeho složeninách a jejich významu. Pouhé uvedení číslic nemá, myslím, významu; třeba si všimnouti, proč bylo kde jednoho neb druhého ze synonym užito.

Slovo *ἀπας* se vyskytuje v těchto případech: 2, 312 E *αἴτιον ἀπάντων*; 3, 318 B *ὑποσχέσασιν ἀπάσαις*; 4, 320 E *σχεδὸν ἀπαντες*; 6, 323 C *φιλοσοφῶμεν ἀπαντες*; 7, 326 D *εἰς ἀπαντα*; 335 C *εἰπεῖν ἀπαντας*; 342 D *σώματος ἀπαντος*; 348 B *γενόμενος ἀπαντα*; 349 A *Διονύσιον ἀπάσῃ*; 8, 353 A *τὴν ἀπασαν*; 353 E *τυραννικὸν ἀπαν*; II, 358 D *πρὸς ἀπαντα*.

Na těchto místech pak shledáváme *ξύμπας*: 7, 326 A *κακῶς ξύμπασαι*; 329 B *μεστὰ ξύμπαντα*; 336 D *Πελοποννήσου ξυμπάσης*; 342 D *ζῶου ξύμπαντος*; 342 D *παθήματα ξύμπαντα*; 8, 355 E *τούτοις ξύμπασιν*. Případů *ἀπας* jest 12, *ξύμπας* 6; jest tu tedy skoro týž poměr, jako nalezl Walbe v Zákonech a Timaiu, kde jest *ἀπας* více než dvakrát častější než *ξύμπας*.

Po samohláskovém zásloví není *ἀπας* nikde, naproti tomu *ξύμπας* ve 4 z uvedených 6 případů. Patří tedy jistě i *ξύμπας* k prostředkům, jež spisovatel měl v dispozici, by zabránil vzniknutí hiatus.

Pozorovali jsme dosud listy jako celek a shledali jsme, že obrátíme-li na ně metodu stilometrickou, vykazují v celku touž praxi, kterou jeví poslední skupina Platonových děl svými slohovými zvláštnostmi. Tedy onoho negativního výsledku, důkazu proti jich pravosti, jsme nedosáhli.

¹⁾ Syntaxis Platonicae specimen, diss. Bonn, 1888.

III.

Mohló by se namítnouti, že shoda slohu listů s posledními spisy Platonovými jest úmyslně způsobena od padělatele — ač tak skryté věci jako je užívání částic a větš, však přece ne úplně vyhýbání hiatu jsou dle mého mínění nenapodobitelné — nebo že to je náhoda, že se celková čísla shodují, při které mohla působiti i praxe současné atické prósy vůbec.

Těmto námítkám bychom přisvědčili, kdyby listy, jež přece pocházejí (skutečně nebo fiktivně) z různých dob, vykazovaly slohovou uniformitu. Připustili bychom třeba i úmyslné napodobení slohu Zákonů. Listy nejsou pravé, jestliže nejstarší z nich budou míti v celku stejné slohových zvláštností společných s posledními spisy pravými jako listy poslední.

Těto věci dotkl se již Ritter v uv. spise, str. 108, kde srovnává list 13. s listem 7. a 8. a praví, že list 13. blíží se slohem více Státu než Zákonům, a kdyby byl pravý, že jistě byl složen značnou dobu před Zákony a před listem 7. a 8.

Měli bychom vlastně srovnávati každý jednotlivý list s ostatními, ale jednak nemůžeme všechny listy určité datovati dle obsahu, jednak jsou jednotlivě příliš malého rozsahu, takže mnohá slohová zvláštnost v nich zaniká. Budeme tedy postupovati tak, že listy, jež připouštějí svým věcným obsahem určitější datování, roztřídíme ve dvě skupiny, aby každá obsahovala listy časově blízké, a pak budeme srovnávati sloh starší skupiny se slohem skupiny mladší.

O datování listů jednají hlavně Grote,¹⁾ při příležitosti i Reinhold (v uv. sp.) a Ed. Meyer (v uv. sp.).

List 1. nemá v některých rukopisech vůbec nadpisu; v rukopise pařížském Δ a v sedmi florentských je nadepsán *Πλάτων Διονυσίου ἐν πρώτῳ*, dle toho i dřívější vydavatelé mu přidávali tento nadpis a přičítali jej Platonovi. Po Ficinovi jej mnozí přičítali Dionovi, jako Hermann, Steinhart a Grote; Karsten chce restituovati jméno Platonovo. Reinhold (str. 19) míní, že tento list pro svůj obsah nemůže býti napsán od Platona, že však byl vřaděn do sbírky Platonových listův už před Thrasyillem, poněvadž ten uvádí 13 listů, nebo snad jím byl nahrazen později list ztracený.

Nechme zatím tuto otázku nerozřešenu; v úvahu jsem jej při mém pozorování vzal. Ostatně pro naši statistiku padá velmi málo na váhu, a vynecháme-li jej, ubude nám 1 *ὄσπερ* a 3 hiaty. Nyní, při stanovení skupin, jej můžeme vynechati.

List 2., obsahující z velké části filosofický výklad, je psán Dionysiovi a, to (dle Reinholda) mezi druhou a třetí cestou na Sicílii,

¹⁾ Plato, str. 220, pozn. m.

později než list 13., tedy asi r. 364/3. Jiní jej kladou méně pravdě podobně po návratu z třetí cesty sicilské (Grote, Holm, Karsten, Ed. Meyer).

List 3., plný věcných údajů o druhé a třetí cestě do Syrakus, je psán pravdě podobně po třetí cestě r. 360/359; podle Reinholda svědčil ne Dionysiovi, nýbrž Atheňanům, jako jakási politická brožurka.

List 4. je psán Dionovi po jeho vítězném vjezdu do Syrakus, r. 355 nebo 354 (Grote, Reinhold).

List 5., psaný Perdikkovi, vládci makedonskému, spadá mezi r. 365 a 360, poněvadž Perdikkas III. nastoupil na trůn r. 365, a r. 360 padl v boji proti Illyřům.

V listě 6., poslaném přátelům Hermeiovi, Erastovi a Koriskovi, jeví se Platon jako stařec (322 D: *Ἐράσιω δὲ καὶ Κορίσκω πρὸς τῆ τῶν εἰδῶν σοφία τῆ καλῆ ταύτη φήμ' ἐγώ, καίπερ γέρον ὢν, προσδεῖν σοφίας τῆς περὶ τοῦς πονηροῦς καὶ ἀδίκους φυλακτικῆς καὶ τινοῦς ἀμυντικῆς δυνάμεως*).

List 7. jest psán po zavraždění Dionově, asi r. 353/2 (dle Blassa, Apophoreton, str. 61, r. 351) přátelům a druhům Dionovým, podobně jako list 8., jež klade Ed. Meyer do r. 352.

Ke kratičkým listům 9., 10. a 12., jichž nelze dle obsahu datovati, přihlížeti nebudeme.

List 11. je adresován Laodamantovi. Když totiž Thasští zakládali kolonii, snad Datos (r. 360), obrátil se filosoficky vzdělaný státník Laodamas k Platonovi s vyzváním, aby buď sám přišel nebo aby poslal některého žáka, který by byl nápomocen při zřizování ústavy (Ed. Meyer V, str. 503). Dle toho se klade tento list do r. 360; spíše však pochází z doby ještě pozdější, poněvadž spisovatel se vymlouvá na své stáří, že nemůže osobně přijíti (358 E: *καὶ ἄμα οὐδὲ τῷ σώματι διὰ τὴν ἡλικίαν ἱκανῶς ἔχω πλανᾶσθαι καὶ κινδυνεύειν κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν*). Platon však právě r. 360 podniká po třetí cestu na Sicílii.

List 13. psán, jak z celého jeho rázu patrné, za nedlouhou dobu po Platonově návratu z druhé cesty do Syrakus, tedy r. 365.

Mluvíme-li při tomto datování listův o Platonovi, máme vždy na mysli stanoviště listů, ne objektivní.

Sestavíme takto datované listy ve dvě skupiny. Do první vřadíme listy psané před třetí cestou na Sicílii, do druhé listy psané v době po této cestě; tedy rozhraním jest r. 360. Podle toho patří do skupiny první list 13., 5., 2. ($7\frac{1}{4}$ str.); do skupiny druhé list 3., 6., 11., 4., 7. a 8. (30 str.). Druhá skupina jest ovšem asi čtyřikrát rozsáhlejší než první; vždyť samotný list 7. je delší než všechny ostatní dohromady. To musíme mítí stále na paměti při srovnávání statistických dat. Za tou příčinou

přidáme v závorkách číslice, jež by vyrovnávaly čtyřikrát menší počet stránek.¹⁾

Zvláštnosti charakterisující sloh pozdější:

	v I. skup.	v II. skup.
<i>μήν</i>	2 (8)	10
<i>τί μήν</i>	—	—
<i>γε μήν</i>	—	2
<i>ἀλλά — μήν</i>	1	—
<i>καθάπερ</i>	3 (12)	9
<i>δντως</i>	1 (4)	17
<i>ἀληθῶς</i>	—	2
<i>εἰς (κατὰ) δύναμιν</i>	1 (4)	4
<i>χρεῶν</i>	—	2
<i>τὰ νῦν</i>	2 (8)	8
<i>τάχα</i>	1 (4)	4
<i>χάριν</i>	—	5

Ačkoli tu pracujeme s velmi malými čísly, takže výsledky, jež od nich čekáme, mohou být snadno potlačeny náhodou, vidíme přece, že vyjma spojení *ἀλλά — μήν*, jehož jediný příklad jest právě v první skupině, jsou některá kritéria pozdního slohu buď výhradně ve skupině druhé, jako *γε μήν*, *ἀληθῶς* (z kriterií Schanzových, na něž jsme kladli velikou váhu), *χρεῶν* a zvláště *χάριν*, nebo aspoň v počtu relativně větším, *δντως*. Jiné zvláštnosti jsou celkem rovnoměrně rozloženy, nevyjímajíce ani *καθάπερ*.

Zvláštnosti charakterisující sloh starší:

	v I. skup.	v II. skup.
<i>ὡσπερ</i>	6 (24)	5
<i>τῷ δντι</i>	—	—
<i>ὡς ἀληθῶς</i>	—	—
<i>σχεδόν τι</i>	1 (4)	1

Tedy kritéria slohu dřívějšího se vskutku vyskytují ve větším počtu ve skupině první.

¹⁾ Tomuto čistě arithmetickému postupu arci ve skutečnosti nic neodpovídá; také Lutostawski ho užívá, ač ho neschvaluje.

Celkem má druhá skupina listů poměrně více slohových zvláštností společných s pozdějšími spisy Platonovými než skupina první, jež znaky svými se spíše blíží ke slohu Státu než Zákonův.

Ovšem spolehlivější budou výsledky, čerpané z počítání hiatů, ježto tam jsou čísla přece poměrně větší.

Skupina	Hiatů II. tř.	Hiatů III. tř.	Hiatů celkem	Průměrný počet hiatů na stránce
I.	134	70	204	28
II.	159	118	277	9

Třikrát menší relativní počet hiatů ve druhé skupině listů dokazuje, tuším, jasně, že tu nemůže býti řeči o uniformitě slohu všech listů. Že se to ukázalo při zjevu tak charakteristickém, jako je snaha, vyhýbati se hiatům, jest nadmíru důležité. Již při pozorování listů jako celku jsme měli příležitost poukázati na rozdíl starších a mladších listů, totiž při výkladu o *ῶσπερ* a *καθάπερ* a pak při *ἐνεκα*, jež ve 2. listě, patřícím do první skupiny, působí hiat.

Myslím, že obrácením stilometrické metody na Platonovy listy jsme ukázali, že se shodují slohovými zvláštnostmi svými s poslední skupinou Platonových děl, do kteréž doby se i svým obsahem hlásí, a že ve shodě s časovými rozdíly svého obsahu vykazují i slohové rozdíly, jež možno ve velkém viděti na pravých dílech Platonových.

Příspěvky etymologické.

Napsal Ant. Boháč.

III. *Vulg. lat. pomez.*

Probíráme-li se slovníkem jazyka latinského, co chvíli naskytne se nám slovo, které přejali Římané z dialektů osko-umberských; jest to pochopitelné při živých stycích Římanů s ostatními kmeny italskými. Mnohá z těchto slov původu dialektického zdomácněla v latině úplně, tak že příslušný tvar latinský se ani nezachoval (na př. *bos*), jiná udržela se vedle slova la-

tinského (na př. *sifilare* v. *sibilare*), jiná připomínají se pouze u grammatiků a ve slovnících (na př. *spēca* = l. *spica*, *herpex* = l. *hirpex*), přemnohá posléze při rozšiřování latiny po Itálii přešla do řeči lidové a zachovala se v jazycích románských (na př. ital. *tafano* z dial. *tafanus = lat. *tabanus*, ital. *bifolco* z dial. *bifulcus = l. *bubulcus*, ital. *stegola*, šp. *esteva* ze *stēva = lat. *stiva* atd.).

Abychom mohli usuzovati o dialektickém původě některého slova, jest ovšem třeba, znáti přesně jeho etymologii; toliko o slovech etymologicky objasněných můžeme souditi, jsou-li domácí či dialektická. Odporuje-li v latině některé slovo zákonům hláskoslovným, pro latinu platným, a srovnává-li se s hláskoslovnými zákony osko-umberskými, jest zajisté přejato do latiny z těchto nářečí¹⁾.

Z hláskosloví latinského a osko-umberského jest známo, že rozmanitým způsobem vyvíjejí se v jednotlivých dialektech dvojhlásky, a zejména také dvojhlásky *oĭ* a *ou*, s kterým v ital. jaz. splynulo *eu*. Dialekt oský dvojhlásky tyto zachovává (na př. *múintkú* »*communis*« *úittiuſ* »*usio*« — *touto* *taſto*, indoevr. *teutá, *Lúvkis* »*Lucius*« atd.), v umberštině mění se aspoň ve slabikách kmenových v *ō*, a to docela jistě *ou* (na př. *totam*, gen. sing. *trifor*), kdežto pro slova s dvojh. *oĭ* jsou doklady pouze v části psané abecedou národní, nečinící rozdílu mezi *o* a *u*: *unu*, *kuratu*, spíše ale čísti jest tu *ō*, pro které ostatně v dial. města Praeneste jest doklad: *coravero*; v latině oběma dvojhláskám odpovídá *ū*. Vyskytuje-li se nyní v latině v některém slově vedle sebe *ō* i *ū*, odpovídající indoevr. *oĭ* nebo *ou* (i *eu*), jest zajisté slovo s *ō*, dialektické. Vedle lat. *ruber* mají též nebo podobný význam *rūfus* a *rōbus* (od něho odvozeno *rōbigo*). V prajazyku byla dvě adjektiva s významem »červený«: *(*e*)*rudh*(*ə*)*ros* (stind. *rudhiráh*, řec. *ἔρυθρός*, stsl. *ръдръ*, lat. *ruber*, umb. akk. pl. *rufu*, *rufra*) a *roudhos (got. *raups*, lit. *raūdas*, stsl. *rudъ*). Toto druhé adjektivum, kteréž se rovněž dochovalo v jazycích italských, dalo by podle zákonů hláskoslovných do latiny *rābus*, do dial. umber. *rōfos* *rōfs *rōs (doloženy tvary *rofu* »*rufos*« a *rofa* »*rufas*«). Obě dvě slova působila na sebe, a tak vznikl jednak tvar *rūfus*, jednak *rōbus*; dokladů podobného křížení slov uvedeno dosti shora, na str. 105.

Touž dvojici jako *rābus*: *rōbus* (resp. *rōfos*) tvoří *pāmex* a vulg. lat. *pōmex* (it. *pomice*, franc. *ponce*, špan. *pomez* atd.). Vokalismus slov románských (a tedy i vulg. lat.) dlouho zůstával

1) Dialektický původ slov, etymologicky neobjasněných, jasně ukazuje jen intervok. *f*, které podle zákonů hláskoslovných v latině nemá místa. Tedy všechna slova, je vykazující, jako *scrofa*, *sifilare*, ital. *bufalo*, *tafano*, *profanda*, franc. *truffe* atd. jsou z dialektů osko-umberských. O těchto slovech pojednal v pěkném článku Ascoli, Arch. Glott. Ital. X, str. 1—17.

záhadný. Ještě W. Meyer-Lübke praví v *Grammatik der romanischen Sprachen I.*, str. 81: »Unklar bleibt it. pomice... neben lat. pumex.« Zpravidla se slova románská odvozovala od *pūmex* s krátkým *u*, aniž se podařilo naléztí nějaký důvod, proč se kmenová samohláska zkrátila. Studium slovníků latinských a pozdějších spisovatelů ukázalo, že onen předpoklad jest nesprávný¹⁾. Nachází se tvar *pōmex* již v CGL III, 581, 18 a 587, 12 a u Řehoře Turského; máme tu svědectví, že tvar ten mohl vniknouti do lidové řeči nejpozději v 5.—6. stol. po Kr. Vycházeti jest tedy od vulg. lat. *pōmex*. Nejprve pokusil se vyložiti tvar tento zesnulý prof. Mohl a to ve spise *La première personne du pluriel en gallo-roman*, str. 55, pozn. Hledá původ slova toho v Gallii, kde prý keltské *ū* vyslovovalo se před *m* otevřeně — these ovšem nedokázaná — a pod vlivem této výslovnosti se pak změnilo *pūmex* v *pōmex*. Výklad ten jest na první pohled pravdě nepodobný, a původce sám od něho později upustil. O jiný výklad pokusil se zatím Meyer-Lübke v *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, str. 111. Praví, že slovo přišlo s předmětem samým z krajiny, kde se hojně vyskytuje, a tou jest Neapolsko; v dialektě neapolském mění se *ū* před *m* v *o*, a na tom zjevu zakládá svůj výklad. Kdyby tomu tak bylo, pak by bylo klásti románský zjev hláskoslovný již do 5. stol. po Kr., věc na první pohled pravdě nepodobná. Meyer-Lübke sám cítí obtíž tohoto výkladu, právě »aber es fehlt jeder Anhalt, um die Richtigkeit dieser Annahme zu beweisen«. K slovu vrátil se ještě jednou Mohl při recenzi jmenovaného spisu v *Zeitschrift für romanische Philologie XXVI*, str. 593 až 620. Ukazuje tam na str. 617—618 na obtíž chronologickou při výkladě, který podal Meyer-Lübke, vykládá na to slovo tímž způsobem, jenom že postupuje výše do jazyka oského. Podle něho v oštině *ū* před *m* změnilo se v *ō* (jako v dialektu neapolském), a tedy také ve slově *pūmex* v *pōmex*; z jazyka oského se pak slovo v této podobě rozšířilo po Itálii. Tak odstranil Mohl obtíž chronologickou. Ale jest si všimnouti důvodu jazykového. I když připustíme správnost zákona Mohlova o změně *ū* v *ō* v oštině, jest výklad ten možný jen za jedné podmínky: je-li totiž *ū* v latině i oštině *ū* původní. Není-li tomu tak, pak ovšem výklad Mohlův není správný.

Etymologicky se ode dávna, a zajisté správně, spojuje *pūmex* se slovem *spūma* pro podobu nerostu (srov. na př. A. Walde, *Lateinisches etymolog. Wörterbuch*, str. 501 a 591). V kmeni těchto slov bylo v prajazyku *oi* (stind. *phēna-s*, stsl. *pěna*, lit. *spáinė* atd.), které, jak shora řečenc, mění se v *ū*

¹⁾ Sardinština, která zachovala rozdíl mezi *ō* a *ū*, vypovídá nám u tohoto slova služby, neboť konsonantismus log. *pomize*, camp. *po-miici* ukazuje, že slovo není domácí.

sice v latině, nikoli však v oštině. Prvotní tvar **sphoimā* změnil se do latiny ve *spūma*, ale do oštiny dal by **spūimūi* a do umberštiny, nebo aspoň do některého nářečí sousedního, *spomo*. Stejně hlásky kmenové byly by i ve tvarech dial., odpovídajících lat. *pūmex*. A ježto *ō* slova *rōbus* se všeobecně vykládá za dialektické, není příčiny, proč bychom týž výklad nepřijali pro vulg. lat. *pōmex*. Jest to tedy slovo dialektické a vniklo do lidové latiny z některého dialektu, který měnil *oī* v *ō*.

Zbývá ještě otázka, mohlo-li vulg. lat. *pōmex* také při tomto výkladě býti přejato z oštiny, kde by asi znělo **pūtmiss*, když Mohl i Meyer-Lübke z věcných důvodů hledají jeho vlast v Neapolsku. Myslím, že lze odpověděti kladně; latina neměla dvojhlásky *oī* a oské *oī* byla by zajisté přejala v podobě *ō*. Více nežli theoretické uvažování přesvědčí o tom analogické případy jiné, kde dvojhlásky *oi*, *ai* přejaty jsou do latiny, resp. do románských jazyků, jako *o*, *a*, tak *parochus parochia* přejato z řec. *πάροικος, παροιμία, crāpula* z řec. *κραπάλη* (srv. Walde, Lat. etymol. Wörterb., str. 148), ital. *raggio* z řec. *παίδιον*, it. *guadagnare* z germ. *waidanjan*, ital. *guado* z germ. *waid*, franc. *hameau* z got. *haims* atd.

Nové odstíny studia jazykovědného.

Napsal Arne Novák.

Jazykověda, ať již zabývá se soustavným a příčinným výkladem jevů jazykových — tedy jako mluvnictví — neb ať věnuje se popisu a výčtu jazykového materiálu — tedy jako slovníkářství — obrací svůj hlavní zřetel k starším a nejstarším údobím a probírá poslední, soudobá stadia vývoje jazykového jen s chvatem a jakoby nádavkem. Lze pro to uvésti několik důvodů: primitivní etapy vývoje jazykového jsou beze sporu nej poučejší, odhalující původní, neporušenou podobu a přesný, nezastřený význam slov, poskytující nejjistější a nejdědnější možnost srovnávaní řeči spřízněné, hodíce se nejlépe k vytčení základních zákonů; vedle tohoto momentu praktického a didaktického, který na př. rozhoduje také v zoologii, kde nižším organismům věnuje se mnohem větší pozornost než organismům dokonalejším, hlásí se tu též tradice romantiky, obracející svou tvář se zásadní oblibou k obdobím vzdáleným a starobylým — a z půdy hnutí romantického vyrostla vlastně moderní jazykověda. V mluvnictví nevede jiná cesta k cíli: vědecká mluvnice jest buď grammatikou historickou nebo přestává býti mluvnicí vědeckou vůbec.

Jinak jest však s lexikografií. Slovníkový materiál dá se rozvrhnouti ve dvě veliké skupiny základní: jednak objímá obrovskou zásobu slov původních, vytvořených vnitřní plodící silou jazykovou, která, odpovídajíc základním vztahům životním, jak cítí je vitální potřeba primitivní civilisace, rodí se hluboko ještě před vynořením se toho onoho národa v dějinách a skládají vlastní kmen řeči; jednak obsahuje značnou řadu slov, výrazů a úsloví, která jsou plodem postupně vyvíjející se kultury. První spoustu slov může zajisté zjistiti, popsati a vyložiti výhradně jazykověda hluboce retrospektivní, která bezpečně určí kmenoslovné zákony, podle nichž původní ta slova vznikají, a vypojuje základní význam slov oněch. Ale pro druhou vrstvu slov nestačí již filologie obrácená výlučně k minulosti: tu nutno začasté pohleděti do přítomnosti bezprostřední, do víření a křížení kulturně jazykových proudů a vln. Čím složitější, umělejší, zapletenější jest kulturní dění doby, tím složitější, umělejší, zapletenější jest jazykově lexikální látka kulturu tu odrážející: v moderní době oplodňují se mnohem větší měrou než kdy jindy ustálené, rozvité, dospělé jazyky novými prvky kulturními. Přehledněme stručně nejdůležitější z těchto elementů!

Nové vrstvy společenské, tlačíce se do popředí, přinášejí i do jazyka spisovného svůj jargon: tak žáci a vaganti středověkých universit v době starší, tak studentští pijáci a dobrodruzi v době novější téměř vnutili svoje výrazy přečetným jazykům středoevropským. Krajiny vyznačené a izolované samostatným nářečím posílají své děti do středišť jazyka spisovného a děti ty berou s sebou dialektický poklad na cestu, aby z něho obdarovávaly průměrnou řeč obecnou: tak Flámové, kteří v době raného rytířství roztoulali se s novým společenským názorem a ceremonielem po Německu i po Francii, utvrzovali hojnými flamandismy v řeči dvorské i v jazyce básní rytířských mocný svůj vliv. Zdokonalující se průmysl, zvelebená řemesla nespojují se uzavřenou výlučností technických svých výrazů, nýbrž snaží se namnoze s úspěchem a s jistotou vočkovati řeči obecné, nevázané na dílnu, cech a okruh druhů v práci, tyto termíny technické: kolik slov, kolik úsloví přijali jsme do řeči každodenního života z odborné fraseologie moderního dopravnictví, moderních způsobů osvětlovacích, z moderní reklamy! Vedle náboženství a církevnictví, které na samém úsvitě civilisace prokázalo znamenitou sílu jazykotvornou, neméně důrazně hlásí se v moderní době právnictví se všemi odvětvími politiky i lékařství: výrazy medicínské před našimi zraky stávají se módními slovy, pronikají z novin do obecnstva, přenášejí se ze sféry fyzické do sféry duchovní. Právnictví a politika má po ruce nejděčnější nástroj jazykotvorný, totiž žurnalismus, jenž slučuje řeč knižní s řečí obecnou, řeč uměle kultivovanou s jazykem sebraným s triviální ulice, nejúspěšněji zprostředkuje výměnu a

šíření slovního materiálu. Společnost se krystalisuje, ohraničuje, zjemňuje, váže ceremonielem, řídí formami společenského vystupování, vznikají salóny s etiketou úklony, pozdravu, s osobitým slohem přátelství, důvěrnosti, lásky, nenávisti; mají záhy svoji fraseologii, svůj slovník, svůj obrazový a metaforický aparát; čím větší jejich společenský nebo kulturní vliv, tím širší jsou i vlny, které vrhá po oblasti řeči obecné jejich jazyková organizace: preciosita ve Francii, již se přibližuje spíše literární než životně úspěšný marinism v Itálii, gongorism ve Španělsku, eufrism v Anglii, jsou tu doklady dosti výmluvnými. Ale i myšlenková hnutí, citové nálady jednotlivých období a jednotlivých generací hlásí se jazykově: rokokový bukolism, plačtivý sentimentalism v XVIII. věku, dobrodružná, pitoreskní, rytířská romantika z první polovice XIX. věku, projevil se po té stránce zvláště bohatě a význačně. Také jargon umělců, odborné vědecké výrazy učenců, slova a obraty z praxe vychovatelské náležejí sem, pokud z uzavřených kruhů prorazily si volnou cestu do života.

Zdá se na prvý pohled, že úkol, který klade náležitě uvážení a promyšlení všech těchto jevů, bude dostatečně proveden tehdy, kdy různotvárný tento materiál shrne se jednotně do velkého pokladu lexikografického, když slovníkář do svého díla pojme ze speciálních slovníků dialektologických, z terminologie technologické, ze sbírek různých jargonů a hantýrek veškeré výrazy. Tímto mechanickým shrnutím by však obraz živého jazyka stal se nesprávným a klamným: pak by výrazy všeobecně běžné, životně důležité stály podle sebe souřadně vedle číře odborných terminů přístupných výlučně odborníkovi; pak by slova zůstávali takřka na povrchu proudu jazykového, ať již vzniklá neústrojným, imitačním novotvořením, ať prostě přijatá z cizí řeči, byla postavena na roveň výrazům v obecné řeči zdomácnělým a se základním kmenem jazyka splynulším. Každý uzná, že nelze stejnou měrou počítati k pokladu staročeské řeči významy excerpované z překladů Písem a strojená, násilná slova odborných slovníků staročeských.

V této nesnázi, jež se stala kamenem úrazu přečetných příliš svědomitých a příliš málo soudných sběratelů lexikálních, přispívá na pomoc podrobné pozorování postupu, kterým hlavně v době moderní vnikají z různých vrstev kulturních jednotlivá slova a úsloví do základního kanonického pokladu jazykového, Věci té zejména v Německu byla v poslední době věnována pozornost nebývalá.¹⁾ Jak předem řečeno, stojí proti sobě významy

¹⁾ Orgánem studií, na něž tuto upozorňujeme, jest od r. 1901 časopis »Zeitschrift für deutsche Wortforschung«, vycházející redakcí Fr. Klugeho v Strassburce; nejčennější a nejhojnější příspěvky podali vedle redaktora R. F. Arnold, A. Gombert, A. Götze, R. M. Meyer, H. Wunderlich.

řeči všeobecně běžné a odborné, výlučné termíny z určitých vrstev zaměstnání, třídních skupin a názorů: tyto termíny čas od času nabudou zvláštní hodnoty, stanou se slovy módními a putují tak do oblasti řeči obecné.

Jest zvláště zajímavo sledovati hranici, kdy slovo přestává býti odborným terminem a stává se módním slovem, a dále pak, kdy z módního hesla mění se ve výraz běžný a obecný. Pravidelně bývá to nějaký citát, nějaká okřídlená věta, nějaké přísloví, jež odbornému terminu pomůže k jazykovému avancementu; proto sbírky okřídlených slov, citátů, přísloví jsou pro toto odvětví lexikografické pomůckou nanejvýše důležitou.¹⁾ Ale tu dlužno vždy přesně rozeznávati slovo okřídlené (»das geflügelte Wort«) od hesla (»das Schlagwort«)²⁾; »kdežto okřídlené slovo má pravidelně podobu úplného obratu a zaokrouhleného přísloví, záleží heslo obyčejné z jediného slova nebo z jediného pojmu vyjádřeného substantivem neb adjektivem.« Taková hesla vytváří si každé období kulturní: ale nikdy nelze jich sledovati tak hojně a bezpečně jako v moderních dobách, kdy novinářství zaznamenává téměř diplomaticky vzniknutí, šíření se a proniknutí módních hesel.³⁾ Kterak zjistí lexikograf a semasiolog přeměnu odborného terminu v heslo? Tu nezbyvá než chronologicky stopovati v literatuře slovo a význam jeho na zpět, zaznamenávati s příslušným kontextem užívání jeho u jednotlivých spisovatelů, sledovati, zda kmenová příslušnost nerozhodla pro užití slova jinde neznámého, zapisovati si doklady ty v sledu chronologickém, a tak dojiti až k oné mezi, kdy slovo přestalo býti pouhým odborným terminem a stalo se heslem. Nejstarší doklady mají tu cenu největší; doklady pro dobu, kdy některé módní slovo změní se v slovo obecné a běžné, mohou naopak odpadnouti. Tak slovo *nervosní* (*nervös, nerveux, nervous*) stalo se módním slovem kulturním a literárním z termínu medicínálního, podobně přijala estetika z okruhu lékařského význam *humor*, tak německé charakterické slovo *heimweh* z terminologie lékařské vniklo do obecného užívání ve Švýcarských a šířilo se odtud dále do poesie, tak slovo *filistr* vzniklo v náboženské polemice pražské

¹⁾ Vedle proslulé sbírky Büchmannovy viz zejména nové velmi obsažné dílo »Spruchwörterbuch«, herausgb. von Franz Freiherrn von Lipperheide. Berlin od r. 1905.

²⁾ Viz »Zeitschr. für deutsche Wortforschung«, sv. II., 1902, str. 57, recensí Gombertovu.

³⁾ Veliké dílo Otty Ladendorfa »Historisches Schlagwörterbuch« Strassburg u. Berlin 1906 (XXIV + 365 stran) obsahuje materiál také ze starší doby, viz i posudek díla Deutsche Litt. Zeitg. 1906 sl., 522—523; typem snůžky hesel moderních, sestavených a vyložených právě tak bystrým jako učeným psychologem a historikem literárním, jest sbírka R. M. Meyerova Vierhundert Schlagworte, Leipzig 1900; dodatky a opravy shromáždili v Zeitschr. für d. Wortforsch. II. a III. Gombert, Götze a v Zeitschr. für österr. Gymnasien 1901 R. Arnold.

university, rozšířilo se do kruhů studentských, dostalo se odtud do občanského života vůbec. Tímto studiem hesel a módních slov, které jest dnes na postupu, nezíská pouze lexikografie, pro niž ovšem historické a chronologické monografie jednotlivých slov budou zvláště cenné. Studiem tím neobyčejně získá také literární historie. Materiál takto sebraný dá se zpracovati abecedně pro slovník, dá se však zpracovati i historicky, a to několika způsoby. Mohou se pak sestaviti podrobné tabulky slov, která ten a ten autor uvedl v oběh, a tím jeho osobnost bude zvláště výrazně charakterisována. Co platí pro jednotlivé autory, platí pro literární periody: zevrubný seznam hesel a módních výrazů otevře poučný pohled do osobitosti toho onoho období kulturního. Teprve touto cestou dostatečně bude vykořisťěn jazykový materiál pro psychologickou interpretaci autora a doby.

Těchto několik poznámek, které pouhou náhodou činím v době, kdy konají se v Akademii první přípravy k zpracování »Slovníka českého«, má však vedle stručné informace o novém odvětví práce lexikografické v cizině, ještě jeden vnitřní motiv. Soustavné studium národního našeho obrození obrací zpytateleovu pozornost znovu a znovu k řadě charakteristických slov, příznačných cítění a názorů tohoto hnutí — a stále jeví se potřeba, aby byla zjištěna provenience, stáří, užívání těchto terminů. Bylo by zvláště poučné, kdybychom znali na př. monograficky historii těchto hesel: božnost, člověčenství, hrdinství, jazyk, láska k vlasti, libozvučnost řeči, nadšení, národ, Slavie, Slovanstvo, vlast, vlastenectví: kolik světla by tím padlo i do dějin ideí, z jejichž klína výrazy ty vyrostly! Pokusil jsem se v Listech filologických s tohoto hlediska osvětliti historii slova »romantický« u Jungmanna, a přes zmatenost dokladů u něho a nedostatek jich u jiných autorů našeho probuzení podařilo se mi snad zjistiti leccos všeobecně důležitého a zajímavého; byl bych rád, kdyby onen skrovný praktický i tento drobný theoretický příspěvek pobídly české filologické pracovníky k obsáhlejšímu a cennějšímu práci toho druhu.

○ větách bezpodmětých.

Napsal B. Vyskočil.

(Pokračování.)

Zcela jiného rázu než všecka předešlá je rozdělení Delbrückovo. Delbrück srovnáváním jazyků dospěl k řadě kategorií rozdílných jak formou tak i obsahem, ze kterých se v době historické vazba bezpodmětá vyvinula a rozšířila. Rozeznává:

výrazy pro zjevy přírodní;
slovesa s významem »vor sich gehen, gelingen«;
sloveso »esse« ve větách existenciálních a ve spojení s in-
finitivem;

transitivní slovesa s akk.;

slovesa s akk. nebo s dat. dotčené osoby;

vazby passivní;

děj, interest, refert a j. jednotlivosti.

Delbrückovu rozdělení lze vytýkati, že není úplné, není hotové, že nemá zření ke všem vrstvám slovanským. Jest však historické, čistě grammatické a nevychází z žádného filosofického předpokladu; v tom jsou jeho přednosti.

Ačkoli není možno přijmouti ani jedno rozdělení za paradigma, jisto jest, že nejspřávnější a nejvíce odůvodněno je rozdělení Delbrückovo. Tato práce vychází částečně z rozdělení Delbrückova a úkolem jejím jest dospěti psychologickou a grammatickou analysou materiálu čerpaného hlavně z Miklosiciche a řeči mluvené ku kategoriím se zvláštními znaky vnějšími i vnitřními, ve kterých se vazba bezpodmětá vyvinula, a vymeziti cesty různých analogií, podle kterých vznikaly a dosud vznikají jednotlivé příklady výrazů bezpodmětých.

Podávám předem ve stručném schematu výsledek této analysy:

Bezpodměté věty s verb. fin. 3. os. sg. neutr.

I. Výrazy pro zjevy atmosférické a jiné bezprostředně vnímané dojmy smyslové (vazby s pouhým slovesem výrokovým).

1. Výrazy pro zjevy atmosférické:

a) přísudek je sloveso aktivní (prší),

β) sloveso zvrtné (blýská se),

γ) sloveso »jest« spojené se subst. (je zima).

2. Výrazy pro jiné bezprostředně vnímané dojmy smyslové:

a) pro dojmy souvisící s atmosférickými (nateklo nám do sklepa),

b) pro dojmy nápadných účinků ve stavech mimořádných a abnormálních (straší, házelo jím po kostele),

c) pro dojmy sluchové, čichové, hmatové (zde to hučí, voní, zde táhne),

d) pro bezprostřední dojmy pouhého děje (běží oči).

II. Výrazy pro stavy subjektivní (vazby s akk. nebo dat. dotčené osoby).

a) přísudek je sloveso akt. (píchá mne),

β) sloveso zvrtné (stýská se mi),

γ) sloveso jest spojeno se subst. (je mi zima).

III. Výrazy pro děje všeobecné (vazby passivní s významem aktivním):

a) vazby se slovesem zvrtným (tudy se nejezdí),

β) s part. pass. -no-, -to- (bylo bojováno, bylo zaseto).

IV. Výrazy srovnávání a omezování (vazby s gen. partit. nebo s výrazem příslovečným na místě podmětu).

A. Vazby s gen. partit.

1. U sloves přibývání, ubývání, nedostatku (přibýlo, ubylo, nedostává se vody).

2. U slovesa »není« pokud je opakem význ. »vyskytovatí se« (není chleba).

3. U slovesa »jest«, pokud má význ. »vyskytovatí se«, a u souznačných (kdo ví, stane-li tě do večera).

B. Vazby s výrazem příslovečným.

1. Ve výročích o počasí:

a) s přísl. určením času (bylo k polednímu),

b) s přísl. urč. způsobu (bylo hezky).

2. Ve výročích o stavech subjektivních

a) s určením osoby (bylo mi špatně),

β) bez určení osoby (všude dobře, doma nejlíp).

3. Výrazy s přísl. urč. na místě podmětu původního i logického — věty vztahové (u splavu je hluboko).

4. Výrazy s přísl. urč. vzniklé z výrazů číselných a měrových:

a) u číslovek základních (minulo dvacet let),

β) u neurčitých a obrazných (mnoho lidí přišlo, bylo tam trochu vody),

γ) u měr a vah (vajec bylo mandel).

V. Výrazy možnosti a nutnosti (vazby vzniklé z infinitivních):

a) při prostém slovese »jest« s význ. možnosti, nutnosti (všechněm jest umřítí),

b) při modifikacích toho slovesa adjektivem, adverb., subst. (je nutné, [je] lze, je třeba odejítí),

c) při modifikacích toho slovesa jiným souznačným (patří [se] odejítí).

VI. Bezpodměté věty s verb. fin. určité osoby — vazby osobné.

A. Osobné vazby s verb. fin. ve 3. os. pl. masc. (tam říkali »na ztracené vartě«).

B. Osobné vazby s verb. fin. ve 3. os. sg. masc. (bolest přestala, jak by uřal).

C. Osob. vazby s verb. fin. ve 2. os. sg. masc. (Hany nezádá si snad nikdo na světě, a chvály za našich časů hrubě se nedočkáš.)

I. Vazby s pouhým slovesem výrokovým (výrazy pro zjevy atmosférické a jiné *besprostředně* vnímané dojmy smyslové).

Bezpodmětost těchto výroků dá se vyložiti právě tím, že jsou výrazem dějů mohutných, často násilných, vždy nápad-

ných a bezprostředně vnímatelných. Děje ty jsou projevem neznámých příčin a podávají i chladnému pozorovateli obraz děje sama o sobě. Působíce bezprostředně vynucují si též bezprostřední výraz, ve kterém nedbáme na rozlišení děje a jeho působilce; zjev zaujal naše smysly, po případě celou naši bytost tak, že není třeba ani kdy rozlišiti podmět a výrok; rozlišování je pro tu chvíli vedlejší, zbytečné, ano nemožné. Možné je pouze tehdy, stane-li se podmět tak zřetelným, aby mohl sám býti příčinou bezprostředního smyslového dojmu, anebo stane-li se obzvláště aktuálním pro osobu mluvící (stodořa vám hoří!).

1. Výrazy pro zjevy atmosférické (soudy thetické).

Podmět jejich jest neznám a byl vždycky neznám. Pokud jest na snadě, jest buď utvořen od téhož kořene jako sloveso výrokové (pluit: pluvius; *ὕψει*: *ὕψ*; *ῥιγνείβ*: *ῥιγν*; list: laetus; snlg: sninga; *გრემიტზ*: *გრემ*, *პრში*: *პრშა*, *პრეხა* atd.), nebo jest ex post usouzen, mythologický, (*θεῖα ὄμηματα* v Homeru: *Ζεὺς θεῖ*; Jupiter pluit; ve výkladech *χάυ*: Pán Bůh, pámbiček *პრში*). Vazba podmětná byla by zde tudíž buď tautologií nebo pleonasmem, neobvyklým, ano nemožným při výrazech pro dojmy bezprostřední v řeči mluvené. Jest jasno, že tyto výrazy budou nám představovati nejstarší typus vazby bezpodměté.

Praedikátem při těchto vazbách jest prosté sloveso nepřechodné, buď

α) aktivní, nebo

β) zvrtné, nebo jest

γ) praedikátem pomocné sloveso »esse«, spojené s tvarem jmenným. Subjekt jest vždy myšlen v neutru, jak ukázal již Grimm, DWb>es<1112.

α) Sloveso aktivní: sti. *ვარსათი* *პრში*, *ტაპათი* je horko, *ვატი* věje vítr; — řec. *θεῖ*, *ἀστράπτει*, *ὕψει*, *χιμαλάζει*, *βροντᾷ*; — lat. pluit, fulgurat, tonat, ningit, gelat; — got. *lauhatjip* svítá, *ῥιγνείβ* *პრში*; střhň. *ez* nahtet, *ez* ābendet, *ez* morginet, *ez* sumeret, *ez* meiget (je květen); nhň. *es* blitzt, *es* donnert, *es* hagelt, *es* schneit, *es* tagt; angl. *it* freezes, *it* snows, *it* thunders, *it* lightens, *it* rains (a v řeči dětské: rain)¹⁾; — lit. *sninga* padá snih, *lot* list *პრში*, *áust* dní.

Stsl. *rositъ*, *дъждитъ*, *грѣмитъ*.

Čes. *prší*, *poprechává*, *mží*, *líje* jako z konve; za ten celý čas ani nekápl; z čista jasna uhodilo; *hřmí*, *mrzne*, *taje*, *svítá*; na zajtrie, když dnělo (jediný doklad z Gesta R.; nejstarší české památky vyhýbají se důsledně tomuto způsobu bezp. vět).

Pol. *płynie*, *łało*, *mży*, *grzmi*, *dżdży*, *marzne*, *taje*, *świta*; rus. *блискаетъ*, *гремитъ*, *темнеетъ*, *завеснаетъ*, *светаетъ*, *морозитъ*; mrus. *бл҃скає*, *днїє*; — sln. *grmi* a *j.*; — srbch. *свїє*, *grmi*, *даждї*; — bulh. *грѣми*, *мрещі* atd.

¹⁾ Baldwin, Dictionary of philos. and psychol. »Proposition«.

β) Sloveso zvrtné: čes. blýská se, tmí se, od hor se mračí, dní (se), rozednilo se, na horách se svítá; šeří se, smráká se, rozbřesko se, na Liticích a po veškeré krajině se rozjasnilo Jirásek; chumelí se atd.

Luž. hríma (so), wono so blyška; — pol. wichrzy się, mroczy się, rozwidniło się, ściemniło się, błyska (się); — mrus. smerkaje śa, chmaryt śa; — sln. jasni se, mrači se, zori se, rosi se, oblači se; — srbch. vedri se, tmiči se; — bulh. тьмнѣе съ, блѣска съ, зазорѣва съ, мркнува съ, сьмнува съ.

Výrazy se slovesy aktivními převládají a při vzájemném srovnání vazeb jednotl. slov. jazyků shledáváme, že vazby zvrtné vyskytují se promiscue vedle vazeb aktivních. Jest pravděpodobno, že tyto jsou původní a ony že se vyvinuly při těchto slovesích vlivem bezpodmětých vazeb třetího typu, při kterých pasivní forma slovesa ve 3. os. sg. neut. dává slovesu schopnost ayjadřovati prostý děj bez ohledu na jeho působilce.

γ) Sloveso »jest« spojené se substantivem: bylo horko, je teplo, je mráz, když bylo ráno, je zima, vlhko, chladno; srv. nhñ. es ist Tag, Nacht, Morgen, Abend a p. Pokud při vazbách těchto jest náležitá shoda v rodě, neliší se ničím od vazeb podmětých (je Bůh) a není třeba řaditi je mezi vazby bezpodměté. Někdy však nebývá dbáno shody v rodě, na př.: bylo zima (:byla gđas zima veliká Jid.); večer bylo; tma bylo ve dne jako v noci Vel.; hrom bil, boží posel, přselo, tma bylo Hošek. Výrazy tyto spadají pak v jedno s vazbami, ve kterých místo podmětu zastupuje příslov. určení. Otázka, kterou se ptáme na podmět, nezní již: Co se děje? Co jest?, nýbrž: Jak jest? Výrazy: zima, večer, tma nabývají platnosti příslov. určení, vypadají ze své kategorie, stávají se adverbii a přijímají neurčitý rod střední. O tom ve IV B.

2. Výrazy pro jiné bezprostředně vnímané dojmy smyslové.

a) K nim patří především všechny výrazy pro dojmy souvisící s úkazy atmosférickými. Vazba bezpodmětá vyvíjí se u nich analogií podle předchozích, když se tam stala již ustálenou formou výroků o úkazech přírodních. A tak, byť i byl podmět děje jasný, neužije se vazby podměté — podmět vstupuje do instrumentálu, jest myšlen jako nástroj děje, jehož příčina jest neznáma. Tak zejména v ruštině, ve které typus tento je nejvíce rozšířen.

Příkl.: žene se to od západu; bude to tu co nevidět; dnes to tam hřeje; z čista jasna uhodilo; zapálilo; praštilo do stromu; ve vedlejší vesnici potlouklo; bubnovalo nám na střechu (o kroupách); stříká nám do oken; nateklo nám do sklepa; hoří! (a analogií i: hoří v kamnech; ve hře na schovávanou volají děti na hledače: voda!... přihořívá!... hoří!); už fouká se strnišť; rovněž u zvrtných sloves, asi vlivem vazeb pasivních: kouří se z lesů (z vesničky, z komína); utíkal, až se za ním prašilo; jen se za ním zaprašilo; a metaforicky: lže, jen se praší.

Pol. las zasnuło mgła, para, falami deszczu; dolineczką wymokło; — rus. bureju korablъ razbilo; větromъ to derevco slomilo; ne dožžikomъ běloje lico smočilo, smočilo běloje ličiko slezami (se zřetelnou analogií); Richmana gromomъ ubilo; zavoloklo mėsjacъ tučami (mraky); vsě solncemъ sožglo; kogda nasъ znojnymъ poldnemъ žglo; sъ tonka zavěvaly větry bujnyje, muravu travu vsju razmuravilo, sěro kamenъje vsě porazvalilo, žeity pesky vsě prirazvėjalo, rěsetočki vsě prirazdergalo.

b) Příčina a účinek jevů, jichž výrazem jsou bezpodměté vazby skupiny předechozí, jsou psychologicky různé. Příčina jest neviditelná, neznáma, účinek je patrný, lze jej bezprostředně vnímati. Výroky zde zařazené mají s nimi to společné, že příčina zjevů, jež vyjadřují, není rovněž viditelná, nepůsobí na člověka žádným smyslovým dojmem, avšak účinek její opět působí dojmem zcela jasným, často mocným a vždy bezprostředním, nikoli však na smysl, kterým jsme zvyklí vnější svět poznávatí a rozlišovatí — na zrak —, nýbrž na některý jiný — na sluch, čich, hmat. Určující příčinu či východisko dojmů těmito smysly vnímaných, kontrolujeme je zrakem. Není-li však tato kontrola možná nebo je-li nějak stížena, máme pocit účinku příčiny neznámé nebo pouze tušené. V tomto duševním rozpoložení pozorovatelově, obdobném onomu, jež vyvolávají zjevy atmosférické, možno spatřovatí důvod toho, že při následujících výrazech volena jest analogicky k předechozím forma bezpodmětá. Jest přirozeno, že básníci v líčeních rádi volí tuto bezpodmětou vazbu; je názornější nežli vazba podmětá, její odchylnost má příčinu právě v bezprostřednosti děje, jež vyjadřuje; vzbudí tedy živější představu jeho.

Čes. zde táhne; čiši sem; zde to voní fialkami (podmět děje naznačen opět instrumentálem); zde to páchne něčím, po něčem; a jak to šumí v tom zeleném moři Vrchlický; tak se všech stran to skřípá, sviští, ječí t.; u stropu mněly uvázaney pytel s pískem, dóle mněly takový plíšky a drátky, a jak se ten písek sypal na ty drátky a na ty plíšky, tak to brnkalo, a ty báby vokolo toho tancovaly Hošek 158.

Pol. na starej wieżycy wiało pustkowieм i śmiercią; siarką od nich w izbie pachniało; — rus. oтъ rozy vějetъ zapachomъ; oтъ nego otdajetъ postnymъ maslomъ; nesetъ v okno (u okna táhne); šumitъ; — něm. es klopft, es trompetet; příklad umělého nápodobení: es wallet und siedet und brauset und zischet Schiller; da pfeift es und geigt es und klingelt und klirrt, da ringelt und schleift es und rauschet und wirrt, da pispert's und knistert's und flistert's und schwirrt Goethe.

c) Jako u výrazů pro zjevy atmosférické a přírodní, jakožto nápadné projevy neviditelných příčin, mohla se vyvinouti vazba bezpodmětá při výrazech, jež vyjadřují nápadné a vzrušující účinky neznámých příčin jiného druhu. Tak při pozorování

účinků abnormálních stavů a činností duševních (nemoci, opilství, šílenství, vášně), násilných dějů nebo zjevů strašidelných. I při těch jest příčina neznáma nebo skryta nebo nepochopitelná, účinek však je zcela nápadný, vzbuzuje v nitru pozorovatelově bezprostřední podiv, úžas nebo strach (osoba vyjádřena je instr., akk. nebo dat.).

Čes. tam straší; hazalo ěim po kostele od oltářa ež ku stěně Suš.; to ho to strhlo; to ho to sehnulo, sebralo!; ale dalo mu to náhle jím to projelo, škublo, trhlo; když to na něho sedne, když ho to popadne, není s ním k vydržení; já sedím a šiju a najednou vám to na dvéře takhle tříkrát zaklepá; a potom f tom lesi dost často sekalo, dycky v noci Hošek; gde je poklad, tam to hoří, ale jen jednou za sedum let; dyš to pohoří, pak zvostane na zemi ležet nákej peníz tamt. vedle mn. j.

Pol. straszę; mowę mu odjęło; — rus. tam voditъ, zavoditъ; gđe eto tebja ugorazdilo? (wo bist du so ũbel angekommen? Mikl.); mrus. vykynulo mi (= dostal jsem výrážku); Veneru za viski chvatile; Eneja za živism bere.

Něm. es spukt; es geht um; es riss mich hinunter blitzeschnell; und wie einen Kreisel mit schwindelndem drehen trieb michs um Schiller¹⁾; z angl. uvádí Grimm DWb příklady z první sceny s duchem v »Hamletu«: look, where it comes again! looks it not like the king? (nevypadá to jako král?); it would be spoken to (chce to být osloveno).

Příklady tohoto druhu ũzce souvisí s následujícími výroky pro stavy subjektivní; rozdíl je pouze ten, že při těchto východiskem děje jest nitro pozorovatelovo, při oněch vychází děj ze světa vnějšého a působí skrze smysly na nitro pozorovatelovo.

d) Vzdálenou analogií k předchozím, zejména k výrazům pro děje přírodní, mohla se vyvinouti bezpodmětá vazba též u výrazů prostého děje nebo stavu o sobě, původně asi bezprostředně vnímaného, bez ohledu na jeho podnět, jenž osobě mluvící jest lhostejný a vedlejší. Tak při výrazích: běží oć, jde oć, je oć; pol. chodzy; něm. es geht ums leben, wohin geht es, wie geht es dir; záleží na něčem, sejde na čem, pol. zależy; padlo, přišlo, dostalo se na koho. Delbrtck řadí k nim též slovesa, vyjadřující děj o šťastném výsledku: sti. kálpate = richtig vor sich gehen, gelingen; řec. *ὡς ἀδτιῶ οὐ προύχῳρει*; lat. cum ei non succederet; něm. mir gelinget des glückes. Srv. čes. vede se mi, dař se mi nějak; pošťěsilo se mi; jde mi k duhu; opakem těchto jest metaforické: sklaplo mi = následkem nějaké neočekávané překážky dopadla věc jinak, než jak jsem měl vypočteno. České výrazy s osobou vyjádřenou dativem kloní se do kategorie II.

¹⁾ V básni »der Taucher«; srv. psychologický rozbor její v Masarykově O studiu děl básnických, 31 sl.

II. Vazby s *akk.* nebo *dat.* dotčené osoby (výrazy pro stavy subjektivní).

Sem patří na prvním místě výrazy pro pocity tělové, zejména nepříjemné. Tyto pocity, jež mají nepatrnou stránku obsahovou, avšak silný přízvuk citový a které často nedovedeme ani lokalizovati, objevují se bez vůle člověka, mimo jeho očekávání; člověk sám je při nich úplně passivní; zdá se mu, že trpí násilím od moci, které nepoznává a kterou si myslí mimo sebe. Děj sám, odehrává se v nitru jeho, působí bezprostředně a nápadně, zaujme ho celého, kdežto příčina děje není a nemůže býti o sobě podnětem dojmu; je zde tedy tentýž poměr jako u výrazů skupiny předešlé. Bezprostřední výraz pro pocit subjektivní¹⁾ dostává formu bezpodmětou. Vazba s rozlišeným podmětem a výrokem naznačuje opět příčinu buď usouzenou nebo personifikovanou (hlad mne trápí, touha mne pudí). Osoba, kterou pocit překonává, vyjadřuje se akkusativem, při pocitech vyšších dativem (podle Delbrücka proto, že podmanění osoby necítilo se při vyšších stavech duševních tak silně jako při nižších a nepříjemných). I při vyšších stavech duševních, jichž příčina jest jasná, podržuje se vazba bezpodmětá a příčina uvádí se závislým genitivem, infinitivem nebo celou větou. — Příklady rozděleny jsou podle formy přísudku:

α) Přísudek je sloveso aktivní (osoba většinou v *akk.*, významem většinou pocity tělové a city nižší): lat. piget, pudet me atd.; — got. mik huggreip, mik paurseip; sthñ. mih slaphót, mir unwillót; nhñ. mich juckt, es ritzelt mich, es reisst mich im leib, es tränkert, schläfert, essert mich, mir (mich) ekelt, es graut mir, mich erbarmet, jammert, mich gelüstet atd.; — lit. man nės svrbí mne, man slápst mám žizeň.

Čes. zebe mne, žže mne Gesta R., píchá, bolí mne v zádech, atd.; s dativem: ulevilo mi, odlehlo mi, svědčí mu, jde mu k duhu.

Rus. rvetz kogo (někomu chce se zvracetí); mnogich tošnitz na morě (mnohým je na moři zle); meňa pokorobilo; mrus. polehšalo našemu bařku; — sln. bode me, žeja me, svrbí me, po vseh udih me je trgalo; tere ga (má padoucnici); žge me, zebe me, grěva me; — srbeh. zebe me, boli me; svak se češe, koga tišti; protiskuje me, probada me; — bulh. mrzi mř.

β) Přísudek je sloveso zvrtné²⁾ (osoba většinou v *dat.*, významem většinou vyšší city a snahy): stsl. ne voli se jemu slušati mene; izvoli se gospodevi Sabb. Vindob.; kako ti se třštítz Hom. Mih.

¹⁾ Bezprostřední výraz těchto pocitů, jsou-li příliš silné, je ovšem výkřik, v případech méně bolestných pak bezp. věta j. bolí! píchá! (při lékařských prohlídkách nebo při operaci); osoba, již se výrok týká, není určena, pokud se okolnostmi vyzoomí. Snad bylo tak původně u všech výše uvedených výrazů pro pocity nepříjemné

²⁾ Srv. co bylo řečeno o zvrtn. vazbách typu I, 1, β.

Čes. stýská se mi, přitížilo se mu; děťátku se kýchlo (dial.); — metaforické výrazy, přejaté z pozorování zjevů přírodních: zatmělo se mi před očima; až (se) mu v očích zajiskřilo; už mu svítá! už se mu rozbřesklo! tu máš taky kousek, aby ti neukápl; — se závislým genit, infin., větou podmětnou: chce se mi něčeho; zželelo se matce milých dítek Kytice; zodnechtělo se mi toho, Kom.; zžádalo se jemu víry křesťanské; slitovalo se mu jich Br.; — chtělo se mu pít, vidělo se mu, uzdalo se mu odejít; dnes se mi zdálo (= dnes se mi snilo, měl jsem sen: zdálo se mi, že . . . bez praegnantního významu slovesa toho).

Luž. mje so chce jěć; — pol. spało mi się; zdrzymnęło mi się (v pol. jako v rušt. a bulh. nabývá reflexivum s dat. význ. zvláštní náklonnosti k ději slovesa); śniło się jej; o głodzie nie chce się tańcować; — rus. mně dumajetsja, ikajetsja (mám škytavku); pojetsja mně — poju, ne veselo — molću; jemu ne čita-jetsja (nemá chut čísti); mně snilosъ; zachotělosъ mně mjsa lebedinago; stoskovalosja u molodca pro svoju rodimuju storo-nušku; — mrus. mně pojetsja = chotetsja pět; mně počudilos (mir kam vor); mně ne zdorovitsa (není mi dobře); sln. zěha se mi, kolca mi se = ructo; po klobasach se mu riga; gnjusi se mi, drěmalo se mi, spava mi se, tōži se mi (není mi dobře); hoće se mi, noće se mi; smili se mi (miseret me); — srbch. stužuje mi se, směje mi se (mám chut smáti se); igraje mi se, ne mi se sedi; — bulh. pije, jede mi sъ, hodi mi sъ.

γ) Přísudek je sloveso »jest«, spojené s tvarem jmenným; osoba zpravidla v dativě. Něm. (střhň.) mir wirt buoz, mir ist ernest, gäch, nôt, sër, ger, rât, swaere, ande, tiure, zorn, vedle: mich hât, nimt wunder, angest, haele, griule atd. K výrazům těmto připomíná Grimm (Gram. 283): »schon bei einigen dieser ausdrücke habe ich das schwanken der substantivischen bedeutung in die adjektivische angemerkt . . . , wie sich besonders an der bildung comparativer formen ergibt (ander, dürfter, zorner).« Co Grimm považuje za přechod k adjektivům, je vlastně přechod k adverbium. Výrazy ande, zorn ve spojení »mir ist ande« vypadají ze své kategorie, stávají se přísloveč. urč. slovesa výrokového, pozbývají rodu a považují se pak za adverbia. Odtud je v němčině stupňování: zorner, ander, v jazycích slovanských pak neshoda v rodě.

Čes. je mi horko, teplo, zima; běda mi, je mi hanba, nebuď tebe (acc.) po tom túha Kat. atd. Příklady nelíší se od vazby podmětné. Ptáme se: co je ti? Odpověď zní: horko, zima; právě tak ptáme se na výrazy skupin předešlých (co je ti? píchá mne). Jakmile však substantivum nabude platnosti přísloveč. určení, nezní již otázka: co je ti?, nýbrž: jak je ti? jak ti bylo? Již sama otázka jest bezpodmětou větou zvláštního typu, ve kterém na místo podmětu vstupuje přísl. urč., jak jest již v případech: bylo mi velice horko, je mi dosti teplo, ve kterých

blíží určení podmětu děje se již adverbium, a nikoli adjektivem, jak bychom u substantiva očekávali.

Luž. njeje was hańba było; — pol. žal mi było, žal mi cię; že mię wstyd powiadać; welmi mię tega po tobie; — rus. žalь mně; — sln. bilo mu je dolg čas; djetetu je bilo zima; tuga mi je; nebo vas groza smrti; me tega je sram; — srbch. sram vas bilo; sramota ga bilo; žao mi ga; briga mu je samu; nije ga skrb; groza vas je; šteta ga je; red je mene; žeja me je. — V některých případech je snad subst. ještě v téže platnosti jako v čes. byla nám zima; v ostatních jest již přísl. určením a může na jeho místo vstoupiti adverbium nebo rozvitý výraz příslovecný, o čemž ve IV B.

III. Vazby passivní s významem aktivním (výrazy pro děje všeobecné).

Vznik vazby bezpodměté při výrocích dosud uvedených bylo možno vyložití psychologicky; příčina děje jimi vyjadřovaného je neznáma, nezřetelná, vedlejší, zaniká vedle děje a nedochází slovního vyjádření. U výroků této skupiny není těch znaků; bezpodmětá vazba jejich má jistou účelnost a úmyslnost, které se dosahuje formou jejich. Užíváme jich, chceme-li naznačiti, že děj slovesem vyjádřený prostě se děje, nebo že se děje všeobecně (curritur, itur in antiquam silvam, tudy se nejezdí). Podmět jest vždycky na snadě, avšak osoba mluvící zúmysla oň nedbá; lze jej vždycky předpokládati. Řeknu-li „bylo udatné bojováno“, pravím, že všechny osoby, jež možno předpokládati ze souvislosti anebo z výrazu slovesného samého, účastnily se činně děje. Jde mi však pouze o děj, jednotný svým efektem, třeba že vycházel od podmětů mnohých a navzájem různých. Vazba tato, jakkoli je formou passivní, není passivní významem; nemá podmětu, jenž by byl passivním cílem děje slovesného. Pouhá určitá forma 3. os. sg. pass. nevyjadřuje osoby určité, pozbývá úplně obvyklého významu; děj není myšlen absolutně jako trpný, nýbrž jako *ἐνεργεία*, vycházející od podmětu myšleného všeobecně a směřující k určitému předmětu. I jest možno, že předmět jest pak vyjádřen právě tak, jako v aktivní vazbě téhož slovesa. (servio amico, non bene servitur amico); poněvadž koncovka nabyla významu čistě formálního, vyskytá se vazba též u sloves nepřechodných (curritur).

Bezp. vazba tohoto typu mohla se vyvinouti analogií podle obdobných výrazů aktivních, uvedených v I, d, avšak značné rozšíření této vazby má ještě jinou příčinu; tu hledati jest v pass. formě těchto výrazů, jež dodává jim nějakým způsobem schopnost, vyjadřovati pouhý děj o sobě. Pedersen, vykládaje vazbu tuto, vychází od participií -no-, -to-, tvarů jmenných a původně zcela neutrálních vůči řodu slovesnému, poznamenává

však, že vazba mohla se vyvinouti i tam, kde není těchto participií, jako v ital.

a) Vazby se slovesem zvratným. Srv. řecky *ὡς δὴ σφι διετέτακτο, ἐπειδὴ παρεσκευάστο τοῖς Κορινθίοις*; — lat. legitur Vergilium; curritur; itur in antiquam silvam; — něm. es fährt sich gut, es schläft sich angenehm, es sitzt sich schlecht; es handelt sich um etwas; — ital. si vende dei libri; per me si va.

Stsl. čímь osolitsь sę? отьврѣзеть sę vambь.

Čes. srpem se žne a kosou se seká; na tom místě jest divná jeskyně z skály vyrostlá, neb jest neznati, by se jí kde železem dotýkalo Kabátník; zde se nekoufí; zde se nesmeká; tudy se nejedí; proslýchalo se, že dne 10. října nebude se pracovati; v divadle se dnes nehraje; o tom se zde rádo mluví.

Polština pokročila v těchto vazbách nejdále: z Mačkíem się pijało, poki piwa stało; czyta się książkę; kupuje się często takie rzeczy, bez których by się i obeszło; każde pismo nabiera ceny, kiedy się zna autora; jest się sklonnym uwierzyć; gdy się jest gospodarzem w swojej mące; — rus. кѣр пиву јадѣтсја а кѣр слову молвѣтсја; ічѣтсја сѣр голоду, дрѣжѣтсја сѣр холоду; мрус. да са двом варѣт, трѣтѣј са поживѣт; — srbch. заповјѣди, да се три пута затруби у трубу; прозор, кроз који се улази и излази (qua intratur et exitur); — bulh. спи сѣр; учи сѣр = docetur; ходи сѣр ambulatur.

b) Vazby s part. pass. -no-, -to-. Srv. lat. ventum erat ad limen; — něm. erst wurde gespielt, dann gegessen, dann getanzt.

Čes. ustavičně bojováno bylo; pamatováno bude na tebe; nebude v Babyloně bydleno; bylo na tě navedáno u samého purkrabího Erb; na polích všade již zaseto atd.

Pol. wstępu do miasta (im) zabroniono; jakoż kościół odnowiono? stajnią z niego uczyniono; krew poświęcono i żegnano chleb; z wieży zadzwoniono; rozpoczęto badania fizjologiczne. — Rus. za moje že žito da meňa že bito; ne dorogo pito a dorogo byto; pojeno da kormleno a doma ne pomoleno; i choženo i voženo da legče nětž; mрус. konec sela zabito vola; vsi poljá bezkraj prutami ukrito i mogli kroviju polito.

Od těchto vazeb lišiti jest vazby passivní zdánlivě bezpodměté. Takové jsou: 1. Vazby passivní s rozvitým podmětém, jako: A bylo napsáno: »Ježíš Nazaretský, král židovský« Br.; s uonú cizoložnici, jížto bylo řečeno od pána Jezukrista: »Jdi a viec neroď hřešiti« Gesta R. (V těchto případech jest citát uvedený podmětém věty.) — 2. Vazby passivní, ve kterých 3. os. sg. neut. participia pass. jest *γένος ἐπίκοινων*: A vyřezano na toj pečati orělž dvojeglavoj, vseredi carž na koně pobědilž zmija, okolo — podpisž, carskaja titla, samaja korotkaja. Potebňa 459. Podobně ve vazbách s part. l-ovým: Da vž prošlych goděchž, kakž učinilosja u Moskovskogo carja sž Polskimž Janomž Kazimiroмž Korolemž nedružba i vojna ib. 442. — 3. Vazby pass.

v souvětí podřadném, kde vedlejší věta vyslovuje podmět své věty řídicí (srv. Gebauer, *Skladba*², 41). Tak při výrazích: čte se, praví se, říká se, píše se, vypravuje se, rozumí se, zdá se, stalo se, přihodilo se a p. A tak se stalo, že ona slíbila Gesta. Povídá se, že neumřel, atd. — 4. Vazby pass. v souvětí souřadném nebo uprostřed souvislého vypravování, ve kterých podmět třeba vrozuměti z předvětí nebo z předcházejícího souvislého celku. Na př: Král nařídil vsaditi bratra do vězení a to se ihned stalo; (a stalo se; a tak se stalo). Podmět »bratr byl vsazen do vězení« jest srozumitelný a proto je vynechán; poukazuje k němu pouze deiktické »to« nebo »tak«. Adverbia: »tak, takto, jak, jakož« mají obzvláště schopnost přejímání subjekt rozvitý větou neb několika větami; na př.: »Protož oko pravé mně vyvrzte a levé oko synu mému, ať se ten zákon naplní.« A tak se stalo (= et sic factum est) Gesta R. O žáku a o laiku se takto čte: Biešta dva bratry, jeden žák a druhý laik atd. (následuje vypravování) ibid. 30, a p. — Způsob tento neobmezuje se jen na vazby pasivní: Ciesar řekl jest: »když tak jest, třidceti tisícov zlatých tobě dám« (se vztahem k předešlému sdělení) Gesta R. 144, 15 a j. v.

(Dokončení.)

Úvahy.

A. G. Amatucci: Hellas. Disegno storico della cultura greca. Vol. I. Dai tempi piu antichi al secolo V. avanti Cr. Bari 1906. Str. 324. Za 3 liry.

Spisovatel hodlal napsati dilo o kulturních dějinách řeckých a římských pro širší obecnostv italské. Když část tohoto prvního svazku byla již napsána, nařídil ministr Orlandi, aby zaveden byl dvouletý povinný kurs o dějinách řecké vzdělanosti v lyceích italských. Amatucci na žádost nakladatelovu upravil knihu tak, aby se jí mohlo užívati při zmíněném vyučování.

V první, nejdelsí části je výklad o bozích a heroích. Druhá a třetí část, pojednávající o kultuře řecké od mykenské doby až do 500 př. Kr., je proti tomu velmi stručná. Spisovatel ovládá výborně látku a vypravuje proto jasně. Výklad osvětlován je přehojnými ukázkami hlavně básníků řeckých. Bohatství překladů z řečtiny můžeme Italům záviděti. Základní názor o řeckých dějinách má Amatucci patrně od Belocha.

V knize je podáno množství látky, ale nám, kterým vězí v krvi německá systematika, kniha jako školní učebnice by nevyhovovala. Kladli bychom i co do výběru a seskupení látky i co do formy značně vyšší požadavky. Spisovateli v horlivém toku vypravování nestačí jedny poznámky pod čarou; po-

známky první vyžadují často poznámek druhých, umístěných ještě doleji a písmem, nad nímž by naše školní hygienika se zastavovala.

Význačnou vlastností výkladu o bozích je, že se všude důsledně hledá původní přírodní význam jejich. Etymologie však leckdy je více než pochybná. *Em. Peroutka.*

Henry Browne, S. J.: Handbook of Homeric study.
Londýn 1905, Longmans, Green & Co. Str. XVI a 333. Za 6 sh.

V knize Brownově, jejíž bohatý obsah je rozdělen v pět kapitol, dostalo se anglickému vysokoškolskému studentstvu dobrého vůdce po četných a nesnadných problémech t. zv. homerské otázky. První tři kapitoly jsou filologické, ostatní dvě historické.

V první kapitole spisovatel pojednává o dějinách básní homerských ve starověku, o nářečí homerském, o dějinách našeho textu homerských básní, o homerské mluvnici, slohu a metru.

Kapitola druhá nadepsaná »O pěvcích homerských«, věnována jest vlastní »otázce homerské«. Spisovatel začíná rozborem tradice o době Homerově, zamítá ji jako bezcennou a tvrdí, že jen vnitřní důvody, čerpané z básní samých, mohly by v té příčině rozhodnouti. Ale rozbor básní nevede nás k ničemu jistému. Básně Ilias a Odysseia jsou výsledkem dlouhého vývoje, dílem mnoha rukou. O době Homerově, chce-li kdo pokládati Homera za historickou osobnost, nelze říci nic, než že jest jej klásti na počátek homerských básní za skladatele nejstarší části Iliady, »Achilleidy«, nebo na konec jejich jako upravovatele a redaktora. K témuž mínění dospívá Wilamowitz (*Die griechische Literatur des Altertums v Hinnebergově Kultur der Gegenwart I, 8, 1905, str. 7*). Na str. 111 jest schematicky znázorněn vznik a složení Iliady. Nejstarší část, Achilleis, obsahuje zpěvy I, XI, XVI—XXII. V ostatních zpěvech lze rozeznati tři vrstvy. Zpěvy II—VII. jsou prvním rozšířením původní básně; zpěvy VIII, IX, XXIII, XXIV, druhým, katalog a Doloneia třetím, nejpozdějším. O zpěvech XII—XV Browne se nerozhoduje, náležely-li k původní Achilleidě. Na str. 163 podává schematický přehled Odysseie. Za nejstarší část označen úvod I. zpěvu a nostos ve zpěvech V—VII, IX, XI, XIII. Přímým pokračováním jsou mladší zpěvy XIV—XXIII v. 296. To je první redakce Odysseie. Z redakce druhé pochází pak Telemachie, nostos ve zpěvu VIII, X, XII, konec zp. XXIII a zp. XXIV.

V kapitole třetí je přehled homerské otázky, počínajíc Wolfem. Čtvrtá kapitola »Homerský život« ličí duševní i hmotnou kulturu obou homerských básní; poslední kapitola je etnografická. Zde spisovatel odmítá obě krajní hypotheses, tu, která ztotožňuje mykenskou kulturu s homerskou, a Ridgewayovu

o keltském původu Achajů Hom:rových, kteří mykenskou kulturu zničili, a rozhoduje se pro střední cestu.

Kniha je psána s velikou znalostí. Přirozenou měrou anglické práce došly nejpodrobnějšího rozboru. Ale k vůli správné a přesné informaci mělo se věnovati německým pracím od r. 1890 do dneška více pozornosti. Ovšem uspokojující knihy o této látce dnes nelze vůbec napsati. I dnes v homerské otázce je vše nejisto. Ani v základních věcech není shody. Srovnejme na př. jen Baumgartena, *Die hellenische Kultur* z r. 1905, Wilamowitze na m. uv., Browna a Cauera (*Neue Jahrb. f. d. kl. Altertum* 1905, str. 1 nn). Nejvýše lze žádati, aby přesně a jasně bylo ukázáno předně, co jsou v homerské otázce hlavní věci a co vedlejší, a za druhé, jak které mínění je pravdě podobné. K tomu by bylo třeba všimati si výsledků praehistorie evropské a výsledků jazykozpytných poslední doby. Toho Browne neučinil. Také to, že kretské výkopy jednak nejsou ukončeny, jednak dosavadní materiál není definitivně zpracován, ztěžuje práci.

Dvaadvacet vyobrazení na zvláštních listech je provedeno velice jemně a je ozdobou knihy. *Em. Peroutka.*

Otto Hoffmann: Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum. Göttingen 1906, Vandenhoeck & Ruprecht. Str. V a 284. Za 8 mk.

Tento dlouho již očekávaný spis řeší známý problém, stojící na počátku dějin makedonských: byli-li Makedonové Řekové či nic? Řešení děje se hlavně z materiálu jazykového, jenž spracován se stálým zřetelem k dějinám. »Sprachgeschichtliche Hypothesen«, praví dobře spisovatel (str. 231), »die ohne Rücksicht auf das reale Leben der Völker in die Welt gesetzt werden, richten sich selbst.«

Naznačiv v předmluvě stav otázky o národnosti Makedonů, zkoumá Hoffmann nejprve, odkud pocházejí glossy, zachované u Hesychia s přídavkem *Μακεδόνες*, nejhlavnější to pramen našich vědomostí o jazyku makedonském. Výsledkem jest, že jsou z velké části vzaty ze spisu makedonského grammatika Ameria, že však ne každá glossa, opatřená jménem Ameriovým, již proto pochází z jazyka makedonského (str. 2—11, 34). Dále dlužno zařaditi mezi glossy makedonské též glossy bez ethnika, pokud jeví se v nich zvláštnosti nářečí makedonského (str. 22). Konečně uvádějí se slova staromakedonská, zachovaná v novořečtině, zvláště v Makedonii (str. 26—33). Dle vývoje dějinného jsou však v glossách obsažena vedle výrazů, jež lze z řečtiny vyložiti, též slova rozhodně neřecká, hlavně thrácká (str. 35). Rozbor pozůstatků jazyka makedonského má za úkol předně rozlišiti obě kategorie a pak stanoviti, které živly jsou základem jazyka a které jsou jen přejaty. Rozbor sám — a to jest právě

předností knihy — není proveden dle abecedního pořádku slov, nýbrž spisovatel seřazuje glossy podle významu v malé celky a tím zároveň načrtává kulturní dějiny makedonské, pokud se odrážejí v oněch glossách.

Thráckého původu jest tvar *γαβαλάν κεφαλήν*, kdežto příslušné tvary makedonské jsou *κεβαλά* a *κεβλά* (str. 50), dále sem patří slovo *καυσία*, jež nepochybně souvisí s perským *χαιδα* = čepice (str. 56) a výraz *ἴζελα ἀγαθῆ τύχη*, jež v dodatcích (str. 269) správně se uvádí v souvislost s thráckým *ζέλα* = víno. Thrácká jsou dále mythologická jména *Ζεῖρονη Ἀφροδίτη ἐν Μακεδονίᾳ* (str. 93) a *Κλώδωνες* a *Μιμαλόνες* (názvy bakchantek, str. 98); rovněž v příjmení Dionysově *Ψευδάνωρ* vidí spisovatel zkomoleninu thráckého jména *Σαβάζιος* (str. 94). Kimmerské slovo jest *ἀργίλλα οἶκημα Μακεδονικὸν δπερ θερμαίνοντες λούονται* (str. 60).

Naproti tomu řecké jsou názvy *Ἐδδαλαγῖνες* = *Ἐδδαλγῖνες; *χάριτες*; z jmen měsíců pouze *Ἀθοναῖος*, *Γορπιαῖος* a *Ἐανδικός* jsou z řečtiny nevysvětleny, neodporují však zákonům jazyka řeckého (str. 100—111). Z appellativ *γότιαν ὄν* = hláskově *ῶ-αν (str. 44), *κύρνος* (nemanželský syn) = *κοριναῖος* v jiné glosse (str. 63), *ἐδέατρος* (úředník na dvoře královském) = *ἐπιθέατρος (str. 77 n.). V glosse Hesychiově *σκοῖδος ἀρχή τις παρὰ Μακεδόσι τεταγμένη ἐπὶ τῶν δικαστηρίων* jest *δικαστηρίων* porušeno a psáti jest *σκευῶν*, ježto slovo to = *σκευο-Φιδός (str. 19 n., 83 n.); korrumpetu *ταγόνναγα Μακεδονική τις ἀρχή* mění Hoffmann v *ταγῶν ἀγά* (str. 77). Podobným způsobem vykládají se (str. 116—231) jména makedonských knížat a šlechticů. Nový jest výklad místa Aristotelovy Politiky 1311 b, z něhož se usuzuje, že Sirras jest jméno knížete illyrského (str. 160 nn.); Seleukos klade se na roveň řeckému Zaleukos (str. 174 nn.).

Rozbory ty provedeny se stálým srovnáváním ostatních jazyků indoevropských, po případě i jiných, jakož i se zřetelem k starším výkladům. Kde vědomosti naše nedostačují k rozhodnutí, spisovatel to konstatuje, nepouštěje se do nejistých etymologií. Z rozborů těch plyne, že z appellativ jen skrovný poměrně počet jest původu cizího, nomenklatura osobní jest skoro veskrze řecká (str. 230). Ráz těchto řeckých slov není attický, ani ionský, nýbrž vykazuje veliké shody s nářečím thessalským. Nemůžeme tedy tuto příbuznost makedonských gloss s řečtinou vyložití počítáním obyvatelstva neřeckého, nýbrž Makedonové jsou svým původem kmen severořecký, nejbližší příbuzní Thessalů (str. 112 nn., 230 nn.).

Pak následuje náčrtek makedonského nářečí. V něm jedná se o známé vlastnosti jeho, že klade hlásky jasné (*mediae*) místo aspirát, což však dle Hoffmanna nikterak není dokladem neřeckého původu (str. 233—241). Probíraje sporné otázky o řeckých

aspirátách vůbec, dochází spisovatel výsledku, že v nejstarší době byly to nehlasné medie aspirované, z nichž se v makedonštině vyvinuly hlasné medie aspirované nebo neaspirované, čímž by shoda s řečtinou byla ještě patrnější (str. 232—241). Dále vloženo, co ještě známo z hláskosloví makedonského, a přidáno několik poznámek tvaroslovných a kmenoslovných (str. 241—253).

Poslední část tvoří historická skizka »Založení říše makedonské« (str. 256—261). Srovnáv jednotlivé zprávy, míní spisovatel, že Makedonové vlastní byli původně osazeni na Pindu, sousedíce na jihu s Thessaly, na severu s kmeny Elimiotů, Tymfaiů, Orestů, jimž jméno Makedonů nepřísluší, třeba že osobní nomenklatura jest zcela řecká (str. 259, srovn. 150 nn.). Tito thessalští Makedonové zmocnili se od jihu území kolem Vodeny. V území tom, jakož i v těch krajinách, které později připojeny, zůstalo poddané obyvatelstvo neřecké. Odtud cizí živly v makedonských glossách. Panující šlechta (*ἐταῖροι*) byla však čistě řecká. V tom smyslu byli Makedonové Řeky. Na konci jsou připojeny dva exkursy a velmi obsažné rejstříky.

Z podaného obsahu patrné, jakou hojnost myšlenek, většínou nových, nalézáme v této práci, jež jazykovědu pojímá moderně. Jen že ovšem jazykověda sama problému o národnosti Makedonů rozřešiti nemůže. Zde třeba míti zřetel na celé starší dějiny poloostrova balkánského, na veškerou tradici i památky předhistorické a teprve ve spojení s výsledky těchto bádání můžeme nakreslití obraz nejstarších dějin makedonských. Náčrtek spisovatelův o nich jest neúplný a potřebuje též oprav. Tak nemohu se srovnati s míněním, že Makedonové horní původně jména toho neměli, nazývajíce se prý jen dle jednotlivých kmenů. To odporuje výslovnému svědectví Marsyovu (fragm. 1 ed. Geier, Alexandri Magni script.), a krom toho makedonská tradice lidová výslovně tvrdí, že dobytí Aig stalo se z Makedonie horní, ne z Thessalie. Tradice tato činí dojem zcela hodnověrný, řada osmi králů mohla se zcela dobře zachovati až do Herodota (VIII, 137) a Thukydidy (II, 99), a tu by padalo založení říše v Aigách v dobu poměrně mladou (ok. 700 př. Kr.). Naprosto nemožno zdá se mi ztotožňovati s touto událostí zprávu, původem svým rozdílnou, jež se týká Makedonů před založením oné říše. Zpráva ta (Herod. I, 56) jedná o dobách pradávných a týká se jen jednoho kmene makedonského, ne celého národa. Neměl však býti opominut důležitý zlomek Hesiodův XXXVI. vyd. Goettling-Flachova,¹⁾ jenž patrně se vztahuje k oné době pradávné. Rovněž nesouhlasím, že by Karanes a Koinos byli totožni s thessalskými hrdinami Koronem a Kaineem, a že by totožnost ta dokazovala, že dobytí Aig stalo se z Thessalie. Z oněch jmen dlužno jenom souditi, že v makedonské tradici byla zachována

¹⁾ V novém vydání Rzachovč, v Lipsku 1902, zl. 5.

jména králů Karanos (nechceme-li jméno to klásti zrovna za appellativum prvního krále Perdikky, *κάρανος* = král, viz str. 126) a Koinos nebo Kainos. Tato jména (rovněž Tyrimnas) jsou názvy králů makedonských, když ještě kmen sídlil v Oresteii, a byla pak za Archelaa spojena s oním rodokmenem, zachovaným u Herodota a Thukydidy, tak že Karanos převzal úlohu Perdikkovu.¹⁾ Že by Koronos byl hrdinou makedonským, jest již proto nemožno, že tento král Lapithů bojuje proti Aigimiovi, králi dorskému, a tito Dorové jsou (podle tradice u Herodota I, 56) s Makedony totožni (srov. makedonské jméno Area Thaulos s dorskou slavností Thaulia, str. 94).

Neschvaluji dále, že Hoffmann (str. 121) zamítá zprávu Appianovu Syr. 63 *Ἄργος ἐν Ὀρεστεία, ἔθεν οἱ Ἀργεάδαι Μακεδόνες*. Jest a priori nemožno, aby zpráva ta byla vymyšlena, naopak dochází potvrzení udáním Marsyovým, uvedeným výše, že Maketa původně byla totožná s Oresteii. Že ovšem název *Ἀργεάδαι* nepochází od slova Argos, nýbrž od Argeas, můžeme s Hoffmannem přijmouti za pravé (srovn. však jeho pozn. na str. 121), ale tím nepozbývá platnosti zpráva, že kmen Argeadai pochází z Argu.²⁾ Myslím tedy, že dlužno přestatí na podání, jež vypravuje, že Makedonové dolní jsou oddílem epeirského kmene, jenž druhým jménem se nazýval Orestové. Shody mezi makedonštinou a nářečím thessalským dlužno vysvětliti tak, že i Thessalové jsou kmenem původně epeirským, jakož Epeiros byl zajisté vlastní všech kmenů řeckých.

Pochybovati o slovech Thukydidových (II, 99), že původní obyvatelstvo za starších výbojů od Makedonů bylo vyhnáno (str. 260, srovn. však str. 154), nezdá se mi důvodné.

Doly, jichž se zmocnil Alexandros I. (str. 57), leží u jezera Prasias, jež jest totožné s jezerem doiranským (srov. můj článek ve Sborníku Gollově, str. 22 nn.); nejsou tedy v Bisaltii. Správně praví spisovatel, že Edonové jsou thrácký kmen, bydlící původně na Pangaiu (str. 117). Zprávy o Paionech mezi Axiem a Strymonem (okolo r. 500 př. Kr.) dlužno tedy vyložiti tím, že pod oním kmenem thráckým byla ještě (v poddanství) starší vrstva paionská. Snad v tom smyslu jest rozuměti spisovatel, když mluví o obyvatelstvu illyrském v oné krajině (str. 257, 260).

Poznámky tyto vztahují se k výkladu o nejstarších dějinách makedonských, jenž patrně nebyl hlavní úlohou spisu; vlastní problém o jazyku makedonském rozřešen spisovatelem, pokud referent souditi může, i v podrobnostech úplně správně,³⁾ tak že sotva bude lze k resultátům spisu, jenž jest *bonae frugis plenus*, něco závažného dodati.

Jaroslav Šlástný.

¹⁾ Srov. Costanzi v Rivista di storia antica 1906, str. 873 nn.

²⁾ Costanzi na uv. m., str. 367.

³⁾ Pouze četné poměrně výjimky ze zákona o souhláskách aspirovaných (str. 39, 40, 65, 67, 91, 97, 233) nepodatilo se spisovatel dle mínění referentova přesvědčivě vyložiti. Platil zákon ten neobmezeně?

Hermann B. G. Speck: Katilina im Drama der Weltliteratur. Leipzig 1906, M. Hesse. Str. 98. Za 2 mk. 50 pf.

Svrchu uvedený spis vyšel ve sbírce »Breslauer Beiträge zur Literaturgeschichte« jako čís. IV. Sbírkka ta má za účel, usnadnití studentům uveřejnění prací disertačních a spolu upozorniti na vyspělejší práce. U nás podobný úkol připadá programům středoškolským, a jest to ovšem jen *ἀγὼν στεφανίτης* a nikoli *χορηγία*! Ale přece se zmiňují právě v této souvislosti o práci Speckové, ježto themata podobného rázu jsou velmi zajímavá, jistě i pro žáky, a poskytují příležitost k samostatným pracím. Jak zajímavé thema poskytl by na př. Nero ve světové literatuře!

Speck pojímá svůj úkol zcela správně. Nespokojil se jen vypsáním obsahu a kritikou dramatu, nýbrž zkoumá vždy, kdy a proč thema bylo voleno, a naopak, proč se mu v některé době spisovatelé vyhýbali. Ježto se v Katilinovi slučovaly výborné vlastnosti se špatnými, nebylo nesnadno sesílením jedněch a potlačením druhých docíliti různého charakteru Katiliny, jenž mohl tedy býti hrdinou nejen tragoedie zločinecké (jako na př. Richard III.), nýbrž i dramatu revolučního (jakým je na př. nová tragoedie Hoffmannsthalova *Das gerettete Venedig*), v němž skladatel sympatisuje buď s revolucí nebo se stranou vládní, s Ciceronem. Posléze možno dáti celému hnutí ráz čistě sociální. Všechny tyto odstíny se vyskytly v dějinách, a profil Katilinův se měnil v literatuře tak, jako se měnilo lidstvo samo.

Speck jedná nejdříve o starověkých pramenech, kdež přední místo zaujímá Cicero a Sallustius. Tento historik nejvíce působil na básníky. Zajímá nás, že mnohý z básníků nabyt popudu k zpracování tohoto thematu již ve škole, tak na př. Adolf Bartels (str. 82), a Hermann Lingg, jenž četl dílo Sallustiovo soukromě (str. 73, pozn. 2). Ibsen sepsal Katilinu jako lékárnický učeň ve věku 21 let po četbě Sallustia a Cicerona, nutně ke zkouškám.

Starověké prameny jsou, jak známo, Katilinovi nepřívznivé. Pěkně praví Ibsen, že Katilina náleží mezi ty poměrně řídké osoby historické, jejichž pověst jest odvislá jen od zpráv odpůrců. Moderní badání ovšem k tomu přihlíží a posuzuje tyto zprávy s jistou opatrností. Uvažujme! Jaký charakter byl Katilinův historik a soudce, Sallustius, o němž víme, že byl morálně odsouzen pro vydírání provincie a že měl cizoložný poměr s ženou Milonovou? Víme dále, že sám Cicero nabízel Katilinovi spolek a chtěl ho hájiti. Jest těžko rozhodnouti o povaze Katilinově, a přece na nás otázka ta doléhá — ve škole. Myslím, že, upravíme-li životopis Sallustiův in usum delphinorum, můžeme býti trochu milosrdni ke Katilinovi, Katilinovi tr a dice! Boj Ciceronův proti Katilinovi můžeme, myslím, vylíčiti jako boj politický

a sociální, jenž jest vždy bezohledný. Kritikou tradice povedeme žáky k soudnosti a připravíme je do života, v němž takových malých Ciceronů a Katilinů najdou dosti. Vzpomeňme, co vše se vybájlilo o prvních křesťanech. Jest litovati, že si Speck nepovšiml krásné knihy Blochovy, »Die ständischen und sozialen Kämpfe in der römischen Republik« (v Lipsku 1900), kdež právě sociální stránka spiknutí jest pěkně vystižena.

Speck uvádí jednotlivé tragédie v pořadí historickém a věnuje, jak přirozeno, pozornost jen pozoru hodnějším plodům. Přehledný seznam v dodatku uvedený vykazuje téměř 40 dokončených nebo započatých prací od r. 1597 až do doby nejnovější, do r. 1905.

Dramata o Katilinovi počínají v Anglii, v době pozdní renaissance. První zachované drama jest od Ben Jonsona (z r. 1611), jenž usiluje o vystižení kulturně-historického ovzduší, což se mu dobře daří. Drama toto patří k nejlepším. Katilina jest vylíčen jako zločinec ze ctižádosti. Ve Francii vymírající pseudoklasicismus, jenž měl vůbec zálibu v absurdních a v nepřirozených vášních, zmocnil se této látky s dychtivostí. Crebillon, s příznačným epithetem »le terrible«, zpracoval Katilinu v tomto duchu (r. 1749). Osvícenství zdvihlo proti tomuto směru reakci, již na jevišti zastupuje Voltaire. Již titul jeho dramatu Rome sauvée (r. 1754) naznačuje, že autor stojí na straně Ciceronově. Jest přirozeno, že barok i toto vážné thema změnil v komické. Katilina stal se hrdinou komické opery, jejíž text složil Casti, hudbu Salieri (r. 1792). Čistě rokokový to žert. Katilina i Cicero (bas buffo) upomínají na antické reky Offenbachovy. V první polovici 19. stol. vidíme ještě dozvuky klasicismu s nádechem romantickým. Dumas, skladatel hraběte Monte-Christa, vytvořil dílo intrikánsko-fantastické (r. 1848).

Jest zřejmo, že r. 1848 thema naše bylo časovým. Speck míní, že revoluce Katilinova byla osobní, kdežto revoluce moderní bývá politická. Byla prý tedy Katilinova povaha přeměněna, a ze ctižádostivého buřiče stal se osvoboditel lidu. Z výtvořů tehdejší doby zajímá nás ovšem nejvíce drama Ibsenovo (z roku 1848/9). Ovzduší politické a osobní tíseň vzbudily v Ibsenovi sympatie ke Katilinovi. Ibsen již tehdy vytvořil drama psychické. Celý zájem soustředěn na duševní stavy Katilinovy, tak že se strany senátu nevystupuje ani žádný zástupce. Záliba pro historické látky, jež vládla po jistou dobu v minulém století, zplodila Linggova Katilinu (r. 1864). Poslední z dramát, jehož původcem jest Adolf Bartels (r. 1905), vrací se zase k nazírání 17. stol. Pod vlivem Nietzschevým vytvořil Bartels v Katilinovi daemona zkázy, jenž chce pouze ničit.

Výčet dramát, jednajících o Katilinovi, který podává Speck, není úplný, ježto v něm schází zmínka o českém Katilinovi (z r. 1861/2), jehož skladatelem jest Vítězslav Hálek. Hálek líčí

Katilinu jako řádného celkem muže, jenž jest nadšen pro svobodu a právo. Hálekův Katilina praví k lidu: »Vaše bída bolí mne«, a odmítá nabídky a domluvy Ciceronovy těmito charakteristickými slovy: »A přeče čist, že ruku tobě nepodám!« Celkové pojetí povahy Katilinovy u Háška shoduje se tedy s oním, jež podalo drama revolučních let 1848 (na př. Kürnberggerovo z r. 1855).

Karel Wenig.

Josef Bartoča: Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě. 1906. Nákładem R. Prombergra, knihkupce v Olomouci. 87 str. 8°, s třemi obrázky. Za 1 K.

O literárních osobnostech a kulturním vývoji české Moravy máme málo spolehlivých prací. A přeče správný a životný obraz obrození národa českého na Moravě bude možno nakreslití jen po svědomitých přípravách, tedy (mluvím teď už jen o literární stránce vývoje našeho na Moravě) po vydání některých důležitých pramenů, na př. korespondencí, po jich kritice, rozbořech jednotlivých děl, podrobných účtech o literárním významu jednotlivců na Moravě působivších, jich vlivu na vznik podmínek k životu dálejšímu a cizích vlivech na ně.

Nejde tu o zjevy veliké; vše je tu prostřední, ano maličerné, postižitelné jen drobnokresbě. Ale fakty, že Morava se obrodila a ze scestného novotění vrátila k úplně jednotě národní, jaká byla dobudovávána XVI. stoletím, že však při tom nešla vždy stejnou cestou s Čechami a nevyrovnala se jim v kroku, ty fakty tak pro nás důležité činí drobnokresbu tu potřebnou a cennou.

Takovým monografickým příspěvkem k obrazu obrození našeho na Moravě chce býti knížka Bartochova.

Vznikši ze současných snah našich o novou universitu na Moravě, vedle onoho účelu monografického chce i »tém, kdož ve prospěch nové university moravské chtějí pracovati«, trochu světla zjednati a) o pěstování českého jazyka na bývalé universitě olomoucké a stavovské akademii, b) o účinku české řeči a literatury, jakož i c) o účinku obou těchto vzdělávacích ústavů na Moravě. Spisovatel chybným výrazem o účinku české řeči a literatury myslí výpis toho, jak pěstování českého jazyka a literatury na obou ústavech prospělo rozvoji národnímu na Moravě.

Úkolu svému chce býti spisovatel práv tím, že po »Stručném přehledu dějin olomoucké university« (5—8) pojednává: I. »O češtině na olomoucké universitě« — tu zvláště o češtině na učilišti lékařsko-ranhojičském (8—11), na fakultách theologické (11—22), právnické (22—35) a filosofické (35—49) a posléze o češtině v c. k.

universitní knihovně (49—53) — a II. »O češtině na stavovské akademii v Olomouci« (53—77) po kratičkém přehledu dějin tohoto ústavu (53—54). Kratinký doslov na str. 78 oceňuje ještě jednou (po jedné větě str. 6) vliv obou ústavů na obrození českého živlu v Olomouci a na sev. Moravě. Str. 79—83 přinášejí dodatkem ke str. 21, k výkladu o vlasteneckém působení kněží diecese olomoucké, rozbor I. ročníku »Cyrilla a Methoda«, prostonárodního katolického časopisu pro lid a duchovenstvo, vydávaného některými kněžími diecese.

Odhad vlivu, jež učení české při ústavech olomouckých a čeští jich učitelé měli na obrození Moravy, není zvláště určitý, ani nemůže být: jde to z povahy podobných odhadů a z toho, že nevypsáno působení všech obrozovacích činitelů na Moravě. Vyslovil bych se snad ještě střízlivěji než autor.

Důležitější jest obsah jednotlivých kapitol, návštěv pro autorův závěr.

V kapitolách jednotlivých se vypisuje úřední postavení jazyka českého v jednotlivých učilištích a ústavech, přitom nebo potom líčí se literární práce a zásluhy jednotlivých profesorů a úředníků universitní knihovny, související s ústavu, na nichž působí, i také literární práce a společenské zásluhy jich mimo život ústavů těch, ba i mimo Olomouc, ba také význam studentstva pro český život v Olomouci i jinde, ano sneseno i leccos, co přispívá k zobrazení národního ruchu na sev. Moravě a zvláště v Olomouci.

Mnoho z toho pracně shledáno tu poprvé, ale přemnoho z toho je v souvislosti s osnovou velmi chatrné nebo dokonce je bez ní, ježto spisovateli nepodařilo se materiál shledaný vetkati na vlastní místo v osnově. Tak jsou nevhodné k práci odstavce, popisující budovu a zřízení universitní knihovny (53), budovu bývalé university (47—49), vložka o Jos. Exingerovi a jiných předplatitelích Trnkova spisku »O českém jazyku spisovném« (51—52), odstavec o češtině na gymnasiu olomouckém (46—47). Obšrný výklad o Fr. D. Trnkovi (50—53) skoro celá byla by ve prospěch spisu nahradila neznámá spisovateli zpráva vrstevníka J. Ž[alkovského = Ohéřala] »Z Moravy II.«, Obrazy Života, I, 1859, 319; uvádím její konec: »Ačkoliv byl dobrosrdečným, odcizoval se nám, kteří jsme universitní biblioteku navštěvovali, přece a neměl na olomouckou mládež pražádného vplyvu«. Leccos zbytečného je i v poznámkách.

Osudnější pro kompozici je, že i značné podobné příspěvky k dějinám českého života v Olomouci spisovatel odhodlal se stůj co stůj vnutiti v osnovu spisu. Tak dějiny »Slovanské Lípy« olomoucké (28—35) připíná ke kapitole o právnické fakultě nedoloženým tvrzením, že tento politický spolek založili právníci; tvrzení toto zpochybňuje další přiznání autorovo, že o začátku spolku nemá zpráv. Nadto život »Slov. Lípy« olomoucké vypsán

chronologicky, a tak zbytečně obsírným výkladem o repraesentační činnosti spolku rozrženo a znejasněno jistě důležitější pro ocenění jeho snah vyličení kroků politických, zejména v otázce školské.

Podobně obsírný výklad o »Sedlských Novinách« a »Holomouckých Novinách« (42—45) přidán v kapitole o fakultě filosofické jen proto, že redaktori Helcelet a Hanuš byli professoři filosofické fakulty, a nadto v touž kapitolu přilepen ještě docela nevhodně odstavec o zápujční knihovně Neugebauerové (45).

Patrně, že spisovatel chtěl svým spisem zmocit látku, jež se mu hojným čtením nahromadila, ale látka zvítězila. Obrazem národního obrození našeho na Olomoucku přes to práce ještě není; nejsou tu vyličení všichni činitelé obrození, ba není ani vliv university a akademie vystižen plně.

Nerozlišování vlivu českého učení a osobních zásluh učitelů je v neprospěch práci, protože rozbor a charakteristiky spisovatelem podané nejsou šťastné. Nejen že jsou tu věci neúčelné (v charakteristice Chládkových »Počátků opatrnosti pastýřské« 12, konec 1. odstavce; v charakteristice Stachova překladu »Počátků pastýřské theologie« 16 a n., v charakteristice Trnkova »Společníka věrného« 51), ale neřečeny také věci důležité nebo nepoložené a na ně váha příslušná.

Jisté nejdůležitějším rysem Stachovy učitelské působnosti bylo josefinské osvícenství. Z něho vyplynula jeho pochybnost, spisovatelem patheticky vytýkaná (16), že by kdy čeština mohla povznést se k vyfíbenosti němčiny; pochybnost ta v té době nepřekvapuje — sdílel se o ni a zajisté nebyl bez vlivu na ni i sám Dobrovský, jemuž kniha, z níž prohršek Stachův vzal, byla věnována za některou pomoc při jejím vypracování.

Ale spisovatel, ani nevykládaje, jak vedle tohoto příliš pochopitelného místa mohl Stach básnit vlastenecké verše (ukázky dokonce podány v poznámce 32 na str. 16, přitom však neznačeno, že verše tu citované jsou upraveny Vinarickým) a jak mohl se v jiných spisech vyslovovati vlastenecky, vychází z jediného onoho projevu Stachovy vlastenecké pochybnosti a obviňuje mylně Stacha z toho, že Chládkova kniha byla zatlačena; byla »dost možná« prý »příliš vlastenecká« (17).

Zatím Stach, jak vykládá v předmluvě (jež nemůže přec býti z r. 1787, z doby před 7. únorem 1788, nýbrž je patrně z 31. máje 1788) byl nejvyšším rozkazem pověřen jen doslovným překladem knihy Giftschützovy, která dvorním dekretem 18./XI. 1784 byla zavedena na lyceu olomouckém (Chr. d'Elvert, »Geschichte der Studien-, Schul- u. Erziehungs- Anstalten in Mähren u. Oesterr. Schlesien« ...; Schriften d. historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr. schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- u. Landeskunde, X. 231). Kniha Chládkova měla býti nahrazena patrně proto, by při obojích přednáškách,

českých i německých, byla podkladem táž učebnice. A to, co dále se vykládá za Stachovu nevlasteneckou nedbalost o českou literaturu, je patrně věrnost překladu: professor nesměl podle nařízení z 20./III. 1783 v předepsané učebnici nic měniti ani nic přidávati beze svolení studijní kommissee. Stach tohoto příkazu nezachoval jen na dvou místech. K tomu ke všemu nehrubě vkusný úvod k odstavci o Stachovi (»menším úspěchem vlasteneckým vykázáti se může« prý činnost Stachova než Dobrovského, 15) a o nic lepší přechod k rozboru »Počátků«!

V přidaném rozboru I. ročníku čas. »Cyrilla a Methoda« z r. 1849 pohřešuji výkladu, co znamenala v té době výtka »husitism« u kněží katolických, pohřešuji tu výkladu o církevně politickém stanovisku časopisu, o stanovisku jeho k opravným snahám v části nižšího duchovenstva a k ultramontánním snahám jiné části duchovenstva, zvláště vyšší hierarchie, pohřešuji tu výkladu o vztazích časopisu k životu tehdejší společnosti mimo církev. Bez určitých a podrobných odpovědí aspoň na tyto otázky zůstává rozebraný časopis pořád ještě pouhým jménem.

Selhalo i to, co mělo býti nejjasnější částí práce, výklad o Šemberovi (57—78). Výklad je rozříštěn místy až v nepřehlednost: o začátcích Matice Moravské mluví se na str. 59 a 74, výklad o spisech a člancích Šemberou vydaných za let olomouckých (72—73 a pak 74) oddělen výkladem o spisech, k nimž v Olomouci položen jenom základ a jež pak ještě uvedeny v pozn. 166 na str. 77. Popis Šemberovy činnosti literární proložen výpisem jeho starostí o divadlo (v Brně 61, v Olomouci 67—72) a o českost ulic (67). Rozkouskováno, co souvisí s jeho učitelskou působností: výklady na str. 61—62 odděleny od výkladu o »Böhm. Rechtschreibung« (63—64) odstavcem o dvou obranných a vlastenecky buditelských publikacích, dále pak od výkladu o návštěvě českých hodin Šemberových v letech 1844 a n., o Šemberově agitaci pro ni, o jeho buditelské činnosti, o jeho starosti o českou knihovnu při akademii (tvrzení str. 45 o této knihovně je mylné), o způsobu vyučování (vše 64—66) zase odděleny výkladem o jeho příležitém spisku »Vpád Mongolů do Moravy«. Obraz není docelen, není-li zmínky o řadě Šemberových příspěvků časopiseckých, o jeho dopisech do Čech informujících o životě na Moravě, o rozmanitých jeho krocích na prospěch českého jazyka, o jeho novotěnění, o jeho bránění domněle zneuznaných veličin moravských, o horlivém jeho šíření české knihy atd. Možno spokojiti se tím, co spisovatel praví na str. 75 o jeho zásluhách při provádění rovnoprávnosti národní ve školství? O Šemberových letech moravských bude nutna práce nová, k níž z práce spisovatelovy se bude moci přibrati jako hotový příspěvek leda nějaký drobek významu místního.

Více by bylo lze říci — a bylo by to záslužné — o Poláškovi a dokonce o Bočkoví, na př. o Bočkově moravském vlastenectví a podporování jazykových novot (že »zvláštností při svých přednáškách více šetřil než grammatiky«, svděčí o něm jeho pamětník J. Ž[alkovský = Ohéral] na m. uv. 319). —

Prameny, jichž spisovatel užil, jsou: matrika bývalé university olomoucké, jdoucí od roku 1725, seznamy přednášek universitních (spisovatel proti zvyku novějšímu neudává, kde tyto jeho prameny jsou), učebnice zavedené na obou ústavech olomouckých, literární činnost jich professorů (a úředníků olomoucké knihovny universitní) a posléze některé spisy a časopisy, jednající o dějinách a událostech těchto ústavů.

Prameny hojně — a přece, jak již patrně a jak uvidíme z několika ještě následujících poznámek, nepostačují na dějiny českého učení při obou ústavech. Místy nepoužito pramenů nejdůležitějších, tak zejména nepátráno s dostatek po úředních listinách, týkajících se obou ústavů; nebo nepoužíváno jich systematicky (tak na př. seznamů přednášek na universitě) a ustoupeno od nich k literatuře neúplné a při věcech moravských dosti nespolehlivé; prameny nevybrány na dno a výtěžek neutříděn, neurovnán; konečně jednotlivé fakty, hlavně proto, že nedbáno srovnávací metody, neoceněny vždy náležitě a neuvedeny vždy ve správné spojení příčinné. Nadbytky rozvrátily komposici, chyby a mezery podvracejí cenu práce; tak práce spisovatelova, jistě nemalá, neuzavírá spolehlivým slovem badání o žádné části látky, kterou si obrala.

Hned výklad str. 9 o kursech českých pro porodnické pomocníky a babičky jistě není úplný.

Jak bylo s vyučováním českých babiček před r. 1806, o tom v uv. sp. Elvertově, Schriften X, 242.

Podle »Vorschrift für den Lehrvortrag aus dem medicinisch-chirurgischen Studium an den Lyceen... zu Ollmütz, Grätz, Klagenfurth, Lemberg u. Linz« (dekr. dv. komm. stud. 12./X. 1810 č. 1338, v »Medicinische Jahrbücher des oesterr. Staates«, I, 1811, 2. Stück, str. 33) měl býti v Olomouci zvláštní profesor porodnictví, přednášející jazykem českým. Za členy kommisce zkušební pro porodnické pomocníky totiž ustanovují se tu rektor lycea olomouckého a profesoři porodnictví, německý a český. Kommisce je tříletná, jak patrně z analogických ustanovení pro Lvov, Št. Hradec a Celovec. Možná, že neukázala se potřeba českou professuru obsaditi, že obojí vyučování zastal professor jeden, jako v Černovicích (srv. Medic. Jahrb. d. oesterr. Staates, I, 1811, St. 2, 47).

Kdo přednášel do jmenování Mošnera professorem babictví na universitě olomoucké v českých kursech babických, nezvídáme; podle H. Doležila (»Politické a kulturní dějiny kr. hl. města Olomouce. Část V.«, program české reálky v Olomouci 1904/5,

str. 22) napřed J. Jahn, o němž Bartocha (11) nejasně a ne na svém místě praví, že »dle svědectví profesora Doležila přednášival také jazykem českým«, a po něm Inn. Neumann.

Otázku, zdali již roku 1777/8 vyplněn dvorní dekret 8./X. 1777 stran vyučování pastorálce jazykem německým a českým a jak vyplněn, rozřešilo by pátrání po konkursu na obě stolice pastorálky, nařízeném dvor. kommissí stud. 29./X. 1777. (Cerroniho rkp. »Jahrbücher der Universität in Olmütz« ... v mor. zem. archiv, sb. Cerroniho I, 65, složka 75). Snad ani toho roku k českému vyučování v tomto předmětu nedošlo. Na r. 1778 a 1779 ustanoveni byli zatímními lektory české pastorálky Ondřej Marschhofer, německé Jos. Lauber dvor. dekretem 26./XI. 1778; když pak Marschhofer ještě před jmenováním pro chatrné zdraví ustoupil od žádosti o uvedené místo, jmenován Slaviček prozatímním lektorem a po roce řádným professorem tohoto předmětu (Elvert, Schriften X, 182).

Když universita měněna v lyceum dvor. dekretem 14./IX. 1782, vláda uznávala za velenutné (»höchst nöthig«) vedle čtyř řádných stolic pro theologii zříditi mimořádnou professuru pastorálky české a dosavadního učitele Alberta Slavička jmenovala mimořádným učitelem jejím (uv. rkp. Cerroniho sb. složka 81; »Beiträge zur Geschichte der Olmützer Universität«, rkp. téže sbírky sign. II, 53, f. 104).

Dobrovský v Litt. Magazin v. Böhmen u. Mähren III, 1787, 43 uvádí jako úmrtní datum Slavičkovo 10./IX. 1784.

Není mi tak jisto, že stolice pastorálky dostalo se Stachovi r. 1787 (14 podle »Matricula seu Album academicum«); r. 1786 uvádějí Hanke (v C. Heunově »Allg. Übersicht sämmtlicher Universitäten Deutschlands« 1792, 217), Czikkann (»Die lebenden Schriftsteller Mährens« 1812, s. v. Stach) a Elvert (»Zur Geschichte des Deutschthums in Oesterreich-Ungarn mit besonderer Rücksicht auf die slavisch-ungarischen Länder« uvedené Schriften XXVI, 554).

Když měněno theologické studium v čtyřleté dvor. dekretem 15./II. 1792, spojeny obě stolice (Elvert, Schriften XXVI. 554).

Kdy a proč za Stachova nástupce Fr. Poláška (ustanoveného dvor. dekr. 8./I. 1800 a učivšího na žádost posluchačů ke guberniu podanou do konce škol. roku 1803, ač na faru dolanskou byl investován již 13./III. 1803 podle Czikkanna, uv. sp. 119 a n.) zaniklo české učení pastorálce na lyceu olomouckém, spisovatel nevyložil, ani ne slovy »polovičitost« a »poněmčovací systém« vládní Františka I. (19), kdyžtž jinak bylo se slovinštinou na lyceu lublaňském (W. Unger, »Systematische Darstellung der Gesetze über die höheren Studien der österr. Monarchie« 1840, II, 44). Srovnání s universitou pražskou je tu zbytečné.

Spisovateli ušel ruch tehdejšího alumnátu na poli literárním (srv. na př. Dobrovský, Böhm. u. Mähr. Litt. auf d. J. 1780, II,

Bd. 194 a Litt. Mag. v. Böhmen u. Mähren 1786, II. St., str. 145) i jinde; byl to ovšem projev ušlechtilého osvícenství, jež tou dobou vedlo i správu alumnátu, ne nacionalismu.

O českém učení v alumnátě olomouckém má Šembera v »Dějínách řeči a literatury české.« 245—246 zprávu spisovatelé neznámou: mluví tu o Fr. Benischovi, nar. 1766 v Suchdole [Zauchtl] na Moravě a zemřelém 19./I. 1854 v Olomouci, jenž byl dlouhá léta vicesuperior a pak superior arcibiskupského semináře olomouckého, a ač »rozený Němec, osvojiv sobě důkladnou známost řeči a literatury české, s dobrým prospěchem po mnohá léta v alumnátě Olomouckém češtině vyučoval.«

Od r. 1828 učil češtině na některém ústavě olomouckém, nejspíše v alumnátě, přítel Gallašův P. Jos. Fiala (1797—1886). Aspoň Gallaš, jenž vydal příteli svému německé vysvědčení o znalosti jazyka českého (»der böhmischen Sprache« vedle stejnoznačných výrazů dále uvedených), kterou ukázal jazykovou opravou Gallašových »Parabolí a Paramythií« v rukopise i v tisku, sepsáním návěští o nich (»nach dem mährischen Dialekte«) a několika pěknými básněmi (»in der slavisch vaterländischen Sprache«) věnovanými Gallašovi (koncept ddt. Hranice 18./XI. 1828 v rkp. rajhradském O. β. 17: »Briefentwürfe für d. Jahr 1828«, str. 62 až 63), přeje téhož roku, bezpochyby v říjnu, P. Jos. Fialovi, »professoru české literatury«, k tomuto jmenování a později, 16./XI. 1828, s uspokojením nad vyšší spravedlností konstatuje, že syn Fialova nepřítel, hranického krajského, stal se nyní Fialovým žákem (oba koncepty t., str. 54 a 55—57).

Chybné je mínění spisovatelovo (22), že moravské právo zemské je totéž, co české. Monse nepřednášel o zemských zákonech ani r. 1779/80, ani 1780/1 ani 1781/2 (zprávy o stavu university a seznamy přednášek z těch let u Elverta v Schriften X, 185, u Dobrovského, Böhm. Litt. 1779, 94, Litt. Mag. v. B. u. M. 1786, I, 12 a II, 13). Teprve dvorním dekretem 14./IX. (gubernium 30./IX.) 1782 č. 10266 Monse jmenován byl profesorem všeobecného církevního práva a zemských zákonů; o tom, i o jednání Monseově, jak provéstí příkaz o vyučování zemskému právu, a o vzniku příručky »Leitfaden zu den Vorlesungen über die Landesgesetze des Markgrathums Mähren« viz Elverta Schriften X, 222, 234 a Dobrovského, Litt. Mag. v. B. u. M. 1786, I, 22.

Mohla by svěsti také stilisace, že Monse »první« jal se přednáseti o domácím právé a »uváděl tak i jazyk český k čestné platnosti« (23), zrovna jako nesprávnou představu o stavu věcí obsahuje tvrzení, že by právnická fakulta fakty spisovatelem uvedenými zjevovala se »téměř utraquistickou« a že »zajisté nechybělo mnoho, aby se časem proměnila v rovnoprávně českou a německou« (26).

Monse vskutku byl jen první, jež pověřili přednáškami o zemském právě moravském. Na to scvrkají se všechny zásluhy Monseovy v té věci, které vybajuje pramen spisovatelův a také Kabelíkův (kap. »Rozvoj literatury české na Moravě do r. 1848« v »Literatuře české XIX. stol.« III, 1, 143), V. Prasek v čl. »Jos. Vrat. šl. Monse«, Čas. vlast. muz. sp. v Olomouci 1897, str. 19: [při reorganizaci university v lyceum] »Monseovy návrhy staly se platnými. A čím větší byl Monseův věhlas, tím snáze jemu poštěstilo se uskutečniti dávné své přání, aby při lyceu Olomuckém zřídila se stolice pro zákony vlastenecké (moravské)« a tamtéž p. 28: »Veliký tento čin Monseův nabude teprve patřičného světla, pomníme-li na to, že již tehda naproti německému právu stavěl české právo, a uvážíme-li, že stolice českého práva při universitě Pražské teprve před několika léty byla systemisována.« Přednášky o zákonech zemských byly současně cís. Josefem II. zaváděny i jinde, na př. ve Št. Hradci, jehož lyceum, z bývalé university týmž dv. dekr. 14./IX. 1782 zřízené a stejně organisované jako lyceum olomoucké, mělo tak jako olomoucké lyceum pro práva dva učitele, z nichž druhý zrovna tak jako Monse měl uloženo přednáseti hlavní zásady ze všeobecného církevního práva a ze zemského práva (Fr. v. Krones, »Geschichte d. Karl Franzens-Universität in Graz« 1886, 466) a Praha měla mimořádnou stolicí české praxe soudní, »státního práva českého«, od r. 1740 do r. 1824 (v. na př. H. Jireček, »Právníký život v Čechách a na Moravě« . . . 1903, č. 349 a 404). Stát, zejména osvícenský, se staral o schopné úředníky.

Výpis osudů české stolice občanského práva rakouského (24) jistě není úplný. Není tu nic o marném konkursu na tuto stolicí vypsaném roku 1849 (nepřihlásil se žádný kandidát podle »Akademische Monatsschrift« 1850, čís. únorové, str. 77), ani o tom, že Michel byl jmenován řádným professorem pro německou stolicí téhož oboru (dopis z Olomouce v Akad. Monatsschrift 1850, 391). Přednášel vůbec Michel česky a ode které doby? Nesprávné je, že vysvědčení za doklad uváděné na str. 26 otištěno je v překladě (ne bezvadném).

České učení na stavovské akademii bylo by bývalo zřízeno již r. 1778 podle str. 54. Ale tu je veliký omyl, zámena stavovské akademie se šlechtickým nadačním domem, veřejného učiliště stavy založeného a vydržovaného s konviktem pro šlechtice chudší. Správněji str. 49. Hanke od začátku 1778 učil jazyku a literatuře české v šlechtickém nadačním domě v Brně (adeliges Collegium nebo Stift), v němž podle nařízení Marie Teresie splynuly teuffenbašská rytířská škola a starší, Ferdinandský konvikt šlechtický v Olomouci; i když pak tato rytířská kollej přenesena r. 1782 spolu s lyceem do Olomouce, učil na ní témuž předmětu podle svého plánu třikrát týdně; tak až do roku 1783, kdy spojena byla s Teresianem (D' Elvert ve sp. uv.,

Schriften X, 207 a XXVI, 585). Nechápu, že spisovatel z rukou pustil lákavou příležitost — a povinnost — z pramenů vypsati zajímavé jednání o stolici jazyka českého při stavovské akademii moravské.

Některé opravy a doplňky, jak se mi namanuly při čtení, kontrolováním jen tu a tam výklad spisovatelův:

Listina Maximiliana II., již zřízena universita olomoucká, je z 22./XII. 1573, ne 1576 (str. 6).

Tvrzení str. 8., že latina neobmezeně vládla na olomoucké universitě do 1785, odporují správné fakty, uvedené na téže str. a na str. 11.

Citování z »Veršovce českého« (na str. 13) není dostatečné. Podobně na str. 12 mělo být přidáno, že vydavatelem »Böhmische Litteratur auf das Jahr 1779« je Dobrovský, jenž vytkl Chládkově latinské pohrobní vzpomínce na praelata Herwiga neobratnost slohovou (v uv. čas. str. 67), a v pozn. 25. na této str., že původcem »Revise« byl Ungar, tehdy literární protivník Dobrovského; dále na str. 27, že báseň »Kalendár a ne farár« je známé pěkné číslo »Ohlasu písní českých« od Čelakovského; nestačí také mluvit o brněnském týdeníku (57 p. 123); nedostatečný je citát v pozn. 161 na str. 74 a na str. 11, ř. 6.

Spisovatel na str. 14 se mýlí v osobách, když tvrdí, že známa jsou jména theologů pražských z let 1780—1781 K. Hamerníka a Jana Zeidlera, a nepřipustně a posse ad esse usuzuje, že Chládkova učebnice pastorálky mnohého kněze moravského probudila k národnímu vědomí.

K str. 17 p. 33. Že Stachův překlad Royka mezi orthodoxními kněžími katolickými způsobil odpor, je známo; v. na př. Jungmanna, Hist. ²VI, 1102. Spisovatel měl opravití mylné udání Jungmannovo (Hist. ²VI, 2160), že Stachem anonymně vydaná kniha »Život Pána Ježíše pro děti« je spis J. Lettingera.

K str. 20. Jmenování Julia ze Schwabenau arcibiskupským archivářem nesvědčí zrovna nezbytně o přízni arcibiskupa Chotka k českým snahám.

Neuspokojuje výklad o vzniku, tendencích a organizaci »Slovanské Lípy«. Fakt, že již v březnu 1848 čeští studenti si všímali politiky, nestačí k datování doby, kdy olomoucká větev toho spolku vznikla, a terminus ante quem neudán. Bezcenná je domněnka (29), že studenti, podepsavši 8./VI. 1848 stížnost na utiskování české národnosti na Moravě, byli snad členy tohoto spolku. Takovou bezcennou domněnkou je též nedůvodné mínění, že divadelní hry české po r. 1843 neprestaly na delší dobu v Olomouci (63), když o věci té daly by se nalézti zprávy. O tom, jak vyřízena žádost »Lípy« o přihlížení k češtině v I. třídě lycea olomouckého (str. 33), spisovatel nepraví nic.

Plat 600 zl. vládou vyměřený budoucímu professoru řeči a literatury české nebyl »mizerný«, »bídny«, »žebrácký, potupný«

(35—38). Spisovatel tu jako i jindy vznáší chybně důsledky svého názoru v dobu minulou, nesrovnáváje, nevžívaje se v dobu.

Platy profesorů byly různé, také 600 zl., a bývaly zvyšovány, na př. pro zvláštní zásluhy. Nevole nad tímto platem, kterou české noviny vyslovují, byla dílem asi strategickým tahem, dílem svědčí, jak rychle rostl a citlivěl nacionalismus. Někaké schválně nevážnosti k jazyku českému se strany vlády tu nebylo; vždyť mimořádná professura jazyka českého (jako předmětu nepovinného) při vídeňské universitě byla podle dekr. dvor. kommissione stud. 14./III. 1822 č. 1765 honorována právě tak.

Podobně zbytečný je spisovatelův podiv při výkladě o českých číslech v koncertech německého zpěváckého spolku (41), věci ne zvláštní v té době, a zbytečná je pochvala zásluh o české hry získaných členy německého divadla olomouckého (67), při níž zapomenut druhý moment, důležitější se strany divadelní správy: nepochybný úspěch pokladní.

Pochybuji velice, že by odvolání Zeibigovo z Olomouce opatem bylo bývalo způsobeno jeho sporem s českými profesory university, jak patrně se domnívá spisovatel (49).

Není správné, že úbytek filosofů po roce 1849 vysvětluje se jen zánikem českých přednášek na universitě (46). Ne že vláda chtěla »češtinu z university vypuditi« — vždyť se smutnou rovnoprávností nebylo v letech 1850 a 1851 také přednášek o řeči a literatuře německé; vláda patrně připravovala si zavření university.

V nadpise na budově knihovny universitní není tolik, co si troufá spisovatel vyčísti z něho (53). Měnil Šembera pořad přednášek (54)? V líčení vývoje stavovské akademie (54—55) neučiněna zmínka o zřízení professury pro francouzštinu.

Není důvodu, proč by příležitost báseň, otištěná na stránce 71—72 přičítati se mohla Klácelovi, jak míní spisovatel; naopak vše závažné svědčí proti tomu. Za to najisto básni M[atouše] K[lácela], jak mohlo a mělo spisovatelem býti poznamenáno, je »ballada M. K. Návrat z Kostnice«, uvedená na str. 27. Je to patrně Klácelova báseň »Dne 6. července 1415«, otištěná v ČČM. 1840, 390—391, k níž hudbu složil též H. Vojáček, podle spisovatelova (pseudonym Ach. Ot. Ráb) feuilletonu »Z moravské tvorby. Hynek Vojáček« v olom. Pozoru XI, 1904, č. 4 z 6./I.

K charakteristice »Prostonárodních Novin« (43—45) neveden důležitý fakt, že byly vydávány pomocí vládní (je teprv na str. 75); hledíme-li k této zprávě, neuspokojuje pak výklad spisovatelův o zániku tohoto časopisu.

Nějakou vinu z neúspěchu práce spisovatelovy má asi chvat při skládání a otištění jejím. Soudím tak z chyb slohových, namnoze ovšem současně věcných, i z nepěkností jazykových. Na vrub tomuto chvalu počítám nešťastné a věcnou chybu obsahující »tím« (7, ř. 14 shora), »ten« (Němec? Čech? 9, ř. 16 shora),

»později« (10, ř. 26 shora; správně: dříve, t. j. 1851), motivování kroku, vládou učiněného r. 1848 paragrafem 19. základních zákonů státních (25) — které jsou z 21./XII. 1867! —, psaní Rautenstrauch (11, 14 m. Rautenstrauch), »pan« Radkovský a p. (33), přívlastky málo ozdobné při jménech známějších osobností (»chvalně známý« Monse, »památný« Boček a j.), výrok, že čeština se v c. k. universitní knihovně netěšila přízni (49), užití slova »časopisů« o kalendářích (59, ř. 22 sh.), nepochopitelné zlomky na stránce 61, ř. 3 zdola, výraz »několik básniček« (62) o sbírce »Varyto a lyra«, užití náměstek »tento« (63, ř. 12 sh.), »jeho« (52, ř. 3 zdola) o předmětech vzdálených, chybné užití spojky »i« v p. 160, spokojení nejistými údaji (»prý« 7, 46 dykrát, »snad« 39, dokonce pak viz pozn. 7, str. 6), chybný výraz, že Šembera »přibrán byl do sněmu« (75), ošidné stilisace, že Šembera zároveň s Kláčelem znamenitě redigoval »Moravské Noviny« a že měl nějaké své noviny (75 a 77), vynechání některého členu větného (23, ř. 32 sh., 64, ř. 4 zdola), chybnou stavbu vět (26, ř. 32 a n. shora, 37, ř. 2 a n. shora, 53, ř. 4 zd.), opakování (výčet 41 a 19, věta o knihovně 49 a 53, ve výkladu o nové organizaci Slov. Lípy 34), ne řídke chyby tiskové (rušivá na str. 15).

Lituji, že čas a píle, vynaložené na práci hned na poprvé příliš širokou a proto nehlubokou a neuspokojující, přináší české vědě dílo v celku bez ceny trvalé, že přináší dílo, jehož veliké vady na ujmu budou i některým cenným jednotlivostem, že nebyly vynaloženy na zpracování jednotlivých úseků z látky, k níž spisovatel, v jiných oborech zasloužilý, se nyní obrátil. Spisovatel však s patrnou zálibou zapracoval se přece již v nový obor tak, že nejspíše on sám může spisek nynější nahraditi dílem trvalejším, že dokončiti může práci o látce, již začal. Tento vzhled k budoucnu vedl mne k mé úvaze.

St. Souček.

Sbornik prací historických. K šedesátým zrozeninám dvor. rady prof. dra *Jaroslava Golla* vydali jeho žáci. Redigovali J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta. V Praze 1906. Nákladem Historického Klubu. Stran 388 v 4°. Za 10 K.

Oslavy šedesátých narozenin Jaroslava Golla 13. července t. r. účastnila se v duchu radostně a vděčně též česká literární historie, vzpomínaje hlubokých rýh, jež v jejích rolích vyryla mnohostranná činnost jeho literární, vědecká i didaktická. Zprvu v době slovesných debutů Gollových zdálo se, že Gollovo lyrické i překladatelské dílo básnické samo bude objektem literárního dějepisu, když tu exaktní a podrobné historické badání Gollovo jalo se vrhati nové světlo na rozličné otázky, záhady i postavy písemnictví: jeho průkopné práce o Jednotě rozptýlily řadu ne-

jistot v literatuře bratrské, poprvé v celé šíři vystihly myšlenkovou i dějinnou podstatu Petra Chelčického, značně obohatily vědecké poznání o Komenském. Pak v boji rukopisovém byly to především historicko-kritické příspěvky Gollovy, jež platně rozhojnily výsledky filologického rozboru a dokázaly podvrženost RKZ s hledisk potud opomíjených. Vždy pak vlivně a úspěšně působila i na literární dějepis metoda Gollovy historické práce: Goll učil sledovati veškeré zjevy českého středověku v zákonné a příčinné souvislosti se všeobecnými dějinami a to na podkladě přesné a odborné kritiky historické; upozorňoval bez jakéhokoliv filosofického doktrinářství na konsensus rozličných složek a součástí dějinného celku; podával podivuhodný vzor jasného a svěžého, živého a barvitého výkladu slohového.

Kromě Gollovy práce vlastní svědčí o tom i díla Gollovy historické školy, z nichž mnohá přímo náležejí dějepisu české slovesnosti. Též obsažený sborník, jež k šedesátým narozeninám Gollovým vydali jeho žáci, přináší hojnost nových poznatků a nových hledisk české literární historii. Chceme tuto co nejstručněji zaznamenati práce sem hledící. Mezi 24 příspěvky, zabývajícími se rovnoměrně dějinami politickými i právními, hospodářskými i sociálními, církevními i náboženskými, diplomatickými i literárními, zajímá literárního historika osm stať; při výčtu jich budeme se spravovati postupem chronologickým, který jest v knize téměř důsledně zachován.

Podrobná kritická stať Josefa Pekaře »O správním rozdělení země české do polovice XIII. století« (str. 81—123) dotýká se literárních dějin pouze úvodem, kde podává se vysoce zajímavý a poučný příspěvek k historii novočeských falsifikátů. Od roku 1835 na základě Bočkova podvrhu zlomků Monseových objevuje se v českých dějinách správních názor o rozdělení země na župy. Palacký i řada jeho následovníků udržují tuto falešnou hypotézu, sloužící na podporu víry v specificky slovanskou státní organizaci v Čechách. Teprve od A. V. Šembery (1875) a Aug. Sedláčka (1876) odmítá kritičtější pojetí našich dějin správních tento nesprávný termin i pojem. Na méně pevné půdě pohybují se »literární glossy k Neuwirthovi« od Václava Tille, nadepsané »Karlštejn« (str. 161—165). Neuwirth hledá ve své studii o Karlštejně (Forsch. zur Kunstgesch. Böhmens, I) myšlenkový podklad nástěnné výzdoby Mariánského kostela a kaple sv. Kříže na Karlštejně, nalézá příklonu k Apokalypse (při změněném postupu vidění), objevuje stopu určitého systému ve výběru temat a činí proto závěr o samostatné koncepci Karlově. K tomu V. Tille připíná dosti smělé hypotézy: podle něho zakládá se Karlova koncepce na mystickém pojetí nového Jerusalema, který jest mu podobenstvím spravedlivého života, odvrátivšího se od smrtelného, tělesného a hříšného žití toho světa. Jak dosti přesvědčivě V. Tille ukazuje, vrací se toto po-

jetí často ve vlastním životopise Karlově, jsou tu výrazem utkvělé myšlenky císařovy, k níž dospěl pod mocným dojmem stálých výčitek svědomí, připomínajícího svedení a ztrátu panictví v mládí. Leč toto sepětí poznatků z literárních dějin a ikonografie přestalo by teprve býti matnou hypothesou, kdyby bylo ukázáno 1) zda v konfessích a autobiografiích dílu Karlovu obdobných a s ním současných není onen motiv vůbec běžný jakožto reminiscence, z písemnictví asketického a homiletického; 2) zda naskytá se motiv ten výtvarně zužitkován na jiných památkách doby Karlovy, stojících pod přímým vlivem císařovým; 3) zda v liturgickém a legendárním malířství XIV. věku vůbec a při obrazech apokalyptických zvláště vychází koncepce obrazová z individuálního vědomí duše morálně neb asketicky zjitřené. Jinak tyto zajímavé glossy, uvádějící k nám těsné spojení ikonografie s literárním dějepísem, mohly se státi východiskem nekonečných a zmatených hypothes, jaké se kupí na př. kolem skulptur nad portálem t. zv. Schottenkirche v Řezně nebo tepaných figur ná chrámových dveřích v Augsburgu. —

Jako paralelou ke svému dílu o Matěji z Janova kreslí Vlastimil Kybal v článku »Milíčův sen« (str. 166—177) myšlenkový svět druhého předchůdce české reformace, Jana Milíče, s tím rozdílem, že osobu Milíčovu osamocuje a vyjímá takřka z duševního ovzduší současné theologie. Podle výkladu Kybalova asketa a světec Milíč, jehož zásady jsou výrazem skutečného jeho života, byl čistě středověký mystik, jenž svoji theologii opíral o dvě ústřední ideje: o ideu Kříže jako princip pohrdání světem a následování Krista, a o ideu lásky, jež spojuje duši s Kristem po stupních kontempace; tím vším Milíč patří zcela středověku předreformačnímu. Ale Milíč kazatel, učitel lidu a zakladatel kazatelské školy určitého směru, stojí již na prahu nové doby; spojuje s ethickým ideálem kazatele pozitivní návrh reformy církevní — tímto vznešeným ideálem křesťanského kazatele dovedl Milíč překonati i vlastní chmurné myšlenky chiliastické, vyjádřené věrou v příchod Antikristův. Na sociální a učitelskou činnost Milíčovu navázala další reformace a tím Milíčův sen byl dosněn. Stať Kybalova vyznačuje se jasným a přesným výkladem, který jednotlivé názory Milíčovy spíná v logickou a souvislou jednotu. —

Studie J. V. Šimáková o »Pramenech a pomůckách Hájkových« (str. 195—213) jest pěknou ukázkou drobné kritiky historické. Zjištěním všech děl, která jako prameny uvádí Hájek dílem v seznamu, položeném po stati úvodní, dílem odkazy v textu, i vyšetřením těch, o nichž vůbec Hájek mlčí, J. V. Šimák dochází k závěru, že Hájek užil mnohem většího počtu pramenů než udává a cituje, mezi nimi řadu ztracených listin a i ztracené legendy o sv. Ivanu. Mnohá jména kronikářů jsou arcí pouhým výmyslem Hájkovým, ale v některých přípa-

dech kryjí vybájená jména dobré a poctivé prameny domácí. Jest zajímavé, že konečně se ozývá vážný hlas, jenž nevidí jediný cíl ocenění Hájkovy kroniky v tom, aby odsudky Dobnerovy a Palackého dovršil a zdůraznil. Nespolehlivost Hájkova nepramení jistě jen z jeho osobní lživosti, nepoctivosti a zběžnosti, nýbrž mnohem spíše padá na vrub laxní historické kritiky jeho doby — po Šimákově zkoumání nelze naprosto tvrditi, že Hájek přistoupil k svému dílu bez obsáhlé přípravy, která přece jen zachránila nám důležité jednotlivosti z řady zasutých pramenů. —

Zdáli jen dotýká se literárních dějin příspěvek Jaroslava Bidla k dějinám věrouky Jednoty »O konfessi bratrské z r. 1573« (str. 246—278). R. 1573 vydala Jednota ve Wittenberce za souhlasu theologů tamějších latinskou konfessi, o jejíž úpravě vedle Blahoslava a Cibulky pracoval zejména proslulý wittenberský humanista Esrom Rüdinger; konfesse ta znamená do jisté míry pokrok proti bratrské konfessi r. 1535 králi Ferdinandovi podané a po té z textu Augustova a Rohova do latiny přeložené a pod záštitou Lutherovou roku 1538 ve Wittenberce otištěné. J. Bidlo kriticky srovnává obě konfesse a dochází konečného závěru, že změny, jimiž se konfesse z r. 1573 liší od konfesse první, nejsou ani četné ani veliké, že Jednota hledí pokud možná zachovati své stanovisko (v otázce víry a dobrých skutků) a že ve věci nejdůležitější (eucharistie) nic nezměnila. Co v konfessi z r. 1573 pověděno jest jasně a otevřeně, skrývá se již v konfessi první ve formě snad úmyslně nejasné. Nikoli z vnitřního rozvoje Jednoty, nýbrž z vyhranění se dogmatiky lutherské i kalvinské v letech 1535—1573 vykládá se, proč konfesse první má spíše ráz lutherský, druhá však působí dojmem přibuznosti s kalvinismem. Pro literární dějepis vysvítá z tohoto výkladu, že Bratři naučili se průběhem let 1535—1573 jasněji, elegantněji i přesněji stilisovati, že náboženské své písemnictví povznegli v té době na výši odborné theologie současné, slovem, že reforma, v jejímž jméně Blahoslav svedl památný svůj boj s misomusy, přinesla zdárné ovoce i v bohosloví. —

Julius Glücklich hledá »Prameny a vznik Budovcova Antialkoranu« (str. 279—297) a vrhá nové světlo na literární i vědeckou metodu českého písemnictví reformačně humanistického. Budovcovo dílo, jež má spíše ráz polemický a apologetický než objektivně informační, zachováno jest ve dvou redakcích, rukopisné z r. 1593 a definitivní z r. 1614; tato pod jinými názvy obsahuje celou redakci první a kromě toho ještě další knihu třetí s hojnými přídávky. Poměr obou redakcí Jul. Glücklich zevrubně srovnává. Hlavním zdrojem Budovcovým jest latinský překlad koranu od Petra z Cluny ve vydání Theodora Bibliandera z r. 1550; což s četnými přídávky tvořilo tresť tehdejšího poznání o islamu; ale Budovec podává velmi kusý a strannický výtah z azoar (sur) Biblianderových, řídě se mnoho

krátkými marginálními obsahy. Pro druhou knihu Antialkoranu (ve vydání z roku 1573 sluje první kniha »Larva tureckého náboženství«, druhá pak »Odkrytí té larvy Mahometské«) snesl Budovec řadu literárních pramenů, jež rozhojnil vlastními hovory s odpadlíky v Cařihradě. Pro třetí knihu, jež sluje »Circulus et horologium operum etc.«, obsahující jakýsi druh dějinné filosofie s eschatologickými výhledy, čerpal Budovec hlavně ze dvou děl Abrahama Bucholzera, který byl též pramenem pro hojné dodatky, zakládající se na poznámkách Budovcových pro syna Adama. V těchto dodatcích převládá ostrá polemika proti anti-trinitářům a sociniánům, založená na obdobných spisech apologetických, z nichž Casmanův Antisocinus byl pomůckou hlavní. Výzvou, sjednotiti všecky křesťany, věřící v svatou Trojici a zvláštěním českým dějinným messianismem vyvrcholuje Budovcovo dílo, s nímž v případný kontrast Jul. Glücklich uvádí tragický krok Budovcův z roku 1620, kdy v zájmu Jednoty ucházel se o přátelství Goga a Magoga proti jiným křesťanům. Svědomitá studie Glücklichova ukazuje nám mimoděk v pravém světle pracovní metodu doby Budovcovy: sneslo se velké množství pramenů a pomůcek různé ceny a spolehlivosti; čerpalo se z nich nahodile a nepřesně; vynechávaly se částky důležité a probíraly se rozvěkle některé exkursy; polemická tendence prostupovala vše, zbarvovala tón, udávala směr. Díla takto vzniknuvší jsou literární i vědecká monstra, která však pro svou dobu a pro její myšlenkovou povahu nadmíru jsou příznačná a důležitá. —

Cenným příspěvkem »Z publicistické činnosti Dra A. Krásy« (str. 352—364) rozmnožuje Zdeněk Tobolka chudičké dějiny české publicistiky. Alois Krása (1828—1900) politickým programem i činností žurnalistickou vyšel ze školy Havlíčkovy, jako vůbec »Národní Noviny« a »Slovan« měly v něm pilného přispívatele. V době reakce roku 1858 chtěl se stranou radikálních demokratů založiti český denník, leč podařilo se mu to až r. 1860, kdy počal vydávati denník »Čas«, celkem v duchu revolučního hnutí směru demokratického z roku 1848. List, seriosně vedený a psaný, rozešel se v polovici roku 1861 s českou politikou, jak ji představoval dr. Rieger, stavěl se proti passivní opposici a pěstoval vůbec politiku reální. Když členové redakce »Času« postavili se politicky proti Krásovi a založili nový denník »Hlas«, dr. Krása osaměl ve svém listě s drem A. M. Pinkasem, ale pokračoval ve svém protihistorickém realismu politickém, jenž měl zření ku platné ústavě únorové. »Čas« však stával se passivním, vedoucí strana živě obvinila Krásu, že přijal subvenci ministerskou a přinutila jej, aby složil mandát; dr. Krása znechucen zastavil 31. ledna 1863 vydávání »Času« a navždy uchýlil se do soukromého ústraní. Zd. Tobolkovi podařilo se vřaditi »Čas« do české publicistiky, vycházející z r. 1848, bylo by však článku jeho jen prospělo, kdyby by byl

ukázal podrobněji, pokud po stránce žurnalistické techniky a literárního výrazu dr. Krása byl zákem a následovníkem Havlíčkovým. Také jasněji měly být vyloženy psychologické motivy, jež podmníny sdružení konservativního a reálního politika Krásy s utopistickými radikály. —

Poslední článek knihy, »Kotle a lesní rohy« (str. 380 až 388) od Zdeňka Nejedlého, psaný s překypujícím temperamentem a zdravým humorem, jest, trvám, prvním příspěvkem ke kritice RKZ s hlediska dějin hudby, jež se v něm, jako ve statích Nejedlého pravidelně, šťastně doplňují s dějepísem literárním. Novočeský básník RK v »Ludiši a Luboru« opakuje verš »zavzně hlahol trub i ktlóv«, v »Jaroslavu« pak vypráví, že při srážce vojsk »vzezvučaly hlasy rohóv lesních« a kromě toho na témže místě uvádí »zvuky bubnóv břeskných«. Nejedlý úplně přesvědčivě dokazuje, že kotle a lesní rohy známy jsou jako hudební nástroje teprve od XVII. století a že ani tehdy nebyly to hudební nástroje hodící se k tomu, k čemu je básník RK odzuzuje. Pro nevědomost o užívání hudebních nástrojů ve středověku snáší Nejedlý poučné doklady z Jungmanna i z Hanky, jenž představoval si již v XIV. věku staročeskou operu zcela v duchu úpadkové hudby vlaské; lesní rohy pak legitimuje jako módní nástroj romantický. Celé užití a pojetí obou nástrojů v RK přijato jest cestou překladu z poměrů cizích XVIII. věku, jež počátkem XIX. století i u nás nalezly půdy.

Stať Nejedlého uzavírá sborník velmi případně: lehký, jemný ironisující humor poznání, stojícího úplně nad předmětem, jenž vyznačuje studii, byl vždy z nejsvůdnějších vědeckých darů toho, jehož uctění sborník jest věnován; otázka pravosti RKZ, k níž článek jest vítaným, novým příspěvkem, plně zajímala Jaroslava Golla a řešena byla důležitými úvahami jeho historického kriticismu. Tak poslední číslo knihy ukazuje jako celý sborník, že budoucnost bude s uznáním a chloubou mluvití o historické škole Gollové.

Arne Novák.

Václav Flajshans : Svatopluk Čech. Dílo a člověk. Bibliografii sestavila Jindřiška Flajshansová. V Praze 1906, nákladem Fr. Topiče. Stran 296. Za 3 K.

V. Flajshansova kniha o Svatopluku Čechovi vznikla z podnětů několikerych. Autor její, dlouholetý čtenář, obdivovatel a ctitel Čechův, poznal v jubilejním roce šedesátých zrozenin básníkových naprostý nedostatek odborných a podrobných prací o Čechově životě a díle, které dnes skrovně nahrazuje písní, ale nekritická a kusá studie Suttnarova; sebrané spisy Čechovy z nákladu Topičova žádaly si při svém ukončení dodatečného svazku, jenž by čtenářstvu, zaujatému dílem básníkovým, předvedl též jeho osobnost — všemu tomu toužil odpomoci V. Flajš-

hans svou »příručnicí hlavních dat a spisů Čechových«. Že podněty tyto jsou dosti významné a intenzivní, přizná rád i ten, kdo neshledává rok jubilejní za vhodné datum objektivního díla o básníkovi, a kdo pochybuje o tom, zda závěrečný svazek sebraných děl jest případnou tribunou kritického úsudku o hodnotě a vývojovém významě spisů básnickových. Bylo lze očekávat, že osobní pieta a literární vděčnost účelně a taktně vymezí svůj úkol na vylíčení básnickova života, z něhož organicky vyrůstají literární díla; na podrobné shrnutí všech intimních jednotlivostí, osobních údajů, neznámých dat, vykládajících vznik a ráz jednotlivých děl; na vykreslení sympathického obrazu osoby básníkovy, snad v dobovém a kulturně historickém rámci.

V tom smyslu V. Flajšhans, jenž honosí se důvěrou samého básníka a jenž, jak sám vyznává, chodí po stopách Čechova života a díla již od let, mohl vykonati mnoho dobrého, kdyby byl měl trochu literárního taktu, trochu literárně kritické metody a trochu prosté lidské skromnosti, jež neodvažuje se úkolů, s něž není. Takto máme před sebou nesouměrný konglomerát pomůcky bibliografické, registáře životopisného, neprovedeného přehledu děl básnickových s hlediska formální poetiky, jednostranné kritické rhapsodie a naivní snůšky citátů z knih Čechových pro potřebu slavnostních řečníkův a sestavovatelů školních písemných prací; vše bez systému a bez slohu, bez vkusu a bez výběru, bez metody a bez cíle, slovem t. zv. monografií literární po způsobě autorova proslulého »Písemnictví českého slovem i obrazem«.

Cenu a oprávněnost z díla má jediné podrobná bibliografie, kterou sestavila paní Jindřiška Flajšhansová, ač tento několiknásobný výčet pokládal bych spíše za pomocnou práci knihopisnou, než za samu bibliografii ve vědeckém smyslu. Pro vědeckou bibliografii bylo by východištěm stanovisko chronologické, jehož jest podružně použito na str. 196—201; všechny práce měly býti seřazeny podle časového postupu, hned po jejich podrobném titulu měly následovati údaje o knize, časopisu atd., v nichž práce vyšla, event. o pseudonymu, a posléze i odkaz k souborným publikacím, do nichž později básník práci svou zařadil. Pí. Flajšhansová sama si opatřila úplný materiál k té věci, ale učinivši jednou východiskem názvy prací, podruhé pseudonymy, potřetí časopisy a sbírky, v nichž jednotlivé práce vyšly, neobyčejně znesnadnila užívání této skutečně cenné snůšky knihopisné.

Vedle této bibliografie zaujímá hlavní část knihy dlouhá stať o životě Čechově, jež stále kolísá mezi suchou registraturou vnějších dat a plynulým proudem životopisného vypravování, která jde po stopách vlastních vzpomínek Čechových. Ale to se děje jen v první části, pokud sahají básnickovy osobní memoiry, kterých V. Flajšhans nezkoumá, ani nehodnotí, nýbrž prostě rozmnožuje rozličnými výpisky ze školních programův a vysvědčení,

později pak excerpty z monografických studií Quisových; ostatek jest pouhá suchá spousta důležitých i banálních, literárních i anekdotických jednotlivostí, jež se vůbec ani poutavě nečtou. V. Flajšhans zevrubněji probírá pouze mládí básníkovo a osudy jeho rodiny, což, jak řečeno, zakládá se naprosto na Čechových vzpomínkách; tam však, kde již ze života vyvíjí se básnické dílo, Flajšhans přestává na pouhých záznamech vnějších událostí, které většinou ani nejsou v souvislosti s díly a nevrhají reflexů do duchovního vývoje Čechova. Skoro vesměs V. Flajšhans ignoruje spojitost Čechových osudů s kulturním a literárním prouděním doby, což jest hrubý nedostatek, především jde-li o básníka, jenž snahy a tužby, hesla a děje doby obrazůl takovou měrou ve svém díle, jako právě Svatopluk Čech. Tu nepodařil se V. Flajšhansovi ani jeden z úkolů moderní biografie básnické, buď s živou plastikou a s epickou objektivitou vyprávěti jeho osud, který přece jest alespoň významný, není-li přímo typický, nebo přesně a zákonně spojití dílo se životem, zažitek s poesii, osobní skutečnost se skutečností básnickou, jak tomu na př. tak přesvědčivě učí a jak to mistrovsky provádí naposled W. Dilthey.

Nepojal-li V. Flajšhans hluboce a významně Čecha člověka, tím mělčeji a nicotněji pojal jeho dílo, o němž promlouvá ve třech kapitolách: »Pohled na dílo Čechovo«, »Základní ráz činnosti Čechovy« a v závěrečných poznámkách. V první kapitole, která nikterak se nepokouší také psychologicky a historicky z duševního charakteru a vývoje básníkova zdůvodnití přípustnost takového čistě formalistního hlediska, dělí Čechova díla na velké epeje, příležitostné básně, lyrické verše, romány humoristicko-satirické, feuilletony, novelly, humoresky; nevím, zda by dnes vzdělanější sextán sáhl k dělítku tak násilnému a neprovednému, jež trhá díla nejvíce příbuzná a spojuje spisy vzájemně nejčizejší. Tento jednostranný formalismus jest příliš apriorní, aby přesvědčoval. Nikoliv podrobným rozbořem komposice, nikoliv psychologii tvůrčího procesu, nikoliv srovnáním s analogickými díly domácího a světového písemnictví, nýbrž apriorním zařazením do určité formální kategorie rozhoduje V. Flajšhans povahu a ráz toho onoho díla Čechova — a tak výsledkem jeho namnoze nahodilých šetření jest roztržiténí životního díla Čechova na spoustu jednotlivých útvarů, kdežto naopak hlubšímu kritiku bylo by ctizádostí, aby rozptýlené částice sjednotil v zákonný celek. Při tom V. Flajšhans nikterak nejde do podrobností, nepodává mnohem více než názvy nebo nejsušší a nejvšeobecnější obsahy, pádí v nervosním chvatu od předmětu k předmětu, nedostává se pod povrch.

»Základní ráz činnosti Čechovy« jest vlastně provedení jediného kuriosního nápadu na 18 stranách. V. Flajšhansovi jeví se základním charakterem veškeré Čechovy poesie prostě »s e n,

ostřeji vymezeno krásný sen české duše«. Toť pouhý nápad, nic více; naprosto chybí nutná dedukce, jak Čech proměňuje své sny v básnickou realitu, jak srovnává se s tím jeho formalismus, jeho zvláštní komposice, jeho smysl pro nejživější skutečnost, jeho tendenční zájem. Stačí uvést jen dva, tři známé světové básníky; kteří skutečně ve svém díle přetvářeli pouhé visionářství: Coleridge, Poea, Baudelairea, aby vysvitla absurdnost odhadu V. Flajšhansova, který téměř nezasluhuje diskusse. To, co V. Flajšhans u Sv. Čecha nazývá snem, jest patrně totožná s první, základní koncepční činností, která u každého básníka má více méně ráz vise, přeludu, nekontrolovatelné reflexe, kombinace takměř podvědomé; jistě Čech není v té příčině více visionářem než kterýkoliv tvůrčí duch jiný. Ale to, co přirozeně padá na účet prvního procesu koncepčního, nesmí se nikterak přenášeti na dílo hotové, vědomě stilisované a podle určitých individuálních zákonů — jich výklad u Sv. Čecha zůstává nám V. Flajšhans ovšem dlužen — zbásněné. V. Flajšhans na tomto změtení a spletení procesu koncepčního a hotového díla záložil však celou svou podivně originální argumentaci.

V závěrku čteme několik libovolných poznámek o změnách textu Čechových básní; o vlivu starší české poesie na Čecha; o úspěších poesie Čechovy; jsou to skizzy velmi povrchně nahozené, jež ani nic nenapovídají. O zbytečnosti, jakou jest závěrečná »Hrst citátů«, škoda slov.

Kdo prostě prohlédl nešťastnou knížku V. Flajšhansovu, řekne totéž o ní celé; proto nepokoušeli jsme se ani kriticky jí rozbírat, nýbrž naznačili jsme pouze, že v ní autor znovu osvědčil svou »faculté matresse«, úplnou nespolehlivost.

Arne Novák.

И. В. Шаровольскій: О славянскихъ заимствованіяхъ въ сѣверныхъ германскихъ языкахъ. (Изборникъ Кіевскій посвященный Т. Д. Флоринскому. Стánek IX., str. 1—38). Кіевъ 1904.

V první části své práce jedná autor o nynějším stavu otázky a o cíli své práce. Ze zkoumání slov přejatých z jiných jazyků těží nejen filologie, ale i kulturní historie. Š. ukazuje, jakých výsledků dosaženo soustavným studiem slov, která ze skandinávských jazyků přešla k sousedním národům: Finnům, Slovanům, Angličanům. Pro mnohé formy staroseverského jazyka, doložené jen nejstaršími nápisy runovými (na př. nom. sing. masc. a-km.) nebo vůbec nedoložené, nalezeny doklady ve finských slovech přejatých ze severštiny. Šarov. cituje několik příkladů z knihy W. Thomsona: Über den Einfluss der germ. Sprachen auf die Finnisch-Lappischen, Halle 1870, a upozorňuje též na historické studie o vzniku ruského státu. I tam přispívá zkou-

mání slov přejatých k objasnění problému, podávajíc hlavně kulturní historii cenný materiál. [W. Thomson: Der Ursprung des russischen Staates, Gotha 1879.] V tomto případě tedy dosaženo systematickým badáním zajímavých výsledků. Ale studium slov, která z jiných jazyků byla přejata do jaz. skandinav., leží skoro ladem. To platí ovšem i o slovanských slovech v severogerm. jazycích. I tu třeba mnoho doplniti. U každého slova nutno zjišťiti, kdy a od kterého slovanského národa se dostalo do Skandinavie, kterým jazykem severským přejato nejdříve a pod.

Šarov. sleduje dvojí cíl: 1. chce podati kritický rozbor prací jednajících o slovanských slovech v jazycích severogermánských, 2. chce učiniti pokus, všestranně prozkoumati několik slov přejatých již do jazyka staroseverského.

Druhou část své studie věnuje autor kritickému rozboru prací svých předchůdců. Jsou dvě: 1. Prof. F. Tamm: Svenska ord belysta genom slaviska och baltiska språken. [Výšlo v Upsala universitets årsskrift, 1881.] 2. Joos. J. Mikkola: Bidrag till belysning af slaviska lånord i nordiska språk. [Arkiv för nordisk Filologi, 1903.]

Tamm postupuje velmi opatrně, nepochává někdy nerozhodnuto, zda Germani přejali od Slovanů či naopak, materiál jeho jest velmi přesný, ale metoda jeho jest nehistorická. Řeše otázku, od kterého národa slovanského to neb ono slovo bylo přejato, Tamm bere za základ znění slova v nynější švédštině. U kterého národa slov. najde formu podobnou, tam je vlast švédského slova. Zapomíná, že v době, kdy přejetí se stalo, slovo to znělo nejen u Švédů, ale i u Slovanů jinak a že jediné toto původní znění může býti základem zkoumání. Z této methodické chyby vyplývají nutně dvě další: 1. určení vlasti přejatých slov slovanských je skoro vesměs nesprávné, 2. doba, kdy přejetí se stalo, nikde není určena. Nepřihlížeje k historii jazyků, autor neměl pro podobné zkoumání opory. Šarov. podává řadu dokladů. Uvedu aspoň jeden. Tamm: Torg n., starošvéds. torg, isl. a norv. torgh, dáns. torv — slovo přejaté v dávné době ze starorus. торгъ. Š. ukazuje, že autor, odvozuje slovo ze starorus., řídil se jen vnější shodou. 1. Ve švédštině a island. musíme vlastně předpokládati tvar *turg*. Ovšem *turg* se nevyskytuje v památkách, což se vysvětluje tím, že *u* před *r* vlivem *a*-umlautu jak ve švédštině tak i v islandštině ve většině případů přešlo *o*. 2. Slovo торгъ vyskytovalo se i v jaz. baltických Slovanů (ovšem ne zrovna v naprosto stejném znění) a ti se jistě stejně úzce (ne-li úže) stýkali s germ. národy osadivšími Skandinavii a Jutsko. —

Těž Mikkola uznal ve své stručné stati nedostatky práce Tammovy. Chce ji doplniti, t. j. ukázati, že některá slova byla přejata do severštiny z jaz. baltických Slovanů. Nemohu podati podrobného výčtu těchto slov. Konstatuji jen, že Šarov. s Mikkolou skoro ve všech případech souhlasí.

Třetí část práce Š. jest velmi zajímavá. Autor ukazuje důležitost vývodů Mikkolových pro slavistiku. Existují-li totiž v severogerm. jazycích slova přejatá od baltických Slovanů, jsou pro nás novým pramenem pro studium jazyků těchto kromě nepatrných výjimek vymřelých kmenů. Což jest tím důležitější, považíme-li, že prameny, z nichž čerpáme vědomosti o těchto jazycích, jsou nedostatečné. Jsou to jednak skrovné zbytky nářečí polabských plemen vymřelých v XVII. a XVIII. stol., jednak tkázky z kašubštiny, slovinštiny a z dialektu Kabatkův, zapsané v XIX. stol. Tyto prameny podávají nám poměrně pozdní stadium vývoje oněch jazyků, t. j. teprve od XVII. stol. O starších fásích možno souditi jen z místních názvů a z vlastních jmen v listinách zapsaných. Ale ani tento materiál neposkytuje mnoho. Místní názvy jsou silně pokaženy a nejasny. Mnohem cennější jsou listiny. Kromě jmen a jednotlivých slov vyskytují se celé věty vzaté ze živého jazyka a pak — což jest důležité — listiny jsou přesně datovány. Vadí jen to, že slova jsou podána v cizí, hlavně latinské transskripci. Máme tedy celkem málo pramenů a proto jest vítáno vše, co je rozhojňuje. Šarov. myslí, že slova přejatá do severštiny stanou se pro studium jaz. polabských (čili baltických) Slovanů pramenem prvního řádu. Přispějí k poznání slovní zásoby těchto jazyků, a ježto hláskosloví severogerm. jazyků jest velmi důkladně prozkoumáno, bude možno [s větší nebo menší pravděpodobností] stanoviti, kdy které slovo slovanské proniklo do Skandinávie a jaká byla jeho forma po přejetí v cizí jazyk. Určíme-li takto původní formu daného slova, bude nutno dokázati, že má charakteristické znaky vlastní jen jazyku polabských Slovanů.

Tu bude třeba srovnati slovo přejaté s ostatními prameny polabských jazyků. Výsledky mohou býti tyto: fonetické zvláštnosti objevující se v tom neb onom přejatém slově budou míti analogie: 1. i v době staré (t. j. v starých listinách) i v památkách pozdější periody, t. j. počínaje stol. XVII, 2. jen v době staré, 3. jen v době pozdější.

Slova první skupiny nebudou míti velké ceny. Potvrdí to, co z jiných pramenů známe. Mnohem zajímavější jsou slova patřící ke skupině druhé. Obsahující zjevy hláskoslovné, jež mají analogie jen v příkladech ze starých listin, dokazují, že v listinách nejsou slova zapsána libovolně, nesprávně — podezření, jež snadno může vzniknouti při nepatrném počtu těchto slov, — nýbrž že zachovala rysy jazyka, jež v pozdějším vývoji zanikly.

Neméně důležitá jsou slova 3. skupiny. Obsahující tu neb onu fonetickou zvláštnost, obvyklou v pozdější periodě, t. j. počínaje stoletím XVII., ale nedoloženou dříve, pomohou nám stanoviti dobu, kdy tato zvláštnost vznikla. Přejetí Skandinavci má pro nás význam terminu ante quem.

Upraviv si taktó metódu, Š. podává v abecedním pořádku 15 slov a dokazuje při každém jeho polabsko-slov. původ. Všimá si hlavně slov, jež pronikla ke Skandinavcům před XVII. stol.

Na základě sebraného materiálu stanoví Š. ve 4. části některé charakteristické znaky jazyka polab. Slovanů. Jako dříve rozdělil slova přejatá ve tři skupiny, tak i nyní rozeznává fonetické zvláštnosti vlastní polabskému jazyku 1. i v periodě starší (do XVII. stol.) i v následující, 2. jen v době starší, 3. jen v době pozdější

Tedy: 1. a) psl. *tart*¹⁾ = plb. *tart*; b) *ɛl, ɛr* = *ul, ur*; c) *ę* = *a*; d) *e* = *i*; e) *a* (po *r*) = *e*; f) *ica* = *ca*.

2. a) psl. *talt* = plb. (polabskému) *talt*. V pozdější periodě se skupina *talt* nevyskytuje. V polabštině se místo ní objevuje *tlāt*, v kašubštině *tlot*. Srovnání se slovy přejatými do jaz. severs. ukazuje, že skupina *talt* se záhy (asi do X. stol.) změnila.

b) Změna psl. přízvukového *a* v *o* nevyskytuje se ani v starých listinách ani ve slovech přejatých. Jest původu pozdějšího.

3. a) Suffix deminutiv masc. psl. *ɛk* = polabs. *ka*. Tato změna musila nastati před XVII. stol., jak ukazují slova přejatá do švédštiny.

b) Totéž platí o suffixu psl. *ika* = *ik*.

c) Psl. *ęt* = polab. *qt*. Tato změna musila vzniknouti před XIII. stol. —

To je stručný obsah práce Šarovošského, Jest zajímavá svou methodou, třeba že v jednotlivostech s ní nebudou všichni souhlasiti. Ostatně nelze nyní podati konečného úsudku. Jest to ukázka rozsáhlé práce o jaz. polabských Slovanů, k níž jest autor této stati dobře připraven.²⁾ Jiří Horák.

Hlídka programů středních škol.

Homerovy Iliady zpěv čtvrtý. Přizvukně přeložil Josef Němec. Výroční zpráva gymnasia v Německém Brodě 1905. Str. 17.

Tato práce znova přesvědčuje o pěkných schopnostech p. překladatelových; neboť nedostatky její, na něž recensent hned upozorňuje, jsou dílem menší váhy, dílem snadno napra-

¹⁾ Proti obvyklým výkladům (na př. Gebauer, Hist. Mluv. I 92.) předpokládá Šarov. psl. tvar *tart*. Cituje na př. z polabs. listin Belegard. Tu nutno přece předpokládati psl. *gard-*. (Srov. lit. *garđas*.) Totéž platí *mutatis mutandis* i o skupině psl. *talt*.

²⁾ Některých otázek spadajících do tohoto oboru dotkl se dr. A. Beer ve své stati: O stopách vlivu německého v češtině staré. (Zvl. otisk z Věstníku kr. č. spol. nauk tř. hist. 1905. VII.) Stran 25. Srov. referát prof. A. Krause LF XXXII, 475 násl.

vitelné. Nevkusný je překlad ve v. 90: »kol válečný lid a mocné štítníků řady« (*ἀμφὶ δὲ μιν κρατερὰὶ στίχες ἀσπιστάων λαῶν*); ve v. 187 a 216 »jakož i podpasku tkáň, již kovátští ukuli muži«; ve v. 382 a 383 »(Když) pochodem dospěli dále, asopských dospěli břehů s jich travou a rákosím hojným« (*οἱ δ' ἐπεὶ — πρὸ ὁδοῦ ἐγένοντο, Ἰσωπὸν δ' Ἴκοντο βαθύσχοινον λεχεποίην*).

Místy bylo užito v překladě vazeb nesprávných, jako ve v. 58 »původ můj stejný jest tvého«; 145 »slávno být majíc«. Vyplnění versů z příčin metrických není vždy šťastné: v. 125 ston tetivy zaúpi (*πενρὴ δὲ μέγ' ἴαχεν*); 141 kost kdys červcem obarví žena; 280 v boj planoucí zuřivou zhoubou *δήμιον ἐς πόλεμον*; 297 v postroji koně; 360—1 tvůj duch že ve hrudi milé i v srdci libé mi úmysly má *ὥς τοι θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν ἦπια δήνεα οἶδε*; 388 jsa jedin a sám *μοῦνος ἑὼν*; 83 aneb i přátelský mír *ἢ φιλόνητα* (pod. ve v. 142: nebo i). Než není pochyby, že pokročilejší praxí překladatelskou dojde se jednou k umělejšímu vyplňování versů, i že ubude tak násilných slovosledů, jako jsou na př. ve v. 91, 155, 199 (v kov oděných Achajů vojskem), 227, 475 (jejž matka... vod na březích Simoentových zrodila), 405 (skrovnějším přisedše s lidem) a pod. kladení předložek za pádem.

Přehlednutím nebo patrnou vinou sazečskou vloudily se do textu tyto chyby: v. 4 sblížice, 21 smýšleli (Athena s Herou), 27 jenž jsem prolila (t. j. pot), 33 z kořena, 94 Odvázat bys i se moh', 116 z toulu, 147 líka a 519 pod lítkem, 167 chmurný, 191 jejížto (t. j. léků) moc, 196 a 206 z Trojanů či z Lyčanů, 325 údu hbitějších, 328 působitelé (acc.), 427 za řady (m. za řadami), 513 svých při lodí, 515 Diova dceř, 533 svá rámě, 531 jim (t. j. oštěpem); 49 litby (m. úlitby), 379 skytli (m. poskytli), 495 kročil; ve v. 340, 347—8, 452—454, 504 chybí interpunkce; ve v. 26 »Jak chceš učinit marnou mou námahu?« může znamenati jen = Jakým způsobem (nutno je interpungovati: Jak, chceš...).

Po stránce metrické jsou verše překladu velmi dokonalé. Třebas p. překladatel neprozrazuje ještě zjevného úmyslu, napodobiti velkou rozmanitost tvarů, jaká je v hexametrech Homerových, přec jeho přizvučené hexametry jsou dosti rozmanité. Nejčastější jsou čistě daktylské nebo s jedním spondejem (buď v 1. neb 3. taktě, ale i jinde), nejrůznější jsou verše se třemi spondeji, žádný se čtyřmi nebo se samými spondeji. Vedle caesur *πενδημιμερής* a *κατὰ τρίτον τροχαιον* užíváno je, celkem zřídka, caesury *ἑφδημιμερής* (v. 12, 31, j.) nebo *βουκολική* (v. 228, 351, 374, 509 — ve směs spolu s interpunkcí). Nepěkné jsou hexametry 67, 72, 304, 542 a jsou-li ještě kde jiné, v nichž je interpunkce docela blízko caesury; konečně vadné jsou ty, které jsou vůbec bez zákonité caesury, v. 41 (ani překlad není vkusný), 362, 403, 515.

Jos. Straka.

Drobné zprávy.

Dyorní rada prof. Dr. Jaroslav Goll, zakladatel nové školy historické u nás, dovršil dne 14. července t. r. šedesátý rok svého věku. K oslavě toho vyšel »Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady prof. Dra Jaroslava Golla vydali jeho záci. Redigovali J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta« (V Praze 1906, nákladem Historického klubu. S podobiznou oslavencovou a 2 tab. Str. VII a 388, 4°. Za 10 K). Z 24 prací, zde otištěných, týkají se starověku tyto články. *Frant. Čáda: Filosof Hippon* (str. 1—16). Zde vylíčena podle pramenů filosofie Hipponova a poukázáno zejména k tomu, že Hippon, nebyl-li vlastním povoláním lékař, aspoň hojně studia medicinská pěstoval a že ze studií biologických dospěl k svému učení, že praprvkem všeho jest vlhko (*τὸ ὑγρὸν*). Hippon nepřevzal prostě učení Thaletovo, nýbrž modifikoval je podle svých biologických pozorování. Nezasluhuje toho odsuzování, kterého se mu dostalo již ve starověku od Aristotela, zejména pak od mnohých filosofů moderních. — *Jaroslav Štastný: Které jezero makedonské jest Herodotova Πρασιάς λίμνη?* (str. 17—25). Ukázáno přesvědčivě, že oním jezerem, pro stanovení východní hranice říše makedonské důležitým, může býti míněno pouze jezero doiranské. Jižně od něho jsou totiž opuštěné starověké doly, na severovýchodním břehu rozkládá se dosud vesnice, zvaná Pres, jezero vyniká zvláštní hojností ryb a při západním břehu stojí ve vodě dřevěné rybářské domky, jejichž stavba jest taková, jak ji Herodotos V, 16 popisuje. (V Kiepertově Atlasu jest jako »Prasias lacus« označeno nynější jezero butkovské; jezero doiranské leží západně od něho.) — *Em. Peroutka: Stavba městských hradeb v Athenách r. 479 př. Kr.* Dokázáno, že ve starověku existovala pouze jediná stará tradice o stavbě hradeb athenských, kterouž podává Thukydidés. Všechny ostatní zprávy, zejména zpráva Eforova, zachovaná u Diodora, jsou jen ptepracováním a spolu zhoršením zprávy Thukydidovy. Zprávu Thukydidovu pokládá Peroutka za zcela hodnověrnou, až na vypravování o lsti Themistokleově. Lsti také vůbec třeba nebylo. Themistokles, odcházející do Sparty, mluvil v radě nebo na sněmu asi takto: Nebojme se Sparty; ona si dobře rozmyslí, aby nám bránila násilím v opevňování. Pokračujte klidně ve stavbě; doufám pevně, že věc dobře dopadne. A ve Spartě asi přímo řekl, že Athény jsou v právu a nikým si nedají brániti. Sparta pak vzala určité prohlášení to volky nevolky na vědomí. Vypravování o lsti Themistokleově bylo vymyšleno asi proto, aby se vysvětlila zvláštní stavba hradeb athenských. Nepravdivost jejich svědčila o spěchu; spěchalo se však ne ze strachu před Spartany, nýbrž před Peršany. — *Frant. Groh: Původní plán Erechtheia* (s plánem). Polemisuje se proti mínění Dörpfeldovu, že zachované Erechtheion jest právě jen polovička chrámu původně projektovaného, a ukazuje se, že zvláštní tvar chrámu způsoben byl požadavky, jež staviteli byly uloženy. Jednak se totiž chtělo, aby se chrám nevzdaloval od posvátných známek Poseidona Erechthea, jednak se žádalo, aby chrám ležel v téže rovině jako nedávno zbudovaný Parthenon. Tyto požadavky, nábožensky i umělecky nutné, způsobily všechny odchylky od normálního chrámu řeckého. Erechtheion jest dokonale promyšlená a úplně provedená stavba; nic nenavštědčuje tomu, že by byla zanechána v stavu nedokončeném.

Zpráva Thukydidova (I 93), že do hradeb athenských, na popud Themistokleův zbudovaných, zazděny byly též četné stely ná-

hrobní, byla dosud potvrzena pouze třemi nábrobními nápisy (*I G. I 479, 483, suppl. 477 b*), které v hradbách byly nalezeny. Ale letos došla zvlášť skvělého potvrzení tím, že při výkopech, které podnikl Ferd. Noack u Dipyla, bylo objeveno v hradební zdi několik mramorových stel se starobylými reliefy. Na jedné z nich, přes 2 m vysoké, zpodoben jest klidně stojící jinoch, an drží v levici koplí, k zemi skloněné; pod ním ve zvláštním poli jest Gorgona, na pravo spěchající. Na jiné stele zobrazen jest Hermes starožitého typu. Při tom se zároveň ukázalo, že to, co se dosud pokládalo za hradbu Themistokleovu, jest původu mladšího; hradba Themistokleova leží níže, jest polygonální a málo pečlivě zbudovaná. Konečně se zjistilo, že hradba Themistokleova měla leckde jiný směr než ona zeď mladší; směr ten musí býti ovšem teprve hledán. Výsledky nových výkopů budou uveřejněny v Athen. Mitteilungen.

Berlínské museum pátralo po řeckých papyrech v Hermupoli a objevilo zlomky dvou básní Euforionových, jež slohem svým jeví napodobení Kallimacha. Referoval o nich Wilamowitz v berlínské akademii, ale vydány dosud nejsou.

Při lipské universitě založena byla r. 1902 sbírka řeckých papyrů, kteráž do nynější doby tak vzrostla, že mohlo býti přikročeno k vydávání souborné publikace. První díl, uspořádaný od Mitteis, právě vyšel s nadpisem: »Griechische Urkunden der Papyrussammlung zu Leipzig. Erster Band. Mit Beiträgen von Ulrich Wilcken herausgegeben von Ludwig Mitteis« (v Lipsku 1906, u Teubnera XII a 880 str. 4°, se 2 tab. Za 28 mk.). Obsahuje 123 čísel, rázu vesměs listinného; jsou tu kupní a pachtovní smlouvy, různé listiny soudní a správní, účty, dopisy soukromé a poukázky. Též několik řeckých ostrak je tu uveřejněno. V úpravě podobá se nová publikace známým sbírkám papyrů, vydávaným od Grenfella a Hunta; papyry podány v transkripci a opatřeny úvodem a stručným výkladem. Ke konci připojeny podrobné rejstříky. Jen málokteré papyry pocházejí z doby před Kristem; většina jest ze 2.—4. stol. po Kr.

Zajímavý výklad starolatinského nápisu, známého grammatikům i epigrafikům jako »nápis Duenův« (*Dessau, Inscr. Lat. selectae č. 8748*), podává Pavel Kretschmer v *Zeitschr. f. österr. Gymn.* 1906, str. 496—501. Čte a rozděluje nápis takto: *iouesat deivos, qoi med mitat, nei ted endo cosmis virgo sied, ast (t)ernoisi op et oitens iai pacari vois: duenos med feced en manom, einom duenoí, ne med malos tatod.* V latinské parafrasi, již však Kretschmer nepodává, zněl by nápis asi takto: *iurat deos, qui me mittit, ni in te virgo comis sit, at (tu) ternis (sacrificiis) ob id utens, vis ei iungaris: bonus me fecit in rectum, et bono, ne me malus dato.* To jest: »Přisáhá při bozích ten, jenž mne posílá, není-li ti dívka nakloněna, ty však pomocí trojí oběti chceš dosáti, abys se s ní zasnoubil: dobrý mne zhotovil k rádnému účelu, a to dobrému, zlý at mne neobětuje.« Nápis jest napsán, jak známo, na váse hliněné, jež se skládá ze tří menších koflíků; Kretschmer soudí, že jsou to slova toho, jenž vásu zhotovil. Podle toho, jak nyní nápisu rozumíme, byla ona vása kouzelná nádoba, určená k získání ztracené přízně milenčiny. Dálo se to nejspíše tím, že se do každé nádoby dala jiná obět, nejspíše jiný druh obilí. Zhotovitel nádoby ohrazuje se proti tomu, aby špatný člověk zneužíval oné vásy ke zlému účelu.

Kdy zemřel Aristofanes? O té otázce pojednává Roland G. Kent v *Class. Review* XX, 1906, str. 153 nn. Známou zprávu, že Aristofanes po Plutu složil pouze dvě komoedie Kokala a Aiolosikona, kteréž dal provozovati pod jménem svého syna Ararota, chtěje ho tak doporučiti obecenstvu, kombinuje Kent se zprávou Suidovou o Araro-

tovi, že počal provozovati komoedie v ol. 101 = 375—372 (*διδάσας τὸ πρῶτον ἀλυμπίαδι ρα'*). Podle Kenta míní Suidas oním datem právě provozování oněch dvou komoedií, které složil vlastně Aristofanes; proto nezemřel prý Aristofanes brzo po provozování Pluta (r. 388), nýbrž teprve v l. 375—372. Ale této kombinaci jest na závalu právě zpráva první. Věděli-li učenci alexandrijští ze seznamů didaskalických, že komoedie Kokalos a Aiolosikon byly vlastně práce Aristofanovy, nemohli první vystoupení Ararotovo připínati k těmto komoediím, nýbrž teprve ke komoediím pozdějším, které složil Araros sám. Neplatí tedy ze zprávy Suidovy pranic pro domněnku, že by byl Aristofanes žil ještě v letech 375—372.

Každému, kdo se obírá Aristofanem, lze doporučiti pěknou knížku Morice Croiseta »Aristophane et les partis à Athènes« (v Paříži 1906, A. Fontemoing, XI a 311 str. Za 3 fr. 50 cts.). Probírají se tu velmi zajímavým způsobem politické, společenské i literární poměry athenské, aby se tak vylíčko prostředí, v němž komoedie Aristofanovy vznikly.

Nové kritické vydání Isokrata uspořádal po 14leté přípravě Engelbert Drerup (Isocratis opera omnia recensuit, scholiis, testimoniis, apparatus critico instruxit Engelbertus Drerup. Volumen prius. Lipsiae, sumptibus Dieterichii 1906. Str. CXCIX a 196. Za 14 mk.). Vydavatel, prozkoumaj všechny dosud známé rukopisy i papýry řečí Isokratových, podává v rozsáhlém úvodě jejich popis — nechybí ani rukopis Roudnický z 15.—16. stol. — a vykládá o jejich vzájemném poměru a ceně. Dále promlouvá o chronologii a autentičnosti řečí a listů Isokratových, aby tak odůvodnil nový pořádek, ve kterém je vydává. Ke konci úvodu připojen jest podrobný seznam dosavadních vydání a článků. Vydání samo obsahuje kromě textu třinácti řečí starověké citáty z Isokrata a — přehledně sestavený aparát kritický, ve kterém se též uvádí, kde která konjektura byla uveřejněna. Dva snímky rukopisu Úrbinského (*I'*) a Vatikánského (*A*) ozdobují toto vydání, jež bude asi pro další dobu základem dalších prací o Isokratovi. Druhý svazek bude obsahovati život Isokratův, obsahy jednotlivých řečí a scholie, jakož i text zbývajících řečí a listů.

V bibliothece Teubnerské vyšlo nové vydání řeckého metrika Hefaistiona, jež uspořádal Maximilian Consruch (Hephaestionis Enchiridion cum commentariis veteribus. V Lipsku 1906, Teubner. XXXV a 430 str. Za 8 mk.). Připojeny jsou též četné jiné řecké traktáty metrické.

Jaký zájem je ve Francii pro klassický starověk, o tom nový důkaz podává knížka Gustava Glotze »Études sociales et juridiques sur l' antiquité grecque«, která právě vyšla v známé »Bibliothèque variée«, určené kruhům nejširším (v Paříži 1906, Hachette et Cie. III a 308 str. Za 3 fr. 50 cts.). Je to sbírka sedmi článků, složených v různých dobách a vydaných na různých místech. Předmětem jejich jest náboženství a trestní právo, ordalie, přísaha, vysazování dětí, správa loďstva, hry olympické a studium řeckého práva. Pro zajímavé zpracování lze dílo i našim čtenářům doporučiti.

Známy časopis Beiträge zur Kunde der indogermanschen sprachen, r. 1876 založený A. Bezzenbergerem, dokončil právě XXX. svazek a jím přestává samostatně vycházeti; neboť dle oznámení redakce a vydavatelstva, v posledním sešitě uveřejněného, splynou Beiträge s »Zeitschriftem für vergleichende Sprachforschung«, jenž vedle titulu vlastního bude míti nyní podtitul »Neue Folge, vereinigt mit den Beiträgen zur Kunde der indogermanschen Sprachen«. Řízen bude Ad. Bezzenbergerem, E. Kuhnem a W. Schultzem, kteří se budou v redigování střídati.

Dne 10. června 1906 zemřel František Bartoš. Jeho žáci vzpomínají naň jako na nadšeného, vlasteneckého, milého učitele, střední škola jako na razitele nových cest v české školní lektuře a v učení literárním; národní podniky kulturní ztrácejí v něm obětavého příznivce; českému národopisu odešel v něm vzácný znalec lidu moravskoslezského a, oč méně chladně soudící, o to pilnější sběratel lidových výtvorů, české filologii pak neúporný pracovník, který jako nikdo druhý přispěl ku poznání živého jazyka českého. Největšími díky zavázána jest mu filologie česká za soustavný popis nářečí moravských, jež po dlouhých úvahách v studovně, po pilném cestování kraji moravskými a slezskými a po delších přípravách drobnými rozpravami tištěnými podal v Dialektologii moravské (I. díl 1886, II. 1905) a v Dialektickém slovníku moravském (1906). Není ovšem ani jedna ani druhá veliká tato práce bez nedostatků. V Dialektologii po-hřešujeme na př. přesného výkladu o tom, jaké postavení zaujímají jednotlivé části mluvidel při vyslovování zvláštních samohlásek (hanáckých e atd.) i souhlásek (rozmanitých ž, měkkých retnic atd.); v druhém díle přáli bychom si, aby pro uvarování zmatků transkripčních byl Bartoš nezaváděl svých zvláštních značek (ě pro široké e a pod.), nýbrž při-držel se některého systému již běžného; místo výkladu o odchylkách nářečních proti usu spisovnému raději bychom se v celé dialektologii stavěli na stanovisko historické; místo popisu jednotlivých nářečí jednoho po druhém, při čemž se mnoho věcí nezbytně musí opakovati, praktičtější by bylo sledovati každý zjev mluvnický zároveň všemi nářečímí, arci s přesným rozlišováním místopisným; často cítíme pořebu poučení zevrubnějšího (o kvantitě infinitivu, participia -ls atd.); v Slovníku litujeme zase nepřesností fonetické; atd. Ale to vše nebude nikdy vaditi, aby český jazykozpyt v obou jmenovaných dílech neviděl práce ceny trvalé. Stačí srovnati popis nářečí moravských u Šembery s popisem Bartošovým, a stačí si uvědomiti, že materiál Bartošových prací dialektologických většinou pochází z autopsie, aby vyniklo, jaký ne-skonaný pokrok znamená to, co přinesl Bartoš. Kromě Dialektologie a Slovníku poskytl Bartoš k poznání nářečí moravskoslezských množství materiálu i v jiných svých pracích. Překypují jím jeho sbírky lidových písní moravských (Nové národní písně moravské 1882; Národní písně moravské v nově nasbírané 1889 nákladem Matice Moravské; Národní písně moravské v nově nasbírané 1901 nákl. České akademie), mnoho ho obsahují jeho studie národopisné (Lid a Národ I. 1888, II. 1887; Moravský lid 1892; Naše děti 1888, 1889; Moravská svatba 1892; Líšeň ČMM. 1902; Deset rozprav lidopisných 1905), a nevyhýbají se mu ani jeho práce z oboru jazykozpytu českého vůbec (rozpravy v ČMM., programu gymnasia brněnského, Lfil., »Komenském«, »Paedagogiu«, »Obzoru«, »Věstníku čes. prof.«; Skladba jazyka českého 1878, 7. vyd. 1895; Rukověť správné češtiny 1891, 1893; Nová rukověť správné češtiny 1901). Práce tyto, věnované hlavně skladbě a slovníku a vedené vroucí snahou uchovati jazyku spisovnému jeho ryzost, mají přes jednostrannost, s kterou někdy přehlížejí spisovnou tradici, znamenitou zásluhu, že se energicky stavěly proti hojným chybám vluzující se do jazyka spisovného a že v návrzích na opravy skutečných nebo jen domnělých chyb vynesly na světlo veliké bohatství českého slovníku. — Popis jazyka buduje se z dvojího materiálu; jeden je v památkách psaných, druhý v řeči lidové. Za důraz na tento druhý a za snášení jeho sklízal Bartoš díky za živa, a budoucnost bude za práci jeho tím uznalejší, čím více to, co hleděl zachrániti pro studium vědecké, roz-manitost nářeční, bude se stáovati kořistí minulosti.

Dne 6. ledna t. r. přednášel professor J. Máchal v Rokycanech o tamějším rodáku, doktoru Josefu Čejkovi; nyní vydalo městské museum v Rokycanech jeho přednášku jako první číslo svých publi-kací. Rozprava ta (J. Máchal: Josef Čejka. V Rokycanech 1906, stran

19 s podobiznou Čejkovou) je cennou pomůckou pro poznání českého duševního života v letech čtyřicátých a padesátých. Tehdy stál pražský slavený lékař a učený professor medicínské fakulty Josef Čejka (1812 až 1852) vedle V. B. Nebeského a J. P. Koubka v první řadě pokrokových duchů, kteří opírajíce se o podrobnou znalost cizích literatur a přiklánějíce se sympathicky k literárnímu i politickému svobodomyslnictví »Mladého Německa«, připravovali půdu novému hnutí slovesnému i vetejnému. Široce vzdělaný a harmonicky rozvíř Josef Čejka, jenž vynikl též odbornými pracemi z vnitřního lékařství a úsilím o rozmnožení a vytvoření českého medicínského názvosloví, znal výtečně cizí jazyky i literatury, především románské a jihoslovanské; překládal z nich hojně a zdařile; měl velký podíl na soustavném přebásnění Shakespeara, podniknutém »Maticí Českou«; uvedl k nám španělské romanzero; snažil se o propagaci illyrismu v Čechách; s čilým zájmem sledoval encyklopaedické pokusy a plány »Maticie České«; pozoruhodně referoval, jsa důkladně a jemně hudebně vzdělán, v »Květech« a v »České Věle« o nových zvevech a událostech pražského hudebního světa. Nejvýznamněji zasáhl do českého rozvoje slovesného jako hlasatel slávy, ideí, tendencí a uměleckých forem George Sandové, již svou dobou prováděl i po Čechách. Tím způsobem měl značný vliv na Němcovou, Světlou i Podlipskou, upozorňuje je s opětným důrazem na »první ženu všech věků minulých i budoucích, nejpočetnějšího to autora naší přítomnosti, jenž zastupuje svým duchem lesk všech vavřínných souvěvkých.« O tom všem promlouvá rozprava H. Máchalova stručně sice, ale přehledně a poučně, nabízejíc se s prospěchem zejména tomu, kdo by pracoval o životopise B. Němcové neb o dějinách českého kulturního a literárního hnutí v podmačné době reakčních let padesátých a šedesátých.

an

Karłowiczowa Słownika gwar polskich vyšel svazek 4. obsahující literu P; k vydání z pozůstalosti spisovatelovy upravil díl tento J. Łoś.

Vlivem staročeského překladu biblického na překlad staropolský obírá se nejnověji dr. Adam Babiacyk v knize *Lexicon zur altpolnischen Bibel 1455* (Sophienbibel), Breslau, H. Fleischmann 1906. Za 9-50 mk. Před slovníkem vlastním je obšírná rozprava (str. 10—71), v níž autor rozbírá řadu míst, kde se překlad polský odchyluje od vulgaty některými přídavky, a ukazuje, že v největším počtu případů tyto glossy mají původ v překladě staročeském; pracně sebral tu spisovatel příslušná místa biblí českých (stěžuje si do nedostatku vydání staročeských biblí). Důkladný slovník (str. 79—853) je poněkud nepřehledný: vedle dokladu polského s udáním místa bývá položeno znění vulgaty (někdy kuse), často překlad český (druhy i zbytečně), překlad bible Leopold., vedle toho bývají tu zhusta poznámky kritické i jiné, citována literatura (někdy dost neobvykle: Jagićův Archiv citován. Slav., je tu plno zkratk na první pohled ne dosti jasných, na př. Ligs. č. = dem čechischen Lautgesetze entsprechend) atd. — tím vším se užívání slovníku dosti stěžuje.

Dr. Samo Czambel počal vlastním nákladem v Turč. Sv. Martině vydávati velké dílo: *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Spis bude obsahovati čtvero oddělení: I. Osnovy a iný materiál rečový. II. Grammatický rozbor osnův a iného materiálu rečového. III. Lexikálny rozbor osnův a iného materielu rečového. IV. Umiesťenie slovenskej reči v rodine slovanských jazykov. Svazek vydaný činí 1. část I. oddělení a obírá se východoslovanskými nářečmi. Na str. 5—208 jsou všeobecné zprávy místopisné, národopisné i jazykové, v kapitole II. (209—476) ukázky těchto nářečí a ukázky nářečí jiných jaz. slovanských, jež s nářečím popisovaným sousedí, konečně v kapitole III. (477—624) je abecední slovník lexikálních zvláštností.

ok

Ποὺς ἐξάσημος γένους ἴσου.

Podává Karel Wenig.

(Dokončení.)

Zajímavou zprávu o $\frac{6}{8}$ taktu nacházíme také v první knize spisu Aristeida Quintiliana *περὶ μουσικῆς*.¹⁾ Aristeides vykládá totiž na str. 36 o stopách smíšených (*ῥυθμοὶ μικτοί*), které mají tu zvláštnost, že se mohou rozkládati buď v takty (*ῥυθμοὶ = πόδες*), nebo jen v arsi a thesi (*χρόνοι* sc. *ποδικοί*), a dodává *ὡς οἱ ἐξάσημοι*. Tvar $\cup \text{ — } \cup \text{ — }$ možno vskutku pokládati za dva takty iambické, nebo za jediný takt, což Aristeides zřetelněji vyjadřuje na str. 39, kteréžto místo jest pro nás velmi důležité.

Aristeides tu praví: *εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι ῥυθμοὶ μικτοὶ τὸν ἀριθμὸν ἕξ*:

1. *κρητικὸς*, δς *συνέστηκεν ἐκ τροχαίου θέσεως καὶ τροχαίου ἄρσεως* ($\text{— } \cup \text{ | — } \cup$).
2. *δάκτυλος κατ' ἰαμβον*, δς *σύνκειται ἐξ ἰαμβον θέσεως καὶ ἰαμβον ἄρσεως* ($\cup \text{ — | } \cup \text{ —}$).
3. *δάκτυλος κατὰ βακχεῖον τὸν ἀπὸ τροχαίου*, δς *γίνεται ἐκ τροχαίου θέσεως καὶ ἰαμβον ἄρσεως* ($\text{— } \cup \text{ | } \cup \text{ —}$).
4. *δάκτυλος κατὰ βακχεῖον τὸν ἀπὸ ἰαμβον*, δς *ἐναντίως ἐσχημάτισαι τῷ προειρημένῳ* ($\cup \text{ — | — } \cup$).

O dalších dvou stopách (*δάκτυλος κατὰ χορεῖον τὸν ἰαμβοειδῆ* a *δάκτυλος κατὰ χορεῖον τὸν τροχαιοειδῆ*) pojednal jsem již dříve na str. 325 n. Úvedená dělení Aristeidova jsou ve shodě s isickým dělením šestidobého megetha u Aristoxena (viz str. 321). Všechny tvary (kromě prvního) označuje Aristeides jako daktyly, což se zdá býti založeno na dobré, staré tradici rhythmické; neboť u Aristoxena jest každá dipodie, která se

¹⁾ Užívám vydání A. Jabna, *Aristidis Quintiliani de musica libri III*, v Berlíně 1882.

může dělití v stejné velkou arsi a thesi (tedy isicky), *πούς δακτυλικός*. Že na tomto místě Aristeides čerpal nepřimo z Aristoxena, toho dokladem zdá se mi býti nápadná shoda jeho terminologie s terminologií nově nalezených zlomků Aristoxenových. Aristeides nazývá totiž pět z uvedených stop daktyly, první stopu však (—υ—υ) *κρημικός*. Také Aristoxenos v II. sloupci nově nalezených zlomků nazývá sice diamb *δάκτυλος κατά ἴαμβον*, ale ditrochej *κρημικός*, což bylo nápadno již Blassovi, jež se táže (na uv. m., str. 42), proč prý Aristoxenos nenazývá stopu tu *δάκτυλος κατά τροχαίον*.

Myslím, že v této zprávě Aristeidově jest obsaženo dobré jádro rhythmické. Weil (Jahrb. f. Phil. 91, 1865, str. 650) právem se ujmal této části díla Aristeidova (totiž str. 35—40) proti Westphalovi, jež v díle System der antiken Rhythmik, ve Vratislavi 1865, str. IX. n., vyslovil se o těchto zprávách, že jsou čerpány z nějakého kalného kompendia metrického. Později však soudil o Aristeidovi příznivěji (Griechische Rhythmik, 1885, str. 23). Souhlasíme však s Westphalem úplně v tom, že třeba užívati díla Aristeidova opatrně.

Ve spisu Aristeidově jsou totiž i zprávy, jež se staly podkladem jiných výkladů. Jest to zvláště nauka o taktích složených *κατά περίοδον* (str. 37). Aristeides uvádí celkem dvanáct schemat, jež vesměs rozkládá v dvouslabičné stopy:

1.	υ —		— υ		— υ		— υ	τροχαῖος ἀπὸ ἴαμβον.
2.	— υ		υ —		— υ		— υ	τροχαῖος ἀπὸ βακχείου.
3.	— υ		— υ		υ —		— υ	βακχείος ἀπὸ τροχαίου.
4.	— υ		— υ		— υ		υ —	ἴαμβος ἐπίτριτος.
5.	— υ		υ —		υ —		υ —	ἴαμβος ἀπὸ τροχαίου.
6.	υ —		— υ		υ —		υ —	ἴαμβος ἀπὸ βακχείου ἢ μέσος βακχείος.
7.	υ —		υ —		— υ		υ —	βακχείος ἀπὸ ἴαμβον.
8.	υ —		υ —		υ —		— υ	τροχαῖος ἐπίτριτος.
9.	υ —		υ —		— υ		— υ	ἀπλοῦς βακχείος ἀπὸ ἴαμβον.
10.	— υ		— υ		υ —		υ —	ἀπλοῦς βακχείος ἀπὸ τροχαίου.
11.	— υ		υ —		υ —		— υ	μέσος ἴαμβος.
12.	υ —		— υ		— υ		υ —	μέσος τροχαῖος.

Tato theorie stala se podkladem některých moderních teorií. Aristeides se nijak neztotožňuje s tímto výkladem; neboť se na jiných místech od dělení toho odchyluje. Tak na př. tvar υ — υ υ — υ —, jež jest podle uvedených schemat *ἴαμβος ἀπὸ βακχείου* a dělí se ve čtyři stopy dvouslabičné, dělí Aristeides na str. 39 v iamb, daktyl a paion. Výklad ten, podle něhož by za sebou následovaly tři různé druhy taktů, jest ovšem rhythmicky nemožný. Jest těžko stanoviti, jaký jest poměr mezi obojí mírou, kterou Aristeides o témže tvaru pronáší. Myslím,

že neshodu tu musíme vysvětliti různými prameny, z nichž Aristeides čerpal. Sám připomíná, že čerpal výklady na str. 35—40 z rhythmiků, kteří se zvali *οἱ συμπλέκοντες*, poněvadž spojovali ve svých výkladech metriku s rhythmikou. Kromě toho zná však Aristeides také nauku Aristoxenovu. Uvádí na př. na str. 23 názor Aristoxenův přímo pod jeho jménem. Připomíná také čisté rhythmiky (*οἱ χωρίζοντες*), jež Westphal (Aristoxenos von Tarent Metrik und Rhythmik, str. 140) právem pokládá za stoupence Aristoxenovy.

Neshodu, jež se jeví v uvedeném případě, vysvětlujeme si tím, že *οἱ συμπλέκοντες* znali sice teorii Aristoxenovu, snažili se však uvést ji ve shodu s výklady metriků. Tím se stalo, že mnohé rysy nauky Aristoxenovy byly setřeny nebo pozměněny, a že mnohým definicím Aristoxenovým podložen byl jiný výklad. Musíme tedy vždy zkoumati nauku Aristeidovu, zda se shoduje se základními, nám známými naukami Aristoxenovými.

Mezi uvedenými právě dvanácti schematy jsou také tak zvané glykoneje, jež Westphal a jiní pokládají za katalektickou tetrapodii logaoedickou, my za dva takty $\frac{6}{8}$. Podle naznačeného rozboru Aristeidova však daktyl mizí a glykonej rozpadá se v samé iamby a trocheje. Myšlenka ta setkala se u některých moderních metriků se soublasem, avšak jediný Jurenka se pokusil míru tu rhythmicky podepřítí; proto zasluhují výklady jeho zvláštní pozornosti. Jurenka (Z. f. ö. Gymn. 1901, str. 7) tvrdí, že glykoneje jsou tetrapodie iambické. Trochej, který se vyskytne v řadě takové, jest vlastně synkopovaný iamb. Aristeides sám nepřipouští, jak se zdá, trocheje v iambech. Praví totiž na str. 53: *τὸ δὲ iamβικὸν δέχεται δάκτυλον, τριβραχυν, ἀνάπαιστον, τροχαῖον δὲ οὐδ' ὄλως· εἰς ἕτερον γὰρ τραπήσεται μέτρον*. Nicméně nelze popřítí, že lze vskutku trochej v iambech vyloužití rhythmicky tím způsobem, jako to činí Jurenka, jenž uvedl na str. 15 n. též zajímavé analogie z moderní hudby, na př. z Rob. Schumanna uvádí doklad pro dva trocheje na počátku iambického verše (srovn. II. glykonej!).

Než theorie Aristeidova má některé obtíže. Goodell (na uv. m., str. 215) dobře poukázal k tomu, že Aristeides pojímal své dvanáctidobé periody čisté metricky, tak že irrationální stopa, již by se daný počet dob (t. j. dvanácti) překročil, jest z těchto schemat vyloučena. K tomu podotýkám, že se při stanovisku Aristeidově octneme na rozpacích, je-li ve strofě mezi *δωδεκάσημοι* tvar delší. Na př. v II. básni Bakchylidově vidíme toto schema:

```

  ◡ — ◡ — — ◡ ◡ — ◡ — —
  — ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ —
  ◡ — ◡ — — ◡ ◡ —
  ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ —
  — ◡ — ◡ ◡ — —

```

Blass (v 3. vydání Bakchylida, v Lipsku 1904, na str. XLIX) míní, že báseň jest složena v Aristeidových periodách dvanáctidobých, kromě verše prvního, který určuje jako *βακχεῖος ἀπὸ ἰάμβου* s klausulí diambu. katalektického (str. L). Blass sám upozorňoval (Jahrb. f. cl. Phil., 133, 1886, str. 461) na to, že u Aristeida nejsou též všechny tvary vyčerpány, a pohřešoval tvary $\cup - \cup \cup - \cup$ a zvláště $\cup \cup \cup - \cup \cup \cup -$. Tento poslední jest právě v uvedené básni Bakchylidové, a Blass jej nazývá (Bacchyl. p. XLIX) *διπλοῦς βακχεῖος ἀπὸ τροχαίου*.

To vše svědčí proti Aristeidovi, a ovšem poněkud i proti Jurenkovi. Nicméně jest nutno, uvažovati o theorii Jurenkové samostatně; neboť on abstrahoval z Aristeida jen základní myšlenku (totiž dělení v stopy dvouslabičné), podepřel však myšlenku svou rhythmicky (synkopou!) a nevázal se na určitý počet dob (dvanácti) jako Aristeides; neboť i delší verše logaoedické (na př. sapfický, alkajský) pokládá za varianty trimetru iambického. A tu lze uznati podstatnost námítky, kterou pronesl Leo (na uv. m., str. 165), upozorňuje na tvary s irrationalitou na př.

— — — $\cup \cup - \cup -$, — $\cup - \cup \cup - - -$,

o nichž u Aristeida není zmínky. Jest také, myslím, podivno, že synkopovaná stopa musí přijímati ještě irrationalitu. Ve tvaru $— \cup - \cup \cup - \cup -$ může se Jurenka odvolati na jakousi volnost, kterou (na str. 7) pro první stopu vůbec uznává. Výklad ten však odpadá, je-li irrationalita v druhé stopě, jako na př. v jedenáctislabičném verši sapfickém, který Jurenka (str. 10) má taktó $— \cup | — \cup | \cup - | \cup - | \cup$, podotýkaje, že v druhé stopě jest *ἄλογος* jako v každé pravé trochejské dipodii. Zde však rhythmicky nejsou takty trochejské, nýbrž iambické! Posléze táže se Brandt (na uv. m., str. 23), jak vysvětlí Jurenka response jako na př. v Ifigenii Aul. mezi veršem 1038

— — — $\cup \cup - \cup \cup -$,

jenž se nemůže rozložit dle theorie Aristeidovy v iamby a trocheje, a v. 1059. — — — $\cup \cup - \cup -$.

Z těchto důvodů neschvalujeme mínění Jurenkovo, ač uznáváme, že vývody jeho jsou pozoruhodny a ze všech moderních prací rhythmicky nejvíce prohloubeny.

III.

Zbývá ještě stanoviti přesně poměr $\frac{9}{8}$ taktu k ionikům. Aristoxenos na výše uvedeném místě (v. str. 321) tvrdí, že *megethos* šestidobé lze errhythmicky dělití též v poměru 2:4 (*γενος διπλά-*

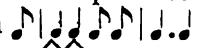
σιον). Požadavku tomu odpovídají tyto tvary: $\cup\cup\cup\cup\cup$, $\cup\cup\text{—}\text{—}$, $\text{—}\cup\text{—}\text{—}$ (irrationalní ionik a minore), $\cup\cup\text{—}\cup\cup$, $\text{—}\text{—}\cup\cup$, $\text{—}\text{—}\cup\text{—}$ (irrationalní ionik a maiore), $\text{—}\cup\cup\text{—}$, $\text{—}\text{—}\text{—}$, $\cup\cup\text{—}\cup$, $\cup\cup\text{—}$. Všechna uvedená schemata jsou jen různá schemata taktu $\frac{3}{4}$ (ποὺς ἐξάσσημος γένους διπλασίον).

Některí z moderních metriků, přibližjiče jen k tomu, že v obou případech máme megethos o šesti dobách, neostýchají se tvary obou taktů ($\frac{6}{8}$ a $\frac{3}{4}$) směřovati. Nejdále v tom zašel Wilamowitz, jenž směšuje anaklasi a hyperthesi (viz výše str. 332 n.), choriamby pak a diiamby pokládá za anáklastické ioniky. Pokládá na př. tvar $\text{—}\cup\cup\text{—}\cup\text{—}\cup\text{—}\text{—}\cup\cup\text{—}\cup\text{—}\text{—}$ za právě takový tetrametr ionský jako tvar $\text{—}\cup\cup\text{—}\cup\cup\text{—}\text{—}\cup\cup\text{—}\text{—}\cup\cup\text{—}\text{—}$. Wilamowitz¹⁾ vychází totiž od taktu, jenž obsahuje dvě dlouhé a dvě krátké slabiky. Tyto slabiky mohou být různé seskupeny, z čehož pak vznikají diiamby, ditrocheje, choriamby a ioniky. To jsou prý vesměs jen různé tvary jakési ideální stopy čtyřslabičné, jež ovšem existuje jen v theorii. Wilamowitz uznává pak některé volnosti, na př. indifferentnost krajní slabiky krátké, vypouštění jedné neb obou krátkých, takže dostává mnoho tvarů.

Jest pochopitelno, proč se toto směšování obou taktů dalo a děje. Příspěl k tomu, myslím, vedle stejného počtu dob jistě choriamb, jenž může být dělen i v poměru 3:3, i v poměru 2:4, a snad také tvary $\text{—}\cup\text{—}\text{—}$ a $\text{—}\text{—}\cup\text{—}$, jež se vyskytují také v obou rodech, s různým ovšem výkladem rhythmickým. Tak na př. tvar $\text{—}\cup\text{—}\text{—}$ v γένος διπλασίον zastupuje ionik a minore a má irrationalitu v první slabice ($\times\cup\text{—}\text{—}$), kdežto v γένος ἴσων zastupuje ditrochej a má irrationalitu v poslední slabice ($\text{—}\cup\text{—}\times$). Nicméně nelze z důvodů rhythmických schvalovati toto radikální směšování tvarů obou taktů. Toho si povšiml již Augustinus, jak jsem vyložil na str. 177 n., a pokusil se o výklad zajímavým způsobem.

Někdo snad poukáže k tomu, že se vyskytují neklamné diiamby (γένος ἴσων) ve verších ionských (Král, Metrika str. 435 a příklady na str. 437 n.). Ba i response diiambu a ioniku se vyskytuje, na př. u Aristofana v Žabách v. 327—330=344—347. V takovém případě není třeba uchylovati se ke konjekturám, jak činí někteří na uvedeném místě Aristofanově, navrhujiče ve v. 351 φαίνων (Blaydes) místo φλέγων. Wilamowitz (Isyllos von Epidauros, str. 138) právem takové počínání odmítl. Nemůžeme se však také spokojiti výkladem hyperthetickým, jehož nerhythmčnost jsme dokázali (viz str. 332 n.), nýbrž musíme uznati rhythmickou synkopu. Král (Metrika, str. 413) také praví, že diiamb nebo ditrochej nezpůsoboval patrně v řadách ionských změny taktu $\frac{3}{4}$ v $\frac{6}{8}$.

¹⁾ Již v recensi Kenyonova vydání Bakchylida v Gött. gel. Anz., 1898, str. 148 n., a pak v článku Choriambische Dimeter, Sitzb. d. Berl. Akad. 1902, str. 886 n.

Z výkladu našeho ovšem nevyplývá také, že v $\frac{6}{8}$ taktu můžeme uznávat i napořád ioniky. Jurenka (na uv. m., str. 13) praví o tvaru v $\frac{6}{8}$ taktu: »Die angegebene rhythmische Behandlung des $\frac{6}{8}$ Taktes ist in der modernen Musik nicht gebräuchlich und daher schwer auffassbar.« Nicméně má ve svých rozbořech na str. 9 (Antig. 781—790 a Oid. Kol. 668—680) dvakrát ionik mezi iamby. Praví pak dále (na str. 21), že ioniky vznikly pravdě podobně z iambické dipodie. Jurenka totiž, jak dále uvidíme, schvaluje názor Wilamowitzův o komplexu čtyř slabik, dvou krátkých a dvou dlouhých (viz str. 405), a praví, že iamby, trocheje, ioniky a choriamby jsou jen variace téhož šestidobého taktu. A své čistě metrické (nikoli rhythmické) stanovisko potvrzuje (na str. 25) tímto schematem:

		
iamby	□	□
trocheje	□	□
ionik a maiore	□	□
ionik a minore	□	□
choriamb	□	□

My však musíme, myslím, vždy míti na mysli výklad Aristoxena, jenž megethos šestidobé dělí buď isicky (3:3) nebo diplasicky (2:4), čímž jest dán dvojitý takt. V jednotlivých případech můžeme vyložiti smíšení tvarů z obojího taktu synkopou, která ostatně, byly-li v melodii nad dlouhou slabikou dvě noty, byla zřetelná jen v textu, jak správně podotýká Král, *Metrika*, str. 416.

Zmínky zasluhují ještě ioniky tvaru $\cup\cup\cup\cup$ a $\cup\cup\cup\cup$. Že se v ionicích a maiore vyskytuje tvar $\cup\cup\cup\cup$, dosvědčuje Hefaistion 36, 17 ve tvaru $\tau\rho\iota\beta\acute{\omega}\lambda\epsilon\tau\epsilon\rho \cdot | \omicron\upsilon \gamma\acute{\alpha}\rho \acute{\alpha}\rho\kappa\acute{\alpha}|\delta\epsilon\sigma\sigma\iota \lambda\acute{\omega}\beta\alpha$. Z rhythmických důvodů můžeme tvar ten připustiti jako rovnocenný ioniku a maiore jen tam, kde lze před ním uznati pauzu ($\wedge\cup\cup\cup\cup$, srv. Královu *Metriku*, str. 412), a obdobně tvar $\cup\cup\cup\cup$ jen tam, kde lze za ním uznati pauzu ($\cup\cup\cup\cup\wedge$); tedy nikoli v takovém spojení, jaké jest na př. v Aristofanových *Oblacích* v. 813 $\tau\alpha\chi\acute{\epsilon}\omega\varsigma \cdot \phi\iota\lambda\epsilon\acute{\iota} \gamma\acute{\alpha}\rho \pi\omega\varsigma$, což Wilamowitz (*Isyllos*, str. 136) dělí $\cup\cup\cup\cup | \cup\cup\cup$. Správný výklad rhythmický viz v Králově *Metrice*, str. 434.

Jeví se ještě nutnost vytknouti přesně poměr našich vývodů k článku Wilamowitzovu, *Choriambische Dimeter*. Článek tento jest totiž velmi příznačný pro moderní *metriky*; neboť *rhythmiky* je nemůžeme nazývat. Wilamowitz probírá v článku tom strofy Euripidových *tragoedií*; jejichž kola sestávají ze dvou rovnocenných stop. Jednu z nich tvoří choriamb, druhou anaklastické nebo jinak pozměněné jeho tvary. Jest na první pohled patrné, že mnohé ze strof, Wilamowitzem uvedených, zařadili

bychom do $\frac{6}{8}$ taktu, při čemž bychom však musili schematickým Wilamowitzovým podložiti výklad rhythmický. To Wilamowitz nečiní, a proto vývody jeho činí dojem plané metriky, jak jsme již dokázali na hlavním prostředku jeho rozborů, na anaklasi (viz str. 332 n.).

Wilamowitz často jen počítá slabiky, jako to činili staří metrikové, a nedbá rhythmů. Zvláště v podrobnostech jeví se neblahé následky tohoto počínání, a nastává tedy nutnost, hledati v takových případech výklad rhythmický.

Wilamowitz pozoruje na př. v Euripidově Heleně mezi choriambickými dimetry ve v. 1303 (= 1321) tvar $\cup\text{---}\cup\cup\text{---}$ (*τλάεντα νάπη*). Wilamowitz (*Choriambische Dimeter*, str. 870) spokojuje se poznámkou, že před choriambem jsou dvě slabiky. To však není výklad rhythmický! Nejdříve by asi každému napadlo, že můžeme uznati před oběma slabikami příslušnou pauzu. Výklad ten není však přípustný, uvážíme-li, že předchozí kolon (v. 1302) končí elidovanou předložkou (*ἀν'*), která nemůže býti odtržena pauzou od následujících slov, k nimž patří. Proto jest lépe uznati pauzu na konci v. 1303 a děliti $\cup\text{---}\cup\text{---}\cup$ | $\cup\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}$. Zcela podobný případ jest v Euripidově Elekře v. 437 = 447, kdež uvedený tvar jest (při rukopisném čtení *κνανεμβόλοισιν*, jehož se Wilamowitz přidržuje) spojen s předchozím kolem synafeií (*κνανεμβόλοισιν εἰλισσόμενος*).

Uznáním pauzy domůžeme se i na jiných místech, Wilamowitzem uvedených, dobré míry rhythmické, na př. v Euripidově Orestu v. 838 (*Ἀγαμεμνόνιος παῖς*). Wilamowitz zase podává jen schema dlouhých a krátkých slabik ($\cup\cup\text{---}\cup\cup\text{---}\text{---}$) a nepokouší se o výklad. Vzhledem k ostatním kolům navrhuji míru $\wedge\cup\cup\text{---}\cup\text{---}\text{---}$ | $\cup\text{---}\text{---}$. Obměny tohoto tvaru shledávám v Euripidově Heleně v. 1342 (= 1358) *ἴτε, τῆ περι παρθένω*, který dělím podobně: $\wedge\cup\cup\text{---}\cup\text{---}\text{---}$ | $\cup\text{---}\cup\text{---}$, a v Heleně v. 1314 (= 1322) *μέτα κούραι ἀελλόποδες*, kdež dělím: $\wedge\cup\cup\text{---}\cup$ | $\cup\text{---}\cup\cup\text{---}$.

V Euripidově Heleně v. 1453 (= 1467) čteme *εἰρεσία φίλα* ($\text{---}\cup\cup\text{---}\cup\text{---}$). Podobný tvar jest v Heleně v. 1350 (= 1366) *δέξατο τ' εἰς χέρας*. Wilamowitz podotýká prostě, že jest to dochmios, a podobně se vyjadřuje o tvaru $\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}$ v Heleně v. 1307 (= 1325) *ἀρρήτου κούρας*. Rhythmický výklad dochmia jest však dosud sporný. Není tedy označením »dochmios« řečeno nic, zvláště nevíme-li, jakého výkladu se Wilamowitz přidržuje. Pravdě nejpodobnější jest výklad Westphalův, že dochmios jest dipodie paionská, což by v našem případě bylo nemožné. Vzhledem k tomu, že celá stopa jest v $\frac{6}{8}$ taktu, bude nejlépe i tyto tvary měřiti v tomto taktu, tedy první tvar $\text{---}\cup\cup\text{---}\text{---}\text{---}$ | $\cup\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}$ a druhý tvar $\text{---}\text{---}\text{---}\text{---}$ | $\text{---}\text{---}\text{---}$.

Tato krátká kola, jež působí (správněji: měla by působiti) Wilamowitzovi obtíže, jsou se stanoviska staré theorie tripodie. Že působí obtíže i v staré míře, uznává Christ, jenž se (na uv. m., str. 240 n.) obsírně obíral touto otázkou a dospěl asi k těmto výsledkům. Převážnou většinu takových tripodí lze odstraniti jednak lepší kolometrií, jednak tím, že se tripodie doplní příslušnou pausou na tetrapodii, což jest zvláště vhodné u tripodí proodických a epodických. Zbývá jen několik případů, kdež Christ neváhá uznati licenci básnickou.

Konečně musím podotknouti, že některé strofy, o kterých jedná Wilamowitz v uvedeném článku, nezařadil bych do $\frac{6}{8}$ taktu. Míním na př. strofu v Euripidově Elektře v. 726 n., kde mezi desíti verši jsou tři dimetry choriambické a jeden trimetr, vedle nich pak dva ionské dimetry, jež jsou v taktu $\frac{3}{4}$, a dále tvar $\cup\cup\text{---}\cup\cup\text{---}\cup\text{---}$, který pokládám také za dimetr ionský: $\cup\cup\text{---}\cup\cup\text{---}\cup\text{---}$.

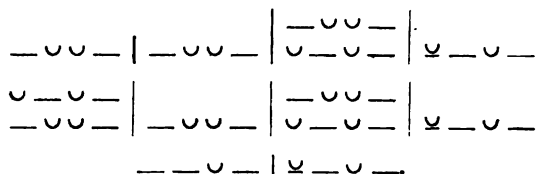
Dospěli jsme k mínění, že Řekové znali takt $\frac{6}{8}$, a zařadili jsme do něho tvary glykonejské, jež se dříve měřily logaodicky. Tím není ovšem řečeno, že se vždy musí tvary ty měřiti tímto způsobem. Musíme, myslím, při metrických rozbořech vycházeti vždy od individuálního rozboru jednotlivých strof. Tím, že se jistý rozbor, v jistém prostředí oprávněný, zevšeobecní, vnáší se mnoho nepřirozeného do metriky. Typický příklad takového počínání podává práce Hamelbeckova.¹⁾ Hamelbeck z některých míst vyvodil správný poznatek, že se v ioniku a maiore může první délka rozvésti ve dvě krátké. Shledává však případ ten všude, kde se podobné seskupení veršů vyskytuje, na př. i na počátku veršů tohoto tvaru: $\cup\cup\text{---}\cup\cup\text{---}$
 $\cup\cup\text{---}\cup\cup\text{---}$.

Že týž tvar se může v různém prostředí různě měřiti, a že tedy rozbor strof musí býti individuální, toho lze uvést četné doklady. Wilamowitz dokázal v zajímavém pojednání De versu phalaeceo (Mélanges Henri Weil, v Paříži 1898, str. 449 n.) že tak zv. *Φαλαίκειον ἐνδεκασύλλαβον* jest trimetr ionský. Přesněji měl říci, že v některých místech se může měřiti ionsky; neboť na jiných místech jest míra ionská nemožná. Proto opatrněji se vyjadřuje Schroeder (Hermes, XXXVIII, 1903, str. 205 n.) pravě, že nelze říci, je-li verš ten trimetr ionský či aiolský. Zajímavé jest též pozorování Schroederovo (Philologus, 1903, str. 162), že tvar $\text{---}\text{---}\cup\cup\text{---}$ připouští osměrý výklad rhytmický.

Zbývá ještě, abychom ukázali některé strofy, které dle našeho názoru jsou složeny v taktu $\frac{6}{8}$. Anakreontův zlomek 19 skládá se ze čtyř strof tohoto tvaru²⁾:

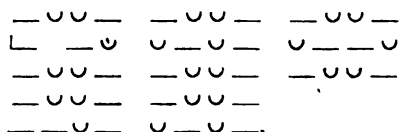
¹⁾ Der ionicus a maiore mit aufgelöster erster Länge in den Iyrischen und chorischen Dichtungen der Griechen, Beilage zum Jahrb. d. Gymn. zu Mülheim a. Rh. 1896.

²⁾ Cituji podle Bergkovy a Hillerovy Anthologia lyrica. 4. vyd., upr. od Crusiusa, v Lipsku 1897.

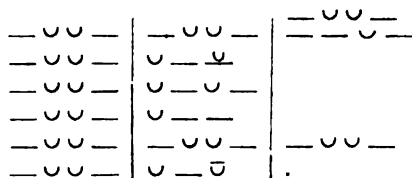
Král (Metrika, str. 447) podotýká, že svědčí strofa ta zcela jasně o tom, že choriamb a diiamb mohou míti touž rhytmickou platnost.

V Aischylových Hiketidách strofa v. 57—62 = 63—68 má tento rozbor:

Král (Metrika, str. 438) měří druhé a třetí kolon poněkud jinak (ionsky) a zařazuje pak celou strofu mezi ioniky.

Z Aristofanových Acharnských v. 1150 n. uvádím jen první periodu v. 1150—1155 = 1161—1167:

Druhá perioda jest čistě iambická, a iambické dipodie tu patrně zastupují choriamby, jak podotýká Král (Metrika, str. 448). Strofa ta jest zajímavá po stránce kritické. Ve v. 1150 čtou rukopisy:

Ἀντίμαχον τὸν Πακάδος, τὸν ξυγγραφῆ, τὸν¹⁾ μελέων ποιητῆν (— υ υ — | — υ υ — | — υ υ — | — υ υ — | υ — —) a v souhlasném verši antistrofy (v. 1161):

τοῦτο μὲν αὐτῷ κακὸν ἐν, καὶ δ' ἕτερον νυκτερινὸν γένοιτο (— υ υ — | — υ υ — | — υ υ — | — υ υ — | υ — υ). Ve strofě vyslovuje sbor přání, aby Zeus ztrestal jakéhosi Antimacha, básníka, τὸν μελέων ποιητῆν. (Dlužno podotknouti, že genitivní tvar μελέων trojslabičně se měří u Aristofana též v Ptáčích v. 744 a 749). Jde hlavně o výklad slova ξυγγραφῆ. Slovo to není nijak ojedinělé. Ὁ ξυγγραφεὺς jest ten, kdo spisuje, spisovatel, zvláště historický (Xenofon, Hellenika VII, 2, 1.),

¹⁾ Cod. Ravennas má τῶν, ale věc ta nemá pro metriku významu.

pak vůbec prosaista proti básníkovi (Platon, Faidros 235 C, bez *λόγων*). Kromě toho *οἱ συγγραφεῖς* byli jakési kollegium, jemuž předkládány byly návrhy na změnu ústavy (Thukydides VIII, 67; Harpokration s. v. *συγγραφεῖς*). Dříve než rozhodneme o překladu, tážeme se, kdo byl onen Antimachos.¹⁾ Nevíme však o něm nic jiného, než co o něm vypravuje Aristofanes na tomto místě. Zdá se, že podal návrh *μὴ δεῖν κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος* jak svědčí scholion. V Oblacích v. 1022 posmívá se Aristofanes také jakémusi Antimachovi, a scholion k místu tomu mluví o pěti mužích toho jména: *Ὀδτος εἰς θηλύτητα κωμῳδεῖται καὶ εὐμορφίαν. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος ἐπὶ πονηρίᾳ κωμῳδοῦμενος, τρίτος ὁ Ψακάδος λεγόμενος, τέταρτος ὁ τραπέζιτης, ὃς μέμνηται Ἐθπολις ἐν Δήμοις, πέμπτος ἱστοριογράφος, τάχα δὲ ὁ αὐτός ἐστι τῷ εὐμόρφῳ*. Ze scholia toho vidíme, že se v komoediích pětkrát napadala osoba jménem Antimachos. Scholiasta vytvořil tedy pět osob, o poslední však sám připomíná, že jest snad totožný s oním, na prvním místě uvedeným. Je tedy patrné, že můžeme slovo *ξυγγραφῆ* přeložiti obojím způsobem: a) »toho prosaistu« (možno zajisté, že psal i prosu i básně), b) člena výboru. Druhého výkladu přidržuje se Wilamowitz v článku Choriambische Dimeter, str. 888, pozn. 2, a Droysen (2. vyd.) překládá: »weise Gesetzgeber«. Neshledávám tedy žádné příčiny k změně rukopisného čtení. Nicméně byla podána spousta rozmanitých návrhů z příčin metrických. Dindorf praví totiž: *Vulgata scriptura tanto suspectior est, quod dipodiae iambicae τὸν ξυγγραφῆ in antistropha choriambus est oppositus*. Věc ta však dle našich výkladů je rhythmicky přípustná a jsou tedy všechny konjekтуры zbytečné. Čtení rukopisné, pokud jsem mohl vydání srovnati, podržují: Bentley, Dindorf (vyd. oxfordské), Bergk, Meineke. Opomíjíme návrhy, které podržovaly čtení *τὸν ξυγγραφῆ* a měnily zbytečně následující slova, a všímáme si jen těch, které se zabývaly slovem *ξυγγραφῆ*.

Nejzbytečnější jest konjektura Blaydesova: *τὸν μέλεον ξυγγραφέα ποιητὴν θ'*, ježto se děje jen z důvodů metrických. Ostatní kritikové podezřívají slovo *ξυγγραφῆ*. Elmsley pokládá je za glossu, vylučuje je a čte: *τὸν μελέον τῶν μελέων ποιητὴν* (tak Dindorf, Alb. Mueller, W. Ribbeck a j.). Elmsley vidí tu totiž jakousi hříčku slovní mezi *μέλος* a *μέλεος* a ukazuje na podobnou hříčku u Antifana (u Athenaia XIV, 643e):

*ἀνθεσιπτότατα μέλεα μελέοις ὀνόμασι
ποιοῦσιν ἐμπλέκοντες ἀλλότρια μέλη.*

Blaydes uvádí i jiné podobné hříčky (Sof. Oid. Král. 479: *μέλεος μελέω ποδὶ χηρεύων*, Eur. Hiket. 598: *ὦ μέλαι μελέων ματέρες λοχαγῶν*; Sof. Antig. 979: *μέλειοι μελέαν πάθαν*

¹⁾ Viz Pauly-Wissova, Real-Encyklopädie, I, str. 2433 n.

κλαῖον). Doklady tyto jsou však méně vhodné, ježto zde není hříčka mezi μέλος a μέλεος, nýbrž hříčka slovem μέλεος. Při návrhu Elmsleyově naskytují se však některé pochybnosti zvláště užití členu τῶν (μελέων). Van Leeuwen ve svém vydání Acharnských praví: ... vereor tamen ut recte, cum minime aliunde constet poeta m fuisse parcum istum choregum, molestus autem mihi videatur articulus τῶν. Blaydes navrhl buď: τὸν μέλεον δὴ μελέων ποιητήν, nebo τὸν μελέων ἠπίαλον (incubum) ποιητῶν! Meineke, jenž myslel, že Aristofanes útočí na téhož Antimacha, kterému se posmívá v Oblacích 1022 (zcela nejistě!), navrhl τὸν ξυρίαν (τὸν μέλεον ποιητήν), quo nomine appellabantur homines ad cutem rasi, quod extremae mollitiei iudicium fuisse constat. Všechny tyto návrhy jsou však, myslím, po našem výkladu zbytečné.

V moderních spisech metrických, jak známo, zavládl směr tak zvaným logaeddům (ve smyslu Westphalově) nepřátelský. Již v metrice Masquerayově a Gleditschové jsou tyto nové theorie soustavně vyloženy, avšak těmto a podobným dílům schází podklad rhythmický. Že však v nich jest dosti pravdy, a že theorie nová může býti uvedena ve shodu s rhythmikou, dokázal Jurenka v uvedeném článku a nejnověji Král ve své metrice. V jednotlivostech se však oba učenci liší. Hlavně jest spor o to, máme-li dělití ve stopách trojdobých či šestidobých. Tvar — ∪ ∪ — ∪ — ∪ — dělí totiž Jurenka — ∪ | ∪ — | ∪ — | ∪ —, Král — ∪ ∪ — | ∪ — ∪ —.

Podrobili jsme celou otázku podrobnému řešení se stanoviska rhythmického. Vyšli jsme od nauky Aristoxeny o megethu šestidobém a rozlišili jsme dle ní přesně v megethu tom dva takty: isický a diplasický. Nespokojujeme se tedy jen počítáním dob, nýbrž všímáme si vždy i rozčlenění jejich. Tak zvaný choriamb se může ovšem dělití isicky i diplasicky, jak dobře tvrdí Král (Metrika, str. 290). Nepokládáme tedy ani isický ani diplasický choriamb za původní, nýbrž vidíme v obou jen schemata dvou taktů. O tom, máme-li dělití choriamb isicky či diplasicky, rozhodnou ostatní tvary stop v příslušné strofě. Vyskytují-li se choriamby mezi ioniky, dělí se diplasicky. Jsou-li však spojeny s diiamby nebo jinými tvary isickými, dělíme je isicky.

Oběť Argeů.

Napsal O. Jiráni.

Průběh oběti Argeů jest znám. Každoročně dne 14. května svrhovaly Vestálky, po vykonané oběti, za přítomnosti pontifiků a jiných kněží a úředníků 27 figurin ze sítí, majících podobu lidskou a zvaných *Argei*, se starého mostu kolového do Tibera. Týmž jménem, vedle něhož vyskytuje se i tvar *Argea*, označuje se též 27 kaplí, rozložených po čtyřech okresích města Serviova; k nim konán byl každoročně, dne 16. a 17. března, průvod. O poloze jejich poučuje nás důležitá zpráva Varronova (De l. L. V, 45—54), čerpaná nejspíše z archivu pontifiků. Ráz celé oběti byl očištný; Plutarchos (Quaest. Rom. 86) nazývá ji dokonce *μέγιστος τῶν καθαρῶν*.

O významu a původu obřadů těch bylo často jednáno, ale k spolehlivým a přesvědčivým výsledkům dlouho se nedospělo. Práce starší, jež buď přijímají nekriticky některý z výkladů starověkých nebo přibírají na pomoc, často velmi násilně, novější názory mythologické, jsou vesměs pochybené. Netřeba se zabývatí jimi podrobněji; shrnul a po zásluze je ocenil G. Wissowa v článku Argei v Pauly-Wissowově Encyklopaedii, sv. II. (Znova otištěno ve spise: *Gesammelte Abhandlungen zur römischen Religions- und Stadtgeschichte*, v Mnichově 1904, str. 217 n.) Pojednání to jest bez odporu nejcenější příspěvek k vyjasnění záhad, jež se kolem otázky té kupí; výsledky, k nimž tu Wissowa dospěl, sotva se kdy podstatně změní. A tak i pojednání toto spočívá na výzkumech Wissowových; přijímám jeho výklad o původu a významu oběti Argeů, ale myslím, že některé stopy nutí nás uznati starší slavnost, na jejíž místo nastoupila ve III. st. př. Kr. známá nám oběť Argeů.

Nejprve pokládám za nutné, nastíniti postup a výsledky bádání Wissowova. Rozbor zpráv starověkých, jímž Wissowa počíná, ukazuje jasně, že již původcové jejich neměli přesnějších vědomostí o původu, významu a stáří oněch obřadů. Jsou to pouhé kombinace, vycházející jednak od slova Argei, jež nebylo lze jinak vyložiti než jako překlad řeckého *Ἀργεῖοι*, jednak od zvyku shazování figurin do řeky, k jehož výkladu užito známého přísloví *sexagenarios de ponte*. Odmítnuv také všechny novější výklady, zkoumá Wissowa především, zda správné jest všeobecné mínění, pokládající kaple Argeů, jejichž polohu určuje výše zmíněný seznam Varronův, za podklad Serviova rozdělení městského obvodu římského. Shledává je nesprávným; neboť slova Varronova (De l. L. V, 45), na nichž jedině se zakládá, mají jiný smysl. Varro jedná v oddilu tom o částech Říma a místních jménech starořímských, zvláště pak uvádí jména, již z oběhu

vyšlá. Probrav dva ze sedmi pahorků římských, totiž Capitolium a Aventinus, přechází k pěti ostatním slovy: reliqua urbis loca olim discreta, cum Argeorum sacraria septem et viginti in < quattuor > partibus urbis sunt disposita. Smysl místa toho jest: ostatní prostora městská byla v dřívější době, když se zakládaly ve čtyřech okresích města kaple Argeů, rozlišena zvláštními jmény. Varro mluví tu s ohledem na svou dobu, kdy stará místní jména, jichž hojně tu uvádí, vymizela a zůstala jen obvyklá jména pěti pahorků. Že nejedná tu o lokálním rozdělení města, ukazuje celá souvislost a zvláště sloveso *discernere*, místo něhož by v tom případě bylo nutno užití výrazu *dividere*.

Nevyplývá tedy z místa Varronova, že kaple Argeů byly základem nebo aspoň důležitým činitelem při Serviově rozdělení města. Tím však není řečeno, že by nebylo vůbec souvislosti mezi kaplemi těmi a městem Serviovým, ale, jak dále bude ukázáno, nelze z toho vyvozovati důkaz pro starý původ jejich.

Správný výklad místa Varronova odstraňuje též pochybnosti, které dříve všeobecně byly pronášeny proti počtu 27 kaplí; jakkoliv jest číslo toto dochováno u Varrona na dvou místech (V, 45 a VII, 44), soudilo se, že nutno je opravit v 24, aby bylo lze uvéstí je v souhlas s počtem okresů Serviových, tak aby připadalo jich šest na jeden okres.

Jak stará jest tedy oběť Argeů? Proti všeobecnému mínění, založenému na zprávách starověkých, že původ její hledati jest v dobách velmi starých, nejpozději v době Serviově, uvádí Wissowa několik přesvědčivých důvodů. Ukazuje především, že slavnost, a to jak březnová, tak květnová, jest mladší než kruh nejstarších slavností římských, t. zv. kalendář Numův. To patrně jest zvláště z neshody s principem nejstaršího kalendáře, v němž státní slavnosti (a za takovou pokládati jest i oběť Argeů) připadají vesměs na liché dny, a je-li slavnost vícedenní, sudé dny se vynechávají. Obě tato pravidla, přísně zachovávaná, ruší však slavnost Argeů, neboť připadá na 14. května a 16.—17. března. Dále bychom čekali, že ve shodě s rázem celé slavnosti budou dny tyto označeny v kalendáři jako dies nefasti. Proti tomu však jest 16. březen dies fastus a 14. květen dies comitalis; 17. březen jest sice dies nefastus, ale proto, že na týž den připadají dvě jiné staré slavnosti, Liberalia a Agonium Martiale.

Jest tedy slavnost Argeů mladší než starý slavnostní kalendář, a tím ocitáme se aspoň již v době Serviově. K té by ukázovala výše uvedená zpráva Varronova, kdyby kaple Argeů vskutku tvořily podklad rozdělení města Serviova, jak se z místa toho vyvozovalo. Ale, jak ukázáno, místo ono nepřipouští toho výkladu, nýbrž možno z něho pouze usuzovati, že kaple Argeů byly rozloženy v obvodu města čtyř okresů, že nikde nepřekro-

čovaly jeho pomerium. Tvoří tedy Serviovo rozdělení města terminus post quem pro otázku o době vzniku kaplí těch; to je jediná souvislost mezi nimi a městem Serviovým. Tím se však neřeší otázka, o niž se jedná; neboť ježto pomerium města Serviova trvalo beze změny až do doby Sullovy, chybí nám bližší terminus ante quem. Pokud však možno o něm usuzovati z pramene zprávy Varronovy, totiž nejspíše z archivu pontifiků, nelze jej klásti nad III. stol. př. Kr. Tomu svědčí i slovní rozbor, nejvíce velké starobylosti a uvedené v něm zmínky o stavbách, jež vznikly teprve ve III. stol. př. Kr. Bylo by ovšem možno připustiti pozdější redakci a modernější úpravu pramene Varronova, ale vzhledem k ostatním důvodům zůstává správnějším závěr, že seznam kaplí, z něhož Varro čerpal, byl pořízen současně se zavedením slavnosti Argeů. Tak dospěli jsme již ke III. stol. př. Kr. jako pravdě podobné době, kdy ona slavnost vznikla.

Výsledek ten dochází potvrzení i rozbořem oběti samé. Vycházejí od jména *Argei*, jež etymologicky nelze jinak vyložití než jako překlad řeckého *Ἀργεῖοι*, spojuje Wissowa další důkaz svůj se skvělou domněnkou *Diels* o *v o u* (Sibyllinische Blätter, v Berlíně 1890, str. 44, pozn.), jež vrhá netušené světlo na celou záhadu. Ježto jméno *Ἀργεῖοι* v synekdochickém významu za celý národ řecký ukazuje na poesii, závislou na Homerovi, soudí Diels, že slovo *Argei* mohlo vniknouti do kultu a odtud do jazyka římského jen prostřednictvím řecké poesie věštecké, jejíž díkce stojí zcela pod vlivem Homerovým. Přenesení toto stalo se sotva před III. stol. př. Kr., a to nejspíše podle věštby Sibylliny, která v době válečné tísně, když nad to i Tiber se rozlil z břehů svých, nařizovala, aby na usmíření hněvu božího bylo vrženo 27 nepřátel v proud říční. Věštby této doby označují Římany názvem *Troiani*, národního nepřítele jejich *Argivi*. Buď byla tedy v době vzniku oběti Argeů válka s Řeky (Diels pomýšlí na válku s Tarentem nebo na první válku punskou), nebo jest *Ἀργεῖοι* pouze typický výraz pro národní nepřítele římské. Správnost domněnky Dielsovy potvrzuje číslo 27, jež se v obřadech Argeů opětovně objevuje; neboť číslo to bylo obvyklé v ritu sibyllském, jak o tom svědčí na př. častěji připomínané prosební průvody 27 dívek. Pro řecký původ svědčí dle Wissowy i to, že všechny každoroční slavnosti státní, jež v Římě po uzavření starého cyklu slavnostního byly zavedeny, jsou původu řeckého.

Každoroční shazování 27 figurin lidské podoby do Tiberu nelze jinak vyložití než jako náhradu za oběť lidskou. I to však svědčí o cizím původu onoho obřadu; neboť náboženství římské nezná vůbec obětí lidských; naproti tomu lze stopy jejich dokázatí v Řecku (srovn. *P. Stengel*, *Die griechischen Kultusaltertümer*, 2. vyd., v Mnichově 1898, str. 114 n.). V případech,

kde i u Římanů se objevují, děje se tak z návodu knih Sibylliných a oběti konají se dle obřadu řeckého. Wissowa vhodně upozorňuje na častěji opěťovanou oběť dvojice Řeků a Gallů (Graecus et Graeca, Gallus et Galla), pohřbených za živa na foru boariu. Povaha i doba oběti té, zavedené též z návodu knih Sibylliných (poprvé se připomíná k r. 226 př. Kr.), shoduje se nápadně s obětí Argeů.

Ze všeho, co uvedeno, vysvítá řecký původ a ráz oné oběti nebo aspoň jedné části její, slavnosti konané dne 14. května. Ale i pro druhou část, pro obřady, vízíci se ke dnům 16. a 17. března, jež Ovidius (Fast. III, 791) připomíná slovy: <itir ad Argeos>, lze dokázati stejný původ. Slova Ovidiova sotva lze vyložiti jinak než o prosebném průvodu, který konán byl v těch dnech po kaplích Argeů, rozložených v obvodu města Serviova. Soudí se obyčejně — a Wissowa jest téhož mínění —, že v těch dnech byly dopraveny do kaplí ony figuriny ze sítí, jež o slavnosti květnové byly s mostu shazovány. V každém případě však předpokládá poloha kaplí průvod, který pro ch á z e l m ě s t e m; ale to odporuje římskému ritu očištnému, který vyžaduje, aby oběť vedena byla kolem předmětu, jenž očištěn býti má. Shodu s rázem průvodu při slavnosti březnové jeví však průvody konané *Graeco ritu*, na př. zmíněný již prosebný průvod 27 dívek, o němž Livius XXVII, 37, 7, výslovně praví, že procházel městem.

Konečný výsledek, k němuž Wissowa dospěl, jest asi tento. Slavnost Argeů, jak březnová tak květnová, jest rázu očištného a zavedena byla v době kruté tísně ve III. st. př. Kr., nejspíše mezi první a druhou válkou punskou z návodu věštby Sibylliny. Oběť lidská, již nutno tu předpokládati, vykonána poprvé nejspíše skutečně, později jen symbolicky. Rozložení kaplí po celém obvodu městském a pravdě podobné uschovávání figurin ze sítí v nich po dobu od březnové do květnové slavnosti mělo ten účel, aby figuriny pojalý v sebe poskvrnu (*μίασμα*) po celém městě rozptýlenou, což jest úplně ve shodě s názorem řeckým.

Podáváje postup důkazu Wissowova, že oběť Argeů jest původu pozdějšího a neřímského, opominul jsem úmyslně věc, která po mém soudu nutí modifikovati závěr důkazu toho. Mním tím vynikající účast státního kněžstva římského při oběti Argeů, které bychom nečekali, je-li původ obřadů těch řecký. Varro (De l. L. VII, 44) mluví všeobecně o účasti kněžstva; Dionysios Hal. (Ant. I, 38, 3) jmenuje pontifky a vestálky, Paulus (p. 15) a Ovidius (Fasti V, 621) připomíná pouze vestálky. Vedle toho máme dosvědčeno u Plutarcha (Quaest. Rom. 86) a u Gellia (X, 15, 30), že flaminica Dialis v době slavnosti březnové i květnové nesměla se, na znamení smutku, ani mýti ani si vslasy česati. Wissowa seslabuje význam tohoto nápadného zjevu.

Pro důležitou úlohu vestálek při shazování figurin o slavnosti květnové shledává paralelu ve význačné úloze jejich při noční slavnosti *Bonae Deae*, konané též dle ritu řeckého. Paralela ta sama o sobě jest správná, ale hledíme-li k účasti i jiných kněžstev, pro něž paralely také naléztí nemůžeme, pozbývá váhy. Nijak nelze tímto způsobem vyložití účastenství pontifiků, místo nichž, jak Wissowa sám přiznává, čekali bychom decemviry *sacris faciundis*. Zvláště nevysvětlitelný jest hluboký smutek flaminiky, dosvědčený jen pro slavnosti starořímské, na př. pro březnové průvody Saliů. Tato účast pontifiků padá po mém mínění tím více na váhu, že při výše zmíněné oběti dvojice Gallů a Řeků, jež jeví tolik podobnosti s obětí Argeů, řízení celého aktu náleží decemvirům, po případě quindecimvirům.

Jak vyložití tyto rysy, neshodující se s řeckým rázem slavnosti? Myslím, že nutno spatřovati v nich stopy kultu staršího než jest známá nám oběť Argeů, stopy ritu starořímského, který ve III. stol. př. Kr. byl zavedením ritu řeckého změněn a v původním rázu svém tak zatemněn, že pozdější spisovatelé nedovedli již odloučiti původní, římské jádro od pozdního, jim jedině známého obřadu. K podobnému závěru dospěl již Diels (na uv. m.), ale shledává stopy starého původu jinde než ve výše uvedené účasti státního kněžstva římského. Soudí, že pouze oběť květnová, oběť shazování 27 Argeů, jest původu pozdějšího; oběť ta nebyla prý původně v prázdné souvislosti se starými obřady z doby královské, konanými prý při 24 kaplích, ale jako nový a mocnější prostředek k usmíření hněvu božího vytlačila záhy jméno staré oné slavnosti a způsobila, že počet kaplí, jichž původně bylo v každém ze čtyř okresů městských šest, byl uveden v souhlas s počtem 27 Argeů. Diels se domnívá, že Varro ve svých *Antiquitách* naznačil rozdíl mezi starým a novým obřadem Argeů. Stopu toho spatřuje Diels v nevysvětlitelném jinak počtu 30 Argeů, jež udává Dionysios Hal. (I, 38, 3); ten prý třeba vyložití nesprávným přidáním čísla tři, o něž původní počet byl zvýšen (27 + 3 místo 24 + 3). Ale jednodušeji a správněji vyložil zajisté tento odchýlný počet Wissowa (na uv. m., str. 225, poz. 2), totiž omylem Dionysiovým. I jinak nepokládám názor Dielsův o větším stáří kaplí a obřadů při nich konaných za správný. Výše uvedené důvody Wissowovy dotvrzují velmi přesvědčivě řecký a pozdní původ i této slavnosti.

Souhlasím však s Dielsem v základní myšlence, že oběť Argeů, jak ji známe, není původní, nýbrž že před ní předcházela obřad jiný, nám již skoro úplně temný. Podobné případy nejsou v kultu římském zvláštností. Velmi vhodnou analogií poskytují nám zvláště saekulární hry římské. Jak známo, musíme rozlišovati dvě řady těchto her; starší z nich, jež počaly r. 463 př. Kr. a opětovány byly r. 363 a 263, mají zcela jiný ráz než pozdější

hry, jejichž řada počíná r. 249 př. Kr., tedy asi v téže době, kdy dle všech známek zavedena byla řecká oběť Argeů. Kdežto hry starší řady jsou původu italského a ráz jejich jest očištný, analogický censorskému lustru, vznikly hry druhé řady z návodu knih Sibylliných a jeví veskrze ritus řecký (srov. G. Wissowa, *Religion und Kultus der Römer*, v Mnichově 1902, str. 363 n.),

A priori nelze tedy proti existenci starších obřadů než je známá nám oběť Argeů ničeho namítati. Jde jen o to, zda a pokud možno ze zachovaných stop utvořiti si určitější obraz o těch obřadech. Jak již uvedeno, spatřovati jest stopy staré slavnosti ve dvou rysech, nehodících se do pozdější řecké oběti Argeů. Jest to předem účast pontifiků a vestálek a dále smutek flaminiky.

Účast pontifiků při oběti květnové nebyla jen rázu podružného, nýbrž naopak můžeme souditi z jistých známek, že při oběti té byla jim a vestálkám, které, jak známo, náležejí do kollegia pontifiků, přidělena vůdčí úloha. To vyplývá po mém soudu z toho, že pouze oni se uvádějí ve zprávách našich výslovně, kdežto ostatní kněží se připomínají jen bromadným jménem *sacerdotes*. Připojíme-li k tomu důležitou roli vestálek, jež shazovaly figuriny s mostu, můžeme s velkou pravdě podobností uznati, že pontifikové řídili celý slavnostní akt, což je při oběti konané *Graeco ritu* případ ojedinělý a vysvětlitelný jen přenesením z nějakého obřadu staršího. Ale proč právě pontifikům připadl tak důležitý úkol při této slavnosti? Známo jest, že souvislost družstva toho s prastarým mostem kolovým, s něhož právě Argeové byli svrhováni, jest etymologicky nepopíratelná, třebaš původní význam jeho jest záhadný (Wissowa, *Religion und Kultus*, str. 432, pozn. 2). Není ve svrhování Argeů, jež ve shodě s etymologií jména uvádí pontifiky v souvislost s mostem kolovým, zachována stopa původní nějaké funkce družstva toho? Stopa ta ukazuje na starou nějakou oběť, nám blíže neznámou, již pontifikové každoročně konali a jež byla v lokální spojitosti s mostem kolovým. Tato spojitost byla tak mocná, že i při přeměně staré slavnosti v pozdější oběť Argeů zůstal most kolový hlavním místem slavnosti, ba že, jak později bude ukázáno, zůstala nejspíše i tato stará oběť pontifiků vedle nové oběti Argeů a že konečně pontifikům ponecháno bylo i na dále řízení celé slavnosti, ač dle ritu nové oběti připadnouti mělo decemvirům. Že pontifikové skutečně konali na mostě tom oběti, plyne z Varrona (De l. L. V, 83). Odůvodňuje svou etymologii slova pontifex, praví Varro: a ponte arbitrator (sc. dictos esse); nam ab his sublicius est factus primum, ut restitutus saepe, cum in eo (tak, myslím, třeba opravití jest rukopisné ideo) sacra et uls et cis Tiberim non mediocri ritu fiant.

Ale i k březnové slavnosti Argeů, záležející z prosebného průvodu po 27 kaplicích, můžeme naléztí analogický zjev pro

starší dobu. Jako důležitá stopa předpokládané staré slavnosti uvedeny výše zprávy o hlubokém smutku flaminiky, dosvědčeném pro slavnost březnovou i květnovou. O smutku při slavnosti březnové píše Gellius X, 15, 30: *flaminica Dialis . . . cum it ad Argeos neque comit caput neque capillum depectit*. Ze slov těch je patrné, že flaminika účastnila se průvodu po kaplích Argeů, a to z povinnosti úřadu svého. Její účast jest opět v nezhodě s řeckým ritem onoho průvodu; účastnila-li se ho přece, jak z Gellia vyplývá, nemůžeme v účasti té viděti bohoslužebný výkon vzniklý teprve při zavedení známého průvodu ke kaplím Argeů, do něhož by se pro starořímský ráz svůj nehodil, nýbrž byl patrně přejat z analogického obřadu staršího, spojeného též s bohoslužebným průvodem. Za důkaz pro onen starý průvod možno uvést, že hluboký smutek flaminiky připomíná se vesměs při slavnostech rázu smutečního a smírného, spojených s průvody. Děje se tak při březnových průvodech Saliů (Ovid. *Fast.* III, 397 n.) a při čištění t. zv. *penus Vestae* dne 15. června (Ovid. *Fast.* VI, 229 n.); tehdy byla nečistota z chrámu Vestina dopravována na Kapitolium a odtud, když nádržka pro ni byla plná, odváděna do Tiberu. I myslím, že možno vedle oběti uznati i průvod za podstatnou součást staré slavnosti. Průvod ten konal se asi po celém území městském, což plyne z toho, že kaple Argeů, k nimž konán byl průvod pozdější, analogický průvodu staršímu, rozloženy jsou též ve všech čtyřech okresech města.

Jakkoliv nemožno si učiniti přesnější představy o předpokládané starší slavnosti, soudím z uvedených důvodů, že se skládala z oběti, konané každoročně od pontifiků na mostě kolovém a z předchozího průvodu rázu smutečního a smírného.

Jaký význam měl však ten průvod, a komu přinášeli pontifikové onu oběť? Soudím, že nevhodněji lze obě vztahovati k řece Tiberu, vlastně k božstvu řeky té. Myšlenka tato není nová; pronesl ji už L. Preller (*Römische Mythologie*, 2. vyd., Berlín 1865, str. 513 n.). Znaje však jen pozdější oběť Argeů, pokládá ji za oběť, přinášenou Tiberu. To však, jak dále bude ukázáno, není správné. Uznáme-li však starou slavnost, kteráž teprve ve III. stol. před Kr. byla změněna, jest domněnka ta velmi pravdě podobná.

Netřeba blíže rozbíratí význam Tiberu pro Římany; bůh řeky té byl jim tak blízký, že obraceli se k němu v modlitbách svých a oslovení: *»Tiberine pater«* nebylo zajisté v ústech jejich pouhou fráší. Ale proud ten dovedl buditi i hrůzu jejich; známo, jak často, zvláště po silných lijácích zimních, vystupoval z břehů a zaplavoval níže položené části města. Zbožná mysl starého Římana spatřovala v úkaze tom projev hněvu boha říčního, jež nutno usmířiti a pro budoucnost odvrátiti. Nemůžeme pochybo-

vati o tom, že právě tak jako vzýval Říman v březnu Marta, by neškodil jeho osení, jako zabezpečoval si ctěním Volcana a Robiga pomoc proti požáru a zhoubné sněti obilní, tak obracel se i k bohu řeky, zvláště v dobách, kdy bylo báti se povodně, aby odvrátil zkázonosnou moc svých vln od příbytků a rolí jeho. Nápadný zjev, že nezachovaly se nám přímé stopy toho kultu, jež dle povahy nejstaršího náboženství římského najisto očekáváme, lze snad vysvětliti domněnkou, že jest to právě oběť Argeů, v níž se tají stopy starého kultu boha řeky Tiberu. Aspoň vše, co o rázu oné staré slavnosti, o níž tu jednáme, lze říci, shoduje se s jinými kulty, podobnými tomu, jež pro boha řeky očekáváme. Jako při slavnosti Ambarvalií neb při t. zv. Amburbiu, jejichž ráz jest též očistní a smírný, záleží náboženský akt z průvodu, v němž vedeno jest obětní zvíře kolem předmětu, jenž má býti očištěn, a z obětování zvířete toho, tak ukazují i uvedené stopy staré slavnosti, o níž tu uvažujeme, na podobný akt. I tu shledali jsme stopy jednak průvodu, zahrnujícího celý obvod městský, jednak oběti, konané od pontifiků na mostě kolovém, což jasně dokazuje její vztah k bohu říčnímu. Jaké byly obřady při oběti té a v čem záležela, nemůžeme ovšem říci, ale že to byla oběť zvířecí, můžeme souditi z analogické oběti očistné, přinášené od bratří Arvalských bohu pramenů (Fons); ta záležela ze dvou skopců (Wissowa, Religion und Kultus, str. 182).

Též o době, v níž tato stará slavnost byla konána, nelze nic určitého říci, ale jisto jest, že nekryla se s dobou pozdějších slavností; neboť ty, jak uvedeno, uchylují se v té věci od principu slavností starořímských, připadajících vesměs na liché dny. Je-li však správně vystižena povaha této slavnosti, neměla asi vůbec stálého data a náležela mezi t. zv. feriae conceptivae. Většina slavností totiž, jež Wissowa (Religion und Kultus, str. 373) nazývá agrárními, jako Sementivae, Ambarvalia, Florifertum a j. a k nimž by náležela i slavnost, o které jednáme, byly toho druhu. Slavnosti ty nebyly zaznamenávány v kalendář a snad právě to přispělo hlavně k zatmění té slavnosti.

Z podstaty římského ritu očistného vyplývá dále, že průvod i oběť konány byly současně, nikoliv v různé době, jako při pozdější oběti Argeů. Oběť ta vůbec změnila podstatně starší slavnost, na jejíž místo nastoupila. Prve však než o tom jednatí budeme, nutno dříve odpověděti k otázce, jež sama sebou se vnučuje, co bylo příčinou proměny staré slavnosti v novou, nám známou. Otázku tu lze zodpověděti analogicky se změnou her saekulárních, jež, jak řečeno, se stala skoro současně. Oběť Argeů jest původu řeckého a nařízena byla nejspíše knihami Sibyllskými. Víme, že nahlédnutí do nich bylo ukládáno usnesením senátu tehdy, když zvláště neblahá prodigia ukazovala na těžký hněv boží, a soudilo se, že obřady, nařízené v podobných případech ritem domácím, nevystačí. Takový byl podnět k změně

her saekulárních r. 249 př. Kr. Uvážíme-li, že nepochybně do téže doby náleží též zavedení slavnosti Argeů, můžeme právem podobný podnět předpokládati i pro vznik této oběti. Vedle tísňe válečné bylo to nepochybně i velké rozvodnění Tiberu, o kterém ovšem nemáme bližších zpráv, poněvadž dílo Liviovo v této části jest ztraceno. Ze rozvodnění Tiberu bývalo podnětem k dotazům takým, dosvědčuje událost z r. 54 př. Kr., o níž vypravuje Cass. Dio XXXIX, 59—61.

S přeměnou tou souvisely nepochybně četné změny slavnosti staré. Především změněno jméno. Slavnost nová, rozsáhlejší a mocnějším dojmem působící, vytlačila úplně jméno slavnosti staré, jež zaniklo beze stopy, nejsou zachováno v slavnostním kalendáři. Dále byla slavnost, původně jednotná, rozdělena ve dvě. Prodigia, jež byla příčinou změny oběti, byla nepochybně velmi závažná; odtud vysvětliti jest, že se užilo tak mimofádného prostředku smírného jako jest oběť lidská, a to dokonce v počtu tak velkém. Pro další léta upuštěno sice od obětí lidských, ale aby očista města provedena byla co nejdůkladněji, ponechávány figuriny ze sítí, symboly obětí lidských, po celé dva měsíce v kaplích zvláště k tomu cíli vystavených, aby takřka vssály v sebe všechnu poskvrnu z celého města, což je úplně v soulasu s představou řeckou. Tím však nabývá zároveň svrhování figurin s kolového mostu jiného významu než měla stará ona oběť. Nelze v něm spatřovati očistnou oběť, přinášenou bohu řeky, nýbrž jest to obřad v Řecku obvyklý, jímž odstraňováno vše, čeho k očistě bylo užito (Stengel na uv. m., str. 145). Použití právě toho prostředku svědčí, že pocifována byla souvislost oběti té se starou obětí očistnou a smírnou, přinášenou bohu řeky Tiberu; neboť nápadno jest, proč se neužilo jiného způsobu odstranění předmětův očistných, totiž pohřbení, ať již za živa nebo in effigie, jako se to stalo při zcela obdobné oběti dvojice Gallů a Řeků, o níž jednáno výše. Konečně mohlo býti pro obojí novou slavnost stanoveno pevné datum; neboť ráz jejich byl podstatně jiný než oné starořímské oběti očistné a smírné.

Ostatně tato oběť nezanicla po zavedení nového obřadu, nýbrž udržela se i nadále, svědectví to, že oběť nová, třeba rozsáhlejší, nebyla pokládána za rovnocennou se starou. Úsudek tento vzbuzuje ve mně místo Dionysia Hal. Ant. I, 38, 3. Pojednav tu o době slavnosti květnové, praví Dionysios: *τὴν ἡμέραν, ἐν ἣ προθύσαντες ἱερὰ τὰ κατὰ τοὺς νόμους οἱ καλούμενοι pontίφικες*, načež podává popis dalších obřadů. Ve slovech *προθύσαντες ἱερὰ τὰ κατὰ τοὺς νόμους* shledávám zmínku o starořímské oběti, každoročně od pontifiků na mostě kolovém bohu řeky přinášené a později zatemněné sice, ne však úplně potlačené novým obřadem Argeů.

Básně Vincencia Zahradníka.

Napsal František Čáda.

Před nedávnem vydal prof. Ferdinand Strejček básky a básně Vincencia Zahradníka (v »Světové knihovně« čís. 511—514) a ovšem neomezil se při vydání bájek jen na sbírku od Zahradníka samého r. 1832 uveřejněnou, nýbrž přibral i básky obsažené v »Druhé sbírce« jeho, z r. 1834 pocházející a většinou dosud neuveřejněné¹⁾, »básně« pak uveřejnil ze »Zábavných hodin« v Tylových »Květech« z r. 1834 n. »Zábavné hodiny« vytištěny byly tu per extensum, jakoby byly prosaické, ale již prof. A. Hobl v příležitostném spisku (»Život a působení P. Vincence Zahradníka«, v Mladé Boleslavi 1881) upozornil, že články ony zdánlivě prosaické jsou básněmi v obvyklém smyslu a na doklad několik jich přepsal ve verších (vesměs trochajským metrem složených). Prof. Strejček přijal hledisko Hoblovo, vytiskl všechny onyno články »Zábavných hodin« (kromě jednoho) v podobě básní a v předmluvě ke svému vydání (str. 17 n.) podotkl: »Zahradník napsal patrně svoje příspěvky, neoddeliv jednotlivých řádků, a redakce (nebo tiskárna) nepoznávši, že má před sebou verše, tu a tam text pozměňovala a tím ovšem rytmus kazila. Nápadné jest, že nejprve otištěné ukázky (1—10) mají kromě tří kratších (6, 8, 9) verš nejčastěji porušený. Že v pozdějších básničkách rytmus jest již mnohem pečlivěji zachován, dá se snad vysvětliti tím, že básník požádal redakce, aby na jeho příspěvcích nebylo již nic měněno. Zahradník nechtěl patrně buď ze skromnosti nebo jako přísný posuzovatel vlastního díla prozraditi, že skládá verše. Ale obavy jeho byly plané, neboť i v myšlenkách i ve formě jeví se básníkem na svou dobu neobyčejně dovedným a svérázným.«

Mínění toto narazilo na odpor. Auktor v »Besedách Času« (1906, XI, čís. 16 a 18), označený písmenou H., vytkl vydavateli, že neprávem on i prof. Hobl učinili pokus přepisovati »Zábavné hodiny« ve verších; že sice v nich jest rytmus a to přízvučný, toho právem si povšiml a jej ocenil prof. Král ve své studii o metrice české (Listy Filol. 1894), ale že Zahradník nechtěl uveřejniti své skladbičky ve verších, poněvadž zavrhoval básně veršované; a nejlepším prý důkazem toho, že úmyslně ponechal jim formu prosaických článků, jest to, že byl by mohl aspoň později upozorniti redakci, jak má vydati »básně« jeho, kdyby byla mu omylem je jinak začala uveřejňovati.

¹⁾ Snad není zbytečno tuto připomenouti, že 13 bájek uveřejněno bylo od Zahradníka ještě (německy) v »Jahrbuch für Schullehrer« III 1836, str. 137—139, IV, 1837, str. 158 n. a V, 1838, str. 186 n.

Jest patrné, že kontroverza, která tu vznikla, není nezajímavá a že obě strany mohou leccos podstatného pro své mínění uvést a také v další diskusi vskutku uvedly; jest rovněž zřejmo, když uvází se jejich důvody (při čemž stranou úmyslně nechávám nedůležité sporné podrobnosti), že těžko rozhodovati, který z důvodův oněch jest rozhodnější. Námítky p. H. jistě jsou oprávněny a mohlo by se ještě i dodat, že nápadné jest, že A. Rybička, když vydával znovu životopis V. Zahradníka (v knize »Přední křisitelé národa českého«, v Praze 1883), a č. znal spisek prof. Hobla, přece neuvedl, že »Zábavné hodiny« jsou básně, ale setrval na tom, že jsou to kusy »obsahu mravného a naučného« a (dva z nich) »psané jadrnou, lahodnou prósou básnickou«, a nad to také ty, jež citoval na ukázkou v poznámkách, zase jako *prosaické články* uvedl.

Naproti tomu prof. Strejček může uvést nejen, že se změnami celkem nepatrnými, jež by bylo snadno lze přičísti někomu třetímu, nutno jest v člancích těch zřítí verše, ba leckdy i v sloky se sdružující. A pokud se týče odporu Zahradníka k básním, jisto jest, že odpor ten týkal se jen rýmu. Vskutku Zahradník o veršování a rýmu takto se vyslovil: »Že by v rýmu mnoho sladkosti bylo, přesvědčiti se nemohu, a zdá se mi, že ač rýmování básníře mnoho práce stojí, nicméně rozkoš touto rovnovzduchností zplozená za práci nestojí. Rým jest cos mechanického, a nejednou na perutě ducha básnířova olovo věší, nejednou oheň duše jeho chladí« (Časop. pro kat. duchov, IX, 1836, str. 104.). A ostřeji ještě pověděl (na místě také od prof. Strejčka citovaném) v úvodním slově k bajkám svým o rýmovaných verších, že »snad vůbec marné jsou klinkání a jedno uchu neaestetickému lahodí« (Čas. čes. Mus. 1830), i vyslovil naději, že rýmované verše »snad vůbec jednou aestheticové zavrhnou« (Předmluva k I. sbírce bajek, vyd. Strejčkova str. 26.).¹⁾ Naproti tomu básnictví a básní Zahradník si velice vážil, ale kladl důraz při tom jen na vnitřní obsah a hodnotu básní. »Poetae nascimur, to jest, kdo má z přirození hlubokou, citlivou a živou duši, ku básnění žádného zvláštního umění nepotřebuje; básně jest, cokoli z pokladu mysli své i nejprostější mluvou na světlo vynáší; kdykoli ten a takový srdce své vylévá, tím samým i básní, a sice velmi příjemně.« (Čas. kat. duch. IX, 1836, str. 103.) »Tím samým, že (lyrický básník) vlastní svou duši vylévá, všecko záleží na tom, jaká ta duše jest, a stojí-li citové jeho za to, by je světu vyléval« (ibid. str. 356.). »Znám lidi, ježž nic nečtou, což jest veršování, poněvadž to, což čtli, byla veršovaná

¹⁾ Jak zaujat byl Zahradník proti rýmu, toho dokladem může býti výrok jeho v listě ze dne 6. února 1833 (Karla Al. Vinařického korespondence, vydal Václ. Ot. Slavík I., str. 315): »Kaplan jeho (t. Frant. Vacka) by povzbuzen býti měl, by všechny žalmy metricky zčeštil, při tom ale žádných rýmů neužíval«.

chudoba a mělkost všedních duší, jež nic důstojného nechápají, a básnířství, tak jako zlí křesťané víře své, jsou na potupu« (ibid. str. 107.). Proto k chápání děl velikých básníků jest potřeba »mysli, jejich mysli poněkud přibuzné« (ibid. str. 104.). Krátce: »jádro básně jest vyslovený život duše, způsob ale vyslovení toho čili forma uměním se dosahuje« (ibid. str. 104.) a »při každém poetickém díle dělena buď forma od obsahu a každé zvláště buď váženo« (ibid. str. 102.).

Z dokladů těch jest zajisté jasné mínění Zahradníkovy o básnickém skládání, jest jasné doloženo nechuť jeho k rýmu, ale neméně zajisté jasno, že dovoláváním se názoru Zahradníkovy o verši a básnění nerozhodneme, byly-li »Zábavné hodiny« skládány od něho ve verších (nerýmovaných arci), či byly-li psány jen jako básně v próse, jako prosaické články mající rytmus (přizvučný). A nerozhodneme věc, jak patrně, vůbec z pouhých vnitřních důvodů, t. j. z důvodů jen ze skladbiček Zahradníkových, jak je máme v »Květech« publikovány, čerpaných. Tu nezbyvá leč poohlédnouti se po důvodech vnějších, po svědectvích anebo zprávách nějakých o těchto skladbách.

Na štěstí máme dochováno takové svědectví a to od — Zahradníka samého. Jím odstraní se celá kontroverza, ukáže se, do jaké míry obě strany svrchu uvedené v jádře mají pravdu i jak v některých podrobnostech se mýlily, či lépe byly zmýleny. V dopise (z nepublikovaných dosud¹⁾ k Vinařickému ze dne 26. března 1834 Zahradník píše mezi jinými věcmi takto: »Poslal jsem Jungmannovi sbírku nerýmovaných básní v přizvučné prosodii, ty se mu ale, jakž mi psal p. Černý, nic nelíbily, a protož se zahoditi mohou, leč by si někdo epigramatických důmyslů některých oblíbenou básnickou mlouvou přistrojil a pak to do Včely České vložil.«

Nemůže, myslím, býti pochyby, že tu Zahradník mluví o sbírce, kterou nyní známe ze »Zábavných hodin«. Že se básně ty nelíbily Jungmannovi, toho příčina snad také není nedomyšlitelná. Jest sice pravda a nutno to připomenouti, že básně Zahradníkovy jsou různé ceny; vedle podařených některých (zvláště epigramatických) básniček jsou tu kusy hodné prosaické (na př. »Div«), málo švihné (»Pan Sokol«), ba i nechutné (»Cisář Sigmund«, »Satyra«) a slabé (»Sokrates«, »Oldřich a Božena«, »Jan Rokycana a Dobravský«). Avšak hlavní příčina, proč Jungmann asi se jimi nenadchl, byla jich přizvučná prosodie. Tomu nasvědčuje také připomínka Zahradníkovy, že by snad leda tak

¹⁾ Sháněje zprávy o životě Zahradníkově, přirozeně obrátil jsem se také k vydavateli korespondence Vinařického, p. škol. radovi V. O. Slavíkovi, jež mi s nevšední ochotou učinil přístupny listy Zahradníkovy dotud nepublikované. Vzdávám mu již zde za to srdečný dík.

bylo lze je uveřejniti, kdyby »někdo« (sám Zahradník patrně k tomu neměl chuti anebo vliv jeho styků s Dobrovským jej rozhodně odpuzoval od časomíry) »oblíbenou mluvou básnickou je přistrojil a pak to do České Včely vložil.« Do »České Včely« básně Zahradníkovy nepřišly, nýbrž do »Květů«. Nevíme, či zásluhou se tak stalo a kdo přišel tu na nápad uveřejniti je jako průsu. Jen to lze s p. H. v Besedách Času vysuzovati právem, že bez vědomí (anebo proti vůli) V. Zahradníka touto formou nebyly uveřejněny. Nelze si věc vykládati »omylem redakce« (že by totiž nebyla poznala, že »má před sebou verše«) ani »přílišnou skromností« auktorovou, jenž by byl se nechtěl prozraditi, že skládá verše, nýbrž patrně Zahradníkovi bylo po odsudku Jungmannovu lhostejno, jak tyto jeho plody budou uveřejněny a budou-li vůbec uveřejněny. Naproti tomu jest jisto, že redakce (či spíše korektor?) nadělal do nich nejednu změnu, »opravil« pořádek slov, »opravil« některé formy grammatické (na př. infinitivy doplnil na -ti) atd., a »zprosaičtění« — dovršily chyby sazečské.

Avšak poznáním, že původně skladbičky tyto Zahradníkovy byly ve skutečné formě básní (nerýmovaných arci) složeny, nejsou odstraněny všechny potíže. Nejen že by bylo lze hájiti vydání skladeb těch v té podobě, jak jsou nám dochovány; vždyť je tak uveřejniti Zahradník dopustil; ale i chceme-li provésti »restitutio in integrum« a ukázati, v jaké podobě byly sepsány od Zahradníka, narážíme právě pro zmíněnou ruku onoho »upravovatele« na nesnáze. Někde jsou tyto nesnáze pranepatrné a původní básničku vyluštit lze hravě; na př. básničku 9., 1., 2., 6., 8., 11., 12., 14., 15., 16., 19., 21., 23., 24., 25., 28., 29., 32., zvláště pak obě epické skladby 36. a 37. Jinde by bylo možno rozdělití stopy ve verše jinak, než učinil vydavatel, prof. Strojček (a z části před ním již prof. Hobl). Tak na př. bych upravil ve strofy čtyřveršové básně čís. 34 a stroficky (o kratších verších) upravil bych i báseň 18. takto:

Komenský Čechům.

Amos Komenius
pozdravení vzkazuje,
milým pozdravení Čechům.

Jest tu u mne Koldín,
Tomáš z Javořice, Strejc,
Veslavína a Kocín.

Přibývá nám blaha,
rostou naše radosti,
české umění se zdvihá.

V Čechách na Moravě,
všude piší horlivě,
nepsalo se tolik nikdy.

Žádný neponouká,
byste byli Čechové:
tím jest větší hodnost vaše.

Kdo však česky píše,
staročeskou mluvou piší,
stíže se mrzkých germanismů!

V staročeských knihách
pravočeský vane duch,
staročeské spisy čtěte!

Pište věci nově
starobyloú češtinou:
nepřekládejte tak mnoho.

Máte české hlavy,
česká srdce bohatá:
nepřekládejte tak mnoho!

Proste, miláčkové,
o smysl, dáno bude vám,
nepřekládejte tak mnoho.

Vlastní plody těší,
oslavují stvořitele:
nepřekládejte tak mnoho!

Podobně báseň 27., myslím, byla ve formě:

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪
— ∪ — ∪ —

A jinak bych dělil i básně 5., 7., 10. Nezbytně však jiné rozdělení veršové žádají básně 22. (— ∪ — ∪ — ∪ — ∪) a 30. (— ∪ — ∪ — ∪), kdež k veršům takto kratším zřetelně poukazuje poslední verš i ve vydání páne Strejčkově. Dále jiného rozdělení žádá, myslím, básnička 4., kdež vydavatel při svém způsobu rozdělení byl nucen slůvko »olověném« roztrhnouti mezi 5. a 6. verš (olo-věném). Básnička ta arci jest značně znešvařena v tištěné své podobě (v Květech 1834, str. 378), nicméně asi takto by bylo lze ji restituovati:

Nařčkáni ctnosti.¹⁾

Krásnát jsem já, ctnost, a
tvořím srdcí blaho
nade všecko blaho.
Ráda bych já sídlem
byla v každém srdci,²⁾
ale nadarmoť, ach,
hledám přítelinka
mezi lidmi.
V olověném čase
jedno přemudtelci
nechutným mne žvámím
zvelebuji.
Za marnou mne mají
zábavu, okrasu
bledé, vyschlé tváři.³⁾
Spravedlnost,⁴⁾ čistota,
pracovitost,⁵⁾ střídmost

nynější <však>⁶⁾ nejsou
dcery moje:
zisk <a>⁷⁾ bázeň, sláva,
obyčej je splodil,
ačť⁸⁾ mou se staví
krví byti.
Málo kdo mně k vůli
dobře jedná, a když⁹⁾
jedná, nesmí se s tím
vyjeviti, aby¹⁰⁾
nebyl jmín za blázna.
Dlouho pláči,
naříkám, že z tisíc
lidí sotva jeden
druhdy mnou co dělá,
mnou a pro mne.

¹⁾ Veršování toto jest zpracování (leckde doslovné) výroku »dotipného Montaignea« (I, 36), jež Zahradník sám cituje v pojednání o »vnitřní a zevnitřní povaze ctnosti« § 1. (Viz Časop. pro kat. duch. IX, str. 582.)

²⁾ V »Květech« přidáno »lidském«.

³⁾ Tento verš zřejmě jest v »Květech« porušen; tištěnot tam: »Za marnou mne mají okrasu a zábavu, líčení bledé, vyschlé tváři«. Snad asi tak původně byl napsán, jak svrchu upraven, ač věc jest arci nejista a i pak rytmus by nebyl bezvadný.

⁴⁾ Čísti nutno trojslabičně: spravedlnost.

⁵⁾ V »Květech« přidáno: »a«.

⁶⁾ Doplněno.

⁷⁾ V »Květech«: »ač«.

⁸⁾ V »Květech« přidáno: »i« (a když i jedná).

⁹⁾ V »Květech« jen: »by«. Prof. Strejček zase jest nucen roztrhnouti slovo »vyjeviti« ve dva verše!

Avšak daleko těžší jest stanovení původní podoby veršované u čísla 3. a nejtvrďší oříšek jest dialog čís. 13. Ani tu nemohu souhlasiti s p. vydavatelem ve přičině vyhledání formy původní básně Zahradníkovy, a hledě k oblíbě jeho užívati (kromě v epických básních) veršů jen kratších (trojstopých, nejvýše šestistopých), pokusil bych se básničku 3. — jistě pro kněze Zahradníka charakteristickou — restituovati následujícím způsobem:

Hloupá ctnost.

Hilar dceru v růžových měl¹⁾
letech života,
dceru na div lepě tváři,
srdce²⁾ milostna.

Horkou milostí k ní přilnul
mladý, hodný panoš,
svazkem manželství ji chtěje
učiniti svojí.

Volna byla dcera,
lidské³⁾ srdce majíc,
otec ale její
nebyl volen, vece:
»Potup, dcero, světských
marností <a>⁴⁾ obeh
sobě ženicha, jenž
tobě⁵⁾ korunu dá
slávy věčné.«

Horlivě se otec modlil,
zemřela by raději
dcera jeho, nežli muži
vzdala svoje panenství.

Umřelaf, hle, vskutku
dcera Hilarova
v květu mladosti.
Bolesti chtělo
srdce otcovské,
ale nedal Hilar zniku
přirozeným citům,
plesal, do hrobu že klesla
panna, dcera jeho.

Smál se Hilarovi mudrc
v městě jeho vece:
»Prověsti chtěl Hilar zvláštní
ctnost, anť jen provedl — —.

Nezapadá mi zamlouvati, že ani úprava, ve které podal (sem tuto básničku, není bez závad, a že bez nutných některých (ač nevelkých) změn nebyla možná; ale bylo-li nutno i tuto i dříve spokojiti se pravděpodobností, jest na ní přestati dokonce u nejtěžší otázky, jak zněl původně dialog mezi Rokycanou a Dobravským. Zahradníka postava historického Rokycany velice zajímala, a snad přispěje k porozumění některých veršů, když uvedu tuto z úvodu Zahradníkova k publikaci některých kapitol o Rokycanovi z rukopisu kroniky Bartoše písaře vyňatých (v Časop. pro katol. duchovenstvo VI, 1833, str. 282 nn.) aspoň následující jeho výroky: »Pravé a vlastní povahy muže toho (Rokycany) až posaváde nikdo neustanovil, jakož i náboženský smysl jeho z vlastních pozůstalých spisů jeho od žádného ještě dosti jasně a úplně není předložen. Že byl muž výtečného vtipu, výmluvný a učený, na tom se všickni snášejí, o smojšení ale a skutcích jeho všelijak se soudí. Co se mi o povaze jeho čísti

¹⁾ V »Květech« slovo toto nalézá se hned po »Hilar«.

²⁾ V »Květech« opakována slova »na div«.

³⁾ V »Květech« dodáno za tímto slovem »v prsích«.

⁴⁾ Doplněno.

⁵⁾ V »Květech« vytištěno: »ti«.

dostalo, nesloužif mu ku veliké poctivosti, anř ho pýchou, nestředným cti a povýšení milováním, neupřímností, bouřlivostí, abrř i ukrutenstvím viní . . . Na druhou však stranu čeští letopisové nejednoř oznamují, z čehož nám soudili lze, že ctnosti a sličné mysli nikoli nebyl zhola prázdny m . . . Král Jiří Poděbradský jistotně muže zcela nehodného nehájil, aniž bez chvallebny ch důvodů léta 1462. poslů ku papeži poslal, by Rokycanu na pražské arcibiskupství potvrdil. Anobrř i sokové jeho, Táboři, křikem svým, že mu na zboru Basilejském od legátů papežských dána byla čáka k dosažení arcibiskupské stolice pražské, chtěce ho zlehčiti, vlastně mu čestné vzdali svědectví. « A v téže době (době, kdy asi dialog onen také skládal) piše Zahradník v dopise k Vinarickému ¹⁾ takto: »Rokycana jest jistotně jeden z těch mužů, jemuz se v církevní historii veliká křivda činí. Protož by velmi prospěšno bylo, kdyby se všecko, což ve všelikých spisech českých o tomto znamenitém muži nalézá, vytáhlo a pro budoucí užívání u zvláštním spisku na světlo vydalo. Dejtež mi, prosím, což o něm má Palacký, přepsati, anř pak rád, což na to vynaložíte, zaplatím.»

Zachovaný dialog v »Zábavných hodinách« (Květy 1834, str. 383 n.) mezi Rokycanou a Dobravským, »na onom světě« konaný, jest obsahem i podobou nám zachovanou svrchovaně prosaický; a to asi bylo příčinou, že ani p. vydavatel básní Zahradníkových neodvážil se jej redukovati na báseň. Ale důsledně to není, a hledíme-li k zachované zprávě z dopisu Zahradníkova, v němž se mluví jen o básních, a hledíme-li k tomu, že uprostřed jiných bezpečně veršovaných skladeb Zahradníkových jest i toto rozmlouvání uveřejněno, nutně i v dialogu tom budeme hledati báseň či lépe veršování. K tomu přistupuje okolnost, že zde onde slova zcela jasně rytmicky znějí a že leckdy jeví se zřejmě volena tak, aby tvořila trochajské stopy. Naproti tomu nutno přiznati, že 1. leckde rytmus značně pokulhává a nutno uznati ne právě krásné licence; 2. že k restituci rytmu nutno užiti na několika místech přemístění slov anebo maličké změny; 3. že nelze dialog převésti na verš nějaký jednotný (na verše stejně dlouhé) anebo na strofy nějaké. Ale poslední tato závada, jakkoli na první pohled nejzávažnější, odpadá, poukážeme-li k básničkám čís. 1. (»Císař Sigmund«) a 8. (»Oldřich a Božena«), kdež rovněž není strof a přece délka veršů se mění, zejména na př. po skupině (ale ne pravidelně!) delších (čtyřstopých) trochajských veršů (v básni 8.) ráda následuje dipodie trochajská. Když takto všechny důvody pro i contra uvažuji, myslím, že mohu se odvážiti předvésti domněnku, jak asi vypadalo veršování toto původně, při čemž nenapadá mne vydávati to, co následuje, za nic jiného než právě za pokus pravděpodobné rekon-

¹⁾ Korr. Vinar. I. 327 (24. března 1838.)

stručce veršování Zahradníkovy, které, jak se zdá, nejvíce zakusilo redakční »úpravu« v Květech:

Jan Rokycana a Dobravský.

- Rokycana:** Vítám vás,
učený,
muži ctný,¹⁾
k nám na vyšší svět.
Přicházíte z Čech,
mé pak srdce až
posaváde Čechy
miluje.
- Dobravský:** Láska ta vám
k obzvláštní cti jest,
poněvadž vám Čechové
ublížili;
nebylo by divu,
kdybyste se na ně
hněval¹⁾ až posavád.
- Rokycana:** Vímt, že ublížili mi.²⁾
I mých kostí³⁾ v hrobce
nenechali s pokojem.
Ale nestydím se
upřímně vám⁴⁾ vyznat,
že jsem poněkud i
sám byl chybným mužem,³⁾
mnohého zbytečně
na sebe popudil.
- Dobravský:** Neprátele psali
o vašem životu,³⁾
protož není divu,
že o vás psali tak,
jakobyste býval
hrozným hříšníkem byl.⁴⁾
Jáť jsem nikdy zle
o vás nesmejšlel,
anobrž nejednou
chtěl jsem psáti vaši
obranu. Tím více
nyní jsem žádostiv
ze vlastních úst vašich
slyšeti, v čem vy sám
vinna se⁴⁾ dáváte.
- Rokycana:** Zbytečně jsem horlil o kalich.
- Dobravský:** Vždy na tom stál smysl můj,⁴⁾ že
křiky Čechů pod jednou i
pod obojí byly marné.³⁾
Rád bych ale věděl,
co < tak >⁴⁾ roznítilo
vaši horlivost?

¹⁾ Tato dvě slova jsou přemístěna proti textu »Květů«.

²⁾ V »Květech« »hněval« jest opakováno.

³⁾ V »Květech« přidáno »a«.

³⁾ V »Květech« opakováno po tomto slově: »křiky«.

⁴⁾ Doplněno.

- Rokycana:** Zde mé oko není
zakaleno vášněmi;
jasně zde poznávám⁵⁾
blud i původ bludů.
Po Husovu upálení
velmi jsme se hněvali.
Začal kdosi v Praze
posvátnou večeři
pod obojí rozdávat.
V Římě byli proti tomu,
myš jsme ale právě proto
kalicha tím pevněji se⁶⁾
drželi.
- Dobravský:** A hájili jste
kalich učenými důvody.
- Rokycana:** O jak marná věc jest často
učenost!
Každý téměř blud se rouchem
učeným⁷⁾ dá obaliti,⁷⁾
těžko ho pak rozeznati
od pravdy.
Čím jsem⁸⁾ více v biblí,⁷⁾
v starobylých knihách
hledal k obraně kalicha,
tím jsem⁸⁾ více tam nacházel.
Učené hloubání
v bludu mne⁸⁾ drželo;
ale nelituji
nyní, že jsem aspoň
s pobožným a přímým
srdcem blud měl za pravdu.
- Dobravský:** Za největší vám
klad u nepravost,
že jste velmi toužil
po arcibiskupské
důstojnosti v Čechách.
Byl jste prý
velmi pyšný, cti a
panství žádostivý
- Rokycana:** Vímt že lidé nectným
přičítají původům i
také to, cožby snáz⁹⁾
ušlechtilým mohli
úmyslům⁹⁾ připsati.
Stálť jsem o arcibiskupství
hlavně proto, abych
domořelé své lepší
učení tím snáze
panovati viděl
v českém království.
Dobřeť se však⁹⁾ stalo, že jsem
na arcibiskupství nebyl
potvrzen.

⁵⁾ V »Květech« následuje: »i«.

⁶⁾ V »Květech«: se jest po slově »jsme«.

⁷⁾ Vynecháno po tomto slově: »a«, které se čte v »Květech«.

⁸⁾ V »Květech«: snáze.

⁹⁾ V »Květech«: ale.

- Dobravský:** Nepochybně proto,
žebyste nad Čechy
pod jednou byl zvitězil?
- Rokycana:** Nejen proto, nýbrž
za tou i¹⁰⁾ příčinou,
žebych víru zcela novou
v Čechách byl¹⁰⁾ rozplodil.
Za onoho¹⁰⁾ času
vyskytla se v Praze
malá stránka bratří,
kteří nepřestali
na kalichu,
nýbrž dále sahalí,
novou víru tvoříce.
Byl jsem tajným
jejich podpůrcem a
obmýšlel jsem s nimi
úplné odstoupení
od církve katolické.
Ale ještě včas
jsem se poznal v bludu svém a
jedno kalich mi
ležel na srdci.
- Dobravský:** Kdybyste byl pravý svůj
smysl dal na jevo a
zjevně se byl odtrhl
od vyskytlých bratří českých:
bylbyste byl obhájl
počest jména svého.
- Rokycana:** Dobře vám samému
vědomo jest,¹⁰⁾ že jsem
svědectví dal pravdě
a zachoval se, jak
na zbožného kněze
přislušelo.
Napsal jsem
celé zemi pastýrský list,
výstrahu (< v něm >¹⁰⁾ dáváje
novotářům, a ukázav
bezpečnou
cestu ku všeliké pravdě
křesťanské.
Snad se list ten kdesi v Čechách
ještě nachází a hoden
by byl vytištění, aby
theologové
spravedlivěji
o Rokycanovi soudili.
- Dobravský:** Zda jste se pak
neostýchal,
českých bratří
od sebe odvrátit?
- Rokycana:** Šlechtnému muži
více leží na pravdě
než na přiznání lidské.
Nebálť jsem se, urazití
českých bratří. Tíť mne vzali

¹⁰⁾ V »Květech« místo »onoho« čte se »mého«.

proto v hroznou nenávisť a
 hyzdili mne více nežli
 jiní odbojníci moji.
 Dobravský: Hyzdili vás
 k obhájení vaší cti
 na budoucí časy.
 Zřejmě¹¹⁾ jest, že jste nebyl
 bludníkem jim podobným,
 nebyl svémyslným, pyšným
 mužem, kterýž svodil krále
 Jiffho a obecnému
 dobru vlastní zisk¹²⁾ předkládal.
 Buďme zde
 spolu dobří přátelé, a
 častěji
 spolu česky mluvme
 o příhodách českých.

Ale vylíčení Zahradníkovy činnosti básnické bylo by kusé, kdybychom nepřipomněli, že pokoušel se o básnění již dříve, dávno před rokem 1833, a kdybychom neupozornili, že aspoň dva z plodů básnických jeho známe kromě básní v »Květech« vyšlých.

Zahradník dosti záhy pokoušel se o překládání básnických výtvorů cizích. Tak na př. snad překládal Petrarkovy básně, ač stěžl asi překlad tento svůj dokončil a ovšem neuveřejnil. Ale že aspoň pokusil se nějaké dílo Petrarkovo překládati do češtiny, zřetelně svědčí slova dopisu Jungmannova k Markovi ze dne 5. března 1818:¹³⁾ »O vydání Petrarky také p. Zahradník v Litoměřicích myslí; ale nevím, aby to vyvedl. Tam Fessel němčině zástitou; a tak vždy čeština tam pod otčímy zůstává.« Naproti tomu zachován nám překlad Zahradníkův žalmu 100., patrně asi také z let 1818—1819 pocházející. Uveřejnilť jej Jungmann ve své »Slovesnosti« (1. vyd. 1820, str. 304.²⁾ Poněvadž jednak potvrzuje to, co o způsobu skládání básní Zahradníkových svrchu jsme uvedli (verše nerýmované, trochajské, různé délky atd.), jednak poněvadž vydavatel básní Zahradníkových ho neuvedl, klademe dosti zdařilý tento básnický převod sem:

Žalm 100.

»Zpívati chci o milosti, o pravotě,
 Tobě, Hospodine, vznějíž píseň má!
 Připílím, bych přímou dráhou krácel,
 doníž nenavštívíš mne.
 Ano, chodit budu v srdce přímosti,
 bych i v nejzavřítějších se tajil místě.
 Nechcť rady zlé v svém srdci skládati,
 vzdy mi v ošklivosti byla zlost, aniž mne přidrzí se.

¹¹⁾ V »Květech« čte se »zřejmě«.

¹²⁾ Čas. Čes. Mus. 1882, str. 447.

¹³⁾ Jungmann měl tento překlad již r. 1819 v ruce. Srv. jeho dopis k Markovi ze dne 13. února 1819.

Lichotníků vždy se budu ciziti,
 od nešlechetných se uchýlím.
 Protivím se každému,
 podtají kdož družci utrhá.
 Nestrpím při sobě nikoho
 vzteklé mysli, oka pyšného.
 K věrným rádčům v zemi bude zření mé,
 s těmi v radách, s těmi sednu za stolem.
 Jedno ten buď sluhou mým,
 upřímou kdož stezkou šlakuje,
 nevytrpím v příbytku svém svády chtivého,
 neslíbí mi se, kdo skládá lest.
 Tytýž budu čelit proti bezbožným,
 země mé by nehubili.
 Všecky zlobu pášící
 z města Páně rozptýlím.*

A kromě této básně dochována nám ještě latinská básnička o třech distichách, jimiž Zahradník ulevil své radosti z vydání překladu Mendelssohnova *Faedona* (přeložil jej Josef Černý a vydal v Praze Špinka [resp. Fetterlová] 1833) v dopise ze dne 6. února 1833 k Vinařickému¹⁾ následujícím způsobem:

»K oznámení výborně přeloženého *Faedona* jsem ke cti Špinky našeho tyto veršiky přiložil:

*Dulcis, Špinka, tibi bohema est patria, dulcis ;
 Idcirco in patriae quaeris honore tuum.
 Sint tibi deliciae, pulchros excudere libros,
 ut celebret nomen patria grata tuum.
 Quos edis, placeat librorum forma legenti,
 commendet prelum Čechica scripta tuum.**

Z dozvuků bojů o RKZ.

Napsal Zdeněk Nejedlý.

V této stati, jak ukazuje už její titul, nechci podati něco nového z rukopisové otázky, nýbrž chci jen referovati o posledních pracích, této otázky se dotýkajících. Činím tak proto, že Listy filologické staly se archivem pro dějiny tohoto památného boje a zaznamenávají tudíž všechny příspěvky tam náležející, avšak též proto, že práce, o něž jde, vyšly v publikacích snad ne každému čtenáři těchto Listů přístupných a k tomu ve formě, jež laika by mohla odraditi od jich čtení. Jde tu o mou práci »Kotle a lesní rohy«, vydanou ve Sborníku prací historických na oslavu 60. narozenin Jaroslava Golla, a o práci prof. Smolíka »Zlaté mince s domnělým opisem Pegnaze« v Rozpravách České

¹⁾ Jest ve vydané již korespondenci Vinařického str. 315.

Akademie 1906 (č. 35). Obě práce jsou příspěvky k rukopisové otázce, přímo neb nepřímě, proto podám zde jich výsledky a sice pro neodborníka, t. j. v prvním případě pro nehudebníka, v druhém pro nenumismata, a to jen se zřetelem k otázce řečené.

I. Kotle a lesní rohy.

Především musím vysvětliti krátce ráz této práce, v rukopisové literatuře dosud nezvyklý, který však snad jest tu dosti na místě. Moje práce vychází totiž z předpokladu, že RK jest falsum, a nechce tudíž dokazovati jeho podvrženost, ba ani ne snášeti nové doklady. Podvrženost RK dokázána už před 20 lety tak nezvratně, že nemůže už jíti o to, je-li RK »méně neb více« falsum. Proto zejména nám, totiž mladší generaci, jež nepamatuje rukopisového boje a jež neprošla konverzí od víry ve skepsi, nýbrž už se skepsi v RK »přišla na svět«, olázka ta není vůbec spornou. Kde však přestává vědomí sporu, přestává i bojovná nálada. Nám je proto Hanka se svou falsifikátorskou činností především směšný. Špatné jeho vlivy na nás už nepůsobily, pro nás jsou odbytou věcí, poněvadž jsme vyrostli už ve vyčištěném vzduchu. Zkrátka: nám mladším je víra v rukopis cop, který se vyskytuje, avšak už nerozčiluje, stejně jako vyskytneli se dnes ještě někdo, kdo myslí, že svého času měl pravdu Pivoda a ne Smetana. A jsou takoví lidé, i v »intelligenci«. S těmi se ovšem už nikdo hádat nebude — s obhájci rukopisů také ne. Proto nechtěl jsem dokazovat padělanost rukopisu, poněvadž je to zbytečno, chtěl jsem však ukázat, jak v oboru, o který jde, počínal si falsifikátor nešikovně. A nešikovnost jest přece především vždycky k smíchu. Proto jsem si dovilil podati celou věc značně humoristickou formou. Zde ovšem jde nám jen o meritum, které chci stručně a střízlivě vyložit.

V RK máme několik zmínek o hudebních nástrojích, jež byly v starší době (J. Jirečkem) prostě brány za autentický doklad, v mladší době (Č. Zibrtem) zase jako doklady z padělků zcela vyloučeny. Nikdo však dosud neprovedl jich kritiku, o kterou jsem se tedy ve svém článku pokusil. Nešlo mi tak o nástroj, na jehož Hankovský původ ukázal už Hanuš, totiž o varyto, jež náleží zcela v oblast v ý m y s l ů, nýbrž zajímavější jsou zprávy RK o nástrojích skutečných, jichž historie jest nám známa. Jde zejména o dva nástroje v předu uvedené. V Ludiši a Luboru při klání vytrubují se přichozím hostům intrády: »zavzně hlahol trub i k o t l ů v«, v Jaroslavu pak při srážce Tatarů s Moravany »vzezvučaly hlasy rohů v lesních«. To jsou hlavní dvě místa, o něž nám tu jde. Všimněme si jich však napřed jednotlivě.

V Ludiši provádí se intráda zcela po dnešním způsobu na trouby a kotle. Že se na oslavu vznešených lidí i jindy už

v starším středověku bubnovalo a troubilo, o tom není pochyby, jde však o to, na co se taková hudba tehdy provozovala. Troubilo se jistě na trouby a bubnovalo se na bubny, to jest tomu, na co se bubnovalo, říkalo se právě proto buben, ať měl tvar jakýkoliv. Bubnovat na »kotle« jest však už rčení zcela metaforické, jež předpokládá takový rozvoj bicích nástrojů, že se jednomu druhu říkalo starým názvem buben a druhému (patrně podle tvaru nádoby, koží potažené) »kotle«. To se však stalo teprve tenkrát, když vznikl náš orchestr (na začátku 17. stol.), kdy bylo potřebí bicího nástroje, a sice hudebnějšího, než byl starý vojenský neb taneční buben. Tato hudebnost spočívala ve schopnosti laditi i tón nového bicího nástroje. Proto musily býti aspoň dva tyto nástroje, které by se k sobě v nějakém poměru naladily. Jeden bicí nástroj zůstal i nadále »bubnem«, kdežto »timpani« (kotle), jak pojmenován nový orchestrální nástroj, byly a jsou vždy plurale tantum: »kotel« není ani dnes hudebním nástrojem, nýbrž »kotle«, t. j. kotle nejsou nějakým primitivním nástrojem, nýbrž naopak už velmi umělým, který předpokládá vývoj harmonického ladění a tudíž před koncem 16. století není vůbec myslitelný. Druhá hlavní vlastnost »kotle« naproti bubnu jest jich stabilitnost. Bubny, i sebe větší, se nosí, kdežto »kotle« už svým tvarem, podle něhož též pojmenovány, se nikdy nenosí, nýbrž vždy pevně stojí, jest to tedy právě nástroj ryze orchestrální, jež vznikl až s orchestrem na začátku 17. století. Před tím »kotle« neexistovaly a existovat nemohly, tím méně však jich název. Když »kotle« v Itálii v 17. stol. vznikly, nedostalo se jim nového názvu, nýbrž nazvány »timpani«, t. j. vlašskou formou plurálu latinského »tympanum«. U nás vzato bylo pro tento nástroj slovo »timpani« beze změny a zůstalo jim v odborné literatuře dodnes. Teprve v době snahy, překládati do češtiny cizí názvy i technické, dostaly »timpani« české jméno, a to dvojí: historicky nejlepším označením jich byl název »vlaské bubny«, t. j. bubny ne našeho původu, nýbrž vlaského orchestru. Populárně nazvány pak byly podle vypouklého svého tvaru »kotle«. Byl-li vymyšlen tento název našimi venkovskými muzikanty neb vymyslel li si jej autor RK sám, nechci tu rozhodovati a také na věci mnoho nemění. Jisto jest, že se tento název před 19. stoletím neobjevuje a že i v první polovici není aspoň v literatuře rozšířen (sám Jungmann ho nevložil do slovníku). Falsátor dopustil se tu tedy řady chyb, z nichž pro nás hlavní jest ta, že položil orchestrální nástroj moderního orchestru už do českého středověku a to v úloze, již tento nástroj hrál právě v autorově době: jakožto nástroj pro intrády. V 13. stol. byl by rytíř uvítán bubnováním na »hromné« nebo »břeskné« bubny, ne však na moderní »vlaské« bubny. Zde domnělá starobylost metafory »kotle«, jež se asi líbila romantickému duchu falsátorovu, špatně se mu vyplatila. Poctivé

a střízlivé »bubny« nebyly by přece tak křiklavě bubnovaly do světa jeho nešikovností, jako to činí jeho »kotle«.

Ještě hůře však, možno-li, pochodil autor RK s druhým hudebním nástrojem, jež snažil se podobným způsobem antikvovati. Také zde má nestačila staročeská poctivá »trouba«, proto raději užil romantického »lesního rohu«. To byl název, který se zdál zrovna voněti starobylostí: je tu les a v něm rohatá zvířata, jež takový hrdina skolil a zhotovil si z rohů válečné trubky atd. Nad tím romantickému skladateli RK jistě srdce skákalo radostí. Ale tato pouhopouhá romantika rozplyne se nám v žalostný pohled na lidskou nevědomost, přihlédneme-li k tomu jen trochu blíže. Předně u nás v pravých pramenech nikdy se netroubí na roh, nýbrž vždy na troubu. Vysvětlíme si to tím právě, že činnost rozhodovala o názvu nástroje. Proto stejně jako nástroj, na nějž se bubnovalo, se jmenoval buben, jmenoval se nástroj k troubení troubou. Proto troubilo-li se na roh, nebyl to už roh, nýbrž trubka. U nás pak to označováno tak důsledně, že se říká »trouba« i tam, kde jistě víme, že to byl nástroj ve formě rohu; v Alexandreidě čteme dokonce o »zubrových trúbách«, Dalimil pak vypravuje o Šárce, že k ní položili »trubici« atd. Tedy »roh« nebyl hudebním nástrojem, nýbrž »trouba«, třeba z rohu upravená. Teprve když od 14. století vnikalo k nám více trubkovitých nástrojů, počaly se pro rozlišení jich differenciovati i názvy. V nejstarší době přijímány však byly většinou názvy cizí, zejména francouzské a teprve potom objevují se i jména česká. Tak »roh« stal se hudebním nástrojem (na rozdíl od jiných trub) v 16. století. Velešlavín dělí ty, kteří »pískají na ciňk«, a ty, kteří »na roh troubí«, tyto pak jmenuje »trubiroh« (tak jmenoval se v téže době i soused města Litomyšle). Už tedy samo troubení na »roh« jest v RK velkým anachronismem, který však stává se teprve křiklavým zprávou o »lesním rohu«.

Název »lesní roh« mohl vzniknouti přirozeně až v době, kdy užíváno bylo už slova »roh« pro hudební nástroj a to po delší dobu, jež vyžadovala potom ještě další differenciaci »rohů«. Při tomto detailnějším označování mohla platiti rozmanitá vodítka, především látka, z níž roh byl zhotoven, dále jeho tvar (»krummhorny«) neb konečně účel, k němuž se »rohu« užívalo. Hlavní druhy byly pastevský roh a lovecký roh. Tento druhý roh zván byl v cizině cor de chasse, corno di caccia, jägerhorn, u nás však prostě »roh« jakožto prototyp celé skupiny nástrojů. Tyto názvy udržely se až zase do 17. století, kdy vznikem orkestru nastává nová doba instrumentální hudby.

Všechny názvy rohů mají tedy nějaký logický smysl a význam. Jak mohl však vzniknouti název »lesní roh«? V tomto názvu máme už dvojí metaforu, v substantivu i adjektivu, takže doslova vzato nemá toto označení už logického smyslu. Dokladem k tomu jest zajímavý spor mezi Čelakovským a Tylem r. 1834,

kdy Čelakovský uveřejnil zprávu o »ruských hudebnících na lesní rohy«, proti čemuž napsal Tyl v Květech, že »pouhý Čech«, čta to, jistě si pomyslí: jaké pak má les rohy? Tedy ještě r. 1834 tento název zdál se u nás leckomu býti nesmyslem. Jeho vznik však jest tento: V 16. a 17. století označováno v němčině vše, co souviselo s vojenstvím, slovem »feld«, ať to byla vojen-ká šarže nebo vojenská živnost, nebo konečně vojenská trompeta (»feldtrompeta«). V době všeobecné vlády tohoto slova vynalezen byl na konci 17. století nový nástroj hudební, jenž na rozdíl od jasné trompety vyznačuje se melancholickým zvukem temnějším. Francouzové dali mu starší název »cor de chasse«, Vlaši »corno di caccia«, kdežto Němci ponechali »jägerhorn« pro starý lovecký nástroj a v protivě k jasnému zvuku »feldtrompetty« označili nový nástroj slovem »waldhorn«. Jest to název ryze německý, jenž mohl vzniknouti právě jen v němčině kontrastem k »feldtrompettē« a bez obledu na nelogický svůj základ. Že vývoj názvu dál se tímto směrem, potvrzuje i Čelakovský, který sice hájí proti Tylovi »lesní roh« citátem v RK, ukazuje však, že se říká »lesní« roh stejným právem jako »polní« bradýř, ač polní bradýř nehodí pole. To byl dobrý důvod filologický, jako vůbec zde Čelakovský s filologického stanoviska hájí slovo »lesní roh« jako dobře utvořené; netušil však, co jest v jeho argumentaci skryto, že se tím dotkl velmi bolavého místa RK.

Z toho všeho tedy patrné: lesní roh vynalezen byl až na konci 17. století, jest to tedy nástroj ryze novověký, jeho název jest původu německého a přeložen byl do češtiny až na začátku 19. století, patrně básníkem RK samým. Nemáme aspoň zase »staršího« dokladu pro lesní roh, než jest RK. Zbývá tedy otázka: proč falsátor pouštěl se do vymyšlení nových názvů neb vlastně do překladu slova »waldhorn«. I to si dosti snadno vysvětlíme. V dvojverší:

vzezvučaly hlasy rohův lesních,
udeřily zvuky bubnův břěskných,

šlo autoru patrně o epitheta pro závěrečná slova verše, proto k »břěskným« bubnům potřeboval adjektiva i pro rohy, a tu německé slovo »waldhorn« snadno jej vedlo k »rohům lesním«, kteréhožto slova dosud nikdo neužíval a jež připomínalo přece tak plasticky dobu »lesní« divokosti v životě národů. To asi svedlo autora k zdánlivě primitivnímu, ve skutečnosti však velmi raffinovanému názvu »lesních rohů«. Že tomu jest tak, potvrzuje i německý překlad tohoto místa od V. A. Svobody, známého přítele Hankova, jenž neužil tu doslovného překladu (waldhorn), nýbrž opsal to slovem »hörnerklänge«. Ovšem v německém originálu ztratilo slovo celý svůj půvab a romantiku a stalo se velmi komickým pro herojskou dobu, neboť na »waldhornu« (jak

se i po česku říkalo a říká) troubil skoro každý vesnický muzikant. Proto v českém textu máme tajemné »lesní rohy«, v německém však »hörnertklänge«.

Neměl tedy autor RK ani tolik vědomostí o dějinách hudby, kolik by byl mohl najíti v každé příručce. Touto neuvěřitelnou ignorancí vyznamenával se tehdy u nás zejména Hanka, který dovedl vydati dva staročeské texty 14. století z pergamenového rukopisu s poznámkou, že jest to snad zbytek staročeské — opery! Myslil-li Hanka, že jsme měli tehdy už »operu«, bylo ovšem autoru RK maličkostí domyslíti si, že jsme měli i »kotle« a »lesní rohy«, t. j. nástroje operního orchestru 17.—18. století. Autor RK beze všech skrupulí s neuvěřitelnou lehkomyšlností a nevědomostí položil do českého dávnověku zcela poměry novověké italské opery. Avšak na tom není dosti. Falsátor nevezal si ani tolik práce s »kulturními detaily« svých básní, aby se aspoň informoval, k čemu ty nástroje vůbec jsou! Lesní roh jest právě pro svou melancholickou povahu velmi jemný orchestrální nástroj, jehož solově užívala zvláště romantika pro večerní zastaveníčka a echa. V RK však na tento jemný nástroj troubí se v boji Tatarů s Moravany, ubohý lesní roh zde překonává nejen ryk boje, nýbrž i »bubny břeskne« . . . To jest tak svrchovaná nedbalost a lehkomyšlnost, že přímo volá po repraesentantu vši mělkosti v naší tehdejší vědě.

Resultát mých vývodů tedy jest: kotle a lesní rohy jsou nástroje až 17. století, jich názvy pak až ze začátku 19. století.

II. Hanka padělatelem mincí.

Uvedená práce prof. J. Smolika »Zlaté mince s dohnělým opisem Pegnaze« staví do nového světla Hanka jakožto numismata. Hanka sám pokládal se za předního znatele této vědy a byl jím též všeobecně uznáván. Zde nám nejde ovšem o jeho kvalifikaci jako numismata, nýbrž o to, že i zde prokázal Hanka svou notorickou vědeckou nepoctivost a to přímo paděláním mincí. Jest to dosti zajímavá, tragikomická historie na staré thema, že nic nezůstane na světě tajno.

R. 1838 vydal Frant. (ne Ant.) Boček, professor v Brně, pojednání »Beiträge zu Mährens Münzen aus dem Mittelalter« v časopise »Moravia«, kdež mimo jiné pojednává také o mincích velkomoravské říše. Boček popisuje i vyobrazuje tu zlaté mince, jež mají na lici opršbenou hlavu, na rubu pak bojovníka, u něhož jest nápis (líc jest bez nápisu). Písmenka na rubu mincí pokládal Boček za řecká a sice nestejně položená (což jest na starých mincích zjev velmi obyčejný). Touto metodou pak vyčetl z onoho nápisu slovo »pegnaze«. Z toho pak soudí, že to jsou »peníze« velkomoravské říše, kamž prý

asi přinesli jich vzor z Řecka sv. Cyrill a Metoděj. Podle Bočka tedy jest na těchto mincích řeckými písmeny proveden slovanský nápis. To byl ovšem pro slovanskou archaeologii nález prvního řádu a proto se nedivíme, že vzbudil velké nadšení zvláště v Rusku. Bodjanský píše přímo u vytržení Pogodinovi o »nejstarší slovanské minci«. Avšak štěstí stejně jako neštěstí nepřichází nikdy samo. Již roku 1841 objevila se mince stejná jako byly mince Bočkovy se slovem »pegnaze« na rubu, avšak s tím rozdílem, že bezejmenná hlava na lici měla tu též nápis řecký, a sice *Rastesa* (*ΡΑΣΤΗΣΑ*). Nyní bylo všechno rozřešeno: mince ty jsou opravdu velkomoravské a to nikoho jiného než Rostislava »z roda stara« Mojmirova. Ruští slavjanofilové byli nyní úplně u vytržení nad tímto objevem. Když Pogodin poslal r. 1842 do Prahy jakéhosi mladého Rusa, aby shlédl hlavní zdejší památnosti, žádal Hanku, aby mu je ukázal, na př. prý hrob Karla IV., sv. Vojtěcha, hrad, Vyšehrad, Bílou Horu a — »monety Rastislavovy«. Rusové k nim tedy do Prahy putovali ve zbožné účtě. To potrvalo i potom a účta k těmto mincím šířila se i dále, zvláště do Polska. R. 1857 vyšel o nich článek Teofila Žebrawského, podle něhož sám Fr. Piekosiński ještě r. 1895 přikl. tehdy nově nalezené mince téhož typu Rostislavovi, ač čte nápis na rubu jinak než »pegnaze« a ač na lici byla hlava bez opisu »Rastesa«. Dodává však, že by bylo záhodno »důkladně prozkoumati« originály těchto mincí v Pražském museum. Tato výzva nezůstala nepovšimnuta a dnes dává nám práce Smolíkova odpověď až příliš jasnou.

Především není pochyby, že zlaté mince se slovem »Rastesa« jsou *falsa*, jichž vznik zaviněn byl omylným výkladem Bočkovým. Boček (opakuji, že to není falsátor listin Ant. Boček) měl před sebou dobré, pravé mince, ale nerozuměl jim. Mince jím vyobrazené nejsou totiž slovanské, nýbrž jsou antické. Hned roku 1839 ukazoval proti Bočkovi Braumüller, že v době velkomoravské říše jsou byzantské mince docela jiné a že jest vyloučeno, že by sv. apoštolové, kdyby byli přinesli s sebou nějaký typ mince, byli si vybrali staré typy pohanské a ne tehdejší byzantské. To potvrdily i další práce o těchto mincích: jsou to mince antické, aspoň o 1000 let starší než byla velkomoravská říše, a sice raženy jsou tak zv. barbarským rázem podle tetradrachmy makedonského krále Antigona Gonata (zemř. 204 př. Kr.). Náležela pak mince ta pravděpodobně keltickým Rhaetům. Nápis její však není proveden řeckými písmeny, nýbrž latinskými a jest to zkomolenina rodového jména římského »Caecina« neb »Caecilia«. Tak se nám »pegnaze« rozprchly v dým. Tento jistě pádný výklad Smolíkův lze pak doplniti pouhým poukazem k logice věci. Je vůbec možno, aby na mincích bylo napsáno, že to jsou »peníze«? Nebylo by to známé »totof jest mýdlo a totof jsou svíčky« nejkomičtějšího způsobu? Druh peněz na minci má smysl,

ale slovo »peníze« nikoli. Tedy mince ty nejsou velkomoravské, nejsou vůbec slovanské, ale jsou pravé, z doby před Kristem. Boček se tedy dopustil chyby ve výkladu, avšak ne úmyslného klamání. Jeho mince nalezeny byly asi na Moravě, neboť Piekosínski popisuje nález mincí téhož typu v okolí Oswiecima. Jakmile se však objevují tyto mince se slovem »Rastesa«, jsou to zjevné padělký, poněvadž toto slovo jest tu zjevně přidáno, aby se prokázalo příslušenství těchto mincí k velkomoravské říši. Rostislav na minci z doby před Kristem — dostatečný důvod padělanosti.

Smolík šel však po této stopě dále a hledal falsátora. Jeho výsledky jsou pak přímo klassické na doklad troufalosti a bezcharakternosti tehdejších falsátorů. První zprávu o mincích s nápisem »Rastesa« (neb jen o ty jde!) máme z r. 1841 a to od Hanky. R. 1838 Boček o těchto mincích ještě nevěděl, »nalezly« se tedy v letech 1838—1841. V tu dobu pak musily se také dostat do Musea, kde jich dnes leží — osmnáct! Byl to zajisté »nález« prvního řádu, ale v annálech musejních není o něm ani zmínky. Smolík konstatuje, že výkazy darů, v nichž zaznamenán každý dárcce sebe nepatrnějších penízků, jakož i výkazy přírůstků musejních sbírek nefikají o tomto velikém nálezu ani slova. Jediný svědek, kdo tu může mluvit, jest tedy jen tehdejší musejní »factotum«, bibliothekář a kustos sbírek Hanka. A jeho řeč jest nadmíru poučná. Především jest nápadno jeho radikální mlčení u nás doma. Do ciziny stále slibuje, že vydá pojednání o těchto mincích, avšak ve skutečnosti se o nich nezminil ani slovem, ani řádkem v Musejniku, a to o věci tak předúležité! Proč, pochopíme dobře právě u Hanky. Opakuje se tu historie RZ: padělek měl se propašovat do ciziny a odtud teprve se u vítězoslávě vrátit. Stačí zajisté říci, že tyto mince neukázal Hanka ani Šafaříkovi — autor »Starožitnosti« nikdy neviděl této jistě významné »slovanské starožitnosti«! Také Boček, když se o těchto mincích dověděl, marně žádal Hanku aspoň o jich vyobrazení, ač mu napsal velmi lichotivý titul: »Hochwohlgeborner Herr Ritter, Hochgelehrter Herr Bibliothekar!« a ač do svého psaní vložil tajemnou větu, jež ukazuje, jak se u nás tehdy Hankovi dobře rozumělo: »Übrigens gelobe ich, wenn sie (mince) zu Theil werden, einen bescheidenen Gebrauch, und einen solchen davon machen zu wollen, wie mir derselbe der klügeren Einsicht gemäss vorgezeichnet werden wird.« Boček se tu patrně poddává Hankovu návodu, jak užiti by měl oněch peněz. Hanka však nepovolil, ač současně poslal popis (ne mince) saskému numismatu K. Preuskerovi, jež o nich potom též psal. Tak až do smrti Hanka nepověděl o těchto mincích u nás nic. Patrně se bál prozrazení, byl by musil jmenovati naleziště. Jeho udání do Ruska, že se našly ve Třemošné u Litomyšle, prokázal Smolík jako pouhý výmysl

Avšak nejlepší věc jsme si nechali na konec. Hanka počal rozšiřovati zprávy o »mincích Rastislavových« na jaře r. 1841 a to prostřednictvím Bodjanského, jemuž o tom prvním psal; ten pak šířil tuto zprávu po Rusku. K naléhání Rusů odpovídá Hanka, že se chystá k větší práci o tomto předmětu, že však nálezce mu přinesl jenom jednu tuto minci, ne dosti jasnou. Nález stal se prý u Třemošné, když nějaký nádenník kopal pařez. Tento člověk přinesl prý jednu minci Hankovi a sdělil mu, že viděl ještě dvě takové, že však jich nemá; slíbil tedy prý Hankovi, že se po nich též ohlédne, a bude-li je moci získati, že je Hankovi dodá. To vše vypravuje Hanka Bodjanskému v témž listě, v němž mu nabízí tuto minci na prodej — a to za pouhých 15 zlatých! Představme si situaci: kustos Musea má v ruce unikát nejvzácnější mince, bez jistoty, že dostane jinou minci toho druhu, a prodává jej do ciziny za 15 zl!! Bodjanský neprohlédl tuto ošemetnost a minci s velkým ještě poděkováním koupil. Po smrti Hankově nalezeno bylo v Museu — 18 takových »unikátů«. Hanka tedy zjevně lhal, aby zakryl původ mincí, čímž nejlépe dokázal, že o něm dobře věděl. Poněvadž pak jsou to nepopíratelná falsa, mohl býti původcem jich jen Hanka sám. Smolík doplňuje tyto vývody i technickým rozbořem fals Hankových, že byly zhotoveny podle originálu keltské mince ve sbírce Neuberkové, že provedeny jsou velmi nedbale a zvláště ve váze přímo nesmyslně (beze všeho poměru k sobě, od větších do malých). Pomocníkem Hankovým byl asi přítel jeho a numismat V. Killian, od něhož jest v Museu 45, pravím čtyřicet pět matric na ražení falešných »staročeských« peněz. Není to úchvatný obraz starého ideálního »vlastenečství« naproti dnešní »střízlivosti«, beze všech »ideálů« a »lásky k vlasti«?! Nekřiči to zrovna Havlíčkovým epigramem:

Buď si Slovan nebo Čech,
jen když nejsi Hanka!

○ větách bezpodmětých.

Napsal B. Vyskočil.

(Dokončení.)

IV. *Vazby s genit. partit. nebo s výrazem příslovečným na místě podmětu (výrazy srovnávací a omezovací).*

A. Vazby s genit. partit.

1. Vyskytují se především u sloves přibývání, ubývání, nedostatku. Slovesa tato jsou výrazem srovnávací. Mám-li vyjádřiti,

že něčeho přibývá nebo ubývá, jest třeba, aby mi dána byla možnost srovnávaní věc, ke které něčeho přibývá, s částí, která přibývá, a to je tehdy, jestliže část sama může být příčinou něho bezprostředního dojmu na rozdíl od celku, k němuž přibývá. Nemám-li tohoto určitého dojmu přibylé části, nemohu mítí vůbec vědomí o tom, že něčeho přibývá. Jest patrné, že pro vyjádření »přibývá« a »ubývá« jest část (dojem, představa části) věcí hlavní, celek věcí vedlejší. Část jest zde agens, příčina dojmu; část přibývá, ostatní celek chová se passivně. Uvědomění tohoto poměru jest základem toho, že ve slovanštině při výrazech ubývání a přibývání nějaké věci vytýkána jest aktivní část genitivem partitivním, a passivní celek (podmět) není zvláště vyjadřován, ježto je samozřejmý, logicky dán jest již genitivem samým. Odtud při těchto výrazích vazba bezpodmětá.

Gen. part. může být nahrazen pádem předložkovým stejného význ. jako ve stsl. da jemu otъ čisla ne ubudetъ nъ pribudetъ; srv. něm. es fehlt, es gebricht an Geld a j. Grimm, DWb »Gebrechen« 1852.

Čes. zvědě také, proč ubývá dne k zimě a k létu přibývá Vit.; potom pak měsíc vznide, inhed mu v světlosti snide Alx V.; ve stáří rozumu a paměti uchází Kom.; vody ubylo, přibylo. — Reflexivum: dostává se, nedostává se něčeho; dobrému tady se odplaty přimnoží a zlému pomsty umenší Jung.

Pol. aby ke zlotu złota przybywało; bogactw przybywa, cnoty ubywa; kiedy się ludzi skrzętnych namnożyło; — rus. siluški vidъ vъ nichъ ne umenšilosъ; etogo tolъko ne dostavalo; otъ jego slovъ tebja ne ubudetъ; na odnogo stanetъ, na vsěchъ ne dostanetъ; umnožilosja bratъj; mrus. syły dobuvaje; na novyj rik prybavyłoš dna na zajačyj skik; — sln. mu krajcarja je zmanjkalo; — srbch. pribralo se žita, pretrglo se vina, izmiče se chleba.

2. U slov. »není«, pokud je opakem významu: vyskytovatí se, vorhanden sein.

Předešlé vazby obsahují výrazy označující vyskytování nějaké věci, jež se stalo nápadným, ať již ve smyslu kladném či záporném, a dávající výraz právě onomu rozdílu od stavu normálního, vytýkající část před celkem. Srovnávání celku a části subjektu, vytýkání části a nedbání o celek bylo nepochybně i základem vazeb negativních v jazycích slovanských, zejména při slovese »není«, pokud je opakem významu: vyskytovatí se, vorhanden sein. Svědectvím pro to jest, že logický podmět vazby stojí vždy v genitivě, jež možno považovatí i zde za partitivní¹⁾. Bezpodmětá vazba vyvinula se zde z podobných psychologických podmínek asi vlivem analogie podle vazeb předchozích (není = ubylo, bez ohledu na postup děje), což možno soudit i z toho,

¹⁾ Miklosich l. c. a Jagić l. c. liší tento gen. od partitivního.

že vazba není ani ve stsl. důsledná (Vondrák, Altksl. Gram., 279). Odtud rozšířila se na slovesa významem příbuzná, v ruštině pak i na slovesa významem odlišná, jsou-li záporná. Genitiv věci, jenž u sloves přibývání a ubývání má ještě plný smysl partitivní, zde klesá na význam formální a vazba pak je možná nejen s gen. věci, nýbrž i osoby.

Stsl. *отъ плѣти нѣсть пользѣ никојејеже* Ostr.; *цѣсарьству jeho ne badeťъ копьца* Supr.; *ne ostanetъ kamene na kameni t.*; a *нѣсть inogo razvѣ togo t.*; *нѣсть semu oъca ni druga kogo nynja*; *ne bѣ ima čeda*; jako *Isusa ne bystъ tu* Ev. Novg.

Čes. proměny není v Bohu Št.; bázně není v lásce; řekl blázen: není boha Br.; žádného ustalého ani klesajícího nebude mezi nimi t.; myslím, že nebylo nad ně šťastnějších Jirásek; — u sloves význ. příbuz.: a nezůstalo ve zdi žádné mezery Br.; čtvrtého díla živých nepozůstalo t.; jistoty se nenachází; peněz se nenašlo žádných; za sedm dní nebude nalezeno kvasu v domích vašich Br.; — analogicky u jiných sloves, zejména u vazeb pasivních, kde působí analogie podle typu III: žádného díla nebude děláno v těchto dnech Br.; nebéře se z jednoho vola dvou koží; v ně. usu vazba mizí a drží se jen v jistých rčeních, zejména při vytýkové negaci kvantit.: o tom nemůže být ani řeči; nebylo tam ani človíčka; není na tom ani kouska pravdy; ani slůvka, ani zbla (* stěbla) a pod.

Luž. ujeje tu žaneje vody, vedle: žana voda; — pol. nie mogło być mowy o twoich zasługach; starop. zła imże nie czysła; nie w ich uściech prawdy; nie boga (vedle acc.); npol. u souznač. niema kultury bo niema jeszcze stylu; — rus. нѣсть ljudej; za etogo koňa cěny ne bylo; u nego ne bylo jedinago čada; нѣтъ takogo molodca na Dunaju; моѣи нѣтъ iti (vires non sunt ad eundem; нѣтъ podle Mikl. l. c. = ně + *tu); analogicky při jiných slovesech: zvězdъ ne sverkalo na nebě; ožidajemoj pomošči ne prichodilo; ne slučilosъ ničego; u vazeb pass.: takichъ ljudej na světě ne vstrěčajetsja; ničego takogo ne imějetsja! — mrus. ne bude nas po nas; de rozumu nestaje, tam syły dobuvaе; ne ma ledu, nyma ho doma; — sln. da ne bi bilo ni kraja ni konca; ni ga jezika, ni je besēde; starca ne stalo je; — srbch. nestaje vina; da bi je sa sveta nestalo; od tebe neostalo traga! bez muke nema nauke; anal. nit se vidi konja ni junaka.

Je-li v uvedených příkladech vazeb záporných se slovesem »není« základním názorem srovnávání celku a části subjektu, vytýkání části a nedbání o celek, odkudž vyvinula se vazba bezpodmětá: totéž pojetí jest i v kladných vazbách téhož slovesa, pokud má význam »vyskytovat se«, neboť genitiv, stojící v nich na místě subjektu, vykládá se opět jako partitivní (Jagić l. c.). Sloveso »jest« přijímá významový odstín sloves přibývání (vyskytnutí j. trvalé přibytí bez ohledu na postup děje), i jest možné, že i zde a u sloves význ. příbuzného pronikne částečně vazba bezpodmětá.

Srbch. dok je boga i dobrih prijatelja; dokle je god bilo hrane (= solange es nur immer Nahrung gab); od kako je svijeta; dok je (teklo, traje) sunca i mjeseca; na glavi mu fesa pletenoga; pri souznač.: ima ovsa, u svijetu ima zlih zvjerova, kad ima chleba, nema soli, a kad ima soli, nema chleba; vedle gen. může zde vždy státi též nom. (Jagić l. c.).

Čes. při »stane, stává«: kdo ví, stane-li tě do večera Kom.; bil Filistinské, doniž mu ruky stávalo; a bychom Zikmunda za krále nepřijímali, dokud nás stávají bude.

Pol. póki mię na świecie stanie; což gardła staje ryczysz.

Při těchto vazbách bývá v jaz. slov. (nikoli však v češtině) vedle genitivu též nominativ (při čemž vazba zůstává bezpodmětou) nebo akk.: pol. było chwile; — rus. jestь ljudi; jestь dvě dočeri velikija; jestь u meňa bratsja; jestь ryby kotoryja létajutъ; — stsrb. tu ima vrulu; vyše morja ima vodicu; nsrb. vazba nominat.: u planini ima jedna baba; i u buhe žuč ima; — bulh. ima niva na kraj pьtъ = est ager ad viam. Vazbám s akk. odpovídá franc. »il y a« a něm. »es gibt viele Leute«, jež se vyskytá častěji teprve v 17. stol. a jež Grimm DWb »geben« 1702 vykládá z vazby podmětne (srv. Sigwart l. c. 67). Stejným způsobem asi vyvinula se i vazba slovanská. O rus. »jestь ljudi« (mrus. je ljude) Potebňa, l. c. 477 (jestь je tvar ustrnulý a vazba není vlastně bezpodm.).

B. Vazby s příslovečným určením.

Bezpodmětá vazba ve výrazech pro děje přírodní a subjektivní, jež má své psychologické oprávnění, šíříc se analogií čím dále tím více stala se konečně vědomou a účelnou formou pro výpovědi o zjevech v přírodě a v nitru člověkově. Kdykoli vypovídám něco o podmětu »děj přírodní« nebo »tělesný stav«, volím spontánně formu bezpodmětou, třeba že by mně samému byl vlastní podmět výroku jasný a znám (nateklo nám do světnice, páli mne na jazyku). — Když byl vyjadřován nikoli děj, nýbrž celkový stav v přírodě nebo v nitru člověka, stalo se totiž výrazu nikoli sloveso, nýbrž nomen, což je přirozené. Forma výrazu se pak nelišila od vazby podmětne (je zima, je mi zima); jediný rozdíl vyvinul se v tom, že vazby užíváno bylo s obráceným slovosledem (srv. Delbrück l. c. 27). Poněvadž však výraz »je [mi] zima« tvořil jediný celek a poněvadž výroky o počasí a stavu subjektivním vyskytovaly se většinou ve formě bezpodměté, stalo se, že také vazba »je [mi] zima« považována byla za bezpodmětou; nomen, nerozlučně spojené s pomocným slovesem, pozbylo své samostatnosti, ustrnulo v tomto spojení a stalo se bližším určením slovesa. I nakládáno s ním pak jako s adverbium; nomen pozbylo určitého rodu, přijalo rod všech adverbium, neurčité neutrum (bylo [mi] zima), a je-li blíže určováno, neděje se to již adjektivem nýbrž adverbium (je [mi]

velice zima). Otázka na výraz nezni již: co [ti] jest? nýbrž: jak [ti] jest? Výraz stává se bezpodmětým a bezpodm. vazba »jest [mi] + přisl. urč.« sama stává se vědomou formou pro výpovědi jednak o stavu počasí, jednak o stavu subjektivním. Tím logický podmět výrazu a priori dán, vazba ob stojí bez vyjádření tohoto podmětu, s pouhým obmezením slovesného děje pomocí přisl. urč., které, jak z výkladu patrné, stojí na místě původního podmětu. Toto určení může se pak dít ve směrech dvou, buď j. přisl. urč. způsobu (pokud výrazy: zima, horko, teplo, chladno je vyjadřují) nebo j. přisl. urč. času (pokud výrazy: ráno, poledne, večer a p. brány byly za určení časová); na místě substantiva vstupuje pak adverbium nebo přisl. výraz rozvitý.

1. Výrazy s přisl. urč. ve výrocích o počasí:

a) S přisl. urč. času: řec. *ἦδη ἦν ἀμφὶ ἀγορὰν πλὴθουσας*; *ἦδη ἦν ἐν τῷ πρωτῷ σταθμῷ* Xenof. — Čes. bylo večer, bylo ráno, bylo zima; s adverb.: bylo brzo, pozdě, časné; s přisl. výrazem rozvitým: bylo k večeru, k poledni, k polednímu, o polednách, časné z rána, před svítáním, za soumraku, k půlnoci; i bylo k večerou Br.; bylo již při tmě; i bylo ještě za zrání nebožky; bylo po žních; bylo před vánocemi r. 1452 Jirásek; bylo o velikonocích; bylo r. 1457 Jir.

Rusky na šestoj bylo neděli; pri slavnomy carě bylo pri Onorjě; — sln. opolne je bilo; na lepih senožetih je bilo.

Vazba je téhož druhu, je-li pomocné sloveso nějak modifikováno, na př. metaforickými výrazy: schylovalo se k večeru; chýlilo se k večeru, blížilo se k polednímu a p.

Zvláštní případy této vazby vyvinuly se při určování doby podle hodin a svátků kalendářních. Právě tak jako výrazy pro počasí roční, tak i výrazy pro tyto pravidelně se střídající časové oddíly vzaty byly za příslovečná určení času. Při výrazech hodinových (je půl páté, bylo tři čtvrti na tři, slo na pátou, na věži bilo sedm) podporován byl vznik vazby bezpodměté tím, že hodina byla vyjadřována číslovkou základní. O tom doleji. Při výrazech s kalendářními svátky, j. dnes je Mladátek, bude sv. Jana atd., třeba předpokládati původní vazbu podmětou o podmětu den, svátek; tento podmět byl samozřejmý a ve vazbě, jistě časté, »dnes je svatého N« naznačen ještě výrazem »dnes« (= *днѣсь съ*, stč. též *dens*, Geb. Hist. ml. I. 169); byl tedy vynecháván; výraz »svatého Jana« nabyl platnosti přisl. urč. času a celá vazba stala se bezpodmětou podle analogie předchozích: bylo sv. Jana, po sv. Janu, před sv. Janem a podle těchto vazeb dial.: pověz ty mně, mily svaty Jane, kdy tvojeho narození bude? bude mi ho střed milého léta Suš.; daj si pozor, aby ti netrefilo sv. Ducha v pátek Bart. Dial.

b) Výrazy s přisl. urč. způsobu (bylo jak?): je horko, velice horko, parno, dusno, dušno, mlhavo, vlhko, mrtvo, pošmourno, blátivo; je krásně, pekně; je hezky; je každou chvíli jinak; buď

jak buď, pojedu; pojedeme, ať je jak chce; s modifikacemi děje slovesného: přestalo býti krásně: začalo býti hezky; udělalo se hezky.

2. Výrazy s přísl. určením ve výrocích o stavech subjektivních.

α) S určením osoby: bylo mi zima; bylo mi strašně horko; bylo mi hanba; je mi líto něčeho; je mi těžko; je mi nevolno; a u srdce tak bolno; není mi dnes dobře; je mi zle, příjemně; je mi všelijak; blazě tomu ktož tam pójde sv. Václ.; je mi lépe; je mi čím dál tím hůř; je mi do smíchu, do pláče, do tance, do skoku; je mi na nic; je po mně, po něm, po všem; stč. je beze mne (= jsem bez sebe); což jemu je hej! bylo mi, jako bych atd.; bylo mu, jako by ho opařil a p.

Stsl. težko mi jestь Supr. — pol. ciężko, teszno mi; przykro mi bylo; — rus. mně dosadno, trudno, faželo, skučno; mrus. tak meni toskno; baba s voza, kobyli lehče; — sln. mučno mi je; milo mi je; — srbeh. bijaše mi dobro; — bulh. mččno mi je, gladno mi je; maraně mi jest (je mi horko).

β) Při výrazích tohoto druhu bývá někdy osoba vynechávána; avšak vazba tím nesplyvá s vazbou »jest + přísl. urč.« ve výrocích o počasí, nýbrž nabývá pouze všeobecnějšího rázu, vztahujíc se na množství osob, po případě na všecky lidi. Tak zejména v příslovích: nějak bylo, nějak bude; všude dobře, doma nejlíp; nikdy nebylo tak zle, aby nemohlo býti lépe (ještě hůř); na věžích, pod nimiž prý hned za šera nevolno Třebizský; už je dobře, neplač. Někdy se osoba vynechává, poněvadž se snadno dorozumí: lékař na př. ptá se nemocného: Nuže, jak je? (= jak je Vám), a odpověď zní: dobře; špatně; děkuji, ujde to; nestojí to již ani za řeč; je (to) se mnou čím dál tím hůř; jde to se mnou s kopce; při těchto výrazech volíme v odpovědi hned formu bezpodmětou analogicky k otázce, při čemž náměstka »to« zastupuje formálně místo podmětu.

3. Srovnáme-li výrazy »je zima« a »je hezky«, vidíme, že v druhém stojí přísl. urč. na místě, kde v prvním stojí podmět; nestojí však na tomto místě v platnosti podmětu, neboť výraz sám je srozumitelný pouze tehda, možno-li si při něm přimysliti logický podmět: stav počasí (resp. nálada něj. osoby). Výrazy »je tence«, »je silně«, »je mi široce«, »je mi málo« jako bezpodměté věty tohoto druhu neobstojí, jsou nesrozumitelné pro toho, kdo je uslyší, neboť pozná ihned, že celkovou náladu přírodní nebo niternou nelze uváděti v uvedené vztahy. Jest tedy jasné, že bezpodměté výrazy schematu »jest (mi) —« mají svůj určitý podmět, slovy vazby nevyjádřený, daný však v myslí osoby mluvící i poslouchající zvláštní formou výrazů samých. Tento podmět může býti determinován a blíže určen; výraz »je hezky« může býti obmezen pouze na určitý čas nebo na určité místo. Toto obmezení logického podmětu děje se opět výrazem přísl.

večným, postaveným na prvé místo, tam, kde by stál podmět a kam bychom ve větě podmětne postavili přívlastek. Tak dostáváme věty slovosledem i významem shodné s větami o grammatickém podmětu a výroku (dnes je krásné = dnešek [dnešní den] je krásný); jsou rozdílné pouze v tom, že podmětem a přísudkem je v nich vztah, vyjádřený příslovečným určením. Nazýváme je větami vztahovými.

Příkl.: Dnes (včera, ráno, v poledne, předvěrem, dnes týden, dnes rok, přede dvěma lety) bylo krásně (horko, zima, parno, studeno, mokro a p.); dnes (včera atd.) mi bylo lépe (hůře, dobře a p). Tam (zde, v Itálii, na horách, pod lipou, ve městě) je hezky (teple, zima, krásně a p.); na mlatě ticho, ve stájích jako po dobytčím moru Třebízský; na venku je mi lépe; na věžích, pod nimiž prý hned za šera nevolno Třebízský; v Praze je blaze; v hostinci »u zelené žáby« bylo veselo.

Příslovečné určení místa může obmezovati logický podmět věty tak dokonale, že původní smysl jeho zcela zmizí a na místo jeho vstupuje představa zcela určitého místa, jemuž se pak výrokem věty může přisouditi vlastnost pouze místu příslušná: na kraji rybníka je mělko; u splavu je hluboko; v hostinci bylo plno; do Prahy je daleko (kousek cesty, malá hodina, malou hodinu); od té doby, co jste se odstěhovali, přestalo k vám být blízko.

4. Výrazy s přís. urč. míry vzniklé z výrazů číselných a měrových.

Číslovky jsou původu jmenného, mají své sklonění, avšak liší se od jmen svým významem formálním; naznačují pouze číselný vztah; tím se blíží adverbium; ptáme se na ně jako na adverbia. Tato syntaktická příbuznost číslovek s adverbii byla příčinou, že číslovky již od dob nejstarších vypadaly ze své kategorie, což bylo příčinou různých neshod v rodě, pádě a čísle.¹⁾ Číslovky (od pěti výše) přijímají neurčitý rod střední jedn. čís., tak jako všechna adverbia a všechny výrazy, jež sklesly na adverbia. Odtud si vysvětlíme bezpodmětou vazbu v těch případech, kde číslovka původně byla podmětem. Vazba: »minulo tomu již pět let« zněla původně podmětne »minula tomu již pět let«; avšak případy takové jsou již ve stě. vzácné¹⁾ a vazba není ani ve stsl. důsledná (Potěbňa, l. c. 449 sl., Vondrák, Aksl. Gram. 278).

α) U čisl. základ.: stsl. přijemъ sedmъ tь chlěbъ (subst. f.) Mar.; dřva na desetě jichъ jestъ (adv.) Supr.

Čes. patnáct lidí přišlo k úrazu; bylo nás dvě stě; uplynulo dvacet let; — při určování hodin: je šest hodin; bije dvanáctá; na věži tlouklo pět; bylo za pět minut tři čtvrti na dvě; — při určování stáří: je mi dvacet let, jde mi na dvacátý rok; šlo mně ke třiceti, Suš.; — přibližné výrazy: bude jich ke dvěma

¹⁾ O nich Gebauer, l. c. O číslovkách.

stům, přes dvě stě, skoro, málem, asi, hnedle sto; na lodi je komůrek do čtyřiceti Mil.; — při půl, polovic, čtvrt, čtvrtina, atd.: bylo půl páté; zbylo tam ještě polovic jablek; je jich tam ještě asi tak čtvrtku.

Luž. wono je wosym wotbiło; — pol. padło ich tedy na placu z polowa; ostatek ludzi przeprowiło się przez rzekę; — rus. těch pět golubej priletělo; ano i: těchъ два, tři, čtyre golubej priletělo (na otázku kolik?); mrus. polovina misjaca u fmu ustupilo; polovinu swita skače a polovina plače; — srbch. nas je bilo deset; srb. bilo mu je stotinu godina.

β) Táž vazba bývá ně. vždy u číslovek neurčitých: mnoho, málo, několik, tolik (ve stč. častěji vazba ad sensum); dále u číselných výrazů opsaných a hyperbolických: lidí přišlo na sta, tisíce a tisíce, bez čísla, jako much, jako máku, na kopy, na čerty, že by jimi řeku zastavil; lidí plný krám a nikdo tady. Při emfasi nastává ellipse a měrový výraz naznačen bývá silou hlasu nebo gestem: Tam ti bylo lidí! A lidí tam bylo! — Sem třeba počítati také ustrnulé pády substantiv: trocha, troška, kapka, kapička, kapánek, drobet, drobátko, pár, kus, hromada, síla, hrůza, jež se stávají obraznými modifikacemi neurčitých číslovek »málo« a »mnoho« a v této funkci chovají se jako adverbia, pozbývají totiž původního významu (kapka vody, ale i drobet vody; přilož tam kapku [sc. uhlí], ať to hoří!), ustrnují na akk. sg. a pozbývají původního rodu (jen pijte, pijte, ten trochu vína vám neuškodí!). Stojí-li pak ve větě na místě podmětu, věta nabývá rázu bezpodmětého: Bylo tam trochu vody, pár lidí, hromadu, hrůza lidí; a teď nedávno před tím, než sem já tam byl, ubořilo se kus zdi kostelní, a tak mi pravili, že zabilo (sc. kus zdi) dva černé křesťany Kabátník.

Pol. było jeszcze trochę miodu; jest u mnie parę osób; jakož się ich przeciw mnie siła zebrało; zdechło parę koni; zginęło mi parę póneczoch; — rus. přišlo ichъ тьма, célaja kuča, propastъ; najěchalo ljudej polonъ двorcъ. — Sln. bylo je silo (sila) ljudi.

γ) Rovněž tak jako s předešlými má se to se jmény označujícími zcela určitou míru, j. litr, žejdlík, metr, metrák, mandel, kopa, libra. Při těchto, jsou-li sama o sobě podmětem věty, je dosud pravidlem v češ. vazba podmětná; avšak okolnost, že bývají často ve spojení s jinými výrazy číselnými, při kterých se vazba bezpodmětá již vyvinula, způsobuje, že nabývají ve větě platnosti přísl. určení, na př. těch vajec bylo patnáct mandel, asi mandel, skoro m., mandel. Srv. pol. zostało kopę jabłek, furę siana, jeszcze kosz wina.

V. Vazby vzniklé z infinitivních (výrazy možnosti a nutnosti).

Podle výkladu Delbrückova vyvinuly se vazby tyto při slovese *esti. Sloveso mělo při sobě původně podmět, jak může být patrné ještě z řec. vazby: *οὐκ ἔστι οὐδὲ ἔοικε τεὸν ἔπος ἀρνήσασθαι*. Avšak nastalo posunutí mezi jednotlivými částmi věty; substantivum bylo přisunuto k infinitivu a vstoupilo do akk., tím původně pomocné sloveso *ἔστι* na druhé straně bylo izolováno a obdrželo smysl možnosti: *οὐκέτι ἔπειτ' ἔσται θάνατον καὶ κῆρας ἀλύξαι*. Objekt, jenž byl původně nutným subjektem, může scházeti (*ἄλλ' οὐκ ἔστι Διὶ Κρονίωνι μάχεσθαι*) a konečně může po *ἔστι* být vazba akk. s inf. (*παρ' ὄνταμιν δ' οὐκ ἔστι καὶ ἐσσυμένον πολεμίζειν*).

a) Řec. *οὐκ ἔστιν εὐρεῖν βίον ἄλυπον οὐδενί*; — lat. est videre; — lit. tev būs dīvu mīlēt (du sollst Gott lieben).

Stsl. vamъ strěšti se jestъ; ideže něstъ brati uměnija; něstъ obrěsti = *οὐκ ἔστιν εὐρεῖν*; něstъ bylo byti životu tomu.

Čes. »jest« s význ. je nutné, je třeba, je možné, je povinnost, sluší se; »jest« může být vynecháno: tobě na jeho záповěď nebylo dbáti Pass.; od dívek vám jest pobitu býti; všechněm jest jednou umříti; jest viděti, jest slyšeti; Janka viděť z vojny jeť Suš.; dlouhej čas neslyšet ptactva hlas chod.

Pol. kiedy się było bić; zgynać wszystkimu; jej rozkazać. mnie słuchać; być mu w okowach; — rus. gďe ležitъ pusta golova, ležatъ budetъ i Vasilijevoj golově; ne bylo rosy utromъ, bytъ doždu dnemъ; achъ, kakъ mně tichu Donu ne mutnomu teč'i? — mrus. na ščo v more vodu lyť?; daleko fa čuty; — sln. slišat tudi ni zvonova; — srb. da je tebi stati pogledati.

b) Vedlejší význam, jež při těchto vazbách přijímá sl. »jest«, bývá zvláště vyznačen nebo modifikován adjektivem, adverbem nebo subst., jež má platnost přísl. urč.¹⁾

Řec. *χρή, χοῦν, εἰκός, σχολή, ὥρα, ἀκμή, προσήκόν ἐστι*; — lat. opus est.

Stsl. ne dostoino ti estъ protiviti se; ne lěpo mi estъ mlčati; godě, lъzě, uně jestъ; lětъ jestъ.

Čes. adj.: je možné, dobré, slušné, podobné; však by nám bylo slušnější jednomu každému z nás se ctí umříti, než beze ctí na světě býti Háj. — adv.: je lze, nelze, je radno, dobře, lépe; — subst.: je třeba, potřeba, právo, povinnost, škoda, hrůza; hrůza bylo slyšeti; bylo škoda mluvit.

Pol. dostojno, možna, možno bylo; mnie nie lza; trzeba mi było, czas było, szkoda było i była; — rus. možno, dolžno jestъ, lъzja, lětъ, pora iti; mrus. možno, volno, prystoino, skučeno; volno bohu ščo хотиты то čыныты; dvom panam tjažko služыты; — sln.

¹⁾ Jako poznali již řeční grammatikové a též Jungmann (Miklosich, l. c.).

vruče je, dobro, třeba (je) ...; srbeh. treba, valja; muka ti se s Perom omraziti; bulh. кѣсно је а р.

c) Modifikace významu slovesa »jest« v těchto vazbách děje se též slovesem souznačným: stsl. rus. podobajetъ = jest (slušné); — pol. należy, przystoји; — česky sluší (se), patří (se) odejítí; nelzelo (od lze), srv. srb. trebelo, bulh. trebьva (od třeba).

Infinitiv těchto vazeb může být nahrazen někdy větou, již nutno považovati za podmínčnou: je třeba opustiti město = je třeba, abys opustil město; jest na tobě přiznati se (= abys se přiznal).

Infinitiv může být vynechán, je-li dosti samozřejmý z vazby samé: napomenul ho, aby ji dobře opatroval, poněvadž těmi hustými lesy není radno (sc. pouštěti se) Jirásek; srv. mrus. mrut ljude i nam bude (sc. umerty). Tak bývá vždy, když adverbium »jak«, »tak« v platnosti náměstek »co«, »to« přejímá podmět předchozí věty (hlavní): odpovězte, jak se patří; promluvil jim jak náleží do duše; učinil, jak bylo třeba a p.

Společným znakem všech předchozích pěti typů vět bezpodmětých bylo verb. fin. ve 3. os. sg. neutr. Neurčitý rod střední volen byl v řeči proto, že podmět byl nebo stal se vůči rodovosti lhostejným. Vedle těchto typů má však řeč ještě jiný způsob vazby bezpodměté, ve kterém verbum finitum podrželo vedle určité koncovky osobní též určitý rod, čímž jest nevyslovený podmět již značně omezen; není již neznámý ani neurčitý; třeba že není slovy vyjádřen, je stejně jasný jak v myslí osoby mluvící, tak v myslí posluchačové; jest to v případech, o něž nyní běží: každá osoba mužského rodu, kterýkoli člověk, lidé kteříkoli. Vazba má tudíž ráz účelné brachylogie; odstraněním konkrétního subjektu, nezmizí subjekt docela, nýbrž zvětší svůj rozsah až k hranicím daným určitou osobní koncovkou slovesa výrokového. Někdy bývá i v těchto vazbách subjekt označen substantivem; toto však neobmezuje rozsah subjektu o nic více než určitá osobní koncovka slovesná; vyjadřuje totiž, co ona, osobu v nejširším slova smyslu (člověk, lidé; man sagt, on [homo] dit). Mezi těmito osobními vazbami rozeznáváme:

A. Osobné vazby s verb. fin. ve 3. os. pl. masc.; koncovka tato vymezuje určitý podmět, vyjádřený ve vazbě podmínčné slovem »lidé«.

Rec. *φασιν*; lat. *putant, dicunt*.

Čes. povídají, říkají atd.: »Tak brzo umřel; povídali, že se otrávil,« k čemuž se podotkne: »Á, co pak lidi povídají všelicos; tam říkají »na ztracené vartě«; jděte touhle ulicí pořád rovně a tam už vám pak řeknou; zaslechnouce střelné rány, ptáme se: »Co to? to střelejí?« V tomto městě modlám se modlé, maso jedie korské Mil.

Rus. jestь рыбы, govorjatъ, kotoryja lėtajutъ, Miklosich; no neuželi ty ne podozrěvalъ, čto i tebja ljubili? (což jsi neměl tušení, že i tebe měl člověk rád? Peders. z Turg.).

B. Osobné vazby s verb. fin. ve 3. os. sg. masc.¹⁾ Koncovka vymezuje opět určitý podmět, vyjádřený ve vazbě podmětčné slovem »člověk«, jež se klade jako logický pojem s plným vědomím širého rozsahu tohoto pojmu; singular je zde pouze formou. Proto užívá se vazby ve rčeních všeobecně platných, v úslovích a tam, kde se podmět, třebaž určitý, chce úmyslně naznačiti jen všeobecně. Vazba vyskytá se ve stind., iran., umbr., stnor. (Pedersen 146); řecké a čes. příkl. uvádí Zubatý tamtéž 171. K tomu srv.:

Čes. a to město na vodách jakžto Benátské, a kdyby mostův nemělo, tehdy z ulice do ulice po zemi nemohl by jíti, a protož musí tak mnoho mostův býti Mil.; jo, holenku, na mě si nepřijde, ba ne; lze (píše) jako když tiskne; to musíte umět jako když bičem mrská; lidí jak by nasil, že by jimi řeku zastavil; že by s nima moh dláždit (praž.); spal, jako by ho do vody hodil; nevzpomenu na to, kdyby mi nevím co dal; kdyby mě zabil, nevím nic; dial. voheň se ztratil, jak by ho sfouk Hošek. S úmyslně všeobecným podmětem (srv. nahoře uvedený příklad z Turgeněva) v řeči domluvné: »Emile, hleď, člověk ti dává všecko, co jen chceš, udělá ti pomyslení, a ty ne aby ses učil, to, to« (člověk = já, tvůj otec). V pražs. mluvě s podm. »jeden« (nepochybně vlivem němčiny): »práce plný ruce, jeden neví, co dřív chapnout.«

Polsky pusto, jak wymiółł; fraczek, gdyby ulał; — strus. dějetъ (man sagt), reče (man hat gesagt), pišetъ, značitъ, nevěstъ (man weiss nicht); polské »niegdys piękna chwało, za toba się nganiało« překládá Potebňa (431): »čelověkъ goňalsja za toboju«; — sln. ko bi z očmi mignil a p. Pedersen.

C. Osobné vazby s verb. fin. ve 2. os. sg. masc., při nichž osoba oslovená myslí se opět všeobecně; výraz neoslovuje člověka určitého. Vazba je obvyklá v ruštině, kde jde nejdále; (po cělýmъ dnjamъ slova ot tebja neuslyšišъ Peders. 160); v češ. je méně obvyklá: s poctivostí nejdál dojdeš; bij si ho jak bij (jak chceš), dělej co dělej, nic si na něm nespraviš; nevydáváme ji (knihu) pro kritiky; hany nežádá si snad nikdo na světě a chvály za našich časů hrubě se nedočkáš Čech. — Srv. lat. crederes, putares; angl. you never can tell (= člověk nikdy neví).

¹⁾ Mansätze (: Essätze) podle term. prof. Zubatého. Vazba tato shoduje se někdy (ale jen na pohled) s bezp. vazbou typu I., na př.: »My tak tu sedíme a najednou rána, jako když uhodí« (bezpodmětá v. typu I): »von vzal násatku a flák ho tam; to bylo jako dyž uhođi do koudele« (sc. člověk) Hošek, 155.

Vedle těchto vazeb, jež se vyvinuly v typy, najdeme ojedinelé doklady tohoto způsobu bezpodmětého. Verb. fin. ukazují opět k podmětu zcela určitému, avšak podmět sám jest osobou mluvící vynecháván. Je zbytečné jej uváděti, nezáleží na něm, hlavní věc je opět přísudek. Tento brachylogický způsob je v lidové řeči mluvené dosti obvyklý, jako na př. v hovoru zachyceném z Plzeňska: »To je pěkný hřibě!« »Šak mi za něj dával támhle v Pořící padesátkul« »A nedal ste?« »Nedal; bodej, takový řibě!« atd.

Kdo byla ta osoba, o níž se mluví, je lhostejné; neví-li se to, nemění se na věci nic. Hlavní věc je děj, osoba určuje se přesněji teprve, když se posluchač na ni zeptá. Taková brachylogická rčení ustalují se tam, kde podmět je znám i posluchačům, tak na př. z mluvy rybářů: »bere?« »berou?« — otázky, na něž odpověď může zníti: »nebere, neberou« (sc. ryby), ale i: »dnes to nák nechce brát«, při čemž odpověď jest bezpodmětou větou typu I., ačkoli myšlený subjekt je v obou případech týž. Stejně tak výrok: »nejede ti, vid!«, jež pronášíme k člověku, jenž s patrnou nechutí pojídá denní jídlo. I zde je podmět bezprostředně dán; jelikož však ve výrazu je určena osoba, výraz přikloňuje se k bezpodmětým typu II. a ob stojí bez podmětu určitého (dnes ti nějak nejede = nechutná). Stejnou brachylogií jest i výraz srozumitelný všem Pražanům: »padla«; označuje polední výstřel — děj, na který se jindy ptáme bezpodmětou větou typu I.: »bouchlo už dnes?« »bouchlo už poledne?«¹⁾ Téhož původu budou i řecké výrazy *ἑσάλλιγξε, ἐκήρουξε* Xen., vzniklé v prostředí, ve kterém podmět jejich byl vždy určitý a samozřejmý (*σαλλιγκιής*), právě tak jako ve výrocích: »už jde!«²⁾, »už je pryč«, užívaných mezi žáky a úředními sluhy. Stejně

¹⁾ Grimm DWb »Es« 1106, srv. Sigwart, l. c. 21 sl.

brachylogie a ellipsy v řeči tajemné, nedbalé, eufemistické, ve kterých zamlčený nebo určitý subjekt vyjadřován je pouze nám. střed. rodu »to«, jeví se jako bezpodm. věty typu prvního.

Jest patrné, že podmínky vzniku vazby bezpodměté jsou dány v řeči ustavičně a že ustavičně působí. Podobné podmínky dávají vzniknouti podobným výrazům, a analogie, jež hledí pouze ke znakům společným, stírajíc malé rozdíly, kupí ojedinelé výrazy v typy, jichž společné znaky vnější stávají se pak formovým pravidlem dalších výrazů podobných.

¹⁾ »Poledne« je zde spíše akk. než nom.

Úvahy.

John Pentland Mahaffy: The silver age of the greek world. Chicago. University Press. a Londýn, T. Fisher Unwin. 1906. Str. VII a 482. Za 13 sh. 6 d.

Od doby, kdy Mahaffy vydal první knihu o této látce (Greek world under Roman sway, v Londýně 1890) přibýlo mnoho materiálu, nejvíce z Egypta, a také zájem čtenářstva o tuto méně známou dobu řeckých dějin se vzmožil: proto Mahaffy vydal starší onu knihu hodně změněnu a s novým titulem. Mahaffy pojal do svého líčení dobu asi půltřetího sta let, od dobytí Řecka Římany do konce prvního století po Kr. Nejsou to vlastně dějiny, jak obyčejně si je myslíme, totiž ucelená synthesa, konečný výraz, jež spisovatel našel pro dobu, již líčí. Mahaffy jako by byl přistoupil k uveřejnění knihy o jedno myšlenkové stadium dřív. Ale není to na úkor knihy, je to jenom čistě formální rozdíl. V těch sedmnácti samostatných kapitolách, v nichž líčí osudy hellenismu v různých částech římské říše, jeho výboje a porážky, přednosti a nedostatky, vidíme dobře celkový soud spisovatelův o době, o kterou jde. Význam knihy je v tom, že mluví tu veliký znalec té doby, jenž jest s prameny od dlouhých let v nejužším a stálém styku. Čtenář má dojem, jakoby poslouchal vypravování na př. o tropech od někoho, kdo tam dlouhá leta pobyl a jemuž možno důvěřovati. Jenom takový znatel pochopí duši národa, povahu země a vypravuje sta podrobností, které turistovi ujdou a přece jsou k doplnění obrazu tak důležité.

Je nesnadno v krátkém referátu naznačiti množství pěkných pozorování spisovatelových. Základní myšlenky — jakási osnova knihy — jsou tyto. Římané nebyli pro svůj úkol, světovládu, dosti vzděláni. Administrační jejich způsobilost a vojenská povaha na to nestačila. Z toho, že nebyli kulturně zralí, jest vysvětliti rychlý mravní úpadek římské společnosti, k jakému v Řecku nedošlo ani po stoletích, i úpadek hospodářský, z něhož vyvřela potom všechna bída občanských válek. Nikde na světě nebylo horších tyranů než byli úředníci římské republiky v provinciích. Jejich vydírání ožebračilo celé země, způsobilo piraterii a hroznou nenávisť, která se projevila ve válce mithridatské. Proto vítězství římské bylo neštěstím pro hellenismus v Evropě. Teprve vítězstvím Augustovým nastává obrat. Mír obnovuje aspoň hmotný rozkvět řeckých měst asijských. Arci ve vnitřní Asii, v Syrii, na pobřeží Palaestiny a vůbec na periferii zachránila římská vítězství hellenismus. Řekové nešířili kultury své násilím jako Římané nebo Arabové. Proto v Asii byl hellenismus všude na

ústupu. S vítězstvím Římanů nastává nová fáse jeho: hellenismus římský.

Množství pestrých obrazů, k nimž spisovatelé poskytly látku především prameny řecké (Plutarchos, Strabon, Dion Chrysostomos, Josephus Flavius) a papýry egyptské, ale také Cicero, jsou jenom dokladem a rozvedením oněch základních myšlenek.

Co zasluhuje zvláštní chvály, jest přesně ohraničená chronologie. Vypisuje osudy hellenismu století za stoletím v různých částech říše římské, užívá Mahaffy přesně jenom současných svědectví, negeneralisuje a nepřenáší nic ani na starší ani na mladší dobu, vada, kterou právem vytýká Strabonovi, že mluví o poměrech své doby, leckde užívá pramenů, jež líčí doby starší.

Politické dějiny jsou v knize nutným rámcem, kostrou, jádro knihy spočívá v líčení vnitřního života. Z mnoha obrazů vytýkám jenom líčení života dvou řeckých osad v Egyptě (Ptolemaidy v Thebaidě a Arsinoe ve Fayúmu) a římské společnosti v polovici druhého století př. Kr., když filosofie řecká začala se v Římě šířit, Ciceronův poměr k hellenismu, správnou charakteristiku Bruta a Cassia jako sentimentálních konstitutionalistů a doktrinářů, lidí v theorii filosofujících, ale ve skutečnosti zrovna tak vyděračných a nemilosrdných, jako byli všichni ostatní, politiku Herodovu, osud Mariamnin, život u dvora Kleopatřina, vznik sekty novopythagorské a essenské, život v Alexandrii a jiných městech řeckých. Nejhojnější prameny měl Mahaffy pro první století po Kristu. Tu jest jeho líčení nejjobšírnější. Sedmou řeč Dionovu, známou krásnou idyllu z loveckého života na Euboji, překládá téměř celou. Líčení řeckého života podle Plutarcha zabírá celé dvě kapitoly. Poslední kapitola je věnována přehledu literatury z prvního století po Kr.

Že při samostatném názoru spisovatelově leckde se čtenář potká s míněním novým, je samozřejmo. Ale myslím, že málokde nebylo by možno ho obhájit. V kap. XI., jež jedná o nábožen-
ských proudech té doby, není zmínky o výsledcích Cumontových, jistě nezvratných a důležitých. Mystické snahy prvního století př. Kr. měly v náboženství řeckém již dlouhou historii. S míněním Mahaffyho o dvou řečech Dionových myslím, že nelze se srovnati. První řeč, o níž běží (u Arnima XIX.), jedná o vládě monarchické. Úvodem líčí Dion život Řeků v černomořské osadě Borysthenu a své příhody tam. Druhá řeč (*Εὐβοικός ἢ κυνηγός*, ve vyd. Arnimově XIII.), jedná o chudobě. V úvodě vypravuje Dion, kterak na svých cestách kdysi byl bouří zahnán na Euboji a byl pohoštěn od chudého lovce, jehož šťastný rodinný život potom líčí. Mahaffy oba úvody prohlašuje za dramatický rámeček, za fikci. Tomu však životní osudy Dionovy, myslím, nenasvědčují. Dion bloudil po svém vypuzení z Říma (r. 82) až do smrti Domitianovy po říši římské. Byl-li v Dakii, proč nebyl by přišel do Olbie nebo na Euboji? O blouděních svých vypravuje Dion

v mnoha řečech. Musili bychom pak i ty jeho zmínky prohlásiti za fikci. Ovšem myslí-li Mahaffy, že jenom úprava zažitých příhod je výmysl, je to věc vedlejší. Mahaffy věc samu patrně pokládá za správnou; vždyť užívá řečí těch, aby vyličil podle nich život řecký v odlehlém venkově.

Za knihu Mahaffyho každý čtenář bude spisovateli upřímně vděčen.

Em. Peroutka.

Dr. Stefan Waszyński: Die Bodenpacht. Agrargeschichtliche Papyrusstudien. I. Band. Die Privatpacht. V Lipsku a v Berlíně, u Teubnera 1905. Str. XII a 177. Za 6, váz. za 8 mk.

Studium papyrů překročilo již první stadium vývoje. Analytická práce, čtení a výklad textu, pokročily již tak daleko, a materiálu jest již tolik, že možno pustiti se do práce další, syntetické, užití totiž textů papyrových jako vítaných pramenů historických. Arci badatel nutně musí býti připraven na to, že nové objevy třeba všechny závěry jeho dosavadní pozmění nebo i docela zvrátí. Letos již poslala neúnavná a šťastná dvojice anglická, Grenfell a Hunt, zase 131 beden nových papyrů z Oxyrrhynchu do Londýna (Wochenschrift f. kl. Phil., 1906, č. 26).

Spisovatel vybral z papyrů, dosud publikovaných, řadu, která obsahuje smlouvy o nájmu půdy v Egyptě, celkem 128 kusů, z nichž některé (č. 1—8) náležejí době př. Kr., většina (č. 9—98) prvním čtyřem stoletím po Kr., ostatek pak (č. 99—126) sahá až do 7. stol. po Kr. Dvě poslední čísla pocházejí z doby arabské. Také užito několika papyrů demotických ze 6. a 5. století př. Kr. a několika koptických ze 7. a 8. stol. po Kr. (celkem 7 kusů). Rozborem těchto listin, vztahujících se na dobu delší jednoho tisíciletí, spisovatel chce objasniti jednu stránku polního hospodářství a podati příspěvek nejen k dějinám nájemného práva ale i k hospodářskému vývoji egyptskému od doby ptolemajské až do příchodu Arabů.

Knihu je rozdělena ve dvě části, z nichž první jedná o formální stránce smluv, druhá rozebírá obsah jejich po stránce věcné. Nejprve dovidáme se, jaké byly *termini technici* pro nájem, nájemné, kvitanci atd. Byly čtyry typy smluv:

1. *ὑπόμνημα* byla nabídka, kterou činil ten, kdo chtěl najmouti pozemek, majiteli jeho. Připojením podpisu pronajímateleva stávalo se *ὑπόμνημα* skutečným kontraktem.

2. *χειρόγραφον* je smlouva ve formě soukromého dopisu, který píše buď nájemce buď pronajímatel.

3. protokol, objektivní prohlášení o učiněném nájmu, jež píše někdo třetí, na př. notář.

4. *ὁμολογία* (podle formule *ὁμολογῶ*, již smlouva obyčejně začíná), Jsou dvojí, objektivní nebo subjektivní; tohoto posledního typu za doby byzantské užívá se výhradně.

Co se týče poměru nájemcova k vlastníku půdy, shledává Waszyński toto. Ve smlouvách demotických zavazuje se vždy jenom nájemce, ve smlouvách z doby ptolemajské a římské zavazují se obě strany, za doby byzantské opět jenom nájemce, *γεωργός*. Spisovatel z toho soudí o lepším sociálním postavení nájemcově za doby ptolemajské a římské. Kniha Waszyńského má ovšem také stránku právnickou a o té nemohu souditi. Pokládám soud W. o postavení rolnictva egyptského za doby ptolemajské a římské za správný, poněvadž máme z té doby hodně dokladů a nasvědčují tomu i jiné úvahy, ale pro dobu demotickou je, myslím, indukce W. příliš malá, aby z ní plynul i jen pravdě podobný závěr. Zde bude třeba uvést více dokladů.

V díle druhém spisovatel proti rozšířenému mínění, že nebylo v Egyptě soukromého majetku pozemkového, ukazuje, že za všech dob půda egyptská byla nejen v rukou faraonů, nýbrž i v rukou šlechty, kněží a vojínů. Pronájem půdy v Egyptě doložen od doby saitské dynastie. Dále probírají se do podrobná všechny právní momenty uzavírání smluv. Obvykle se vyskytá se jeden nájemce a jeden pronajímatel, ale bývá na obou stranách také několik osob. Nájem uzavírá se nejčastěji v prvních třech měsících egyptského roku, ale i později. Míra najatých pozemků, jejichž velikost někdy je přesně udána, později, za doby byzantské, jenom přibližně, činí nejvýše 50 arur, obvykle méně. Za doby římské bývá ve smlouvách t. zv. *βεβαίωσις*, totiž ujištění pronajímatelovo, že se zaručuje nerušené užívání pozemku. Později tento dodatek schází. Co se týče trvání nájmu, vidíme z kontraktů demotických, že se pozemek pronajímal na rok, v době řecké a římské na více let (nejdéle na deset); ve čtvrtém století začíná zase nájem roční a později docela nechává se doba nájmu na vůli vlastníkově (*ἐφ' ὅσον βούλει*). Nájemné platilo se po sklizni, a to buď v plodinách nebo v penězích. Řidčeji se vyskytá nájem smíšený, na př. z pěti arur 8 artab pšenice a 40 drachem. Daně a přirážky za řecké a římské doby platí pronajímatel, ale naproti tomu mívá nájemce vedle nájemného povinnost platiti majiteli několik dávek jiných. Na kolik procent pozemky se pronajímal, není možno z papyrů poznati, protože nikde není udána kupní cena pozemku. V posledních dvou odstavcích se ukazuje, jak si majitel pozemku zajišťoval nájemníka. Spisovatel podává nový a přesvědčivý výklad formule *ἀκινδυνον και ἀνυπόλογον* (proti Brassloffovi), že totiž pronajímatel dostane od nájemce smluvený nájem celý a přes všechno nebezpečení, jež by mohlo nájemníka stihnouti, vyjímajíc ovšem *vis maior*, jako bylo buď nedostatečné nebo přílišné rozvodnění Nilu. Již v VIII. stol. př. Kr. bylo v Egyptě zrušeno ručení osobní, s řeckým právem však zase se tam rozšířilo, a právo římské snažilo se marně je odstraniti (arci při nájmu soukromém).

Zásluha této práce, která po methodické stránce je vzorná, je v tom, že podává s o u s t a v n é zpracování thematicu na základě papyrů. Ovšem většina dat o nájmu byla už známa odjinud. Ale papyry, jichž Waszyński užil, namnoze podepřely fakta odjinud známá, jinde je osvětlily z nových stránek. V pěkném úhrnu konečném Waszyński uvažuje, jaké závěry lze činiti z našich smluv o dějinách hospodářství egyptského. Závěry ty jsou přesvědčivé, jenom nevím, byla-li všude dobře zachována hranice mezi tím, co vyplývá skutečně z uvedených papyrů, a mezi tím, co víme odjinud. *Em. Peroutka.*

Jesse Bened. Carter: The religion of Numa and other essays on the religion of ancient Rome. V Londýně, u Macmillana, 1906. Str. 228. Za 3 sh. 6 d.

Proti úsilí, jež vynakládáno na zdolání nesčetných problémů náboženství řeckého, bylo studium náboženství římského po dlouhou dobu v ústraní. Ale r. 1902 dostalo se římskému náboženství znamenitého zpracování výbornou knihou Wissowovou »Religion und Kult der Römer« (Handbuch d. klass. Alterthumswiss. V, 4). Kniha Carterova, jak spisovatel sám dí, zakládá se na Wissowovi; ač je obsahem i rozsahem daleko skrovnější, není marná a neúčinná. Carterovi zdálo se patrně, že na některé věci třeba proti Wissowovi položit větší důraz.

Carter uznává, jako Wissowa, za nejprvéjší pramen k poznání původní víry římské zbytky kamenných kalendarií, na nichž zaznamenány jsou celoroční svátky římské. V nich činí se rozdíl mezi svátky bohů starých (*di indigetes*) a bohů novějších, přišlých do Říma později (*di novensides*); rozdíl ten označuje se větším nebo menším písmem. I připustíme-li, že všechny památky písemné za požáru galského vzaly za své, máme v kamenných fastech latinských autentický doklad o náboženství římském z doby ještě dřívější než byl Numa, protože náboženské obřady jsou z nejstálejších věcí na světě a udržují se tisíciletí beze změny. Ale proti Wissowovi ukazuje Carter, že vznik nejstarších náboženských představ pochopíme tím správněji, užijeme-li také pomoci, kterou nám podává moderní bádání, anthropologie, totiž theorie animistická. A na tom základě vykládá pravdě podobně, že nejstarší bohové římsí byli bohové rodinného života: Janus, Vesta, Penates, Lar — duševní duplikáty předmětů, v denním životě nepotřebnějších. Vedle toho Di Manes — duplikát mrtvých předků. Poněvadž však Římané byli živi i mimo rodinu, měli hned od počátku také bohy polí a stád. Jak začíná politický život Říma, jež můžeme datovati od účastenství ve spolku latinském, děje se první rozmnožování počtu božstev. Idea politická dochází výrazu tím, že Jupiter, bůh nebes, stává se ochráncem státu římského. Nejstarší fási náboženství římského

lze k vůli přehledu označiti jménem Numovým. Ony počátky politického života, které spadají celkem do druhé polovice doby královské, lze jmenovati dobou Serviovou. Třetí fáse ve vývoji náboženství římského začíná dle Cartera, když dostaly se sibylské knihy do Říma. Římané, obklopeni jsouce dvojí kulturou cizí, na severu a na jihu, nutně podléhají jejím vlivům. Vliv kultury etruské odhaduje Carter, myslím, příliš nízko. Řecké vlivy pronikají do Říma styky obchodními, nejdříve z Kum, odkud bezpochyby přišly též věštby sibylské. Někteří bohové řečtí, než dostali se do Říma, zastavili se v některých městech italských, zdomácněli tu, a Římané přejali je odtud jako bohy domácí. Tak Hercules přišel z Tiburu jako bůh cest a obchodu, Castor s bratrem svým z Tuscula jako ochránce jízdy.

Sibylským knihám Carter přičítá — a to je proti Wissowovi druhé novum — hlavní vinu, že pravé náboženství v Římě vzalo za své. V nouzi obraceli se Římané ke knihám sibylským o radu, jak usmířiti hněv bohů. Věštby řecké doporučovaly vždy zavedení nových božstev řeckých docela mechanicky a šířily tak pověru. Od r. 205, kdy na radu knih sibylských přišla do Říma Magna Mater Idaea z Pessinuntu, podporoval teprve orgiastický její kult demoralisaci. Myslím, že Carter v té věci upřilňuje. I bez sibylských knih byla by se náboženská horlivost, aneb chceme-li pověra, v Římě rozmohla. Tím byl vinen běh politického vývoje. Římané zápasili po staletí o existenci a leckdy dost těžce. Za takových poměrů náboženské citění rozvíjí se jiným způsobem, než žije-li některý národ v klidu a bezpečí.

Po ukončení punských válek nastává čtvrté období v náboženském vývoji římském, úpadek víry je dokonán. Po dobytí Makedonie a Řecka začíná přímý vliv literatury řecké. Škoda, že mythologie řecká přišla do Říma, kdy Řecko svými bohy bylo již unaveno a filosofie neměla nic jiného než pochybování. Nejvzdělanější část římské společnosti, kruh Scipionův, neměla víry, hleděla vystačiti se stoickou filosofií, jejíž ethika zdála se dobrou životní vůdkyní, ale uznávala potřebu náboženství pro lid v zájmu státním. Náboženství učí prý témuž, co filosofie, jenom že ve formě, nižším vrstvám přístupnější. Sulla prvý ocenil prakticky důležitost náboženství pro politiku. Lid, pokud mu nepostačoval čirý formalismus státního náboženství, ukojoval svou potřebu náboženskou vzněcujícími mystickými kulty cizími.

V poslední kapitole pěkné práce své oceňuje Carter plněji a hlouběji, než se obyčejně děje, význam reformační činnosti Augustovy. Také činnost Vergiliova v té příčině objevuje se v novém a správnějším světle. Vůbec Carter dospívá takto k jinému a příznivějšímu posouzení významu Augustova než na p. Mommsen v předmluvě k vydání Monumenta Ancyrského.

Em. Peroutka.

F. Allègre: Sophocle. Étude sur les ressorts dramatiques de son théâtre et la composition de ses tragédies. (Annales de l'Université de Lyon; nouvelle série, II. fasc. 15, Lyon—Paříž 1905.) Str. IX a 476. Za 8 fr.

Spis tento řeší velmi zajímavý problém dramatického umění Sofokleova. V tragoediích Aischylových ovládá veškeré jednání lidské nezvratné fatum, proti němuž povaha a vůle jednotlivcova jest bezmocna. Sofokles nevyloučil a úplně vyloučiti ani nemohl temnou moc tuto z osudu svých hrdin, ale připojil k ní jinou, stejně mocnou sílu, svobodnou vůli lidskou, jež podmiňuje vývoj charakteru. Ježto obě síly jsou v podstatě své neslučitelné, byl Sofokles nucen hledati cesty, jimiž by zmírnil tuto příkrou antinomii. Vypátrati různé prostředky, jichž básník k tomu užil, vytkl si spisovatel za předmět rozsáhlého díla svého. Bohatost látky a hojnost pozorování tu uložených nutí již samy sebou, abych přestal na pouhém nástinu výsledků, jichž spisovatel došel rozbohem komposice jednotlivých tragoedií. Seřadil je dle stupně dokonalosti, jak dovedl básník spojití oba různorodé živly, charaktery a fatalitu.

Nejméně zdařilo se mu to v Trachiňankách. Předmětem tragoedie jest smrt Herakleova a splnění věštek, k ní se vztahujících. Celé drama ovládáno jest ideou fatality, smrt Herakleova nenastane vlastně vůlí lidskou, nýbrž jest stanovena osudem. Idea ta jest však zeslabena; řídí pouze běh událostí a přivozuje katastrofu; vedle ní ponecháno jest volné pole rozvoji vášně čisté lidské, žárlivosti Deianeirině. Tím zaviněno však, že smrt Herakleova jeví se zdánlivě jako následek této vášně, nikoliv sudby božské, a dále, že hlavní zájem soustřeďuje se na Deianeiru, ne na Heraklea. Ohled na kresbu charakterů škodí tedy náboženské ideji celku a ovšem i naopak. Povaha Deianeirina postrádá na př. jednoty. Z počátku strachuje se o život manželův, v průběhu tragoedie mění se však obava ta v bázeň o ztrátu jeho lásky; k první puzeňa jest neblahými věštbami, tedy fatem, k druhé žárlivostí, vášní lidskou. Hlavní vada dramatu jest však nedostatek jednoty zájmu; nevíme, ke které osobě chtěl básník připoutati hlavní náš zájem. Vada vznikla z toho, že Sofokles přiděлил tu oběma protivným silám, fatu a povaze, asi stejnou důležitost.

V dalších čtyřech tragoediích, Aiantu, Elektře, Oidipu na Koloně a Filoktetu, patrný jest sice též vliv obou sil, ale vady z něho vyplývající nevystupují tak mocně do popředí jako v Trachiňankách, protože básník dal převládati vždy jen jedné z obou protivných sil.

V Aiantu nutno rozeznávali první část tragoedie, končící se smrtí hrdinovou, od druhé, spojené s ní jednotou zájmu; z ní vyloučena jest fatalita úplně. V první části zastoupena jest

Athenou a prorocstvím Kalchantovým. Smrt Aiantova nevyplývá však jenom z nepřátelství bohyně, nýbrž i z osobního rozhodnutí jeho. Rozhodnutí to jest ovšem illusorní, poněvadž Aias zemřítí musil, jest však nutné, aby se mohla projevit jeho povaha. Ale i v jeho svobodné rozhodnutí zasahuje fatum aspoň tím, že nedovoluje mu uznati důvodů, jež by ho mohly poutati k životu. Jedná tedy Aias jako by byl svoboden, nejsa jím vlastně, a vada ta plyne opět z nemožnosti, sloučiti fatum s volnou povahou. Idea náboženská jest tu značně zeslabena; ačkoliv Aias se provinil proti bohyni, jest drama vlastně oslavou Aiantovou, nikoliv oslavou trestající moci božské.

Ve Filoktetu věnoval básník hlavní péči kresbě jednajících osob. Z nich vyplývá děj tragoedie tak, že vliv osudu jest zdánlivě úplně vyloučen. Tomu odporuje však konec tragoedie, vystoupení Herakleovo. Jak vysvětliti tento náhlý obrat a proč ho užil básník? Není to výpomoc z nouze ani známý Euripidův *deus ex machina*; Sofokles, úmyslně neužil jiného zakončení. Jest v něm uznati koncesi druhému živlu dramatickému, fatu, jemuž je Filoktetes vůbec podroben. Jako byl z vůle boží zanechán na Lemnu, tak bylo třeba, aby z téže vůle ostrov opustil. Konec tragoedie vzbuzuje ovšem překvapení a jisté zklamání, jehož příčinu spatřovati jest opět v nemožnosti, sloučiti fatum s kresbou charakterů. Osud, jenž aktivně vystupuje teprve na konci tragoedie, jest však neviditelně přítomen i v částech předcházejících, ač zdánlivě vyplývají všechny situace z povahy osob. A tak skládá se děj ze dvou paralelních jednání: jedno jest čistě lidské, vyvíjející se z povahy jednajících osob, druhé osudové, latentní sice, ale neodvratně k určenému cíli směřující. I vzniká kontradikce: Odysseus a Neoptolemos usilují pohnouti Filokteta k tomu, by opustil ostrov, ježž musí opustiti z vůle osudu.

Zajímavý jest po stránce, o níž jednáme, rozbor Elektriny; neboť tu můžeme sledovati různost hledisek, z nichž oba největší tragikové řečtí touž látku zpracovali. U Aischyla jest jednání řízeno úplně fatem, jehož nástrojem jest Orestes. Sofokles učinil středem děje strasti Elektřiny, kdežto Orestes jest po největší díl tragoedie nepřítomen. Hlavní příčinou toho jest snaha básníkovy, vylíčiti i tu rozvoj povahy lidské. K tomu se nehodila osoba Orestova; neboť ta jest nástrojem v rukou fata, čehož není při Elektře. Důsledně by měla tedy Elektra, jako hlavní osoba dramatu, provésti pomstu na matce. Skutečně se k ní odhodlá, a sice hlavně z ohledu na nedůstojné postavení své v domě otcovském, jež se ještě zhoršilo zprávou o domnělé smrti bratrově. Ale Elektra nezabije matky a nemůže ani tak učiniti, jinak by překročila hranici hrůzy, na scéně přípustné. Vraždu vykoná Orestes, jenž jest nucen k tomu důvody náboženskými. Tím však vzniká nesrovnalost, že Elektra, ač jest hlavní osobou tragoedie, jest odsouzena k nečinnosti, a čin vykonává Orestes,

jehož povaha jest seslabena fatem jej řídícím. Působení moci této omezeno jest vhodným posunutím scény anagoristické až na konec tragoedie; předcházející část věnována jest úplně kresbě povahy Elektriny.

V Oidipu na Koloně patrně jest též působení fata. Oidipus není volný ve svém jednání; bylo mu věštleno, že zemře na Kolonu, i nemůže zemřítí jinde. Spolu však svědčí tragoedie o péči, již básník věnoval vylíčení vývoje povahy Oidipovy; slobodná vůle jeho nezdá se býti ničím omezena. Ba fatalita přichází tu na pomoc kresbě povahy; neboť Oidipus by nebyl takovým, jakým jej v dramatu spatřujeme, kdyby nebylo věšleb, jež mluví v jeho prospěch. Ovšem antagonismus obou sil jest i tu, a Sofokles snaží se jej zmírniti tím, že modifikuje ideu fatality a že ji zatajuje dramatickou komposicí. Fatum nevystupuje tu jako slepá a libovolná moc, nýbrž nabývá povahy milosrdné a prozíravé spravedlnosti božské. Ovšem i ta jest ve svých rozhodnutích nutná, právě tak jako slepé fatum; proto byl básník nucen, užiti i tu známého již prostředku, omeziti totiž působení osudu na začátek a konec dramatu. Všude jinde ponecháno jest volné pole rozvoji charakteru. Ježto fatalita jest tu omezena na nejmenší míru ze všech tragoedií, o nichž dosud jednáno, možno říci, že drama toto tvoří přechod k tragoediím, založeným pouze na jediné z obou sil dramatických.

Jednotu tuto dovedl zachovati básník ve dvou zbývajících tragoediích, Oidipu králi a Antigoně, a tím se vysvětluje, proč stojí, se stanoviska umění dramatického, nejdříve. Tragoedie Oidipus král založena jest výhradně na působení nezvratného fata. Sofokles byl tu nucen nastoupiti opačnou cestu než v tragoediích ostatních; kdežto jinde omezil fatum ve prospěch kresby charakterů, musil tu učiniti naopak. V souhlase s tím jest povaha hlavní osoby. Nelze ji vystihnouti určitou formulí, nýbrž jest podřízena úplně různým situacím dramatu a mění se podle nich a s nimi. Oidipus jest současně slabý i silný, mocný i politování hodný, důvěřující v sílu svou a zoufající nade vším, hříčka v ruce osudu. Teprv katastrofa přináší Oidipovi úlevu tím, že ho zbavuje zhoubného vlivu fata a tím probouzí jeho lidskou vůli.

Opáčnou cestu nastoupil básník v Antigoně. Jako nade všemi členy rodu Labdakoviců vznáší se i nad Antigonou již od narození nezvratná sudba osudu. Avšak na vývoj děje nemá to vlivu. Všechny situace plynou tu z vůle a citů osob jednajících. Není tu oné neblahé duality jako v jiných tragoediích, ba jednota živlu dramatického jest tu dokonalejší ještě než v Oidipu králi.

Přestal jsem, jak výše podotčeno, na stručném shrnutí výsledků, týkajících se otázky, jak se snažil Sofokles sloučiti fatum a kresbu povah. Vedle toho řeší však spisovatel hojně otázek jiných. Jedná na př. o pramenech, z nichž Sofokles látku čerpal,

a analyzuje podrobně kompozici tragoedií, což zvláště se mu zdařilo při Oidipu králi. V odstavci o Aiantu probrána otázka, jak vysvětliti jest značný rozsah druhé části tragoedie. Podle mínění spisovatelova způsoben jest panegyrickým rázem celé tragoedie, jenž vyžadoval úplnou rehabilitaci a oslavu rekovu. Při Filoktetu vyloženo jest velmi přesvědčivě vystoupení Herakleovo, o čemž jsem se již zmínil. Zvláště rozsáhlá stať věnována jest Oidipu na Koloně; dokázáno tu, že nedostatky v kompozici dramatu toho lze vysvětliti, uznáme-li, že tragoedie jest zároveň oslavou Athen, a přijmeme-li vedle děje vnějšího děj jiný, vnitřní, který jest vlastním předmětem tragoedie a záleží ze sociální a mravní rehabilitace Oidipovy. Ve sporné otázce o základní ideu Antigony zamítá spisovatel výklady kritiků německých a přijímá výklad Girardův, jenž spatřuje základní myšlenku tragoedie v posvátnosti povinností rodinných a v náboženské úctě k mrtvým. K otázkám těm druží se povšechné úvahy, podané zvláště v závěru spisu, jako analyza pojmu fatality a svobodné vůle u Řeků (str. 456 n.), o změně idejí náboženských a morálních od dob Aischylových (str. 468 n.) a j.

Rozsáhlé dílo, plné jemných pozorování literárních i psychologických, obohacuje značně vědomosti naše o kompozici dramát Sofokleových. Poznáváme tu do nejmenších nuancí způsob tvorby básnikovy, vnikáme v nitro jeho osob. Umění Sofokleovo nejví se nám jako dílo pouhé inspirace básnické; zříme všude, jak pečlivě odvažoval, zkoumal a jak různé prostředky volil, by sloučil v jednotu nesrovnatelné živly, jež analyza v základech původní koncepce odhaluje. Na nevýhodu jest dílu jeho přílišná rozvleklost, jevíci se zvláště v některých částech, o sobě sice zajímavých, ale pro hlavní úkol v tak značném rozsahu nepotřebných, jako na př. jsou obšírné nástiny děje některých tragoedií, do přílišných podrobností zabíhající rozbory kompozice a pod. Nehledě k tomu dovede však kniha upoutati i zajímavostí látky i pěkným, přístupným slohem.

O. Jiráni.

M. Croiset: Aristophane et les partis à Athènes. Paříž 1906, A. Fontemoing. Str. XI a 311. Za 3 fr. 50 cts.

Spisovatel, známý literární historik francouzský, líčí v knize této vztahy Aristofanovy k současným politickým stranám athenským. Thema to není ovšem nové; historik, jak literární tak politický, jest nucen jím se zabývati, ale Croiset, nepokládaje výsledky dosavadního zkoumání za dosti přesné, chce hlouběji vniknouti v politické smýšlení básnikovo a jemněji vystihnouti odstíny v názorech jeho než dosud se dalo.

Zásadě této zůstal spisovatel všude věren, i došel tak k výsledkům, jež pozměňují leckdy dosti značně běžné mínění. To patrně zvláště ze základního názoru jeho o politickém smý-

šlení básníkově, jež spisovatel dovedl, po mém soudu vítězně, uhájiti proti všem důvodům v neprospěch jeho zdánlivě svědčícím. Často až dosud přisuzuje se staré komoedii attické ráz aristokratický, a básníci její pokládají se za mluvčí strany té. Nesprávnost tvrzení toho dokazuje Croiset již v úvodu své knihy, kde podává přehledný obraz tehdejších stran politických a vytýká povšechnými rysy básníkovy vztahy k nim. Jak rodem, tak smýšlením nejbliže mu byli nikoliv aristokraté, nýbrž demokraté, usazení na venkově attickém, lid konservativní, přející míru a věrně zachovávající starý mrav athenský. Tato demokracie však nebyla zorganizována v stranu a nemohla tedy poskytnouti básníku reformní program, jež by v komoediích svých hájil a propagoval. Program takový měla strana oligarchická, ale živá povaha básníkovy nemohla najíti záliby v jejím theoretisování; třebaž možno tu a tam pozorovati u něho nepřímý vliv teorií strany té, nikde nejví se přímým hlasatelem jejich názorů. Více se stýkal asi s mladými aristokraty, jezdci athenskými, ale nikde nepodlehá politickému vlivu jejich. Vysloveným odpůrcem byl však zvrhlé demokracie, repraesentované Kleonem, jíž dával za vinu nejen neblahou politiku vnější, nýbrž i zkázu zděděného charakteru athenského. Celkový výsledek, k němuž spisovatel dochází, lze shrnouti asi takto. Aristofanes nenáležel v přesném slova smyslu k žádné z tehdejších stran. Nejbliže stojí demokratické straně athenského venkova; neboť u ní uchovala se v čistotě své stará tradice a takřka duše Athen, jíž hájiti a proti všem škůdcům chrániti pokládal za nejvyšší úkol svůj.

Všeobecný tento nárys politického názoru Aristofanova, podaný v úvodu, jest potom rozvinut a v jednotlivostech zdůvodněn rozbořen zachovaných komoedií. Se svého stanoviska rozdělil spisovatel celou činnost básníkovu vhodně ve tři periody. Prvá zahrnuje nejstarší komoedie a končí Mírem (provozovaným r. 421). Charakterisuje ji zvláště prudká polemika proti Kleonovi, jenž jest básníku typickým představitelem všeho, co ničí povahu athenskou. I jinak jeví se básník v době té prudkým a vášnivým, ale časem i nespravedlivým odpůrcem všeho, co se svého stanoviska pokládá za škodlivé pro lid athenský. Na shodu názoru jeho s názory umírněné demokracie ukazuje jeho útok na moderní, aristokratické vzdělání filosofické a rhetorické v Oblacích.

Zbaven jsa hlavního odpůrce, Kleona, stal se Aristofanes mírnějším ve svých projevech politických a odložil bývalou účinnost, k níž ostatně i poměry málo látky poskytovaly. Proto nevykazuje druhá perioda tvorby básníkovy, sahající až do ukončení války peloponneské, komoedie ryze politické. Útočí sice Aristofanes i tu na demagogy, ale jen ojedinělými narážkami; nepřikládá jim patrně tolik vlivu jako dříve Kleonovi. Vůbec hledá nyní příčinu zla ne v osobách, nýbrž spíše ve všeobecném stavu myslí a neblahých vadách povahy athenské. I tu zůstává

věren ideálu svých mladých let, politice mírně demokratické, ale vedle Atheňana ozývá se v duši jeho i Hellen, jenž spatřuje společný zájem Řecka v uskutečnění ideje míru a svornosti, kterou propagoval v Lysistratě.

Obě zachované komoedie, jež náležejí do poslední periody, počínající koncem války peloponneské, totiž Ekklesiazusy a Plutos, mohou se nazvat komoediemi sociálními, s tím ovšem omezením, že nevyjadřují a nehlásají určitého programu reformního, nýbrž že vyplynuly z fantasmie básníkovy a určeny jsou zábavě obecenstva. Vedle toho vane z nich touha, uniknouti z trapné skutečnosti do říše snů. Politických narážek v komoediích těch skoro není.

Takový asi obraz rozvíjí před námi spisovatel o politickém smýšlení Aristofanově. Jasně zříme vývoj jeho názorů, sledujeme boje a snahy jeho a poznáváme prostředí, v němž vyrostl, žil a psal. K názornosti přispívá ovšem nemálo jasný, lehce přístupný a poutavý sloh, jímž kniha psána. I v částech, kde se spisovatel zabývá otázkami spornými, ač po způsobu krajanů svých činí tak dosti zřídka, dovedl uchovati sloh svůj všeliké suchopárnosti. To patrně zvláště v přesvědčivé polemice jeho proti názoru o satirické tendenci Ptáků. I lze knihu Croisetovu vřele doporučiti každému, kdo se zajímá o geniálního básníka řeckého Aristofana.

O. Jiráni.

Dr. Tore Torbiörnsson : Die vergleichende Sprachwissenschaft in ihrem Werte für die allgemeine Bildung und den Unterricht. Lipsko, E. Haberland (s. a.; předmluva datována 1906). 56 str. lex. 8°. Za 1 50 mk.

Spis je psán za účelem dnes vlastně samozřejmým: aby ukázal, že jest i prospěšno i možno, přihlížeti k výsledkům srovnávacího jazykozpytu při učení jazykům na škole střední. A zvláště ukazuje spisovatel na důležitost toho, aby se výklady jazykozpytné nejevily tak etymologickými výklady jednotlivých slov, jaké — správné i nesprávné — ode dávna slýchají žáci od učitelů snaživějších (nebo i potřeštěnějších), jako spíše. výklady do jisté míry soustavnějšími, z nichž by vyplývalo na př. poučení, že i jazykové zjevy, na první pohled zdající se nesouvislými a nahodilými, tvoří organický celek, řídicí se stezejnými zákony. Spisovatel si ovšem dokonce nepředstavuje věc tak, že by ku předmětům posavadním měl přistoupiti na středních školách snad předmět nový, nýbrž tak, že by se poučení jazykozpytného žákům dostávalo v hodinách, jazykům vůbec věnovaných; poučení toto by bylo osvěžujícím doplněním vyučování vlastního, ucelující jeho výsledky v obraz jednotnější. Nelze ovšem popírati, že srovnávací jazykozpyt stále zúrodňuje metody vyučování jazyků vůbec způsobem, jehož si učitel ani nemusí býti vědom (poučilo by nás o tom, kdybychom srovnali učebnice

dřívější s nynějšími); ale jde o jisté soustavné, vědomé prohloubení věci, které při dnešním stupni vývoje jazykozpytu zajisté přestává býti utopickým. Vždyť samo faktum, že se na středních školách aspoň pravidlem vykládá o jazycích, historicky mezi sebou příbuzných, nutí, aby se při vyučování dbalo věci, s tímto faktem souvislých. Aspoň tolik snad by se docílilo, že by se při osobách, na střední škole vzdělaných, stávaly méně možnými ony fantazie etymologické a vůbec linguistické, s jakými se tak často shledáváme, že by na př. nebylo tak snadno možno, aby u nás kdo se vši vážností doporučoval vyvolávaní ducha Kollárovy Staroitalie Slavjanské z hrobu, v němž po tolik let bez úkoru světlé památky Kollárovy odpočívá. Že by se způsob a míra tohoto jazykozpytného poučování musily pečlivě odvažovati se zřením k míře chápavosti a průpravy žactva, že by se musily řídit i jazyky, jimž se právě vyučuje, leží na bíledni. Spisovatel na př. vychází ve svých příkladech od jazyků germánských; jako Švéd ukazuje i ku poučení, žactvu švédskému plynoucí ze švédské dialektologie ¹⁾: nemusíme naznačovati, jakým směrem by se jeho rady musily přizpůsobovati na př. poměrům našim. Východiště u nás najisto by bylo do jakési míry znesnadněno tím, že se u nás neučí rozličným jazykům slovanským: srovnávání je tím poučnější, čím blíže si stojí předměty srovnávané (aspoň pro první začátek). Bylo by vděčným úkolem učitele na jedné straně vzdělaného jazykozpytně, na druhé straně znalého myslí žactva středněškolského, uvažovati podrobněji o návrhu spisovatelově.

Spis se počíná úvodem o jednotnosti věd, v němž snad poněkud před časem se klade důraz na stejnost základu věd hmotných a duchovních. Spisovateli, jenž mimo universitu, kde vykládá o slovanských jazycích, je učitelem matematiky na střední škole, jeví se všechny vědy jen oddíly jediné vědy základní, jejímž cílem jest, zkoumati vesmír ve všech jeho různých formách a v jeho historickém vývoji, vědy, kterou by nazval historickým přírodopylem, jejímž konečným cílem jest, i všechny výkony člověka formulovati v zákonech přísné přírodovědeckých, a tudíž v podstatě matematických. Je zde dále řeč o zásadách jazykozpytu srovnávacího a o jeho methodickém významě u vyučování jazykovém. Následují tři hlavy jako ilustrace jeho návrhů: návod k výkladu o změnách zubnic v germánských jazycích, o indoevropské skupině jazyků (s poučným vypravováním ze spisovatelovy vlastní činnosti učitelské), o jazykozpytě románském. V závěrku naznačuje spisovatel i jiné úkoly, jež by bylo řešiti způsobem podobným (hlavní věty fonetiky: poměr frančtiny k latině; poměr řečtiny k latině: palatalisace a jiné úkazy hláskoslovné; nasalisace a její dějiny na základě poměru frančtiny

¹⁾ Spis vyšel před tím (1904) v jazyce švédském, ve zprávách gymnasia v Upsale a ve zvláštním otisku.

k latině; jmenný rod ve světle jazykozpytu; asociace a analogie; změna významu a j.). Jak viděti, není spis úplným ani soustavným výkladem methodickým, ale nepochybná důležitost předmětu zaslужuje, aby se návrhy v něm obsažené staly předmětem úvah všech lidí, kterým leží na srdci prospěch vyučování jazykového:

Jos. Zubatý.

Tomáš Šílený: Řecké starožitnosti. Druhé, rozmnožené vydání s 32 obrázky. V Brně 1906, vlastním nákladem. IV a 130 str. Neváz. za 1 K 60 h, váz. za 1 K 80 h.

Kniha Šíleného obsahuje v pěti oddílech výklady o místopisu hlavních středisek kultury antické, o životě veřejném, o životě soukromém, o náboženství, bohoslužbě a svátcích a konečně o výtvarném umění a uměleckém průmyslu. Kniha myšlena jest jako příručka, v níž shrnuto má býti vše, co v úvodech k četbě nebo v poznámkách a výkladech při četbě roztroušeně se žákům předkládá a pravidelně s novým auktořem také odkládá.

O užitečnosti takové příručky není pochybnosti, o rozsahu látky mohl by býti spor. Šílený leckde podává více, než se zdá býti nutným, ale přece nemůže se mu činiti výtky, že by vykládal o věcech, o něž školní vyučování nikdy nezavadí. Že obrázky v knize samé by nestačily. Požadavku, který klade prof. Král v recenzi Kubelkových realii (v těchto Listech XXVI, přibral také výklady o umění, lze jen schvalovati, předpokládaje ovšem, že ve sbírkách ústavu jsou vhodné pomůcky názorné; 1899, str. 282) na toho, kdo chce psáti pomocnou knihu pro školy střední, že totiž musí znáti předmět do podrobná, aspoň na základě spolehlivých a ovšem novějších příručních děl vědeckých, vyhovuje Šílený náležitě. Příručka jeho je sepsána podle dobrých pomůcek, i odpovídá také v těžkých státech, probírajících státní starožitnosti athenské, nynějšímu stavu bádání. Jen ve výkladech o umění pohřešuji jednotné hledisko, a proto charakteristiky jednotlivých zjevů nezdají se mi býti případnými (srov. výklad o Myronovi na str. 103, o Polykleitovi str. 177, Skopovi str. 110 a j.). Kniha věcně správná rozdělena je přehledně a psána velmi jasně. Referent pokládá z těchto důvodů za svou povinnost, doporučiti knihu Šíleného jako pomocnou knihu našim ústavům.

Příručka Šíleného jest jak po stránce věcné, tak i po stránce formální spolehlivá a přesná. Doplnky a opravy, které referent přičiňuje v naději, že Řecké starožitnosti dočkají se hojného rozšíření a nového vydání, jsou nemnohé a nepatrné. Místo »ochranná zeď« Atheny Niky (str. 14) spíše by se hodilo »zídka«. Na str. 21 místo »ἰππεῖς« ústavy Drakontovy a Solonovy psáti jest »ἰππιῆς«. Nepěkné slovo »jedenáctipáni« (str. 30), jímž

překládá Šilený název *οι ένδεκα*, nahradil bych slovem »sbor jedenácti« nebo »jedenáct mužů«. Řecké vany nebyly jen hliněné, jak tvrdí Šilený (str. 57); homerské *άσάμινθοι* jsou *ξέστοι* (δ 48), tedy dřevěné. *Τετυγοφορία* Ionů, známá z Thukydidy (I, 6) a odjinud, vyvrací tvrzení Šileného, že skvosty u Řeků nosily jen ženy (str. 59). Obvyklý terminus byl *γραφη λειποταξίου*, nikoliv *λειποταξίας* (tak na str. 32), *προσκαλείσθαι* = in ius vocare, nikoliv *προσκαλείν* (str. 32). *Κουριδιη άλοχος* není totožno s *μνηστή άλοχος*, jak čteme na str. 59 (srov. článek prof. Zubatého v těchto Listech XXXI, 1904, str. 405). »Tupý nos a tlustý dolní ret« nejsou znkem slabých vášní u Sokrata (str. 118), nýbrž naopak (Gomperz, Griech. Denker II², str. 38). Parthenon nebyl zasažen kulí benátskou (str. 95), nýbrž bombou. Mluví-li Šilený o »zdařilém poprsí(!)« Sofokla lateránského (str. 114), zapomíná, že umělci nešlo o věrnost podoby, nýbrž o vystižení básníka jako básníka. Z toho důvodu není také správně, mluví-li Šilený o realismu portrétního umění hellenistického (str. 118); poprsí Homerovo je přece poprsí ideální. Že Ilias a Odysseia uvádějí jen chrám Athenin a Apollonův na hradě Priamově (str. 77), není správně (srov. Nägelsbach, Hom. Theol. 188³). Tvrzení na str. 61 »písmo přišlo z východu od Semitů (Foiničanů) přes Kretu v VII. stol.« rovněž jest třeba modifikovati. Aristofanovy Ptáky necharakterisují dosti jasně slova »v komoedii *Πτάκι* tepe Aristofanes panovačnost Athēnanů« (str. 85); snad lépe »utopické plány panovačné«. Vedle stichomythií mohla státi zmínka o *άντιλαβαι* (str. 88). Na str. 81 mohla býti učiněna zmínka o Herodotovi a Isokratovi, když se mluví o předčítání v Olympii. Příkladem sloupu korintského v Athenách vedle pomníku Lysikratova a věže větrů (str. 95) slušelo jmenovati Olympieion. Anathemata byla netoliko z pečiva, hlíny, vosku, dřeva (str. 79), ale i olověná. Athleta zv. Idolinem bylo by charakterisovati jako úlitbu konajcího. (str. 104). Vedle jména *σισία* uvéstí bylo (na str. 60) i *φειδίτια*. Nesprávně stilisována jest věta: Pád Miletu a Foiničanky oslavovaly vítězství salaminské (str. 84). Německé termíny při výkladech o soudnictví (str. 32), jako Civilprozess atd. a o vojenství (str. 48) mohly a měly odpadnouti. Horatius zkracováno důsledně Horae. V seznamu pramenů (na str. 2 předml.) pravidelně není udán rok, kdy které dílo vyšlo.

Obrázky a plánky doprovázející text (počtem 32) stojí až na nepatrné výmínce daleko za textem. Lépe by bylo nepodatí nic, než špatnou reprodukci plastiky nebo architektury illusi kaziti. Také jiné obrázky nádob, bojovníků atd. měly by se podříditi požadavkům aesthetiky. Práskovy mapky Athen a Akropole bylo by třeba nahraditi nejlépe schematickými náčrti; důkladnější plán mají žáci beztoho v atlase neb na školní mapě.

Ferd. Hoffmeister.

Adolf Brabec: Grundriss der českischen Literaturgeschichte. Ve Vídni 1906. Str. 92.

V poslední době začínáme už soustavně seznamovati své německé sousedy se svým životem vůbec, s literaturou pak zvláště: máme svou »Slavische Bibliothek«¹⁾, dobrý měsíčník »Čechische Revue«. Spisek Brabcův však, věnovaný Janu Harrachovi, vyhovuje bohužel svému účelu velmi nedostatečně; vlastně nevyhovuje vůbec. Pro německé obecenstvo bylo potřeba vylíčiti buď vývoj literatury naší v nejlepších jejích zástupcích, v souvislosti s ostatním životem národním i poukazem k analogickým zjevům cizím, nebo dáti mu do rukou bibliografický katalog věcí opravdu cenných, ovšem katalog spolehlivý. »Grundriss« není to, ani ono: řada všeobecných a stereotypních obrátů techniky literárně historické, provázená případnými i nepřípadnými epithety, diktovanými úzkým stanoviskem aesthetisujícím, nenahradí přece vylíčení vývoje ve smyslu našem, k jehož popsání nestačí ani sebe lepší vůle páně spisovatelova; šlo-li o katalog, bylo by bývalo prospěšnější, aby práce a námaha, vyplývaná na málo cenný doprovod textový, byla obrácena k přesnosti, bez jaké knihy pro cizince psané býti nesmějí. Výběr věcí, pro cizinu vhodný, jenž měl býti velice opatrný, dál se náhodně, bez ladu a skladu; nikde není viděti pevného stanoviska. Spisovatel podle předmluvy hodlal psáti jen o nejdůležitějších zjevech, a pojednou zasypává ubohé Němce jmény spisovatelů, o nichž neuznává za vhodné vůbec něco pověděti: na př. Bulířová Eliška, Čtrnáctý Miloš, Háskova Zdeňka, Havlíček Jaroslav, Mácha Václav, Nejš Karel, Pavlíček Dominik, Sula Pavel, Tomek E., Žák E., Zenith O. (str. 80—81), Grünwald Beneš, Hausnerová-Votrubová M., Nevsímalová Krista, Pečinka Frant. (str. 83). Německý čtenář dostává tu do rukou spíše repertorium všech vědomostí páně spisovatelových, nežli poučení o české literatuře; nasvědčuje tomu za mnoho jiného na př. ojedinělé uvádění lidí vědecky pracujících: srovn. v »hekatombě« na str. 48—50 jméno Dra J. Řežábka. Kniha působí dojmem polámaného kaleidoskopu.

Písemnictví až do obrození věnováno stran 14; opakovaný nesprávnosti o kronice tak řečené Dalimilově (6); době Karla IV. dává se přívlastek »zlatý« záměnou s dobou Rudolfovou (7); o Štítném dovídá se německý čtenář, že ve svých traktátech zanechal »einen Schatz von trefflichen Sprichwörtern u. Vergleichen« (7); Hus byl upálen 6. července, nikoli 6. září (9); arcibiskup, přítel Husův, jmenoval se Zbyněk (9). Nelze si představití žalostnější kapitoly, nežli je Brabecova »die Literatur der böhmischen Brüder« (10—11): o archivu bratrském není zmínky; Králická bible byla vydána 1579—93; Blahoslav umřel již 1571; za Blahoslavova nástupce Brabec prohlašuje Daniele Adama z Veveslavína (11)!

¹⁾ Přes to, že se ozývají hlasy nespokojenců (F. X. Šalda).

Spis Komenského »Didaktika magna« zkomolen v »Dictati magna« (13).

Ostatek spisku (15—86) věnován době obrození a stol. XIX. Obrození našeho písennictví vykládá se opět jako zázrak (15). Dobrovský nenapsal »Čechische Literaturgeschichte«; míněna snad kniha »Geschichte der böhm. Sprache und älteren Literatur« (3. vyd. z roku 1818). Palacký neredigoval časopis »Nationalmuseum« (17), nýbrž »Monatsschrift des böhm. Museums« a český kvartálník »Časopis společnosti vlasteneckého museum v Čechách«. V RK neopěvuje se jen vítězství Jaroslavovo nad Tatary (18); prof. Gebauer a Masaryk nedokazovali, že Hanka padělal RKZ, nýbrž dokázali, že měl při padělcích vynikající účast; opakuje se báchorka o velikém vlivu RKZ, ač přec je známo, že vliv jich v dalším vývoji poesie byl celkem nepatrný. Kollár nebyl znovu pohřben v Praze r. 1049 (18), nýbrž r. 1904. Erbenovy »Svatební košile« je číslo množné: tedy nesprávně se překládá »das Hochzeitshemd« (19); zde byl by na místě poukaz k Bürgerově Lenoře. Jméno B. Němcové je Panklová, nikoli Panková. I »Čertova stěna« E. Krásnohorské napsána pro Smetanu (34). S užitkem mohly býti uváděny tituly spisů do němčiny už přeložených: ku př. pro Jiráskovy »Psohlavce« (u Brabce »Hundeköpfe« (!), pro román Laichterův »Za pravdou« (u Brabce »der Wahrheit nach« !), Fr. Kvapil není už redaktorem ČČM (38). Román Sovův »Výpravy chudých« mohl býti uveden (58). Překvapí vás na chvíli nová kniha bratří Mrštíků na stránce 63: »Baumwollene Frauen und andere Erzählungen«, nežli si ujasníte, že to překlad knihy »Bavlnkové ženy«, již pan autor asi nikdy v ruce neměl. Neuveden Hladíkův »Evžen Voldan« (64).

Řekneme-li, že při vši poměrné rozvlácnosti dosti věci závažných bylo vynecháno, že podané velmi zhusta trpí neporozuměním, že ani korektura nebyla pečlivě provedena (srovn. na str. 31, 68, 73), že panu spisovateli i abecední rejstřík (str. 89 v písmeně H) se nepovedl; připomeneme-li ještě, že jeho němčina je kostrbatá a nevýrazná, že na př. Ph. C. Václav Dresler (85) zdá se mu býti důležitějším, než všichni naši nejlepší historikové literární dohromady (86), že V. Flajšhans jest mu »bedeutender, unparteiischer Kritiker«, nebude tuším nikoho, kdo by nechtěl uznati nedostatečnost i zbytečnost Brabcova Grundrissu.

Ant. Beer.

Jos. Karásek: Slavische Literaturgeschichte. I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt. II. Das neunzehnte Jahrhundert (Sammlung Göschen, Nr. 277—278). Leipzig 1906.

Cizina, která se zajímala o slovanské literatury, nalézala dosud v »Historii slov. literatur« od Pypina a Spasoviče, přeložené do němčiny a francouzštiny, nejlepší a nejspolehlivější pramen poučení. Avšak přesně vědecká práce Pypinova byla

určena spíše pro učence a odborníky. Proto Josef Karásek, známý vídeňský slavista, vykonal záslužnou práci, vydav svou literární historii slovanskou pro širší vrstvy obecnstva.

Karáskova literární historie slovanská obsahuje ovšem pouze stručný obraz písemnictví českého, polského a jihoslovanského. Literaturu ruskou spisovatel byl nucen vynechat, poněvadž o ní již dříve psal G. Polonskij do sbírky Göschenovy, a literaturu maloruskou, slovenskou a lužicko-srbskou odbyl několika větami v povšechné charakteristice slovanských literatur v XIX. stol. I když přiznáme, že spisovateli bylo co nejpěchlivěji šetřiti místem, chtěl-li ve dvou skrovných knížkách obsáhnouti osudy literatury české, polské a jihoslovanské od prvních počátků až do doby přítomné, přece neradi vidíme, že jmenované literatury byly tak povrchně odbyty. Kdyby byl spisovatel na př. podávání obsahu některých spisův úplně ze svého díla vyloučil, stať o srbské národní poesii náležitě zkrátit, místy zbytečně se neopakoval, byl by našel i pro tyto literatury dosti místa.

Bývá zvykem křiti slovanské literatury odděleně v samostatných obrazech. Tak je uspořádána na př. Historie slov. literatur od Pypina. Karásek vědomě upustil od tohoto prostého a jednoduchého způsobu a pokusil se o něco nového, co zasluhuje pozornosti. Pěkná byla zajisté jeho myšlenka kresliti osudy slovanských literatur způsobem synchronisticko-komparativním, při němž by zjevy podobné i různé tím více vynikly v jednotlivých literaturách a vzájemnost mezi nimi se objasnila. Jest však otázka, zdali spisovatel dovedl vyhledati mezi slovanskými literaturami takové význačné vztahy, které by mu podávaly pevné měřítko stanoviti pro ně určité periody a podle nich je řaditi v přehledné celky. Prostý pohled na postup jednotlivých paragrafů v spise Karáskově poučuje čtenáře, že rozdělení jeho a celá dispozice je čistě mechanická a neřídí se pevnými principy. Rozdělení jeho není ani logické, ani přehledné. Často se jím dějinný vývoj libovolně přerušuje, přirozená spojitost tříští a látka ledabyle přehazuje. Na př. vývoj české literatury hned s počátku je přerušen pojednáním o překladech bible v slovanských literaturách, o literatuře dalmatsko-dubrovnické pojednává se jednou ve zvláštním paragrafu, podruhé v oddílu o českém, polském a chorvatském divadle, Kačić-Miošić připojen je zcela mechanicky k staré literatuře chorvatské, ačkoliv tvoří přechod od písemnictví dalmatsko-dubrovnického k novější literatuře chorvatské, novější literaturu dramatickou u Slovanů je povrchně odbyta v prvním díle při všeobecné charakteristice slov. literatur v XIX. stol. atd. Nepřehlednost a rozkouskovanost je podstatnou vadou spisu Karáskova, určeného především pro informaci ciziny. S povděkem tu vzpomínáme přesné historičnosti v knize Pypinové.

K srovnávací historii slovanských literatur, jaká asi Karáskovi tanula na mysl, nebylo přece nesnadno najítí určitější a přesnější rozdělení. Poskytují je literární směry a ideové proudy platné pro literatury evropské vůbec, jako křesťanství, středověká romantika, renaissance a humanism, reformace, pseudoklassicism, osvícenství, romantism, byronism atd. Vykreslíti, jak se v tomto rámci jednotlivé literatury slovanské vyvíjely, jak si soudobé proudy literární a ideové osvojovaly, jakým způsobem je zpracovaly, co ze svého k nim přidaly a pokud mimo ně svou samostatnost projevíly, bylo by hývalo zajisté prací nadmíru vděčnou a záslužnou. V takovém srovnávacím obraze byl by též mnohý zbytečný detail odpadl a zjevy zvláště význačné by se byly náležitě zjasnily. Práce Karáskova stala by se čtenářům, pro něž je určena, nejen přístupnější, nýbrž i poutavější.

Bylo zajisté nemalou úlohou vybrati z bohaté literatury české, polské a jihoslovanské zjevy zvláště důležité, případně je charakterisovati a sestaviti v stručný obraz literární. Při materiálu tak rozmanitém a pestrém není divu, že se Karáskovi leccos nezdařilo. Mnohé partie jsou jen zběžně skizzovány bez náležitého proniknutí a formálního uspořádání. Jest na nich viděti, že se spisovatel látky úplně nezmocnil, nepronikl jí a nedovedl ji zpracovati v ladný celek. Ukazují na př. na část o literatuře dubrovnické, o illyrismu, o literatuře dramatické, o české moderně a p.

Úzký a těsný rámeček spisu nutil Karáska k stručné charakteristice jednotlivých spisovatelův a jejich literární práce; při tom bylo třeba voliti pouze případné črty charakteristické, které by sytě vystihovaly podstatu a význam osob i knih. V té příčině mohlo by se práci jeho mnoho vytýkati. Hodnocení spisovatelův i spisů je často zcela povrchní a nahodilé, některé zjevy se přeceňují, jiné nedoceňují, mnozí spisovatelé dosti významní nejsou vůbec jmenováni, jiní jsou odbytí ledabytle a p. O doklady není nouze. Zvláště neměl Karásek štěstí při volbě epithet pro jednotlivé spisovatele, jako Sv. Čech »poslední český byronista«, Rais »nejlepší český naturalista«, Šimáček »český Gončarov«, a j.

Místy se vyskytují dosti nemilá nedopatření, na př. Maruličova »Judith« prohlašuje se za drama, staročeský »Mastičkář« za scénu ze hry vánoční, Kollárův předzpěv k »Slávy Dceři« psán prý v hexametrech, časopis redigovaný od A. Procházky nazván »Česká Moderna«, atd.

Celkem však sluší přiznati, že Karásek prokázal ve své práci nevšední rozhled v literaturách slovanských a užil také hojných dobrých pomůcek literárních. Nevybral si z nich sice vždy věci nejlepší a nezpracoval jich v přehledné celky, nicméně spis jeho má též stránky pěkné: K nim sluší počítati, že vyčerpává látku až do doby nejnovější a zejména poučuje také čtenáře

o osudech modernismu v literaturách slovanských. Chváliti sluší též Karáskovu péči, jakou věnoval výkladu literárních styků mezi Slovany, snaže se objasniti vzájemné vlivy jejich literatur.

J. Máchal.

Dr. J. Leciejewski: Runy i runiczne pomniki słowiańskie.
Lwów 1906. Stran 207.

O otázku, existovaly-li runy u starých Slovanů, a hlavně o to, pokud domnělé památky runského písma jsou pravé, sváděly se průběhem XVIII. a XIX. století urputné boje pro i contra. Poslední větší hnutí bylo v letech sedmdesátých předešlého století, potom, patrně vlivem článků Jagiácových (Zur slavischen Runenfrage, Archiv f. sl. Phil. II, 383, V, 193), to ustalo; teprve v posledních letech hnul slovanskými runami opět Fr. Piekosínski (Studya, rozprawy i materyały, I, 1, Krakov 1897) a především Dr. Jan Leciejewski. Od tohoto máme nyní před sebou knihu, vyčerpávající celou otázku.

Nemohu psáti o knize Leciejewského v celku nic jiného než co v posledním sešitě svého Archivu napsal V. Jagić, třebaš moje hledisko je více archaeologické, jeho linguistické. Za obsáhlý přehled o nordických runách, o vývoji jejich dvojího alfabetu, bude mu každý slavista, věci opodál stojící, vděčen, neboť orientuje dobře. Také zasluhuje Leciejewski pochvaly za to, že se odhodlaně zřekl dlouhé řady falsifikátův a dokladů nejistých, zejména kamená stělicových a prilvických idolů. Ale jakmile přichází k výkladu památek, jež podle jeho domnění jsou autentické runské pomníky slovanské, musíme býti se souhlasem v koncích. Jsem toho dalek, abych kritisoval jeho filologické výklady, ale někde i laiku bije do očí zvrácená metoda a násilí, s kterým se operuje tak, že vyjde slovo zcela jiné. Ostatně v detailech filologických mohu se dovolati příslušné odpovědi Jagiácovy svrchu zmíněné (Archiv f. sl. Phil., XXVIII, 385), jež všechny jazykové výklady Leciejewského zamítá a jistě právem. Ale i s jiných hledisk musíme se k vývodům knihy postaviti skepticky; zejména bych vytkl, že autor často zcela nedostatečně přihlíží k otázce pravosti, která má předcházeti filologický výklad runských nápisů. Není toho mnoho, co Leciejewskému zůstalo z řady sporných památek, ale i z toho, co mu zbylo, vyloučil bych větší část.

Ponechávaje stranou falsifikáty a jiné >mylué< památky, Leciejewski má za první, nejdůležitější a nejstarší památku (IX. stol.) medaillon z Wapna — s podobou jezdce a nápisem, jež runologové četli *Sabar*. Leciejewski čte *Zaban*, vykládáje to za polské jméno osobní (srv. *zabawa*), ale zde, přihlédneme-li k obrazu vidíme, že čtení *w* místo *r* je libovolné, neboť medaillon má zřejmé znak pro *r*. Mimo to celý jeho ráz ukazuje na původ germánský. Druhý medaillon krakovský (ze sbírky Friedleinovy) byl

by jistě celým svým rázem památkou velmi zajímavou, kdyby opět stil jeho nevbuzoval velmi odůvodněné podezření, že máme před sebou falsifikát. Sám bych jej vyloučil z hodnověrných památek. Nápis na něm čte Leciejewski na lici: »*Witą krzesłow*« — na rubu: »*dwca mty całowek*« a vykládá »*witądz krzeslow*«, t. j. vítěz křtu (Měčislav I.), a »*dewica mači całowiek*«, t. j. děvica máti lidí (Matka Boží). Ale zde vidíme zcela libovolné doplňky, násilný výklad hlásek za jiné, než pro jakou runu svědčí, a konečně nemožné tvary, jako *čanlowek* za člověk! Třetím kusem pravým je autoru dřevěná figurka lidská se zvřecí hlavou od Lednického jezera u Hnězdna. Zde je zase stáří úplně neověřeno a ryté čáry nejsou patrně runy, nýbrž je to jen ornament, snad symbolický! Proto čtení: *lice leči*, t. j. »postavo leč, uzdrav«, je beze vší podstaty. Mnoho místa, práce a důmyslu věnoval Leciejewski čtvrté »autentické« památce, oběma známým kamenům s runami a rytinami, nalezeným r. 1855—6 v Mikorzyně. I ty s archaeologického hlediska těžko lze mti za pravé, a výklad run — Leciejewski čte na jednom: *Smirš žiretwan ledžyt* t. j. Smiř (jméno vlastní) žertwá ležy, na druhém: *Smirního otec Lutewoi woju s.*, t. j. Smirního otec Lutewoj woju s(ynowi ukuł) — Jagić opětně a právem zamítá pro násilný výklad písmen a monstrosní »staropolské« formy (na př. žiretwan, smirního). Dříve se čtlo na prvém obvykle jméno boha *Prowe*. Pomník je kladen do konce X. nebo poč. XI. stol.

K těmto čtyřem pomníkům »polským« Leciejewski připojuje ještě české a ruské. Ale české dlužno bylo hned předem ponechati stranou. Krolmusův kámen s runami ze Skalska je dávno a právem z literatury vymýcen, a vykládati runy jeho bylo marnou prací. Při tom vidno, že Leciejewski měl po ruce špatnou Krolmusovu kopii; lepší uveřejnil Beneš v Památkách archaeologických (VI) a odtud i Vocel v Pravěku str. 459. Podobně popelnice z Drahelčic je památka naprosto omylná, — to nejsou runy na ní, nýbrž jen nejasně vytlačená ozdoba. Vyobrazení, které mu naše Museum poslalo, je archaeologicky bezcenné. Srvn. lepší obraz opět u Vocela, Pravěk 459. Mimoходом podotýkám, že runový kámen ze Skalska darován byl pražskému Museu, — je-li tam však dosud někde, nevím.

Ze Slovenska je tu ještě zmínka o mezníku z Bodiny v Trenčanské stolici, jehož nápis autor klade do IX. stol. a vysvětluje slovem *gran*, t. j. granica (s číslicemi).

Z ruských nálezů, kde bychom vlastně při stycích, které měl po dněprovské dráze Kijev se Skandinavií, čekali nejvíce, Leciejewski má nejméně památek. V knize figuruje jen jedna celá nádoba a několik střípků z pohřebiště alekanovského na Oce u Muroma, jež podle příznaků archaeologických náleželo asi Slovanům X.—XI. století, a jedna popelnice z Czech (u Brodů) Na nádobě alekanovské vidíme několik znaků, v nichž je vskutku

těžko spatřovati pouhý ornament (podobná ornamentace době té nenáleží), ale neméně těžko vyčísti runy, alespoň v části. I tu je potřeba velké odvahy ku čtení a zejména ku čtení Leciejewského: *Um · malu · stavich · muž(d)aja*, t. j. умершему малы (малчику) ставихъ мужа, skombinovaném opět pomocí násilných doplňků a změn. Nádoba z Czech pak vůbec nemá zde co dělati. To, co Leciejewski vykládá za zvláštní druh run »větévkovitých« (runy gałazkowe), je jen primitivní dekadovaný ornament stylu t. zv. nordické keramiky (srvn. mé Slov. Staroř. I., tab. VII. 2, 3). Následkem toho také chybně urna položena do IX. století. Jeť o mnoho starší.

Výsledky Leciejewského, pokud máme zření k výkladu jednotlivých runských památek, jsou tedy negativní. Nepodařilo se mu najíti a vyložiti ani jediný památník, o němž by bylo lze s rozvahou říci, že je autentický, starý, a že runy na něm označují slova slovanská. Není pravda, že »kwestya run słowiańskich je rozstrzygnięta«, jak píše na konci knihy autor. Přes to však netřeba pochybovati, že idea, která Leciejewského vedla v jeho badání, je správná. Runy asi existovaly mezi severními Slovaný. To můžeme a priori připustiti, majíce na zřeteli hojně a úzké styky pomořských, pak novgorodských a dněprovských Slovanů a některé zprávy historické. Také do vnitra Polska a snad i do Čech mohly vniknouti ukázky nordického písma, a bylo by proto přirozeno, kdyby se na dvorech knížecích a snad i po obcích venkovských byli vyskytli slovanští jednotlivci, kteří by principu a systému písma runového byli užili pro potřebu domácího jazyka. Existence run je, slovem, docela pravděpodobná, aspoň u Slovanů severních, a to patrně pro konec I. tisíciletí po Kristu. Ale daleko jde Leciejewski, dovozuje-li, že přešly k Polabanům, Polákům a Čechům v VII.—VIII., k východním v IX. a k jižním, s nimiž ostatně nejméně lze operovati, už v VI.—VIII. století (konec klade do XI.—XII.). Nemáť pro to dokladů.

Na konec bych připomněl, že se Šafařík v článku o Černobohu (Sebr. spisy III, 98) zmiňoval ještě o nápisech na skalách u vsi Rozhorčí nad Stryjí, pak o nápisových kamenech z pohřebiště běžeckého, Křižko a Vocel o nápisech kremnických (Pravěk 460), o čemž v knize Leciejewského zmínky nevidím. K záhadným nápisům zachovaným na uherském Slovensku srvn. ještě zprávy J. Petrikoviče v Čas. mus. slov. spol. 1905, č. 5.

L. Niederle.

Hlídka programů středních škol.

Josef Bradáč: *Kdy byl složen spisek Πόροι, zachovaný pod jménem Xenofontovým.* (Výroční zpráva c. k. vyšš. gymnasia v Táboře, 1904—1905.) Str. 29.

Námítky proti pravosti spisku Πόροι, zachovaného pod jménem Xenofontovým, byly proneseny teprve v druhé polovici stol. XIX. První, kdo Xenofontovi původ jeho upřel, byl Oncken r. 1862. Od té doby bylo velmi mnoho psáno jednak o době složení, jednak i o osobě spisovatelově. Pan Bradáč vzal si za úkol, podrobiti ještě jednou důkladné revizi otázku první.

Udáv nejprve podrobný obsah a různá mínění jednotlivých učenců, posuzuje strážlivě jednotlivé události historické i jiná místa spisku, dle nichž by bylo možno dopátrati se přibližného data. Dochází k výsledku, že spisek složen byl v polovici r. 355 (koncem 1. roku ol. 106), po válce spojenecké. Při tom dobře, tuším, vztahuje zmínku spisovatelovu o *ταραχή* v Řecku (ve spojení s Demosthenem, *περὶ τοῦ στεφάνου* 18) na zmatky po ukončení války spojenecké (str. 12). Dobře také uvažuje poměr obou míst spisku IV, 40 a V, 12 a klade je k téže události, totiž k míru po válce se spojenci r. 355. Podobně i líčení chudoby a nedostatku hodí se jedině pro dobu po válce se spojenci (str. 16). Příliš obsírným zdá se mi býti líčení bezprávi působeného spojencům od úředníků athenských (str. 19); k řešení otázky to nepřispívá.

O *δικαι ἔμμηνοι* (str. 21) ve spisku samém se nemluví. Dovidáme se tu jen, že by bylo obci na prospěch, kdyby spory, vzniklé mezi obchodníky, rychleji byly vyřizovány (III, 3 *δοτις... τάχιστα διαιροίη τὰ ἀμφίλογα*). Proto také ten důvod pro dobu sepsání spisku, což souvisí s otázkou o zavedení oněch *δικαι*, je málo pravdě podobný. Chvála oněch soudů u [Demosthena] VII, 12 neznamena, myslím, mnoho; mohly býti dobře pochváleny třeba i po jednoročním působení.

V poslední části svého pojednání zmiňuje se p. Bradáč, ovšem zcela stručně, i o osobě spisovatelově. Vyslovuje tu myšlenku, že spisek pochází od některého žáka z literárního kruhu Isokratova, v kterém skládány byly řeči o záležitostech soudních, událostech politických a o stavu obce.

Co se týče stránky formální, jeví se leckde neurovnanost. Někde se určuje rok pouze dle olympiád, jinde se kladou leto-počty dle našeho počítání, někde konečně počítají se léta dle obojího způsobu (str. 8 a 9). Některé spisy nejsou uvedeny úplně (str. 9); jsou to nejspíše citáty z druhé ruky. V části třetí, ač krátké, smísil p. spisovatel jednotlivá mínění dohromady. Lépe by bylo spojití mínění souhlasná bez ohledu na to, kterého roku byla pronesena.

P. spisovatel cituje mnohdy s důkladností až zbytečnou. Na př. poznámka 5. (na str. 3 a 4), kde je uvedena velká řada nadpisů, spisku tomu dávaných, s řadou nejrozmanitějších citátů, zabírá skoro celou stranu drobného tisku. Totéž lze říci o poznámce 6. na str. 4, kde spisovatel ještě jednou uvádí doslovně mínění Onckenovo, vyslovené jasně v textu na téže stránce. Na str. 11 nemusil p. spisovatel opakovati skoro totéž, co napsal na str. 10, 1. Jinak sloh jest plynný, chyb tiskových málo.

Jos. C. Čapek.

A n t. Smíšek: *Nejdůležitější památky středověké epiky romantické ve staré literatuře české*. Osmá zpráva výroční stát. reálky na Král. Vinohradech za školní rok 1905—6.

Toto pojednání není pro své tři fotografické snímky rukopisné už »publikací významu mimoškolského«, jak p. spisovatel v předmluvě praví. Nemá ani toho významu »školského« ve smyslu reformem prof. Ertla (srovn. Věstník čes. prof. XIII, 29 až 35), jichž se dovolává. P. spisovatel nepochopil přec jen revolučních návrhů Ertlových, vyčítá-li z nich, že »Výbory potřebují tu a tam buď změnu, buď doplnění«! Návrhy Ertlovy znamenají úplný převrat (v dobrém smyslu) v dnešní praxi tradování literární historie a vylučují každou polovičatost. Toto pojednání bere si podnět z článku Ertlova a nebylo by nic snadnějšího, nežli ukázati, jak práce páně Smíškova právě s Ertlova stanoviska a jeho požadavků je klassicky — špatná.

P. spisovatel utkvěl na jednom jediném prostředku Ertlových návrhů — podav totiž obsah Tristrama a Tandariáše s několika obecně známými poznámkami filologicko-kritickými (též o Alexandridě), čímž obsah pojednání jest úplně vyčerpán — a zapomněl na věc nejdůležitější: »na obraz vývoje určitého ideového směru, na poměr různých myšlenkových proudů ať už souběžných či protichůdných, na politické a kulturní potřeby doby, na poukaz k tomu, pokud a v čem smýšlení, názory a snahy domácí souvisely dobově neb kausálně s obdobnými zjevy v literaturách jiných; tedy na hledisko psychologické, kulturní i sociální« (srovn. Ertlův článek na str. 34). Nový »Výbor z literatury české« od dra Jana V. Nováka (na str. 52—55 podle Vlčkových Dějin), ba i terciánský článek Kosinův »Středověké rytířstvo« (Vykoukalova Čtanka III, str. 121—22) poví studentovi po této stránce o našem předmětu mnohem více, nežli chudičká stránka (4) pana spisovatele.

Podstata feudalismu nevyložena; neukázáno, že bylo to tehdy jediné možné a nevyhnutelné zřízení, jaký vliv mělo na osobní vývoj jednotlivce i společnosti, že v něm byla jediná možná společnost rytířská, třída přepychu a jemnějších požadavků života, nositelka umění. Nerozebrány vojenské a náboženské prvky rytířství, nevysvětleno, jak rytířství v Německu postupuje podle

vzorů západních (platí i pro české poměry), až se stává nositelem mezinárodního vzdělání. Nikde nepoukázáno na vliv Normanů, nikde nepředveden ideál rytíře — jako dokonalého muže, nikde nevyličen ideál rytířské společnosti — jako dobré společnosti s literárním interessem, nejdříve passivním, později pak i aktivním. Svět ten — jak jej Smíšek charakterisuje — byl by skutečně »nízký«; ovšem nikdo tomu nebude věřit, o světě, jenž tvořil člověka moderních ideálů, jenž žil a radoval se z umělecké raffinovanosti a měl tolik smyslu pro subtilní hříčky stilové, krásu slova a podivuhodnou stavbu period. A lze tu napsati o lidech, kteří četli díla klassické formy, že »neznali téměř citu krásy«?

O příčinách, proč světový tento směr u nás v Čechách pobledl, nečteme u p. prof. Smíška nic, jakkoli čipernější student bude se ptáti, proč »jest česká báseň cenou značně za básni německou« (str. 26); je to tím podivnější, ježto už před 10 roky i v naší literatuře o tom výstižně bylo psáno: srovn. přednášku prof. V. E. Mourka »O stycích české a německé literatury od počátků do 16. století« v Almanachu České Akademie, VI (1896), na str. 97—136, jejíž neznalost je pro náš předmět neodpustitelná. Tolik všeobecně.

Vytkneme ještě některé důležitější jednotlivosti. O kolika pak jiných knihách dalo by se říci, že »vynikají krásou líčení přírodních«, jak praví p. spisovatel o práci Lamprechtové (str. 6); nebylo by bývalo užitečnější ukázati, jak jim vedle Konrada uplatňuje se vliv francouzský v Německu, jaký vliv měli pro myšlenku křížáckou a v jakém poměru jsou k rytířské poesii? Zde mohlo býti vhodně objasněno typické stanovisko středověku k originálnosti a vložena překladatelská i vzdělavatelská povaha tehdejší literatury, aby obsahová závislost našich skladeb byla chápána ne jako nedostatek, jen nám vlastní, ale jako nezbytná nutnost, mající obdobnost na všech místech literárního tvoření. Na legendě o sv. Graalu není zhora nic španělského (str. 12), jak se zdá panu spisovateli; tvrzení to páchne starobou; či nejsou práce Wechsslerovy, Veselovského, Ciszewského přístupny? Jinéno básníka Kyota, jež spočívá na nedorozumění, nemusilo rušiti pana spisovatele (str. 12), srovn. za mnoho jiného Heinzela o Wolframovi; nejnověji zabývá se tímto problemem Hagen v článku »Wolfram und Kiot« v Zeitschrift für deutsche Philologie, sv. 38, 1—38, 198—237. Příčiny spojení »pověsti světské« s pověstí »rázu převahou náboženského« jsou vloženy neuspokojivě; věc nebyla tak průhledná a má dlouhý vývoj literární. Každá maere, t. j. povídka, musila býti ověřena třeba i vylbaným pramenem; sem náleží i Pleierův pramen »vlašský«. Že by germanismy už samy o sobě vylučovaly francouzskou předlohu, není správné, poněvadž germanismy českého básníka nevyplynuly z doslovného překladu Pleierových veršův, ale vysvětlí se

z tehdejších poměrů kulturních (srovn. Heinzel v *Anzeiger für deutsches Altertum* XVII, 93 n.); to ostatně připouští dále (str. 39) pan spisovatel sám. S prof. Mourkem oproti mínění Krausovu, jak český básník Tandariáše pracoval, souhlasil také prof. R. Heinzel na uvedeném už místě. Píšeme buď Rudolf von Ems nebo Emžský, nikoliv však Emsský (str. 6); vysvětluje-li se stč. slovo „páry“ jinou formou „máry“, mohlo se ukázati na něm. Bahre (střdhn. bāre), z něhož je slovo české.

Stránce stilistické věnována jest malá pozornost: leckde vadí nejasnost (str. 6 dole); jinde neobratnost, vycházející z neporozumění věci, na př. na str. 12, kde je řeč o stolovém kruhu: »byl to sbor dvanácti rytířů, kteří, sedíce kolem kulatého stolu, jsou si přec důstojenstvím rovni«; opět neobratné spojení na str. 7, kde čteme: »příběhu o Filippovi a Olympiadě v lat. básni není, narážky na hada Aspise a Gualtera také není, zdá se ukazovati na oblíbené Fysiologu«; a také jinde překvapuje neobratnost pana spisovatele, kde český čtenář po skvělé charakteristice Schererově musí se spokojiti větou, že »líčení Gottfriedova, „nalíčená“ na vnímavost duše čtenářů, jsou v naší básni setřena, hlucha« (str. 26)!

Pojednání toto neřeklo nám nic nového; neřeklo a nezopakovalo nám ani tolik, kolik jsme už věděli; trpí neznalostí literatury a opakuje věci překonané a zřejmě nesprávné. Zabývali jsme se jím déle, poněvadž bychom si přáli, aby jeho slíbené pokračování bylo lepší.

Ant. Beer.

Drobné zprávy.

V *Bull. de corr. hellénique* XXX, 1906, str. 103—149 uveřejňuje Pierre Jouguet zlo mky dvou řeckých komedií, nalezené v hrobech u egyptského města Ghoránu. Papyrus první komedie pochází z kartonáže jedné mumie a skládá se ze sedmi kousků; písmo ukazuje k druhé polovici III. stol. př. Kr. Ačkoliv tu máme přes sto veršů, přece nemůžeme si utvořiti určitého pojmu o obsahu oné komedie, poněvadž ani jediný verš není zachován úplně a jen málo, které lze doplniti s jistotou. Shledáváme tu známé motivy nové komedie: jednáno o shledání rodičů se ztraceným (nebo vysazeným) dítětem, při čemž zůstává nejasno, byl-li to syn nebo dcera, vystupoval tu jinoch Moschion, otroci Dromon a Donax, nevěstka Malthake, ale jak básník spojil ony stále se opakující živly v zajímavý děj, o tom nelze pronésti ani domněnky jen poněkud pravdě podobné. Rovněž nic nelze souditi o básníku. Přes to však přinesl nám nový nález velmi cenné poučení. Na konci jedné scény odcházejí všichni přítomní (otec, matka a nově nalezené dítě) do domu, načež napsáno jest v papyru velikými písmeny XOP, t. j. χοροδ. Pak následuje nová scéna, v níž vystupují zcela jiné osoby. Z toho poznáváme, jakou úlohu měl v nové (a snad i ve střední) komedii sbor: vyplňoval pouhým tancem dobu mezi jednotlivými akty. K tomu soudu jsme

vedení proto, že tu není ani stopy nějaké písni, složené pro sbor Poněvadž, sbor v děj komoedie nikde nezasáhal, musíme si jeho úkol představití asi tak, že pokaždé v meziaktí přiběhl do orchestry, tam mlčky zatahčil, načež zase odkvapil. Začátky toho úkazu pozorovati jest, jak známo, již v Aristofanově Plutu, provozovaném r. 388 př. Kr. Zde sice vystupuje sbor venkovanů, jenž rozmlouvá s osobami na jevišti, zpívá a tančí, ale na mnohých místech, kde bychom čekali jeho zpěvy, čteme v rukopisech prostě *χοροῦ*. A starý životopisec Aristofanův zaznamenal, že pozdější básníci, napodobující Aristofana, psali *χοροῦ* na místech, kde chtěli dopřáti hercům oddechu nebo času k přestrojení. Tato zpráva se novým nálezem potvrzuje. Možná, že máme před sebou dokonce zbytek t. zv. střední komoedie, jak soudí Blass na str. 123, pozn. 3. Neboť zlomky komoedií Menandrových, dosud objevené, nasvědčují tomu, že pozdější komoedie zbavila se i onoho posledního zbytku sboru. — Lépe jsme na tom při druhé komoedii. Zde máme zachován kus ze začátku, a zvláštní náhodou víme, že to jsou verše 72—84 a 99—179; u jednoho verše stojí totiž číslice *ε'* (= 100). Verše jsou zachovány, aspoň v druhé části, velmi dobře, tak že se můžeme obdivovati umění básníkovu, jak dovedl udržeti napjetí u diváků. Bohužel právě ty verše, ve kterých se diváci přece něčeho dovědí, jsou nepřízní osudu pro nás ztraceny; proto zůstává mnoho nejasného. V první scéně dovídá se stařec, jehož jméno není dochováno, o poklesku své dcery a odchází natíkaje. V druhé scéně dochází k prudkému výstupu mezi mladíkem Faidimem a jeho přítelem Chairestratem. Faidimos má přítele v podezření; nevíme však jasně, proč. Když Chairestratos počíná věc vysvětlovati, objeví se nový přítel Nikeratos, ale ten musí brzy na žádost Chairestratovu odejítí dovnitř, poněvadž Chairestratos nechce před ním o věci mluvití. Tu však souvislý text končí. Ze scény následující máme zachován konec, tři neúplné verše. Pak čteme opět v papyru XPO, t. j. *χοροῦ*, na označení, že tu první akt končí. Z aktu druhého zachováno sice 18 veršů, ale tak neúplných, že je těžko, pronéstí nějakou domněnku o obsahu. Jest opravdu škoda, že se nedochovalo více z této komoedie, která jistě patřila mezi zdařilé. Papyrus její přinesl nám však ještě jiné překvapení; máme tu totiž na zadní straně (*verso*) dva prology, psané rukama mladšíma a složené nejspíše teprve k pozdějším představením. Oba prology jsou rázu zertovného. První prolog pronáší Eros, a sice tak, že každý druhý verš jest jen variace prvního. Jako ukázkou uvádíme začátek:

*Ἔρωσ Ἀφροδίτης υἱὸς ἐπιεικὴς νεὸς
νεὸς ἐπιεικὴς υἱὸς Ἀφροδίτης Ἔρωσ
ἐλήλυθα ἀγγελῶν τοιοῦτο πρᾶγμα τι
πρᾶγμα τι τοιοῦτον ἀγγελῶν ἐλήλυθα.*

To je nejspíše úmyslné; měla se tím zvědavost diváků naplniti a zároveň smích buditi. Prolog sám je stručný, obsahuje jen 14 veršů; z obsahu podává však pouze to, že mladík koupil si mladou dívku troizenskou, kteráž byla za otrokyni prodávána, že se do ní zamiloval a pak že ji pojal za manželku, stav se občanem troizenským. Prolog druhý pronáší Afrodita; aby prý ukázala, jak je vzdělána v umění básnickém, slibuje, že podá obsah kusu podle jednotlivých písmen, t. j. akrostichicky. Z vlastního obsahu zachovány však pouze dva verše, počínající písmenami *A* a *B*. Také papyrus druhé komoedie klade vydavatel do III. stol. př. Kr.; o době, kdy připsány byly pozdější prology, však se nevyslovuje. O jménu básníka rovněž nelze říci nic určitěho.

Μνήματα τῆς Ἑλλάδος jest název nové publikace, vydávané archaeologickou společností athenskou. Právě vydaný svazek

první (v Athenách 1906, P. D. Sakellarios, IV a 118 str. s 33 tab. 4°. Váz. za 80 mk.) obsahuje plastiky z musea akropoliskeho, jakož i několik bronzů z národního musea atherskeho. Obrazy provedeny jsou fototypicky od známé firmy bratří Rhomaidů v Athenách. O každé památce podán v textu obšírný, novověcky psaný výklad, sepsaný od archaeologů řeckých, německých i francouzských; zde uvedena též bibliografie. Díl tento poslouží velmi dobře při studiu archaické plastiky attické.

Nakladatelství Fr. Bruckmanna v Mnichově počalo vydávati nové, důležité dílo *Denkmäler der Malerei des Altertums*. Na 600 velikých tabulích formátu foliového bude tu zobrazeno vše důležité, co nám ze starověké malby v Pompejích, Herkulanu, v Neapoli a v Římě jest zachováno. Také malby, objevené v Knossu a Faistu na Kretě, jakož i některé mosaiky a malby etruské budou tu zastoupeny. Základem bude vždy fotografie originálu, kteráž jedině zaručuje naprostou věrnost; při reprodukci bude užito různých method, fototypie, fotografury, barevného světlotisku a j. Asi 12—15 obrazů bude provedeno v barvách. Řízení celého díla spočívá v osvědčených rukách Pavla Hermannna. Vitáme tento důležitý podnik, jenž učiní konec mýlným představám o malbě antické, zakládajícím se zejména na nesprávných vyobrazeních maleb pompejských a herkulanských. Celé dílo bude se skládati z 60 sešitů po 10 tabulích; každý sešit bude po 20 markách.

Záslužnou knihu vydal švédský filolog Martin P. Nilsson: *Griechische Feste von religiöser Bedeutung mit Ausschluss der attischen* (v Lipsku 1906, u Teubnera. VI a 490 str. Za 12 mk.). Jsou tu probrány podle všech dosud známých pramenů nápisných i literárních řecké slavnosti významu náboženského, vyjímaje slavnosti attické, o nichž pojednal nedávno, ovšem se stanoviska zcela jiného, Aug. Mommsen (*Feste der Stadt Athen*, v Lipsku 1898). Slavnosti nejsou seřaděny ani podle měst ani podle kalendáře, nýbrž podle bohů, jimž byly určeny; uspořádání to vyplývá jak z materiálu našeho, tak zejména z účelu, který spisovatel sleduje, vyzkoumati totiž náboženství řecké, jak se jeví v slavnostech, pravidelně konaných. Vyloučeny jsou proto veškeré slavnosti později zřízené, při nichž šlo spíše o hry a závody, na př. Soterie delfské, slavnosti všehellenské a podob. Také slavnosti soukromé, pořádané od bratrstev náboženských, Nilsson vypustil. Dílem Nilssonovým dostává se nám cenné pomůcky k studiu náboženství i kultu řeckého.

Dielsova sbírka, obsahující zlomky filosofů řeckých před Sokratem, vyšla právě v novém, celkem jen málo změněném vydání (*Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und deutsch von Hermann Diels. Zweite Aufl. Erster Band. V Berlině 1906, u Weidmannů. XII a 466 str. Za 10 mk.*). Zlomky přímé jsou přeloženy pod čarou; zlomky nepřímé však, jichž jest většina, podány jsou jen řecky a vytištěny tak drobným a hustým písmem, že čtení oko velice unavuje. V novém vydání byla kniha rozdělena ve dva svazky. V prvním jsou vlastní filosofové; v druhém, jenž má vyjít na počátku příštího roku, budou kosmologové, astrologové a sofisté. K tomu svazku budou připojeny též kritické poznámky a ukazatelé.

Jakou řečtinou se mluvilo a psalo v době hellenistické, poznáváme nejlépe z četných papyrů, v Egyptě objevených. Byla to věčná úloha, sestaviti grammatiku řečtiny té doby. První pokusil se o to Stanislav Witkowski ve spise *Prodromus grammaticae papyrorum Graec. aetatis Lagidarum*, v Krakově 1897. Ve větším měřítku provedl touž práci nyní Edwin Mayer v díle: *Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit*, Laut- und Wort-

lehre« (v Lipsku 1906, u Teubnera. XIV a 538 str. Za 14 mk.). Spisovatel, jenž jest jazykozpytně dobře vzdělán, probírá způsobem jasným a přehledným veškeré úkazy hláskoslovné a tvaroslovné, pokud se jeví v papýrech doby Ptolemaiovců, přihlížejce při tom též k současným ostrakům a k nápisům v Egyptě složeným. Při tom válná si též toho, je-li který zjev charakteristický pouze pro papýry egyptské, či lze-li jej pokládati za platný pro řečtinu hellenistickou vůbec. Dílo jest stejně důležité pro grammatiku jako pro studium papýrů řeckých.

Roku 1870 vydal Hermann Peter první díl svého díla *Historicorum Romanorum reliquiae* a po 36 letech připojuje konečně k němu druhý (v Lipsku 1906, u Teubnera VII, CCX a 208 str. Za 12 mk.). V úvodě pojednáno pěkně o životě a spisích jednotlivých dějepisců římských od Cicerona až k Symmachovi, pak podány zachované zlomky s kritickým apparatusem. S radostí uvítá každý zprávu spisovatelovu, že co nejdříve vyjde též první díl znova přepracovaný.

K četbě Caesarových Pamětí o válce občanské lze vřele doporučiti nové vydání, jež právě vyšlo ve sbírce Weidmannské. Je to 11., úplně přepracované vydání Kranerovo, jež uspořádal výtečný znalec spisů Caesarových Jindřich Meusel (v Berlíně 1906, XVI a 376 str. s 5 mapami. Za 3 mk. 40 pf.). Co od r. 1881, kdy vyšlo poslední vydání, vykonáno bylo pro kritiku textovou i pro věcný výklad, je tu velmi pěkně zpracováno. Nově připojené mapky všech důležitějších bojišť, pracované hlavně podle výzkumů Stoffelových, jakož i podrobná chronologická tabulka (str. 367—374) učiní četbu zajímavější a snazší.

Thesaurus linguae Latinae dokončil nedávno vydaným sva: kem druhým písmenu B. Zároveň počalo se pracovati o svazku třetím a čtvrtém, jenž bude věnován písmeně C; vyšel již svazku IV. sešit 1, obsahující hesla od *con* — *conflo*. Veliké zpoždění dílu druhého způsobilo veliké množství vlastních jmen, které písmena B obsahuje; proto rozhodla se redakce, že písmenou C počínaje budou vlastní jména vycházeti ve zvláštních sešitech. Rovněž usneseno, rozsah mnohých hesel zkrátiti. Jakkoliv tím vznikne jakási nesouměrnost, dlužno se práce s tím opatřením smířiti, poněvadž by jinak, soudě dle dosavadního postupu, vycházel *Thesaurus* ještě plných třicet let. Hmotná stránka podniku jest nyní již úplně zabezpečena; nakladatelství Teubnerovo vzalo na sebe úplně pořádání a vydávání vlastních jmen a dává nyní dokonce z čistého zisku 5000 marek ročně ústed. redakci.

Brugmannova *Kurze vergleichende Grammatik*, o níž referovali jsme v *Listech fil.* XXXI, 1904, 444 nn., byla přeložena do francouzštiny. (*Abrégé de grammaire comparée des langues indo-européennes d'après le Précis de grammaire comparée de K. Brugmann et B. Delbrueck. Traduit par J. Bloch, A. Cuny et A. Ernout sous la direction de A. Meillet et R. Gauthiot. V Paříži 1906, C. Klincksieck. Za 20 fr.*) Je to pro význam knihy této tím pozoruhodnější, že Francouzové mají podobnou knihu stejného skoro data z péra domácího učence A. Meilleta v díle *Introduction a l'étude comparative des langues indo-européennes* (Paris 1903), knihu vynikající zejména velmi pěknou formou. Vedle kapitol jednajících o jazycích indoeurospkých, o hláskosloví, morfologii a větě indoeurospkých jazyků je tu odstavec věnovaný slovnku těchto jazyků a v přídatku čteme stručné dějiny srovnávacího jazykozpytu a poznámky bibliografické, v nichž zejména také vyčteny nejdůležitější časopisy jazykozpytem se obírající; ze slovanských uvedeny tu vedle Jagićova *Archivu* a *Petrohradských Izvěstijí* také *Listy filologické*.